

JOHANNES LEUSDEN.

PHILOSOPHIÆ DOCTOR ET LINGUÆ SANCTÆ IN ACADEMIA VLTRAJECTINA PROFESSOR.

ÆTATIS LXIX A°. MDCLXXXXIV.

Carl. Störcklin Sc. Tugy.

JOHANNIS LEUSDEN

PHILOLOGUS HEBRÆUS,

CONTINENS

QUÆSTIONES HEBRAICAS

QUÆ

Circa Vetus Testamentum Hebræum fere moveri solent.

EDITIO QUINTA.

BASILEÆ,

Apud E. & J. R. THURNISIOS, Fratres.

M DCC XXXIX.

ALLOQUUTIO
AD
BENEVOLUM LECTOREM.

Habes hîc tertia vice, benevole Lector, Philologum Hebræum, in quo præcipuæ quæstiones generales Philologicæ, quæ circa Vetus Testamentum Hebræum, moveri solent, pertractantur. Voco hunc librum Philologum: *quia erit sicuti vivus Philologus, qui te instar Magistri quæstiones Philologicas docebit. Voco eundem* Hebræum *Philologum: quia tractat quæstiones Hebraicas, concernentes linguam Hebræam, & Vetus Testamentum Linguâ Hebræâ exaratum. In hoc Philologo Hebræo non allegavi longa testimonia Rabbinorum vel aliorum Auctorum, ne librum auctoritatibus & testimoniis allegandis implerem: nam curiosus lector poterit eadem de multis quæstionibus legere vel in Dissertationibus Buxtorfii, vel in Thesauro Philologico Hottingeri, ubi eadem fusè describuntur. Ordo quem hic observo, est arbitrarius. Primò ago de Appellationibus Veteris Testa-*

 menti

menti; deinde de Diviſionibus generalibus & ſpecialibus; poſtea de Libris Veteris Teſtamenti in ſpecie; deinceps de Literis & Vocalibus Veteris Teſtamenti; de ejus linguâ, atque ejusdem conſervatione: denique de Maſorâ, de Nominibus Dei, &c. Ego in his omnibus liberè meam ſententiam propoſui. Fortaſsè multa multis non placebunt: nam acria ſunt Criticorum hujus ætatis ingenia, & Ariſtarchis ac Momis hoc ſæculum abundat. Quod unus approbat, alter idem improbat, & vice verſa. Sed ego authoritatem & incorruptibilitatem S. Scripturæ ubique conatus fui ſervare; & ſequutus fui in his pleriſque quæſtionibus ſententiam plerorumque ſaniorum Philologorum & Theologorum Reformatorum. Auctiorem & emendatiorem hunc Philologum ſecunda vice emiſi: nam dies diem docet. Præmiſi ſingulis Diſſertationibus brevia Argumenta, ex quibus Lector primo intuitu videbit quid in tota Diſſertatione contineatur Deinde in omnibus & ſingulis Diſſertationibus nonnulla mutavi, & quædam addidi. In ſpecie adjeci Diſſertationi vigeſimæ quintæ Additamentum de verſiculis Veteris & Novi Teſtamenti, & trigeſimæ tertiæ de כארי *ex Pſ.* 22.17. *Denique poſt Diſſertationem trigeſimam quartam, quæ in prima editione erat ultima, adjunxi adhuc tres alias Diſſertationes de Verſione Pagnini.*

Vale, & laboribus meis fave.

Dabam in Muſæo meo die 17. *Martii,*
Anno M DC LXXXVI.

INDEX

INDEX

Dissertationum & Respondentium.

Resp.

INDEX.

XIX. De

LOCA

LOCA S. SCRIPTURÆ

Vindicata & quodammodo illustrata.

EXIMII

EXIMII OPERIS,

AD

STUDIOSUM LECTOREM

Commendatio.

Ὃς κρύφι ἐκφανίσει ἱερῆς μυστήρια γλώσσης,
 Ῥηϊδίην τ' ἀβάτῳ δείξει ἐν ὄχθῳ ὁδὸν,
Πάντα καὶ ἀμφιλόγου αἰνίγματα ῥήσιος οἴξει,
 Τόνδε σοι ἤδε διδοῖ, χρηστ' ἀναγνῶστα, βίβλος.
Τῶν πάλαι Ῥαββίνων πέλεται νέος ἐνθάδε ῥαββὶ,
 Ἀρχαίης τε σαφὴς τῆς Μασορῆς Μασορή.

Idem Latinè.

ABdita qui sanctæ pandat mysteria linguæ,
 Et monstret facilem per salebrosa viam,
Omniaque evolvat dubiosa ænigmata vocum;
 Hunc dabit iste tibi, lector amice, liber.
Rabbinos inter veteres novus hîc tibi Rabbi,
 Priscamque illustrans hîc Masora est Masoram.

ANT. ÆMILIUS.

EPIGRAMMA,

Ad Clariss. Doctissimumque VIRUM,

D. JOHANNEM LEUSDEN,

L. A. M. & Linguæ Sanctæ in Academiâ Ultrajectinâ Professorem,

EDENTEM

PHILOLOGUM SUUM HEBRÆUM.

PErdoctum nunc edis opus, Patriumque Lycæum
Ingenio pergis concelebrare tuo.
Vix tuus est Dias *Jonas* emissus in auras;
Confestim *Hebræus* gaudet adesse comes,
Enarrans varios ritus & quicquid Appella
Disserit arcani Thalmudicis foliis.
Abdita subtili nimium quæ Massora Crisi,
Et Rabbinorum quæ schola tradit, habes.
Hebræi Sermonis Amans, qui noscere ritus,
Quos habet aut cæcus fingit Appella sibi,
Discupit; ille tuos semper, Vir docte, labores
Perlegat, & Linguam & Te benè doctus amet.

Hafniæ Danorum, Idib. Octobr.
cIↃ IↃc LVI.

JOH. PETRI KUPIUS, V.D.M.
in Ecclesiâ Rhenensi, & p. t. Fœderati Belgii ad Sereniss. Daniæ Regem Legationi à Sacris.

שיר

שיר פשוט ומחולק
להוד ולהדר
איש השם ראש בלמודי ישראל אדני
יוחנן לאושדן
מלמד של לשון הקדש בישיבה המהוללה שבאוטרכט
על אשר חבר את הספר היקר הזה
מדקדוקי העברים :

לוחי אעיר שירת אשיר
על האדיר זת מלפנו
גם מלת פי מלת יופי
נופת צופי על רבינו :

כתר הודים עליו אשים
ושמו ארים לשמים
מר אמרתי טל זמרתי
צוף שירתי כנהר מים :

הוא לפתיים הוא לכסילים
הוא לסכלים מרבה חכמה
רוקק תבל כל מתנבל
מלא תבל מכל ערמה :

הוא מאוצרות כל הלשונות
מלא תיבות לבותינו
מלות עברים מלות כשדים
גם אשורים מלותינו :

הוא שחורת כל התורה
המסורה הוא הראנו
שנקורים מקדמונים
מן הנביאים בחן לנו :

סיפר מהיר הוא שמאיר
כאור בהור את ענים
גם נפלאות בן ונכונות
מאותיות שם שמים :

חוי תלמידיו אל אמרותיו
אל דקדוקיו רבים באו
באו חפר את תשפר
שבספר באו ראו :

אך אשדינו שלמדנו
כל חמדנו מספריך
אתה ארון בלתי קלון
יחיה זכרון מכתביך :

שרתי את השירה הזאת לאדני ומלמדי

HERMANNUS WITZIUS.
SS. T. C.

Ad Eundem.

שון העברית לא חנם
נרומדה מכל העולם
כי לא רק השם דיבר בה
אך גם כל החים כתבו בה

כל התורה גם כל מקרא
על־כן לשון קדוש נקרא
תמיד היו הרבה אישים
בלשון הקודש למודים

שגלו את סוד של עברים
לא רק בקול אך בכתבים
לא העדים צריכים לי
כי רבינו לאוסדן עד לי

הוא גלה את סוד של עברים
קודם בלול פה בכתבים
פה תמצא מעשה מסורה
פה תראה סוד של קבלה

לא אפרוש כל ספר הזה
כי הרבה מפלאות בזה
ארום לא אוסיף הלולים
יעשו זאת אישים למורים

CORN. CUPERUS, Ultraj.

PHILO-

PHILOLOGI HEBRÆI
DISSERTATIO PRIMA,
DE
Appellationibus & Textu Originali Veteris Testamenti.

§. 1. *Fontes appellationum Veteris T. enumerantur.*

2. *Vetus T. vocatur à Judæis primò* Sanctuarium Dei. *Judæorum superstitio circa V. T. describitur.*

3. *Ut & Muhammedanorum circa Alcoranum.*

4. *Secundò* Scripta *&* Libri Sanctitatis *ob tres rationes.*

5. *Tertiò* פָּסוּק versus. *Auctor distinctionis versuum, præcipuè Novi T. nominatur.*

6. *Tituli V. T. celebriores recensentur.*

7. *V. T. quartò appellatur* מִקְרָא Lectura, *Ratio assignatur.*

8. *Quintò* viginti quatuor, *etsi plures dentur libri.*

9. *Inquiritur. quare & quomodo Antiqui in V. T. numeraverint libros 22?*

10. *Quare alii 24.?*

11. *Quare denique alii 27.?*

12. *Schema triplicis supputationis.*

13. *Codex Hebræus à Latinis vocatur Vetus Test. vel Instrumentum. Rationes adduntur.*

14. *Vetus T. hebraicè & ex parte chaldaicè est authenticum.*

15. *Quod confirmatur tum ratione.*

16. *Tum etiam Auctoribus.*

17. *Pontificiorum non est eadem sententia.*

18. *Ratio datur, quare V. Test. debuerit conscribi hebraicè.*

19. *Ergo Textus hebræus est magnæ auctoritatis.*

20. *Nulla versiones sunt authenticæ nisi materialiter.*

21. Nec *in specie Versio Latina.*

22. Nec *Versio Græca.*

23. Nec *Chaldaica.*

24. Nec *Samaritana.*

25. Nec *nova Belgica.*

26. *Versiones debent corrigi ex fontibus.*

Ad Eundem.

שון העברית לא חנם
נרוממה מכל העולם
כי לא רק השם דיבר בה
אך גם כל חזים כתבו בה

כל התורה גם כל מקרא
על־כן לשון קדוש נקרא
תמיד היו הרבה אישים
בלשון הקודש למודים

שגלו את סוד של עברים
לא רק בקול אך בכתבים
לא העדים צריכים לי
כי רבינו לאוסדן עד לי

הוא גלה את סוד של עברים
קודם בלול פה בכתבים
פה תמצא מעשה מסורה
פה תראה סוד של קבלה

לא אפרוש כל ספר הזה
כי הרבה מפלאות בזה
ארום לא אוסיף הלולים
יעשו זאת אישים למודים

CORN. CUPERUS, Ultraj.

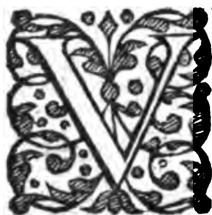
PHILO-

PHILOLOGI HEBRÆI
DISSERTATIO PRIMA,
DE
Appellationibus & Textu Originali Veteris Testamenti.

§. 1. *Fontes appellationum Veteris T. enumerantur.*
2. *Vetus T. vocatur à Judæis primò* Sanctuarium Dei. *Judæorum superstitio circa V. T. describitur.*
3. *Ut & Muhammedanorum circa Alcoranum.*
4. *Secundò* Scripta & Libri Sanctitatis *ob tres rationes.*
5. *Tertiò* פָּסוּק versus. *Auctor distinctionis versuum, præcipuè Novi T. nominatur.*
6. *Tituli V. T. celebriores recensentur.*
7. *V. T. quartò appellatur* מִקְרָא Lectura, *Ratio assignatur.*
8. *Quintò* viginti quatuor, *etsi plures dentur libri.*
9. *Inquiritur. quare & quomodo Antiqui in V. T. numeraverint libros 22?*
10. *Quare alii 24.?*
11. *Quare denique alii 27.?*
12. *Schema triplicis supputationis.*
13. *Codex Hebræus à Latinis vocatur Vetus Test. vel Instrumentum. Rationes adduntur.*
14. *Vetus T. hebraicè & ex parte chaldaicè est authenticum.*
15. *Quod confirmatur tum ratione.*
16. *Tum etiam Auctoribus.*
17. *Pontificiorum non est eadem sententia.*
18. *Ratio datur, quare V. Test. debuerit conscribi hebraicè.*
19. *Ergo Textus hebræus est magnæ auctoritatis.*
20. *Nullæ versiones sunt authenticæ nisi materialiter.*
21. Nec *in specie Versio Latina.*
22. Nec *Versio Græca.*
23. Nec *Chaldaica.*
24. Nec *Samaritana.*
25. Nec *nova Belgica.*
26. *Versiones debent corrigi ex fontibus.*

I. *De Appellationibus Veteris Teſtamenti.*

SECTIO I.

Etus Teſtamentum à Judæis ob dignitatem & excellentiam variis & inſignibus condecoratur titulis, quorum aliqui deſumuntur à præſtantiâ & ſanctitate materiæ, alii à diſtinctione verſuum, alii à lectione, alii denique à numero librorum. De præcipuis & uſitatioribus pauca in medium proferemus.

II. *Primus* titulus, quo Vetus T. à Judæis inſignitur, eſt מקדשיה *Sanctuarium* ſive *Sanctum Dei*; uti aſſerit Galatinus de Arcanis Cathol. Veritatis lib. 1. cap. 1. Quare Judæi Vetus T. vocârunt Sanctuarium? *Reſp.* Ob ſanctitatem materiæ. Nam eo titulo voluerunt indigitare magnam reverentiam & debitum honorem Veteri T. eſſe adhibendum. Sicuti enim temporibus Veteris T. non niſi ſacratis, & ſecundùm legem ceremonialem purificatis patebat adytus ad ſacrarium, ita judicârunt nullis licitum eſſe S. Scripturam pervolvere, niſi bene paratis, & ſummo quaſi timore ac maximâ devotione indutis. Hinc decreverunt & mandârunt, ne aliquis lectionem S. Scripturæ aggrederetur, niſi haberet animum ab omni faſtu ac ſuperbia vacuum, & niſi preces devotas ad Deum antea effudiſſet. Etiam interdixerunt, ne aliquis illotis manibus ſacrum Codicem contrectaret; præcipuè poſtquam alvum exonerâſſet, vel urinam reddidiſſet. Præterea in ſignum reverentiæ, amoris & honoris ſacrum Codicem, præcipuè manuſcriptum; crebris oſculis, quoties clauditur vel aperitur, excipiunt. Non audent Codicem ſacrum libris profanis ſupponere, ſed idem ſemper ſuperiorem locum, etiam ſecundùm conſuetudinem Judæorum, debet occupare; imo ſi totum Vetus Teſt unico conſtet volumine, ita ſemper menſæ imponi debet, ut Pentateuchus ſit ſuperior ipſis Prophetis & Hagiographis. Adhuc majoris reverentiæ teſtandæ ergo non audent ſedere in eodem ſcamno, in quo tam pretioſa Veteris T. cimelia jacent. Admodum etiam cavent, ne ſacri Codices è manibus cadant: ſi enim forte fortuna è manibus in terram caderent, jejunium omnibus, qui hunc caſum viderunt, indicendum eſſet & metuendum, ne

ne totus terrarum orbis in pristinum chaos redigeretur. Vide de hoc titulo uberius differentem Hottingerum in *Thes. Philol. pag.* 95.

III. Non dissimili honore & reverentiâ *Muhammedani* suum *Alkoranum* prosequuntur. Si enim particulam aliquam in terrâ jacentem inveniant, eandem tollunt, & sæpissimè deosculantur. Nam piaculare nefas esse putant, schedam, cui nomen *Dei* vel *Muhammedis* inscriptum est, pedibus conculcare. Præterea Muhammedani non audent Christianis aut Gentilibus ipsum Alkoranum vel ejus tantum particulam vendere ex metu, ne immundis manibus ab illis, utpote profanis hominibus, tractaretur; imo difficulter permittunt Christianis, Judæis, aliisque, ut eundem attingant. Si aliquis Alkorano ex improviso insideat, grande putant esse nefas; imo Christianis & Judæis aliquando esset capitale. Etiam ipsi Muhammedani vel extremis digitis Alkoranum attingere non audent, nisi bene loti & purgati fuerint: & propterea ne ex imprudentiâ peccarent, corio Alkorani exteriori majusculis literis inscribere solent hæc verba, אל ימסה אלא אלמטהר *Ne tangat, nisi mundus.* Pudore suffundi debent multi Christiani, qui sacram Scripturam vel parvi æstimant, vel sugillant, aut sannis excipiunt, quasi contineret multa inutilia, futilia, & generi humano non conducibilia aut necessaria. Tales hac in parte multo deteriores sunt ipsis recutitis Judæis & Turcis.

IV. *Secundus* titulus, quo Vetus Test. à Judæis nominatur, est כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ *Scripta sanctitatis*, vel סִפְרֵי הַקֹּדֶשׁ *Libri sanctitatis*; imitantibus, licèt nescientibus, in hac appellatione Apostolum in 2. ad *Tim.* cap. 3. v. 15. ubi vocavit scripta Veteris Fœderis τὰ ἱερὰ γράμματα *sacras literas*, & ad *Rom.* cap. 1. v. 2. γραφὰς ἁγίας *Scripturas sanctas*. Hi tituli Hebraici non minori jure Codici Hebræo conveniunt, quam antecedens; præcipuè propter tres rationes, quarum *prima* potest desumi ab Auctoribus: nam sacer Codex est conscriptus ab Auctoribus sanctis, hoc est, Prophetis, aliisque Viris prophetico Spiritu ductis. *Secunda* ratio desumitur à materia: quia præcepta & oracula Divina Veteris Test. sunt omnia sancta. *Tertia* & ultima appellationis causa depromitur ab ipsâ linguâ: quia linguâ sanctâ, hoc est, Hebræâ Codex Hebræus exaratus est. Nulla enim lingua inter omnes linguas totius terrarum orbis titulo sanctitatis gaudet quàm Lingua Hebræa, consentientibus non tantum Judæis sed etiam Christianis. Et nullus tam perfrictæ frontis aut præfractæ mentis fuit, qui hanc honoris & digni-

gnitatis laureolam & prærogativam huic linguæ auſus fuit detrahere & denegare.

V. *Tertius* titulus Veteris Teſt. in Scriptis Rabbinorum uſitatus & tritus, eſt פָּסוּק *Pauſa*, *Verſus*. Hæc vox propriè ſignificat verſum Biblicum, ſed per Synechdochen etiam totum Textum Biblicum Veteris Teſt. Hinc בַּעַל פָּסוּק eſt talis, qui eſt expeditus & verſatus in Textu Biblico, & qui promptè novit Textu Biblico uti in loquendo vel in ſcribendo. Elias in Thisbi Rad. קרא, explicaturus quid ſit קְרָאִי *Biblicus*, *exercitatus in Bibliis*, ait eum eſſe בַּעַל פָּסוּק *Dominum Paſuk*, hoc eſt, verſatum & exercitatum in Bibliis. Vetus T. vocatur פָּסוּק *Verſus*, vel quia à primâ origine in verſus fuit diſtinctum; vel quia libri manuſcripti, ſcilicet Pentateuchi & libri Eſtheræ, à Judæis communiter ſcribi ſolent tanquam unus verſus abſque ulla diſtinctione capitum & verſuum. Talem Pentateuchum MS. & ejuſmodi duos vel tres libros Eſtheræ in membrana nitidè deſcriptos poſſideo. Etiamſi libri manuſcripti deſtituantur diſtinctione verſuum, inde tamen nemo legitimâ conſequentiâ probabit diſtinctionem verſuum Hebraicorum, qui per accentum Silluk vel per geminata puncta Soph-paſuk diſtingui ſolent, eſſe inventum humanum. Nam infrà diſſertatione tertiâ fusè probabimus diſtinctionem verſuum eſſe Textui ſacro additam vel ab ipſis ſacris Scriptoribus vel ad minimum à Propheta Ezra.

Aliter ſentimus de Verſibus Novi Teſtamenti: nam illi demum ſuperiori ſeculo ſunt inventi, & Textui Græco additi; uti apparet ex omnibus Novis Teſtamentis Græcis ante annum 1550. editis; quæ omnia deſtituuntur diſtinctione verſiculorum.

Hinc *quæritur*: Quis primus diſtinxit Novum Teſtaméntum Græcum in hodiernos verſiculos?

Reſp. Hoc primus omnium fecit Robertus Stephanus, Pariſienſis Typographus, Henrici Stephani parens, equitans per Galliam, ſcilicet Lutetiâ Lugdunum. Hoc teſtatur ipſe filius Henricus in præfatione Concordantiarum Græcarum Novi T. Vide totum illum locum, ex Concordantiis verbotenus allegatum, in Philologo Græco pag. 20. Et paginâ 166. probatur, quod Novum T. Græcum primâ vice cum diſtinctione verſiculorum à Roberto Stephano ſit editum Pariſiis anno 1551.

VI. Hi tituli antecedentes non ſunt vulgares, nec his communiter

ter

ter Vetus Test. denominatur; ideoque fere in desuetudinem abierunt: sed dantur duo alii tituli cæteris multo celebriores, qui & ipsis pueris & plebi Judaicæ sunt notissimi: scilicet מִקְרָא *Lectura* & עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה *Viginti quatuor.* *Prior titulus* ob brevitatem crebrò à Judæis usurpatur, *posterior* aliquando fronti Bibliorum præfigitur.

VII. *Quartus* igitur titulus, quo Vetus Test. à Judæis communiter nominatur, est מִקְרָא *Lectura*, descendens à Radice קרא *vocavit*, *legit.* Sic ait Elias in Thisbi, Radice קרא. רַבּוֹתֵינוּ קָרְאוּ לְכָל־הָעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִקְרָא־לְעוֹלָם יְשַׁלֵּשׁ אָדָם שְׁנוֹתָיו שְׁלִישׁ בַּמִּקְרָא *Rabbini nostri vocant omnes libros* VIGINTI QUATUOR (h. e. Vetus T.) מקרא *lecturam*: —— *In æternum dividat homo annos suos in tres partes, & tertiam partem impendat Bibliis.* Unde, quæso, hanc vocem desumpserunt? Ex capitis 8. versiculo 9. Nehemiæ, ubi Propheta ait וַיָּבִינוּ בַּמִּקְרָא *& dabant intelligentiam per Scripturam*, sive per lecturam. Nehemias vocat S. Scripturam מִקְרָא *lecturam*, ut omnes homines officii admonerentur, & ad lectionem S. Scripturæ pellicerentur. Judæorum praxis semper demonstravit illam Nehemiæ denominationem sibi cordi esse: nam non tantum publicè diebus *Saturni* lectiones *Sabbathinas* Pentateuchi legerunt, sed etiam diebus *Lunæ* & *Jovis* particulam ejusdem repetierunt, & adhuc hodie repetunt. Hæc consuetudo legendi S. Scripturam non nisi vi & tyrannide Judæis adempta fuit: attamen semper, quando potuerunt, S. Scripturam publicè legerunt. Etiam lectio S. Scripturæ privata ipsis semper tanquam summè necessaria fuit commendata; imo, ex lege Rabbinorum, singulis Israëlitis injunctum fuit propriâ manu totum Pentateuchum exscribere: tum ut ille altiores radices menti infigeret; tum etiam ut ex illa exscriptione necessitatem lectionis rectius intelligerent. Hinc Judæi, ad necessitatem lectionis magis demonstrandam, ab ineunte ætate filios suos ad lecturam sacri Codicis ablegârunt. Vide hoc mandatum in Tractatu Misnico, à me edito, vocato *Pirke Abboth* cap. 5. בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים לַמִּקְרָא *Filius quinque annorum ad Scripturam*, scilicet aptus est, vel adhibetur. Ibidem filius decem annorum ablegatur ad Mischnam; tredecim annorum ad præcepta Legis observanda; quindecim annorum ad Gemaram; & octodecim denique annorum ad nuptias. Vide Lex. Talm. Buxtorfii in Radice קרא.

VIII. *Quintus* titulus Veteris T. in Scriptis Rabbinorum satis celebris, est עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה *Viginti quatuor.* Hic titulus sæpenumerò præfigitur

gitur fronti Bibliorum Hebraicorum, tum impressorum, tum etiam manuscriptorum; & originem desumpsit à numero librorum, qui in Veteri Test. continentur. Vide hunc titulum præfixum Bibliis Hebræis Janssonianis in octavo, impressis anno 1639 ubi sic legitur עשרים וארבעה והם חמשה חומשי תורה נביאים ראשונים ואחרונים וכתובים *Viginti quatuor*, scilicet libri Veteris T. *suntque quinque quintæ legis*, hoc est, Pentateuchus, *Prophetæ anteriores & posteriores, ac Hagiographa.*

De hoc titulo *quæritur*: Quare Rabbini vocant Codicem Hebræum *Viginti quatuor*, cum in universum in Veteri T. inveniantur libri *triginta novem?*

Respondeo. Rabbini quosdam libros parvos, quosdam duplices, quosdam ab eodem Auctore compositos ita conjunxerunt, ut inde emanaverit numerus *Viginti quatuor.*

IX. Libri Canonici Veteris T. non semper, respectu numeri, hoc titulo fuerunt insigniti; sed aliquando hic numerus fuit auctus, nonnunquam etiam diminutus. In universum *triplici* numeroum varietate libri Canonici Veteris Fœderis fuerunt supputati. Antiquiores Rabbini tantum *viginti duos* libros numerârunt, uti testatur Josephus contra Appionem lib. 1. Etiam Patribus hic numerus fuit notissimus. Eusebius ejus facit mentionem Hist. Eccl. lib. 6. cap. 18. *Non est ignorandum* viginti & duos *esse libros in Canone Veteris Testamenti.*

Hinc *quæritur*: Quare antiqui Rabbini præcisè *viginti duos* libros in Veteri T. numerârunt, & non plures, vel pauciores?

Respondeo. Ut subvenirent imbecillitati memoriæ. Antiqui Hebræi respexerunt ad Alphabetum Hebraicum, in quo sunt viginti duæ literæ, quibus omnia, quæ scribi dicique possunt, continentur. Quemadmodum numerus literarum facile retinetur, sic etiam numerus librorum facilè memoriæ adhæret. Atque eum in finem cuilibet literæ assignârunt librum, א denotabat *Genesin*, ב *Exodum*, ג *Leviticum*, ד *Numerorum* librum, ה *Deuteronomium*, & sic deinceps.

X. Alii Judæorum Doctores, scilicet recentiores, quales sunt Aben Ezra, Salomo Jarchi & David Kimchi, qui circa undecimum fere seculum vixerunt, & plerique alii Rabbini *viginti quatuor* libros Canonicos, Hebraico idiomate exaratos, supputârunt, sejungendo *Ruth* à libro *Judicum*, & *Threnos* à Jeremia.

Hinc *quæritur*: Ob quam causam recentiores Judæi numerum libro-

brorum Veteris T. auxerunt ? Et ad quid respexerunt in hac supputatione ?

Respondeo. Itidem ad numerum literarum Hebraicarum & ad triplex Jod Hebraicum respexerunt. Solebant enim antiqui Rabbini nomen Hebraicum quadriliterum JEHOVA triplicatâ literâ *Jod* compendiosè tali modo (׳,,) indicare. Hoc testatur Galatinus Lib. 2. cap. 10. Etiam ipse in libro Manuscripto Maimonidis, quem possideo, conscripto ante ducentos annos in nitida membrana, tale triplex Jod sæpissimè inveni.

Hinc *quæritur:* Quare olim Judæi nomen *Jehova* tali triplicatâ literâ Jod denotârunt?

Respondeo. Galatinus vult hoc factum esse ut *Trinitatis* mysterium denotaretur. Verum postea, fortè in odium Christianorum, Trinitatem defendentium, unum *Jod* est ademptum ; & tali modo nomen Jehova (״ ̤) subscriptis duabus vocalibus, passim in Paraphrasibus *Chaldaicis* descriptum invenitur.

Nonnulli Græcorum etiam amplexi sunt hunc numerum, utpote aptissimè respondentem numero viginti quatuor literarum Græcarum. Hos sequuti sunt plerique Doctores Latini, tam prisci quàm recentiores, qui non respexerunt ad viginti quatuor literas Alphabeti Græci, sed ad mysticum illum numerum viginti quatuor *Seniorum*, qui in Apocalypsi introducuntur adorantes *Agnum* aperientem librum, septem sigillis obsignatum, Apocal. 4. v. 4.

XI. Denique nonnulli Judæorum *viginti septem* libros in Veteri T. numerârunt. Vide de hoc ultimo numero & de duobus præcedentibus Sixtum Senens. Biblioth. Sanc. lib. 1. pag. 2.

Hinc quæritur: Quæ causa illos Judæos movit, ob quam in tantum hunc numerum librorum auxerunt ?

Respondeo. Hos moverunt *viginti septem* diversi characteres Hebraici, resultantes tum ex viginti duabus literis simplicibus, tum etiam ex quinque finalibus sive duplicibus. Sunt enim in Alphabeto Hebraico quinque literæ geminatæ sive biformes, quæ in fine vocum aliter scribuntur quàm in principio & medio ; scilicet כמנפץ, quæ unica voce, memoriæ causa, *Camnephatz* vocantur. His quinque characteribus duplicibus respondent quinque libri Veteris Test. duplices ; videlicet duo libri *Samuelis*, duo *Regum*, duo *Chronicorum*, duo *Ezræ* (scil. liber *Ezræ* & liber *Nehemiæ*, qui communiter secundus liber Ezræ nominatur) & duo libri *Jeremiæ*, nempe ejus Prophetia & Lamentationes.

Sed

Sed parum refert, quantus librorum numerus constituatur, modò omnes libri Canonici retineantur, & nulli alieni addantur. De his titulis, & de paucis aliis vide differentem Cl. Hottingerum in Thes. Phil. Lib. 1. Cap. 2. Sect. 3.

XII. In hoc schemate exhibetur triplex modus supputandi libros Veteris T.

Primus modus.			*Secundus modus.*			*Tertius modus.*		
1	א	*Genesis.*	1	א	*Gen.*	1	א	*Gen.*
2	ב	*Exodus.*	2	ב	*Exod.*	2	ב	*Exod.*
3	ג	*Leviticus.*	3	ג	*Levit.*	3	ג	*Lev.*
4	ד	*Numeror.*	4	ד	*Num.*	4	ד	*Num.*
5	ה	*Deuteron.*	5	ה	*Deut.*	5	ה	*Deut.*
6	ו	*Jos.*	6	ו	*Jos.*	6	ו	*Jos.*
7	ז	*Jud. & Ruth.*	7	ז	*Jud.*	7	ז	*Jud.*
8	ח	*Samuel.*	8	ח	*Sam.*	8	ח	*Ruth.*
9	ט	*Regum.*	9	ט	*Reg.*	9	ט	1. *Sam.*
10	י	*Jesaias.*	10	י	*Jes.*	10	י	2. *Sam.*
11	כ	*Jer. & Thren.*	11	י	*Jer.*	11	כ	1. *Reg.*
12	ל	*Ezechiel.*	12	י	*Ezech.*	12	ך	2. *Reg.*
13	מ	12. *Proph. minor.*	13	כ	12. *Proph. min.*	13	ל	1. *Chron.*
14	נ	*Psalmi.*	14	ל	*Psalt.*	14	מ	2. *Chron.*
15	ס	*Proverb.*	15	מ	*Prov.*	15	ם	*Esra.*
16	ע	*Job.*	16	נ	*Job.*	16	נ	*Nehem.*
17	פ	*Daniel.*	17	ס	*Dan.*	17	ן	*Esth.*
18	צ	*Esra, Nehem.*	18	ע	*Esra, Neh.*	18	ס	*Job.*
19	ק	*Chronic.*	19	פ	*Chron.*	19	ע	*Psalt.*
20	ר	*Esth.*	20	צ	*Esth.*	20	פ	*Prov.*
21	ש	*Eccles.*	21	ק	*Ruth.*	21	ף	*Eccles.*
22	ת	*Cantic.*	22	ר	*Eccles.*	22	צ	*Cant.*
			23	ש	*Cant.*	23	ץ	*Jes.*
			24	ת	*Threni.*	24	ק	*Jer. cum Thren.*
						25	ר	*Ezech.*
						26	ש	*Dan.*
						27	ת	12. *Proph. minor.*

XIII. Latini Codicem Hebræum vocant *Vetus Testamentum*, imitantes

tantes Apostolum in 2. ad *Cor.* 3 : 14. ubi τῆς παλαιᾶς διαθήκης *Veteris Testamenti* meminit.

Quaeritur: Quare Sacer Codex vocatur *Testamentum*?

Respondeo: Tum quia sicuti in Testamento mens & scriptura testatoris, ita in hoc Codice voluntas Dei continetur; tum etiam quia ibi describuntur pacta & conventa inter Deum & homines.

Nonnulli etiam S. Codicem vocant *Instrumentum*; quia est instrumentum, per quod discimus voluntatem Dei, & quo mediante, tanquam instrumento, haeredes aeternae vitae constituimur.

Quaeritur: Quare Vetus T. appellatur Testamentum sive Instrumentum *Vetus*?

Respondeo 1. Ratione temporis: nam est prius Novo. 2. Ratione linguae: constat enim veteri linguâ, scil. Hebraeâ. 3. Ratione testium, videlicet Prophetarum, &c. Plura hîc non addo de hoc titulo: quia in Philologo Graeco Dissert. 1. occasione Appellationum Novi T. ex professo de eo egi.

II. *De Textu Originali Veteris T.*

XIV. Quemadmodum in *Novo* Testamento Textus *Graecus*, ita in *Veteri* Textus *Hebraeus* est primigenius & authenticus, exceptis paucis capitibus Danielis & Esrae ac versu undecimo capitis decimi Jeremiae, quae Chaldaicè exarata sunt; cujus diversitatis causam vide infrà *Dissert.* VIII.

XV. Ipsa sana ratio hanc assertionem sufficienter confirmat: nam illi Textus, scil. Hebraeus in Veteri & Graecus in Novo Testamento, sunt scripti ab Auctoribus infallibilibus, scilicet à Prophetis, ab Evangelistis, & ab aliis Viris sanctis, qui infallibiliter à Spiritu Sancto ita directi fuere, ut in scribendo errare non potuerint: uti asseritur 2. *Petr.* 1:21. *Non enim voluntate hominis allata est aliquando prophetia, sed à Spiritu Sancto acti, locuti sunt sancti Dei homines.* & 2. ad *Timot.* 3: 16. πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος *omnis Scriptura divinitus inspirata est.*

XVI. Ecclesia primitiva idem etiam credidit & affirmavit. Inspiciantur *Eusebius* praepar. Evang. 8 : 2. Historiae Eccles. 3 : 10. *Origenes* apud Hieron. in Jes. 6. *Hilarius* Psal. 119. ad literam Lamed, aliique. *Hieronymus* in Epistola ad Vitalem ait se *ad Hebraicam veritatem tanquam ad arcem confugere*; Similiter in Epistolâ ad Suniam & Fretellam inquit:

quit: *Sicut in Novo Testamento, si quando apud Latinos quæstio exoritur, recurrimus ad fontem Græci sermonis, quo Novum Instrumentum scriptum est: ita in Veteri Testamento, si quando inter Græcos Latinosque diversitas est, ad Hebraicam recurrimus veritatem.* Et in caput VIII. Zachariæ: *Cogimur ad Hebræos recurrere, & scientiæ veritatem de fonte magis quam de rivulis quærere.*

XVII. Superiori præcipuè seculo, cum nonnulli ex Evangelicis Theologis ad ipsos fontes, præteritis versionibus, recurrerent, multi ex Pontificiis dicam ipsis fontibus scripserunt, accusaveruntque Judæos, quasi ex odio Christianorum ipsos Textus orginarios corrupissent: uti sunt *Jacobus de Valentia* Præfat. in Psalt. *Lindanus* de optimo genere interpretandi cap. II. *Leo Castrius* in Apologetico, *Gordonus Huntlæus* Controv. tomo I. controv. I. c. 8. aliique quamplurimi. Sed his sese opposuerunt alii Doctores Romanenses cordatiores, ut *Johannes Isaac*, olim Professor Linguæ Hebrææ apud Colonienses celeberrimus, qui peculiari libro Lindanum refutavit; & *Arias Montanus* Præfat. in Biblia Interlin. Etiam *Galatinus*, disputaturus contra Judæos, in Præfatione & Indice libri de *Arcanis Catholicæ Veritatis*, expressè ait; se Textus sacræ Scripturæ iuxta *Hebraicam veritatem* esse correcturum & expositurum; additque rationem: *Quia Christiana veritas longe perfectius apud Hebræos, quam in nostrâ sive Latinâ sive Græcâ editione fulget.* Vide plures similes Auctores in Antib. Bibl. Amamæ L. I. c. I.

XVIII. *Quæritur.* Quare Vetus Testamentum fuit exaratum Linguâ Hebræâ, & Novum Linguâ Græcâ?

Respondeo. I. De lingua Novi Testamenti jam non differemus: tum quia de ea ex professo egimus in Philologo Græco Dissertatione secundâ; tum etiam quia hic tantum quæstiones præcipuè Hebraicas tractamus 2. Vetus Testamentum primitus fuit conscriptum Linguâ Hebraïcâ, quia fuit exaratum in gratiam Israëlitarum Linguâ Hebræâ utentium: sic ait Psalmista *Psal.* 147: 19. 20. *Qui annunciat verba sua Jacobo: statuta sua, & judicia sua Israëli. Non fecit sic ulli genti, & judicia ejus non cognoscunt.* Quod Lingua Hebræa usque ad confusionem linguarum sola fuerit in mundo, apparet ex *Gen.* II: I. *Tota terra erat labii unius & verborum eorundem*; & deinceps etiam eadem fuit usitata & vernacula inter Israelitas temporibus Mosis, Abrahami, Saulis, Davidis, Salomonis, aliorumque Regum Israelis usque ad captivita-

vitatem Babylonicam: quod probatur tum ex nominibus propriis personarum & locorum, quæ omnia ſunt Hebraica; tum etiam ex petitione miniſtrorum Regis Hiskiæ, dicentium 2. *Reg.* 18: 26. *Alloquere ſervos tuos Aramicè*, hoc eſt, Chaldaicè, *quia nos intelligimus; neque alloquitor nos Judaicè*. h. e. Hebraicè, *audiente populo hoc, qui eſt ſuper murum.* Ergo hoc tempore populi vernacula Lingua fuit Judaica, hoc eſt, Hebraica. Vide hoc pluribus infra confirmatum Diſſertatione vigeſimâ.

XIX. Hinc *primò* concludimus: Ergo major fides his originalibus archetypis jure adhibetur, quàm omnibus aliarum linguarum verſionibus, interpretationibus & explicationibus, Textus Originales nonnunquam in perverſum & alienum ſenſum detorquentibus. Ratio eſt manifeſta: nam omnes aliæ verſiones, interpretationes & explicationes ſunt translatæ & compoſitæ ab hominibus errori obnoxiis, qui & potuerunt hallucinari, & ſæpiſſimè etiam hallucinati ſunt.

XX. *Secundò* concludimus: Ergo etiam nullæ verſiones, licèt antiquiſſimæ, & à nonnullis Eccleſiis approbatæ, poſſunt eſſe regula vitæ & morum infallibilis. In genere verſiones poſſunt quidem quodammodo vocari authenticæ materialiter, quatenus cum ipſis fontibus originariis conveniunt: ſed ipſi Textus originales ſunt authentici materialiter & formaliter, hoc eſt, materia eſt authentica, etiam forma, hoc eſt, ipſæ voces, phraſes & modus loquendi. Et ut verbis Gretzeri defenſ. Bellarm. pag. 520. utar: *Et res & verba à Spiritu ſancto dictata ſunt*; quod in translationibus non contingit.

XXI. In ſpecie non eſt authentica *verſio Latina* Pontificiorum, (quæ unica voce *Vulgata* vocatur) licèt in Concilio Tridentino ſit canonizata. Nam, præterquam quod nulla eccleſia poſſit textum non authenticum facere authenticum, eumque tanquam Divinum & infallibilem canonizare, etiam eo tempore adhuc multis ſcatebat vitiis, & adhuc ſcatet. Sixtus V. innumera vitia correxit, & biennio poſt Clemens VIII. vitia nonnulla, relicta à Sixto V. emendavit. Iſidorus Clarius octo vitiorum millia in ſua vulgata editione ſecundùm Textum originalem reſtituit. Sed adhuc ſcatet vitiis & ſolœciſmis. Exemplum unum inſtar omnium occurrit Gen. 3: 15. ubi habetur *Ipſa conteret*, cum in Textu Originali habeatur הוּא יְשׁוּפְךָ *ipſe*, ſcil. Chriſtus, vel *ipſum* ſemen *conteret*. Vide cætera fuſius in Philologo

Mixto Differt. 1. Non *obstat*, si quis regerat, Versionem Latinam esse valdè antiquam. Nam Textus Hebræus est antiquior; & non tantum omnes versiones, sed etiam omnia scripta humana antiquitate sua longè superat. Deinde antiquitas per se non potest ullam editionem, per se non authenticam, facere authenticam.

XXII. Nec titulus authentiæ, competit *Versioni Græcæ*, quæ vulgò Lxx. Interpretum appellatur. Nam præterquam quod non habeat auctorem infallibilem, etiam in multis non convenit cum Textu Hebræo originali. Exemplo sint verba Jonæ *cap. 3. versu 4. Et clamavit & dixit* Jonas עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם וְנִינְוֵה נֶהְפָּכֶת ADHUC QUADRAGINTA DIES, ET NINEVE SUBVERTETUR: ubi versio illa famosissima habet ἔτι τρεῖς ἡμέραι *adhuc tres dies*, &c. Absurdi ergo sunt, qui judicant Textum Hebræum ex versione illâ Græcâ esse corrigendum, vel hanc illi esse præferendam. Auctoritas, quæ versioni Græcæ conciliata est, innititur fabulis confictis de Lxx. cellulis, & de summo consensu Interpretum. Vide totam historiam Versionis Græcæ in Philologo Mixto Differt. 2. 3. 4.

XXXIII. Etiam *Versioni Chaldaicæ*, unicâ voce *Targum* vocatæ, ea prærogativa authentiæ non competit. Rationes, suprà allatæ, militantes contra versiones omnes, etiam militant contra hanc. In multis non tam est versio quàm paraphrasis. Aliquando in nonnullis libris pro decem vocibus Hebraicis voces Chaldaicæ viginti, triginta, vel etiam plures substituuntur. Non tamen Versio Chaldaica est contemnenda, sed magnum præstat usum: tum in textibus difficilioribus explicandis; (nam ubi Judæi benè, ibi nemo melius) tum etiam in refutandis Judæis. Nam Judæi fere Paraphrases Chaldaicas pro Scriptis Authenticis recipiunt, neque eas fere rejiciunt, nisi sub prætextu corruptionis in hoc vel illo loco admissæ. Ex tribus enim Scriptis Judæi refutari possunt, scilicet ex Veteri Testamento, ex Paraphrasibus Chaldaicis, & ex Talmude. Cætera, videlicet auctores, antiquitatem & alia, quæ de Targumim dici poterunt, vide in Philologo Mixto Differt. 5. 6. 7.

XXIV. De throno authentiæ etiam detrudendus est *Textus Samaritanus* Pentateuchi, quem Johannes Morinus non tantum Textui Hebræo *æqualem, sed infinitis modis superiorem esse contendit.* Quibus, quæso, rationibus? Ridiculis & nugatoriis, quibus recensendis & refutandis non opus est tempus terere. Hottingerus enim eum, pro authen-

authentico hoc Pentateucho Samaritano militantem, in Exercitatione Antimoriniana ita ad incitas redegit, ut manus tradere debuerit. Inſpice diſſert. 8. Philologi Mixti.

XXV. Agmen claudat *Verſio nova Belgica*, juſſu & ſumptibus DD. Ordinum Generalium Belgii, atque decreto Synodi Dordracenæ translata. Ea, licèt ſumma cum diligentia ex ipſis fontibus ſit compoſita, non poteſt tamen inter textus Originales numerari. Equidem non credo dari in toto mundo ullam verſionem, quæ cum ipſis fontibus magis convenit, quàm hæc ipſa verſio Belgica: nihilominus in locis controverſis, quia auctores non fuerunt infallibiles, ſemper eſt recurrendum ad ipſos fontes.

Tutius ex ipſo fonte bibuntur aquæ.

Vide totam hiſtoriam verſionis Belgicæ, & nomina Interpretum ac Reviſorum in Philologo Mixto Diſſert. 10. & 11.

XXVI. Hinc jam ultro ſequitur, quod conſequentia illa ſit abſurda, quam nonnulli formant tali modo: Fontes originales ſunt corrupti, quia differunt à verſionibus aliarum linguarum. Nam conſequentia eſt invertenda: Verſiones ſunt corruptæ, quia non conveniunt cum ipſis Fontibus originalibus. Aliter enim non eſſet, ac ſi quis curſum ſolis ex inordinato curſu horologii emendare vellet; cum è contra curſus horologii ex curſu ſolis ordinato ſit corrigendus & reſtituendus.

DISSERTATIO SECUNDA.

DE

Diviſionibus generalibus Veteris Teſt. & de Appellationibus librorum.

§. 1. *Diviſiones Veteris T. ſunt variæ.*
2. *Diviſio V. Teſt. apud Græcos uſitata, recenſetur.*
3. *Eaque improbatur.*
4. *Judæorum diviſio, etiam trimembris, deſcribitur.*
5. *Prophetæ 12. minores ſuppatantur pro unico Propheta.*
6. *Cauſæ appellationum Legis, Prophetarum & Hagiographorum.*
7. *Judæi ſecundam partem V. T. vocârunt potius Prophetas quam Prophetias.*
8. *Rationes dantur, quare quatuor Prophetæ vocentur anteriores, & totidem poſteriores.*
9. *Tertia pars V. T. continet Hagio-*

I. *De divisionibus generalibus Veteris Test.*

SECTIO I.

DIvisiones Veteris Testamenti sunt variæ, quarum aliæ longius à veritatis recto tramite discedunt; aliæ verò propiùs ad veritatem accedere videntur. Omnes illas divisiones non recensebimus & enucleabimus, sed tantummodo divisiones celebriores, & speciem aliquam veritatis habentes perambulabimus, & ad veritatis lancem examinabimus.

II. Prima divisio Veteris T. est quorundam *Græcorum*, qui illud in tres partes diviserunt; scil. in libros Legis, in libros Prophetarum, & in libros Psalmorum sive carminum,

Sub libris *Legis* comprehenduntur quinque Libri Mosis, scil. *Genesis*, *Exodus*, *Leviticus*, *Numeri*, *Deuteronomium*.

Sub Libris *Prophetarum* continentur tredecim, nempe: *Josua*, *Judicum*, *Ruth*, libri *Samuelis*, *Regum*, *Chronicorum*, *Esdras*, *Esther*, *Jesaias*, *Jeremias*, *Threni*, *Ezechiel*, *Daniel*, & duodecim *Prophetæ minores*.

Sub libris *Psalmorum* sive Carminum recensentur hi quinque libri: *Job*, *Psalmi Davidis*, *Proverbia*, *Ecclesiastes*, & *Canticum Canticorum*.

Ad hanc partitionem, secundùm nonnullos, videtur Salvator noster respexisse *Lucæ* 24. *versu* 44. cum ait: *Oportet impleri omnia, quæ de me scripta sunt in Lege Mosis, in Prophetis, & in Psalmis.* Putant enim Christum per Psalmos intellexisse illos quinque libros hymnorum sive carminum.

III. *Quæritur*: An hæc divisio Veteris T. in has tres partes sit legitima? Et an Christus eam *Luc. cap.* 24. *v* 44. approbaverit?

Respondeo 1. Ea divisio non est legitima: nam libri Historici, ut liber

liber *Judicum*, libri *Samuelis*, *Regum*, *Chronicorum*, aliique vocantur Prophetici sive Prophetæ, quum sint revera Historici, & multùm differant à Propheticis propriè sic dictis.

Dices: Judæi non vocant libros Josuæ, Judicum, &c. libros Propheticos, sed Prophetas.

Resp. Itidem malè. Illi enim libri non possunt vocari Prophetæ, contradistinctè ad alios libros: nam Scriptor Pentateuchi & Auctores quorundam Hagiographorum etiam sunt Prophetæ.

2. Christus non approbavit hanc divisionem, sed tantummodò divisionem, inter Græcos fortè usitatam, allegavit.

3. Responderi potest (quod mihi etiam maximè verosimile videtur) Christum *Luc.* 24: 44. nullam mentionem facere librorum Historicorum, vel quorundam Hagiographorum: quia in illis libris non ita continentur prædictiones de futuro Messia, quàm quidem in libris Mosis, in libris Prophetarum, & in Psalmis. Christus ergo fortè per Psalmos intellexit Psalmos propriè dictos, & non præter Psalmos etiam cæteros libros hymnorum, scil. *Jobum*, *Proverbia*, *Ecclesiasten* & *Canticum Canticorum*.

IV. Altera divisio, usitata præcipuè apud veteres & recentiores *Judæos*, ac apud nonnullos Priscos Latinos, est itidem in partes tres, sed à primâ divisione parumper discrepantes; scil. in תּוֹרָה *Legem*, in נְבִיאִים *Prophetas*, & in כְּתוּבִים *Hagiographa*.

Prima pars, quæ dicitur תּוֹרָה *Lex*, comprehendit omnes libros Mosis, qui pro diversitate materiæ dividuntur in quinque libros, qui Hebraicè vocantur:

בְּרֵאשִׁית	*Genesis.*	בְּמִדְבַּר	*Numeri.*
שְׁמוֹת	*Exodus.*	אֵלֶּה הַדְּבָרִים	*Deuteronomium.*
וַיִּקְרָא	*Leviticus.*		

Secunda pars continet נְבִיאִים *Prophetas*, qui subdividuntur in quatuor רִאשׁוֹנִים *Anteriores*, & in totidem אַחֲרוֹנִים *Posteriores*.

Prophetæ רִאשׁוֹנִים *Anteriores* sunt hi sequentes:

יְהוֹשֻׁעַ	*Josua.*	שְׁמוּאֵל	*Samuel.*
שׁוֹפְטִים	*Judices.*	מְלָכִים	*Regum.*

Prophetæ אַחֲרוֹנִים *Posteriores* sunt sequentes: scil. tres majores & duodecim minores.

ישעיה

יְשַׁעְיָהוּ	*Jesaias.*	מִיכָה	*Micha.*
יִרְמְיָהוּ	*Jeremias.*	נַחוּם	*Nahum.*
יְחֶזְקֵאל	*Ezechiel.*	חֲבַקּוּק	*Habakuk.*
הוֹשֵׁעַ	*Hoseas.*	צְפַנְיָה	*Zephanias.*
יוֹאֵל	*Joël.*	חַגַּי	*Haggaus.*
עָמוֹס	*Amos.*	זְכַרְיָה	*Zacharias.*
עֹבַדְיָה	*Obadias.*	מַלְאָכִי	*Malachias.*
יוֹנָה	*Jonas.*		

V. Duodecim Prophetæ posteriores ab Hozea usque ad Malachiam, aliàs vocati *Propheta minores*, à Judæis numerari solent pro unico Propheta; & sic Prophetæ tam Anteriores quam Posteriores constituuntur tantum quatuor. Hebræi in titulis librorum vocant hos duodecim Prophetas minores Chaldaicè תְּרֵי עֲשַׂר, hoc est, *duodecim*: quia totidem sunt libri, si singuli separatim numerentur.

VI. *Primò quæritur*: Quare veteres Judæi primam Veteris T. partem vocarunt תּוֹרָה *Legem*, secundam נְבִיאִים *Prophetas*, & tertiam כְּתוּבִים *Hagiographa?*

Respondeo ad 1. Quia in Pentateucho continentur præcepta, secundùm quæ unusquisque vitam suàm instituere debet.

Ad 2. Quia Prophetæ illos libros conscripserunt.

Ad 3. Quia Judæi crediderunt libros Hagiographorum non fuisse traditos per os, sed scriptos in libro.

VII. *Secundò quæritur*: Quare Judæi secundam partem Veteris T. potius vocârunt Prophetas quàm Prophetias?

Respondeo. Quia in secundâ parte Veteris T. multæ historiæ, quæ propriè non sunt prophetiæ; & in tertia parte multæ prophetiæ continentur. Si enim secundam Veteris T. partem Prophetias vocâssent, tum historias exclusissent; præterea omnes Prophetias, occurrentes in Hagiographis, non comprehendissent.

VIII. *Tertiò quæritur*: Quare quatuor primi libri vocantur Prophetæ *Anteriores*, & quatuor sequentes Prophetæ *Posteriores*?

Respondeo, Propter duas rationes. 1. Quia in Prophetis *Anterioribus* agitur de primis Prophetis, qui prioribus temporibus vixerunt; scil. de Samuele, de Elia, de Elisæo, de multis aliis, qui longo temporis intervallo vixerunt ante Jesaiam, ante Jeremiam, & ante cæteros Prophetas, quorum Prophetiæ describuntur in posterioribus Prophetis.

2. Quia

2. Quia *Anteriores* Prophetæ narrant rem ante gestam, non futuram; quum è contra *Posteriores* plerumque describant non rem jam gestam, sed post aliquod tempus demum futuram.

IX. Jam sequuntur כְּתוּבִים *Hagiographa*, quæ Epiphanius vertit γεαφῆα. Hæc sic dicuntur, שֶׁהֵם כְּתוּבִים בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ *quia scripta sunt per Spiritum sanctum*, id est, per immediatum Spiritûs sancti instinctum, non autem Spiritu Prophetico, aut per Prophetiam propriè sic dictam.

Fortasse *objiciet* nonnemo, quod Libri Legales & multi Prophetici, etiam tali modo conscripti sint.

Resp. Judæi hanc objectionem sic conantur solvere: quod hi libri ideo speciatim vocentur כתובים *Hagiographi*, quia non per somnium, per visionem, per auditionem alicujus vocis, vel per ecstasin, aut per alienationem mentis scripti sunt, ut pleraque Scripta Prophetarum scripta dicuntur: sed quia per Spiritum S. immediatè Auctoribus integris sensibus & sententiis dictati & instillati esse dicuntur.

X. Hæc tertia pars Veteris T. vocata כתובים, comprehendit hos undecim sequentes libros, qui nominantur:.

תְּהִלִּים	*Psalmi.*	קֹהֶלֶת	*Ecclesiastes.*
מִשְׁלֵי	*Proverbia.*	מְגִלַּת אֶסְתֵּר	*Volumen Esther.*
אִיּוֹב	*Job.*	דָּנִיֵּאל	*Daniel.*
שִׁיר הַשִּׁירִים	*Canticum Canticorum.*	עֶזְרָא	*Esdras.*
רוּת	*Ruth.*	נְחֶמְיָה	*Nehemias.*
אֵיכָה	*Threni.*	דִּבְרֵי הַיָּמִים	*Chronica.*

Hîc quidem recensentur duodecim libri, sed *Esras* & *Nehemias* vulgò numerantur à Judæis pro unico libro. Alii Auctores, qui dixerunt tantum dari viginti duos libros in Veteri T. assignârunt *Hagiographis* solummodo novem libros: sed illi addiderunt *Ruth* ad librum *Judicum*, propter historiæ continuationem, & *Threnos Jeremiæ* ad *Jeremiam*, utpote eorundem Auctorem.

XI. Libri Veteris T. in nonnullis Bibliis Hebraicis, scil. in Bibliis Buxtorfii in folio, in Bibliis non punctatis, & in præstantissimis ac correctissimis illis Bibliis anno 1667. à me per Josephum Athiam editis, secundùm hanc triplicem divisionem imprimuntur, & impressi disponuntur. Attamen in quamplurimis aliis Bibliis Hebraicis hic

 ordo

ordo non ita ſtrictè obſervatur: nam inter undecim Hagiographos ſunt quinque libri, Hebraicè vocati חֲמֵשׁ מְגִלּוֹת QUINQUE VOLUMINA; videlicet *Canticum Canticorum*, *Ruth*, *Threni*, *Eccleſiaſtes* & *Eſther*, qui in plerisque aliis Bibliis Hebraicis immediatè poſt quinque libros Moſis compinguntur.

XII. *Primò quæritur*: Ob quam cauſam hi quinque libri in multis Bibliis non inter Hagiographos, ad quos pertinent, ſed immediatè poſt libros Moſis compinguntur?

Reſpondeo. Judæi ſingulis annis ſolent publicè in Synagogis quinque libros Moſis prælegere; & quia iidem ſingulis annis, certis quibusdam feſtis, etiam hos quinque nominatos libros, ſcil. Canticum, Ruth, Threnos, Eccleſiaſten & Eſther publicè ibidem prælegunt, ideo ſolent hos quinque libros in plerisque Bibliis immediatè libris Moſaicis adjungere.

XIII. *Secundò quæritur*: Quando Judæi prælegunt hos quinque libellos?

Reſpondeo 1. *Canticum Canticorum* clarâ voce prælegunt in feſto Paſchatis. Quare? Quia illi feſto hæc materia læta quodammodo convenit. Liber Hebræo-Germanicus, *Minhagim* vocatus, docet pag. 27. Canticum propterea ſpeciatim prælegi, quia in eo fit mentio liberationis Ægyptiacæ.

2. Hiſtoriam *Ruthæ* legunt in feſto Pentecoſtes ſive Hebdomadarum; quia in illo libro agitur de frugibus terræ, quarum primitias tum temporis offerre ſoliti fuerunt.

3. *Lamentationes Jeremiæ* legunt die nono menſis אָב *Julii*; quia ſtatuunt hoc die Templum primum & ſecundum igne immiſſo periiſſe. Etiam afferunt hoc eodem die decretum Divinum contra Patres in deſerto deliteſcentes editum eſſe, quod non ingreſſuri eſſent in Terram promiſſam. Propter hanc cauſam hoc die ſigna triſtitiæ oſtentant, nudis pedibus incedunt, humi ſedent, tam molli lecto non cubant ac ſoliti ſunt, & qui duobus pulvillis antea uſus fuit, nunc unico contentus eſſe debet.

4. *Eccleſiaſten* recitant menſe Septembri, in feſto Tabernaculorum; quia ſicuti hoc feſtum eſt ſignum, quod Patres læti & contenti fuerint habitare in Tabernaculis, ita hic liber docet omnia eſſe vana, & unumquemque debere lætari, & contentum eſſe iis, quæ Deus largitur.

5. *Eſthe-*

5. *Estheram* sonorâ voce prælegunt in festo *Purim*, quod celebratur die 14. & 15. *Februarii*; quia hoc tempore liberatio Judæorum accidit. Nam Haman voluit omnes Judæos, per totum Assueri regnum dispersos, è medio tollere. Hujus liberationis historia clarè enarratur in libro Estheræ. Hæc ergo lectio annua in causa est, quare hi quinque libri sæpè ab Hagiographis segregentur, & post libros Legales compingantur.

XIV. *Tertiò quæritur*: Quis fuit primus Auctor hujus triplicis divisionis Veteris T.?

Respondeo. Judæi Ezram Prophetam hujus triplicis divisionis constituunt primum auctorem & inventorem. Sed quia hoc absque ulla probatione Illi adscribitur, ideo eâdem facilitate rejicitur, quâ asseritur. Nos illam quæstionem non determinamus: nam non putamus primum Auctorem hujus divisionis esse notum. Ut ut sit, hæc divisio secundùm sententiam Christianorum & Judæorum est admodum antiqua; & ad minimum temporibus Christi putatur fuisse usitata. Christiani, qui antiquitatem hujus divisionis probant, in medium proferunt verba Christi ex Evangelio Lucæ capite 24. commate 44. jam retrò sectione secundâ allegata Per Psalmos enim existimant Christum intellexisse omnes Hagiographos: tum quia liber Psalmorum est primus liber Hagiographorum; tum etiam, quia est liber præcipuus & præstantissimus inter Hagiographos.

XV. *Quartò quæritur*: An hæa divisio est satis concinna?

Respondeo. Non est satis concinna & congrua. Nam 1. Libri, *Josua*, *Judicum*, *Samuelis* & *Regum* merè historici vocantur Prophetici sive Prophetæ. 2. Quia liber Propheticus Danielis à Propheticis separatur, & Hagiographis annumeratur; cum Daniel expressè à Matthæo, cap. 24. vers. 15. Prophetæ nomine condecoretur, quando ait: *Cum ergo videritis abominationem desolationis dictam à Daniele Propheta, &c.* Deinde quod Daniel revera Prophetis sit annumerandus, patet ex ipsius libro, in quo & tempus adventûs Messiæ & multæ aliæ prophetiæ clarissimè describuntur.

XVI. Ultima divisio Veteris T. quæ duabus antecedentibus multis parasangis est præferenda, à recentioribus *Latinis* Doctoribus in quatuor partes, scil. in *Legalem*, in *Historicam*, in *Poëticam* sive *Doctrinalem*, & in *Propheticam* digesta est.

Prima pars Legalis comprehendit quinque libros Mosis jam aliquoties citatos.

Secunda pars Historica includit novem historicos, qui ordine sequuntur; suntque *Josua*, *Judicum*, *Ruth*, libri *Samuelis*, libri *Regum*, libri *Chronicorum*, *Ezras*, *Nehemias* & *Esther*.

Tertia pars Poëtica sive *Doctrinalis* continet libros doctrinales, sapientiales vel poëticos; suntque numero quinque, scilicet *Job*, *Psalmi*, *Proverbia*, *Ecclesiastes* & *Canticum Canticorum*.

Ultima pars Prophetica comprehendit septendecim libros Propheticos, qui sunt *Jesaias*, *Jeremias*, *Threni*, *Ezechiel*, *Daniel*, & *duodecim Prophetæ minores*.

Hæc divisio cum materiâ Veteris T. apprimè convenit: ideoque multis rationibus ejus bonitatem probare, & verborum lenociniis eam sapidam cujusque palato reddere, supervacaneum existimo; præcipuè cum Biblia Latina, Biblia Belgica, & omnia cætera aliarum linguarum Occidentalium Biblia, scilicet quoad Vetus Testamentum, secundùm hanc quadruplicem divisionem sint disposita.

XVII. Ut unico intuitu Græcorum, Hebræorum & Latinorum divisio conspici possit, placuit eam hîc juxta invicem exhibere.

Græcorum divisio trimembris.	*Judæorum divisio trimembris.*	*Latinorum divisio quadrimembris.*
1. Lex.	1. Lex.	1. Legales.
Genesis.	*Gen.*	*Gen.*
Exodus.	*Exod.*	*Exod.*
Leviticus.	*Levit.*	*Lev.*
Numeri.	*Num.*	*Num.*
Deuteronomium.	*Deut.*	*Deut.*
2. Prophetæ.	2. Prophetæ anter.	2. Historici.
Josua.	*Josua.*	*Josua.*
Judicum.	*Jud.*	*Jud.*
Ruth.	*Sam.*	*Ruth.*
Samuel.	*Reg.*	*Sam.*
Regum.	Prophetæ poster.	*Reg.*
Chronicorum.	*Jes.*	*Chron.*
Esdras.	*Jer.*	*Esdras.*
Esther.	*Ezech.*	*Nehem.*

Jesaias.

Jesaias.	12. *Propheta min.*	*Esther.*
Jeremias.	3. Hagiographa.	3. Doctrinales *sive* Poëtici.
Threni.	*Psalmi.*	*Job.*
Ezechiel.	*Proverbia.*	*Psalmi.*
Daniel.	*Job.*	*Proverb.*
12. *Prophetæ minores.*	*Cantic.*	*Eccles.*
3. Psalmi.	*Ruth.*	*Canticum.*
Job.	*Threni.*	4. Prophetici.
Psalmi.	*Eccles.*	*Jes.*
Proverbia.	*Esther.*	*Jer.*
Ecclesiastes.	*Dan.*	*Threni.*
Canticum.	*Esdras.*	*Ezech.*
	Nehemias.	*Dan.*
	Chronica.	12. *Prophetæ minor.*

XVIII. Jam ex hac diversa librorum divisione non difficile erit respondere roganti: Quare libri Veteris Test. in Bibliis Hebraicis alio ordine disponantur, quàm in Bibliis Belgicis, in Latinis, & in aliis innumeris fere versionibus? Nam ejus diversitatis hæc est ratio: quia Judæi in imprimendis & disponendis Bibliis Hebraicis sequuntur triplicem divisionem, quâ Vetus-Test. dividitur in תּוֹרָה, נְבִיאִים, & כְּתוּבִים, hoc est, in *Legem*, *Prophetas*, & *Hagiographa*; & secundùm hanc triplicem divisionem Biblia imprimunt, eorumque libros disponunt. Verum Latini, Belgæ, aliique Interpretes sequuntur hanc quadruplicem divisionem, quippe recentiorem, materiæque magis convenientem; & secundùm hanc quadruplicem Veteris T. divisionem libros etiam disponunt.

II. *De Appellationibus Librorum Veteris T.*

XIX. Quia in antecedentibus celeberrimam Librorum Veteris Testamenti, Hebraicè & Latinè, feci mentionem, non abs re facturum esse arbitror, si hic levi brachio describam, & enumerem fontes, unde appellationes Librorum Veteris T. desumantur. In universum sunt tres fontes, unde Libri Hebraici denominationem suam accipiunt.

Prima pars Legalis comprehendit quinque libros Mosis jam aliquoties citatos.

Secunda pars Historica includit novem historicos, qui ordine sequuntur; suntque *Josua*, *Judicum*, *Ruth*, libri *Samuelis*, libri *Regum*, libri *Chronicorum*, *Ezras*, *Nehemias* & *Esther*.

Tertia pars Poëtica sive *Doctrinalis* continet libros doctrinales, sapientiales vel poëticos; suntque numero quinque, scilicet *Job*, *Psalmi*, *Proverbia*, *Ecclesiastes* & *Canticum Canticorum*.

Ultima pars Prophetica comprehendit septendecim libros Propheticos, qui sunt *Jesaias*, *Jeremias*, *Threni*, *Ezechiel*, *Daniel*, & *duodecim Prophetæ minores*.

Hæc divisio cum materiâ Veteris T. apprimè convenit: ideoque multis rationibus ejus bonitatem probare, & verborum lenociniis eam sapidam cujusque palato reddere, supervacaneum existimo; præcipuè cum Biblia Latina, Biblia Belgica, & omnia cætera aliarum linguarum Occidentalium Biblia, scilicet quoad Vetus Testamentum, secundùm hanc quadruplicem divisionem sint disposita.

XVII. Ut unico intuitu Græcorum, Hebræorum & Latinorum divisio conspici possit, placuit eam hic juxta invicem exhibere.

Græcorum divisio trimembris.	*Judæorum divisio trimembris.*	*Latinorum divisio quadrimembris.*
1. Lex.	1. Lex.	1. Legales.
Genesis.	*Gen.*	*Gen.*
Exodus.	*Exod.*	*Exod.*
Leviticus.	*Levit.*	*Lev.*
Numeri.	*Num.*	*Num.*
Deuteronomium.	*Deut.*	*Deut.*
2. Prophetæ.	2. Prophetæ anter.	2. Historici.
Josua.	*Josua.*	*Josua.*
Judicum.	*Jud.*	*Jud.*
Ruth.	*Sam.*	*Ruth.*
Samuel.	*Reg.*	*Sam.*
Regum.	Prophetæ poster.	*Reg.*
Chronicorum.	*Jes.*	*Chron.*
Esdras.	*Jer.*	*Esdras.*
Esther.	*Ezech.*	*Nehem.*

Jesaias.

Jesaias.
Jeremias.
Threni.
Ezechiel.
Daniel.
12. *Prophetæ minores.*

3. Psalmi.

Job.
Psalmi.
Proverbia.
Ecclesiastes.
Canticum.

12. *Prophetæ min.*

3. Hagiographa.

Psalmi.
Proverbia.
Job.
Cantic.
Ruth.
Threni.
Eccles.
Esther.
Dan.
Esdras.
Nehemias.
Chronica.

Esther.

3. Doctrinales *sive* Poëtici.

Job.
Psalmi.
Proverb.
Eccles.
Canticum.

4. Prophetici.

Jes.
Jer.
Threni.
Ezech.
Dan.
12. *Prophetæ minor.*

XVIII. Jam ex hac diversa librorum divisione non difficile erit respondere roganti: Quare libri Veteris Test. in Bibliis Hebraicis alio ordine disponantur, quàm in Bibliis Belgicis, in Latinis, & in aliis innumeris fere versionibus? Nam ejus diversitatis hæc est ratio: quia Judæi in imprimendis & disponendis Bibliis Hebraicis sequuntur triplicem divisionem, quâ Vetus-Test. dividitur in תורה, נביאים, & כתובים, hoc est, in *Legem*, *Prophetas*, & *Hagiographa*; & secundùm hanc triplicem divisionem Biblia imprimunt, eorumque libros disponunt. Verum Latini, Belgæ, aliique Interpretes sequuntur hanc quadruplicem divisionem, quippe recentiorem, materiæque magis convenientem; & secundùm hanc quadruplicem Veteris T. divisionem libros etiam disponunt.

II. *De Appellationibus Librorum Veteris T.*

XIX. Quia in antecedentibus celeberrimam Librorum Veteris Testamenti, Hebraicè & Latinè, feci mentionem, non abs re facturum esse arbitror, si hîc levi brachio describam, & enumerem fontes, unde appellationes Librorum Veteris T. desumantur. In universum sunt tres fontes, unde Libri Hebraici denominationem suam accipiunt.

1. Quidam libri Veteris T. denominantur vel à primâ voce libri, vel à primâ ejus maximè emphaticâ voce. Hinc sex libri Hebraici (vel septem, si משלי *Proverbia* includuntur) tali titulo coronantur; scil. quinque libri Mosis & Threni Jeremiæ: ex. gr. *Genesis*, primus liber Mosis, vocatur בְּרֵאשִׁית *in principio*, quia ille liber ab hac voce incipit. Similiter *Threni Jeremiæ* nominantur אֵיכָה à prima voce libri, qui sic incipit אֵיכָה יָשְׁבָה *Quomodo sedet* &c.? Sed Deuteronomium vocatur בְּמִדְבָּר *in deserto*, non à prima voce libri, sed à quinta ejus voce, utpote maxime emphaticâ. Talis consuetudo indendi nomina etiam est trita in Lingua Latina & Belgica, non quidem in nominibus librorum, sed in aliis appellationibus: verbi gratiâ, *Oratio Dominica* vocatur *Pater noster* à primis vocibus, & *Duodecim Articuli fidei* brevitatis causâ titulo *Credo* aliquando insigniuntur.

2. Nonnulli libri nomen acceperunt ab Auctore: ut *Jesaias*, *Jeremias*, *Ezechiel*, *Hoseas*, *Joël*, *Amos*, & plurimi alii, qui sic denominantur, non quia prima vox ita sonat, sed quia illi horum librorum sunt Auctores.

2. Nonnullis libris nomen inditum est à materiâ, de quâ in illis libris agitur: ex. gr. Liber Judicum vocatur שׁוֹפְטִים *Judices*; non quia Judices sunt Auctores illius libri, sed quia in illo libro agitur de judicibus. Ob eandem causam libri *Esthera*, *Rutha*, *Regum* talibus titulis gaudent; quia historia illarum personarum in illis libris tractatur.

XX. Unde, obsecro, desumuntur appellationes librorum V. T. in Bibliis Latinis, Belgicis, aliisque?

Resp. Tantum vel ab Auctoribus sive Scriptoribus, vel à materia, de qua in illis libris agitur.

DISSERTATIO TERTIA,

DE

Divisione Versuum & Capitum Veteris T.

§. 1. *Tres specialiores divisiones sequuntur describendæ.*

2. *Græcorum & veterum Latinorum distinctio versuum V. T. est obsoleta.*

3. 4. *Quæritur: An distinctio versuum V. T. sit authentica? Elia & Kabbalistarum sententia proponitur & rejicitur.*

5. *Authentia distinctionis versuum quatuor rationibus confirmatur.*

6. *Conclusio.*

7. *Maso*

7. *Masoretharum studium circa versus.*
8. *Judæi quatuor penultimos versus in Bibliis Hebraicis repetunt scribendo, legendo & imprimendo. Rationes adduntur.*
9. *Distinctio capitum V. T. demum ante quingentos annos est inventa.*
10. *Psalterium in Psalmos est distinctum ab ipsis auctoribus.*
11. *Auctor distinctionis capitum V. T. est ignotus.*
12. *Judæi distinctionem capitum approbant & usurpant.*
13. *In Bibliis Junii & Tremellii subinde est gemina distinctio ejusdem capitis. Ratio ejus diversitatis additur.*
14. *In omnibus Bibliis Hebraicis non observatur eadem, distinctio capitum.*

I. *De divisione Versuum Veteris Test.*

SECTIO I.

PEragravimus superiori dissertatione tres generaliores divisiones Veteris Testamenti; subsequuntur jam tres specialiores, quarum duæ priores toti Veteri Testamento, singulisque ejus libris conveniunt, ultima verò soli Mosis Pentateucho. Duas priores hâc dissertatione, & ultimam dissertatione sequenti perambulabimus.

II. Prima divisio in partes numerosissimas, conveniens toti Veteri Testamento singulisque ejus libris, est illa, quâ Vetus Test. dividitur in Versus. Hebraicè versus Biblicus vocatur פסוק, à פסק *cessare, finem habere.* Versus enim est sententiæ absolutio & finis.

Hæc divisio versuum apud omnes non fuit eadem. Alia enim fuit partitio versuum apud Græcos & Latinos veteres; alia verò apud hodiernos Judæos. Græci & veteres Latini distinxerunt versus pari dictionum numero, conscribentes in quolibet ferè versu sex dictiones partim monosyllabas, partim polysyllabas. Vide Biblioth. Sixti Sen. pag. 189. qui ex Augustino talem versuum divisionem probat. Hæc versuum distinctio, Augustino nota, in desuetudinem abiit.

III. Verum antiqui & hodierni Judæi, ac recentiores Latini in distinguendis versibus neque numerum dictionum attenderunt, neque cola aut commata orationis observârunt; sed veterem consuetudinem, Majorum auctoritate & Rabbinorum traditione suffultam; sequuti sunt. Multi ex Judæis nullam aliam hodiernæ distributionis versuum rationem proferunt, quàm illam, quod statuant Esdram Prophetam & Viros Synagogæ magnæ, Divino Spiritu afflatos, Vetus T. hoc pacto divisisse.

IV. De

IV. De hodierna divisione versuum *quæritur.* An divisio versuum Veteris T. facta per accentum Silluk, vel per duo crassiora puncta, Soph-pasuk appellata, sit authentica, id est, An ab ipsis Auctoribus librorum sit profecta?

Respondeo 1. Judæus Elias Levita, natione Germanus, qui superiori sæculo vixit, & multorum librorum editione clarus fuit, asserit in *Præfatione tertia libri Masoreth*, ex sententia multorum Rabbinorum, totam Legem fuisse olim quasi unicum versum, sive unam sententiam absque ulla versuum distinctione. Addit præterea hanc divisionem versuum quadringentis ac triginta & sex annis post ultimum sanctæ Urbis excidium à Masorethis Tyberiensibus esse inventam. Sic enim ibidem fatur. אמת הוא שאין בו ספק שזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל היה ספר פשוט בלי נקוד ובלי טעמים ובלי סימני סופי פסוקים כאשר אנחנו ראים היום ולפי דעת בעלי הקבלה כל התורה היא כפסוק אחד ויש אומרים תיבה אחת: *Verum est, nec in eo dubium ullum, istam Legem quam proposuit Moses filiis Israëlis, fuisse librum simplicem, absque punctatione & accentibus, etiam absque signis finis versuum, prout hodie videmus. Imo, juxta sententiam Kabbalistarum, fuit tota Lex. ut versus unus, aut ut quidam dicunt, ut dictio una.* Imo juxta Kabbalistarum sententiam fuit totus Pentateuhus ut unica dictio, absque ulla distinctione capitum, versiculorum vel dictionum.

Verum haud cassa nuce dignum est hujus audaculi Judæi, & aliorum, fæces illius sorbentium, effatum. Parum quidem refert, etiamsi negemus distinctionem versuum esse à Mose, modò statuamus eam esse ab Ezra, & à Viris Synagogæ magnæ, & non à Masorethis Tyberiensibus, qui demum post quintum seculum à nativitate Christi vixerunt. Indubitatum quidem est, quod exemplaria Mosis & Estheræ, in omnibus Judæorum Synagogis asservari solita, sint absque ulla distinctione versuum: attamen inde nullâ bonâ consequentiâ probatur, vel Mosis & Estheræ prima exemplaria ita fuisse conscripta, vel in iisdem libris divisionem versuum demum inventam esse à Masorethis Tyberiensibus. Præterea delirium Kabbalistarum est, statuere Mosis Legem fuisse scriptam instar unius dictionis; & quemadmodum hoc absque ulla probatione affirmatur, ita etiam à nobis idem rejicitur.

Respondeo 2. Nos, moti nonnullis valde probabilibus argumentis, putamus distinctionem versuum Veteris T. esse additam vel ab ipsis Aucto-

Auctoribus librorum, vel ad minimum ab Esdra Propheta & à Viris Synagogæ magnæ, non verò à Masorethis Tyberiensibus.

V. Hæc sententia hisce sequentibus rationibus probatur; quarum *prima* est desumpta ab auctoritatibus Judæorum. Opponimus enim huic Apellæ Eliæ & omnibus Kabbalistis chorum & nubem Rabbinorum, multis passibus ab his dissentientium, & asserentium distinctionem Veteris Test. in versiculos esse ultimæ antiquitatis, id est, vel ab ipsis Auctoribus librorum, vel ad minimum ab Esdra Propheta institutam, qui sexto fere seculo ante nativitatem Christi vixit. Nam vix unus invenitur Judæus, qui statuit distinctionem versuum esse inventam à Masorethis Tyberiensibus, præterquam ille Judæus Elias: sed omnes unanimi consensu eam distinctionem adscribunt Mosi & cæteris Scriptoribus Veteris T. vel ad minimum Prophetæ Esræ & Viris Synagogæ magnæ. Imo, ipso Elia teste, Talmudistæ ipsi Mosi adscribunt distinctionem versuum in Pentateucho: scil in Tractatu Megilla Cap. 3. fol. 22. כָּל־פְּסוּקָא דְּלָא פַּסְקֵיהּ מֹשֶׁה אֲנַן לָא פָּסְקִינַן לֵיהּ *Quemcunque versum non distinxit Moses, nos etiam non distinguimus eum.*

Secunda ratio, confirmans quod distinctio versuum non demum sit inventa à Masorethis Tyberiensibus, uti vult Elias, desumitur ex Hieronymo, qui circa quartum seculum à nato Christo vixit. Ille enim in Præfatione Chronicorum & Jesaiæ mentionem facit distinctionis versuum, & de Prophetis, quia versibus erant distincti, & descripti, præmonet, ne propterea aliquis putaret Prophetas metro ligari. Etiam idem Hieronymus alibi asserit, quod ad utilitatem legentium easdem commatum incisiones, quas in Textu Hebræo invenerat, in translatione sua Latina servaverit. Ex hac mentione versuum, apud Hieronymum facta, utpote qui vixit diu ante tempora Masoretharum Tyberiensium, clarissimè colligimus distinctiones versuum non esse à Masorethis Tyberiensibus.

Tertia ratio deducit ad absurdum. Si enim distinctiones versuum non essent ab ipsis Auctoribus librorum, vel ab Ezra Propheta, sed ab hominibus errori obnoxiis: ergo etiam multæ vocales essent immutatæ ab iisdem hominibus. Sed falsum est consequens. Ratio consequentiæ hæc est: quia accentus *Silluk*, faciens finem versuum, mutat multas breves vocales in longas; ut *Patach* & *Sagol* in *Kametz*, *Scheva* in *Sagol*, & sic deinceps: ex. gr. *Psal.* I. I. occurrit verbum יָשָׁב cnm Kametz pro יָשַׁב cum Patach propter accentum *Silluk*.

Sic *Psal.* 5: 8. בְּיִרְאָתֶךָ Sægol ſcribitur pro *Scheva* propter accentum Silluk. Hanc vocalium mutationem ſatis intelligunt, qui extremis labiis hanc linguam deguſtârunt. Si ergo accentus *Silluk*, diſtinguentes verſus, non fuiſſent additi ab ipſis Auctoribus librorum: ergo etiam vocales breves, loco hodiernarum vocalium longarum, eſſent ab ipſis Auctoribus adſcriptæ: & per conſequens vocales antiquæ breves eſſent mutatæ à Maſorethis illis Tyberienſibus in vocales longas; quod nemo facilè concedet, qui authentiam vocalium defendit.

Quarta ratio ex Talmude deſumitur. Diſtinctio verſuum non eſt à Maſorethis Tyberienſibus: quia in Talmude creberrima fit mentio verſuum Veteris T. imo, quod magis eſt, etiam in Miſna. Sic enim legitur in Megilla cap. 1. fol. 3. וַיִּקְרְאוּ בַסֵּפֶר בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים מְפֹרָשׁ וְשׂוֹם שֶׂכֶל וַיָּבִינוּ בַּמִּקְרָא: —— וְשׂוֹם שֶׂכֶל אֵלּוּ הַפְּסוּקִים: *Et legerunt in libro illo, in Lege Dei explanatè, & appoſuerunt intellectum, & intellexerunt lectionem. —— Et appoſuerunt intellectum; iſti fuerunt verſus.*

R. Jehuda, qui anno Chriſti circiter 150. Legem Oralem Judæorum in unum Volumen, quod jam Miſna vocatur, collegit, in Megilla Cap. 3. ita inquit: הַקּוֹרֵא בְּתוֹרָה לֹא יִפְחוֹת מִשְּׁלשָׁה פְּסוּקִים לֹא יִקְרָא לַמְּתוּרְגְּמָן יוֹתֵר מִפָּסוּק אֶחָד וּבַנָּבִיא שְׁלשָׁה: *Qui Legit in Lege* (ſcil. publicè in Synagoga) *non leget minus quam tres verſus: non leget in interpreti Chaldæo magis quam verſum unum, & in Prophetis tres.* Vide ea loca pluribus explicata in Tyberiade Buxt. Cap. 8.

Illi qui numerârunt omnes verſus in Lege, & medium verſum in Pſalmis vocantur à Talmudiſtis רִאשׁוֹנִים *Priores, Priſci.* Vide tamen locum ſatis prolixum ex Talmudis Tractatu Kidduſchim cap. 1. fol. 30. allegatum à Buxtorfio in Tyber. cap. citato. Ex his exemplis meridiana luce clarius evincitur diſtinctionem verſuum Maſorethis Tyberienſibus, qui demum circa ſextum ſeculum à nato Chriſto vixerunt, eſſe antiquiorem.

VI. Ex his omnibus clarè probamus diſtinctionem verſuum in Veteri T. non eſſe inventam à Maſorethis Tyberienſibus, qui demum poſt quingenteſimum annum Chriſti vixerunt; ſed potius ab ipſis Auctoribus librorum, vel ad minimum ab Eſdra Propheta. Largâ quidem manu concedimus multa antiquiſſima Bibliorum Hebraicorum exemplaria, quæ diſtinctionibus verſiculorum deſtituta erant, fuiſſe olim conſcripta, vel in lucem edita: attamen inde non ſequitur, quod

quod à primâ suâ origine Vetus T. in versus non fuerit distinctum. Alioquin eodem jure liceret argumentari: multa antiqua exemplaria punctis vocalium & accentuum carentia in bibliothecis fuerunt asservata; ergo Biblia tali modo ab Auctoribus fuerunt composita, & posteritati relicta. Sed illa consequentia nullo modo procedit. Nonnulla Biblia, in principio superioris seculi à Bombergo edita, destituuntur quidem in margine literis numeralibus, quibus jam versus solent numerari; attamen ubique in ipso Textu adduntur accentus Silluk, & post Silluk etiam Soph-pasuk, distinguentes versus. Plantinus etiam in multis Bibliis non distinxit singulos versus, sed tantum literis numeralibus quintum quemlibet versum in margine annotavit: nihilominus omnes cæteri versus fuerunt eodem modo distincti, uti in Bibliis Bombergianis.

VII. Verum quidem est, quòd Masorethæ antiquiores & fortasse etiam recentiores Tyberienses operam suam impenderint circa versus, non quidem eosdem distinguendo, sed numerando; *Primò* per singulos libros Biblicos; *Secundò* in Pentateucho Mosis juxta singulas ejus sectiones majores, quæ tribus majusculis פפפ vel ססס indicantur; *Tertiò* rimati sunt, eheu! quam indefesso labore, & curiosa curiositate, in singulis versibus, quoties talis vel talis litera Alphabethi occurreret; *Denique* etiam singulorum librorum medium versum annotârunt. Singulorum dabo unum atque alterum exemplum.

Primus liber Mosis בְּרֵאשִׁית *Genesis*, secundùm Criticam Masorethatum, comprehendit versus אך לד 1534. שְׁמוֹת *Exodus* continet versus אר'ט 1209. וַיִּקְרָא *Leviticus* continet versus נ'טף 859. & sic deinceps, prout in calce illorum librorum videre est.

Deinde prima sectio בראשית includit versus ק"מו 146. secunda sectio נח habet versus קנ'ג 153.; qui numerus versuum post singulas sectiones in Bibliis Majoribus Buxtorfii annotatur.

Præterea à Masorethis numerantur viginti sex versus, in quorum singulis omnes literæ Alphabethi extant; & inter hos occurrit unicus versus, qui præter omnes Alphabeti literas simplices, etiam quinque finales habet: ut *Zephaniæ* c. 3. v. 8. qui sic sonat; לָכֵן חַכּוּ־לִי נְאֻם־יְקוָה לְיוֹם קוּמִי לְעַד כִּי מִשְׁפָּטִי לֶאֱסֹף גּוֹיִם לְקָבְצִי מַמְלָכוֹת לִשְׁפֹּךְ עֲלֵיהֶם זַעְמִי כֹּל חֲרוֹן אַפִּי כִּי בְּאֵשׁ קִנְאָתִי תֵּאָכֵל כָּל־הָאָרֶץ׃ Ad hæc: Duo versus sunt in Lege, qui incipiunt à Litera ס *Samech*. Tres versus sunt, quorum singuli habent octoginta literas, &c.

Denique medius versus singulorum librorum fuit annotatus: ex. gr. *Gen.* 27: 40. invenitur medius versus Geneseos. Psalmorum medius versus est *Psal.* 78. 36. & sic deinceps. Qui cupit plura, adeat Buxtorfii opus Masorethicum. Ex his videmus, Masorethas variis modis circa versus versatos fuisse.

VIII. Praeterea Masorethae docuerunt penultimos versus in quatuor libris, scil. in *Jesaia*, in *Malachia*, in *Threnis* & in *Ecclesiaste* esse repetendos, atque sine vocalibus esse imprimendos.

Quaeritur: Quare Hebraei in Bibliis hodiernis Hebraicis solent absque punctis repetere & imprimere quatuor illos penultimos versus?

Respondeo. Ob duas causas, quarum *prior* haec est. Judaei solent hos versus & scribendo & legendo repetere boni ominis & consolationis causâ. Quatuor enim ultimi versus illorum librorum exeunt vel in minas tristes & horribiles, vel in poenas, quibus Deus punivit populum suum; verum penultimi versus illorum librorum enarrant bonum populi, vel benedictionem aliquam, quae tristes lectores refocillat. Causa ergo prima repetitionis haec est: ne lectores, lectis his maledictionibus ac horribilibus vaticiniis, quae versibus ultimis comprehenduntur, tristes discederent; sed è contra ut refocillati laetioribus benedictionibus, quae versibus penultimis continentur, laeti & hilares abirent. Ex. gr. Ultimus versus in Threnis Jeremiae sic sonat: *Nam an omnino sperneres nos, efferveſceres contra nos admodum?* Hic versus non narrat laeta; ideo repetunt versum penultimum sic sonantem: *Restitue nos Jehova, ut revertamur, renova dies nostros.*

Posterior causa, ob quam, ex nonnullorum sententia, hi versus legendo & scribendo repetuntur, est desumpta à dignitate & praestantia istorum penultimorum versuum; quasi Hebraei hac repetitione voluerint indicare eos versus à lectoribus assiduè & perpetuo esse ruminandos & repetendos.

Hi quatuor libri, in quibus penultimus versus repetitur, denotantur quatuor literis יתקק, quae in fine Ecclesiastis videri possunt. *Jod* significat *Jesaiam*; ת denotat תְּרֵי עֲשַׂר *Duodecim*, scil. Prophetas minores, id est; in fine duodecim Prophetarum minorum, sive in Malachia penultimus versus repetitur; ק prius denotat קִינוֹת *Lamentationes Jeremiae*; ק alterum significat קֹהֶלֶת *Ecclesiasten.* Judaei in his quatuor libris penultimos versus de novo adscribunt & imprimunt; & quidem sine punctis, ut denotetur illos quatuor versus

non

non esse additos ab ipsis Prophetis & Auctoribus librorum, sed à curiosulis & nugivendulis quibusdam Scribis.

II. *De distinctione Capitum V. T.*

IX. Altera divisio toti Veteri T. conveniens, sed in partes pauciores, quàm prima, est, qua Vetus T. dividitur in פְּרָקִים *capita.*

De distinctione Capitum Veteris T. *primò* quæritur: An Auctores librorum etiam sint Auctores distinctionis Capitum?

Respondeo. Divisio Capitum jam usitata nec ab ipsis Auctoribus est, nec ab Ezra Propheta. Totus Pentateuchus à prima sua origine tantummodo in Versus fuit distinctus. Ipse Moses, qui auctor est Pentateuchi, non distinxit Pentateuchum in quinque libros, in quos jam divisus est, nec in Capita. Reliqui Prophetæ & sancti Scriptores etiam non addiderunt distinctionem Capitum in singulis libris jam usitatam. Divisio Capitum hodierna valde antiqua non est: nam ante quingentos præter propter annos, si fides Sixto Senensi habenda est, nullus liber Veteris T. vel Hebraicus vel Græcus distinctionem Capitum continuit. Sic enim fatur Sixtus Senensis Biblioth. pag. 188. *Sed quod ad divisionem attinet, sciendum est, hanc arithmeticam capitum distinctionem, quam nunc in Bibliis habemus, recentem esse: nam ante quingentos annos nullus sive apud Hebræos, sive apud Græcos invenitur divinæ Scripturæ locus numeratim citatus.* Vetustissimi enim Patres dividebant S. Scripturam, eamque citabant non Capitum enumeratione, sed allegationibus particularium historiarum: Ex. gr. *Augustinus* alicubi asserit se commentatum esse à principio Geneseos usque ad expulsionem primorum Parentum ex paradiso: pro quo nunc dicimus, in tria priora capita Geneseos. Similiter *Gregorius* ait se exposuisse historiam à principio libri Samuelis usque ad Davidis Regis unctionem: pro quo nunc dicimus, in quindecim anteriora capita primi libri Samuelis.

X Contra hæc nonnemo *objicere* posset, quod liber Psalmorum tempore Christi fuerit divisus in Psalmos: quia dicitur Actor. 13: 33. *Sicut scriptum est Psalmo secundo, tu filius meus es, hodie te genui.* Ergo distributio capitum non demum ante quingentos annos, sed modò circa tempora Christi inventa esse videtur.

Respondeo. 1. Liber Psalmorum propriè non est divisus in Capita, sed in diversos Psalmos.

2. Si quis divisionem Psalmorum velit Capita Psalterii denominare, tum dicendum erit, Psalmos à communi regula esse excipiendos. Sed nemo ulla probabilitatis specie Psalmos vocare potest Capita. Distinctio ergo Psalmorum est perantiqua, sed non distinctio Capitum. In textu Talmudis creberrima quidem fit mentio distinctionis Psalmorum, sed non hodiernæ divisionis Capitum.

XI. *Secundò* quæritur. Cùm certum sit ipsos Auctores librorum non esse primos inventores distinctionis Capitum; Quis igitur fuit primus inventor & auctor illius distinctionis?

Respondeo. Auctor primus est ignotus. Sunt tamen nonnulli qui hoc memoriæ subsidium adscribunt cuidam Stephano Langton; alii tribuunt Hugoni Cardinali; alii non determinant, sed tanquam incertum prætereunt. Vide Thes. Hottingeri pag. 221.

XII. *Tertiò* quæritur. An Judæi distinctionem Capitum in Veteri T. à Christianis inventam, & ab iisdem fere ubique receptam approbant, & de meliori nota commendant?

Respondeo. Judæi hodiernam divisionem capitum magni æstimant, approbant, & in Bibliorum ac Talmudis exemplaribus, quæ ipsimet imprimere solent, atque in Concordantiis retinent. Elias Levita in Præfatione libri Habbachur hoc inventum Christianis adscribit, seque in citatione locorum Scripturæ secuturum pollicetur. Ejus verba translata sic sonant. *Annotabo etiam numerum Capitis, in quo sententia illa continetur: idque juxta ordinem Perakim, quos Nazareni* (Christiani) *in omnibus Bibliis observant, vocantque eos linguâ suâ Capitula. Necessum enim duxi, maximaque mihi videtur commoditas, ut certo scire queas in quo libro & capite textus allegatus reperiatur. Sæpe evenit, ut aliquis sciat. in quonam libro ex Bibliis habeatur textus citatus, interim per totum diem vel biduum fatigat se ut inveniat locum ubi allegata sententia legitur. — Divisiones Capitum, quas Christiani invenerunt, recepta sunt à Judæis.* Vide totum locum Hebraicè & Latinè allegatum à Clarissimo D. Terentio in Præfatione libro Coheleth præmissâ.

Rabbini, circa undecimum seculum viventes, & commentaria in Biblia scribentes, quia distinctio Capitum tum temporis nondum erat usitata, aut recepta ab illis, loca S. Scripturæ allegârunt sine ulla additione Versus, Capitis, & utplurimum etiam sine additione Libri. Sed postquam Capitum distinctio ab illis recepta est, solent fere in citatione locorum addere Librum & Caput; quod in investigandis

locis

locis S. Scripturæ egregiam lucem præbet, & magnam difficultatem tollit.

XIII. *Quartò* quæritur. Quare in Bibliis Junii & Tremelli subinde alia est distinctio Capitum, quàm quæ usitata est in Bibliis Hebraicis?

Respondeo. Cum distinctio Capitum sit inventa ab hominibus, qui non semper æque attenti fuerunt ad objectum dividendum, sed sæpissimè dividenda conjunxerunt, & conjungenda diviserunt; ideo Junius & Tremellius, in hâc palæstra doctissimi, videntes quibusdam in locis divisionem minus commodè esse institutam, leviter eandem immutârunt; retinentes tamen, ad confusionem omnem vitandam, distinctiones Capitum, quæ jam per aliquot secula in Veteri Testamento fuerant usitatæ; & addentes suas proprias divisiones, quæ convenientiores videbantur. Propter hanc causam plurimis in locis idem initium Capitum bis repetitur; unum quod inventum est ante quingentos præter propter annos; alterum verò, quod superiori demum sæculo à Junio & Tremellio est excogitatum. Exempla nonnulla videri poterunt in *Jesaia*, Capp. 4. 18. 27. 43. & innumeris fere aliis in locis.

XIV. In omnibus Bibliis Hebraicis etiam non semper eadem distinctio Capitum observatur; aliquando versus capitis præcedentis in quibusdam Codicibus, constituitur in aliis Codicibus primus versus capitis sequentis; uti videre est in Genesi cap. 8. vers. 22. qui versus in nonnullis Codicibus est versus primus capitis noni. Sed illa diversitas capitum, quæ ex collatione diversorum Codicum Hebraicorum colligitur, originem sumpsit vel ex incuria & oscitantia Typographorum; vel quia unus Typographus sequitur tale exemplar impressum aut manuscriptum; alius vero sequitur aliud exemplar, quod putat esse antiquius & majoris auctoritatis. Ex. gr. Josephus Athias in novissima Bibliorum editione anni 1667. fortè duo vel tria capita aliter diviserat, quàm vulgo capita dividi solent. Cum eum rogarem, quare hoc fecisset? Respondebat se sequutum esse egregium & antiquum suum exemplar MS. in quo hanc varietatem observaverat. Vide talem diversitatem 1. Reg. capite 4. quod in communibus Codicibus continet versus circiter 34. cum in hac editione tantum contineat versus viginti. Ob hanc causam in Bibliis Belgicis, Latinis, aliisque subinde est alia distinctio Capitum, quam quæ usitata est in Bibliis Hebraicis.

DIS-

2. Si quis divisionem Psalmorum velit Capita Psalterii denominare, tum dicendum erit, Psalmos à communi regula esse excipiendos. Sed nemo ulla probabilitatis specie Psalmos vocare potest Capita. Distinctio ergo Psalmorum est perantiqua, sed non distinctio Capitum. In textu Talmudis creberrima quidem fit mentio distinctionis Psalmorum, sed non hodiernæ divisionis Capitum.

XI. *Secundò* quæritur. Cùm certum sit ipsos Auctores librorum non esse primos inventores distinctionis Capitum; Quis igitur fuit primus inventor & auctor illius distinctionis?

Respondeo. Auctor primus est ignotus. Sunt tamen nonnulli qui hoc memoriæ subsidium adscribunt cuidam Stephano Langton; alii tribuunt Hugoni Cardinali; alii non determinant, sed tanquam incertum prætereunt. Vide Thes. Hottingeri pag. 221.

XII. *Tertiò* quæritur. An Judæi distinctionem Capitum in Veteri T. à Christianis inventam, & ab iisdem fere ubique receptam approbant, & de meliori nota commendant?

Respondeo. Judæi hodiernam divisionem capitum magni æstimant, approbant, & in Bibliorum ac Talmudis exemplaribus, quæ ipsimet imprimere solent, atque in Concordantiis retinent. Elias Levita in Præfatione libri Habbachur hoc inventum Christianis adscribit, seque in citatione locorum Scripturæ secuturum pollicetur. Ejus verba translata sic sonant. *Annotabo etiam numerum Capitis, in quo sententia illa continetur: idque juxta ordinem Perakim, quos Nazareni* (Christiani) *in omnibus Bibliis observant, vocantque eos linguâ suâ Capitula. Necessum enim duxi, maximaque mihi videtur commoditas, ut certo scire queas in quo libro & capite textus allegatus reperiatur. Sæpe evenit, ut aliquis sciat. in quonam libro ex Bibliis habeatur textus citatus, interim per totum diem vel biduum fatigat se ut inveniat locum ubi allegata sententia legitur. — Divisiones Capitum, quas Christiani invenerunt, receptæ sunt à Judæis.* Vide totum locum Hebraicè & Latinè allegatum à Clarissimo D. Terentio in Præfatione libro Coheleth præmissâ.

Rabbini, circa undecimum seculum viventes, & commentaria in Biblia scribentes, quia distinctio Capitum tum temporis nondum erat usitata, aut recepta ab illis, loca S. Scripturæ allegárunt sine ulla additione Versus, Capitis, & utplurimum etiam sine additione Libri. Sed postquam Capitum distinctio ab illis recepta est, solent fere in citatione locorum addere Librum & Caput; quod in investigandis locis

locis S. Scripturæ egregiam lucem præbet, & magnam difficultatem tollit.

XIII. *Quartò* quæritur. Quare in Bibliis Junii & Tremelli subinde alia est distinctio Capitum, quàm quæ usitata est in Bibliis Hebraicis?

Respondeo. Cum distinctio Capitum sit inventa ab hominibus, qui non semper æque attenti fuerunt ad objectum dividendum, sed sæpissimè dividenda conjunxerunt, & conjungenda diviserunt; ideo Junius & Tremellius, in hâc palæstra doctissimi, videntes quibusdam in locis divisionem minus commodè esse institutam, leviter eandem immutârunt; retinentes tamen, ad confusionem omnem vitandam, distinctiones Capitum, quæ jam per aliquot secula in Veteri Testamento fuerant usitatæ; & addentes suas proprias divisiones, quæ convenientiores videbantur. Propter hanc causam plurimis in locis idem initium Capitum bis repetitur; unum quod inventum est ante quingentos præter propter annos; alterum verò, quod superiori demum sæculo à Junio & Tremellio est excogitatum. Exempla nonnulla videri poterunt in *Jesaia*, Capp. 4. 18. 27. 43. & innumeris fere aliis in locis.

XIV. In omnibus Bibliis Hebraicis etiam non semper eadem distinctio Capitum observatur; aliquando versus capitis præcedentis in quibusdam Codicibus, constituitur in aliis Codicibus primus versus capitis sequentis; uti videre est in Genesi cap. 8. vers. 22. qui versus in nonnullis Codicibus est versus primus capitis noni. Sed illa diversitas capitum, quæ ex collatione diversorum Codicum Hebraicorum colligitur, originem sumpsit vel ex incuria & oscitantia Typographorum; vel quia unus Typographus sequitur tale exemplar impressum aut manuscriptum; alius vero sequitur aliud exemplar, quod putat esse antiquius & majoris auctoritatis. Ex. gr. Josephus Athias in novissima Bibliorum editione anni 1667. fortè duo vel tria capita aliter diviserat, quàm vulgo capita dividi solent. Cum eum rogarem, quare hoc fecisset? Respondebat se sequutum esse egregium & antiquum suum exemplar MS. in quo hanc varietatem observaverat. Vide talem diversitatem 1. Reg. capite 4. quod in communibus Codicibus continet versus circiter 34. cum in hac editione tantum contineat versus viginti. Ob hanc causam in Bibliis Belgicis, Latinis, aliisque subinde est alia distinctio Capitum, quam quæ usitata est in Bibliis Hebraicis.

DIS-

DISSERTATIO QUARTA,
DE
Sectionibus Minoribus, Majoribus & Maximis Pentateuchi.

§. 1. 2. 3. 4. *Explicatur significatio literarum* ס *&* פ.
5. *Auctor earum ignoratur.*
6. *Divisio Decalogi Judaica confirmatur.*
7. *Usus earum literarum apud Christianos est nullus. Usus earum antiquus demonstratur.*
8. *Earum numerus recensetur.*
9. *Ratio datur quare adhuc retineantur in Bibliis.*
10. *Possent omitti.*
11. *Significatio & numerus literarum* פפפ *aut* ססס *passim in Pentateucho occurrentium proponuntur.*
12. *Ultima Sectio Geneseos non distinguitur tribus literis.*
13. *Nomina Sectionum Legalium unde desumantur, & ubi habeantur in Bibliis docetur.*
14. *Schema 54. Sectionum Legalium.*
15. *Hodierna nomina quinque librorum Pentateuchi videntur olim tantum fuisse tituli Sectionum.*
16. *Usus divisionis Pentateuchi in 54. Sectiones demonstratur. Objectio solvitur. Annus intercalaris Judaeorum describitur.*
17. *Docetur quomodo Judaei annis vulgaribus Sectiones 54. perlegant.*
18. 19. *Pentateuchus ab initio legitur 23. Sept. Ratio additur.*
20. *Absoluta ultimâ Sectione statim inchoant primam. Ratio ejus rei allegatur.*
21. *Auctor divisionis Pentateuchi in 54. Sectiones ferè est ignotus. Divisio hac est perantiqua.*
22. *Lectio Prophetarum publica fuit olim & jam usitata. Origo ejusdem.*
23. 24. 25. *Sectiones Propheticae explicantur.*
26. *Ratio hodierni usus Sectionum propheticarum allegatur.*
27. *Convenientia earum cum Textibus Dominicalibus.*
28. *De festo laetitiae legis.*
29. 30. *Illustratio verborum Pharisaei* Luc. 18. 12.

I. *De Sectionibus minoribus & majoribus.*

SECTIO I.

SEquitur ultima divisio specialis, conveniens soli Mosis Pentateucho, quâ dividitur in varias sectiones, quae unicâ literâ פ, vel unicâ literâ ס, sive ternis literis פפפ. aut ternis literis ססס, passim in Pentateucho occurrentibus, indicantur.

II. Li-

II. Litera ס est prima litera vocis סְתוּמָה *clausa*, vel סְמוּכָה *conjuncta*; litera verò פ est prima litera vocis פְּתוּחָה *aperta*: id est, ס significat sectionem *clausam*, vel *conjunctam*; פ verò denotat sectionem *apertam*.

III. *Sectio clausa* vel *conjuncta*, quæ literâ ס denotatur, sic denominatur: quia illud spatiolum, in cujus medio est ס, utrinque eâdem lineâ clauditur. *Sectio aperta* sic vocatur, quia ab initio lineæ incipit. Ubi in libris manuscriptis solet esse litera ס, ibi relinqui debet spatium trium circiter literarum in medio lineæ vacuum: sed ubi scribi solet litera פ ibi spatium plus minus novem literarum relinquendum est vacuum. Verum hæc differentia in hodiernis Bibliis impressis non accuratè observatur: sed in libris Legis manuscriptis, ex quibus in Synagogis lectiones Sabbathinas coram plebe prælegunt, accuratior harum literarum ratio haberi solet: nihilominus in Bibliis impressis spatiolum qualecunque adhuc vacuum relinquitur.

IV. Omnes Auctores non conveniunt circa has duas solitarias literas ס & פ, scil. quantum significationem earundem attinet. Hæc tria de literis his antecedentibus affirmari possunt.

1. Litera ס denotat sectionem *minimam*; & eatenus statuitur prima litera vocis סְמוּכָה *conjuncta*. Hæc vox denotat, sequentia cum superioribus esse conjuncta; & etiamsi verba, hanc literam ס sequentia, videantur esse initium novæ sententiæ, nihilominus consequentia cohærent superioribus. Litera פ significat sectionem *majorem*. Ternæ literæ פפפ vel ססס, de quibus statim agemus, denotant sectionem omnium *maximam*.

2. Voces, quæ post ס sectionem *clausam* vel *conjunctam* sequuntur, incipiunt in Bibliis manuscriptis à medio lineæ, non verò ab initio: sed verba sequentia literam פ, hoc est, sectionem *apertam*, à principio lineæ scribuntur & imprimuntur.

3. Litera ס relinquit in Bibliis manuscriptis spatium trium literarum vacuum; litera פ spatium novem literarum; sed tres literæ פפפ vel ססס relinquunt spatium trium regularum vacuum.

V. *Primò quæritur.* Quis est primus auctor harum duarum literarum ס & פ, passim in lege Mosis occurrentium, sectionem minimam & majorem denotantium?

Respondeo. Nonnulli Judæorum referunt inventionem harum duarum literarum ad Mosen, vel ad Ezram Prophetam; verum absque

ulla ratione vel fundamento. Sed verosimilius est eas literas esse additas à curiosis quibusdam Judæorum Scribis, qui curiosè Legem exscribere voluerunt. Vix ullus invenitur ex hodiernis Judæis, & nullus, quem novi, ex hodiernis Christianis, qui has literas ס & פ ipsi Mosi adscribunt.

VI. Ergo frustra nonnulli ex his literis conantur probare aliam divisionem Decalogi, quam quæ usitata est apud Judæos; scil. per quam decimum præceptum in duo dividitur; ducti hoc argumento: quia Deuteronomii capite 5. post illa verba: *Non concupisces uxorem proximi tui*, in Bibliis Hebraicis est litera ס. Nam illa objectio variis modis potest solvi.

Primò. Illæ literæ non sunt à sacris Scriptoribus additæ: & per consequens non habent auctoritatem Divinam.

Secundò. Exodi 20. in plerisque Bibliis Hebraicis, post illa verba: *Non concupisces domum proximi tui*, non est litera ס vel פ: ergo est unum præceptum; si nempe hæ literæ distinguerent præcepta. Nam recta divisio Decalogi est sumenda ex Exodo, & non ex Deuteronomio.

Tertiò. Judaica divisio Decalogi, conveniens cum Reformatorum divisione, confirmatur ex antiqua paraphrasi, quæ vulgò Jonathani adscribitur. In illa enim paraphrasi semper singulis præceptis præmittitur præfatio aliqua, & post illam præfationem sequitur ipsum præceptum. Vide talem Decalogum cum illis præfationibus in Grammatica Chaldaica & Syriaca Buxtorfii circa finem. Hinc luce meridianâ clarius illucescit, divisionem Decalogi, inter Reformatos & Judæos usitatam, esse mille annis antiquiorem.

VII. *Secundò quæritur.* An hæ duæ literæ ס & פ, passim in Pentateucho occurrentes, habent aliquem usum?

Respondeo 1. Illæ literæ ס & פ apud Christianos nullum habent usum: ideoque possent illæso Pentateucho omnes omitti. Propterea etiam Munsterus, multique alii in editionibus Bibliorum Hebraicorum literas ס & פ, tanquam Judæorum figmenta, omiserunt & extruserunt.

Quæritur. Quare Judæi olim addiderunt Pentateucho has literas ס & פ? *Resp.* Pentateuchus olim destituebatur distinctione capitum; ideo Judæi, volentes illum aliquo modo distinguere, excogitârunt talem Sectionum divisionem per ס & per פ. Sed multi nasutiores Judæi

Judæi in quibusdam Codicibus easdem literas omiserunt: quia crediderunt earundem primam orginem natam esse ex superstitione Scribarum exscribentium Legem Mosaicam. Imo, quod mirandum est, Judæi in hodiernis MSS. Pentateuchis nullas literas ס aut פ, sive simplices sive etiam ternas exprimunt; observant tamen spatia & spatiola.

Respondeo 2. Præterea magna est in veteribus Bibliorum Codicibus harum literarum varietas & discrepantia. Nonnulli libri pluribus literis ס & פ distinguuntur, alii verò multo paucioribus.

VIII. Hinc *Quæritur*. Quot præcisè secundùm sententiam Judæorum requiruntur literæ פ & ס solitariæ & simplices in Pentateucho?

Respondeo. Sectiones majores, per פ denotari solitæ, sunt in toto Pentateucho 290. scil. in *Genesi* 43. In *Exodo* 69. In *Levitico* 52. In *Numerorum* libro 92. & in *Deuteronomio* 34. Sed Sectiones minimæ, quæ per ס denotantur, sunt 379. scil. in *Genesi* 48. In *Exodo* 95. In *Levitico* 46. In *Numeror.* 66. & in *Deuteronomio* 124. Hic numerus sectionum in fine eorum librorum sæpè exprimitur.

IX. Adhuc *Quæritur*. Quare illæ literæ ס & פ nullum usum habentes inter Christianos, & fere etiam inter Judæos, adhuc in multis Bibliis impressis retinentur?

Respondeo. Judæi, imprimentes utplurimum Biblia Hebraica, propter venerandam antiquitatem eas literas retinent & exprimunt.

X. Ex his antecedentibus concludimus has literas ס & פ non esse à Mose; & per consequens, nullum usum habentes, ut supervacaneas ex Bibliis hodiernis Hebraicis posse extrudi.

II. *De Sectionibus maximis Pentateuchi.*

XI. Jam sequuntur Sectiones maximæ Pentateuchi enumerandæ, quæ vulgò in Bibliis Hebraicis impressis per ternas literas פפפ, vel nonnunquam etiam per totidem literas ססס denotantur; scil. quando incidunt in eum locum, ubi est sectio clausa, per ס denotari solita.

1. Ternæ literæ פפפ sunt primæ literæ vocis פָּרָשָׁה *Divisio*, *Sectio Legis.* Hæc vox integra, in multis Bibliis majoribus, loco trium פפפ, sæpe describitur.

2. Ternæ literæ ססס sunt primæ literæ vocis סֵדֶר *Ordinatio.* Hæ ternæ literæ פפפ & ססס eundem usum in Lege habent. Nam sectio

 illa

illa maxima legalis aliquando פָּרָשָׁה, nonnunquam etiam סֵדֶר vocatur.

3. In Pentateucho ſunt quinquaginta quatuor tales maximæ Sectiones, quæ ternis literis פפפ, vel totidem ססס communiter diſtinguuntur. In *Geneſi* ſunt duodecim Sectiones majores; in *Exodo* undecim; in *Levitico* decem; in libro *Numerorum* decem; & in *Deuteronomio* undecim, quae ſimul collectæ faciunt quinquaginta quatuor.

XII. *Quæritur.* Cum omnes ſectiones Pentateuchi ternis literis majuſculis פפפ vel ססס diſtinguantur: Quare ultima ſectio Geneſeos, (quæ capite 47. verſu 28. his verbis incipit ויחי יעקוב *& vixit Jakob*,) tantum unicâ minuſculâ literâ פ, vel in aliis Bibliis tantum per ſpatium vacuum ſine ulla litera פ deſignetur?

Reſpondeo. Rabbini varias rationes hujus differentiæ ſolent dare: ſed communis opinio, quæ etiam veriſimillima videtur, hæc eſt: quia in hac ultima Sectione, ſcil. in capite 49. Geneſeos, agitur de tempore adventûs Meſſiæ; quod tempus ex Judæorum ſententia eſt ignotum. Hinc unicam literam פ ante hanc maximam Sectionem poſuerunt: quia voluerunt indicare illud tempus eſſe ignotum. Nam פ eſt prima litera vocis פְּתוּמָה *clauſa, obſignata*: quia putant tempus adventûs Meſſiæ eſſe clauſum & obſignatum. Non eſt veroſimile quod Eſras hujus differentiæ ſit cauſa & primus auctor: ſed procul dubio naſutus & curioſus quidam Judæus hanc differentiam primus, ob cauſam dictam, excogitavit.

XIII. His omnibus & ſingulis quinquaginta Sectionibus inditæ ſunt peculiares appellationes deſumptæ vel à primâ voce Sectionis. vel à primâ voce maxime emphaticâ: & propterea quinquaginta quatuor diverſi tituli, ſi non ab utraque parte pagellæ, ſaltem ab unâ parte, ſive ſiniſtrâ ſive dexterâ, Pentateucho Hebraico ſuperſcribuntur. Ex. gr. Prima Sectio à capite primo Geneſeos ad capitis ſexti verſum nonum vocatur בְּרֵאשִׁית. Secunda Sectio uſque ad caput duodecimum ejuſdem libri nominatur נֹחַ *Noach.* Tertia Sectio uſque ad caput decimum octavum nomine לֶךְ־לְךָ inſignitur; & ſic omnes Sectiones reliquæ à prima voce, vel à primis vocibus nomina ſua acceperunt.

XIV. Ut omnes Sectiones Pentateuchi (quæ in noviſſima editione Bibliorum enumerantur per literas Hebraicas, & per notas, quæ vulgò

vulgò cifræ vocantur) unico quasi intuitu conspicerentur, placuit, in gratiam Lectorum, eas omnes post invicem in hac tabella describere.

TABELLA
quinquaginta quatuor Sectionum Pentateuchi.

Sectiones Geneseos.

		Cap.	Vers.
1	בראשית	1.	1.
2	נח	6.	9.
3	לך לך	12.	1.
4	וירא	18.	1.
5	חיי שרה	23.	1.
6	תולדת	25.	19.
7	ויצא	28.	11.
8	וישלח	32.	4.
9	וישב	37.	1.
10	מקץ	41.	1.
11	ויגש	44.	18.
12	ויחי	47.	28.

Exodi.

		Cap.	Vers.
13	שמות	1.	1.
14	וארא	6.	2.
15	בא	10.	1.
16	בשלח	13.	17.
17	יתרו	18.	1.
18	משפטים	21.	1.
19	תרומה	25.	1.
20	תצוה	27.	20.
21	כי תשא	30.	11.
22	ויקהל	35.	1.
23	פקודי	38.	21.

Levitici.

		Cap.	Vers.
24	ויקרא	1.	1.
25	צו	6.	1.
26	שמיני	9.	1.
27	תזריע	12.	1.
28	מצרע	14.	1.
29	אחרי מות	16.	1.
30	קדשים	19.	1.
31	אמר	21.	1.
32	בהר סיני	25.	1.
33	בחקתי	26.	3.

Numerorum.

		Cap.	Vers.
34	במדבר	1.	1.
35	נשא	4.	21.
36	בהעלתך	8.	1.
37	שלח	13.	1.
38	קרח	16.	1.
39	חקת	19.	1.
40	בלק	22.	2.
41	פינחס	25.	10.
42	מטות	30.	2.
43	מסעי	33.	1.

Deuteronomii.

		Cap.	Vers.
44	דברים	1.	1.
45	ואתחנן	3.	23.
46	עקב	7.	12.
47	ראה	11.	26.
48	שופטים	16.	18.
49	תצא	21.	10.
50	תבוא	26.	1.
51	נצבים	29.	9.
52	וילך	31.	1.
53	האזינו	32.	1.
54	וזאת הברכה	33.	1.

XV. Ex hac Sectionum legalium enumeratione videtur veroſimiliter probari, quod quinque tituli, ſcil. בראשית , שמות , ויקרא , במדבר , הדברים , quibus jam quinque libri Moſis inſigniuntur, olim non tam integrorum librorum nomina fuerint, quàm quidem Sectionum talium legalium. Verum poſtea illi quinque Tituli Sectionum, quia erant primæ Sectiones quinque librorum, etiam in Titulos librorum mutati ſunt.

XVI. *Primò quæritur*. Quare Judæi quinque libros Moſis diviſerunt in quinquaginta quatuor tales Sectiones maximas?

Reſpondeo. Ideo Judæi diviſerunt quinque libros Moſis in tot Sectiones, ut ſingulis annis totum Pentateuchum abſolvere poſſent. Nam Judæi publicè in Synagogis ſingulis Sabbathis legunt unam talem maximam Sectionem, ſcil. à tribus פפפ vel ססס uſque ad tria פפפ vel ססס; & ita ſingulis annis Pentateuchum publicè perambulant, vel potius percurrunt.

Contra hæc fortè nonnemo *objiciet*: Annus Judæorum tantum comprehendit quinquaginta vel quinquaginta duas hebdomadas: ergo ſingulis annis, legendo ſingulis Sabbathis tantummodo unicam Sectionem, Legem non abſolvunt.

Reſpondeo. Judæi, ſupputantes annos ſuos ſecundùm curſum lunæ, tantum numerant duodecim menſes, alternatim habentes 29. vel 30. dies. Ergo annus Judæorum tantum continet quinquaginta hebdomadas & quatuor dies. Vide in Philologo Mixto diſſert. 33. Sed Judæi ad annum intercalarem reſpexerunt, qui integro menſe abundat. Judæorum aliquando ſecundus, vel tertius quilibet annus ad ſummum eſt intercalaris vel biſſextilis, & integro menſe abundat, qui vocatur וַאֲדָר *Vaadar*, & Februarius; & ſic talem annum per duos Februarios ſupputant. Nam Judæi, ut annum lunarem ad ſolarem applicent, illos undecim dies, in quolibet anno ſolari ſuperfluos, ſervant & retinent; ac quamprimum ille numerus dierum ſuperfluorum in menſem excrevit, tum menſi duodecimo addunt menſem decimum tertium; quod tertio quolibet anno fieri debet: ſed aliquando etiam ſecundo anno fieri poteſt; ſi nempe in anno intercalari octo (vel etiam plures) dies ſuperflui fuerint, qui cum undecim ſequentibus faciunt novendecim. Retineantur illi novendecim, & addantur iidem diebus undecim ex anno ſequenti: ergo ſecundus annus erit intercalaris, hoc eſt, poſt unicum annum vulgarem conſtantem duode-

cim

cim mensibus, sequetur annus intercalaris tredecim mensium.

XVII. *Secundò quæritur*: Quomodo Judæi annis vulgaribus, continentibus 50. hebdomadas, absolvunt quinquaginta quatuor Sectiones Pentateuchi?

Respondeo. Judæi singulis annis, etiam vulgaribus, totam Legem absolvunt, conjungendo aliquoties annis vulgaribus binas brevissimas Sectiones, quales sunt ultimæ Deuteronomii.

XVIII. Judæi hanc publicam Sectionum maximarum lectionem inchoant post festum Tabernaculorum die vigesimo tertio mensis primi civilis, qui Hebræis Tisri vocatur, & nostro Septembri fere respondet.

XIX. Hinc *primò quæritur*: Quare Judæi non incipiunt legere primam Sectionem Pentateuchi ipsis Kalendis Septembris, hoc est, ipsis Kalendis novi anni? Et quare demum post medium Septembris?

Respondeo. Hoc faciunt ad decipiendum Diabolum, ut verum principium novi anni ignoraret, & Judæos tam bonos quam malos accusare coram Deo non posset. Statuunt enim Judæi Deum in principio Septembris thronum judicialem ascendere; & hos, quorum bona opera præponderant, absolvere; & illos, quorum mala opera superant bona opera, ad æternam mortem condemnare. Si vero Judæi Pentateuchum inciperent ipsis Kalendis novi anni, tum Diabolus verum anni initium cognosceret, & inde occasionem sumeret bonos illos Judæos apud Deum illo tempore accusandi. Egregiæ sane subtilitates ad imponendum glaucoma oculis Diaboli!

XX. *Secundò quæritur*: Quare Judæi absolutâ ultimâ Sectione Pentateuchi statim eodem tempore iterum solent primam Geneseos Sectionem incipere, & usque ad Capitis secundi versum quartum absolvere!

Respondeo. Ut omnis occasio calumniandi & Judæos accusandi Diabolo præripiatur. Fortasse Diabolus Deum accederet, & diceret: (uti scribunt apellæ) *Judæi quidem finiverunt Legem, sed nolunt amplius legere*.

XXI. *Secundò quæritur*: Quis Pentateuchum in quinquaginta quatuor Sectiones primus divisit?

Respondeo. Judæi nonnulli putant ipsum Mosen Pentateuchum ita divisisse: & propterea vocant הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי *Traditionem à monte Sinai*. Sed alii, carioso fundamento hanc sententiam suffultam videntes,

tes, adſcribunt hanc Sectionum diviſionem Prophetæ Ezræ, poſtquam ex captivitate Babylonica reverſus eſſet. Hic Ezras eum in finem Legem in tot Sectiones diviſiſſe, ut Judæi commodè illam unico anno abſolvere poſſent. Hæc ſententia ſpecie veritatis non caret; ideoque nobis maxime probabilis videtur. Ut ut ſit, hæc diviſio Sectionum, ſive lectio ſabbathina non eſt recens, ultimis ſeculis nata; ſed eſt perantiqua, & procul dubio temporibus Apoſtolorum fuit uſitata. Antiquitatem hanc confirmant verba Lucæ, quæ habentur in Actis *cap.* 15. *v.* 21. *Moſes in Synagogis per ſingula Sabbatha legitur.* Similiter *cap.* 13. *v.* 15. *Poſt lectionem Legis & Prophetarum miſerunt Præfecti Synagogæ ad eos.* Additur in ultimo loco, *poſt lectionem Prophetarum;* idque repetitur *cap.* 13. *v.* 26. *Voces Prophetarum per omne Sabbathum leguntur.*

XXII. Hinc *quartò quæritur:* An Judæi temporibus Chriſti & Apoſtolorum etiam publicè prælegerunt Prophetas? Et an adhuc hodie eos prælegunt?

Reſpondeo affirmando. Judæi ſolent, poſt lectam Sectionem ex Pentateucho, etiam Sectionem aliquam legere ex Prophetis anterioribus vel poſterioribus. Quare? Quia Antiochus Rex Græciæ, homo profanus & impius, anno circitèr centeſimo & ſeptuageſimo ante Chriſti nativitatem interdixit, ne Judæi ſectionem Legis in Synagoga publicè prælegerent. Judæi, triſtes propter hoc interdictum, omiſerunt quidem pro tempore lectionem Legis Sabbathinam, ſed loco illarum Sectionum Legalium prælegerunt quasdam ſectiones ex Prophetis, reſpondentes quodammodo materiæ, quæ in illis ſectionibus legalibus continebatur. Hoc confirmat Rabbi Elias in Tisbi Rad. פטר, ubi ſic fatur: והנה אכתוב מה היא סברת ההפטרה כפי מה שמצאתי כתוב שאנטיוכס הרשע מלך יון גזר על ישראל שלא יקראו בתורה ברבים מה עשו ישראל לקחו פרשה אחת מנביאים שענינה דומה לענין מה שכתוב בפרשה של השבת ההיא. h. e. *Et ecce ſcribam quænam ſit cauſa, quare legant ſectionem Propheticam. Juxta id quod inveni ſcriptum, nempe, quod Antiochus impius rex Græciæ præceperit Iſraëlitis, ut non legerent Legem publice. Sed quid fecerunt Judæi? Legerunt Paraſcham unam ex Prophetis, cujus materia conformis eſſet ei materiæ quæ deſcripta erat in Paraſcha, quæ in Sabbatho legi ſolebat.* Ex. gr. Loco Sectionis primæ *Geneſeos* בראשית, in qua agitur de creatione mundi, ſumpſerunt ſimilem ſectionem,

nem, agentem de creatione, ex Jesaia à *versu 6. capitis* 42. (*Sic dicit Dominus Deus creator cœli* &c.) usque ad *versum* 11. *capitis* 43. Sectionem secundam נ״ח mutârunt in sectionem Propheticam, quam sumpserunt ex *cap.* 54. Jesaiæ: *Canta sterilis, quæ non parit* &c. Et tali modo omnes Sectiones Legales in Propheticas transmutârunt.

XXIII. Hæ Sectiones Propheticæ, respondentes Sectionibus Legalibus, plerumque in fine Bibliorum Hebraicorum majusculis literis impressæ conspiciuntur. Inspiciantur Biblia à Menasse Ben Israel in octavo & quarto edita, ex quibus unum atque alterum exemplum explicabimus: nam, illis enodatis, cætera facilius innotescent. Sic habetur in fine illorum Bibliorum:

הַפְטָרַת בְּרֵאשִׁית כֹּה אָמַר הָאֵל ה׳ בִּישַׁעְיָה בְּסִימָן מב״ עַד וְאַחֲרַי לֹא יִהְיֶה:

Hæc sic sunt explicanda. Vox הפטרת est in statu regiminis, & in statu absoluto est הפטרה *Missa*. Hæc vox significat sectionem Propheticam, quæ sectioni Legali, sensu non tam proprio quam figurato vel spirituali, respondet.

Vox בראשית *in principio* denotat primam sectionem Legis, quæ sic à primâ voce denominatur.

כה אמר האל ה׳ *Sic dicit Deus JEHOVA.* Sunt prima verba Sectionis Propheticæ, quæ inveniuntur בישעיה בסימן מב״ *In Jesaia, capite* 42. עד *usque*, scil. ad hæc verba sequentia ואחרי לא יהיה *& post me non erit*, quæ inveniuntur capite sequenti versu 10.

Altera sectio, respondens Sectioni secundæ legali, נ״ח appellatæ, sic sonat:

הפטרת תולדות נ״ח רָנִּי עֲקָרָה בִּישַׁעְיָה בְּסִימָן נד״ עַד אָמַר מְרַחֲמֵךְ ה׳:

Verba תולדות נח denotant secundam sectionem Geneseos. Voces sequentes רני עקרה *canta sterilis*, sunt primæ voces sectionis Propheticæ, quæ reperiuntur בישעיה בסימן נד״ in *Jesaja cap.* 54. vers. 1. עד *usque* ad verba אמר מרחמך ה׳ *ait miserator tuus* JEHOVA; quæ habentur ejusdem capitis versu decimo. His prælibatis & cognitis facilis patebit, mediocriter linguæ sanctæ peritis, aditus ad reliqua.

XXIV. Hæc sectio prophetica vocatur הַפְטָרָה *Haphtara, missa, dimissio*, à פָּטַר *dimisit*: nam à cessando vel finiendo nomen habet: quia lectâ hâc sectione Propheticâ lectio sabbathina cessat, finitur, & populus dimittitur. Hinc lector hujus sectionis propheticæ vocatur הַמַּפְטִיר *dimittens*; quia cœtum solet dimittere.

tes, adſcribunt hanc Sectionum diviſionem Prophetæ Ezræ, poſtquam ex captivitate Babylonica reverſus eſſet. Hic Ezras eum in finem Legem in tot Sectiones diviſiſſe, ut Judæi commodè illam unico anno abſolvere poſſent. Hæc ſententia ſpecie veritatis non caret; ideoque nobis maxime probabilis videtur. Ut ut ſit, hæc diviſio Sectionum, ſive lectio ſabbathina non eſt recens, ultimis ſeculis nata; ſed eſt perantiqua, & procul dubio temporibus Apoſtolorum fuit uſitata. Antiquitatem hanc confirmant verba Lucæ, quæ habentur in Actis *cap.* 15. *v.* 21. *Moſes in Synagogis per ſingula Sabbatha legitur.* Similiter *cap.* 13. *v.* 15. *Poſt lectionem Legis & Prophetarum miſerunt Præfecti Synagogæ ad eos.* Additur in ultimo loco, *poſt lectionem Prophetarum*; idque repetitur *cap.* 13. *v.* 26. *Voces Prophetarum per omne Sabbathum leguntur.*

XXII. Hinc *quartò quæritur*: An Judæi temporibus Chriſti & Apoſtolorum etiam publicè prælegerunt Prophetas? Et an adhuc hodie eos prælegunt?

Reſpondeo affirmando. Judæi ſolent, poſt lectam Sectionem ex Pentateucho, etiam Sectionem aliquam legere ex Prophetis anterioribus vel poſterioribus. Quare? Quia Antiochus Rex Græciæ, homo profanus & impius, anno circitèr centeſimo & ſeptuageſimo ante Chriſti nativitatem interdixit, ne Judæi ſectionem Legis in Synagoga publicè prælegerent. Judæi, triſtes propter hoc interdictum, omiſerunt quidem pro tempore lectionem Legis Sabbathinam, ſed loco illarum Sectionum Legalium prælegerunt quaſdam ſectiones ex Prophetis, reſpondentes quodammodo materiæ, quæ in illis ſectionibus legalibus continebatur. Hoc confirmat Rabbi Elias in Tisbi Rad. פטר, ubi ſic fatur: והנה אכתוב מה היא סברת ההפטרה כפי מה שמצאתי כתוב שאנטיוכס הרשע מלך יון גזר על ישראל שלא יקראו בתורה ברבים מה עשו ישראל לקחו פרשה אחת מנביאים שענינה דומה לענין מה שכתוב בפרשה של השבת ההיא. h. e. *Et ecce ſcribam quænam ſit cauſa*, quare legant *ſectionem Propheticam. Juxta id quod inveni ſcriptum, nempe, quod Antiochus impius rex Græciæ præceperit Iſraëlitis, ut non legerent Legem publice. Sed quid fecerunt Judæi? Legerunt Paraſcham unam ex Prophetis, cujus materia conformis eſſet ei materiæ quæ deſcripta erat in Paraſcha, quæ in Sabbatho legi ſolebat.* Ex. gr. Loco Sectionis primæ *Geneſeos* בראשית, in qua agitur de creatione mundi, ſumpſerunt ſimilem ſectionem,

nem, agentem de creatione, ex Jeſaia à *verſu 6. capitis* 42. (*Sic dicit Dominus Deus creator cœli* &c.) uſque ad *verſum* 11. *capitis* 43. Sectionem ſecundam נ״ח mutârunt in ſectionem Propheticam, quam ſumpſerunt ex *cap.* 54. Jeſaiæ: *Canta ſterilis, quæ non parit* &c. Et tali modo omnes Sectiones Legales in Propheticas tranſmutârunt.

XXIII. Hæ Sectiones Propheticæ, reſpondentes Sectionibus Legalibus, plerumque in fine Bibliorum Hebraicorum majuſculis literis impreſſæ conſpiciuntur. Inſpiciantur Biblia à Menaſſe Ben Iſrael in octavo & quarto edita, ex quibus unum atque alterum exemplum explicabimus: nam, illis enodatis, cætera facilius innoteſcent. Sic habetur in fine illorum Bibliorum:

הַפְטָרַת בְּרֵאשִׁית כֹּה אָמַר הָאֵל ה׳ בִּישַׁעְיָה בְּסִימָן מב׳ עַד וְאַחֲרַי לֹא יִהְיֶה :

Hæc ſic ſunt explicanda. Vox הפטרת eſt in ſtatu regiminis, & in ſtatu abſoluto eſt הפטרה *Miſſa*. Hæc vox ſignificat ſectionem Propheticam, quæ ſectioni Legali, ſenſu non tam proprio quam figurato vel ſpirituali, reſpondet.

Vox בראשית *in principio* denotat primam ſectionem Legis, quæ ſic à primâ voce denominatur.

כה אמר האל ה׳ *Sic dicit Deus* JEHOVA. Sunt prima verba Sectionis Propheticæ, quæ inveniuntur בישעיה בסימן מב״ *In Jeſaia, capite* 42. עד *uſque*, ſcil. ad hæc verba ſequentia ואחרי לא יהיה *& poſt me non erit*, quæ inveniuntur capite ſequenti verſu 10.

Altera ſectio, reſpondens Sectioni ſecundæ legali, נ״ח appellatæ, ſic ſonat:

הפטרת תולדות נ״ח רָנִּי עֲקָרָה בִּישַׁעְיָה בְּסִמָן נד׳ עַד אָמַר מְרַחֲמֵךְ ה׳ :

Verba תולדות נח denotant ſecundam ſectionem Geneſeos. Voces ſequentes רני עקרה *canta ſterilis*, ſunt primæ voces ſectionis Propheticæ, quæ reperiuntur בישעיה בסימן נד״ in *Jeſaja cap.* 54. verſ. 1. עד *uſque* ad verba אמר מרחמך ה׳ *ait miſerator tuus* JEHOVA; quæ habentur ejuſdem capitis verſu decimo. His prælibatis & cognitis facilis patebit, mediocriter linguæ ſanctæ peritis, aditus ad reliqua.

XXIV. Hæc ſectio prophetica vocatur הַפְטָרָה *Haphtara, miſſa, dimiſſio*, à פָּטַר *dimiſit*: nam à ceſſando vel finiendo nomen habet: quia lectâ hâc ſectione Propheticâ lectio ſabbathina ceſſat, finitur, & populus dimittitur. Hinc lector hujus ſectionis propheticæ vocatur הַמַּפְטִיר *dimittens*; quia cœtum ſolet dimittere.

tes, adſcribunt hanc Sectionum diviſionem Prophetæ Ezræ, poſtquam ex captivitate Babylonica reverſus eſſet. Hic Ezras eum in finem Legem in tot Sectiones diviſiſſe, ut Judæi commodè illam unico anno abſolvere poſſent. Hæc ſententia ſpecie veritatis non caret; ideoque nobis maxime probabilis videtur. Ut ut ſit, hæc diviſio Sectionum, ſive lectio ſabbathina non eſt recens, ultimis ſeculis nata; ſed eſt perantiqua, & procul dubio temporibus Apoſtolorum fuit uſitata. Antiquitatem hanc confirmant verba Lucæ, quæ habentur in Actis *cap.* 15. *v.* 21. *Moſes in Synagogis per ſingula Sabbatha legitur.* Similiter *cap.* 13. *v.* 15. *Poſt lectionem Legis & Prophetarum miſerunt Præfecti Synagogæ ad eos.* Additur in ultimo loco, *poſt lectionem Prophetarum*; idque repetitur *cap.* 13. *v.* 26. *Voces Prophetarum per omne Sabbathum leguntur.*

XXII. Hinc *quartò quæritur*: An Judæi temporibus Chriſti & Apoſtolorum etiam publicè prælegerunt Prophetas? Et an adhuc hodie eos prælegunt?

Reſpondeo affirmando. Judæi ſolent, poſt lectam Sectionem ex Pentateucho, etiam Sectionem aliquam legere ex Prophetis anterioribus vel poſterioribus. Quare? Quia Antiochus Rex Græciæ, homo profanus & impius, anno circitèr centeſimo & ſeptuageſimo ante Chriſti nativitatem interdixit, ne Judæi ſectionem Legis in Synagoga publicè prælegerent. Judæi, triſtes propter hoc interdictum, omiſerunt quidem pro tempore lectionem Legis Sabbathinam, ſed loco illarum Sectionum Legalium prælegerunt quasdam ſectiones ex Prophetis, reſpondentes quodammodo materiæ, quæ in illis ſectionibus legalibus continebatur. Hoc confirmat Rabbi Elias in Tisbi Rad. פטר, ubi ſic fatur: והנה אכתוב מה היא סברת ההפטרה
כפי מה שמצאתי כתוב שאנטיוכס הרשע מלך יון גזר על
ישראל שלא יקראו בתורה ברבים מה עשו ישראל לקחו
פרשה אחת מנביאים שעניניה דומה לענין מה שכתוב
בפרשה של השבת ההיא. h. e. *Et ecce ſcribam quænam ſit cauſa, quare legant ſectionem Propheticam. Juxta id quod inveni ſcriptum, nempe, quod Antiochus impius rex Graciæ præceperit Iſraëlitis, ut non legerent Legem publice. Sed quid fecerunt Judæi? Legerunt Paraſcham unam ex Prophetis, cujus materia conformis eſſet ei materiæ quæ deſcripta erat in Paraſcha, quæ in Sabbatho legi ſolebat.* Ex. gr. Loco Sectionis primæ *Geneſeos* בראשית, in qua agitur de creatione mundi, ſumpſerunt ſimilem ſectionem,

nem, agentem de creatione, ex Jesaia à *versu* 6. *capitis* 42. (*Sic dicit Dominus Deus creator cœli* &c.) usque ad *versum* 11. *capitis* 43. Sectionem secundam נ״חַ mutârunt in sectionem Propheticam, quam sumpserunt ex *cap.* 54. Jesaiæ: *Canta sterilis, quæ non parit* &c. Et tali modo omnes Sectiones Legales in Propheticas transmutârunt.

XXIII. Hæ Sectiones Propheticæ, respondentes Sectionibus Legalibus, plerumque in fine Bibliorum Hebraicorum majusculis literis impressæ conspiciuntur. Inspiciantur Biblia à Menasse Ben Israel in octavo & quarto edita, ex quibus unum atque alterum exemplum explicabimus: nam, illis enodatis, cætera facilius innotescent. Sic habetur in fine illorum Bibliorum:

הַפְטָרַת בְּרֵאשִׁית כֹּה אָמַר הָאֵל ה׳ בִּישַׁעְיָה בְּסִימָן מב׳ עַד וְאַחֲרַי לֹא יִהְיֶה׃

Hæc sic sunt explicanda. Vox הפטרת est in statu regiminis, & in statu absoluto est הפטרה *Missa*. Hæc vox significat sectionem Propheticam, quæ sectioni Legali, sensu non tam proprio quam figurato vel spirituali, respondet.

Vox בראשית *in principio* denotat primam sectionem Legis, quæ sic à primâ voce denominatur.

כה אמר האל ה׳ *Sic dicit Deus JEHOVA.* Sunt prima verba Sectionis Propheticæ, quæ inveniuntur בישעיה בסימן מב״ *In Jesaia, capite* 42. עד *usque*, scil. ad hæc verba sequentia ואחרי לא יהיה *& post me non erit*, quæ inveniuntur capite sequenti versu 10.

Altera sectio, respondens Sectioni secundæ legali, נ״חַ appellatæ, sic sonat:

הפטרת תולדות נ״חַ רָנִּי עֲקָרָה בִּישַׁעְיָה בְּסִמָן נד׳ עַד אָמַר מְרַחֲמֵךְ ה׳׃

Verba תולדות נח denotant secundam sectionem Geneseos. Voces sequentes רני עקרה *canta sterilis*, sunt primæ voces sectionis Propheticæ, quæ reperiuntur בישעיה בסימן נד״ in *Jesaja cap.* 54. vers. 1. עד *usque* ad verba אמר מרחמך ה׳ *ait miserator tuus* JEHOVA; quæ habentur ejusdem capitis versu decimo. His prælibatis & cognitis facilis patebit, mediocriter linguæ sanctæ peritis, aditus ad reliqua.

XXIV. Hæc sectio prophetica vocatur הַפְטָרָה *Haphtara, missa, dimissio*, à פָּטַר *dimisit*: nam à cessando vel finiendo nomen habet: quia lectâ hâc sectione Propheticâ lectio sabbathina cessat, finitur, & populus dimittitur. Hinc lector hujus sectionis propheticæ vocatur הַמַּפְטִיר *dimittens*; quia cœtum solet dimittere.

XXV. Omnes Judæi, ſcilicet Hiſpani & Germani, non ſumpſerunt easdem ſectiones ex Prophetis; ideoque ſæpe in fine *haphtaroth* eadem ſectio bis repetitur: quia aliam ſæpe elegerunt Judæi האשכנזים *Germani*; aliam vero הספרדים *Hiſpani*. Propterea ſæpe hæc nomina Germanorum & Hiſpanorum Hebraicè in tabulâ illâ finali exprimuntur. Vide plura & de Sectionibus Propheticis, quæ olim loco Legalium ſunt lectæ, & de aliis Sectionibus, quæ certis quibusdam diebus feſtis prælegi ſolent, in Præfatione, quam anno 1667. accuratiſſimis Bibliis Hebraicis præpoſui. In illa editione etiam omnes Haphtaroth margini adſcribuntur.

XXVI. Adhuc *quæritur:* Quare Judæi hodie non omittunt illam lectionem Propheticam, cum interdictum diu ceſſaverit?

Reſpondeo. Judæi retinent hanc conſuetudinem in illius decreti & interdicti memoriam, imitantes hac in parte Majores ſuos, qui ſemper hanc conſuetudinem diligenter obſervârunt. Vide de eo differentem Rabbinum Eliam in Tisbi Rad. פטר, ubi ſic inſit: ועתה אף שבטלה הגזרה המנהג הזה אינו בטל ועד היום קורין אותן הפרשיות של נביאים אחר קריאת התורה *Et quanquam nunc ceſſaverit decretum illud* (Regis Antiochi) *tamen conſuetudo legendi Haphtaram non ceſſavit, quoniam adhuc hodie legunt iſtiusmodi Paraſchas ex Prophetis poſt lectionem legis.*

XXVII. Hæ lectiones Propheticæ, additæ lectionibus Legalibus, ſunt ſimiles Epiſtolis Apoſtolicis, quas quidam Paulus Diaconus Evangeliis Dominicalibus addidit. Etiam aliqualis intercedit ſimilitudo inter Textus Dominicales & ſectiones Legales Moſaicas. Nam quemadmodum Textus illi Dominicales in Kalendariis Belgicis exprimuntur, eodem modo etiam hæ ſectiones Legales in Kalendariis Hebraicis deſcribuntur. Deinde, ſicuti ſingulæ ſeptimanæ à Textibus illis Dominicalibus denominantur: ut *Reminiſcere*, *Lætare* &c. ita etiam Sabbatha & ſeptimanæ à ſectionibus Legalibus, tali vel alia hebdomada legendis, appellantur.

XXVIII. Judæi ſolent illo die, quo in Synagoga totum Pentateuchum abſolverunt, feſtum celebrare, quod vocant שִׂמְחַת תּוֹרָה *Lætitiam Legis.* De hoc feſto vide *Synagogam Buxtorfii cap.* 27. Hoc die lætantur ob Legem abſolutam; & ut ſigna lætitiæ oſtenderent, mala & pyra in gratiam puerorum per Synagogam projiciunt. Etiam ſolent omnes Pentateuchos, quos in arca habent, per Synagogam portare.

tare. Vidi Amstelodami anno 1653. in Synagoga Judæorum Hispanorum simul sexaginta circiter Pentateuchos, in membrana descriptos, auro & argento ornatos, & pretiosissimis involucris involutos, à totidem viris magna cum pompa circum suggestum fuisse hoc tempore portatos.

XXIX. Occasione hujus lectionis Sabbathinæ illustrabimus verba ventosi & pomposi Pharisæi, gloriantis Lucæ *cap.* 18. *v.* 12. *Se jejunare bis in hebdomade.*

Hinc *primò quæritur*: Quibus diebus jejunavit?

Respondeo. Pharisæus ille jejunavit diebus Lunæ & Jovis. Causa jejunii fuit lectio Legalis, quam illis diebus repetiit. Nam Judæi non tantum diebus Sabbathi sectionem maximam in Synagoga publicè prælegunt, sed etiam diebus Lunæ & Jovis partem aliquam illius Sectionis, quam præterito Sabbatho legerunt, repetunt. Qui cæteris sanctiores videri volebant, non tantum illis diebus Legem repetebant, sed etiam temporibus matutinis jejunabant.

XXX. *Secundò quæritur:* Quare diebus Lunæ & Jovis Legem relegerunt & jejunaverunt, non vero aliis diebus?

Respondeo. Propter duas rationes. 1. Ne tres dies intercederent, quibus Judæi absque lege viverent. Nam ajunt; *Qui triduum agit sine lectione Legis, eum invadunt inimici.*

2. Ut Israëlitæ memores essent Mosen die Jovis montem Sinai secundà vice ascendisse ad petendum secundas Legis tabulas: deinde ut in memoriam revocárent Mosen tum temporis veniam impetrâsse vituli fusi, & tandem die Lunæ iterum de monte descendisse. Vide de his Buxtorfium in Synagoga cap. 14.

DISSERTATIO QUINTA,
DE
Pentateucho, de 613. Præceptis affirmativis & negativis in genere, & de Prophetis anterioribus.

§. 1. *Agitur de Ordine librorum.*
2. *Explicatio vocis Pentateuchi.*
3. *Auctor Pentateuchi est Moses.*
4. *Objectio contra auctorem hunc movetur & solvitur.*
5. *Auctores divisionis Pentateuchi in quinque libros videntur fuisse Græci interpretes.*
6. *Tituli Græci librorum Pentateuchi explicantur.*

7. *Numerus annorum, quos singuli libri Pentateuchi continent, recensetur.*
8. *Numerus Praeceptorum tam affirmantium quam negantium Pentateuchi.*
9. *Quaestiones* 12. *circa Praecepta Pentateuchi post invicem enumerantur.*
10. 11. 12. *Prophetae anteriores sequuntur, quorum primus est liber Josuae. Auctor ejus inquiritur.*
13. *Duo versiculi videntur Capiti vigesimo primo in nonnullis editionibus additi, qui in antiquissimis & nonnullis recentioribus editionibus non extant.*
14. *Libri Judicum nomen, ratio nominis, anni & Auctor describuntur.*
15. *Libri Samuelis aliter à Graecis & Latinis, aliter à Judaeis appellantur.*
16. 17. *Anni &, Auctores eorum librorum recensentur.*
18. 19. *Librorum Regum nomen, ratio nominis, anni & auctores enumerantur.*
20. *Etiamsi Auctores Prophetarum anteriorum sint ignoti, ideo tamen auctoritas Divina eorum non est in dubium vocanda.*

I. *De Pentateucho.*

Sectio I.

Egimus hactenus de libris Veteris T. in genere, jam ordo nos monet ut de iis in specie post invicem agamus. Et cum praecipuè circa Biblia Hebraea versemur, ideo etiam eundem ordinem in explicatione Librorum observabimus, qui in Bibliis Hebraicis à Judaeis observari solet; scil. primò differemus de Pentateucho; deinde de Prophetis anterioribus & posterioribus; & tandem de Hagiographis.

II. In principio sese offerunt quinque libri Mosis, qui voce Hebraea תורה *Lex*, & compositâ voce Graecâ Πεντάτευχος *Pentateuchus* vocantur; quae vox idem significat quod quintuplex volumen. Scripta Mosis nomine *Pentateuchi* insigniuntur, quia in quinque volumina distributa sunt. Hebraei *Pentateuchum* vocant חֲמִשָּׁה חוּמָּשִׁים *quinque quintas*, & quemlibet Pentateuchi librum nominant חוּמָּשׁ. Ergo חֲמִשָּׁה חוּמָּשִׁים sunt *quinque quintae partes* Legis, sive integer Pentateuchus. Hinc multis Bibliis Hebraicis praeponitur talis titulus חמשה חומשי תורה *Quinque quintae partes Legis.*

III. *Primò quaeritur.* Quis Pentateuchum sive quinque Libros Legales conscripsit?

Respondeo. Propheta Moses filius Amram horum quinque librorum

rum est Auctor; quod evincitur ex sequentibus Textibus: Exod, cap. 24. v. 4 habetur: *Moses scripsit omnia verba* JEHOVÆ & Deut. 31. 24. 26. *Quum absolvisset Moses scribere verba Legis hujus in libro*, dixit Levitis, *accipite hunc librum Legis, & ponite eum à latere arcæ fœderis* JEHOVÆ.

IV. Contra hæc fortè nonnemo *objiciet*. In fine Deuteronomii, sive in ultimis octo versibus describitur historia mortis & sepulturæ Mosis. Atqui nullus propriam mortem & circumstantias mortis ac sepulturæ, ut & illa, quæ consequuntur mortem, enarrare, & literis mandare potest. A mortuo enim homine nullæ tales actiones provenire possunt.

Respondeo 1. Nonnulli asserunt hos octo versus ultimos esse additos vel à Josua successore Mosis, vel ab Ezra Propheta, qui post solutam captivitatem Babylonicam sexto ferè seculo ante Christi nativitatem Legem in pristinum statum restituit.

2. Alii opinantur ipsum Mosen per specialem revelationem sibi à Deo revelatam hos versus agentes de morte addidisse; & quidem eum in finem (referente Josepho) ne Judæi crederent ipsum propter excellentes virtutes à Deo in cœlum, secundùm exemplum Enochi & Eliæ, esse raptum.

V. *Secundò quæritur*. Quando, & à quo Pentateuchus in quinque libros est destributus?

Respondeo 1. Nonnulli putant, quod ipse Moses non tantum Pentateuchum conscripserit, sed etiam eundem in quinque libros diviserit.

2. Alii, inter quos sunt Philo Judæus & Josephus, statuunt non ipsum Mosen Pentateuchum in quinque libros digessisse, sed quosdam Hebræos, qui aliquot seculis post Mosen vixerunt.

3. Nos illam sententiam verosimiliorem existimamus, quæ statuit nec Mosen, nec Judæos, sed Interpretes Græcos, vulgò LXX. vocatos, Pentateuchum in quinque libros divisisse.

VI. Quod Interpretes Græci, qui dicuntur trecentis annis ante Christum vixisse, hanc divisionem Pentateuchi in quinque libros invenerint, videtur probari ex titulis, quibus Libri Mosis denominantur. Illi enim tituli Librorum Pentateuchi origine sunt Græci; & propriè nulli dantur Hebraici, quibus Libri illi denominantur. Nam hodierni tituli Hebraici, qui jam singulis libris præfiguntur, fuerunt olim tantum tituli singularum sectionum Legalium, & non integro-

rum librorum. Verum enimvero antiqui tituli singulorum librorum Pentateuchi ferè sunt Græci; & per consequens videtur maximè verosimile; quod interpretes Græci Pentateuchum ita diviserint. Verum quidem est, quod jam etiam singuli libri Mosis titulis Hebraicis denominentur, sed iisdem titulis antiquitus non fuerunt denominati. Tituli ergo antiqui Librorum Mosis, & fere hodierni in Bibliis Latinis, Græcis & Belgicis usitati, sunt Græci.

Primus liber Mosis vocatur Γένεσις *Genesis*, id est, *generatio*: quia in illo libro agitur de exordio & generatione totius mundi.

Secundus liber denominatur Ἔξοδος *Exodus*, id est, *exitus*: quia describit exitum populi Israëlitici ex servitute Ægyptiaca.

Tertius liber appellatur Λευϊτικὸς *Leviticus*: quia in illo libro Levitarum ministeria, sacrificia, leges, ceremoniæ, variique ritus enarrantur.

Quartus liber olim voce Græcâ vocabatur Ἀριθμοὶ, sed jam vulgo Latinâ voce *Numeri* sive *Numerorum* nominatur: tum quia in hoc libro egressæ tribus ex Ægypto dinumerantur; tum etiam quia numerus quadraginta duorum annorum, quibus in deserto Israëlitæ oberrârunt, recensetur.

Quintus & ultimus liber appellatur Δευτερονόμιον *Deuteronomium*, hoc est, *secunda* vel *repetita lex*: quia in illo libro Lex repetitur. Deuteronomium enim est quasi repetitio & renovatio antecedentium librorum, propter illos facta, qui primæ recitationi Legis in monte Sinai per ætatem interesse non potuerunt.

VII. Sequerentur jam subdivisiones singulorum librorum, sed actum nolumus agere, ne Iliada post Homerum scribere velle videamur: illæ enim subdivisiones ubique in commentariis inveniuntur: sed breviter annos, quos singuli libri comprehendunt, quia magnam lucem historiæ addunt, recensebimus.

Genesis continet gesta annorum duorum millium, trecentorum & octo.

Exodus complectitur gesta annorum centum quadraginta sex, scil. à morte Josephi usque ad exstructionem Tabernaculi in deserto.

Leviticus describit historiam unius mensis, scil. ab erectione Tabernaculi usque ad numerationem eorum, qui apti erant ad bellum.

Numerorum liber narrat historiam triginta octo annorum, novem mensium, & viginti dierum.

Deute-

Deuteronomium denique enumerat facta mensium duorum.

II. *De 613. Praeceptis affirmativis & negativis Pentateuchi in genere.*

VIII. Judaei totum Mosen in ordinem redegerunt, sive totius Pentateuchi Leges ad duas classes retulerunt, scil. ad ducenta & quadraginta octo praecepta affirmantia, & ad trecenta ac sexaginta quinque praecepta negantia. Si quis ea omnia praecepta affirmativa & negativa, Hebraicè & Latinè descripta, desideret perlustrare, adeat priorem hujus Philologi editionem, in qua omnia illa post invicem enumerantur unà cum locis S. Scripturae, ex quibus eadem desumpta sunt. Eadem omnia praecepta jam etiam peculiari tractatu huic tertiae editioni annectere animus est.

IX. Ut Lector melius intelligeret, qualia sint illa 613. Praecepta; & unde eadem sint desumpta; & quare Judaei nec in plura nec in pauciora Praecepta Pentateuchum divisum esse statuant; placet has sequentes quaestiones circa eadem Praecepta movere.

Primò quaeritur. Unde haec sexcenta & tredecim praecepta sunt desumpta?

Respondeo. Haec omnia praecepta sunt desumpta ex solo Pentateucho, sive ex quinque libris Mosis. Hoc ita esse, apparet ex omnibus Textibus Biblicis, qui immediatè post singula praecepta tum Affirmativa tum Negativa afferri solent.

Secundò quaeritur. Quis haec omnia 613. praecepta hoc ordine ex Pentateucho collegit?

Respondeo. Varii fuerunt Judaei, qui Mosen ita in ordinem redegerunt, & omnia praecepta tali modo diviserunt: omnes tamen non eodem modo & ordine ea collegerunt; quidam haec, alii vero alia praecepta praemiserunt. Ordo praeceptorum Hebraicorum, qui Philologo Hebraeo adjungitur, est desumptus ex praefatione libri Jad Chazaka, compositi à R. Maimonide. Ibi enim omnia praecepta tam Affirmativà quàm Negativa hoc ordine post invicem Hebraicè disponuntur. Et quia omnibus non datur ad ea intelligenda accessus, ideo ab altera parte Latinam interpretationem adjeci: tum ut eadem ab omnibus, etiam Linguam Hebraeam non callentibus, intelligerentur; tum etiam ut Philohebraei se in his exercere possent. Nonnunquam de verbo ad verbum haec praecepta transtuli; sed saepissime magis

magis ad rem quàm ad verba respexi: quia sæpe phrases Hebraicæ non patiuntur translationem verbotenùs factam.

Deinde adjeci loca S. Scripturæ, ex quibus Maimonides hæc sexcenta & tredecim præcepta probat. Verba Textuum, ex quibus hæc præcepta eliciuntur, allegantur quidem à Maimonide, sed Capita, Versus, & nomina Librorum non adduntur, in quibus hæc præcepta dicuntur contineri; ideoque, ut viam hæc præcepta evolvendi faciliorem redderem, magnâ molestiâ horum Textuum Libros, Capita & Versus investigavi, & Latinæ interpretationi addidi: & adhuc multo majori molestiâ hos Textus investigare debuissem, nisi, postquam translationi & investigationi aliquandiu intentus fuissem, incidissem in opera Theologica Simonis Episcopii, qui me multùm in hoc præceptorum Catalogo adornando adjuvit.

Denique Maimonides in multis non tantum ipsa præcepta recenset, sed sæpissimè explicationem suam, petitam ex Lege Orali, apposuit. Hanc explicationem etiam in Linguam Latinam transtuli.

Tertiò quæritur. Quare Judæi statuunt in Pentateucho præcisè sexcenta & tredecim præcepta contineri?

Respondeo. 1. Propterea præcisè ajunt dari 613. præcepta, quia *Deut.* 33. 4. dicitur תורה צוה לנו משה *Legem præcepit nobis Moses.* In hoc Textu continetur vox תורה *lex*, constans quatuor literis, scil. *Tau*, *Vau*, *Resch* & *He*, quæ secundùm supputationem Hebraicam, quam Judæi per literas faciunt, continet numerum 611. Sed quia hîc duo numeri desunt, ideo hoc mysterium in eo latere ajunt, quod duo priora Decalogi præcepta, (scil. *Ego sum Dominus Deus tuus, qui* &c. Et, *Non facies tibi sculptile* &c.) non per Mosen populo sint data, sed quod ea immediatè ab ipso Deo toti populo tradita sint: adeo ut respectu duorum illorum præceptorum Moses & populus in eodem gradu prophetiæ, sive revelatioois immediatæ ex Dei ore auditæ, tùm temporis constituti fuerint. Hæc duo præcepta, ab ipso Deo populo quasi ita annuntiata, si addantur, erunt sexcenta & tredecim præcepta.

2. Sunt ex sententiâ nonnullorum Judæorum sexcenta & tredecim præcepta; quia in Decalogo, exceptis duabus ultimis vocibus אשר לרעך, continent 613. literæ. Quare igitur illæ septem literæ in Decalogo sunt superfluæ? *Resp.* Hoc ipsi Judæi explicare non possunt.

Hæc

Hæc 613. præcepta dividuntur à Judæis in 248. Affirmativa, & in 365. Negativa.

Hinc *quartò quæritur.* Quare Moses ex sententiâ Judæorum præcisè constituit 248. præcepta affirmativa?

Respondeo. Maimonides ait in *Præfatione Jad Chazaka* tot esse præcepta affirmativa כמנין איבריו של אדם *secundùm numerum membrorum hominis* Judæi omnia membra hominis accuratè, sive potius superstitiosè, à planta & digitis pedis usque ad verticem numerârunt, & invenerunt esse 248. membra: atque propterea putant Deum totidem præcepta affirmativa dedisse, ut sic cuilibet membro speciale aliquod præceptum assignaretur.

Quintò quæritur. Quare Judæi statuunt Mosen præcisè dedisse 365. præcepta negativa?

Respondeo 1. Idem Maimonides ait hoc factum esse propter מנין ימי שנת החמה *numerum dierum anni solaris.* Quia in anno solari sunt 365. dies, ideo putant Deum per Mosen totidem præcepta negativa tradidisse; ut, si Israëlitæ singulis diebus unum mandatum observarent, & ab uno interdicto sibi caverent, sic omnia negativa præcepta addiscerent.

2. In libro Hebræo-Germanico, vocato *Brandspiegel*, dicuntur dari 365. præcepta negativa; quia totidem sunt venæ in corpore humano. Scribunt insuper Sapientes, dicente Buxtorfio in Synagoga Cap. 3. *Unamquamque corporis humani venam hominem, veluti fræno, cohibere, ne in vetitum nitatur (& hac ratione 365. præcepta illa probibentia exactè observantur.)* En subtilitatem Judæorum.

Sextò quæritur. Quare quidam Sapientes superioribus 613. præceptis adhuc addiderunt septem præcepta; ita ut numerus ille jam accreverit ad 620. præcepta?

Respondeo 1. Numerum præceptorum ad 620. auxerunt; quia tot sunt literæ in Decalogo Hebraico, si duæ ultimæ voces, continentes septem literas, addantur.

2. Quia literæ vocis כתר *corona* sexcenta & viginti juxta computum Hebraicum exprimunt. Nam si quis hæc omnia præcepta observare posset, totius orbis Corona foret. *Et qui* (uti ait Buxtorfius ibidem) *præcepta omnia custodiunt, illi Creatoris capiti coronam imponunt, & Deus vicissim septem coronis coronat illos, hæredesque constituit septem conclavium in horto Eden, & è contrario à septem Gehennæ conclavibus liberat;*

 eò quod

eò quod septem cœlos & septem terras (scil. observatione horum præceptorum) *conservarint*.

Septimò quæritur. An in rei veritate præcisè sunt 613. vel 620. præcepta, quot Judæi constituunt? An non sunt plura vel pauciora?

Respondeo. Numerus Judaicus præceptorum est innixus nugacissimis nugis: & propterea, illis stramineis fundamentis rejectis, etiam numerus præceptorum est incertus. Credo equidem tot circiter esse præcepta, quot Judæi constituunt: sed tot præcisè esse, & non plura vel pauciora, non possum mihi persuadere. Contrarium etiam apparet ex ipsis præceptis: nam Judæi nonnunquam unum præceptum in plura dividunt, & è contra plura præcepta ad unum redigunt.

Octavò quæritur. Quali medio Judæi utuntur, quo præcepta hæc sibi quotidie in memoriam revocant?

Respondeo. Utuntur eum in finem veste quadrangulâ, cui octo fila, quinque nodis ligata, annectuntur. Quinque illi nodi denotant quinque libros Mosis, in quibus sexcenta & tredecim præcepta continentur. Octo fila, singulis angulis illius vestis quadrangulæ alligata, denotant octo; & fimbriæ illæ Hebraicè vocantur ציצית; cujus vocis literæ, si in numerum resolvantur, constituunt sexcenta; si addantur illis sexcentis octo fila & quinque nodi, tum exurget numerus 613. Ergo qui diligenter has fimbrias adspiciunt, illi in memoriam revocant omnia 613. præcepta. Harum fimbriarum. Christus facit mentionem *Matth*. 23. 5. quando ait: *Dilatant phylacteria*, *& producunt* (NB.) *fimbrias*. Vide plura de his fimbriis apud Buxtorf. in Synagoga Cap. 9.

Nonò quæritur. An Judæi vel ulli alii post lapsum eadem 613. præcepta unquam potuerunt observare?

Respondeo negando. Nam omnes sumus peccatores, & transgredimur præcepta Dei *Psal*. 14. David, Salomo, aliique sanctissimi viri, etiamsi dicantur ambulasse in viis Dei, & neque ad sinistram neque ad dextram deflexisse, nihilominus sæpissime præcepta Dei transgressi sunt; uti in S. Scripturâ videri potest. Jesaias *cap*. 1. *vers*. 4. vocat Judæos gentem scelestam, populum iniquitate onustum, semen malitiosum, filios perditissimos, qui Dominum deseruerunt &c. Idem Propheta *cap*. 38. *vers*. 4. ait, eos esse duros, ferreæ cervicis, frontis æneæ, cordis indomiti, &c. Quoties Judæi peccatorum accusati sunt tempore Christi? An non ob transgressionem præceptorum Dei multis seculis sub jugo aliorum delituerunt?

De-

Decimò quæritur. Qualia ſunt hæc ſexcenta & tredecim præcepta?

Reſpondeo. Quædam ſunt moralia, quædam ceremonialia, quædam etiam forenſia. Hoc ita eſſe apparet ex ipſis præceptis: ex. gr. 3. 4. 7. 9. aliaque quamplurima præcepta ſunt moralia; & propterea tam in Veteri quam in Novo T. obligant. Deinde 25. 28. 29. 37. 39. aliaque multa ſunt præcepta ceremonialia. Denique 173. 182. 184. aliaque multa ſunt præcepta affirmativa forenſia. Unusquiſque, qui præcepta hæc vel in Maimonide vel in priori hujus Philologi editione, vel etiam in hac tertia percurret, facilè hanc triplicem differentiam præceptorum inveniet.

Undecimò quæritur. An hodierni Judæi ad omnia ſexcenta & tredecim præcepta obſervanda ſunt obligati?

Reſpondeo. 1. Judæi hodierni negant ſe obſtrictos eſſe ad omnia hæc præcepta obſervanda: nam inter illa 613. præcepta ſunt multa de ſacrificiis offerendis & de officiis Levitarum. Atqui Judæi jam non amplius ſacrificia offerunt; etiam defendunt ſe jam non obligari ad ea offerenda: quia Templum Hieroſolymitanum jam eſt dirutum, & eo deſtructo putant ſe non obligari ad ſacrificia offerenda. Verum quidem eſt, quod Judæi non amplius ſint obſtricti, ſed veram ejus libertatis rationem ignorant, quæ hæc eſt, ſcil. quia Meſſias in mundum venit, qui delevit rituum chirographum, quod adverſus nos erat, *Col.* 2. 14. *Deleto quod adverſus nos erat chirographo, quod erat contrarium nobis per decreta: & illud ſuſtulit è medio, affixum cruci.*

2. In rei veritate nec Judæi nec etiam Chriſtiani omnia illa 613. præcepta jam tenentur obſervare: nam multa ſunt ceremonialia, multa etiam forenſia, quæ nos quatenus talia jam non amplius obligant. Conſule hâc de re Theologos in locis communibus.

3. Multa ſunt præcepta, quæ fœminas non tangunt; & per conſequens non obligant. Judæi nonnulli dicunt omnia Præcepta Negativa fœminas obligare, ſed non Affirmativa: ex. gr. Præcepta de Circumciſione, de Officio Sacerdotum & Levitarum, Primogenituræ, aliaque multa fœminas obligare non poſſunt. Buxtorfius in Synagoga Cap. 3. ait: *Si quis exactius inquirere & rationes inire voluerit, inveniet, mulieres ſexaginta quatuor tantum Præceptis negativis, & triginta ſex affirmativis obnoxias eſſe. Hæc nempe à prudentiſſimis Rabbinis, circa obſervationem legis, gratia facta eſt mulieribus; eo quod non ſemper otioſa ſint, & multis aliis negotiis domeſticis, ut ciborum præparatione & coctione, lotione,*

 libero-

liberorum educatione, & variis maritorum mandatis exequendis, occupata. Ex his videmus, quod omnia 613. præcepta, fatentibus ipsis Judæis, jam non sint à quolibet observanda.

Duodecimò quæritur. An talis semper est horum præceptorum sensus, qualem Judæi ex verbis Mosis eliciunt?

Respondeo negando. Veritas hujus negationis ex lectione ipsorum præceptorum, cuilibet ea legenti, clare illucescere poterit.

III. *De Prophetis anterioribus.*

X. Post Pentateuchum sequuntur quatuor Prophetæ anteriores, scil. *Josua*, *Judicum*, libri *Samuelis* & *Regum*, qui καταχρηστικῶς sive abusivè à Judæis Prophetæ vocantur, quum verius inter Historicos recensendi essent: sed loquimur cum multis, & sentimus cum paucis.

1. De JOSUA.

XI. Primum locum inter Prophetas *anteriores* occupat יְהוֹשֻׁעַ *Jehoschua*, qui à septuaginta Interpretibus Ἰησοῦς nominatur. Josua describit historiam annorum circiter septendecim.

XII. De libro Josuæ *quæritur:* Quis est ejus Auctor?

Respondeo 1. Nonnulli hunc librum adscribunt Eleazaro, summo Pontifici, filio Aharonis. 2. Alii celebrant Auctorem Esdram, qui hunc librum, vel solus, vel cum aliis, junctis operibus, composuit. 3. Alii asserunt hunc librum non de novo esse compositum, sed tantùm esse contractum ex magnâ quâdam historiâ, cui nomen est *Liber justorum*. 4. Alii putant ipsum Josuam hujus libri esse Auctorem; exceptis tamen quinque ultimis versibus ad finem libri additis, quos, quippe mortem ejus describentes, ab Esdra additos esse vulgo creditur. Hi moti sunt verbis, quæ habentur Josuæ cap. 24. v. 26. ubi disertè testatur se verba ad populum habuisse, & res gestas annorum præcedentium in commentarios retulisse. 5. Sunt alii, qui, litem sub judice relinquentes, statuunt hunc librum titulo Josuæ insigniri, quia ejus illustria gesta in eo enarrantur.

XIII. Masorethæ, qui numerarunt omnes versus Veteris Test. ajunt in Josua inveniri versus 656. Sed in multis Bibliis inveniuntur versus 658. An ergo duo versus libro Josuæ à recentioribus sunt adjecti, qui olim in illo non extiterunt? *Resp.* In multis Bibliis Hebraicis, scil. Bombergianis, posterioribus Venetis, Buxtorfianis, & in illis novissi-

novissimis, quæ ductu nostro per Josephum Athiam anno 1667. edita sunt, *Jos.* cap. 21. post versum 35. duo versus scil. 36. & 37. non extant; qui sic sonant: *Et ex tribu Ruben Betzerum cum suburbanis ejus: & Jabatzum cum suburbanis ejus: Kedemothas cum suburbanis ejus, Mephabatam cum suburbanis ejus: civitates quatuor.* Hi duo versus à nonnemine videntur ex libro 1. *Chron.* cap. 6. vers. 63. & 64. adjecti: nam antiqui Rabbini testantur se eos duos versus in nullo correcto codice invenisse. Vide hæc omnia fusè probata in præfatione illorum Bibliorum.

2. De libro JUDICUM.

XIV. Liber *Judicum* sequitur, qui Hebræis שׁוֹפְטִים, & Græcis κριταὶ appellatur. Hic liber sic vocatur, quia historiæ aliquot Judicum ibi describuntur; continetque historiam 299. vel 300. circitèr annorum, scil. ab anno creationis mundi 2511. usque ad annum 2810.

De hoc libro *quæritur*; Quis eum composuit?

Respondeo 1. Quidam statuunt, quod Samuel eundem composuerit. 2. Non desunt, qui Ezechiæ vel Esdræ Prophetæ eundem adscribunt. 3. Sunt nonnulli, qui existimant Pinchasum hunc librum literis consignâsse. 4. Sunt, qui opinantur singulos Judices res gestas suorum temporum pertexuisse. 5. Nos judicamus melius esse, cum Spiritus sanctus nihil de Auctore hujus libri definiat, ἐπέχειν.

3. De libris SAMUELIS.

XV. Libri *Samuelis* in Bibliis Hebraicis, prætermisso libro *Rutha*, immediatè post librum *Judicum* sequuntur. Hos libros Samuelis Hebræi simpliciter שְׁמוּאֵל, Græci βασιλειῶν vel βασιλέων, & Latini primum & secundum *Regum* vel *Regnorum* denominant: quia hi duo libri historiam Regum Saulis & Davidis enarrant. Hebræi tamen magis propriè hunc primum & secundum librum nomine *Samuelis* insigniverunt: tum ad distinguendum hos libros à libris Regum, qui de pluribus Regibus agunt; tum etiam, quia ipse Samuel in his libris conditionem parentum, nativitatis, educationis, vitæ, & regiminis sui, ut Judicis supra Israëlem, descripsit. Deinde delineavit vitam duorum Regum Saulis & Davidis à se unctorum, quorum illum primum Regem in regno constituit, & hunc in Regem futurum elegit.

XVI. Primus liber Samuelis continet historiam annorum 80. & se-

ſecundus annorum 40. Uterque ergo complectitur hiſtoriam annorum centum & viginti.

XVII. De Auctore librorum Samuëlis *quæritur*. Quis eorundem librorum eſt Auctor?

Reſpondeo. Priora viginti quatuor capita, in quibus facta Heli, Saulis, & ipſius Samuelis enarrantur, ab ipſo Samuele videntur eſſe compoſita. Sed quis reliqua capita adjunxit? *Reſp.* Quidam autumant Nathanem & Gadum Prophetas reliqua ſubjeciſſe. Nonnulli opinantur reliqua ab Eſdra eſſe conſcripta. Ut ut ſit, poſterior liber magnâ veritatis ſpecie Gado & Nathani Prophetis adſcribitur; quod videtur probari ex 1. Chron. 29. 29. *Res Davidis Regis priores & poſteriores, ecce ſunt ſcriptæ in verbis Schemuelis, & in verbis Nathanis Prophetæ, ac in verbis Gadis videntis.*

4. De libris REGUM.

XVIII. Agmen priorum Prophetarum claudit liber מְלָכִים *Regum*, qui in duos libros propter magnitudinem diſpeſcitur. Vocantur libri Regum, quia hiſtoria Regum Iſraëlis & Judæ ordine in illis pertexitur.

Prior Regum liber continet hiſtoriam 118. annorum, & poſterior 320. circiter annorum. Libri ergo Regum comprehendunt hiſtoriam quadringentorum & triginta octo annorum.

XIX. *Quæritur:* An Auctor librorum *Regum* eſt notus?

Reſpondeo. Quis ejus Auctor fuerit, non ſatis conſtat. 1. Nonnulli Eſdram ejus Auctorem ſtatuunt. 2. Alii, ut Rabbi Moſes Kimchi & Iſidorus, opinantur hos libros in unum volumen eſſe collectos à Jeremia; quia poſtremum caput libri Regum cum ultimo capite libri Jeremiæ ſtylo & verbis convenit. 3. Sunt nonnulli, qui putant Scriptores horum librorum fuiſſe multos; prioris libri Auctores, ſi Waſero fides adhibenda eſt, ſunt Nathan, Achayas, Semajas, Iddo, Azarias, Jehu, & Michajehu. Ille enim exiſtimat Nathanem decem priora capita, Achayam undecimum, ſed ultimam capitis undecimi partem, & ſequentem, Roboami atque Abiæ hiſtoriam, Semajam & Iddonem literis conſignaſſe. Præterea idem affirmat hiſtoriam Azæ & Jaazæ, quæ capite 15. deſcribitur, Azariam; & caput 16. Jehu; ac reliquam hiſtoriam ad finem uſque Michajehu delineaſſe. Idem Waſerus poſterioris libri etiam varios Auctores conſtituit: primorum capitum

capitum ad octavum usque Auctorem statuit Elisæum; sequentium Zachariam; quorum tamen bonam partem Jesajas & Jeremias videntur composuisse.

XX. De quatuor Prophetis anterioribus in genere asserimus, certos eorundem librorum Auctores non posse certò designari, nec ex sacrâ Paginâ, nec ex scriptis Rabbinorum, nec ex aliis historiis: canonica tamen eorundem auctoritas in dubium vocari non debet: nam illi in arca Judæorum semper fuerunt asservati, & plurima divinitatis indicia in illis inveniuntur.

DISSERTATIO SEXTA,
DE
Prophetis in genere, & de Prophetis posterioribus in specie.

§. 1. *Prophetæ posteriores enumerantur. Prophetarum officium fuit geminum.*
2. *Prophetæ quinque nominibus insigniuntur.*
3. *Sed non titulis quibusdam.*
4. *Ratio additur.*
5. *Temporibus Christi tituli Rabbi &c. sunt excogitati. Septem vocati sunt Rabban.*
6. *Christus vocatur Rabbi, & non Rabban. Differentia Rabbi, Ribbi, Mar & Rab.*
7. *Moses aliis Prophetis longè præfertur.*
8. 9. *Quinque differentiæ inter Mosen & alios Prophetas recensentur, & à Judæis approbantur.*
10. *Jesaiæ etymologia. Jesaias, Jeremias, Ezechiel &c. sic denominantur, quia suorum librorum sunt auctores.*
11. 12. 13. 14. 15. *Jesaiæ progenies, stylus, tempus prophetiæ & mors describuntur.*
16. 17. *Jeremiæ locus nativitatis, tempus prophetiæ & stylus enarrantur.*
18. *Prophetiæ ejus non eodem ordine describuntur, quo habitæ sunt.*
19. 20. *Lapidatus est. Fabula Victorini aliorumque refutatur.*
21. 22. 23. *Ezechielis etymologia, captivitas, stylus & mors.*
24. *Olim interdicta fuit Judæis ante 30. annum lectio quorundam capitum Ezechielis, 1. cap. Genes. & totius Cantici. Rationes adduntur. Sed illud interdictum jam est obsoletum.*
25. *Minores Prophetæ in genere enumerantur, & ratio appellationis*

I. *De Prophetis in genere.*

SECTIO I.

SEquuntur Prophetae propriè dicti, qui Hebraeis נְבִאִים אַחֲרוֹנִים *Prophetae posteriores* dicuntur; suntque Jesaias, Jeremias, Ezechiel, & duodecim Prophetae minores. Hi libri vocantur Prophetici, sive potius Prophetae; quia Prophetae, Auctores illorum librorum, saepissimè futura praedixerunt, & populum docuerunt, ac extraordinario modo in ordinem redegerunt. Duo enim erant officia Prophetarum. 1. Futura praedicebant admonendo populum, vel ut sibi caverent à futuris plagis propter peccatum immittendis, vel ut exspectarent cum patientiâ promissas tum temporales tum etiam spirituales benedictiones. 2. Prophetae populum docebant, & officii circa cultum Divinum admonebant: tali modo Jeremias in Threnis suis Prophetam egit. In illis enim futura praecipuè non praedixit, sed populum à peccatis dehortatus est. Propter hoc officium *Salomo Jarchi* exponit *Prophetam* per hominem praeconiantem, & populo verba objurgatoria proponentem.

II. Quinque sunt nomina, quibus Prophetae in Veteri T. ut plurimum denominantur.

Primum nomen est נָבִיא *Propheta*, quod respectu significationis est à נִבָּא *prophetavit, vaticinatus est.* Hoc nomen à futurorum praedictione Prophetis impositum esse videtur, & sic hâc etymologiâ primum Prophetarum officium indicatur. Alii derivant à נוב *progerminare*, quod metaphoricè significat *eloqui*; quasi נָבִיא esset *orator, praeco*, vel *concionator*, qui concionem ad populum habet; & ita Prophetarum alterum officium denotatur. Prophetarum discipuli, quia docebantur à Prophetis, vocabantur בְּנֵי הַנְּבִיאִים *Filii Prophetarum.*

Secundum nomen Prophetae est חוֹזֶה *Videns*, à חָזָה *prospexit, vidit.*

Tertium nomen est רוֹאֶה *videns*, à רָאָה *vidit.* Haec tria nomina, jam nominata, simul 1. *Chron.* 29. 29. in eodem versu occurrunt: *Verba Davidis -- sunt scripta in verbis Samuelis* הָרֹאֶה (*videntis,*) *& in verbis Nathanis* הַנָּבִיא (*prophetae,*) *& in verbis Ghad* הַחוֹזֶה (*videntis.*)

Quartum

Quartum nomen eſt צוֹפֶה *ſpeculator*, à צָפָה *explorare*, *ſpeculari*. Ita vocatur Propheta apud Ezechielem *cap.* 3. *v.* 17. *Fili hominis*, *ſpeculatorem* (Prophetam) *dedi te domui Iſraël.* Schelomo ben Melech in מכלל יופי circa initium Commentariorum ad libros Samuelis ait: כי הנביא יקרא צופה *Nam Propheta vocatur ſpeculator.* Hæc tria nomina poſteriora ſignificatione conveniunt. Prophetæ his titulis in Veteri T. fuerunt denominati, vel quia Deus ipſis per viſiones futura revelabat, vel quia ipſi futura prævidebant. Prophetia Jeſaiæ vocatur חָזוֹן *viſio*; quia illa ipſi ad modum viſionis fuit revelata.

Quintum nomen, quo Propheta in V. Teſt. fuit vocatus, eſt אִישׁ הָאֱלֹהִים *Vir Dei.* Prophetæ & Doctores ſic denominabantur: tum quia à Deo ad miniſterium erant vocati; tum etiam, quia erant inſtrumenta Dei ad revelandum hominibus voluntatem Divinam. Hoc nomine inſignitus fuit Samuel 1. *Sam.* 9. 10. Etiam 1. *Sam.* 2. 27. dicitur veniſſe איש אלהים *Vir Dei* ad Helin: & *Judic.* 13. 6. Angelus fœderis, qui uxori Manoah apparuit, vocatur *Vir Dei.* Rabbini tradunt tantum decem Prophetas hoc ultimo nomine fuiſſe nuncupatos.

III. Nemo ex Prophetis unquam רַבָּן *Rabban*, רִבִּי *Ribbi*, רַבִּי *Rabbi*, רַב *Rabb*, vel מַר *Mar*, hoc eſt, *Magiſter* aut *Doctor* fuit vocatus: nam omnes illi tituli demum poſt natum Chriſtum inter Judæos orti ſunt.

IV. *Quæritur*: Quare nullus ex Prophetis unquam præcedentibus titulis fuit condecoratus?

Reſpondeo. Judæi hanc afferunt rationem: quia Prophetæ erant magnificentiſſimi & excellentiſſimi; adeo ut impoſſibile fuerit reperire titulos dignos ipſis ad honorandum nomen ipſorum. Sed præſtat dicere, eos ex humilitate non quæſiviſſe tales ſuperbos & oſtentatorios titulos.

V. Paulo poſt, vel circa Chriſti nativitatem, Judæi ſeipſos variis titulis ornârunt. Septem Hillelis poſteri tantum nomine רַבָּן *Rabban* fuerunt inſigniti; qui titulus eſt omnium præſtantiſſimus, & non tam doctorem populi, quam quidem Magnatem & Principem populi denotat. Inter hos ſeptem, qui hoc præſtantiſſimo titulo *Rabban* fuerunt inſigniti, dicitur fuiſſe Gamaliël, ad cujus pedes Apoſtolus Paulus eſt educatus.

VI. Chriſtus in Novo T. nunquam vocatus eſt *Rabban*; quia non fuit Princeps populi: ſed vocatus eſt *Rabbi*; quia fuit Doctor habi-

tans in Terra sancta. Nam Doctores Judaeorum, habitantes extra Terram sanctam, nominati sunt רַב vel מַר; sed habitantes in Terra sancta, nomine רִבִּי *Ribbi* vel רַבִּי *Rabbi* fuerunt insigniti.

Et quando postea mutabant sedem domicilii, migrantes ex Terra sancta, vel venientes in Terram sanctam, tum mutabant pro ratione terrae etiam nomina sua; scil. in Rabbi & Ribbi, aut in Rab & Mar. Hi tituli simpliciter significant *magistrum*. Differentiam horum titulorum clarè describit Cl. Buxtorfius in Abbreviaturis ad literam ר.

VII. Judaei Mosen omnibus Prophetis longè praeferunt: & propterea ipsum variis honoris titulis condecorant ac cohonestant. Quando Judaei Prophetae Mosis recordantur, solent semper ejus honorificam facere mentionem addito reverentiae titulo: ut מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם *Moses praeceptor noster, supra quem est pax.* Sed aliorum Prophetarum solent tantummodo nomina citare absque ullo honoris titulo. Praeterea Mosen vocant Magistrum & Patrem omnium Prophetarum; Patrem in lege, Patrem in sapientia, & Patrem in prophetiis. Dicunt omnes alios Prophetas prophetasse ex fonte prophetiae Mosis, & ipsum nihil mysteriorum unquam fugisse. Praeterea Judaei putant Mosen nullâ vitae labe inquinatum fuisse; prout Muhamedani de Muhamede suo statuunt. Fuit aliquando Doctor aliquis inter Muhamedanos, qui in dubium vocabat, an non Muhamed potuisset in juventute sua peccâsse, surripiendo alicui pomum vel malum. Hic Doctor propter hoc dubium fere capitis periculum incurrit.

VIII. Judaei, Mosen omnibus aliis Prophetis praeferentes, quinque differentias assignant inter eum & inter alios Prophetas, qui post ipsum vixerunt.

1. Omnes Prophetae prophetabant in somnio nocturno, vel in visione, vel aliquando interdiu sopor gravis irruebat in Prophetas; adeo ut cessarent in illis externi ipsorum sensus, nec remaneret, nisi contemplatio sola. Verum Mosi adfuit Spiritus Dei Propheticus in vigiliis ipsâ clarâ diurnâ luce.

2. Omnes Prophetae non vaticinabantur quolibet tempore, quo volebant; sed disponebant intellectum, ac laeto bonoque animo solitarii considebant, & nablio, tympano, fistulâ, cytharâ, aliisve instrumentis eliciebant prophetiam; nonnunquam totos dies, menses, & annos absque prophetiâ fuerunt; aliqui etiam citò Prophetae esse desine-

ſinebant. Sed Moſes omni tempore, quo volebat, Spiritu Prophetico amictus erat; & quoties volebat, toties reſidebat ſupra eum prophetia, neque opus habebat mentem ſuam ad prophetiam diſponere, aut præparare. Liberrimum etiam habebat aditum ad Deum: quoties neceſſe erat: quapropter oblato difficili aliquo caſu, jubebat populum ſaltem pauliſper exſpectare: uti dicitur Num. 9. 8. *State, & audiam quid præcipiat Dominus.*

3. Omnes Prophetæ interventu & operâ Angeli prophetabant: propterea quicquid videbant ſub ænigmate ac ſimilitudine intuebantur. Sed Moſes non vaticinabatur interventu Angeli alicujus; uti videre eſt Num. 12. 8. *Ore ad os locutus ſum ei, ſpeciem & ſimilitudinem* JEHOVÆ *intuebatur, ac non per ænigmata.* Ex his verbis Judæi probant Moſen non per ænigma vel ſimilitudinem, ſed perſpicuè & clarè ipſam rem in viſione conſpexiſſe.

4. Omnes Prophetæ tempore manifeſtationis prophetiæ exhorreſcebant, attoniti erant, illorum membra tremebant, greſſus liquefiebant, ædificium corpuſculi corruebat, panicus pavor eos inveniebat, & parum aberat, quin animæ è corpore egrederentur: prout in Daniele *Cap.* 10. *verſ.* 8. apparet: *Et ego relictus ſum ſolus, & vidi viſionem magnam hanc, & non remanſit in me fortitudo, & vis mea verſa eſt in me in corruptionem, & non retinui fortitudinem.* Sed Deus alloquutus eſt Moſen, ſicuti vir alloquitur proximum & amicum ſuum: quod legere eſt Exod. 33. 11. *Alloquebatur* JEHOVA *Moſen, ſicut alloqui ſolet aliquis amicum ſuum*, hoc eſt, placido & benevolo vultu abſque ullâ conſternatione. Quemadmodum quis non reformidat audire ſermones ſocii ſui, ita Moſes intelligebat prophetiam, & perfectus manebat in ſuâ conſtantiâ.

5. Omnes Prophetæ ante mortem facultate prophetandi fuerunt privati, ſed non eodem tempore; quibuſdam donum prophetandi auferebatur brevi, aliis longo tempore ante mortem: ſed Moſes ad mortem uſque prophetavit.

IX. Judæi has differentias inter Moſen & alios Prophetas conſtituunt, & tam firmiter hanc præſtantiam prophetiæ Moſis præ aliis prophetiis credunt, ut ſymboli ſui articulum ſeptimum inde formaverint. Sed quàm bene hanc dignitatem prophetiæ Moſis probent, judicioſus lector ad trutinam veritatis expendat. Vide plura apud *Buxtorf. in Synag. cap.* 7.

tans in Terra sancta. Nam Doctores Judæorum, habitantes extra Terram sanctam, nominati sunt רַב vel מַר; sed habitantes in Terra sancta, nomine רִבִּי *Ribbi* vel רַבִּי *Rabbi* fuerunt insigniti.

Et quando postea mutabant sedem domicilii, migrantes ex Terra sancta, vel venientes in Terram sanctam, tum mutabant pro ratione terræ etiam nomina sua; scil. in Rabbi & Ribbi, aut in Rab & Mar. Hi tituli simpliciter significant *magistrum*. Differentiam horum titulorum clarè describit Cl. Buxtorfius in Abbreviaturis ad literam ר.

VII. Judæi Mosen omnibus Prophetis longè præferunt: & propterea ipsum variis honoris titulis condecorant ac cohonestant. Quando Judæi Prophetæ Mosis recordantur, solent semper ejus honorificam facere mentionem addito reverentiæ titulo: ut מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם *Moses præceptor noster, supra quem est pax.* Sed aliorum Prophetarum solent tantummodo nomina citare absque ullo honoris titulo. Præterea Mosen vocant Magistrum & Patrem omnium Prophetarum; Patrem in lege, Patrem in sapientia, & Patrem in prophetiis. Dicunt omnes alios Prophetas prophetasse ex fonte prophetiæ Mosis, & ipsum nihil mysteriorum unquam fugisse. Præterea Judæi putant Mosen nullâ vitæ labe inquinatum fuisse; prout Muhamedani de Muhamede suo statuunt. Fuit aliquando Doctor aliquis inter Muhamedanos, qui in dubium vocabat, an non Muhamed potuisset in juventute sua peccâsse, surripiendo alicui pomum vel malum. Hic Doctor propter hoc dubium fere capitis periculum incurrit.

VIII. Judæi, Mosen omnibus aliis Prophetis præferentes, quinque differentias assignant inter eum & inter alios Prophetas, qui post ipsum vixerunt.

1. Omnes Prophetæ prophetabant in somnio nocturno, vel in visione, vel aliquando interdiu sopor gravis irruebat in Prophetas; adeo ut cessarent in illis externi ipsorum sensus, nec remaneret, nisi contemplatio sola. Verum Mosi adfuit Spiritus Dei Propheticus in vigiliis ipsâ clarâ diurnâ luce.

2. Omnes Prophetæ non vaticinabantur quolibet tempore, quo volebant; sed disponebant intellectum, ac læto bonoque animo solitarii considebant, & nablio, tympano, fistulâ, cytharâ, aliisve instrumentis eliciebant prophetiam; nonnunquam totos dies, menses, & annos absque prophetiâ fuerunt; aliqui etiam citò Prophetæ esse desine-

sinebant. Sed Moses omni tempore, quo volebat, Spiritu Prophetico amictus erat; & quoties volebat, toties residebat supra eum prophetia, neque opus habebat mentem suam ad prophetiam disponere, aut præparare. Liberrimum etiam habebat aditum ad Deum: quoties necesse erat: quapropter oblato difficili aliquo casu, jubebat populum saltem paulisper exspectare: uti dicitur Num. 9. 8. *State, & audiam quid præcipiat Dominus.*

3. Omnes Prophetæ interventu & operâ Angeli prophetabant: propterea quicquid videbant sub ænigmate ac similitudine intuebantur. Sed Moses non vaticinabatur interventu Angeli alicujus; uti videre est Num. 12. 8. *Ore ad os locutus sum ei, speciem & similitudinem* JEHOVÆ *intuebatur, ac non per ænigmata.* Ex his verbis Judæi probant Mosen non per ænigma vel similitudinem, sed perspicuè & clarè ipsam rem in visione conspexisse.

4. Omnes Prophetæ tempore manifestationis prophetiæ exhorrescebant, attoniti erant, illorum membra tremebant, gressus liquefiebant, ædificium corpusculi corruebat, panicus pavor eos inveniebat, & parum aberat, quin animæ è corpore egrederentur: prout in Daniele *Cap.* 10. *vers.* 8. apparet: *Et ego relictus sum solus, & vidi visionem magnam hanc, & non remansit in me fortitudo, & vis mea versa est in me in corruptionem, & non retinui fortitudinem.* Sed Deus alloquutus est Mosen, sicuti vir alloquitur proximum & amicum suum: quod legere est Exod. 33. 11. *Alloquebatur* JEHOVA *Mosen, sicut alloqui solet aliquis amicum suum*, hoc est, placido & benevolo vultu absque ullâ consternatione. Quemadmodum quis non reformidat audire sermones socii sui, ita Moses intelligebat prophetiam, & perfectus manebat in suâ constantiâ.

5. Omnes Prophetæ ante mortem facultate prophetandi fuerunt privati, sed non eodem tempore; quibusdam donum prophetandi auferebatur brevi, aliis longo tempore ante mortem: sed Moses ad mortem usque prophetavit.

IX. Judæi has differentias inter Mosen & alios Prophetas constituunt, & tam firmiter hanc præstantiam prophetiæ Mosis præ aliis prophetiis credunt, ut symboli sui articulum septimum inde formaverint. Sed quàm bene hanc dignitatem prophetiæ Mosis probent, judiciosus lector ad trutinam veritatis expendat. Vide plura apud *Buxtorf. in Synag. cap.* 7.

tans in Terra sancta. Nam Doctores Judæorum, habitantes extra Terram sanctam, nominati sunt רַב vel מַר; sed habitantes in Terra sancta, nomine רִבִּי Ribbi vel רַבִּי Rabbi fuerunt insigniti.

Et quando postea mutabant sedem domicilii, migrantes ex Terra sancta, vel venientes in Terram sanctam, tum mutabant pro ratione terræ etiam nomina sua; scil. in Rabbi & Ribbi, aut in Rab & Mar. Hi tituli simpliciter significant *magistrum*. Differentiam horum titulorum clarè describit Cl. Buxtorfius in Abbreviaturis ad literam ר.

VII. Judæi Mosen omnibus Prophetis longè præferunt: & propterea ipsum variis honoris titulis condecorant ac cohonestant. Quando Judæi Prophetæ Mosis recordantur, solent semper ejus honorificam facere mentionem addito reverentiæ titulo: ut מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם *Moses præceptor noster, supra quem est pax.* Sed aliorum Prophetarum solent tantummodo nomina citare absque ullo honoris titulo. Præterea Mosen vocant Magistrum & Patrem omnium Prophetarum; Patrem in lege, Patrem in sapientia, & Patrem in prophetiis. Dicunt omnes alios Prophetas prophetasse ex fonte prophetiæ Mosis, & ipsum nihil mysteriorum unquam fugisse. Præterea Judæi putant Mosen nullâ vitæ labe inquinatum fuisse; prout Muhamedani de Muhamede suo statuunt. Fuit aliquando Doctor aliquis inter Muhamedanos, qui in dubium vocabat, an non Muhamed potuisset in juventute sua peccâsse, surripiendo alicui pomum vel malum. Hic Doctor propter hoc dubium fere capitis periculum incurrit.

VIII. Judæi, Mosen omnibus aliis Prophetis præferentes, quinque differentias assignant inter eum & inter alios Prophetas, qui post ipsum vixerunt.

1. Omnes Prophetæ prophetabant in somnio nocturno, vel in visione, vel aliquando interdiu sopor gravis irruebat in Prophetas; adeo ut cessarent in illis externi ipsorum sensus, nec remaneret, nisi contemplatio sola. Verum Mosi adfuit Spiritus Dei Propheticus in vigiliis ipsâ clarâ diurnâ luce.

2. Omnes Prophetæ non vaticinabantur quolibet tempore, quo volebant; sed disponebant intellectum, ac læto bonoque animo solitarii considebant, & nablio, tympano, fistulâ, cytharâ, aliisve instrumentis eliciebant prophetiam; nonnunquam totos dies, menses, & annos absque prophetiâ fuerunt; aliqui etiam citò Prophetæ esse desine-

ſinebant. Sed Moſes omni tempore, quo volebat, Spiritu Prophetico amictus erat; & quoties volebat, toties reſidebat ſupra eum prophetia, neque opus habebat mentem ſuam ad prophetiam diſponere, aut præparare. Liberrimum etiam habebat aditum ad Deum: quoties neceſſe erat: quapropter oblato difficili aliquo caſu, jubebat populum ſaltem pauliſper exſpectare: uti dicitur Num. 9. 8. *State, & audiam quid præcipiat Dominus.*

3. Omnes Prophetæ interventu & operâ Angeli prophetabant: propterea quicquid videbant ſub ænigmate ac ſimilitudine intuebantur. Sed Moſes non vaticinabatur interventu Angeli alicujus; uti videre eſt Num. 12. 8. *Ore ad os locutus ſum ei, ſpeciem & ſimilitudinem* JEHOVÆ *intuebatur, ac non per ænigmata.* Ex his verbis Judæi probant Moſen non per ænigma vel ſimilitudinem, ſed perſpicuè & clarè ipſam rem in viſione conſpexiſſe.

4. Omnes Prophetæ tempore manifeſtationis prophetiæ exhorreſcebant, attoniti erant, illorum membra tremebant, greſſus liquefiebant, ædificium corpuſculi corruebat, panicus pavor eos inveniebat, & parum aberat, quin animæ è corpore egrederentur: prout in Daniele *Cap.* 10. *verſ.* 8. apparet: *Et ego relictus ſum ſolus, & vidi viſionem magnam hanc, & non remanſit in me fortitudo, & vis mea verſa eſt in me in corruptionem, & non retinui fortitudinem.* Sed Deus alloquutus eſt Moſen, ſicuti vir alloquitur proximum & amicum ſuum: quod legere eſt Exod. 33. 11. *Alloquebatur* JEHOVA *Moſen, ſicut alloqui ſolet aliquis amicum ſuum,* hoc eſt, placido & benevolo vultu abſque ullâ conſternatione. Quemadmodum quis non reformidat audire ſermones ſocii ſui, ita Moſes intelligebat prophetiam, & perfectus manebat in ſuâ conſtantiâ.

5. Omnes Prophetæ ante mortem facultate prophetandi fuerunt privati, ſed non eodem tempore; quibusdam donum prophetandi auferebatur brevi, aliis longo tempore ante mortem: ſed Moſes ad mortem uſque prophetavit.

IX. Judæi has differentias inter Moſen & alios Prophetas conſtituunt, & tam firmiter hanc præſtantiam prophetiæ Moſis præ aliis prophetiis credunt, ut ſymboli ſui articulum ſeptimum inde formaverint. Sed quàm bene hanc dignitatem prophetiæ Moſis probent, judicioſus lector ad trutinam veritatis expendat. Vide plura apud *Buxtorf. in Synag. cap.* 7.

II. *De Prophetis posterioribus in specie.*

1. De JESAIA.

X. Primus inter Prophetas proprie dictos est יְשַׁעְיָהוּ *Jesaias*: sed Rabbini solent huic Prophetæ Jeremiam & Ezechielem præmittere; uti videre est in *Maimonide Tractatu* ספר תורה *pag.* מט. Hoc nomen proprium ישעיהו componitur ex יֵשַׁע & יָה, id est, *salus Dei.* Liber hic nomine Jesaiæ insignitur, quia ipse ejus prophetiæ auctor est. Similiter etiam omnes libri Prophetici sequentes nomina sortiuntur ab ipsis auctoribus; quod hic obitèr annotandum est.

XI. Hic Propheta fuit vir nobilis Hierosolymitanus de tribu Judæ, & Regio sanguine natus esse creditur; quia fuit filius Amozi fratris Azariæ Regis Judæ.

XII. Cæteros Prophetas tum venustate sermonis & urbanæ dictionis elegantiâ, tum etiam difficultate styli & rerum superat; in sermone suo disertus, nervosus & difficilis est, nihil rusticitatis habens admixtum. Præterea majestas styli passim occurrens quodammodo ostendit quâ natus sit origine: tractat secretissima & abstrusissima mysteria, quæ tamen ipse probè cognoscebat. Judæi statuunt quod omnes Prophetæ ignoraverint quæ prophetârint, exceptis Mose & Jesaia, quos solos putant intellexisse ea quæ prædixerunt. Hoc testatur R. Eliezer nomine R. Jose: *Omnes Prophetæ, qui vaticinati sunt, ignorârunt quid prophetarent: Moses vero & Jesaias, quod prædixerunt, intellexerunt.*

XIII. Tota prophetia Jesaiæ prosa est exceptis tribus canticis, scil. Vineæ Cap. 5. Urbis Sion, Cap. 26. & Regis Ezechiæ Cap. 38. quæ hexametris & pentametris versibus constare apud multos indubitatum est.

XIV. Jesaias sub quatuor Regibus sibi invicem succedentibus, scil. sub Ozia, Joatham, Achaz & sub Ezechiâ sexaginta quatuor circiter annos prophetavit.

XV. Tandem Jesaias obiit: sed quo mortis genere ad superos migraverit incertum est. Receptissima opinio & verosimillima est, eum jussu impii Regis Menassis, duabus ligneis tabulis alligatum, serrâ in duas partes dissectum fuisse; quia Optimates Regiæ domûs *Principes Sodo-*

Sodomorum vocasset. Ad hoc Jesaiæ supplicium applicant verba Pauli ad Hebræos Cap. 11. vers. 37. *Dissecti sunt.*

2. De JEREMIA.

XVI. Secundus Propheta est יִרְמְיָהוּ *Jeremias*, quasi dicas, יָרִים יְהוָה *exaltabit* JEHOVAM. Jeremias fuit Propheta & Sacerdos oriundus ex viculo Anathot, distante Hierosolymâ tribus milliaribus.

XVII. Cœpit valde adolescens prophetare, & vaticinia sua describere sermone inculto & subrustico: nam respectu sermonis & styli multo facilior est Jesaiâ; & non mirum, cùm in vico apud rusticos natus & educatus fuerit: sed in majestate sensuum nihilominus est profundissimus.

XVIII. Hic Propheta in prophetiæ suæ dispositione non semper rationem temporis habuit, sed multa ὕστερον πρότερον ordine turbato & præpostero literis mandavit.

Hinc *quæritur*. Quare Prophetæ prophetias suas sæpe non eodem ordine descripserunt, quo eæ habitæ & promulgatæ fuerunt?

Respondet Calvinus in Præfat. in Jesaiam, Prophetas, postquam concionem habuissent ad populum, brevem ejus summam collegisse, eamque valvis templi affixisse, ut omnibus prophetia melius innotesceret. Præterea asserit hanc prophetiam, quum per aliquot dies omnibus satis innotuisset, fuisse ablatam à ministris templi, ac repositam in thesaurum, ut perpetuum rei monumentum extaret. Hæ conciones Propheticæ postea digestæ quidem fuerunt in ordinem aliquem, sed sæpe præposterum: & ex illis concionibus, ordine aliquo conjunctis, libros Prophetarum confectos esse verosimile est.

XIX. Hic Propheta vixit sub Regibus Josia, Jehojakim, & Zedekia: sed misero modo lapidibus obrutus vitam cum morte commutavit. Quare? Quia in Ægypto, quò antea cum aliis Judæis erat deportatatus, contra Ægyptum & contra alia regna vaticinatus fuerat. De hoc Propheta explicant verba Apostoli ad Hebræos *Cap.* 11. *v.* 37. *Lapidati sunt.* Inter Judæos tempore Veteris T. fuerunt quatuor ordinaria supplicia capitalia, scil. Lapidatio, combustio, strangulatio & decollatio. Pœna omnium gravissima erat lapidatio; & hâc pœnâ gravissimâ dicitur Jeremias occisus.

XX. Propterea audiendi non sunt Victorinus, aliique vetustissimi Patres, qui docuerunt eum adhuc vivere, & in paradiso terrestri unà

cum Elia & Enocho superstitem esse. His forte annumerandi sunt, qui narrant Alexandrum, cum Ægyptum ingrederetur, corpus Jeremiæ secum deportasse Alexandriam, ibique terræ mandasse.

3. De EZECHIELE.

XXI. Tertius Propheta inter posteriores Prophetas est יְחֶזְקֵאל *Ezechiel*, id est, *fortis Dei, apprehendens Deum*, vel *robur Dei*. Hic fuit Propheta & Sacerdos, & cum Jehojakim Rege Judæ captivus in Chaldæam abductus est.

XXII. Ezechiel stylo & elegantià sermonis vincit Jeremiam, sed à Jesaia vincitur: illius enim stylus nec adeo disertus, nec adeo rusticus est, sed ex utroque temperatus & mixtus.

XXIII. Ezechiel est occisus in Babylonia à duce gentis suæ, quem de idololatria reprehenderat; & sepultus est in terra Assyriorum, postquam viginti annos prophetasset.

XXIV. Magna hujus prophetiæ pars tantis obvolvitur obscuritatibus, ut apud Hebræos antiquos traditione cautum fuerit, ne quis primum Ezechielis posteriora octo capita ante trigesimum annum legeret.

Primò quæritur. An Judæi etiam juventuti ante trigesimum annum non interdixerunt lectionem aliorum capitum, quam in Ezechiele?

Respondeo. Etiam prohibuerunt lectionem primi capitis Geneseos & totius *Cantici Canticorum*.

Secundò quæritur. Quare Juventuti ante trigesimum annum lectio horum capitum est interdicta?

Respondeo 1. Judæi interdixerunt lectionem primi capitis *Geneseos* & aliquot capitum *Ezechielis* propter difficultatem: quia materia in illis capitibus contenta nimis difficilis est, quæ captum Juvenum superat. 2. Prohibuerunt lectionem *Cantici Canticorum* propter amores, quorum in illo libro creberrima fit mentio, qui facile juvenes ad libidinem pellicere possent.

Tertiò quæritur. An illud præceptum, olim juventuti mandatum, adhuc hodie à Judæis observatur?

Respondeo. Illud interdictum, quo lectio illorum capitum juventuti olim prohibita fuit, diu est obsoletum: jam enim sine discrimine etiam pueris lectio primi capitis Geneseos conceditur.

De

XXV. Post tres Prophetas majores sequuntur duodecim minores, scil. Hosea, Joël, Amos, Obadja, Jona, Micha, Nahum, Habakuk, Zephanja, Haggai, Zacharia, Malachia. Hi Prophetæ vocantur minores, non quod minoris sint auctoritatis quam majores: omnes enim libri Prophetici ejusdem sunt auctoritatis: sed sic appellantur, quia minores Prophetæ minores prophetias scripserunt.

XXVI. Omnes Prophetæ minores olim in unum volumen compacti fuerunt, ne parvitate suâ singuli distraherentur, aut particulatim perderentur. Hinc Lucas dicit in Actis Cap. 7. vers. 42. *Sicut scriptum est in libro Prophetarum, num victimas mihi obtulistis?* & Textus ille allegatur ex Amosi *Cap. 5. vers. 25.* sed scriptum dicitur in libro Prophetarum, quia duodecim Prophetæ minores in unum volumen fuerunt compacti. Ob hanc causam duodecim Prophetæ minores in supputatione librorum tantum pro unico libro numerantur.

XXVII. Ordo Prophetarum minorum, in Bibliis hodiernis Hebraicis usitatus, an secundùm seriem temporis sit institutus, clarè ex sacrâ Paginâ vel ex historiâ Judæorum non innotescit. Quidam Prophetæ fuerunt coætanei: & propterea difficile est conjicere, quis priùs vel posteriùs prophetiam suam literis consignaverit. Auctores in diversa sententiarum eunt divortia circa ordinem & seriem Prophetarum minorum: alii hos, alii alios Prophetas præponunt. Nos hodiernam Prophetarum minorum seriem, apud Christianos usitatam, & in Thalmude approbatam, tum propter venerandam antiquitatem, tum etiam quia veritati apprimè convenientem esse existimamus, retinebimus. De singulis pauca in medium proferemus.

XXVIII. Primus Propheta est הושע *Hoseas*, idem denotans quod *Salvator*. Hic Propheta fuit filius Beëri, oriundus ex oppido Belometh, & Prophetæ Jesaiæ σύγχρονος fuisse creditur. Quidam Hoseæ prophetiam prophetiæ Jesaiæ præmittunt.

Secundus est יואל *Joel*, id est, *incipiens*. Fuit filius Pethuel, oriundus ex agro Bethor, & vixit sub Rege Joram filio Achabi Regis Israël, ac usque ad tempora Menassis in Prophetico munere stetisse putatur.

Tertius est עמוס *Amos*, id est, *portans*. Fuit vocatus Amos, quia fuit עמוס בלשונו *oneratus*, *sive gravis linguâ suâ*, id est, impediti sermonis: hinc vocârunt eum balbum sive blæsum. Antea fuit plebejus, & ex

bu-

bubulco in ordinem Propheticum receptus: sed postea, cum Regem de duobus vitulis aureis reprehendisset, clavo circa tempora transfixus vitam cum morte commutavit.

Quartus est עוֹבַדְיָה *Obadias*, hoc est, *cultor Dei.* Hic, antequam Prophetarum numero adscriberetur, semicenturionis sive quinquagenarii dignitatem apud Ochoziam Regem Israëlis, si Sixto Senensi fides sit adhibenda, gessit. Postquam duo semicenturiones ad capiendum Eliam Prophetam, ab hoc Rege emissi, cœlesti igne absumpti essent, etiam Propheta Obadias missus fuisse creditur: sed ille, relicto Rege, Prophetæ adhæsit, & discipulus ejus factus fuit. Hieronymus existimat hunc Prophetam Obadiam fuisse illum Obadiam, qui temporibus Achabi & Jezabelis centum Prophetas in speluncis vitæ necessariis sustentavit, 1. *Reg.* 18. 4. Rabbini arbitrantur, eum fuisse proselytum ex Ædomea; quia ejus prophetia contra Ædomeos, id est, Chaldæos & gentes conscripta est. Calvinus opinatur Obadiam ante tempora Jesaiæ prophetâsse.

Quintus est יוֹנָה *Jona*, id est, *columba.* Fuit filius Prophetæ Amithai. Multi ex Rabbinis statuunt Jonam fuisse filium viduæ Sareptanæ, quem Elias Propheta ex mortuis suscitavit; uti videre est in Abarbanele in Jonam. Sed hoc Rabbinorum delirium sacræ Paginæ repugnat, quæ eum non gentilem, sed Hebræum fuisse asserit.

Sextus est מִיכָה *Micha*, id est, *percutiens*, sive *quis hic.* Hic Jesaiæ fuit coætaneus, & prophetare cœpit sub Jothamo, ac perrexit sub Achazia & Ezechia. Adventum Salvatoris & locum nativitatis ejus clarè prædixit. Sixtus Senensis pag. 18. sic de ejus morte scribit: *Moritur ex alto loco præcipitatus, & sepultus est in Morasti patria sua prope Polyandrium, anno ab orbe condito ferme ter millesimo ducentesimo quadragesimo.*

Septimus Propheta est נַחוּם *Nahum*, hoc est, *consolator.* Natus est in oppido Elkosai transfluvium Jordanem. Post Prophetam Jonam contra Ninivitas prophetâsse vulgo creditur.

Octavus est חֲבַקּוּק *Habakuk*, id est, *luctator.* Fuit Propheta oriundus ex agro Bezochar: sed quando vixerit, vel quando prophetare inceperit est ignotum. Nonnulli tempore captivitatis Babylonicæ, alii ante captivitatem Babylonicam eum vixisse opinantur: sed incerta sunt omnia. Ultimum ejus caput comprehendit carmen Eucharisticum, in quo judicia Dei adversus hostes & beneficia in Ecclesiam describuntur.

Nonus

Nonus est צְפַנְיָה *Zephania*, id est, *arcanum Dei.* Hic claruit sub Josia Rege Judæ, & fuit inter ultimos Prophetas, qui ante captivitatem Babylonicam cum Jeremia prophetarunt.

Decimus est חַגַּי *Haggæus*, id est, *festivus* sive *latus.* Hic adhuc minorennis ex Babylonia in Judæam reversus, populum admonuit, & incitavit ad reædificationem Templi Hierosolymitani. Judæi verbis ipsius obtemperarunt, Templumque tam festinanter reædificarunt, ut adhuc suismet oculis structuram Templi completam contemplatus fuerit, inque eo primò omnium Deum laudaverit. Mortuus est Hierosolymis anno quinquagesimo post liberationem ex captivitate Babylonica.

Undecimus est זְכַרְיָה *Zacharias*, id est, *memor Domini.* Ejus prophetia superat alias prophetias minores tum longitudine, tum etiam obscuritate: continet enim visiones obscurissimas visionibus Danielis parum dissimiles.

Duodecimus & ultimus Propheta est מַלְאָכִי *Malachias*, id est, *angelus* vel *nuncius meus.* Origines putavit Malachiam fuisse Angelum, qui de cœlo lapsus corpus assumpsisset, ut Israëli voluntatem Dei revelaret. Alii, hanc sententiam tanquam nugatoriam rejicientes, verosimilius statuunt ipsum fuisse hominem natum in oppido Sopha in tribu Zabulon; & sortitum fuisse nomen Angeli, quia fuit formæ præstantis, & moribus inculpatissimis præditus. Paraphrastes Chaldæus & multi alii Judæi opinantur Malachiam fuisse Esdram scribam: sed non videtur verosimile: quia hic Propheta cum Zacharia & Haggæo coætaneus fuisse statuitur. Nam historia Judæorum asserit hos tres simul fuisse membra illius maximi extraordinarii Synedrii, constantis centum & viginti Viris, quod Hierosolymæ ab Esdra, post solutam captivitatem Babylonicam, ad restituendam Legem, fuit convocatum, & eodem Esdrâ præside ibidem habitum. Malachias vocatur חותם הַנְּבִיאִים *Sigillum Prophetarum:* quia ejus liber est ultimus inter libros Prophetarum: nam in ipso series Prophetarum fuit interrupta, sive potius abrupta.

DISSERTATIO SEPTIMA, DE

HAGIOGRAPHIS,

PARS PRIOR.

§. 1. *Hagiographa enumerantur.*
2. *Appellatio Psalmorum.*
3. *Solvitur objectio.*
4. *Duæ sententiæ de auctoribus psalmorum proponuntur.*
5. *Decem auctores psalmorum enumerantur.*
6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. *Singulis auctoribus Psalmi, quos composuerunt, assignantur. Psalmus 151. non est authenticus.*
14. *Auctor collectionis Psalmorum anquiritur.*
15. *Psalmi aliter à Græcis & Latinis numerantur quàm ab Hebræis.*
16. *Septem Psalmi ordine Alphabetico constantes enumerantur; & diversitas indicatur.*
17. *Hieronymi sententia, numero septenario adversa, quoddammodo conciliatur.*
18. *Ratio datur, quare quidam Psalmi ordine Alphabetico sint conscripti.*
19. *Dividitur Psalterium in 5. libros.*
20. *Locus, ubi medius versus invenitur, assignatur.*
21. *Numerus Radicum Hebraicarum & Chald. describitur.*
22. *Compendium discendi totum Psalterium.*
23. *Schema versuum 564. in quibus 1184. Radices occurrunt.*
24. *Illi versiculi sunt stellulâ notati in tribus Psalteriis.*
25. *Docetur ubinam cætera 683. Radices in toto V. T. investigandæ sint.*
26. *Versus illi 546. enumerantur.*
27. *Ipsissimæ voces, in illis versibus occurrentes, recensentur in Manuali meo.*
28. *Psalmi sunt carmina. Ratio datur, quare aliquando ea occurrant.*
29. 30. *Enumerantur pleraque carmina V. T. Antiquitas poëseos demonstratur.*
31. *Quæritur: An metrum carminum sacrorum sit notum?*
32. 33. *Differentia inter carmina sacra & profana ostenditur.*
34. *Carmina sacra non constant metro, sed tantum fuerunt ad Musicam ita accomodata ut cantari potuerint.*
35. *Judæi cantillant libros non poëticos.*

SECTIO I.

HActenus de prima & secunda Veteris T. parte egimus, subsequitur jam ejusdem pars tertia, quæ nomine כְּתוּבִים *Hagiographorum* denotatur; suntque sequentes duodecim libri, scil.

ſcil. Pſalmi, Proverbia, Job, Canticum Canticorum, Ruth, Threni, Eccleſiaſtes, Eſther, Daniel, Eſdras, Nehemias & Chronica.

¶. De Psalmis.

II. Primus liber inter Hagiographa eſt Pſalterium, quod ab Hebræis תְּהִלִּים (contractè תִּלִּים) *hymni*, *laudes*, & à Græcis ψαλτήριον vocatur: quia laudes Dei in illis continentur.

III. Fortè objiciet nonnemo, & dicet: Pſalmi non rectè vocantur hymni & laudes: nam in illis multæ querelæ, deprecationes & gratiarum actiones continentur.

Reſpondeo. Quando Pſalmi vocantur laudes, tum à majori & potiori parte deſumitur denominatio: laudes enim conſtituunt maximam partem Pſalmorum. Similiter liber Proverbiorum etiam vocatur מִשְׁלֵי *Proverbia*, cum ſciamus non tantum ſententias proverbiales, ſed etiam multa ſcita Sapientum & ænigmata in eo contineri.

IV. De Pſalmis *primò quæritur*. Quis eorum eſt Auctor?

Reſpondeo. 1. Chryſoſtomus & Auguſtinus autumant Davidem omnium centum & quinquaginta Pſalmorum eſſe auctorem; horum quoſdam ore proprio ceciniſſet, aliorum verò ſola argumenta dictaſſet, eaque tradidiſſet cantoribus, qui ex traditis argumentis carmina feciſſent, & ad varios cantus, variaque organa muſica accommodaſſent, illaque propriis nominibus inſcripſiſſent.

2. Alii, è quorum numero ſunt Aben Ezra, Hieronymus, aliique quamplurimi, eam ſententiam veroſimiliorem eſſe arbitrantur, quæ ſtatuit plerosque quidem Pſalmos à Davide, reliquos vero ab aliis auctoribus eſſe compoſitos.

V. In univerſum decem vulgo Pſalmorum Auctores ſtatuuntur, ſcil. *David*, *Moſes*, *Salomon*, *Aſaph*, *Ethan*, *Heman*, *Idithun*, & tres filii *Korah*, ſcil. *Aſir*, *Elkana* & *Abirſaph*, qui communi ſtudio quoſdam Pſalmos dicuntur compoſuiſſe. In numero denario plerique Doctores conveniunt, ſed in ſpecificandis perſonis parumper diſcrepant. Quidam inter hos decem Pſalmorum auctores numerant *Abrahamum*, *Eſdram*, *Adamum* & *Melchiſedecum*: ſed nos priores decem retinemus.

VI. *Primus* & præcipuus auctor Pſalmorum eſt Rex & Propheta David, qui compoſuit Pſalmos *ſeptuaginta quatuor*, qui nomen ipſius in frontiſpicio Pſalmorum Hebraicorum hoc fere modo præ ſe ferunt; מזמור לדוד; vel שגיון לדוד; vel tantum לדוד; vel

 לדוד

מכתם לדוד; vel תפלה לדוד; vel משכיל לדוד; vel תהלה לדוד:

Suntque 74. sequentes:

3. 8. 14. 19. 24. 29. 35. 40. 54. 59. 64. 86. 110. 133. 142.
4. 9. 15. 20. 25. 30. 36. 41. 55. 60. 65. 101. 122. 138. 143.
5. 11. 16. 21. 26. 31. 37. 51. 56. 61. 68. 103. 124. 139. 144.
6. 12. 17. 22. 27. 32. 38. 52. 57. 62. 69. 108. 131. 140. 145.
7. 13. 18. 23. 28. 34. 39. 53. 58. 63. 70. 109. 132. 141.

Præter hos septuaginta quatuor Psalmos, tali nomine in principio insignitos, composuit David adhuc *triginta octo* alios Psalmos, tali inscriptione nominis carentes;

Suntque 38. sequentes:

1. 33. 67. 104. 107. 113. 116. 119. 123. 128. 134. 146. 149.
2. 43. 71. 105. 111. 114. 117. 120. 125. 129. 135. 147. 150.
10. 66. 102. 106. 112. 115. 118. 121. 126. 130. 137. 148.

David ergo simul composuit Psalmos centum & duodecim.

VII. *Secundus* Auctor Psalmorum, ex sententia Aben Ezræ, est aliquis Moses, fortè non Propheta Moses, auctor Pentateuchi, sed unus ex cantoribus Davidis. Verum Hieronymus putat hunc Mosen fuisse Prophetam Mosen, scriptorem Legis. Ut ut sit, Moses aliquis posteritati reliquit undecim Psalmos se mutuo ordine sequentes, scil. à Psalmo nonagesimo, qui sic incipit תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה: *Oratio Mosis*, & alii decem ordine sequentes. Etiamsi Psalmi decem sequentes nomen Mosis, ad modum Psalmi nonagesimi, præ se non ferant, nihilominus Mosi adscribuntur: nam Psalmi, nominis, proprii inscriptionem non habentes, addicuntur ut plurimum illis auctoribus, quorum ultimo nominatim facta est mentio.

Sunt igitur 11. sequentes:

90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

VIII. *Tertius* Auctor est Salomon filius Davidis, qui Psalmum septuagesimum secundum composuit, qui incipit nomine Salomonis לִשְׁלֹמֹה &c. Athanasius Salomoni, præter hunc, adhuc duos alios Psalmos adscribit, scil. 67. & 127. quorum posterior etiam nomen Salomonis præ se fert. Non desunt, qui opinantur Salomonem etiam composuisse Psalmos, qui *Cantica graduum* dicuntur, scil. à Psalmo

mo 120. usque ad 134. Sed ex sententiâ Hebræorum Salomon unius tantum Psalmi, nempe 72. auctor statuitur.

IX. *Quartus* Auctor Psalmorum est Asaph, qui fuit princeps inter cantores, præsonantes cymbalis æneis. Hic composuit duodecim Psalmos, qui nomine Asaph inscribuntur;

Suntque 12. sequentes:

50. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83.

X. *Quintus* Auctor est Ethan, qui conscripsit Psalmum octuagesimum nonum, qui incipit מַשְׂכִּיל לְאֵיתָן. Hic Ethan tantâ sapientiâ præditus fuisse creditur, ut nemo hominum unquam præter Salomonem ipso fuerit sapientior.

XI. *Sextus* Auctor est Heman, qui modulatus est Psalmum octuagesimum octavum, ubi in versu primo scribitur, מַשְׂכִּיל לְהֵימָן. Hunc Psalmum filiis Korah cantandum dedit; & propterea tam suo quam ipsorum nomine inscribitur.

XII. *Septimus* Auctor statuitur Iduthun, cantor eximius, qui cantasse dicitur Psalmum trigesimum nonum, qui incipit לַמְנַצֵּחַ לִידוּתוּן. Sed hic Psalmus à nonnullis adscribitur Davidi propter nomen Davidis, quod in frontispicio gerit: & propterea paulo superius eum Davidi adscripsimus. Hinc Iduthun à Salomone Jarchi non numeratur inter auctores Psalmorum: sed hi sequentes, scil. Adam, Melchisedek, Abraham, Moses, David, Selomoh, Asaph, & tres filii Korah.

XIII. Reliqui Psalmographi sunt tres filii Korah, scil. Asir, Elkana & Abirsaph, qui junctis operibus undecim Psalmos, titulum לִבְנֵי קֹרַח præ se ferentes, composuerunt;

Suntque hi sequentes:

42. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 84. 85. 87. 88. Si quis plura de Auctoribus Psalmorum desideret adeat Sixtum Senensem in Bibliotheca pag. 12. & sequentibus.

Quæritur: An non dantur plures Psalmi authentici, quàm 150. jam enumerati?

Respondeo. In Versione LXX Interpretum superioribus Psalmis 150. annumeratur Psalmus 151. qui continet certamen Davidis cum Goliatho. Inscriptio Latinè translata ita sonat: *Psalmus his peculiariter Davidi, & extra numerum reliquorum inscriptus est, quum singulari certamine Goliathum stravisset.*

PSALMUS 151.

1. Parvus eram inter fratres meos, & adolescentior in domo patris mei, pascens oves patris mei.

2. Manus meæ construxerunt organum, & digiti mei concinnaverunt Psalterium.

3. Et quis annunciabit domino meo? Ipse dominus, ipse exaudit.

4. Ipse emisit angelum suum, & assumpsit me ex ovibus patris mei: & unxit me oleo unctionis suæ.

5. Fratres mei pulchri & magni: Dominus in eis non sibi bene complacuit.

6. Exivi in occursum alienigenæ illi: & ipse me execratus est in Idolis suis.

7. Ego autem extorquens ab eo gladium ipsius, decollavi eum, & abstuli opprobrium ex filiis Israël.

Vide hunc Psalmum Græcè in Bibliis Polyglottis, & in Versione Græca LXX. Interpretum, quæ Londini anno 1653. edita est. Sed hic Psalmus non est authenticus: nam nullus sive Græcus, sive Hebræus, sive Latinus sacræ Scripturæ Interpres ullam ejus Psalmi 151. facit mentionem, nisi fere solus D. Athanasius, qui in Synopsi divinæ Scripturæ hunc Psalmum nominatim inter Canonica scripta recenset. Etiam Hebræi nunquam hunc Psalmum pro Psalmo Canonico receperunt. Vide Bibliothecam Sixti Senensis pag. 38.

XIV. *Secundò quæritur.* Quis Psalmos in unum volumen collegit, & in hunc ordinem redegit?

Respondeo. Communis opinio statuit Esdram Prophetam, postquam ex captivitate Babylonica reversus esset, omnes Psalmos antea dissipatos & dispersos in unum volumen hinc inde collegisse, & hoc ordine disposuisse. Athanasius tamen hanc collectionem Psalmorum ante captivitatem Babylonicam ab amicis Regis Ezechiæ esse factam asserit. Vide Sixtum Senensem Biblioth. p. 14.

XV. *Tertiò quæritur.* Quare in numero Psalmorum inter Latinos, Græcos, & inter Hebræos est quædam differentia; scil. quod Psalmus, exempli gratia, juxta Textum Hebræum trigesimus sit in versione antiquâ Græcâ & in Vulgatâ tantum vigesimus nonus?

Respondeo. Græci & Latini solent Psalmos 9. & 10. nec non 114. & 115. conjungere, & ex illis binis unicum Psalmum componere;

&

& ut numerus Psalmorum nihilominus esset completus, solent singulos Psalmos, scil. 116. & 147. in duos Psalmos discerpere. Hæc discrepantia numeri non tantum in Græcâ & Latinâ versione, sed etiam in Scriptis Patrum est usitata: propterea Scripta Patrum legentibus hoc observandum est, ne Lectores vel malè Psalmos à Patribus citatos, vel vitium Typographi esse arbitrentur.

XVI. Inter Psalmos præstantissimos, illustria argumenta continentes, septem sunt, qui secundùm Alphabeti seriem dispositi sunt; scil. 25. 34. 37. 111. 112. 119. 145. Et propter hanc causam in Bibliis Belgicis & nonnunquam etiam in aliis aliarum linguarum Bibliis nomina Alphabeti Hebraici illis septem Psalmis, & quatuor prioribus capitibus Threnorum Jeremiæ præponuntur. Attamen singuli versus illorum Psalmorum non incipiunt à singulis diversis alphabeti literis. Aliquando duæ literæ eidem versui includuntur; nonnunquam in primo versu ratio alphabethi habetur, & in secundo negligitur: quæ omnia in ipsis Psalmis videri poterunt.

In Psalmo vigesimo quinto literæ ה & ו versui quinto includuntur, & deest litera ק; sed è contra duo versus à litera ר incipiunt.

In Psalmo trigesimo quarto omnes literæ alphabeti occurrunt, sed rursum literæ ה & ו in unico versu sexto continentur.

In Psalmo trigesimo septimo fere secundus quilibet versus ordinem alphabeti observat, sed excipiuntur versus 7. 8. 20. 21. 29. 30. 34. 35. in quibus literæ alphabeti immediatè se mutuo sequuntur. Etiam deest versus incipiens à ע. Reliqui versus intermedii, & versus 28. & 29. immediatè sequentes, nullam rationem alphabeti observant.

In Psalmo centesimo undecimo & centesimo duodecimo singulis versibus binæ, sed versui 9. & 10. ternæ includuntur literæ.

Longè alia est ratio in Psalmo centesimo decimo nono. Ille enim constat octuplis Alphabetis, & octoni versus semper ab eadem litera incipiunt. Ex. gr. Omnes priores octo versus incipiunt à litera Aleph, octo sequentes à litera Beth, & sic deinceps usque ad finem. Hinc in Bibliis Belgicis & in Psalteriis ante singulas pausas, quæ sunt viginti duæ, præmittuntur nomina Alphabeti Hebraici. Hic Psalmus, quia toties ab eadem Alphabeti litera incipit, à Christianis nonnullis vocatur *Magnum Alphabetum Christianorum.*

In Psalmo centesimo quadragesimo quinto omnes literæ Alphabeti, exceptâ literâ Nun, occurrunt.

XVII.

XVII. Cum revera in Psalterio inveniantur septem Psalmi alphabetici, mirum est, quare Hieronymus in epistola 155. ad Paulam Urbicam scribat, *Quinque tantum Psalmos inveniri alphabeticè dispositos, fallique eos, qui plures existimant.* Forte Psalmos 111. & 112. constantes tantum decem versibus, exclusit: sed sine causa.

XVIII. Hinc *quæritur*. Quare Auctores Psalmorum quosdam Psalmos juxta seriem Alphabeti Hebraici disposuerunt?

Respondeo. Ut subvenirent imbecillitati memoriæ: nam illa facilius memoriæ imprimuntur, & impressa tenacius hærent, quæ secundùm ordinem alphabeticum disposita sunt, quàm illa, quæ eodem ordine alphabetico destituuntur.

XIX. Integrum Psalterium Hebraicum à Judæis dividitur in quinque libros, quorum *primus* comprehendit Psalmos quadraginta & unum, & clauditur hisce vocibus אָמֵן וְאָמֵן *Amen & Amen*.

Ante Psalmum 42. habentur hæ voces סֵפֶר שֵׁנִי *liber secundus*: quia ibi liber *secundus* Psalterii incipit. Hic liber secundus Psalterii finitur Psalmo 72. ubi etiam in versu penultimo occurrunt voces אָמֵן וְאָמֵן.

Ante Psalmum 73. habetur סֵפֶר שְׁלִישִׁי *liber tertius*: quia ibi liber tertius incipit, qui etiam terminatur vocibus אָמֵן וְאָמֵן, quæ in fine Psalmi 89. occurrunt.

Psalmus nonagesimus est initium סֵפֶר רְבִיעִי *libri quarti*, & finitur cum Psalmo centesimo sexto, cujus finis est אָמֵן הַלְלוּ־יָהּ

Tandem sequitur סֵפֶר חֲמִישִׁי *liber quintus*, incipiens à Psalmo 107. & finiens cum ultimo Psalmo, qui terminatur voce הַלְלוּ־יָהּ.

XX. Medius versus Psalterii invenitur in Psalmo 78. vers. 36. ubi immediatè in Psalterio Hebraico ante illum versum, vel in margine habentur hæ voces חֲצִי הַסֵּפֶר *medium libri*: quia ille versus, incipiens à voce וַיְפַתּוּהוּ, est medius versus totius Psalterii.

XXI. In Psalterio inveniuntur versiculi 564 in quibus omnes voces Psalmorum inveniuntur; quos si quis continua lectione evolveret, is facillimo negotio totum Psalterium intelligeret. Quid dico Psalterium! Imo illi versiculi, probè cogniti, cuivis magno adjumento essent ad integra Biblia Hebraica intelligenda. Nam omnes voces Radicales Veteris T. tam Hebrææ quam Chaldææ secundùm Lexicon Buxtorfii sunt 2129. ex quibus, subtractis vocibus Chaldaicis, integer numerus vocum purè Hebraicarum Radicalium manet 1867. at ex iis, in his versiculis sequentibus annotatis, reperies voces Radi-

Radicales usitatiores 1184. Qui igitur benè enucleaverit hos annotatos versiculos, is cognoscet omnes Veteris Testamenti Radices, exceptis solummodo 683. fere inusitatioribus.

XXII. In toto Psalterio inveniuntur versiculi 2527. ergo si aliquis velit cognoscere totum Psalterium, ei tantummodo opus est diligenter perambulare hos 564. versiculos, qui quartam partem totius Psalterii non constituunt.

XXIII. Placuit breve aliquod Schema ex Lyra Prophetica Davidis BYTHNERI hic exhibere, in quo illi 564. versiculi continentur, qui omnes voces totius Psalterii comprehendunt.

Psal.	*vers.*	*Psal.*	*vers.*	*Psal.*	*vers.*	*Psal.*	*vers.*	*Psal.*	*vers.*	*Psal.*	*vers.*
1	4		6		9		17	21	3		23
2	1		13	14	1		19		7	32	4
	2		14		3		26		10		6
	6	8	2	15	3		27	22	7		9
	8		3		4		29		8	33	2
	9		4		5		30		10		7
	12		8	16	1		32		13		10
3	3		9		4		35		15		14
	8	9	1		5		37		16.	34	6
4	4		6		6		41		21		11
	5		7	17	3		43		25	35	6
	8		17		4		46	23	4		8
5	1		21		5	19	2		5		12
	4	10	2		8		3	25	2		13
	9		3		9		5	27	4		14
	10		7		10		6		12		15
	11		8		12		7		14		16
	13		9		14		8	29	7		19
6	1		10		15		11		9		21
	3		18	18	2		12	30	1	36	4
	4	11	3		3		13		6		9
	7		6		5		14		12	37	2
	8	12	2		8	20	4	31	4		4
7	1		6		9		6		14		21
	5		7		11		9		21		34

Psal.	vers.	Psal.	vers.	Psal.	vers.	Psal.	vers.	Psal.	vers.	Psal.	vers.
	35		9	59	7		27		19		65
38	6		10	60	2		28		20		71
	7		14		4		31	75	4	79	1
	8		15		5		32		6		11
	9	48	3		6	69	3		9	80	6
	11		8		10		9	76	6		9
	19		14	62	4		13		7		10
39	2	49	4		11		16		12		11
	3		9		12		22		13		12
	4		15	63	2		26	77	2		13
	5	50	2		11		32		3		14
	6		13		12	71	6		10		16
	7		18	64	4		18		18		17
	11		19		7	72	6		19	81	4
	12		21		8		9		20		7
	14	51	6	65	10		10	78	2		12
40	3		8		11		13		9		13
	5		9		13		16		10	83	11
	15		20		14		17		16		14
41	4	52	4	66	11	73	4		21		16
42	2		7		15		6		24	84	4
	5	55	3	68	5		7		26		7
	8		4		6		8		27		11
	11		6		7		11		31	85	11
44	6		9		8		12		36	88	6
	11		15		9		19		41		9
	13		22		10		20		43		10
	14		23		12		21		44		11
	15	56	2		13		28		45		13
	17	57	5		14	74	1		46		16
	23		7		15		5		47	89	9
45	1	58	5		17		6		48		11
	2		6		18		8		50		24
	3		7		20		14		51		40
	5		9		22		15		52		41
	8		10		26		17		58		42

Psal.

Psal.	*vers.*	*Psal.*	*vers.*	*Psal.*	*vers.*	*Psal.*	*vers.*	*Psal.*	*vers.*	*Psal.*	*vers.*
	45		5		37	115	6		5	140	4
90	4		9		39		7	123	2		11
	5	104	2		42	116	12		4		12
	10		3		43		16	124	7	141	3
91	4		4		47	118	12	125	5		6
	6		11	107	13		22	126	4		7
	7		12		14		27		6		9
	10		15		16	119	18	127	2	142	1
	13		17		20		20		3	144	2
	14		18		27		21		5		6
92	7		22		30		28	128	3		10
	8		25		34		39	129	3		12
	11		26		37		40		6		13
	13		28		39		51		7		14
94	13	105	15		40		60	131	2		15
	14		16		41		61	132	8	145	14
	17		20	109	4		66		14	146	4
	19		25		11		67	133	2		8
95	4		30		16		69	135	4	147	3
	8		31		18		70		7		4
	10		33		19		78	136	15		9
97	2		34		24		83		24		10
	7		40		29		103	137	2		14
98	4		41	110	1		113		3		16
	6	106	13		3		118		9		17
	8		15		4		119	139	3		18
99	1		19		6		120		7	148	5
101	5		25	113	6		122		8	149	4
102	4		27		7		131		12		6
	7		28		9		133		15		8
	8		30	114	1		147		16	150	4
	18		32		4		176		19		5
103	3		33		8	120	4		20		6

XXIV. Ut Lectores ab hoc onere annotandi hos 564. versiculos in Psalteriis liberarem, placuit in tribus Psalteriis, scil. in Psalteriis pu-

rè Hebraicis, in Hebraico-Latinis, & in Hebraico-Belgicis, à me anno 1666. Amſtelodami per Joſephum Athiam editis, hos 564. verſiculos notare, & ſtellulis à ceteris verſiculis diſtinguere.

XXV. Si quis porro *quærat:* Ubinam occurrant cæteræ 683. Radices inuſitatiores, quæ non inveniuntur in Pſalmis?

Reſpondeo. Ecce, eæ inveſtigari poterunt in hoc ſequenti Catalogo, in quo poſt invicem enumerantur ex toto Veteri T. verſiculi 546. in quibus cæteræ Radices, in Pſalterio non occurrentes, inveniuntur.

Dices. In iis 546. verſiculis Veteris T. hic infra annotatis, inveniuntur quidem Radices 812. & dictum eſt tantum reſtare Radices 683. Quid ergo ſibi volunt Radices illæ 129. ſuperfluæ?

Reſpondeo. In his ſequentibus verſiculis non tantum occurrunt Radices purè Hebraicæ, ſed etiam nonnullæ fere Chaldaicæ: ex. gr. אזל *Deut.* 32. 36. רתת *Hoſ.* 13. 1. &c. Hæ Radices, deſcriptæ in libris Hebraicis Veteris T. quodammodo Hebraicæ fiunt. Tantum igitur in hoc Catalogo omittuntur Radices mere Chaldaicæ in Daniele & Ezra occurrentes.

XXVI. Catalogus verſiculorum 546. Veteris T. in quibus cæteræ Radices, in Pſalterio non occurrentes, inveniuntur.

cap.	vſ.	cap.	vſ	cap.	vſ.	cap.	vſ.	cap.	vſ.	cap.	vſ.	cap.	vſ.	cap.	vſ.
			33	33	19	9	19		17		25		30		
Geneſis.		24	17	37	25		31		37	*Levitic.*			39	*Numeri.*	
1	2		25	40	11	12	15	27	5				41	4	7
2	5		65	41	12		22		8	1	12		45	6	4
	14	25	6		23	13	16	28	17		15	14	10		9
11	6		30	42	4	15	6		18	2	2	15	3	11	1
14	20	26	20	43	20		8		19	6	14	16	12		5
15	2	27	9	47	23	16	31		20		20	19	10	15	20
	10	28	12	49	11		33		28	10	6		28	16	13
	17	30	20		12	21	3		32	11	7	20	27	22	32
17	11		35		17		6		33		9	21	20	23	8
18	15		37	*Exodus.*		24	6	29	20		16	22	23	24	3
19	9	31	7			25	5	30	32		19	24	12	31	16
	26		18	2	3	26	1	32	16		30	25	25	35	20
21	16		19	[illegible]	9		9	34	33		42	26	44		
	23	32	33	5	6		12	35	22	13	5				

cap.

cap.	vs.	cap.	vs.	cap.	vs.	cap.	vs.	cap.	vs.	cap.	vs.	cap.	vs.	cap.	vs.
		3	16	21	16		19		14	55	13	49	24	28	24
Deuter.			22	24	22		24	32	4	56	10	50	15	30	2
1	41	4	18	*I. Reg.*		5	2		5	57	9	51	30	31	5
7	1		21				24	33	1		20		34	32	2
	13	5	10	2	8		27		7	59	5	*Ezech.*		39	15
13	18		11	4	23	7	4		9		10			40	7
14	5		25	6	1		19		19	61	10	1	4	41	16
15	8		26		8	9	4		20	63	17		7	42	12
18	10		28		9		6		23	64	1		14	43	13
21	20	6	22		15		17	34	11	65	4	2	6	44	18
22	8	9	4		38		18		15		25		10	47	2
	19		37	7	33	10	15	36	12	66	24	4	9		15
23	3	16	16	18	42	11	1	37	30	*Jerem.*		5	1	*Hosea.*	
25	5		29		46		8	38	14			8	5		
	14	19	30	21	27		15	40	15	2	11	9	2	3	2
26	4			*II Reg.*		13	2		19		25		4	5	13
27	4	*I. Sam.*					18		20	9	14	12	14	8	6
28	27	2	14	4	39		21		22		25	13	10	10	12
32	15		33		42	14	12	41	7	10	7		11	13	1
	24	6	11	5	23		19	42	4	11	16		18		5
	33		18	6	18	16	7	44	8	14	9	16	4		14
	34	13	6	7	1		9		12	6	5		40	*Joël.*	
	36		21	10	22	18	5		14	17	16	17	4		
33	3	15	33	12	9	19	16		19	19	7		9	1	4
	16	17	7	18	20		22	46	1	22	14	21	3		11
	22	19	20	19	29	22	18		6	25	34	22	20		17
	25	21	9	23	11	26	20	47	13	29	26	23	3	2	20
		25	22	25	1	27	4	48	9	31	22		18	4	13
Josua.		28	24				9	49	10		29		24		
2	18	30	12	*Jesaia.*		28	10	51	8	38	22		40	*Amos.*	
10	40			1	6		17		14	39	3	24	5	3	12
14	6	*II. Sam.*			22		24		20	46	4		6	5	11
22	8	3	14	3	6		25	53	6	47	3	26	4	6	3
		13	9		16		27		7	48	26		10		10
Judic.		17	13		17	29	21	54	8		28	27	15	7	7
2	18	19	5		18	30	6		11		37		17		14

cap.	vſ.	cap.	vſ.	cap.	vſ.	cap.	vſ.	cap.	vſ.	cap.	vſ.	cap.	vſ.	cap.	vſ.
9	1			18	8	13	27		24		14				10
	5	*Zachar.*		19	13	15	12		25	4	1	*Ecclef.*			11
		2	17	21	12		15	35	16		2	1	15	9	24
Jona.		4	12		14		27	37	11		7	4	12		
1	12	9	15	23	2	16	8	38	28		8	5	15	*Esra.*	
4	6	10	1	24	22		15		38		13	10	1	3	7
		11	8		31		19	39	5		14		8		
Micha.		12	10	26	18	17	1		18	5	2	12	3	*Nehem.*	
2	4	*Malach.*		27	22	19	3		23		3		12	2	1
6	14			28	3	20	18		30	7	3			3	17
		1	4	29	21	21	24	40	12		9	*Esther.*		6	8
Nahum.			13	30	15		32		18	8	5	1	6	7	3
2	4	3	20		17	24	8		21				8		5
	11		21		28		16	41	9	*Ruth.*		2	1		
	13				33	26	9		11	1	13		16	*I.Chron.*	
3	2	*Proverb.*		31	24	28	7		13	2	14	3	9	10	12
	17	3	10				8		20		16		14	13	12
		6	8	*Job.*			18		21				15	15	27
Habak.			21	2	8	30	2			*Threni.*		4	4	21	27
2	5	7	16	4	12		3	*Cantic.*		1	14	5	2	26	18
	11	10	8	6	5		6	1	17	3	11	8	9		
	15	13	3		10		12		10		16		10	*II.Chron*	
3	17	15	19		17		25	2	1	4	2		15	2	16
		16	26	7	5	32	6		9		8			3	6
Zephan.			30	9	9		21		11			*Daniel.*		36	16
2	9	17	14		12	33	20		13			1	8		

XXVII. Ut adhuc magis Philohebræos juvarem, placuit edere Manuale Hebræo-latino-Belgicum, in cujus fine, ordine ſecundum libros Veteris Teſt. deſcribo omnes illas voces Radicales, in Pſalterio non occurrentes, unà cum verſione Latina & verſiculis, in quibus eæ voces occurrunt. Illud Manuale etiam ſecundâ vice eſt editum.

XXVIII. Pſalmi ſunt Carmina, quæ olim David aliique Viri ſancti, & nunc Judæi in Synagogis publicè canunt. Placuit enim Deo non tantum ſolutâ & ſimplici oratione, ſed etiam ligatâ & conciſâ voluntatem ſuam hominibus per ſanctos Scriptores revelare: tum ut

ut haec concisa oratio imbecilli memoriae subsidium praestaret; tum etiam ut animi cantantium piâ & insigni hac modulatione magis moverentur, & ad Deum ardentiori pietatis studio elevarentur. Laetitia, nonnunquam etiam tristitia ad carmina effundenda animos Scriptorum incitavit.

XXIX. In omnibus partibus Veteris T. Carmina inveniuntur.

Exodi Cap. 15. describitur Canticum Israëlitarum per mare rubrum transeuntium.

Deuteronomii Capite 32. Mosis Carmen enarratur.

Judicum Capite 5. Deborae & Baraki Carmen Eucharisticum occurrit.

In his tribus antecedentibus Capitibus & in Capite 22. *secundi* libri *Samuelis*, ut Lectores admonerentur illa contenta esse Carmina, ligatâque oratione constare, regulae non continuâ sed interruptâ serie in Bibliis Hebraicis, praecipuè majoribus, proponuntur.

In *primo* libro *Samuelis* Capite 2. Hannae suspiria effunduntur.

Caput tertium prophetiae Habakuk ab ipso Propheta oratione ligatâ literarum monumentis traditum est.

Liber *Jobi* à versu 2. Capitis 3. usque ad versum septimum Capitis ultimi Carminibus constat. Hieronymus arbitratur Jobi versus esse hexametros ex dactylo & spondaeo mixtos.

Proverbia Salomonis, & quatuor priora Capita *Lamentationum Jeremiae* à Viris Sanctis in Veteri Test. decantata fuerunt. In *Threnis* sunt quatuor Alphabeta, quorum duo priora, testante Hieronymo, conscripta sunt versu à metro Sapphico non multum dissimili; quia tres versiculos, qui sibi connexi sunt, & ab una litera incipiunt, Heroici Carminis comma concludit. Tertium verò Alphabetum Trimetro Alphabeto contextum est, & à ternis literis, sed eisdem, trini versus incipiunt. Quartum Alphabetum simile est primo & secundo. *Vide Sixt. Senens. p.* 16.

XXX. Hinc jam ipso jubare meridiano clariùs illucescit Poësin esse artem perantiquam, & non nuperrimè demum inventam: nam simul cum Verbo Dei, quo nullum scriptum antiquius in rerum natura invenitur, lucem aspexit.

XXXI. Occasione horum Carminum *primò quaeritur*: An metrum Carminum Hebraicorum in Bibliis occurrentium sit notum?

Respondeo. Multi conati fuerunt Carmina Veterum ad certas clas-

ses

cap.	vſ.	cap.	vſ.	cap.	vſ.	cap.	vſ.	cap.	vſ.	cap.	vſ.	cap.	vſ.	cap.	vſ.
9	1			18	8	13	27		24		14				10
	5	*Zachar.*		19	13	15	12		25	4	1	*Ecclеſ.*			11
		2	17	21	12		15	35	16		2	1	15	9	24
Jona.		4	12		14		27	37	11		7	4	12		
1	12	9	15	23	2	16	8	38	28		8	5	15	*Eſra.*	
4	6	10	1	24	22		15		38		13	10	1	3	7
		11	8		31		19	39	5		14		8		
Micha.		12	10	26	18	17	1		18	5	2	12	3	*Nehem.*	
2	4			27	22	19	3		23		3		12	2	1
6	14	*Malach.*		28	3	20	18		30	7	3			3	17
		1	4	29	21	21	24	40	12		9	*Eſther.*		6	8
Nahum.			13	30	15		32		18	8	5	1	6	7	3
2	4	3	20		17	24	8		21				8		5
	11		21		28		16	41	9	*Ruth.*		2	1		
	13				33	26	9		11	1	13		16	*I. Chron.*	
3	2	*Proverb.*		31	24	28	7		13	2	14	3	9	10	12
	17	3	10				8		20		16		14	13	12
		6	8	*Job.*			18		21				15	15	27
Habak.			21	2	8	30	2			*Threni.*		4	4	21	27
2	5	7	16	4	12		3	*Cantic.*		1	14	5	2	26	18
	11	10	8	6	5		6	1	17	3	11	8	9		
	15	13	3		10		12		10		16		10	*II. Chron*	
3	17	15	19		17		25	2	1	4	2		15	2	16
		16	26	7	5	32	6		9		8			3	6
Zephan.			30	9	9		21		11			*Daniel.*		36	16
2	9	17	14		12	33	20		13			1	8		

XXVII. Ut adhuc magis Philohebræos juvarem, placuit edere Manuale Hebræo-latino-Belgicum, in cujus fine, ordine ſecundum libros Veteris Teſt. deſcribo omnes illas voces Radicales, in Pſalterio non occurrentes, unà cum verſione Latina & verſiculis, in quibus eæ voces occurrunt. Illud Manuale etiam ſecundâ vice eſt editum.

XXVIII. Pſalmi ſunt Carmina, quæ olim David aliique Viri ſancti, & nunc Judæi in Synagogis publicè canunt. Placuit enim Deo non tantum ſolutâ & ſimplici oratione, ſed etiam ligatâ & conciſâ voluntatem ſuam hominibus per ſanctos Scriptores revelare: tum ut

ut hæc concisa oratio imbecilli memoriæ subsidium præstaret; tum etiam ut animi cantantium piâ & insigni hac modulatione magis moverentur, & ad Deum ardentiori pietatis studio elevarentur. Lætitia, nonnunquam etiam tristitia ad carmina effundenda animos Scriptorum incitavit.

XXIX. In omnibus partibus Veteris T. Carmina inveniuntur.

Exodi Cap. 15. describitur Canticum Israëlitarum per mare rubrum transeuntium.

Deuteronomii Capite 32. Mosis Carmen enarratur.

Judicum Capite 5. Deboræ & Baraki Carmen Eucharisticum occurrit.

In his tribus antecedentibus Capitibus & in Capite 22. *secundi* libri *Samuelis*, ut Lectores admonerentur illa contenta esse Carmina, ligatâque oratione constare, regulæ non continuâ sed interruptâ serie in Bibliis Hebraicis, præcipuè majoribus, proponuntur.

In *primo* libro *Samuelis* Capite 2. Hannæ suspiria effunduntur.

Caput tertium prophetiæ Habakuk ab ipso Propheta oratione ligatâ literarum monumentis traditum est.

Liber *Jobi* à versu 2. Capitis 3. usque ad versum septimum Capitis ultimi Carminibus constat. Hieronymus arbitratur Jobi versus esse hexametros ex dactylo & spondæo mixtos.

Proverbia Salomonis, & quatuor priora Capita *Lamentationum Jeremiæ* à Viris Sanctis in Veteri Test. decantata fuerunt. In *Threnis* sunt quatuor Alphabeta, quorum duo priora, testante Hieronymo, conscripta sunt versu à metro Sapphico non multum dissimili; quia tres versiculos, qui sibi connexi sunt, & ab una litera incipiunt, Heroici Carminis comma concludit. Tertium verò Alphabetum Trimetro Alphabeto contextum est, & à ternis literis, sed eisdem, trini versus incipiunt. Quartum Alphabetum simile est primo & secundo. *Vide Sixt. Senens. p.* 16.

XXX. Hinc jam ipso jubare meridiano clariùs illucescit Poësin esse artem perantiquam, & non nuperrimè demum inventam: nam simul cum Verbo Dei, quo nullum scriptum antiquius in rerum natura invenitur, lucem aspexit.

XXXI. Occasione horum Carminum *primò quæritur*: An metrum Carminum Hebraicorum in Bibliis occurrentium sit notum?

Respondeo. Multi conati fuerunt Carmina Veterum ad certas classes

cap.	vſ.	cap.	vſ.	cap.	vſ.	cap.	vſ.	cap.	vſ.	cap.	vſ.	cap.	vſ.	cap.	vſ.
9	1	*Zachar.*		18	8	13	27		24		14	*Eccleſ.*			10
	5			19	13	15	12		25	4	1				11
		2	17	21	12		15	35	16		2	1	15	9	24
Jona.		4	12		14		27	37	11		7	4	12	*Eſra.*	
1	12	9	15	23	2	16	8	38	28		8	5	15		
4	6	10	1	24	22		15		38		13	10	1	3	7
		11	8		31		19	39	5		14		8	*Nehem.*	
Micha.		12	10	26	18	17	1		18	5	2	12	3		
2	4	*Malach.*		27	22	19	3		23		3		12	2	1
6	14			28	3	20	18		30	7	3	*Eſther.*		3	17
		1	4	29	21	21	24	40	12		9			6	8
Nahum.			13	30	15		32		18	8	5	1	6	7	3
2	4	3	20		17	24	8		21	*Ruth.*			8		5
	11		21		28		16	41	9			2	1	*I. Chron.*	
	13	*Proverb.*			33	26	9		11	1	13		16		
3	2			31	24	28	7		13	2	14	3	9	10	12
	17	3	10	*Job.*			8		20		16		14	13	12
		6	8				18		21	*Threni.*			15	15	27
Habak.			21	2	8	30	2	*Cantic.*				4	4	21	27
2	5	7	16	4	12		3			1	14	5	2	26	18
	11	10	8	6	5		6	1	17	3	11	8	9	*II. Chron*	
	15	13	3		10		12		10		16		10		
3	17	15	19		17		25	2	1	4	2		15	2	16
		16	26	7	5	32	6		9		8	*Daniel.*		3	6
Zephan.			30	9	9		21		11					36	16
2	9	17	14		12	33	20		13			1	8		

XXVII. Ut adhuc magis Philohebræos juvarem, placuit edere Manuale Hebræo-latino-Belgicum, in cujus fine, ordine ſecundum libros Veteris Teſt. deſcribo omnes illas voces Radicales, in Pſalterio non occurrentes, unà cum verſione Latina & verſiculis, in quibus eæ voces occurrunt. Illud Manuale etiam ſecundâ vice eſt editum.

XXVIII. Pſalmi ſunt Carmina, quæ olim David aliique Viri ſancti, & nunc Judæi in Synagogis publicè canunt. Placuit enim Deo non tantum ſolutâ & ſimplici oratione, ſed etiam ligatâ & conciſâ voluntatem ſuam hominibus per ſanctos Scriptores revelare: tum ut

ut hæc concisa oratio imbecilli memoriæ subsidium præstaret; tum etiam ut animi cantantium pià & insigni hac modulatione magis moverentur, & ad Deum ardentiori pietatis studio elevarentur. Lætitia, nonnunquam etiam tristitia ad carmina effundenda animos Scriptorum incitavit.

XXIX. In omnibus partibus Veteris T. Carmina inveniuntur.

Exodi Cap. 15. describitur Canticum Israëlitarum per mare rubrum transeuntium.

Deuteronomii Capite 32. Mosis Carmen enarratur.

Judicum Capite 5. Deboræ & Baraki Carmen Eucharisticum occurrit.

In his tribus antecedentibus Capitibus & in Capite 22. *secundi* libri *Samuelis*, ut Lectores admonerentur illa contenta esse Carmina, ligatâque oratione constare, regulæ non continuâ sed interruptâ serie in Bibliis Hebraicis, præcipuè majoribus, proponuntur.

In *primo* libro *Samuelis* Capite 2. Hannæ suspiria effunduntur.

Caput tertium prophetiæ Habakuk ab ipso Propheta oratione ligatâ literarum monumentis traditum est.

Liber *Jobi* à versu 2. Capitis 3. usque ad versum septimum Capitis ultimi Carminibus constat. Hieronymus arbitratur Jobi versus esse hexametros ex dactylo & spondæo mixtos.

Proverbia Salomonis, & quatuor priora Capita *Lamentationum Jeremiæ* à Viris Sanctis in Veteri Test. decantata fuerunt. In *Threnis* sunt quatuor Alphabeta, quorum duo priora, testante Hieronymo, conscripta sunt versu à metro Sapphico non multum dissimili; quia tres versiculos, qui sibi connexi sunt, & ab una litera incipiunt, Heroici Carminis comma concludit. Tertium verò Alphabetum Trimetro Alphabeto contextum est, & à ternis literis, sed eisdem, trini versus incipiunt. Quartum Alphabetum simile est primo & secundo. *Vide Sixt. Senens. p.* 16.

XXX. Hinc jam ipso jubare meridiano clariùs illucescit Poësin esse artem perantiquam, & non nuperrimè demum inventam: nam simul cum Verbo Dei, quo nullum scriptum antiquius in rerum natura invenitur, lucem aspexit.

XXXI. Occasione horum Carminum *primò quæritur*: An metrum Carminum Hebraicorum in Bibliis occurrentium sit notum?

Respondeo. Multi conati fuerunt Carmina Veterum ad certas clas-

ses

ses referre: sed an rectam rationem scandendi Carmina invenerint, multi non sine ratione dubitant. Hodierna Carmina Hebraica, Judæis & Christianis usitata, multis parasangis distant & differunt à Carminibus Veterum: propterea ex Carminibus hodiernis non licet judicare de Carminibus Veterum. Hieronymus etiam testatur Carminum genera, veteribus Judæis usitata, diversa fuisse ab aliis Carminibus, quæ suo tempore usitata erant: præterea asserit Judæos modum Carminum Hebraicorum ab Arabibus mutuasse.

XXXII. *Secundò quæritur.* Quænam est differentia inter Carmina Hebraica in Veteri Test. usitata, & inter carmina Hebraica hodierna, quæ à Judæis & Christianis passim componuntur?

Respondeo. 1. Carmina Hebraica, usitata in Veteri T. sunt composita ad modum Carminum Belgicorum ex metro continente certum syllabarum numerum: sed cætera carmina Hebraica componuntur ad modum Carminum Latinorum, quæ constant metro continente pedes certæ mensuræ.

2. In Carminibus sacris rationem rhytmi non habuerunt, sed si spontè prodiret, & fortuitò eliceretur, tum scriptis mandabatur; aliter rhytmum non curarunt: sed Judæi in Carminibus hodiernis Hebraicis diligentem rhytmi rationem habent. Hac in parte Judæi hodierni imitantur Carmina Belgica, & nonnulla carmina Latina, quæ etiam in fine rhytmo clauduntur: exempli gratia:

Gutta cavat lapidem non vi, sed sæpe cadendo,
Sic doctus fies non vi, sed sæpe studendo.

3. In Carminibus hodiernis Hebraicis decem propriæ vocales sunt longæ & quatuor impropriæ tantum breves, cum in soluta oratione tantummodo quinque breves vocentur: sed, num eædem etiam longæ fuerint in Carminibus sacris, dubium est.

XXXIII. Ex his verisimiliter concludimus rationem Carminum sacrorum non esse notam, nec eadem ad trutinam Carminum hodiernorum esse expendenda. Prophetæ in Veteri T. modulabantur Carmina sua per varios accentus Hebraicos, qui docebant vocem esse attollendam, vel deprimendam, vel prolongandam, vel alio quocunque modo dirigendam.

XXXIV. Quia nemo hactenus inventus est, qui rationem metricam carminum Veteris Test. sine contradictione aliorum descripsit; ideo

ideo ſunt nonnulli, qui non ſine rationibus putant carmina ſacra non conſtare metro certo ad leges poëſeos adſtricto, ſed tantum eſſe carmina ad Muſicam ita accommodata, ut potuerint cantari. Sicuti cantiunculæ Belgicæ vel Latinæ Eccleſiaſticæ, ſolutæ legibus metricis, ſine conſideratione ſyllabarum longarum aut brevium cantantur, ita etiam Carmina Hebraica videntur ſine legibus metricis & ſine conſideratione talium ſyllabarum fuiſſe cantata. Nam ſi certum aliquod metrum fuiſſet, procul dubio Paraphraſtæ Chaldæi, Thalmudici, vel ulli alii Rabbini illud noviſſent: ſed omnes de eo tacent, & nihil certi de eo proferunt. Scaliger in Animadv. ad Chron. Euſebii p. 6. b. ita fatur: *Neque in Pſalterio neque in Threnis ullum canticum eſt metricis legibus adſtrictum, ſed eſt merè ſoluta oratio, charactere poëtico animata.* Carmina igitur Veteris T. fuerunt cantata: & propterea vocantur nominibus שיר · מזמור · שיר חשירים, denotantibus cantiones aut Pſalmos Imo etiam certis melodiis fuerunt accommodata, uti apparet ex multis inſcriptionibus, quæ vel inſtrumenta muſica, vel alias cantiones denotant, ſecundùm quarum melodias etiam hæc carmina decantabantur: ut בנגינות Pſ. 4. 1. על השמינית, Pſal. 12. 1. על הגתית Pſal. 8. 1. על עלמות Pſal. 46. 1, על שושן עדות Pſal. 60. 1. &c.

Regeret forte aliquis: quod ergo nulla videatur eſſe differentia inter carmina in Pſalmis, in Cantico Canticorum, in libro Jobi ac alibi occurrentia, & inter proſam aliorum librorum.

Reſp. Magna ſtatuitur differentia, etiamſi negemus proprie dictum metrum inveniri in libris poëticis. Nam carmina ſunt, quæ cantui fuerunt accomodata, ſed ſine certo metro. Verum cæteri libri nunquam vocantur carmina, nec unquam fuerunt cantati, neque etiam cantui fuerunt accomodati. In carminibus ergo Veteris Teſt. non eſt mere ſoluta oratio, qualis invenitur in cæteris libris, ſed eſt oratio ſyllabarum & vocum certo numero ad melodiam adſtricta. Vide hæc probabilibus rationibus doctè probata ab Auguſto Pfeiffero, Profeſſore Wittenbergenſi, in Diatribe Philolog. de Poëſi Hebraica.

XXXV. Judæi hodierni in legendis libris non Poëticis rationem accentuum obſervant; & in Synagogis ſuis Pentateuchum publicè cantillant ac ſi carmen aliquod eſſet: propterea Buxtorfius in Epitome Grammaticæ ſuæ cap. 5. ait accentus habere triplicem uſum,

 quo-

quorum primus designat musicam, sive rationem cantus apud Judæos. Sed ille usus plane est nullus apud Christianos: quia illi Vetus Test. non cantillant, sed legunt.

DISSERTATIO OCTAVA,
DE
HAGIOGRAPHIS,
PARS POSTERIOR.

§. 1. *Proverbiorum appellationes, & rationes earum.*

2. *Olim de Divina auctoritate ejus libri pro tempore fuit dubitatum.*

3. *Auctores collectionis assignantur.*

4. *Jobi historia non est parabola.*

5. *Tempus quando vixit ignoratur.*

6. *Auctor libri Jobi est ignotus.*

7. 8. *Auctoritas Jobi est Divina, ejusque stylus est difficilis.*

9. 10. *Primus ex 5. libellis, publicè prælegi solitis, est Canticum Canticorum. Ratio ejus appellationis assignatur. Lectio ejus Juvenibus olim interdicta fuit.*

11. *Auctor libri Ruth est ignotus. Carpzovius laudatur.*

12. 13. *Threnorum appellatio & contentum. Nomina alphabeti versibus plerorumque capitum præponuntur.*

14. 15. *Ratio nominis* קהלת Ecclesiastis.

16. *Olim fuit dubitatum de auctoritate Ecclesiastis: tum quia videbatur contradictoria continere; tum quia quædam videbantur hæresin sapere.*

17. 18. *Auctor ejus est Salomo. Inquiritur de tempore quando conscripserit.*

19. 20. *Ratio appellationis libri Esther & nominis Reginæ inquiritur.*

21. 22. *Vocatur Volumen Estheræ. Solet exscribi & circumvolvi.*

23. 24. *Κεραία* corniculum (*Matth.* 5. 18.) *septem literis superponitur.*

25. *Auctor Estheræ assignatur.*

26. *De auctentia Estheræ pro tempore fuit dubitatum.*

27. *Qualia fiant in festo Purim, explicatur.*

28. *Progenies & captivitas Danielis.*

29. *Daniel est Propheta; ejus libri divisio. Immeritò è numero prophetarum extruditur.*

30. *Ob duas rationes Judæi tanti non faciunt Hagiographa, quanti cæteros libros.*

31. *Daniel raro à Judæis legitur.*

32. *In Daniele & Esra occurrunt nonnulla Capita Chaldaica. Rationes allegantur tres.*

33. *Ratio datur, quare versus 11. cap. 10. Jeremiæ sit Chaldaicus.*

34. Sol-

2. De PROVERBIIS.

SECTIO I.

SUperiori dissertatione de Psalmis in specie, & de Carminibus Hebraicis in genere egimus; jam *Salomonis* liber sequitur, qui Latinis *Proverbia*, Hebræis מִשְׁלֵי à materia, vel à prima voce & Græcis *παροίμιαι* vocatur; quia in illo similitudines, adagia, & vulgatæ quædam sententiæ de rerum humanarum variis eventibus ad vitæ nostræ institutionem continentur.

II. De auctoritate hujus libri, utrum inter Canonicos numerari, an vero è Canonicorum choro eliminari debeat, olim multi ex Hebræis dubitârunt; quemadmodum quidam etiam olim ambigebant, & judicium pro tempore suspendebant circa epistolam ad Hebræos, circa epistolam Jacobi, & circa alios Textus. Attamen posterioribus temporibus Judæi unanimi consensu hunc librum Proverbiorum inter Canonicos numerârunt.

III. Auctor Proverbiorum est quidem Salomo, sed an ille etiam omnia illa Proverbia in unum librum collegerit non adeo certum est. Illa sententia nobis maximè arridet, quæ statuit priora Proverbia usque ad Cap. 25. ab ipso Salomone & ab aliis ignotis sanctis Viris in unum volumen esse collecta; reliqua vero Proverbia ad finem usque à Sebna, & ab aliis Scribis Ezechiæ Regis Judæ ex aliis voluminibus Salomonis esse congesta.

3. De JOBO.

IV. Jam sequitur liber Poëticus *Jobi*, de quo hæc sequentia discutienda sunt.

Primò quæritur. Utrum Jobus unquam in rerum natura fuerit; An vero omnia, quæ de eo narrantur, sint tantum parabolicè intelligen-

da, ſicuti illa intelliguntur, quæ de Lazaro & de Divite, ac de filio prodigo in N. T. narrantur?

Reſpondeo. Multi olim exiſtentiam Jobi in dubium vocarunt; & omnia, quæ Jobo accidiſſe narrantur, parabolicè explicarunt. Nos tamen cum plerisque aliis Auctoribus aſſerimus & Jobum revera in mundo fuiſſe, & ipſius vitam non eſſe parabolam, ſed veram hiſtoriam: Rationes multæ poſſent aſſignari, ſed hæ paucæ hoc tempore ſufficiant.

1. Quia apud Ezechielem Capite 14. verſu 14. Jobus cum aliis recenſentur, qui revera in mundo fuerunt. Dicit enim Dominus, *Si Noachus, Daniel & Jobus fuerint in civitate, ipſi cum juſtitia ſua eriperent ſeipſos*, atqui Noachus & Daniel revera fuerunt in mundo; & per conſequens probabile videtur Jobum etiam in rerum natura fuiſſe.

2. Sacra Scriptura luculenter patriam Jobi, ipſius opes, liberos, & eorum nomina deſcribit.

3. Nonnulli addunt tertiam rationem, videlicet, quod Muhammedani Conſtantinopoli adhuc hodie magnâ cum devotione venerentur Jobi ſepulchrum. Verum alii ſtatuunt Jobum ibidem ſepultum non eſſe illum Jobum, cujus liber inter Canonicos recenſetur, ſed Ducem belli Saracenorum, qui etiam Jobus vocatus fuit.

V. *Secundò quæritur.* Si Jobus revera fuit in mundo: Quando igitur vixit?

Reſpondeo. De tempore quo vixit, tot fere ſunt ſententiæ, quot capita. 1. Quidam arbitrantur ipſum temporibus Patriarcharum vixiſſe. 2. Nonnulli temporibus Moſis. 3. Alii temporibus Regis Davidis. 4. Quidam ipſum inter aſcendentes e Babyloniâ fuiſſe pro indubitato habent. Sed omnia illa ſunt incerta. 5. Judæi cum Muhammedanis Jobum ad Eſavum referunt, & immediatè poſteris Eſavi ſubjiciunt. 6. Alii Eſavum Jobi abavum fuiſſe, vel ex Nahore Abrahami fratre natum eſſe ajunt. 7. Nonnulli ſtatuunt Jobum tempore ingreſſus Iſraëlitarum in Ægyptum eſſe natum, & tempore egreſſus eorundem demum eſſe denatum. Secundùm ſententiam horum poſteriorum Auctorum hiſtoria hæc contigiſſet tempore illo, quo Iſraëlitæ ſub duro ſervitutis jugo Ægyptiaco vivebant. Moſes, ad conſolationem Judæorum in Ægypto captivorum, hiſtoriam & patientiam Jobi conſcripſiſſet: tum ut Iſraëlitæ, legentes vehementes illos dolores, invicem conſolarentur, & cum magna patientia ad ſimili-

militudinem Jobi durum Pharaonis jugum sufferrent; tum etiam ut liberationem Jobi videntes etiam talem cœlitus exspectarent. Quare Judæi Jobum vulgò Prophetam gentilem vocant? *Resp.* Quia extra Ecclesiam Judæorum vixisse putatur.

VI. *Tertiò quæritur:* Quis fuit Auctor libri Jobi?

Respondeo. Auctores in varia sententiarum eunt divortia. 1. Nonnulli statuunt quod ipse Jobus sit Auctor libri sui.

2. Alii existimant quod non quidem ab ipso Jobo, sed vel ab amicis Jobi, vel ab aliquo Prophetâ literis sit consignatus liber Jobi.

3. Sunt alii (inter quos est Menasseh Ben-Israël Libro 1. Cap. 16. de Resurr. mortuorum) qui arbitrantur quod ipse Moses hunc librum literarum monumentis tradiderit: quia putant Jobum vixisse temporibus Mosis; cui, ut & aliis multis, Jobus notus erat ob humilitatem, pietatem & ob graves castigationes, quibus Deus eum præ aliis hominibus acritèr visitabat.

4. Denique sunt multi, qui opinantur hunc librum quidem scriptum esse à Jobo, sed linguâ Syriacâ vel Arabicâ; Verum à Mose esse translatum ex illa lingua in Hebraicam. Hanc sententiam conantur probare. 1. Ex vocibus & phrasibus Arabicis ac Syriacis passim in libro Jobi inter Hebraicas occurrentibus. Notissimum enim est vix ullos libros ita ex primigeniâ in aliam linguam transferri, quin linguæ primigeniæ indicia appareant haud pauca: atqui in Jobo multæ tales phrases conspiciuntur: & propterea absque subsidiis linguæ Arabicæ difficulter omnia penetralia Jobi perreptari possunt. 2. Quia Jobus in Arabia multorum calculo vixit; & socii ipsius, qui talem sinistram cogitationem de ipso susceperant, Arabum Reges fuisse putantur. Nos judicamus hic nihil certi definiri posse. Etiam parum vel nihil refert, an Auctorem libri alicujus in specie cognoscamus vel ignoremus. Multorum librorum Auctores quidem ignorantur, de quorum tamen auctoritate à nullo dubitatum est.

VII. Auctoritas Divina & auctentica hujus libri à veris Ecclesiæ Doctoribus fuit defensa, etiamsi à quibusdam Anabaptistis excipiatur sannis, & tragico-comœdia nominetur.

VIII. Stylus Jobi est concisus & difficilis: ideoque Paraphrastæ infeliciori successu Jobum transtulerunt. Etiam Interpretes, propter difficultatem absterriti, post absoluta in alios libros commentaria, in hunc fere ultimò conscripserunt.

4. De Cantico Canticorum.

IX. Jam ordine ſequuntur inter Hagiographos quinque volumina, certis quibusdam feſtis publicè in Synagogis Judæorum prælegi ſolita; quæ propterea etiam in multis Bibliis Hebraicis immediatè poſt quinque libros Moſis compinguntur. De his vide retrò Diſſertationem ſecundam.

X. Primus liber inter quinque illa volumina eſt שִׁיר הַשִּׁירִים *Canticum Canticorum.* Hic liber ſub typo conjugii mundani Regis Salomonis & filiæ Pharaonis ſpirituale conjugium inter Chriſtum & Eccleſiam graphicè deſcribit. Vocatur κατ' ἐξοχὴν *Canticum Canticorum*: quia cæteris canticis, à Salomone & ab aliis Auctoribus compoſitis, multo præſtantius eſt. Judæi olim à lectione hujus libri ante trigeſimum annum juventutem arcebant, ne lectio hujus libri juventuti vagas aut profanas cogitationes injiceret: agit enim de amoribus, qui, ſi ſecundùm literam exponantur, facilè ad libidinem juvenes pellicere poſſent.

5. De libro Ruth.

XI. Secundus liber ex quinque voluminibus eſt רוּת *Ruth.* De hoc libro *Quæritur*: Quis illius libri eſt Auctor?

Reſpondeo. 1. Quidam Samueli adſcribunt. 2. Alii Ezechiæ, vel Eſdræ. 3. Nonnulli ex magno libro annalium Regum Judæ & Iſraëlis, cujus crebrò in libris Regum fit mentio, collectum eſſe aſſerunt.

Plura de hoc libro non addo, ſed relego curioſum lectorem ad *Collegium Rabbinico-Biblicum*, quod Clariſſimus D. Joh. Benedictus Carpzovius, Linguæ Sanctæ in Academ. Lipſienſi publicus Profeſſor, Anno 1672. conſcripſit, in quo Textum Hebræum libri Ruth unicè urget, eumque illuſtrat per Maſoram magnam & parvam, per Paraphraſin Chaldæam, per Commentaria quatuor celebrium Rabbinorum, & per doctiſſimas notas, per quas vocum originalium ſenſus genuinus eruitur. Propterea dictum Collegium Rabbinico-Biblicum ſuper librum Ruth omnibus tanquam de meliori nota commendo.

6. De Threnis Jeremiæ.

XII. Subſequitur jam tertius liber, qui vocatur vel קִינוֹת *Threni*, ſive

sive Lamentationes Jeremiæ, à materia; vel אֵיכָה *quomodo*, à prima voce. In his Lamentationibus Jeremias lamentabilem Urbis eversionem & Judæorum captivitatem lugubri carmine deflet. Rabbi Salomon opinatur has Lamentationes eas esse, quas profanus Rex Joachim, lecto earum initio, Vulcano commisit; de quibus legere est apud Jeremiam Capite 36. Nonnulli volunt Jeremiam has Lamentationes iterum, primis combustis, simplicibus Alphabetis dictasse.

XIII. In Bibliis Belgicis ante singulos versus capitis primi, secundi & capitis quarti Threnorum nomina Alphabeti Hebraici Latinis literis præponuntur; quia singuli illi versus ab illis literis Alphabeti in Bibliis Hebraicis incipiunt. Sed in capite tertio semper ternæ Alphabeti literæ sunt; quia semper terni versus ab eâdem literâ Alphabeti incipiunt.

7. De ECCLESIASTE.

XIV. Quartus liber ex quinque voluminibus est קֹהֶלֶת *Ecclesiastes*, id est, *Concionator*. Hic liber sic denominatur, vel quia sermo libri, ut Hieronymo placet, non ad unum hominem in specie, sed ad omnes in genere, sive ad magnam congregationem hominum dirigitur; vel quia egregia sapientia copiosè quasi in hoc libro est congregata.

XV. Etiam Salomo vocatur קֹהֶלֶת *Ecclesiastes*, vel quia nonnunquam congregavit cœtus ecclesiasticos; vel, ut Hebræis placet, quia admirabilis sapientia in ipso copiosè fuit congregata, קֹהֶלֶת enim derivatur à קָהַל *congregare*.

XVI. Antiqui Judæi voluerunt hunc librum è numero Canonicorum tanquam nothum delere. Talmud Babylonicum in Tractatu שבת cap. XI. fol. 30. b. hoc affirmat: בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת מפני שדבריו סותרין זה את זה: *Voluerunt Sapientes abscondere*, (h. e. rejicere è numero Canonicorum) *librum Ecclesiasten; quoniam verba ipsius sibi invicem repugnant.* Idem testatur Maimon in Moreh Nebhochim Part. II. Cap. 28. §. 2. בקשו לגנוז ספר קהלת מפני שדבריו נוטים לדברי מינות: *Quæsiverunt abscondere librum Ecclesiasten, quia verba ejus hæresin sapiunt.* Ergo ob duas caussas de auctoritate Divina hujus libri olim dubitatum fuit. 1. Quia nonnulla videntur esse contradictoria. 2. Quia quædam videntur hæresin sapere. Sed postea Judæi, omnibus ad regulam aliorum Canonicorum librorum expensis, sententiam mutârunt. Hoc affirmat Talmud

mud loco statim citato: לא גנזוהו מפני שתחילתו דברי תורה וסופו דברי תורה: *Non retulerunt illum inter apocrypha; quia & in initio ipsius libri & in fine verba Legi consentanea continentur.*

XVII. Auctorem hujus libri fuisse Salomonem videtur firmiter probari ex versu 1. capitis 1. *Verba Kobeleth filii David regis in Jerusalaim.* Nemo alius ex filiis Davidis regnavit Hierosolymæ; & vocatur à *pace* Salomo; à *dilectione* Dei ידידיה *Jedidja*, 2. *Sam.* 12. 25. *Et vocavit nomen ejus Jedidja propter Jehovam;* denique à *concionando* vel à *congregandis cœtibus* videtur cognomine קהלת *Koheleth* nominatus.

XVIII. *Quæritur*: Quando Salomo hunc librum conscripsit?

Respondeo. Judæorum sententia invenitur in Seder Olam Rabba Cap. 15. circa finem: אבל לעת זקנה שלמה סמוך למיתתו שרתה עליו רוח הקדש ואמר שלמה ספרים הללו משלי שיר השירים קהלת: *Interea sub senium Salomo prope mortem Spiritum S. habuit inhabitantem, & dictavit libros istos; Proverbia, Canticum Canticorum, Ecclesiasten.* Mercerus ex Kabh-venaki citat alios Judæorum Doctores, qui statuunt *Cantica* à Salomone adhuc puero esse conscripta; *Proverbia* ab ipso adhuc adolescente; & *Ecclesiasten* ab ipso jam sene. Vide pluribus de his differentem Clariss. D. Johannem Terentium in Præfatione Ecclesiastis. Quare Salomon hunc librum conscripsit? *Resp.* In signum pœnitentiæ ob vanitates mundanas.

8. De Esther.

XIX. Ultimus liber inter quinque volumina vocatur אֶסְתֵּר *Esther*: quia præcipuè in hoc libro historia Estheræ, cujus intercessione Judæi liberati sunt, pertexitur.

XX. De hoc libro *primò quæritur.* Quare Regina illa vocata est אֶסְתֵּר *Esther.*

Respondeo. Judæi ajunt: quia מַסְתֶּרֶת *occultaverat* verba sua, h. e. quia non indicaverat cognationem vel natalia sua; vel quia populus mundi eam vocabat *Stellam Veneris* nomine אסתהר *ἀστὴρ*. Esther ergo secundùm sententiam posteriorum esset nomen origine Græcum; quod nullo modo videtur verosimile.

XXI. Hic liber communiter in Bibliis Hebraicis designatur his duabus vocibus, מְגִלַּת אֶסְתֵּר *Volumen Esthera.* Vocatur מְגִלָּה à גָּלַל *volvere*: quia veteres Judæi semper solebant librum Estheræ in continua aliqua membrana nitidè describere, quam ob longitudinem circa lignum

lignum tornatum in modum cylindri volvebant. Hodierni Judæi antiquos etiam adhuc hodie imitantur.

XXII. *Secundò quæritur.* Quomodo solent librum manuscriptum describere?

Respondeo. Solent librum Estheræ & Pentateuchum in continuâ membranâ, quæ circa lignum, vel alio quocunque modo circumvolvitur, exscribere; & quidem sine ullis vocalibus, sine ullis accentibus, & sine ullis distinctionibus capitum & versuum. Duo talia exemplaria Estheræ, scripta in continuâ membranâ, possideo; quorum unum unius pedis, alterum verò trium ferè pedum latitudinem exæquat. Utrumque exemplar est destitutum vocalibus; accentibus & distinctionibus versuum ac capitum. Nullos libros, nisi librum Estheræ & Pentateuchum ita exscribere solent. Minus exemplar MS. ferè sex ulnas longum est, & in qualibet columna sexdecim regulæ continentur, quæ omnes ad lineam scriptæ sunt. Sulcos Judæi in membranâ deducunt, ut rectè scribere possint: nam in membrana non lineata scribere prohibitum est, & omnis talis scriptura profana æstimatur. Alterum exemplar propter majorem latitudinem proportionaliter est brevius.

XXIII. In neutro exemplari MS. ullæ vocales consonantibus sunt subscriptæ, sed diligentissima ratio habetur septem literarum שעטנז גץ, quarum singulis adscribuntur tres apices, sive tria recta cornicula, hoc est, tres rectæ lineolæ. Rationem, quare septem literis adscribantur tales apices, vide infrà in Dissertatione trigesima prima.

XXIV. Ad illa cornicula videtur Salvator noster respexisse apud Mattæum *Cap.* 5. *v.* 18. ubi ait: *Amen dico vobis, usque dum prætereat cœlum & terra, Jota unum, aut unus apex nequaquam præteribit ex lege, usque dum omnia facta fuerint.* Vox Græca κεραία in Textu Græco occurrens, non denotat vocales, uti vulgò putant: nam omnes quatuordecim vocales, exceptis duabus, subscribuntur consonantibus: sed κεραία significat *corniculum*: estque diminutivum à κέρας *cornu.* Atqui scimus cornua & cornicula non in basi, sive in inferiori loco, sed in superiori loco collocari. Et per consequens hæc cornicula, quorum Christus facit mentionem, non denotant vocales; quia non subscribuntur literis, sed supra literas ornatus gratiâ notantur. Hæc sententia de ternis corniculis, quæ capitibus septem literarum addi solent, multos Christianos latet: quia libri manuscripti, ornati talibus apici-

mud loco ſtatim citato: לא גנזוהו מפני שתחילתו דברי תורה וסופו דברי תורה: *Non retulerunt illum inter apocrypha; quia & in initio ipſius libri & in fine verba Legi conſentanea continentur.*

XVII. Auctorem hujus libri fuiſſe Salomonem videtur firmiter probari ex verſu 1. capitis 1. *Verba Koheleth filii David regis in Jeruſalaim.* Nemo alius ex filiis Davidis regnavit Hieroſolymæ; & vocatur à *pace* Salomo; à *dilectione* Dei ידידיה *Jedidja*, 2. *Sam.* 12. 25. *Et vocavit nomen ejus Jedidja propter Jehovam;* denique à *concionando* vel à *congregandis cœtibus* videtur cognomine קהלת *Koheleth* nominatus.

XVIII. *Quæritur*: Quando Salomo hunc librum conſcripſit?

Reſpondeo. Judæorum ſententia invenitur in Seder Olam Rabba Cap. 15. circa finem: אבל לעת זקנה שלמה סמוך למיתתו שרתה עליו רוח הקדש ואמר שלמה ספרים חללו משלי שיר השירים קהלת: *Interea ſub ſenium Salomo prope mortem Spiritum S. habuit inhabitantem, & dictavit libros iſtos; Proverbia, Canticum Canticorum, Eccleſiaſten.* Mercerus ex Kabh-venaki citat alios Judæorum Doctores, qui ſtatuunt *Cantica* à Salomóne adhuc puero eſſe conſcripta; *Proverbia* ab ipſo adhuc adoleſcente; & *Eccleſiaſten* ab ipſo jam ſene. Vide pluribus de his differentem Clariſſ. D. Johannem Terentium in Præfatione Eccleſiaſtis. Quare Salomon hunc librum conſcripſit? *Reſp.* In ſignum pœnitentiæ ob vanitates mundanas.

8. De Esther.

XIX. Ultimus liber inter quinque volumina vocatur אֶסְתֵּר *Eſther*: quia præcipuè in hoc libro hiſtoria Estheræ, cujus interceſſione Judæi liberati ſunt, pertexitur.

XX. De hoc libro *primò quæritur.* Quare Regina illa vocata eſt אֶסְתֵּר *Eſther.*

Reſpondeo. Judæi ajunt: quia מַסְתֶּרֶת *occultaverat* verba ſua, h. e. quia non indicaverat cognationem vel natalia ſua; vel quia populus mundi eam vocabat *Stellam Veneris* nomine אסתהר *ἀστήρ*. Eſther ergo ſecundùm ſententiam poſteriorum eſſet nomen origine Græcum; quod nullo modo videtur veroſimile.

XXI. Hic liber communiter in Bibliis Hebraicis deſignatur his duabus vocibus, מְגִלַּת אֶסְתֵּר *Volumen Eſtheræ.* Vocatur מְגִלָּה à גָּלַל *volvere*: quia veteres Judæi ſemper ſolebant librum Eſtheræ in continua aliqua membrana nitidè deſcribere, quam ob longitudinem circa lignum

lignum tornatum in modum cylindri volvebant. Hodierni Judæi antiquos etiam adhuc hodie imitantur.

XXII. *Secundò quæritur.* Quomodo solent librum manuscriptum describere?

Respondeo. Solent librum Estheræ & Pentateuchum in continuâ membranâ, quæ circa lignum, vel alio quocunque modo circumvolvitur, exscribere; & quidem sine ullis vocalibus, sine ullis accentibus, & sine ullis distinctionibus capitum & versuum. Duo talia exemplaria Estheræ, scripta in continuâ membranâ, possideo; quorum unum unius pedis, alterum verò trium ferè pedum latitudinem exæquat. Utrumque exemplar est destitutum vocalibus; accentibus & distinctionibus versuum ac capitum. Nullos libros, nisi librum Estheræ & Pentateuchum ita exscribere solent. Minus exemplar MS. ferè sex ulnas longum est, & in qualibet columna sexdecim regulæ continentur, quæ omnes ad lineam scriptæ sunt. Sulcos Judæi in membranâ deducunt, ut rectè scribere possint: nam in membrana non lineata scribere prohibitum est, & omnis talis scriptura profana æstimatur. Alterum exemplar propter majorem latitudinem proportionaliter est brevius.

XXIII. In neutro exemplari MS. ullæ vocales consonantibus sunt subscriptæ, sed diligentissima ratio habetur septem literarum שעטנז גץ, quarum singulis adscribuntur tres apices, sive tria recta cornicula, hoc est, tres rectæ lineolæ. Rationem, quare septem literis adscribantur tales apices, vide infrà in Dissertatione trigesima prima.

XXIV. Ad illa cornicula videtur Salvator noster respexisse apud Mattæum *Cap.* 5. *v.* 18. ubi ait: *Amen dico vobis, usque dum prætereat cœlum & terra, Jota unum, aut unus apex nequaquam præteribit ex lege, usque dum omnia facta fuerint.* Vox Græca κεραία in Textu Græco occurrens, non denotat vocales, uti vulgò putant: nam omnes quatuordecim vocales, exceptis duabus, subscribuntur consonantibus: sed κεραία significat *corniculum*: estque diminutivum à κέρας *cornu.* Atqui scimus cornua & cornicula non in basi, sive in inferiori loco, sed in superiori loco collocari. Et per consequens hæc cornicula, quorum Christus facit mentionem, non denotant vocales; quia non subscribuntur literis, sed supra literas ornatus gratiâ notantur. Hæc sententia de ternis corniculis, quæ capitibus septem literarum addi solent, multos Christianos latet: quia libri manuscripti, ornati talibus apici-

mud loco statim citato: לא גנזוהו מפני שתחילתו דברי תורה וסופו דברי תורה: *Non retulerunt illum inter apocrypha; quia & in initio ipsius libri & in fine verba Legi consentanea continentur.*

XVII. Auctorem hujus libri fuisse Salomonem videtur firmiter probari ex versu 1. capitis 1. *Verba Koheleth filii David regis in Jerusalaim.* Nemo alius ex filiis Davidis regnavit Hierosolymæ; & vocatur à *pace* Salomo; à *dilectione* Dei יְדִידְיָה *Jedidja*, 2. *Sam.* 12. 25. *Et vocavit nomen ejus Jedidja propter Jehovam;* denique à *concionando* vel à *congregandis cœtibus* videtur cognomine קהלת *Koheleth* nominatus.

XVIII. *Quæritur*: Quando Salomo hunc librum conscripsit?

Respondeo. Judæorum sententia invenitur in Seder Olam Rabba Cap. 15. circa finem: אבל לעת זקנה שלמה סמוך למיתתו שרתה עליו רוח הקדש ואמר שלמה ספרים הללו משלי שיר השירים קהלת: *Interea sub senium Salomo prope mortem Spiritum S. habuit inhabitantem, & dictavit libros istos; Proverbia, Canticum Canticorum, Ecclesiasten.* Mercerus ex Kabh-venaki citat alios Judæorum Doctores, qui statuunt *Cantica* à Salomóne adhuc puero esse conscripta; *Proverbia* ab ipso adhuc adolescente; & *Ecclesiasten* ab ipso jam sene. Vide pluribus de his differentem Clariss. D. Johannem Terentium in Præfatione Ecclesiastis. Quare Salomon hunc librum conscripsit? *Resp.* In signum pœnitentiæ ob vanitates mundanas.

8. De Esther.

XIX. Ultimus liber inter quinque volumina vocatur אֶסְתֵּר *Esther*: quia præcipuè in hoc libro historia Estheræ, cujus intercessione Judæi liberati sunt, pertexitur.

XX. De hoc libro *primò quæritur.* Quare Regina illa vocata est אֶסְתֵּר *Esther.*

Respondeo. Judæi ajunt: quia מַסְתֶּרֶת *occultaverat* verba sua, h. e. quia non indicaverat cognationem vel natalia sua; vel quia populus mundi eam vocabat *Stellam Veneris* nomine אסתהר *ἀστήρ.* Esther ergo secundùm sententiam posteriorum esset nomen origine Græcum; quod nullo modo videtur verosimile.

XXI. Hic liber communiter in Bibliis Hebraicis designatur his duabus vocibus, מְגִלַּת אֶסְתֵּר *Volumen Esthera.* Vocatur מְגִלָּה à גָּלַל *volvere*: quia veteres Judæi semper solebant librum Estheræ in continua aliqua membrana nitidè describere, quam ob longitudinem circa lignum

lignum tornatum in modum cylindri volvebant. Hodierni Judæi antiquos etiam adhuc hodie imitantur.

XXII. *Secundò quæritur.* Quomodo solent librum manuscriptum describere?

Respondeo. Solent librum Estheræ & Pentateuchum in continuâ membranâ, quæ circa lignum, vel alio quocunque modo circumvolvitur, exscribere; & quidem sine ullis vocalibus, sine ullis accentibus, & sine ullis distinctionibus capitum & versuum. Duo talia exemplaria Estheræ, scripta in continuâ membranâ, possideo; quorum unum unius pedis, alterum verò trium ferè pedum latitudinem exæquat. Utrumque exemplar est destitutum vocalibus; accentibus & distinctionibus versuum ac capitum. Nullos libros, nisi librum Estheræ & Pentateuchum ita exscribere solent. Minus exemplar MS. ferè sex ulnas longum est, & in qualibet columna sexdecim regulæ continentur, quæ omnes ad lineam scriptæ sunt. Sulcos Judæi in membranâ deducunt, ut rectè scribere possint: nam in membrana non lineata scribere prohibitum est, & omnis talis scriptura profana æstimatur. Alterum exemplar propter majorem latitudinem proportionaliter est brevius.

XXIII. In neutro exemplari MS. ullæ vocales consonantibus sunt subscriptæ, sed diligentissima ratio habetur septem literarum שעטנז גץ, quarum singulis adscribuntur tres apices, sive tria recta cornicula, hoc est, tres rectæ lineolæ. Rationem, quare septem literis adscribantur tales apices, vide infrà in Dissertatione trigesima prima.

XXIV. Ad illa cornicula videtur Salvator noster respexisse apud Mattæum *Cap.* 5. *v.* 18. ubi ait: *Amen dico vobis, usque dum prætereat cœlum & terra, Jota unum, aut unus apex nequaquam præteribit ex lege, usque dum omnia facta fuerint.* Vox Græca κεραία in Textu Græco occurrens, non denotat vocales, uti vulgò putant: nam omnes quatuordecim vocales, exceptis duabus, subscribuntur consonantibus: sed κεραία significat *corniculum*: estque diminutivum à *κέρας cornu.* Atqui scimus cornua & cornicula non in basi, sive in inferiori loco, sed in superiori loco collocari. Et per consequens hæc cornicula, quorum Christus facit mentionem, non denotant vocales; quia non subscribuntur literis, sed supra literas ornatus gratiâ notantur. Hæc sententia de ternis corniculis, quæ capitibus septem literarum addi solent, multos Christianos latet: quia libri manuscripti, ornati talibus apici-

bus, inter Christianos admodum rari sunt. Christus ergo videtur alludere ad sententiam Judæorum, quâ existimabant tempore Prophetarum fuisse quosdam, qui non modo omnes Legis literas in numerato habebant, & sensum singularum cognoscebant; sed etiam omnium horum apicum, septem literis addi solitorum, mentem & rationem ad unguem callebant. Vide Capellum, qui in Spicilegio ad caput quintum Matthæi hanc sententiam defendit. Hæc quasi in transitu. Infrà circa finem hujus Philologi pluribus de modo libros sacros exscribendi acturi sumus.

XXV. *Secundò quæritur.* Quis est Auctor libri Estheræ?

Respondeo. 1. Quidam autumant eum ab Esdra Propheta esse conscriptum. 2. Philo Judæus existimat Auctorem hujus libri fuisse Joachim Pontificem Hebræorum, qui rogatus per literas à Mordochæo hanc nobilem historiam literarum monumentis consignâsset. 3. Multi ex Latinis ipsum Mordochæum, patrem adoptivum Estheræ, hujus voluminis scriptorem constituunt; quod conantur probare ex verbis hujus libri Capite 9. vers. 20. 23. *Scripsit Mordochæus res istas. Receperunt Judæi se facturos quod inceperant, & quod scripserat Mordochæus ad illos.*

XXVI. Olim quidam de auctoritate hujus libri dubitârunt; quia ne semel nomen Dei in eo occurrit. Sed jam communi Rabbinorum calculo inter Canonicos numeratur; & præterea in eodem dignitatis gradu cum Lege Mosaica collocatur. Judæi credunt librum Estheræ unà cum Pentateucho Mosis semper esse permansurum, secundùm dictum Rabbinorum, quod habetur in *Hil. Meg. cap. 2. Sect.* 18. quod translatum ita sonat: *Omnes libri Prophetici & Hagiographi abolebuntur diebus Messiæ, excepto libro Estheræ, qui æque stabilis erit, ut Pentateuchus.* Magni æstimatur hic liber: quia continet lætam illam historiam de liberatione omnium Judæorum à crudeli intentione Hamanis, volentis omnes Judæos, per totum Regnum Assueri dispersos, è medio tollere.

XXVII. In memoriam hujus liberationis dies decimus quartus & decimus quintus Februarii sunt festi apud Judæos. Hoc festo, quod voce Persica פורים *sortes* vocatur, totum librum Estheræ absque ulla devotione publicè in Synagogis prælegunt; & quoties Haman nominatur, toties Judæi horrendum in modum eum pedibus contundunt, maximumque strepitum per omnes Synagogas edunt. Quidam

dam ad lætitiam augendam, variegatis vestibus induti, & vulpecularum caudis in pileis ornati, per Synagogas discurrunt, & plerosque ad risum, si non ad cachinnum commovent. Hoc festo absque peccato, ex sententia Judæorum, licitum est se inebriare. Hi duo dies sunt bacchanalia Judæorum, & in multis conveniunt cum bacchanalibus Pontificiorum. Qui plura de hoc festo desiderat, adeat Clar. *Buxtorfium in Synagoga Judæorum*, *Capite* XXIX.

9. De DANIELE.

XXVIII. Inter Hagiographos sequitur דָּנִיֵּאל *Daniel*, qui fuit Propheta, & natus è tribu Juda, ex Regiis optimatibus. In ipsa pueritia abductus fuit cum Joachimo in Babyloniam, ibique factus est, si Sixto Senensi fides est adhibenda, Eunuchus Regis Chaldæorum.

XXIX. Daniel à nostris meritò inter Prophetas & quidem inter Majores numeratur: tum quia revera fuit Propheta; tum etiam quia ipsius liber continet egregiam prophetiam de adventu Messiæ. Vulgo totus liber Danielis in duas partes, scil. in partem historicam, quæ sex prioribus, & in partem propheticam, quæ sex posterioribus capitibus continetur, dispescitur. Continet ergo prophetiam: & propterea Judæi eum immeritò è choro Prophetarum extrudunt, & ad Hagiographos ablegant.

Quæritur. Quare Judæi Danielem ex ordine Prophetarum eliminant? *Resp.* Quia politicus fuit, & in aulâ Regis vixit. Verum hæc Judæorum ratio risu potius exsibilanda est, quàm rationibus refutanda. Quid enim prohibet aliquem amicitiâ Regum florere, & simul Vatem agere? Ipse Rex David non tantùm in aulâ vixit, sed etiam summum imperium tenuit; & nihilominus futura Divino afflatu cecinit. Maimon Rabbinorum Phœnix Danielem Prophetæ nomine condecoravit. Daniel igitur Propheta est: in ipso enim adventus & tempus Messiæ clarè & luculentèr describuntur.

XXX. Judæi solent Danielem & omnes libros Hagiographos inferiori loco collocare infra cæteros libros Propheticos.

Quæritur. Ob quas causas Judæi tanti non faciunt Hagiographa, quanti faciunt libros Legales & Propheticos?

Resp. Ob duas causas. 1. Quia Auctores Hagiographorum tantum à Dei Spiritu instructi esse putantur, quum Prophetæ propriè dicti à Deo fuerint instructi. Quasi verò illa diversa sint, Dei Spiri-

tus, & ipſe Deus. 2. Quia docuerunt & ſcripſerunt extra ſenſuum alterationem, quum putent alios Prophetas, eo tempore in phantaſiâ fuiſſe turbatos, quando ipſis prophetia revelebatur. Sed Judæi falluntur hac in parte: nam prophetia aut donum aliquod Dei non deſtruit naturam aut inferiores facultates, ſed potius corroborat & perficit. Vide plura in תשובת יהודה Cl. D. Hoornbeck, olim præceptoris mei venerandi, pag. 41. & 42.

XXXI. Judæi hodierni rarò Danielem legunt; etiam ſolent ejus lectionem aliis interdicere. Quare? Fortaſſe propterea, vel quia tempus adventus Meſſiæ ibi tam clarè deſcribitur; vel quia lingua Chaldaica, quâ magna pars Danielis conſcripta eſt, multo difficilior eſt Judæis Linguâ Hebraicâ. Daniel enim dimidiâ ex parte Linguâ Chaldaicâ conſcriptus eſt. Caput primum & quatuor verſus capitis ſecundi conſtat Linguâ Hebraicâ: ſed reliqua à verſu quinto Capitis ſecundi uſque ad Caput octavum excluſivè Linguâ Chaldaicâ exarata ſunt.

XXXII. Non tantum in Daniele, ſed etiam in Ezrâ nonnulla capita Linguâ Chaldaicâ ſunt conſcripta: ſcil. à verſu octavo Capitis quarti uſque ad verſum undeviceſimum capitis ſexti; itidem à verſu duodecimo Capitis ſeptimi uſque ad verſum vigeſimum ſeptimum ejusdem Capitis.

Quæritur. Quare Daniel & Ezras Linguam Chaldaicam immiſcuerunt libris Hebraicis?

Reſp. 1. Quia ipſi in Chaldæa vixerunt, ubi Linguam Chaldaicam didicerunt. 2. Quia libros ſuos conſcripſerunt in gratiam Judæorum, quibus eo tempore Lingua Chaldaica erat notiſſima & familiariſſima. 3. Quia narrant hiſtorias fere in Chaldæa geſtas, & concernentes præcipue Reges Chaldæorum.

XXXIII. Etiam undecimus verſus capitis decimi Jeremiæ ſolus in tota illa prophetia idiomate Chaldaico eſt conſcriptus.

Quæritur. Quare ille unicus verſus tantummodo in Jeremiâ eſt Chaldaicus?

Reſp. Propheta voluit Iſraëlitas docere, quid reſponderent Chaldæis volentibus detentos in captivitate ſeducere ad Deos alienos: hoc reſponderent, quod hoc verſu continetur: *Dii iſti, qui cælos & terram non fecerunt, perituri ſunt à terra, & ſub cælo.*

XXIV. *Objiciet* fortè nonnemo. Doctores noſtri communiter ſta-

ſtatuunt Vetus T. Hebraicè, & Novum Græcè conſcriptum eſſe auctenticum. Illi ergo vel hallucinantur, vel illa capita, Linguâ Chaldaicâ exarata, non ſunt auctentica.

Reſpondeo. 1. Doctores noſtri, cum ſic loquuntur, à potiori parte deſumunt denominationem. Pleraque enim Hebraicè conſcripta ſunt: ideoque univerſaliter hunc honorem linguæ ſanctæ adſcribunt.

2. Vel fortaſſe non deſumunt denominationem à majori parte, ſed ſic loquuntur, quia Lingua Chaldaica non tam eſt nova lingua, quàm quidem nova Linguæ Hebrææ dialectus. Quemadmodum in Lingua Græca ſunt variæ dialecti; ut Attica, Jonica, Dorica, Bœetica & Poëtica, eodem modo in Lingua Hebraica ſunt quædam dialecti: ideoque Lingua Chaldaica & Syriaca poſſunt vocari duæ diverſæ Linguæ Hebraicæ dialecti.

XXXV. *Quæritur.* Utrum Daniel & Ezras propriè Chaldaicè; an vero Syriacè ſcripſerunt?

Reſp. Propriè loquendo ſcripſerunt Chaldaicè.

Dices: Danielis cap. 2. v. 4. ſic legitur: *Et locuti ſunt Chaldæi ad regem* ארמית *Syriacè*: & Eſræ cap. 4. v. 7. *Et ſcriptura epiſtolæ ſcripta erat* ארמית *Syriacè, & tranſlata Syriacè.*

Reſp. Vox ארמית *Syriaca* eſt vox generalis, comprehendens in ſe & Linguam Syriacam & Chaldaicam ſtrictè ſic dictam. Vox *Syriaca* in his allegatis locis tam generalem dubio procul habet ſignificationem, ut ſub ſe etiam contineat Linguam Chaldaicam. Ergo *Syriacè* hic ſumitur pro *Chaldaicè.*

XXXVI. Ut unusquiſque commodius Capita Chaldaica, in Daniele & Eſra occurrentia, unà cum verſu Jeremiæ intelligere poſſet, placuit ea omnia Hebraicè translata in lucem edere, nempe duo priora Capita in calce Tractatus Talmudici, *Pirke Abhoth* appellati; & jam noviſſimè omnes Textus Chaldaicos totius V. T. Hebraicè edidi in fine Philologi Græci anno 1685.

XXXVII. De libro Danielis ultimò *quæritur.* Quis ejus eſt auctor?

Reſpondeo. 1. Plerorumque ſententia eſt quod ipſe Daniel librum ſuum conſcripſerit; & quidem in captivitate Babylonica. Nam Daniel in terra ſancta non potuit librum ſuum ſcripſiſſe: quia nunquam ex Babylonia in Palæſtinam reverſus eſt; ſed poſt captivitatem ſemper in Babyloniâ vixit, ibique defunctus, magnis honoribus ſepultus eſt. 2. Talmudiſtæ adſcribunt hunc librum Synagogæ magnæ, quæ con-

conſtabat centum & viginti Viris, inter quos multi Prophetæ fuerunt. Nos hunc librum ipſi Danieli vendicamus.

10. De Ezra.

XXXVIII. Danielem ſequitur עֶזְרָא *Eſras*, quod Hebraicè *auxilium* denotat. Ille enim Eccleſiæ Judaicæ; in captivitate Babylonica ſeptuaginta annos afflictæ, extremum auxilium attulit. Judæi Eſram abſque ulla veritatis ſpecie tum cum Zerubbabele, tum etiam cum Propheta Malachia confundunt: ſed nos illum tam ab hoc quam ab illo diſtinguimus.

XXXIX. De libro Eſræ *quæritur*. Quis ejus eſt auctor?

Reſpondeo. Nos conſtituimus Eſram ejus libri Auctorem. Hic Eſras non tantum Propheta, ſed etiam illius magni extraordinarii Synedrii Hieroſolymis congregati præſes fuit. Hic Propheta claruit ſimul cum Nehemia; & in libro ſuo reditum Iſraëlitarum ex captivitate Babylonica in Palæſtinam, atque inſtaurationem Urbis & Templi Hieroſolymitani, cujus ipſe auctor primus & præcipuus fuit, deſcripſit. Vixit & floruit ante nativitatem Chriſti fere circa annum quingenteſimum.

11. De Nehemia.

XL. Penultimus liber eſt נְחֶמְיָה *Nehemias*, cujus liber vulgo in Bibliis Hebraicis vocatur ספר שני *liber ſecundus* Eſræ.

De hoc libro *quæritur primò*. Quis ejus eſt Auctor?

Reſpondeo. Ipſe Nehemias eſt Auctor; quod inde veroſimiliter conjicitur: quia in toto fere libro de ſe per primam perſonam loquitur.

Secundò quæritur. Quare liber Nehemiæ nomen Eſræ adeptus eſt.

Reſpondeo. 1. Quia liber Nehemiæ ea continet, quæ ſimul ab Eſra & Nehemia geſta ſunt. Nehemias enim in reſtauratione Urbis & Templi plurimum Eſræ auxiliatus fuit.

2. Quia hi duo libri, ſcil. Eſras & Nehemias, olim tam apud Hebræos quàm apud Græcos in unum volumen connectebantur. Eodem modo duodecim Prophetæ minores pro unico libro adhuc hodie numerantur; quia illi omnes olim ſimul, ne parvitate ſua ſinguli diſtraherentur, compingebantur. Hanc conſuetam appellationem ſequuti fuerunt ipſi Maſorethæ Tyberienſes, qui horum duorum librorum verſus non ſigillatim, ſed conjunctim enumerârunt. In nonnullis Bibliis Hebraicis liber Eſræ vocatur סֵפֶר רִאשׁוֹן *liber primus*;

rum; quia Nehemias ejus secundus liber vulgò nominatur.

12. De CHRONICIS.

XLI. Agmen omnium librorum, secundùm ordinem apud Judæos usitatum, claudunt דִּבְרֵי הַיָּמִים *Verba dierum*, id est Annales vel Chronica. Græci nomine *παραλιπομένων Prætermissorum* indigitant: quia in hoc libro breviter explicantur, quæ in libris Josuæ, Judicum, Samuelis & Regum aut omissa, aut leviori brachio perstricta erant.

XLII. De his duobus libris *quæritur*, Quis eos conscripsit?

Respondeo. Salomo Jarchi & Kimchi statuunt, quod Esras utriusque libri sit auctor. Alii incerto alicui auctori adscribunt.

XLIII. Liber Chronicorum ab ipso auctore in duos libros distributus non est; sed Latini & Græci eum propter magnitudinem in duos libros diviserunt. Qui plura de libris Veteris Testamenti desiderat, adeat tum Hottingerum in Thesauro Philologico, tum etiam Bibliothecam Sixti Senensis Lib. 1.

DISSERTATIO NONA, DE

Libris Apocryphis, de Libris nominatis in V. T. & de Viris Synagogæ magnæ.

§. 1. 2. *Quær. An libri Apocryphi sint Canonici; Et an quidam libri Canonici ex Canone V. T. perierint?*

3. *Apocryphi non pertinent ad Canonem V. T.*

4. *Nam non sunt scripti à Propheta. Malachias sub V. Test. fuit ultimus Propheta.*

5. *Non sunt ab ipsis Auctoribus scripti Hebraicè; licèt postea sint à nonnullis translati.*

6. *Non fuerunt asservati à Judæis in arca publica vel privata.*

7. *Multa fabulosa, superstitiosa & contradictoria in iis inveniuntur.*

8. *Vocis Apocryphi appellatio inquiritur.*

9. *Possunt vocari Apocryphi ob duas rationes.*

10. *Ratio datur quare Apocryphi in Bibliis retineantur & postponantur.*

11. *Libri allegati in V. T. non probant Canonem esse imperfectum.*

12. *Tredecim libri, in V. T. allegati, recensentur.*

13. *Illi vel nunquam pertinuerunt ad Canonem, vel jam aliis insigniuntur nominibus.*

14. 15.

14. 15. *Concilium magnum Virorum 120. describitur.*
16. *Tria fuerunt ordinaria collegia.*
17. *Primum est Sanbedrin 70. Virorum.*
18. *Secundum est 23. Virorum.*
19. *Tertium est 3. Virorum.*
20. *Explicatur quales fuerint qui Canonem constituerunt.*
21. *Illud exemplar ab Esra correctum hodie nullibi invenitur.*
22. *Omnia apographa V. T. licèt autographa non amplius supersint, nunquam simul perierunt.*

I. *De Libris Apocryphis.*

SECTIO I.

SUperioribus quatuor Dissertationibus enumeravimus omnes libros Veteris Testamenti, qui à Reformatis pro Canonicis habentur. Præter hos Canonicos agnoscunt Pontificii adhuc alios libros, vulgo Apocryphorum titulo insignitos, quos etiam Canonicorum numero annumerant. Sunt etiam nonuulli, qui non quidem alios libros annumerant, sed qui asserunt quosdam libros Canonicos ex Canone Veteris Testamenti periisse.

II. Duo ergo hìc ventilanda & examinanda proponuntur. 1. An libri, qui à Reformatis Apocryphi vocantur, quique ante Synodum Dordracenam inter Vetus & Novum Test. compingebantur, & jam ex decreto ejusdem Synodi post utrumque Testamentum disponuntur, sint Canonici, & regula fidei ac morum? 2. An quidam libri Canonici, qui olim pertinuerunt ad Canonem, jam ex Canone ejecti sint?

III. Respondeo ad primam quæstionem. Libri illi, qui vulgo Apocryphi vocantur, non sunt Canonici, nec regula fidei & morum. Nolumus hic omnia, ne Iliada post Homerum scribere videamur, congerere, & omnibus fulcris, quibus possemus, sententiam negativam statuminare. Sententia enim Reformatorum satis superque à Theologis probata est, sed tantum paucis rationibus (quia hæc materia etiam ad Philologiam pertinet) sententiam illam confirmabimus. Libri Apocryphi in Canonem librorum Veteris T. non sunt recipiendi propter has sequentes rationes.

IV. *Prima* ratio est. Quia libri Apocryphi non sunt scripti à Propheta: nam post Malachiam, qui à Judæis vocatur חוֹתַם הַנְּבִיאִים *Sigillum*

gillum Prophetarum, tempore Veteris Fœderis nullus Propheta fuit: quod probatur ex 1. *Macch. cap.9. v. 27.* ubi dicitur: *Fuit afflictio magna in Israëlitis, cujusmodi non fuerat, ex quo die non est visus Propheta ipsis.* Atqui Scripta Veteris Test. vocantur Scripta Prophetica in Epistola ad Romanos *Cap. 16. v. 26. Nunc vero factum est manifestum, & per* SCRIPTURAS PROPHETICAS *ex imperio æterni Dei ad obedientiam fidei, omnibus Gentibus notificatum.*

Contra hanc rationem fortè *objiciet* nonnemo, quod Malachias non fuerit ultimus Propheta: nam in Novo T. aliquoties fit mentio Prophetarum quorundam; ex. gr. Actor. *Cap. 11. vers. 27. 28. Per id tempus descenderunt Hierosolymis Prophetæ Antiochiam. Et unus eorum surgens, nomine Agabus, significavit per Spiritum, famem magnam futuram in toto terrarum orbe: quæ fuit sub Claudio Cæsare.* Et cap. 21. Versu 9. *Quatuor filiæ Philippi Evangelistæ erant virgines Prophetantes, &c.*

Respondeo. Quando negamus post Malachiam fuisse ullum Prophetam, tum loquimur de illo tempore, quo adhuc durabat œconomia Veteris Testamenti. Atqui ille Agabus & quatuor illæ virgines prophetantes vixerunt sub œconomia Novi Testamenti.

V, *Secunda* est. Quia libri Apocryphi non sunt scripti Linguâ Hebraicâ; quæ tamen lingua in Veteri Test. sola erat Prophetica. Libri enim Veteris T. sunt scripti Israëlitis; Psal. 147. 19. 20. *Indicat verba sua Jakobo, statuta & jura sua Israëlitis. Non fecit ita ulli genti*: & soli Israëlitæ Linguâ Hebraicâ utebantur. Sed libri Apocryphi sunt scripti Linguâ Græcâ, & quartus liber Esræ tantum Latinè invenitur.

Fortasse nonnemo *infringere* studebit hanc rationem, dicendo: Multi libri Apocryphi Linguâ Hebraicâ sive Chaldaicâ scripti inveniuntur: ex. gr. Liber *Syracidis* ex Hebraico sermone versus est, & aliquoties citatur à Thalmudicis. Hieronymus testatur *Tobiam* & *Judith* primitùs Chaldaicè fuisse conscriptos, asseritque se primum librum *Macchabæorum* Hebraicè vidisse. Munsterus Tobiæ historiam ex Lingua Hebraica in Latinam transtulit, quam etiam Basileæ Anno 1570. edidit. Imo quod magis est, Cl. Hottingerus testatur in Thesauro Philol. pag. 315. quod omnes libros Apocryphos, Linguâ Hebraicâ scriptos, possideat. Ex his allegatis exemplis videtur probari hanc secundam rationem esse stramineam & nullius efficaciæ.

Respondeo. Concedo illos libros in antiquorum manibus, Linguâ Hebraicâ vel Chaldaicâ scriptos, fuisse inventos, & adhuc hodie in

multorum manibus inveniri: verum nego eosdem libros ab ipsis Auctoribus tali Linguâ primitus fuisse conscriptos: sed puto illos exercitii tantum gratiâ à quibusdam esse versos; quod tum ex ipsa styli cruditate, tum etiam ex solœcismis, in illis passim occurrentibus, satis apparet. Hottingerus expressè ait in dicto loco libros suos Apocryphos scriptos Hebraicè esse translatos à Judæo quodam.

VI. *Tertia* ratio est. Quia libri Apocryphi nec in arca publica, nec in arcis privatis singularum Synagogarum unquam à Judæis sunt asservati; in quibus tamen arcis libri Canonici asservari solent. In qualibet enim Judæorum Synagoga arca quædam collocatur, cui nonnulli libri sacri, membranæ inscripti, includuntur. Nunquam ulli arcæ Judæorum libri Apocryphi fuerint inclusi; cum tamen *Eloquia Dei ipsis concredita* dicat Paulus in Epistola ad Romanos *Cap.* 3. *v.* 2. Præterea Christus nunquam Judæos, quod vel S. Codicem corrupissent, vel quosdam libros ex eo rejecissent, accusavit.

VII. *Quarta* & ultima ratio est. Libri Apocryphi non sunt Canonici: quia multa fabulosa, superstitiosa & contradictoria in iis inveniuntur. de his omnibus consule doctissimam præfationem libris Apocryphis in Versione Nova Belgica præfixam. Ex his allegatis [illegible]tionibus apparet libros Apocryphos non pertinere ad Canonem Veteris Testamenti.

VIII. *Secundò quæritur.* Quare illi libri, qui propter rationes jam recensitas è choro Canonicorum eliminantur, vocantur *ἀπόκρυφοι apocryphi*, id est, *absconditi*?

Respondeo primò. Quidam sic denominatos volunt ab ἀπὸ & κρύπτη, hoc est, *capsa* sive *arcula*, quia in sacra capsa sive arcula nunquam fuerunt collocati: Κρύπτη enim denotat *locum abditum & concameratum.*

Resp. secundò. Alii ab *ἀποκρύπτω occulto*, *abscondo*, deducunt. Sed Auctores, qui ab *ἀποκρύπτω* hos libros denominari Apocryphos autumant, non conveniunt in assignanda causa, ob quam *ἀπόκρυφος* ab *ἀποκρύπτω* derivetur. Quidam arbitrantur, quod absconditi vocentur.

1. Quia Auctores eorum erant obscuri & ignoti. Sed illa sententia non est verosimilis: quia multorum Canonicorum Auctores etiam sunt ignoti, & è contrà quorundam Apocryphorum Auctores sunt noti. Inde tamen nemo legitimè probabit vel illos Canonicos, quorum Auctores sunt ignoti, esse Apocryphos; vel hos Apocryphos,

phos, quorum Auctores sunt noti, esse Canonicos.

2. Alii statunt, quod Apocryphi sic vocentur, quia Auctoritas illorum librorum apud antiquos fuit incerta & obscura.

3. Denique nonnulli volunt eos libros vocari Apocryphos, quia non licitum fuit eos publicè in veteri Ecclesia ex suggestu legere, sed tantum in privatis ædibus. Attamen Ecclesia Latina lectionem publicam librorum Apocryphorum, ad ædificationem Ecclesiæ, pro tempore concessit.

IX. Nos statuimus, quod libri Apocryphi sic vocentur: vel quia à Judæis abscondebantur, ne aliquis eos publicè in Synagoga prælegeret, aut Canonicorum numero annumeraret; vel quia non fuerunt in capsa sive in arca Judæorum, in qua libri Canonici recondebantur.

X. *Tertiò quæritur.* An libri Apocryphi jure ex Bibliis Belgicis, Latinis, aliisque possent extrudi?

Respondeo. Quidni? Nam Judæi eos nunquam receperunt, nec libris Canonicis annumerârunt, nec etiam revera Canonicis annnumerandi sunt. Quare ergo (dicet fortè aliquis) in plerisque Bibliis Latinis, Belgicis aliisque retinentur, cum credamus eos non pertinere ad Canonem? *Resp.* Veneranda Synodus Dordracena, habita annis 1618. & 1619. judicavit non fore inconveniens, si libri Apocryphi de novo ex Lingua Græca transferrentur, & in nova Versione Belgica retinerentur; ne Pontificiis daretur occasio calumniandi, & Reformatos apud plebem accusandi, ac si quosdam libros, qui tot seculis in Bibliis fuerunt, extrusissent, & Codicem sacrum imperfectiorem reddidissent: attamen eadem Synodus eos postponendos esse judicavit, quia credidit illos ad Canonem non pertinere.

II. *De Libris nominatis in V. T.*

XI. Secundum, quod exactâ trutinâ est expendendum, tangit libros, qui in Veteri Test. nominantur. Pontificii, ad stabiliendas suas traditiones, conantur probare Textum sacrum esse imperfectum, utentes argumento desumpto à libris nominatis in Veteri T. quorum tamen vel pauci, vel, ut illi volunt, nulli in Bibliis inveniuntur. Si jam probaverint illos libros, quorum mentio fit, esse Canonicos, putant se simul etiam probâsse S. Scripturam esse imperfectam.

XII. In Veteri T. *tredecim* circiter librorum fit mentio, quorum jam vel nullus invenitur, vel saltem nullus ex illis tredecim eo nomine in titulis librorum Veteris Test. insignitur, quo jam in ipso Textu sacro denominantur. Nos breviter tredecim illos libros enumerabimus, & simul loca illa indicabimus, in quibus libri illi allegantur. Deinde post recensionem eorum, judicium nostrum dabimus. Loca illa sunt hæc sequentia.

1. *Exodi* Cap. 24. vers. 7. fit mentio סֵפֶר הַבְּרִית *Libri fœderis: Et accepit* ספר הברית LIBRUM FOEDERIS, *& legit in auribus populi.* Sed talis liber eo nomine insignitus, non invenitur.

Respondeo. Rabbi Salomo Jarchi existimat per hunc librum fœderis intelligi totum librum Geneseos, & partem Exodi usque ad finem Capitis undevigesimi.

2. Moses *Numerorum* Cap. 21. v. 14. facit mentionem Libri bellorum Dei: *Idcirco dicitur* בְּסֵפֶר מִלְחֲמֹת יְהוָה IN LIBRO BELLORUM JEHOVÆ

Respondeo. Non intelligitur liber aliquis Canonicus, sed liber historicus, in quo bella quædam, quæ Israëlitæ gesserunt, conscripta fuerunt. Hic liber absque jactura Canonis potuit periisse.

3. *Josua* Cap. 10. v. 13. Solis quies probatur ex libro, qui vocatur סֵפֶר הַיָּשָׁר *Liber Recti. An non hoc scriptum est* על ספר הישר IN LIBRO RECTI? *Et stedit sol in medio cœlorum.*

Respondeo. Hic liber, utpote forensis & historicus, absque jactura Canonis cum aliis forensibus periit.

4. 1. *Sam.* cap. 10. v. 25. Samuel descripsit jus regni in libro, cujus nomen est *Liber rationis regni.* Sic sonat Textus: *Et locutus est Samuel ad populum* אֵת מִשְׁפַּט הַמְּלֻכָה JUDICIUM REGNI; *& scripsit in libro.*

Respondeo. Rabbi David Kimchi per hunc librum intelligit partem primam libri primi Samuëlis. Vel intelligi potest octavum caput primi libri Samuëlis: in illo enim capite ordine pertexitur ratio sive consuetudo futuri Regis Saulis. Nam vocabulum סֵפֶר non semper librum, sed sæpe tantum narrationem aliquam vel catalogum aliquem significat.

5. De Salomone dicitur 1. *Regum* Cap. 4. v. 32. quod eloquutus fuerit שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מָשָׁל *ter mille sententias*; & versu 33. *quod loquutus fuerit de plantis, &c.*

Respondeo. Fortasse per illas sententias intelliguntur מִשְׁלֵי שְׁלֹמֹה Pro-

Proverbia Salomonis, aut eorum magna ſaltem pars: vel fortè intelliguntur aliæ nonnullæ ſententiæ, quæ nunquam ad Canonem pertinuerunt. Præterea illa, quæ loquutus eſt de plantis, de beſtiis, de avibus & de reptilibus, fuerunt tantum quædam phyſicalia, quæ abſque jactura Canonis perierunt.

6. 1. *Regum* Cap. 11. v. 41. allegatur liber vocatus *Liber verborum Salomonis*: Sic ait Textus S. *Et reliqua acta Salomonis, & omnia quæ fecit, & ſapientia ejus, nonne ipſa ſcripta ſunt* עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי שְׁלֹמֹה IN LIBRO VERBORUM SALOMONIS?

Reſpondeo. Intelligitur liber Hiſtoricus, in quo vita & res geſtæ Salomonis deſcribuntur; qui, utpote non canonicus, periit.

7. 1. *Reg.* Cap. 15. v. 31. Auctor citat Hiſtoriam, cujus uberior explicatio invenitur in libro, qui vocatur *Liber Chronicorum regum Iſraëlis*: Sic inquit Textus S. *Et reſiduum verborum Nadab, omnia quæ fecit, nonne ipſa ſcripta ſunt* עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל. IN LIBRO VERBORUM DIERUM ISRAEL?

Reſpondeo. Non eſt liber Canonicus, ſed tantum Hiſtoricus, in quo Hiſtoria Regum Iſraëlis fuſiùs fuit deſcripta.

8. *Jeſaiæ* Cap. 29. v. 11. de viſione dicitur, quod ſit *ſimilis verbis libri obſignati*: Sic ait Propheta: *Et erit vobis viſio omnium*, כְּדִבְרֵי הַסֵּפֶר הֶחָתוּם SICUT VERBA LIBRI SIGNATI, &c.

Reſpondeo. Propheta non intelligit librum certum, ſcriptum à quodam certo Auctore, ſed librum quemvis in genere, qui obſignatus ſive clauſus erat.

9. *Jeſaiæ* Cap. 34. v. 16. dicit Propheta דִּרְשׁוּ מֵעַל סֵפֶר יְהוָה *Quærite in libro Domini.*

Reſpondeo. Per hunc librum intelligi poteſt ipſa prophetia Jeſaiæ, quæ vocatur liber Jehovæ, quia ejus inſtinctu & Spiritu dictata eſt.

10. Auctor Capite 10. *Eſtheræ* v. 2. allegat hiſtoriam, cujus mentio fit עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי מָדַי וּפָרָס *In libro Chronicorum Regum Mediæ & Perſiæ.*

Reſpondeo. Per hunc librum denotantur acta publica & civilia, in quibus acta Regum Mediæ & Perſiæ annotata fuerunt.

11. 1. *Chron.* cap. 29. v. 29. fit mentio verborum Nathanis Prophetæ, & Gadis Videntis; quæ tamen verba in nullo libro Nathanis vel Gadis inveniuntur: *Et res Davidis prima & noviſſima, ecce ipſa ſcripta ſunt in verbis Samuelis videntis* וְעַל־דִּבְרֵי נָתָן הַנָּבִיא וְעַל־דִּבְרֵי גָּד הַחֹזֶה ET IN

VERBIS NATHAN PROPHETÆ, ET IN VERBIS GAD VIDENTIS.

Respondeo. Hi libri adhuc hodie inveniuntur in Canone, sed alio insigniuntur nomine, scil. nomine *Samuelis.* Intelliguntur ergo libri Samuelis, quorum Auctores sunt duo antedicti Prophetæ: excipiuntur tamen priora viginti quatuor capita, quæ ab ipso Samuele composita esse videntur.

12. Auctor secundi libri *Chronicorum* cap. 33. v. 19. citat quædam, quæ dicit inveniri בְּדִבְרֵי חוֹזָי *In verbis Chosai.*

Respondeo. Chosai fuit scriptor aliquis Historicus, cujus liber, utpote non Canonicus, periit.

12. In secundo libro *Chronicorum* cap. 35. v. 25. Lamentatio Jeremiæ describitur; וַיְקוֹנֵן יִרְמְיָהוּ עַל־יֹאשִׁיָּהוּ *Et lamentatus est Jeremias propter Josiam. — Et ecce ipsa scripta sunt in lamentationibus.*

Respondeo. 1. Sunt nonnulli qui putant hanc lamentationem esse postremam partem libri Threnorum, sub quarto & ultimo Alphabetho comprehensam. 2. Alii arbitrantur eam lamentationem, utpote non Canonicam, periisse. Sed si aliquis probet eam lamentationem ab ipso Jeremia esse conscriptam, regero omnia illa, quæ à Prophetis conscripta sunt, non esse auctentica; nisi fuerint eum in finem literis mandata, ut pro Canonicis ab Ecclesia reciperentur. Hi sunt præcipui libri, obiter in Veteri T. allegati, quorum tamen præcipui secundùm literam jam non inveniuntur.

XIII. De his libris, in Veteri Testamento nominatis, *quæritur*: An ex illis libris potest probari quosdam libros ex Canone Veteris Test. periisse; & per consequens Canonem imperfectum esse?

Respondeo. Nullo modo hoc inde probari potest. In genere dupliciter responderi potest ad hanc quæstionem. 1. Libri plerique, jam suprà nominati, non sunt Canonici: qui propterea absque jactura Canonis perire potuerunt. Plurimi ex libris jam citatis sunt libri merè Historici, continentes res Physicas vel Politicas; qui, sive sint scripti à Prophetis, sive ab aliis, etiamsi perierint nec ne, parvi interest, modo non sint scripti eum in finem, ut in Canonem redigerentur.

2. Posito sed non concesso, quod quidam libri, retro nominati, sint Canonici, inde tamen nemo firmiter poterit probare quosdam libros è Canone periisse: nam illi forte jam aliis insigniuntur nominibus. Ex. gr. Moses Exodi *Cap.* 24. *v.* 7. per *Librum fœderis* potuit de-

no-

notasse partem illam Pentateuchi, in qua mandata Ecclesiastica & Politica, Israëlitis data, recensentur. Et 1. *Reg.* 4. 32. per ter mille sententias, à Salomone dictatas, intelligi possunt Proverbia Salomonis. Simili modo etiam responderi potest de nonnullis aliis libris. Ex his ergo concludimus, quod nullus liber Canonicus ex Veteri T. perierit. Vide plura in Thes. Philol. Hottingeri Lib. 2. Cap. 2. sect. 2.

III. *De Viris Synagogæ magnæ.*

XIV. Hactenus enumeravimus libros Canonicos, & spurios à veris separavimus, atque simul etiam probavimus Canonem Veteris Test. esse perfectum, nec ullos libros è Canone esse ejectos, qui unquam ad Canonem pertinuerunt. Sed quia nonnulli fuerunt, qui libros dispersos hinc inde collegerunt, & Canonem constituerunt, atque errores, qui forte in particulares quosdam MSS. Codices irrepserant, correxerunt, ideo operæ pretium erit inquirere, per quos Auctores hæc omnia facta sint.

XV. Hinc *primò quæritur.* Quis libros Veteris T. dispersos hinc inde collegit, & libros nothos à veris Canonicis separavit?

Respondeo. Communiter Judæi hoc adscribunt Viris Synagogæ magnæ, qui vocantur אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה *Viri Synagogæ magnæ.* Quandoquidem crebrò in Scriptis Rabbinorum hujus magni Concilii fit mentio, ideo pauca de illo, quantum quæstionis illustrationem attinet, delibabo. Hierosolymæ, sexto ferè sæculo ante nativitatem Salvatoris nostri, magnum Concilium, post solutam captivitatem Babylonicam, in quâ Judæi 70. annos captivi detenti fuerant, ab Esdra Sacerdote, jussu & auctoritate Regis Artaxerxis, fuit convocatum: uti videre est *Esdræ* cap. 7. Esdras fuit caput & Præses hujus Concilii, & Nehemias ipsius coadjutor. Hi duo ex Primoribus & doctioribus alios collegas sibi elegerunt; ita ut Concilium illud excreverit in numerum centum & viginti Virorum. Inter hos electos multi fuerunt tum Legisperiti, tum etiam Prophetæ, qui in Babyloniâ cum Esdrâ ut captivi vixerant. Non è minimis erant hi sequentes: Haggæus, Zacharias, Malachias, Serobabel filius Schealtielis, Mordechai, Bilschan, Jeschua filius Jehotzedek Sacerdotis, Seraja, Realia &c. Esdras, Præses hujus Concilii, vocatur סוֹפֵר מָהִיר *Scriba promptus:* tum quia legem Divinam promptissimè exscribebat; tum etiam, &

qui-

quidem præcipue, quia S. Scripturæ erat peritus & doctus interpres: illam enim docte enarrabat, & populo optime explicabat. Scriba significat Legisperitum, sive Doctorem legis tam in Veteri quam in Novo T. Matthæus ait Cap. 7. v. 24. *Christus docebat eos, ut habens auctoritatem, non autem ut Scribæ.* Judæi Esdram cum Prophetâ Mose ratione doctrinæ & dignitatis comparant, & statuunt præter eum nullum fuisse dignum, cui lex traderetur, si Moses non fuisset. Hoc Concilium permagnæ fuit auctoritatis; adeo ut penes hoc fuerit omnis potestas Ecclesiastica. Hoc Concilium fuit extraordinarium, ideoque non diu duravit: ultimus dicitur fuisse Simeon justus, qui Alexandro Macedoni, Hierosolymam vastare volenti, obviam Sacerdotali togâ indutus ivit, eumque ad clementiam erga Urbem movit. Buxtorfius in Tyberiade *Cap.* x. multis auctoritatibus antiquorum Rabbinorum & ipsius Talmudis probat veritatem talis convocati Concilii post liberationem ex captivitate Babylonica: ex. gr. In Talmude Hierof. Tract. Megilla Cap. 3. circa finem sic scribitur: כיון שעמדו אנשי כנסת הגדולה החזירו את הגדולה ליושנה *Quando exsurrexerunt Viri Synagogæ magnæ, illi restituerunt magnificentiam*, h. e. Coronam Legis, *in pristinum statum.* Idem confirmatur in Tractatu פרקי אבות *Pirke Abboth* Cap. 1. *Moses accepit Legem de monte Sinai, & tradidit eam Josuæ, Josua Senioribus, Seniores Prophetis, Prophetæ tradiderunt eam* לאנשי כנסת הגדולה VIRIS SYNAGOGÆ MAGNÆ.

XVI. Præter hoc Concilium extraordinarium fuerunt adhuc tria alia ordinaria inter Judæos Concilia, scil. maximum, majus & minimum.

XVII. *Primum* & maximum Collegium, à Mose jussu Dei *Numerorum* Cap. 11. v. 16. institutum, constabat, præter Præsidem, Viris septuaginta. Hoc Collegium tantum Hierosolymæ erat congregatum, & vocabatur unicâ voce סַנְהֶדְרִין *Sanhedrin.* Penes hoc Collegium fuit omnis potestas Ecclesiastica & Civilis. Ad aliud Collegium non dabatur provocatio, sed in hoc judicii terminus erat. Præterea hoc idem Collegium Reges & Magistratus eligebat, de bello gerendo vel de pace ineunda deliberabat, & nullum præter Deum & gladium superiorem agnoscebat.

XVIII. *Secundum* ordinarium Collegium constabat viginti tribus Viris; eratque in omnibus locis & urbibus, in quibus centum & viginti

ginti vel plures patresfamilias aut œconomiæ erant. Viri hujus Collegii de capite & fortunis civium, an aliquis esset lapidandus, suffocandus, igne comburendus, vel gladio è medio tollendus, judicabant. Hæ enim erant quatuor illæ ordinariæ suppliciorum capitalium species, quibus Judæi sontes occidebant.

XIX. *Tertium* & minimum Collegium constabat tantum tribus viris; & erat in illis locis, in quibus pauciores erant, quam centum & viginti familiæ. Hoc Collegium rebus parvi momenti judicandis erat præpositum; nempe sententiam dicebat de debitis pecuniariis, de damnis illatis, de restitutione dupli, quadrupli. de calcei extractione, & de nonnullis aliis. Hæc quasi in transitu de collegiis ordinariis. Vide plura de his tribus Collegiis in Philologo Mixto Differt. 46.

XX. Per Viros Synagogæ magnæ intelliguntur illi, non qui membra fuerunt Conciliorum ordinariorum, sed qui ad Concilium illud extraordinarium centum & viginti Virorum fuerunt admissi. Hoc Collegium libros Veteris T. in unum volumen redegit, Sacram Scripturam à Pseudo-prophetarum falsis libris segregavit, & multa alia circa Ecclesiæ Reformationem, atque circa sacros Libros, eos ab adnatis erroribus emuscando, præstitit.

XXI. *Secundò quæritur.* An illud exemplar, cui Collegium magnum, Esrâ præside, medicam manum adhibuit, & ab eodem Collegio collectum, adhuc hodiè superfit?

Respondeo. 1 Quidam audaculi affirmativam defendunt sententiam, inter quos est Finus Adrianus in libro, cui nomen dat *Flagellum Judæorum.* Hic idem asserit, quod ipsa Biblia, ab Esrâ restaurata, custodiantur Bononiæ in Ecclesiâ S. Dominici; quia Judæi mutuo acceperant pecuniam ab illa Ecclesia: & propterea Biblia illa loco pignoris tradita erant illi Ecclesiæ, in qua tamdiu hæc Biblia asservarentur, donec pecunia mutuo data illi Ecclesiæ redderetur. Sed hæc ficta sunt, & in cerebro nugivendulorum & mirionum quorundam fabrefacta.

2. Nos itaque verosimilius esse existimamus ipsum exemplar ab illo Collegio collectum, & à vitiis repurgatum, nec hodie superesse, nec etiam post devastationem Templi secundi superfuisse. Prisci enim Judæi, qui circa illa tempora vixerunt, nullam ejus exemplaris faciunt mentionem. Præterea loca publica, in quibus hi aliique libri sacri asservati fuerunt, aliquoties sunt diruta, & igne combusta. Vide

plura apud Hottingerum in Thes. Philol. pag. 115.

XXII. *Tertiò quæritur.* An, degentibus Judæis in captivitate Babylonica, omnia exemplaria tam Autographa Mosis & Prophetarum, quam Apographa perierunt, & ab Esdra miraculosè restituta fuerunt?

Respondeo. 1. Si libris Apocryphis fides adhibenda esset, facile in castra affirmantium descenderemus. Nam libro quarto Esdræ *Cap.* 14. v. 21. 23. 24. &c. dicitur, quod Lex exusta sit, & à quinque Scribis, Esrâ dictante, spatio quadraginta dierum restituta. Hoc argumento multi ex Veteribus moti sententiam affirmativam defenderunt. Pontificii ambabus ulnis hanc sententiam amplectuntur. Putant enim se inde probare posse, quod S. Scriptura non sit Ecclesiæ necessaria, quodque Ecclesia absque Scripturis possit conservari; ac quod tempore captivitatis Babylonicæ revera sit conservata. Hanc sententiam eum in finem defendunt, ut traditionibus suis auctoritatem concilient, easque statuminent.

Sed sententiam hanc affirmativam, utpote falso & stramineo fundamento innixam, rejicimus, & asserimus quod nunquam omnes libri tam Autographi quam Apographi simul perierint: sed semper, licet perierint Autographi, quod libenter concedimus, quidam Apographi per Providentiam Divinam conservati fuerunt. Quæ enim fuisset Divina illa in hominibus memoria, quæ plerosque libros Veteris T. tàm quoad phrases & voces, quàm quoad singulas anomalias in cerebro humano retinere potuisset. Vidi quidem Judæum, qui integrum Pentateuchum Hebraicè ad unguem callebat, & memoriter à quolibet dato loco recitare poterat: sed non videtur verosimile talem posse inveniri, qui omnes libros ita memoriter callet, ut absque ullo errore omnes libros recitare, & cum omnibus vocalibus ac anomaliis describere posset. Præterea obstat Providentia Divina, quâ S. Scriptura hactenus ab insultibus diaboli & ab insidiis aliorum clandestinorum hostium sarta tecta semper servata fuit. Non igitur videtur verosimile Deum unquam permisisse, ut S. Scriptura ita fuerit annihilata, ut plane nullum exemplar in toto mundo superfuerit.

DIS-

DISSERTATIO DECIMA, DE

Literis Majusculis, Minusculis, Suspensis, Inversis, & Irregularibus Veteris T.

plura apud Hottingerum in Thes. Philol. pag. 115.

XXII. *Tertiò quæritur.* An, degentibus Judæis in captivitate Babylonica, omnia exemplaria tam Autographa Mosis & Prophetarum, quam Apographa perierunt, & ab Esdra miraculosè restituta fuerunt?

Respondeo. 1. Si libris Apocryphis fides adhibenda esset, facile in castra affirmantium descenderemus. Nam libro quarto Esdræ *Cap.* 14. v. 21. 23. 24. &c. dicitur, quod Lex exusta sit, & à quinque Scribis, Esrâ dictante, spatio quadraginta dierum restituta. Hoc argumento multi ex Veteribus moti sententiam affirmativam defenderunt. Pontificii ambabus ulnis hanc sententiam amplectuntur. Putant enim se inde probare posse, quod S. Scriptura non sit Ecclesiæ necessaria, quodque Ecclesia absque Scripturis possit conservari; ac quod tempore captivitatis Babylonicæ revera sit conservata. Hanc sententiam eum in finem defendunt, ut traditionibus suis auctoritatem concilient, easque stabiliant.

Sed sententiam hanc affirmativam, utpote falso & stramineo fundamento innixam, rejicimus, & asserimus quod nunquam omnes libri tam Autographi quam Apographi simul perierint: sed semper, licet perierint Autographi, quod libenter concedimus, quidam Apographi per Providentiam Divinam conservati fuerunt. Quæ enim fuisset Divina illa in hominibus memoria, quæ plerosque libros Veteris T. tàm quoad phrases & voces, quàm quoad singulas anomalias in cerebro humano retinere potuisset. Vidi quidem Judæum, qui integrum Pentateuchum Hebraicè ad unguem callebat, & memoriter à quolibet dato loco recitare poterat: sed non videtur verosimile talem posse inveniri, qui omnes libros ita memoriter callet, ut absque ullo errore omnes libros recitare, & cum omnibus vocalibus ac anomaliis describere posset. Præterea obstat Providentia Divina, quâ S. Scriptura hactenus ab insultibus diaboli & ab insidiis aliorum clandestinorum hostium sarta tecta semper servata fuit. Non igitur videtur verosimile Deum unquam permisisse, ut S. Scriptura ita fuerit annihilata, ut plane nullum exemplar in toto mundo superfuerit.

DIS-

DISSERTATIO DECIMA,

DE

Literis Majusculis, Minusculis, Suspensis, Inversis, & Irregularibus Veteris T.

§. 1. *Consonæ sunt quasi materia & vocales quasi forma vocum Hebraicarum.*

2. *Initia Librorum, Capitum, Sectionum, & nomina Propria V. T. non incipiunt à literis majusculis.*

3. *Diversitas literarum variis modis in V. T. occurrit.*

4. *Diversitas literarum pertinet proprie ad Masoram.*

5. *Ipsa loca Masoræ, in quibus literæ majusculæ occurrunt, allegantur.*

6. *Omnes literæ majusculæ ordine alphabetico enumerantur.*

7. *Masora magna enumerat 28. literas majusculas, & parva addit adhuc tres.*

8. *Auctores literarum majuscularum non sunt S. Scriptores.*

9. *Diversitas literarum majuscularum, &c. ante Masorethas Tyberienses in Bibliis fuit observata.*

10. *Literæ illæ diversæ revera non denotant mysterium, licèt recentiores Judæi varia mysteria ex illis eliciant.*

11. *Tres sententiæ de diversis literis enumerantur.*

12. *Diversitas illa literarum posset in Bibliis Hebraicis non observari.*

13. *Ipsa loca Masoræ, in quibus literæ minusculæ inveniuntur, recensentur.*

14. *Omnes literæ minusculæ ordine enumerantur.*

15. *Fere literæ 33. minusculæ in V. T. annotantur.*

16. *Significatio literarum minuscularum.*

17. *Ante confectum Talmud literæ minusculæ fuerunt in V. T. annotatæ.*

18. *Origo literarum minuscularum inquiritur.*

19. *Quatuor literæ suspensæ recensentur.*

20. *In omnibus Bibliis hæ quatuor literæ non sunt suspensæ.*

21. *Significatio earum literarum.*

22. *Auctores earum inquiruntur.*

23. *Ante confectum Talmud literæ suspensæ fuerunt in V. T. usitatæ.*

24. *Novem loca enumerantur, in quibus dicitur esse Nun inversum.*

25. 26. *Masora non vult Nun esse invertendum: ergo Numer. cap. 10. & 11. non debet pingi Nun inversum.*

27. *Tres literæ irregulariter scriptæ enumerantur.*

28. *Auctores harum literarum inquiruntur.*

SECTIO I.

DIsseruimus hactenus de libris Veteris Test. in genere & in specie, ac libros nothos à veris & Canonicis separavimus; jam ordo nos monet, ut materiam & formam, id est, Consonas & Vocales tanquam partes essentiales vocum Hebraicarum penitius consideremus. Consonæ vocantur materia: quia quemadmodum materia, absolutè absque formâ considerata, ad plures formas recipiendas idonea est, ita etiam Consonæ, destitutæ vocalibus, multos & diversos sensus nonnunquam induere possunt. Primò de Consonis, deinde de Vocalibus agemus: quia Consonæ sunt ut fundamentum vocum Hebraicarum.

II. Hac dissertatione initium sumemus à figurâ quarundam Consonarum, quæ non eodem modo in omnibus locis pinguntur. In Linguâ Hebraicâ omnes literæ æqualiter, id est, eâdem æquali magnitudine in principiis vocum, in principiis nominum propriorum, in principiis librorum, & in principiis capitum ac sectionum scribuntur. Nam Linguâ Hebraicâ hac in parte non imitatur Linguam Latinam, Belgicam, aliasque linguas, in quibus nomina propria, initia librorum, initia sectionum & capitum incipiunt à literis, quæ cæteris majores sunt: sed omnes literæ in Linguâ Hebraicâ ubique eâdem magnitudine scribuntur, exceptis quibusdam locis, in quibus secundùm doctrinam Masoræ nonnullæ literæ majori, vel minori, aut aliâ quâdam formâ, ab aliis locis ubique differenti, scribuntur.

III. In genere nonnullæ literæ pinguntur cæteris Majores vel Minores, vel in quibusdam locis quædam pinguntur supra communem regulam, vel in aliis locis quædam scribuntur figurâ inversâ, aut irregulari. Loca, in quibus hæc literarum differentia occurrit, breviter annotabimus. In nonnullis Bibliis Hebraicis initia sectionum & librorum incipiunt quidem à majoribus literis, sed hoc est per accidens, & non secundùm Masoram; nec etiam illæ majores literæ denotant ex sententia Judæorum mysteria, sicuti volunt cæteras literas majores denotare.

IV. Hæc materia de literis Majoribus, Minoribus, &c. propriè pertinet ad Masoram, de quâ ex professo agemus in Dissertationibus 22. 23. 24. & 25. sed placet hanc diversam literarum figuram hic præmittere; quia in Dissertatione undecima & duodecima acturi sumus de antiquis literis Hebraicis. In genere omnes illas literas, quæ tali diversa figura scribuntur, post invicem enumerabimus.

I.

I. *De literis Majuſculis.*

V. Literæ cæteris majores annotantur in Maſora initiali, quæ ad libri primi Chronicorum Caput I. v. I. & ad principium Geneſeos annotatur. Et quia non eodem modo illæ literæ majuſculæ in utroque allegato Maſoræ loco enumerantur, ideo conſultum judico ipſam Maſoram hic deſcribere. Maſora præliminaris in principio Chronicorum enumerat tantum viginti duas literas, tali modo:
אלפא ביתא רבתי בקריאה וסימ׳ א אדם שת. ב בראשית
ברא אלהים. ג והתגלח. ד שמע ישראל ה׳ אלהינו אחד.
ה הלי׳ תגמלו. ו דגחון, ז זכרו תורת משה. ח חור
כרפס. ט טוב שם. י ועתה יגדל. כ ובנה. ל וישלכם.
מ משלי שלמה. נ ליני הלילה. ס סוף דבר. ע שמע
ישראל. פ באדין מלכא בשפרפרא פ בתראה (posterius פ)
צ צופיו עורים. ק ודרור קן לה. ר כי לא תשתחוה לאל
אחר. ש שיר השירים. ת תמם תהיה. Quia vulgo plures literæ majuſculæ in Bibliis Hebraicis enumerantur, quam hæ viginti duæ; & cæteræ fere inveniuntur *Gen.* I. I. in Maſora, circumcingente primam vocem בראשית, ideo inde eas cæteras literas, quæ hic non recenſentur, addam: ו של ויזתא. ט יסר מעלי שבטו
נ נצר חסד. ז את משפטן, ף ובהעטיף. ת ותכתוב אסתר
Hic adhuc enumerantur ſex literæ majuſculæ, quæ in ſuperiori loco non inveniuntur: ſed è contra in hoc poſteriori loco non allegantur duæ literæ majuſculæ, ſcil. ו דגחון, & ט שם טוב quæ in priori Maſora habentur. Præter has viginti octo literas inveniuntur in Bibliis majoribus Buxtorfii adhuc tres literæ majores, ſcil. ל in והל שאה *Levit.* II. 30. & מ in שלשים Gen. 50. 23. & ס in ויהס *Num.* 13. 30.

Buxtorfius in Commentario Maſorethico omnes literas majores & minores enumeravit, ubique cum myſteriis, quæ Judæi ex illis elicere ſolent.

VI. Nos breviter omnia loca, in quibus literæ majuſculæ annotantur, in gratiam Studioſorum, ſecundùm ordinem Alphabeti profere-

feremus; & post earum recensionem judicium nostrum de illis addemus. Totum Alphabetum literarum Hebraicarum cæteris majorum in Veteri Test. invenitur; cujus tamen Alphabeti quædam literæ, ut ex sequentibus patebit, sunt geminæ, & una triplicata.

א Majusculum invenitur in voce אדם *Adam*. 1. Chron. 1. 1. In omnibus Bibliis figura majuscula & minuscula literarum non accuratè observatur. In quibusdam Bibliis Typographi, non attendentes ad antiquum morem & consuetudinem, literas pauciores majores & minores, in aliis vero multo plures annotârunt: propterea in omnibus Bibliis Hebraicis hæc litera Aleph majori formâ non pingitur. Sed in Bibliis nostris correctissimis & famosissimis, Anno 1667. per Athiam editis, fere omnes illæ literæ majusculæ, quas Masora pro talibus agnoscit, majori forma pinguntur, addita fere nota marginali רבתי h. e. *majuscula*.

ב Invenitur scriptum majori figurâ in voce בראשית *In principio*, Gen. 1. 1. Litera illa, in numero denotans duo, indicat, secundum sententiam Judæorum, Deum creasse Cœlum & Terram.

ג Extat in voce והתגלח *& raditur*, Levit. 13. 33.

ד Occurrit in voce אחד *unus*, Deut. 6. 4. Litera Daleth, in numero denotans *quatuor*, indicat Deum esse solum Dominum & Regem in quatuor mundi partibus. Propterea, quando Judæi hunc Textum inter orandum recitant, in quatuor mundi plagas caput reflectunt, & aliquando per dimidiam vel integram horam vocem hanc Hebraicè clamando & cantando producunt.

ה Pingitur majusculum in voce הליהוה *An Domino*, Deuteronomii Cap. 32. v. 6.

ו *Vau* geminatum invenitur: primum est in voce גחון *Venter*, Levit. 11. 42. Hæc litera *Vau* majuscula denotat mediam literam totius Pentateuchi: id est, totidem literæ sunt ante hanc literam *Vau* in Pentateucho, quot sunt post eandem. Alterum *Vau* reperitur in nomine proprio ויזתא *Vaizatha*, Esth. 9. 9. Hic fuit decimus filius ventosi Hamanis, qui etsi quidem natu minimus inter fratres fuerit, tamen odio & invidiâ erga Judæos multis passibus fratres suos superasse putatur.

Litera

Litera ז *Zain* majuſcula occurrit in voce זִכְרוּ *recordamini*, Malach. 3. 22. ut continuâ attentione recolerent quinque libros Moſis, libros Prophetarum & Hagiographorum, quibus ſeptem quaſi partibus, quæ literâ *Zain* denotantur, tota Scriptura continetur.

ח Majuſculum legere eſt in voce חוּר *candidum*, Eſth. 1. 6.

ט Bis occurrit majuſculum: primum in voce שִׁבְטוֹ *virga ejus*, Job. 9. 34. Litera hæc ט, in numero denotans novem, ſignificat, ſecundum ſententiam Rabbinorum, novem calamitates, quas Jobus vel paſſus eſt, vel à ſe procul removeri à Deo obnixe petiit.

Alterum ט invenitur in voce טוֹב *bonus*, Eccleſ. 7. 1. Hæc litera majuſcula indicat magna & aſſiduâ diligentiâ nomen bonum eſſe quærendum & ſervandum.

י *Jod* eſt majuſculum in voce יִגְדַּל *Magnificetur*, Num. 14. 17.

כ Occurrit in voce וְכַנָּה & *ſurculus*, Pſal. 80. 16.

ל Bis occurrit: primum in voce וַיַּשְׁלִכֵם *& dijecit eos*, Deut. 29. 28. Alterum in voce וְהַלְּטָאָה *& lacerta*, Levit. 11. 30. Maſora magna non enumerat vocem poſteriorem והלטאה inter literas majuſculas. Quare igitur in quibuſdam Bibliis hæc litera ל majori forma depingitur? *Reſp.* Quia Maſora parva ad hanc vocem in margine annotat hoc Lamed eſſe majuſculum: ל̇ והלמ̇ד רבתא *Non amplius extat vox* והלטאה, *& Lamed eſt majuſculum.* Idem dicendum eſt de litera ם in voce שִׁלֵּשִׁים, *Gen.* 50. 23. quæ non recenſetur in Maſora magna; ſed Maſora parva in margine notat מם רבתי *Mem majuſculum.*

Litera מ bis in majori forma invenitur: ſemel in voce מִשְׁלֵי *Proverbia*, Prov. 1. 1. Et ſemel Geneſ. 50. 23. in voc שִׁלֵּשִׁים *Abnepotes.* Hæc litera in Bibliis Hebraicis Buxtorfii majori formâ depingitur; ideo voluimus eam hic etiam annotare.

נ Majuſculum ter invenitur. Primum in voce נֹצֵר *Servans*, Exod. 34. 7. Alterum in voce לִינִי *pernocta*, Ruth. 3. 13. Orientalibus Judæis in hac voce non litera *Nun*, ſed litera *Lamed* majuſcula depingitur.

Ter-

Tertium eſt *Nun* finale in voce מִשְׁפָּטָן *judicium earum*, Num. 27. 5.

ס Bis invenitur: primum occurrit in voce סוף *ſumma*, *Eccleſ.* 12. 13. Hæc littera majuſcula denotat ſummam attentionem eſſe adhibendam in lectione hujus verſiculi; quia in hoc verſiculo, tanquam in compendio, Summa Theologiæ ſacræ proponitur. Alterum ס omiſſum quidem in Maſora, annotatum tamen in multis libris, eſt in voce וַיַּהַס *& ſilere fecit*, Num. 13. 30. Nota marginalis in plerisque Bibliis adſcribit has duas voces ל׳ וסמך רבתי *Non amplius extat*, *& Samech eſt majuſculum.*

ע Notatur in voce שְׁמַע *audi*, Deuter. 6. 4. Hæc vox eſt prima dictio illius precatiunculæ, quam Judæi ſingulis diebus ſub graviſſimâ pœnâ recitare, ſive potius deblaterare, tenentur.

פ Bis annotatur: primum occurrit in voce בִּשְׁפַרְפָּרָא *Summa aurora*, Daniel 6. v. 20. Alterum invenitur in voce וּבְהַעֲטִיף *Et in ſerotinando*, Gen. 30. 42.

צ Majuſculum eſt in voce צֹפָיו *Speculatores ejus*, Jeſ. 56. 10. Hoc majuſculum צ denotat magni intereſſe, quales exploratores ad explorandam terram Canaan à populo Iſraëlitico mittantur.

ק Magnum eſt in voce קַן *nidus*, Pſal. 84. 4. Hæc litera indicat Providentiam Dei verſari etiam circa minimas aviculas, &c.

ר Magnum eſt in voce אַחֵר *alius*, Exod. 34. 14.

ש Invenitur in voce שִׁיר *Canticum*, Cantic. 1. 1. ad ſignificandam præſtantiam hujus cantici, quod alia omnia cantica longè ſuperat.

ת Bis occurrit: primum reperitur in voce תָּמִים *Integer*, Deut. 18. 13. Alterum in voce וַתִּכְתֹּב *Et ſcripſit*, Eſth. 9. 29.

Qui plura myſteria, quæ ex ſententia Judæorum per has literas denotantur, deſiderat, adeat Buxtorfium in Commentario Maſorethico cap. 14.

VII. De his literis majuſculis variæ quæſtiones moveri poſſunt.

Primò

Primò quæritur. Quot literæ majusculæ in universum in Bibliis Hebraicis occurrunt?

Respondeo. Circiter triginta: attamen in omnibus Bibliis accurata ratio harum literarum non habetur. In quibusdam Bibliis tantum decem vel viginti præter propter literæ majori figurâ describuntur. Communiter in Bibliis, majori formâ impressis, plures majusculæ literæ annotantur, quàm in áliis Bibliis. Verum secundùm Masoram magnam viginti octo literæ majusculæ occurrunt, & secundùm parvam adhuc tres sunt addendæ, scil. ל *Lev.* 11. 30. מ *Gen.* 50. 23. & ם *Num.* 13. 30.

VIII. *Secundò quæritur.* Utrum hæ literæ tali majori figura sint descriptæ ab ipsis Auctoribus librorum; an vero à quibusdam Judæis?

Respondeo. Harum literarum diversitas non ab ipsis Auctoribus librorum, sed à quibusdam curiosis Judæis addita est, qui ubique mysteria venari, & quidlibet ex quolibet probare voluerunt.

IX. *Tertiò quæritur.* Quando hæc diversitas literarum primùm fuit inventa?

Respondeo. Tempus & seculum, quo hæc diversitas literarum tum majuscularum & minuscularum, tum etiam inversarum & suspensarum annotata fuit, est ignotum. Nihilominus licèt præcisum tempus non possit indicari, tamen certissimum est hanc diversitatem literarum non esse nuperrime inventam, & in Bibliis annotatam, sed esse perantiquam, & ipsos Masorethas Tyberienses, qui circa quintum aut sextum sæculum à nativitate Christi vixerunt, antiquitate sua longè superare. In ipso enim Talmude Tractatu סוֹפְרִים *de Scribis*, cap. 9. fit mentio literæ ל majusculæ in voce וישׁלִיכם superiùs allatâ ex *Deut.* 29. 28. ubi Textus Talmudicus sic fatur: לָמֶד דְוַיַשְׁלִיכֵם צָרִיךְ שֶׁיְהֵא אָרוֹךְ *Lamed in voce* וישליכם *necesse est, ut sit longum, id est, majusculum.*

X. *Quartò quæritur.* An literæ hæ majusculæ, minusculæ, &c. denotant aliquod mysterium?

Respondeo. Nullum denotant mysterium à Prophetis in locis illis intentum; sed possent denotare mysterium aliquod, si sententia Judæorum esset eadem cum Prophetarum sententia. Judæi mysteria quædam contra mentem S. Scriptorum ex illis locis, in quibus literarum diversitas annotatur, elicuerunt, vel potius quædam mysteria in

in Textum sacrum intruserunt, quæ revera in Textu ab ipsis Prophetis non fuerunt intenta.

In genere literæ majusculæ, ex sententia Rabbinorum, significant accuratiorem & attentiorem Textus præsentis habendam esse considerationem, denotantque sensum quendam mysticum, qui hodiernis Judæis jam ignotus est, sed priscis apprimè notus fuit. Antiqui Rabbini procul dubio hujus diversitatis literarum alias dederunt rationes, quàm hodierni: nam antiqua illa mysteria, quæ secundùm sententiam Rabbinorum in diversitate literarum continebantur, jam diu perierunt. Mysteria illa, quæ ad quasdam literas superius annotavi, sunt nova, & à recentioribus post-Talmudicis quibusdam Judæis excogitata, & non à primis Auctoribus, qui has literas tali diversâ formâ pinxerunt. Nam rationes diversitatis in singulis literis, à veteribus Judæis observatæ, post longa tempora propter varia exilia, propter diversas transmigrationes, & propter gravissimas calamitates tandem ex memoriâ Rabbinorum fuerunt obliteratæ.

XI. *Quintò quæritur.* An non verisimile est hanc diversitatem literarum majuscularum, minuscularum, inversarum & suspensarum fortuitò primùm in Biblia irrepsisse?

Respondeo. De hac literarum diversitate tres possunt assignari sententiæ; quarum *prima* est eorum, qui statuunt hanc diversitatem literarum tractu temporis ex oscitantia quadam in Textum sacrum irrepsisse. Hæc sententia mihi maximè arridet. Res tota, ut mihi videtur, sic posset esse peracta: Scribæ anteriores, exscribentes sacrum Codicem, animi gratiâ, vel ex oscitantia, aut aliud quid cogitando pinxerunt quasdam literas paulo majores, vel minores &c. Scribæ posteriores exscribentes iterum Textum sacrum ex Codice quodam antiquo, invenerunt in Textu sacro quasdam literas cæteris paulo majores, vel minores. Hi posteriores Judæi ab illis antiquis, superstitionis ergò, ne latum stramen discedere voluerunt; sed easdem literas, utpote mysterii causâ, ut putabant, ita descriptas, in Bibliis Hebraicis ut plurimum retinuerunt; & mysteria quædam, sive cum Textu quodammodo convenientia, vel à Textu discrepantia, modo viderentur mysteria, excogitârunt. Rabbini hæc mysteria ita excogitata discipulos suos docuerunt, & eandem diversitatem literarum esse retinendam mandârunt: quia putârunt non tantum illam diversitatem literarum sed etiam ipsa mysteria ab ipsis Prophetis esse excogitata & intenta.

Secun-

Secunda sententia est eorum, qui putant, quod hæc diversitas literarum datâ operâ primùm à nugivendulis quibusdam Judæis, ad mysteria quædam indicanda, sit annotata: sed in mysteriis illis excogitandis omnes non convenerunt; nonnulli hæc, alii alia incerta, si non falsa, excogitârunt, & in Textum sacrum intruserunt.

Tertia denique sententia est eorum, qui volunt literas majusculas & minusculàs tantum denotare numerum aliquem literarum, & non mysteria: & sic literæ illæ essent termini alicujus numeri literarum; qui numerus esset desumptus vel à præcedenti majuscula, vel à minuscula, vel à principio libri, vel à loco ex peculiari indice noto: ex. gr. Litera majuscula *Vau* in voce גָּחוֹן, *Levit.* 11. 42. occurrens, est media litera totius Pentateuchi. De quibusdam quidem literis majusculis dici potest, quod denotent numerum: sed an de omnibus idem affirmari possit valde dubito. Ut ut sit: causæ diversitatis harum literarum veteribus Judæis fuerunt notæ, sed jam post longa tempora ex oblivione sunt deletæ, & in varia commenta mutatæ.

XII. *Sextò quæritur.* An hæ literæ majusculæ, minusculæ, inversæ & suspensæ possent mutari in alias literas communes?

Respondeo. Posset hæc diversitas literarum, utpote ab ipsis Scriptoribus Textui sacro non addita, oblivioni tradi, & in Bibliis non observari: sed Judæi hodierni, quorum operâ ut plurimum Biblia Hebraica typis mandantur, has diversas figuras, ut antiquæ sapientiæ & mysteriorum æterna testimonia, nolentes à Veterum sententia discedere, retinent, & in Bibliis annotant. Munsterus hanc literarum diversitatem, utpote à nugacibus Judæis inventam, è Bibliis Hebraicis extrusit. Sed parum refert, utrum in Bibliis retineantur, an vero ex iisdem extrudantur, modo talia nugacia mysteria non excogitentur.

Decisio quarundam harum quæstionum etiam literis minusculis, inversis & suspensis convenit.

II. *De Literis Minusculis.*

XIII. Jam sequuntur literæ minusculæ, quarum totum Alphabetum occurrit; sed quædam literæ sunt duplicatæ, aliæ triplicatæ, & una est quadruplicata. Hæ literæ minusculæ annotantur à Masorethis

this in principio Levitici, & in initio Masoræ magnæ finalis: attamen ubique non eodem modo. Ut Lector certò cognosceret quales literæ minusculæ in Masora occurant, placet ipsam Masoram hic allegare.

Alphabetum viginti novem literarum, quod in vestibulo quadrato *Levit.* 1. 1. circum vocem ויקרא à Masorethis enumeratur. אלף
זעירא מאותיות קטנורת ראינון א׳ ויקרא אל משה. ב׳ שתי
בנות הב. ג׳ ונוש. ד׳ אדם עשק בדם. ה׳ בהבראם. ו׳ בריתי
שלום. ו׳ ולא נשא לשוא. ז׳ ויזתא. ח׳ חף אנכי. ט׳ טבעו
בארץ. ט׳ אחר וטהרתם. י׳ ילדך תשי. כ׳ ולבכתה. ל׳ לוא
אליכם. מ׳ ממרים הייתם. מ׳ על מוקדה. נ׳ נטע ארז. נ׳
ונרגן. נ׳ ונבושבן. ס׳ יצפנני בסכה. ס׳ בסופה. ע׳ לעורת. פ׳
רשפרפרא. צ׳ וצוחרת. ץ׳ על פני פרץ. ק׳ קצתי בחיי. ר׳
יערי ארצים (pro vitiosè ארגים) ר׳ תיו פרמשתא. ש׳ פרשנדתא:

Hæc eadem Masora, sed in nonnullis differens, invenitur in Masora magna finali *pag.* א *col.* 1. Attamen non est animus eam totam hic repetere, sed sólummodo illa annotabimus, in quibus à superiori differt: ה׳ וכבשת ונפשו לא חיה. מ׳ וטהרתים. נ׳ נעו עורים בחוצות. ק׳ לשמה בקמיהם. ר׳ ראשית בכורי. Hic citantur quinque literæ minusculæ, quæ in vestibulo Levitici non inveniuntur: & è contra exemplum literæ ר, in superiori Masora allegatum, hic non numeratur.

XIV. Buxtorfius in Commentario Masorethico *Cap.* 15. literas minusculas unà cum fictis mysteriis ordine recenset, & nonnullas in Masora omissas addit. Nos ipsius vestigiis insistentes, alphabetum literarum minuscularum hic etiam describemus.

א Minusculum invenitur in voc וַיִּקְרָא *& clamavit*, Lev. 1. 1.

ב Est in voce הַב *da*, Prov. 30. 15.

ג In voce וְגִישׁ *& gleba*, Job. 7. 5. Hæc litera minuscula denotat

notat corpus in minutissimas partes pulveris post mortem redigi.

ד Est minusculum in voce אדם *Homo*, Prov. 28. 17.

ה Occurritt in voce בהבראם *Quando creata erant illa*, Gen. 2. 4. Hæc litera *He* dicitur scribi minuscula, quia omnia creata minuentur & peribunt: & quemadmodum hæc litera constat ex lineis non sibi invicem conjunctis, sed dissolutis, sic etiam creata tandem à se invicem dissolventur.

ו *Vau* bis reperitur; primum in voce שלום *pax*, Num. 25. 12. Alterum in voce לשוא *in vanum*, Psal. 24. 4.

ז *Zain* minusculum notatur in nomine proprio filii Hamanis ויזתא *Vaisatha*, Esth. 9. 9. Hæc litera minor contemptus causa ita scribitur: & indicat hunc filium natu quidem fuisse minimum, sed improbitate suos fratres superasse.

ח Minori forma scriptum invenitur in voce חך *nitidus*, Job. 33. 9.

ט Bis observatur; primum in voce טבעו *demersa sunt*, Thren. 2. 9. Alterum in voce וטהרתם *& mundi eritis*. Num. 31. 24.

י *Jod* in voce תשי *oblitus es*, Deut. 32. 18. Litera minuta *Jod* contemptus causa dicitur de decem tribubus, quæ Deum in æternum ex memoria obliterârant.

In Bibliis novissimis anni 1667. Jod in פינחס *Num.* 25. 11. minori forma scribendum vel scriptum esse monet nota marginalis.

כ In voce ולבכתה *& ad deflendum eam*, Gen. 23. 2. Hebræi volunt כ esse minusculum, quia Abraham parum luxit defunctam conjugem utpote jam vetulam, quasi jam sibi gratularetur potius. Sed alii melius conjectant, qui minusculi כ eam assignant rationem; eo videlicet doceri planctum & luctum propter defunctos viris minuendum esse, illudque cavendum uti ne modum excedat, ipsumque Abrahami luctum cum hac moderatione fuisse.

ל Occurrit in voce לוא *non*, Thren. 1. 12.

מ Minusculum ter legitur. Primò in voce ממרים *rebelles*, Deut. 31. 27. Secundò in voce מוקדה *adustio*, Lev. 6. 2. Tertiò, ם finale scri-

this in principio Levitici, & in initio Maſoræ magnæ finalis: attamen ubique non eodem modo. Ut Lector certò cognoſceret quales literæ minuſculæ in Maſora occurant, placet ipſam Maſoram hic allegare.

Alphabetum viginti novem literarum, quod in veſtibulo quadrato *Levit.* 1. 1. circum vocem ויקרא à Maſorethis enumeratur. אלף זעירא מאותיות קטנות דאינון א ויקרא אל משה . ב שתי בנות הב . ג ונוש . ד אדם עשק בדם . ה בהבראם . ו בריתי שלום . ו ולא נשא לשוא . ז ויזתא . ח חף אנכי . ט טבעו בארץ . ט אחר ושחרתם . י ילדך תשי . כ ולבכתה . ל לוא אליכם . מ ממרים הייתם . מ על מוקדה . נ נטע ארן . נ ונרגן . נ ונבושזבן . ס יצפנני בסכה . ס בסופה . ע לעות . פ רשפרפרא . צ וצוחרת . ץ על פני פרץ . ק קצתי בחיי . ר יערי ארצים (pro vitioſè ארגים) ר תיו פרמשתא . ש פרשנדתא :

Hæc eadem Maſora, ſed in nonnullis differens, invenitur in Maſora magna finali *pag.* א *col.* 1. Attamen non eſt animus eam totam hic repetere, ſed ſólummodo illa annotabimus, in quibus à ſuperiori differt: ה וכבשת ונפשו לא חיה . מ וטהרתים . נ נעו עורים בחוצות . ק לשמה בקמיהם . ר ראשית בכורי . Hic citantur quinque literæ minuſculæ, quæ in veſtibulo Levitici non inveniuntur: & è contra exemplum literæ ר, in ſuperiori Maſora allegatum, hic non numeratur.

XIV. Buxtorfius in Commentario Maſorethico *Cap.* 15. literas minuſculas unà cum fictis myſteriis ordine recenſet, & nonnullas in Maſora omiſſas addit. Nos ipſius veſtigiis inſiſtentes, alphabetum literarum minuſcularum hic etiam deſcribemus.

א Minuſculum invenitur in voc וַיִּקְרָא *& clamavit*, Lev. 1. 1.

ב Eſt in voce הַב *da*, Prov. 30. 15.

ג In voce וְגוּשׁ *& gleba*, Job. 7. 5. Hæc litera minuſcula denotat

notat

notat corpus in minutissimas partes pulveris post mortem redigi.

ד Est minusculum in voce אדם *Homo*, Prov. 28. 17.

ה Occurritt in voce בְּהִבָּרְאָם *Quando creata erant illa*, Gen. 2. 4. Hæc litera *He* dicitur scribi minuscula, quia omnia creata minuentur & peribunt: & quemadmodum hæc litera constat ex lineis non sibi invicem conjunctis, sed dissolutis, sic etiam creata tandem à se invicem dissolventur.

ו *Vau* bis reperitur; primum in voce שָׁלוֹם *pax*, Num. 25. 12. Alterum in voce לַשָּׁוְא *in vanum*, Psal. 24. 4.

ז *Zain* minusculum notatur in nomine proprio filii Hamanis וַיְזָתָא *Vaisatha*, Esth. 9. 9. Hæc litera minor contemptus causa ita scribitur: & indicat hunc filium natu quidem fuisse minimum, sed improbitate suos fratres superasse.

ח Minori forma scriptum invenitur in voce חַף *nitidus*, Job. 33. 9.

ט Bis observatur; primum in voce טָבְעוּ *demersa sunt*, Thren. 2. 9. Alterum in voce וּטְהַרְתֶּם *& mundi eritis*. Num. 31. 24.

י *Jod* in voce תֶּשִׁי *oblitus es*, Deut. 32. 18. Litera minuta *Jod* contemptus causa dicitur de decem tribubus, quæ Deum in æternum ex memoria obliterârant.

In Bibliis novissimis anni 1667. Jod in פינחס *Num.* 25. 11. minori forma scribendum vel scriptum esse monet nota marginalis.

כ In voce וְלִבְכֹּתָהּ *& ad deflendum eam*, Gen. 23. 2. Hebræi volunt כ esse minusculum, quia Abraham parum luxit defunctam conjugem utpote jam vetulam, quasi jam sibi gratularetur potius. Sed alii melius conjectant, qui minusculi כ eam assignant rationem; eo videlicet doceri planctum & luctum propter defunctos viris minuendum esse, illudque cavendum uti ne modum excedat, ipsumque Abrahami luctum cum hac moderatione fuisse.

ל Occurrit in voce לוא *non*, Thren. 1. 12.

מ Minusculum ter legitur. Primò in voce מַמְרִים *rebelles*, Deut. 31. 27. Secundò in voce מוֹקְדָה *adustio*, Lev. 6. 2. Tertiò, ם finale scri-

scribitur minusculum in voce וְטִהַרְתִּים *& mundavi eos*, Neh. 13. 30.

Litera נ quater invenitur scripta minori forma. Prima est in voce נָעוּ *vagantur*, Thren. 4. 14. Reliquæ tres sunt finales. Secunda invenitur in voce אֹרֶן *ornus*, Jes. 44. 14. Hæc litera in contemptum ita scribitur, ad indicandum, quod ex vili ligno magnum Deum sibi faciebant. Tertia est in nomine proprio וּנְבוּשַׁזְבָּן *& Nebuschazban*, Jerem. 39. 13. Quarta denique occurrit in voce נִרְגָּן *Susurro*. Prov. 16. 28.

ס Bis legitur; primò in voce בְּסוּפָה *in tempestate*, Nah. 1. 3. Secundò in nomine בְּסֻכּה *in tabernaculo suo*, Psal. 27. 5. Hac litera minuscula indicatur etiam minimum naturiolum sufficere ad protegendos pios.

ע Minusculum est in verbo לְעַוֵּת *ad pervertendum*, Thren. 3. 36.

פ Prius est minusculum in nomine בִּשְׁפַּרְפָּרָא *in summa aurora*, Dan. 6. 20. ad significandum, quod Rex, primâ aurorâ vix lucente, surrexerit ad visitandum Danielem, de cujus salute admodum solicitus erat.

צ Bis annotatur; primo in voce וְצִוְחַת *& clamor*, Jerem. 14. 2. Secundò in voce פָּרֶץ *ruptura*, Job. 16. 14.

ק Similiter bis minori forma describitur; primò in voce בְּקָמֵיהֶם *Inter adversarios ipsorum*, Exod. 32. 25. Secundò in verbo קַצְתִּי *tædet me*, Gen. 27. 47.

ר Etiam bis occurrit; primò invenitur in vocibus רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי *Principium primitiarum*, Exod. 23. 19. & 34. 26. Hæ duæ voces in duobus illis locis occurrunt; sed ad quem locum Masora respexerit incertum est. Secundò in nomine proprio filii Hamanis פַּרְמַשְׁתָּא *Parmasta*, Esth. 9. 9. In Bibliis novissimis anni 1667. litera ש scribitur minuscula.

ש Parvum est in nomine proprio פַּרְשַׁנְדָּתָא *Parschandatha*, Esth. 9. 7.

9. 7. Eadem Biblia exprimunt ת minusculum in hoc nomine.

ת In nomine proprio פַּרְמַשְׁתָּא *Parmasta*, Esth. 9. 9. Hoc nomen in litera *Resch* etiam suit annotatum.

XV. De literis minusculis hæ sequentes quæstiones moveri possunt.

Primò quaritur. Quot literæ minusculæ in Veteri T. sunt annotatæ à Masorethis?

Respondeo. Circiter triginta tres: sed hæ omnes in Bibliis Hebraicis non annotantur. In quibusdam Bibliis pauciores, in aliis vero plures literæ minores inveniuntur: sed secundùm Masoram fere triginta tres literæ minori formâ in Bibliis Hebraicis sunt depingendæ.

XVI. *Secundò quaritur.* Quid literæ minusculæ in genere significant?

Respondeo. Literæ minusculæ in genere denotant *diminutionem* rei, nonnunquam etiam *contemptum* eorum, quæ tali minori litera describuntur.

XVII. *Tertiò quaritur.* An hæc diversitas literarum minuscularum diu in Textu sacro fuit annotata?

Respondeo. Eo tempore, quod diversitas literarum majuscularum in Textum irrepsit, etiam videtur hæc diversitas literarum minuscularum in Textum irrepsisse: nam tam harum quam illarum fit mentio in Talmude. In Tractatu סוֹפְרִים *de Scribis* Talmudistæ faciunt mentionem literæ *Jod* minusculæ; quum ajunt: יוֹד שֶׁל תֶּשִׁי צָרִיךְ לִהְיוֹת קָטָן מִכָּל־יוֹד שֶׁבַּמִּקְרָא *Jod in voce* תשי (Deut. 32. 18.) *opus est ut sit minus præ omnibus Jod, quæ sunt in Scripturâ.* Hæ ergo literæ parvæ fuerunt modò annotatæ ante compositum Talmud, hoc est, ante quingentesimum annum post nativitatem Christi: sed præcisum tempus, quo hæ literæ minores primò sunt annotatæ nos latet.

XVIII. *Quartò quaritur.* Quis has literas minori forma primus in Veteri T. exaravit?

Respondeo. Auctores hujus diversitatis literarum sunt ignoti. Etiam nullo modo videtur verosimile ipsos librorum Auctores hanc literarum diversitatem primò annotâsse. Fortasse hæc consuetudo scribendi tales minusculas literas vel ex incuriâ & negligentiâ Scribarum quorundam olim nata est, vel à curiosis quibusdam Judæis, volentibus mysteria quædam elicere, primam originem habet.

III. *De*

III. *De Literis Suspensis.*

XXIV. Post literas majusculas & minusculas sequuntur literæ quatuor suspensæ, quæ non juxta alias literas in eadem recta linea, sed supra alias literas in Textu collocantur. Qui nesciens primâ fronte literas suspensas in Textu Hebræo adspiceret, fortè putaret esse vitium Typographi; sed melius à Masorethis edoctus, sciet hanc diversitatem literarum suspensarum etiam diu in Bibliis fuisse annotatam; & alicujus rei, sive mysterii alicujus, sive certi cujusdam numeri esse notam.

Prima litera suspensa est נ *Nun* in nomine proprio מְנַשֶּׁה *Menasseh*, Judic. 18. 30. Ad hanc literam nota marginalis annotat, quod ד תלוים, id est, *quatuor literæ suspensæ* sint in Bibliis Hebraicis à Masorethis observatæ. Causa hujus suspensæ literæ *Nun* invenitur in Talmude, ubi quærunt Rabbini: Quare illa litera *Nun* sit suspensa? *Respondeo.* Rabbini in causa assignanda non conveniunt: omnes tamen mysterium quærunt; quia putant hanc literam ab ipso libri Auctore ita esse scriptam. Gersom 1. *Chron.* 23. 14. vocatur filius Mosis, & hoc in loco nominatur filius Menassis. Rabbinus aliquis in Tractatu Talmudico *Bava Bathra*, *fol.* 109. *col.* 2. statuit, quod Propheta studio noluerit Gersomum appellare filium Mosis; quia dedecori fuisset Prophetæ habere filium impium: sed quod vocaverit eum filium Menassis, quum revera fuerit filius Mosis, literâ Nun suspensâ, ut indicaret eam literam potuisse abesse vel adesse; videlicet quod fuerit filius Menassis imitatione impietatis, sed Mosis filius, generatione & prosapia.

Reliquæ literæ sursum elevatæ sunt literæ ע *Ain*. Itaque *secunda* litera suspensa est ע, quæ invenitur *Psal.* 80. 14. in voce מִיַּעַר *ex sylva*. In plerisque Bibliis hæc litera tali suspensa forma depingitur. Judæi non eandem assignant causam, ob quam hæc litera ע in hoc Psalmo ita sit suspensa. Talmudistæ statuunt hanc literam esse suspensam, quia est media litera in libro Psalmorum. Alii alias rationes excogitarunt. Rabbi Bechai in libro כד הקמח *cap.* 1. ait, והעין התלויה כי כן הם עובדי התלוי *Litera hac* Ain *est suspensa, quia cultores suspensi*, scil. Chri-

Christi, sunt quasi, uti dicitur in Textu, חֲזִיר מִיַּעַר *porcus sylvestris*; quia Templum Hierosolymitanum vastârunt. Christum per ignominiam vocant *suspensum*, & Christianos *cultores suspensi*.

Tertia litera suspensa est ע in voce רְשָׁעִים *improbi*, Job. 38. 13. Per literam *Ain* suspensam indicant עָפָר *pulverem*; quasi dicerent, impii instar pulvisculi, per aëra dispersi, peribunt.

Quarta & ultima litera suspensa est litera ע, quæ invenitur *versu* 15. ejusdem capitis in voce מֵרְשָׁעִים *ab improbis*.

XX. De his literis suspensis *primò quæritur*. Quot literæ suspensæ sunt annotatæ à Masorethis?

Respondeo. Communiter Masorethæ quatuor numerant, sed illæ quatuor in omnibus Bibliis Hebraicis ita non pinguntur. In plerisque Bibliis tantum litera *Nun*, Judic. 18. 30. & litera *Ain*, Psal. 80. 14. ita scriptæ inveniuntur. In Bibliis novissimis anni 1667. quatuor literæ suspensæ sunt, & singulis adscribitur in margine vox תלויה *suspensa*; etiam secundùm Masoram hæ quatuor literæ suspensâ formâ sunt pingendæ.

XXI. *Secundò quæritur*. Quid literæ suspensæ in genere denotant?

Respondeo. Hæc forma suspensa, ex sententia Rabbinorum, denotat has literas, sursum ita elevatas, abesse & adesse posse, manente nihilominus Textûs integritate.

XXII. *Tertiò quæritur*. An hæ literæ tali suspensâ formâ fuerunt primum exaratæ ab ipsis Auctoribus librorum?

Respondeo negando: sed quidam prisci Judæi, qui ex omnibus fere Textibus Kabbalisticè alios sensus elicere voluerunt, harum literarum sunt primi inventores; & per consequens illæ literæ suspensæ, illæsâ Textus integritate, possent in Bibliis Hebraicis juxta alias literas collocari.

XXIII. *Quartò quæritur*. Quandò primùm hæ literæ tali suspensâ formâ depictæ sunt?

Responde[redacted]empus nobis ignotum est; sed hoc est certissimum, quod ante confectum Talmud hæ suspensæ literæ fuerint annotatæ: nam Talmud meminit talium literarum: Ex. gr. In Sanhedrin fol. 103. col. 2. rogatur: Quare litera ע vocis רשעים *Job*. 38. 13. sit suspensa? Respondent: quando homo fit רָשׁ *pauper* infra, fit etiam pauper supra. Et quia hæ suspensæ literæ tam antiquæ sunt, ideo

propter venerabilem antiquitatem ut plurimum in hodiernis Bibliis Hebraicis retinentur. Vide plura de literis ſuſpenſis apud Buxtorfium in Comm. Maſor. Cap. 16.

IV. *De Literis Inverſis.*

XXIV. Maſorethæ annotant in Maſora magna textuali ad vocem בנסע *Numer.* 10. 35. dari novem loca, in quibus litera *Nun* inverſa pingitur: ſic ajunt ט׳ פסוקין אית בהון חדין סימן נון הפוכה *Novem ſunt verſus, in quibus eſt hujusmodi ſignum Nun inverſi.* Maſora ibidem loca illa novem annotat: ſed duo ſunt verſus, in quibus ne quidem litera *Nun* occurrit, multo minus litera *Nun* inverſa. Inde probabiliter colligimus Maſorethas vel erráſſe in aſſignandis verſibus, vel eos non voluiſſe ipſas literas eſſe invertendas, ſed Nun, vel ſimile ſignum ad formam ׆ illis novem verſibus eſſe præponendum.

In nonnullis Bibliis Hebraicis, ſed vitiosè, duo loca inveniuntur, in quibus tales literæ inverſæ pinguntur: prior locus extat *Num.* 10. 35. in voce בִּ׆סֹעַ *in proficiſcendo.* Hæc litera *Nun* pingitur inverſa ad indicandum ſic omnes hoſtes Iſraëlitarum in fugam eſſe conjiciendos, & retrorſum agendos.

Altera litera *Nun* inverſa invenitur in voce כְּמִתְאֹ׆נְנִים *ut quiritantes*, Num. 11. 1. Hæc litera inverſa putatur denotare perverſitatem populi.

In omnibus Bibliis hæ literæ eodem modo non pinguntur. In quibuſdam Bibliis hæ literæ non ſunt inverſæ, ſed ante initium duorum illorum verſuum litera *Nun* inverſa, ſive potius ſignum aliquod, repræſentans quaſi Nun, præponitur, ad indicandum illos duos verſus non pertinere ad hiſtoriam quæ ibi narratur, ſed eos eſſe quaſi per duo illa ſigna, tanquam per duo ſigna Parentheſeos, interpoſitos. In Pentateuchis MSS. ex quibus Judæi lectiones Sabbathinas in Synagogis prælegunt, tantum talia ſigna inveniuntur, qualia etiam in noviſſima editione Bibliorum expreſſa ſunt.

Reliqui ſeptem verſus, qui adferuntur à Maſorethis, inveniuntur in *Pſal.* 107. Maſora ad hunc Pſalmum annotat dari tantum in Bibliis

bliis Hebraicis octo literas *Nun* inversas; sed in Masoram hic vel illic vitium aliquod irrepsit.

Septem reliqua loca, quæ in Masora *Numerorum cap.* 10. recensentur, in quibus secundùm crisin Masoretharum esset *Nun* inversum, sunt hæc sequentia.

Primus locus est *Psal.* 107. *vers.* 23. in בָּאֳנִיּוֹת *in navibus.*

Secundus in voce וְנִפְלְאוֹתָיו *& mirabilia ejus*, versu. 24.

Tertius est *versu* 25. in quo nullum est *Nun.*

Quartus in voce נַפְשָׁם *anima ipsorum*, versu 26.

Quintus est in verbo וְיָנוּעוּ *& vagantur*, versu 27.

Sextus locus est *vers.* 28. sed etiam in hoc versu nullum *Nun* invenitur.

Ultimus est in nomine נְדִיבִים *principes*, versu 40.

Hæc septem loca proferuntur à Masorethis, sed nulla, quod sciam, Biblia inveniuntur, in quibus litera *Nun* in supra septem allegatis textibus inversa pingitur.

XXV. De his literis, quas nonnulli invertendas esse putant, *primò quæritur.* Utrum antiqui Rabbini voluerint ipsas literas Nun esse invertendas; an vero voluerint literam Nun, vel potius signum aliquod instar Nun inversi, illis novem versibus præponere, vel apponere?

Respondeo. Posterius videtur affirmandum. Nam Masora non dicit, quod in his vocibus sit Nun inversum, sed ait *Novem esse versus, in quibus est signum inversi Nun.* 2. Masora non potest intelligi de Nun: nam in duobus versibus ne quidem Nun invenitur, scil. *vers.* 25. & 28. Ergo est error in multis Bibliis, quando in בנסע & in כמתאוננים Nun inversum pingitur.

XXVI. *Secundò quæritur.* An hæ literæ tali inversâ figurâ sint depictæ ab ipsis Auctoribus librorum?

Respondeo. Hoc nullo modo videtur verosimile: sed audaculi quidam Judæi, ante mille præter propter annos, ad venandum mysterium aliquod, sive potius nugas, has literas vel inverterunt, vel talia signa illis versibus præposuerunt: ideoque possent, illæsâ sacræ Scripturæ integritate, in Bibliis Hebraicis immutari, vel ex iisdem extrudi.

V. *De Irregularibus Literis.*

XXVII. Præter has diverſitates jam annotatas, etiam in Bibliis Hebraicis annotatur quædam irregularitas circa literas *Mem* & *Nun.* Quinquē literæ *Camnephatz* aliter ſcribuntur in fine, aliter in medio; ſed in Bibliis annotantur tria loca, in quibus à communi regula occurrit exceptio.

Prima eſt in litera *Mem*, Jeſ. 9. 6. quæ in medio vocis extenſa reperitur, & eodem modo, uti in fine ſcribi ſolet, in voce לםרבה ſcribitur. Hinc Chriſtiani quidam varia myſteria, ſed abſque ullo fundamento, collegerunt. Ajunt enim Prophetam hæc tria innuere: 1. Futuram regni Chriſti dilatationem, & æternam durationem; quia in hoc verſu, in quo de dominio agitur, litera *Mem* in medio dilatatur. 2. Partum Mariæ clauſo fore utero, & Chriſtum etiam tali modo eſſe natum; quia litera *Mem* clauſa eſt in media voce. 3. Chriſtum ſexcentis annis à tempore vaticinii eſſe incarnandum, eumque propterea jam diu eſſe incarnatum: *Mem* enim finale denotat in numero ſexcenta.

Secunda exceptio, ſuperiori contraria, etiam eſt in litera *Mem*, quæ ſemel contra communem regulam aperta eſt in fine Pronominis מה *Nehem.* 2. 13. Hinc quidam duo myſteria eliciunt. 1. Quod portæ urbis Jeroſolymorum quandoque ad formam literæ *Mem* apertæ, aperientur & expugnabuntur. 2. Quod illæ portæ eodem anno quadrageſimo à reditu Judæorum è captivitate Babylonica ſint reſtauratæ & redintegratæ. Tale enim *Mem* denotat quadraginta. Sed tædet has nugas, à nugacibus quibusdam Judæis inventas, plenius hic enarrare.

Tertia exceptio eſt in litera Nun non finali, quæ tamen contra regulas invenitur in fine vocis מנ *ex*, Job 38. 1. Nota marginalis *Keri* in quibuſdam Bibliis Hebraicis annotat eſſe legendum מן, cum litera *Nun* fi ali in fine.

XXVIII. De his literis *quæritur.* An varietas harum trium literarum eſt ab ipſis Auctoribus librorum?

Reſpondeo. 1. Hoc mihi vix videtur veroſimile: ſed nugaces quidam Judæi vel datâ operâ has tres literas ita videntur mutâſſe ad elicienda quædam myſteria; vel hæ tres literæ fortuitò in Textum Hebræum eo modo videntur irrepſiſſe, quo literæ majuſculæ, minuſculæ, inverſæ & ſuſpenſæ irrepſerunt.

2. Si

2. Si quis putet hanc irregularitatem trium literarum esse ab ipsis Auctoribus librorum, tum dicendum est literam *Mem*, Nehem. 2. in voce הם, esse apertam; quia subintelligitur *He* paragogicum: & literam *Nun*, in voce מנ, Job. 38. esse intermediam; quia post hanc vocem in multis exemplaribus sequitur *Maccaph*: atqui voces, conjunctæ per *Maccaph*, habentur à Grammaticis pro vocibus conjunctis: & per consequens litera *Nun* in voce מנ non esset habenda pro litera finali; quia vox מנ conjungitur cum *Maccaph*. Verum in quibusdam exemplaribus post מנ non seqitur Maccaph; & ratione talium exemplarium hæc responsio non valet.

3. Non puto aliquem posse certas rationes dare, quare hæ tres literæ ita irregulariter sint exaratæ; sive quis dicat eas ita esse scriptas ab ipsis auctoribus librorum, sive à quibusdam curiosis Judæis. Saltem illa mysteria retrò allegata sunt nugatoria. Ut ut sit, hoc saltem verum est, quod hæc diversitas literarum non nupertime demum sit inventa, sed quod ante conscriptum Talmud in Bibliis fuerit observata.

DISSERTATIO UNDECIMA,
DE
Literarum Hebraicarum Antiquitate.
PARS PRIOR.

§. 1. *Hodiernæ literæ Hebraicæ sunt antiquæ & primigeniæ literæ V. T.*

2. *Quod probatur ex testimonio doctorum qui Misnam conscripserunt.*

3. *Objectio R. Jose solvitur.*

4. *Ratio datur quare hodiernæ literæ Hebraicæ, olim sacræ, postea in Assyria communes factæ sint.*

5. *Tres allegantur sententiæ quare hodiernæ literæ vocentur Assyriacæ. Appellatur etiam scriptura* quadrata *&* Hebræa.

6. *Inter Gemaricos est Rab Chasda, qui statuit literas* ס *&* ם *miraculosè in tabulis stetisse.*

7. *R. Jeremias & R. Matthias ajunt literas finales à Prophetis fuisse usurpatas.*

8. *Alii dicunt quod literæ legis fuerint coronatæ apicibus, quibus literæ Samaritanæ destituuntur.*

9. 10. *Antiqui Hebræorum doctores, Geonim & Kabbalistæ, ut & recentiores Judæi statuunt hodiernas literas esse antiquas.*

11. *Idem statuunt multi Christiani.*

12. *Antiquitas literarum probatur etiam ex nummis.*

Sectio I.

SUperiori dissertatione egimus de diversitate quarundam literarum; sequitur nunc non minus celebris quam difficilis controversia circa antiquitatem literarum Hebraicarum moveri solita, scilicet: An literæ hodiernæ Hebraicæ, quibus sacer Codex jam ubique descriptus est, sint genuinæ & primigeniæ literæ, quas tum Deus in monte Sinai tabulis lapideis inscripsit; tum etiam Moses aliique Scriptores sacri in Veteri T. usurpârunt; An verò è contra literæ Samaritanæ pro veris & antiquis literis sint agnoscendæ?

Respondeo. Hæc quæstio diu doctorum exercuit ingenia, & adhuc sub judice lis ejus hæret. Quidam literas Hebraicas pro primigeniis agnoscunt. Alii firmiter asserunt Samaritanorum literas esse primas & germanas, quibus sacri Scriptores in scribendo usi fuerunt. Nos cum Cl. Buxtorfio illorum sententiæ subscribimus, qui statuunt literas hodiernas Hebraicas esse primigenias & antiquas; ac negamus has hodiernas Hebraicas literas vel ab Esdra post solutam captivitatem Babylonicam esse inventas, vel ab Assyriis mutuatas. Buxtorfius tum variis testimoniis Hebræorum & Christianorum, tum etiam diversis rationibus sententiam suam probat. Nos nolumus hic actum agere, & omnia testimonia late diducere: hoc enim abunde factum est à Cl. Buxtorfio in Dissertatione de literis Hebræorum. Sed cogitamus breviter testimonia Hebræorum pro sententia hac militantium in scenam producere.

II. Luculentissima sunt testimonia Hebræorum, quorum primi & præcipui sunt תַּנָּאִים *Tannaim*, *Doctores Mischnici*, utpote antiquissimi, qui Mischnam sive legem oralem scriptis mandârunt. Inter illos primus

mus est R. Jehudah, qui propter insignem pietatem & sanctitatem cognomento הַקָּדוֹשׁ *Sancti*, ac propter præstantiam, titulo הַנָּשִׂיא *principis* cohonestatus est. Hic Rabbi disertis verbis in Talmude Babylonico, Tractatu *Sanhedrin*, Cap. 2. fol. 21. 2. & fol. 22. : 1. ac præcipuè in Talmude Hierosolymitano, Tractatu *Megilla*, statuit, quod תּוֹרָה נִתְּנָה אַשּׁוּרִית: *Lex sit data lingua Aschurith.* Scriptura hodierna vocatur כְּתָב אַשּׁוּרִי *Scriptura Assyriaca*, quod secundùm quosdam significat *scripturam beatam*, à verbo אִשֵּׁר *beatum reddere*; quia Deus, scribendo Legem his characteribus, hos characteres omnium fecit beatissimos. Alii tamen volunt, quod hæc scriptura vocetur *Assyriaca*, quia Assyrii sive Chaldæi ea usi fuerunt, à quibus Judæi eam in captivitate Babylonica didicissent: sed illa sententia non approbatur.

III. Contra hanc originem appellationis vocis Assyriacæ, quod denotet scripturam beatam, fortè nonnemo *objiciet* verba Rabbi Jose, asserentis Israëlitas hanc scripturam vocare אַשּׁוּרִית, quia illi הֱבִיאוּהָ מֵאֶרֶץ אַשּׁוּר *attulerunt eam ex Assyria.*

Respondeo. Secundùm hunc R. Jose hodierna scriptura vocatur Assyriaca, quia Daniel & Ezras hanc scripturam, utpote sacram paucisque notam, in Assyria Israëlitas docuerunt: postea Israëlitæ hac scripturâ in Babyloniâ & in terrâ sanctâ deinceps usi fuerunt. Etiam verosimile videtur, ipsos Chaldæos ab Israëlitis, non vero Israëlitas à Chaldæis hos characteres mutuatos esse; & procul dubio propterea characteres Hebræi cum Chaldaicis conveniunt.

IV. *Quæret* forte aliquis. Ob quam causam Esras & Daniel hos characteres, qui antea plebi Israëlitarum erant ignoti, publicavit in Assyria?

Respondeo. Causa publicandi hanc scripturam sacram fuit ex sententia quorundam Angelus, qui in pariete palatii Regii hæc verba scripsit, מְנֵא מְנֵא תְּקֵל וּפַרְסִין *Numeravit, numeravit, appendit & dividunt*, Dan. 5. 25. Nonnulli statuunt hæc verba fuisse scripta hodiernis literis Hebraicis, quas Chaldæi & plerique Israëlitæ non poterant legere: quia hæ literæ erant sacræ, quæ in arcis Judæorum recondi solebant; ad quas non nisi doctioribus dabatur aditus: quique propterea eas solum cognoscebant. Hinc Daniel, utpote ex doctioribus, eos characteres legebat, & Regi explicabat; Daniel docebat eos characteres Assyriæ Principes & Magnates, & Esras Israëlitas.

V. Sunt alii qui arbitrantur hanc scripturam Assyriacam vocari, quia

Sectio I.

SUperiori dissertatione egimus de diversitate quarundam literarum; sequitur nunc non minus celebris quam difficilis controversia circa antiquitatem literarum Hebraicarum moveri solita, scilicet: An literæ hodiernæ Hebraicæ, quibus sacer Codex jam ubique descriptus est, sint genuinæ & primigeniæ literæ, quas tum Deus in monte Sinai tabulis lapideis inscripsit; tum etiam Moses aliique Scriptores sacri in Veteri T. usurpârunt; An verò è contra literæ Samaritanæ pro veris & antiquis literis sint agnoscendæ?

Respondeo. Hæc quæstio diu doctorum exercuit ingenia, & adhuc sub judice lis ejus hæret. Quidam literas Hebraicas pro primigeniis agnoscunt. Alii firmiter asserunt Samaritanorum literas esse primas & germanas, quibus sacri Scriptores in scribendo usi fuerunt. Nos cum Cl. Buxtorfio illorum sententiæ subscribimus, qui statuunt literas hodiernas Hebraicas esse primigenias & antiquas; ac negamus has hodiernas Hebraicas literas vel ab Esdra post solutam captivitatem Babylonicam esse inventas, vel ab Assyriis mutuatas. Buxtorfius tum variis testimoniis Hebræorum & Christianorum, tum etiam diversis rationibus sententiam suam probat. Nos nolumus hic actum agere, & omnia testimonia late diducere: hoc enim abunde factum est à Cl. Buxtorfio in Dissertatione de literis Hebræorum. Sed cogitamus breviter testimonia Hebræorum pro sententia hac militantium in scenam producere.

II. Luculentissima sunt testimonia Hebræorum, quorum primi & præcipui sunt תַּנָּאִים *Tannaim, Doctores Mischnici*, utpote antiquissimi, qui Mischnam sive legem oralem scriptis mandârunt. Inter illos primus

mus eſt R. Jehudah, qui propter inſignem pietatem & ſanctitatem cognomento הַקָּדוֹשׁ *Sancti*, ac propter præſtantiam, titulo הַנָּשִׂיא *principis* cohoneſtatus eſt. Hic Rabbi diſertis verbis in Talmude Babylonico, Tractatu *Sanhedrin*, Cap. 2. fol. 21. 2. & fol. 22. 1. ac præcipuè in Talmude Hieroſolymitano, Tractatu *Megilla*, ſtatuit, quod תּוֹרָה נִתְּנָה אַשּׁוּרִית *Lex ſit data lingua Aſchurith.* Scriptura hodierna vocatur כְּתָב אַשּׁוּרִי *Scriptura Aſſyriaca*, quod ſecundùm quoſdam ſignificat *ſcripturam beatam*, à verbo אִשֵּׁר *beatum reddere*; quia Deus, ſcribendo Legem his characteribus, hos characteres omnium fecit beatiſſimos. Alii tamen volunt, quod hæc ſcriptura vocetur *Aſſyriaca*, quia Aſſyrii ſive Chaldæi ea uſi fuerunt, à quibus Judæi eam in captivitate Babylonica didiciſſent: ſed illa ſententia non approbatur.

III. Contra hanc originem appellationis vocis Aſſyriacæ, quod denotet ſcripturam beatam, fortè nonnemo *objiciet* verba Rabbi Joſe, aſſerentis Iſraëlitas hanc ſcripturam vocare אַשּׁוּרִית, quia illi הֵבִיאוּהָ מֵאֶרֶץ אַשּׁוּר *attulerunt eam ex Aſſyria.*

Reſpondeo. Secundùm hunc R. Joſe hodierna ſcriptura vocatur Aſſyriaca, quia Daniel & Ezras hanc ſcripturam, utpote ſacram paucisque notam, in Aſſyria Iſraëlitas docuerunt: poſtea Iſraëlitæ hac ſcripturâ in Babyloniâ & in terrâ ſanctâ deinceps uſi fuerunt. Etiam veroſimile videtur, ipſos Chaldæos ab Iſraëlitis, non vero Iſraëlitas à Chaldæis hos characteres mutuatos eſſe; & procul dubio propterea characteres Hebræi cum Chaldaicis conveniunt.

IV. *Quæret* fortè aliquis. Ob quam cauſam Eſras & Daniel hos characteres, qui antea plebi Iſraëlitarum erant ignoti, publicavit in Aſſyria?

Reſpondeo. Cauſa publicandi hanc ſcripturam ſacram fuit ex ſententia quorundam Angelus, qui in pariete palatii Regii hæc verba ſcripſit, מְנֵא מְנֵא תְּקֵל וּפַרְסִין *Numeravit, numeravit, appendit & dividunt*, Dan. 5. 25. Nonnulli ſtatuunt hæc verba fuiſſe ſcripta hodiernis literis Hebraicis, quas Chaldæi & plerique Iſraëlitæ non poterant legere: quia hæ literæ erant ſacræ, quæ in arcis Judæorum recondi ſolebant; ad quas non niſi doctioribus dabatur aditus: quique propterea eas ſolum cognoſcebant. Hinc Daniel, utpote ex doctioribus, eos characteres legebat, & Regi explicabat; Daniel docebat eos characteres Aſſyriæ Principes & Magnates, & Eſras Iſraëlitas.

V. Sunt alii qui arbitrantur hanc ſcripturam Aſſyriacam vocari, quia

quia Abraham, reliquique patres, venientes ex Assyria ad Cananæos hospites, ista scribendi pingendique ratione fuerunt usi. Tres ergo sunt sententiæ de origine appellationis vocis *Assyriacæ*. 1. Quidam statuunt, quod hæc scriptura vocetur Assyriaca, quia est scriptura beata. 2. Alii, quia in Assyria innotuit & ex parte communis facta est. 3. Denique, quia Patres eam secum ex Assyria in Cananæam tulerunt.

Hodierna scriptura Hebraica etiam vocatur כְּתָב מְרוּבָּע *scriptura quadrata*, quia figura harum literarum quadrata est.

Talmudistæ aliique Hebræi in libris suis eam vocarunt כְּתָב עִבְרִי *scripturam Hebræam*, quia Hebræi ea usi fuerunt.

VI. E diverticulo in viam revertamur, descendendo ad Doctores, qui אֲמוֹרָאִים *Amoraim* sive *Gemarici* audiunt, id est, qui Gemaram sive alteram partem Talmudis composuerunt. Inter illos est *Rab Chasda*, qui statuit in Talmude Babylonico, Tractatu Megillah cap. 1. & de Sabbatho fol. 104. Col. 1. מֵם וְסָמֶךְ שֶׁבַּלּוּחוֹת בְּנֵס הָיוּ עוֹמְדִין *Mem & Samech, quæ in tabulis erant, miraculosè stabant.* Hujus Rabbini sententia est literam *Mem* finalem & *Samech*, quæ sunt literæ rotundæ ferè instar O, miraculosè in tabulis lapideis stetisse. Multi Judæorum putant tabulas Legis fuisse perforatas, & literas tam à parte anteriori quàm à parte posteriori fuisse legibles. Hæ literæ igitur dicuntur miraculosè in Lege stetisse; quia media pars harum duarum literarum nulli parti circumferentiæ affixa fuit; & per consequens immobilis stetit: & sic fractis tabulis partes hæ interiores integræ manserunt. Hinc sequitur, quod hic Rab nobiscum statuerit literas hodiernas esse primigenias: nam in Linguâ Samaritanâ literæ *Mem* & *Samech* non sunt planè rotundæ.

VII. Deinde (citante Buxtorfio) R. Jeremias in Talmude Babylonico, & R. Matthias in Talmude Hierosolymitano statuunt Prophetas literas finales כמנפץ *Camnephatz* in describendis libris Propheticis usurpâsse. Etiam docent hanc diversam formam scribendi esse Traditionem Mosis in monte Sinai. In linguâ verò Samaritanâ non sunt hæ literæ quinque biformes, sed omnes literæ eodem modo in medio & in fine vocum scribuntur. Verum in Bibliis hodiernis accurata hujus diversæ figuræ habetur ratio, & tantum in tribus locis à communi regulâ & receptâ consuetudine est exceptio; quæ loca diligenter annotata sunt à Judæis: quod non ita factum fuisset, si credi-

didiſſent has literas non eſſe ab ipſis Auctoribus librorum.

VIII. Denique dicitur in *Talmude*, *Tractatu Menachoth*, *fol.* 29. 2. quod Moſes in monte Sinai invenerit Deum adſcribentem ſeptem literis שעטנז גץ coronulas ſive armaturas. Inde concluditur, ex ſententia illorum Talmudiſtarum, quod Deus literis hodiernis Hebraicis & non Samaritanis Legem in monte Sinai deſcripſerit: quia literæ Samaritanæ talibus apicibus ſive ſpinis nunquam coronantur, ſed tantum hodiernæ Hebraicæ; prout videre eſt in libris MSS. Pentateuchi & Eſtheræ.

IX. His ſuperioribus aſtipulantur doctores Hebræorum antiqui, qui additiones Talmudicas compoſuerunt, ut & גְּאוֹנִים *Geonim*, qui propter ſingularem eruditionem, quâ alios ſuperabant, excellentes ſive magnifici vocabantur.

Idem ſentiunt Kabbaliſtæ, qui ex literis hodiernis Hebraicis multa myſteria elicientes, ea omnia non ad Eſram ſed ad Moſen & Prophetas retulerunt. Ergo illi crediderunt has hodiernas literas Hebraicas eſſe primigenias: aliter enim originem myſteriorum Eſdræ & non ipſis librorum Auctoribus adſcripſiſſent.

X. Etiam recentiores Judæorum doctores ambabus ulnis anteceſſorum ſuorum Hebræorum ſententiam amplectuntur. Inter hos primum locum obtinent *Aben Ezra* & *Salomon Jarchi*, qui ambo circa ſeculum undecimum poſt nativitatem Chriſti vixerunt. Horum ille, propter inſignem ſcientiam tam in Theologia quàm in Philoſophia, vocatus eſt הֶחָכָם *Sapiens*; hic vero *κατ' ἐξοχὴν* nominatus eſt *Interpres Legis*, & Judæis pro ſemipropheta, quia futuros rerum eventus dicitur prædixiſſe, habetur.

XI. His teſtimoniis Judæorum accedunt diverſa teſtimonia Chriſtianorum, ut *Poſtelli*, *Marci Marini*, *Theodori Bibliandri*, *Baronii*, *Schickhardi*, *Hugonis Brughtoni* &c. qui omnes ſtatuunt hodiernas literas Hebraicas eſſe primigenias Veteris T. literas. Si quis eorum & Hebræorum teſtimonia allegata deſiderat, adeat Cl. Buxtorfium in Diatribâ ſuperiùs allegatâ, ubi videbit Hebræorum & Chriſtianorum ſententias ex Talmude & ex aliis libris verbotenus citatas. Nemini hoc mirum videri debet, quod auctoritatibus doctorum ſententiam hanc probavimus: nam hæc quæſtio hiſtorica eſt, quæ optimè auctoritatibus doctorum & præcipuè Judæorum probatur; quia Judæi multa per traditiones de manu in manum à majoribus ſuis acceperunt, quo-

rum veritas rationibus dilucidè demonſtrari non poteſt.

XII. Hactenus teſtimonia perſonarum in apricum protulimus, ſequuntur jam teſtimonia realia, deſumpta tum ex veteribus monetis, tum ex antiquis monumentis. R. Aſarias refert, quod apud Davidem Panſam, civem Mantuanum, viderit nummum argenteum, in cujus unâ parte erat figura capitis humani, cum his vocibus margini adſcriptis, שְׁלוֹמֹה הַמֶּלֶךְ *Rex Salomon*; in altera verò parte erat figura Templi cum tali inſcriptione, הֵיכַל הַמֶּלֶךְ *Templum Regis*. Utraque ſcriptura erat quadrata ſive hodierna Hebraïca.

Præterea Schickhardus in libro de nummis Hebræorum ſtatuit Hieroſolymis effodi antiquos æneos nummos, regno adhuc florente procuſos, ex unâ parte vultum Regis, ex alterâ vero parte templum continentes, cum literis, ab utraque parte, hodiernis Hebraicis.

XIII. Hi nummi, præcipuè poſteriores, Capello ſuſpecti ſunt propter quatuor rationes. 1. Quia ipſi non videtur veroſimile tam opulentum Regem permiſiſſe imaginem ſuam in nummis æneis excudi. *Resp.* Sed penitius conſideranti hoc ipſum nullo modo mirum videbitur: nam ad merces viliores emendas fuerunt utiles, imo neceſſarii. Quis enim viliſſimam aliquam mercem, quæ obolo, vel triente, aut minori pretio venalis fuit, nummo aliquo aureo vel argenteo emiſſet?

2. Putat nummos æneos præcedentium Regum ſuffeciſſe. *Resp.* Hoc nihil probat: nam nummi ſæpiſſime vel amittuntur, vel in alia regna ſive provincias mittuntur, vel quidam lucri cauſa eoſdem liquefaciunt: vel etiam Reges, ad augendam authoritatem, & notificandum nomen, effigiem ſuam in omnis generis nummis procudunt.

3. Capellus ait, ex ſententiâ Judæorum, eſſe contra ſecundum Decalogi præceptum, vultum & nomen ſuum nummis aliquibus inſculpere. *Resp.* Hodierni Judæi credunt quidem non fuiſſe in uſu, & eſſe contra ſecundum præceptum; inde tamen non ſequitur, quod antiqui Judæi temporibus Prophetarum & Salomonis hoc idem crediderint. Rex ille & antiqui Judæi melius erant edocti, quam ut crediſſent eſſe contra ſecundum præceptum imagines regum in nummis exprimere.

4. Denique conjectura Villalpandi Capello probabilis videtur, qui conjicit hos nummos ab Herode in honorem Marci Antonii eſſe pro-

procusos; quia effigies Antonii effigiem Salomonis optimè referebat. *Resp.* Hæc Vilalpandi conjectura absque ulla probatione & specie veritatis profertur.

XIV. Post nummos proferuntur monumentorum inscriptiones, inter quas est inscriptio sepulchri, cujus Benjamin in Itinerario suo pagina Editionis Elzev. 49. mentionem facit. Hic testatur se vidisse in speluncâ quâdam sepulchra Patriarcharum; & inter cætera sepulchrum Abrahami, cui literis חֲקִיקוֹת *sculptis* hæc verba inscripta erant, זֶה קֶבֶר אַבְרָהָם אָבִינוּ עה' *Hoc est sepulcrum Abrahami patris nostri beatæ memoriæ.*

Sed, ut verum fatear, hoc testimonium, etiamsi à quibusdam proferatur, non videtur alicujus esse momenti; quia ab homine mendacissimo & ineptissimo prolatum est: non enim novum in ipso mendacium est. Scribit enim pag. 15. Romulum metu Regis Davidis & Joabi ducis exercitus urbem Romam condidisse. Fortasse etiam à recentioribus Judæis hæc verba inscripta sunt: nam Pharisæi studiosi admodum fuerunt inexstruendis & ornandis Prophetarum sepulchris. Etiam ipse Benjamin pag. 48. scribit hæc sepulchra in speluncâ esse מִגּוֹיִם à *Gentibus*, id est, Christianis extructa. Denique Benjamin expressè non dicit, quod hæ literæ fuerint hodiernæ Hebraicæ, sed tantum scribit fuisse חֲקִיקוֹת *sculptas*; & scimus omnis generis literas sculpi posse.

Contra hæc *regeret* forte nonnemo: Benjamin, utpote Judæus, peregrinas literas non intellexit: ergo illæ literæ videntur fuisse hodiernæ Hebraicæ. Sed *respondēri* potest, quod multi Judæi non tantum Hebraicam, verum etiam alias linguas calleant; quidni & characteres Samaritanos? Majemonides Arabicè conscripsit librum suum, qui vocatur מוֹרֵה נְבוֹכִים *Doctor perplexorum.* Aben Esra Arabicam linguam novit. Præterea notitia diversorum characterum in Benjamine non fuit mira, quoniam per diversa regna profectus fuit.

XV. Hac inscriptione Benjaminis præteritâ, ad aliam magis probabilem descendimus, scil. ad inscriptionem, cujus mentio fit *Exod.* 28. 36. quæ laminæ aureæ summi Pontificis inscripta erat. In hâc laminâ scripta erant hæc verba קֹדֶשׁ לַיהוָה *Sanctitas Dei.* Hieronymus testatur nomen Dei huic laminæ quatuor Hebraicis literis יהוה fuisse inscriptum: si Hebraicis, ergo non Samaritanis. Literæ enim Samaritanæ tempore Hieronymi non vocabantur Hebraicæ. Præterea R.

Eliëzer in Talmude aſſerit, quod viderit laminam in urbe quadam, cui inſcriptæ erant in una linea hæ voces קֹדֶשׁ לַיי׳ *Sanctitas Dei*. Si characteribus tum temporis, cum Rabbi hoc ſcriberet, non uſitatis has voces inſculptas inveniſſet, probabile videtur, quod verbulo hoc indicâſſet. Scio quidem argumentum negativum firmiter non probare, attamen probabile hic eſt.

XVI. Præter argumenta inartificialia, jam retrò allata, dantur adhùc rationes, quibus antiquitas literarum probari poteſt. Harum *prima* eſt deſumpta à natura & ingenio Judæorum. Judæi enim ita tenaces ſunt, quam qui tenaciſſimi, eorum ſcilicet, quæ ſemel defenderunt, & quæ crediderunt ad gloriam gentis ſuæ facere. Potius mortem obirent, quam ut paterentur minimùm in Lege vel traditionibus mutari. Quis veroſimiliter judicare poterit, quod Judæi permiſiſſent ſibi adimi eos characteres, quos tam diu habuerant, quosque à Deo in Tabulis, & à Moſe in Lege acceperant? Præterea non eſt credibile, quod Judæi permiſiſſent, Eſram ſacros characteres; propter Samaritanos, quos vatiniano odio perſequebantur, mutâſſe. Judæi quidem aliquid commune habere cum Samaritanis in rebus indifferentibus recuſârunt; ſed inde non ſequi ur, quod illos ſacros characteres genti ſibi tam inviſæ relinquerint, & è contra profanos elegerint. Sed veroſimilius eſt Eſdram ſacros characteres, in captivitate Babylonica ex parte communes, poſt ſolutam captivitatem Babylonicam plane communes & vulgares effeciſſe, Samaritanas Samaritanis reliquiſſe.

XVII. *Objicit* Capellus, quod Judæi tum temporis non adeo ſuperſtitioſi fuerint, ut Legem Dei conſtituerint in cortice, in membranis ſive in literis. Deinde ait, qnod Lex æquè benè deſcribi potuerit characteribus Hebraicis quàm antiquis Samaritanis.

Reſpondeo. 1. Judæi ſuperſtitionis inſimulari hác in parte non potuerunt, quod characteres ſacros, ſibi à Deo, ſummo legislatore & Moſe Prophetâ traditos, retinere maluerint, quàm eoſdem hominibus inimiciſſimis relinquere.

2. Licet non putârint fundamentum religionis in eo eſſe ſitum, tamen non videtur veroſimile, eos abſque ullâ urgente neceſſitate voluiſſe hos veteres characteres mutare.

3. Præterea, dato non conceſſo, Legem æquè commodè characteribus Hebraicis quam Samaritanis potuiſſe deſcribi, inde tamen non ſequitur, quod in arbitrio Eſdræ fuerit literas antiquas

quas Hebraicas levi de causa in Samaritanas mutare.

XVIII. *Secunda* ratio desumitur ab impossibili, quod Esdras non potuerit antiquos characteres mutare: tum propter præconceptam opinionem & pervicaciam Judæorum; tum etiam, quia exemplaria Veteris Test. per totum orbem fuerunt dispersa. Multi enim Judæi erant in Babylonia, ubi Scholas & Academias suas habebant, & multi in Palæstina, penes quos plurima Legis exemplaria superfuerunt, quæ omnia in potestate Esræ non fuerunt: adeo ut Esras non potuisset, si vel voluisset, volumina Pentateuchi antiquis literis exarata vel Vulcano committere, vel in favillas redigere.

XIX. *Objicit* Capellus, quod exemplaria Legis tum temporis ita rara fuerint, ut vix unum atque alterum exemplar Legis superfuerit; adeo ut veluti miraculo fuerit deputatum, quod Legis volumen in quâdam arca Templi tempore Regis Josiæ sit inventum, 2. *Chron.* 34. 14.

Respondeo. 1. Non mirum fuit, quod tale Legis exemplar fuerit rarum, & Pontifici admirationi. Hic enim Pontifex invenit in arca ipsum authenticum Mosis exemplar, quod Moses propriâ manu exaraverat; & ob illud authenticum Mosis exemplar ita admiratus fuit. Vidit fortè hoc exemplar sacris & non profanis characteribus fuisse exaratum, quod procul dubio nunquam viderat.

2. Posito & non concesso, Judæos ante captivitatem Babylonicam in exscribendis codicibus sacris fuisse negligentes, inde tamen non sequitur, quod etiam in ipsa captivitate Babylonica vel post eam æque negligentes fuerint: nam homines solent sæpe tempore afflictionum ardentiores esse in pietatis studio, quàm cum omnia ex animi voto succedunt. Præterea penuria exemplarium, si fuerit, non tam incuriæ quam quidem malitiæ Judæorum adscribenda esset. Sæpe enim Judæi odio habuerunt S. Scripturam, quia ex ea idololatriæ accusabantur.

3. Maxime probabile videtur Legis exemplaria, vulgari linguâ conscripta, tempore Regum & deinceps fuisse plurima; quia quilibet vulgaris Israëlita, artem scribendi edoctus, exemplar Legis sibi exscribere tenebatur; vel si literarum rudis esset, exemplar ab alio descriptum, ære suo emebat. Hoc probat Majemonides *Hal. Tephil. cap.* 7. *Quilibet sibi ipsi exemplar Legis exscribere tenetur, etiamsi parentes ipsi exemplar reliquerint; & si propria manu exscripserit, perinde est ac si de ipso*

R 3 *monte*

Eliëzer in Talmude aſſerit, quod viderit laminam in urbe quadam, cui inſcriptæ erant in una linea hæ voces קֹדֶשׁ לַיי׳ *Sanctitas Dei.* Si characteribus tum temporis, cum Rabbi hoc ſcriberet, non uſitatis has voces inſculptas inveniſſet, probabile videtur, quod verbulo hoc indicaſſet. Scio quidem argumentum negativum firmiter non probare, attamen probabile hic eſt.

XVI. Præter argumenta inartificialia, jam retrò allata, dantur adhùc rationes, quibus antiquitas literarum probari poteſt. Harum *prima* eſt deſumpta à natura & ingenio Judæorum. Judæi enim ita tenaces ſunt, quam qui tenaciſſimi, eorum ſcilicet, quæ ſemel defenderunt, & quæ crediderunt ad gloriam gentis ſuæ facere. Potius mortem obirent, quam ut paterentur minimùm in Lege vel traditionibus mutari. Quis veroſimiliter judicare poterit, quod Judæi permiſiſſent ſibi adimi eos characteres, quos tam diu habuerant, quosque à Deo in Tabulis, & à Moſe in Lege acceperant? Præterea non eſt credibile, quod Judæi permiſiſſent, Eſram ſacros characteres, propter Samaritanos, quos vatiniano odio perſequebantur, mutâſſe. Judæi quidem aliquid commune habere cum Samaritanis in rebus indifferentibus recuſârunt; ſed inde non ſequitur, quod illos ſacros characteres genti ſibi tam inviſæ relinquerint, & è contra profanos elegerint. Sed veroſimilius eſt Eſdram ſacros characteres, in captivitate Babylonica ex parte communes, poſt ſolutam captivitatem Babylonicam plane communes & vulgares effeciſſe, Samaritanas Samaritanis reliquiſſe.

XVII. *Objicit* Capellus, quod Judæi tum temporis non adeo ſuperſtitioſi fuerint, ut Legem Dei conſtituerint in cortice, in membranis ſive in literis. Deinde ait, qnod Lex æquè benè deſcribi potuerit characteribus Hebraicis quàm antiquis Samaritanis.

Reſpondeo. 1. Judæi ſuperſtitionis inſimulari hâc in parte non potuerunt, quod characteres ſacros, ſibi à Deo, ſummo legislatore & Moſe Prophetâ traditos, retinere maluerint, quàm eoſdem hominibus inimiciſſimis relinquere.

2. Licet non putârint fundamentum religionis in eo eſſe ſitum, tamen non videtur veroſimile, eos abſque ullâ urgente neceſſitate voluiſſe hos veteres characteres mutare.

3. Præterea, dato non conceſſo, Legem æquè commodè characteribus Hebraicis quam Samaritanis potuiſſe deſcribi, inde tamen non ſequitur, quod in arbitrio Eſdræ fuerit literas antiquas

quas Hebraicas levi de causa in Samaritanas mutare.

XVIII. *Secunda* ratio desumitur ab impossibili, quod Esdras non potuerit antiquos characteres mutare: tum propter præconceptam opinionem & pervicaciam Judæorum; tum etiam, quia exemplaria Veteris Test. per totum orbem fuerunt dispersa. Multi enim Judæi erant in Babylonia, ubi Scholas & Academias suas habebant, & multi in Palæstina, penes quos plurima Legis exemplaria superfuerunt, quæ omnia in potestate Esræ non fuerunt: adeo ut Esras non potuisset, si vel voluisset, volumina Pentateuchi antiquis literis exarata vel Vulcano committere, vel in favillas redigere.

XIX. *Objicit* Capellus, quod exemplaria Legis tum temporis ita rara fuerint, ut vix unum atque alterum exemplar Legis superfuerit; adeo ut veluti miraculo fuerit deputatum, quod Legis volumen in quâdam arca Templi tempore Regis Josiæ sit inventum, 2. *Chron.* 34. 14.

Respondeo. 1. Non mirum fuit, quod tale Legis exemplar fuerit rarum, & Pontifici admirationi. Hic enim Pontifex invenit in arca ipsum authenticum Mosis exemplar, quod Moses propriâ manu exaraverat; & ob illud authenticum Mosis exemplar ita admiratus fuit. Vidit fortè hoc exemplar sacris & non profanis characteribus fuisse exaratum, quod procul dubio nunquam viderat.

2. Posito & non concesso, Judæos ante captivitatem Babylonicam in exscribendis codicibus sacris fuisse negligentes, inde tamen non sequitur, quod etiam in ipsa captivitate Babylonica vel post eam æque negligentes fuerint: nam homines solent sæpe tempore afflictionum ardentiores esse in pietatis studio, quàm cum omnia ex animi voto succedunt. Præterea penuria exemplarium, si fuerit, non tam incuriæ quam quidem malitiæ Judæorum adscribenda esset. Sæpe enim Judæi odio habuerunt S. Scripturam, quia ex ea idololatriæ accusabantur.

3. Maxime probabile videtur Legis exemplaria, vulgari linguâ conscripta, tempore Regum & deinceps fuisse plurima; quia quilibet vulgaris Israëlita, artem scribendi edoctus, exemplar Legis sibi exscribere tenebatur; vel si literarum rudis esset, exemplar ab alio descriptum, ære suo emebat. Hoc probat Majemonides *Hal. Tephil. cap.* 7. *Quilibet sibi ipsi exemplar Legis exscribere tenetur, etiamsi parentes ipsi exemplar reliquerint; & si propria manu exscripserit, perinde est ac si de ipso*

monte Sinai accepiſſet. Sin literas neſciat, ab aliis pro ſe ſcribi curabit. Et non tantum vulgares Iſraëlitæ, ſed etiam ipſi Reges Iſraëlitarum tenebantur ſibi Legem exſcribere. Et ſi Reges à parentibus ſuis non accepiſſent Legis exemplar, tum duo exemplaria exſcribere tenebantur; quod probat idem Majemonid. *Hal Melachim cap.* 3. Præterea addit, quod Reges debuerint unum exemplar aſſervare in theſauris ſuis, & alterum nunquam à ſe removere, niſi cum irent ad latrinam, aut balneum, vel loca impura. Cum exirent in prælium, vel reverterentur ex prælio ſecum habebant idem exemplar; imo cum convivarentur etiam illud in conſpectu habeant. Hinc concludimus exemplaria Legis inter Judæos non fuiſſe rara; & per conſequens Eſram non potuiſſe literas ſacras in omnibus exemplaribus mutare.

XX. *Tertia* ratio, quæ à Poſtello adſertur, deſumpta eſt ex verbis Chriſti, *Matth.* 5. 18. ubi ait: *Jota unum aut unus apex non tranſibit à Lege.* Per *jota* intellexit Chriſtus minimam literam Alphabeti: neceſſarium ergo eſt eam eſſe antiquam & genuinam ſcripturam Legis, in quâ litera *Jod* eſt minima literà Alphabeti. Atqui hoc in Linguâ Samaritanâ locum habere nequit: quia in Linguâ Samaritanâ litera Jod eſt è maximis Alphabeti literis, referens fere inverſum ם Hebræorum. Hiſcè argumentis ſententiam communem pro antiquitate hodiernarum literarum probavimus. Diſſertatione ſequenti argumenta, pro contraria ſententia afferri ſolita, examinabimus.

XXI. Ut unusquiſque de hac quæſtione melius judicare poſſit, placet totum alphabetum literarum Samaritanarum hic poſt invicem ob oculos ponere:

א ב ג ד ה ו ז ח ט י כ ל מ נ ס ע

ࠀ ࠁ ࠂ ࠃ ࠄ ࠅ ࠆ ࠇ ࠈ ࠉ ࠊ ࠋ ࠌ ࠍ ࠎ ࠏ

פ צ ק ר ש ת

ࠐ ࠑ ࠒ ࠓ ࠔ ࠕ

DISSERTATIO DUODECIMA, DE Literarum Hebraicarum Antiquitate.

PARS POSTERIOR.

§. 1. *Argumenta pro novitate literarum adferri solita sunt duplicia.*

2. *Objectio Rabbinorum proponitur & solvitur. Duplex character literarum Hebraicarum fuit usitatus temporibus Esræ.*

3. *Capello roganti de sacro charactere respondetur.*

4. *Auctoritas Josephi Albi aliorum auctoritatibus infringitur.*

5. *Hieronymi assertio quatuor modis solvitur.*

6. *Tribus modis solvitur objectio ex verbis Eusebii desumpta.*

7. *Nummi & sicli, Samaritanis characteribus signati, non probant primas Veteris Test. literas fuisse Samaritanas.*

8. *Nec exemplar Samaritanorum potest illud evincere.*

9. *Solvitur objectio desumpta ab appellatione* Scripturæ Assyriacæ.

10. *Ut & ex Deuter.* 17. 18.

11. *Non est verosimile Esram, post solutam captivitatem, legem charactere Chaldaico exarâsse.*

12. *Esras characteres sacros non mutavit cum Chaldaicis ut esset memoriale liberationis.*

13. *Qui ajunt literas primigenias fuisse Samaritanas, illi etiam negant puncta vocalium & accentuum esse authentica.*

SECTIO I.

Superiori dissertatione variis argumentis probavimus Samaritanos characteres non esse primigenios & authenticos Veteris T. characteres, à Mose in describendo Pentateucho, & à Deo in exarando decalogo in tabulis lapideis usurpatos. Quandoquidem tamen multi sunt magnæ auctoritatis & doctrinæ viri, qui contrariam defendunt sententiam, scil. hodiernos characteres Hebræos ab Ezra demum esse inventos, & è contra characteres Samaritanos esse primigenios, quibus Moses Legem, & Deus Decalogum exaravit: ideo, quam veri speciem contraria sententia habeat, ex argumentis contrariis videbimus. Argumenta, quibus contrariæ sententiæ patroni suam opinionem statuminare conantur, sunt vel inartificialia sive testimonia tum Judæorum, tum etiam Chri-

Christianorum; vel artificialia sive rationes. Argumenta præcipua, in contrarium opponi solita, ordine recensebimus & confutabimus.

II. Ex veteribus Rabbinis tantum duorum Rabbinorum afferuntur testimonia, scil. Rabbi Josis, doctoris Mischnici, & Mar Sutræ, doctoris Gemarici. Quidam his duobus Rabbinis adhuc alios duos Judæos, Hieronymi præceptores doctissimos, annumerare solent; ex hoc solummodo fundamento, quia Hieronymus in illa sententia dicitur fuisse. Et si Hieronymus fuit in contraria sententia, ergo verosimile videtur ipsum contrariam hanc sententiam didicisse à præceptoribus suis. Duo priores Rabbini planè videntur esse in contraria sententia: statuunt enim in Talmude, Tractatu Sanhedrin cap. 2. Esram Legem Israëlitis dedisse בִּכְתָב אַשּׁוּרִי *Scripturâ Assyriacâ*.

Respondeo. Superiori dissertatione docuimus hodiernam scripturam vocari Assyriacam, vel quia Daniel & Ezras hodiernam scripturam, utpotè sacram paucisque notam, in Assyria Israëlitas docuerunt; vel vocari à verbo אִשֵּׁר *beatum reddere &c.*

2. In allegato loco Talmudis est dissensio inter doctores. Rabbi Jose videtur statuere literas Hebraicas antiquas esse mutatas in Samaritanas. Sed huic *Rabbi Jose* contrariantur tres Rabbini, quorum primus & præcipuus est R. Jehuda, qui propter insignem pietatem nomine הַקָּדוֹשׁ *Sancti* fuit insignitus. Hic est ille Jehuda, qui, cum videret sapientiam Judæorum quotidie imminui, Legemque Oralem oblivioni tradi, cogitavit de ea conservanda: propterea omnes schedas Judæorum, in quibus unusquisque Legem Oralem memoriæ causa descripserat, collegit; & ex illis composuit סֵפֶר מִשְׁנָיוֹת *Librum traditionum*. Hujus Jehudæ auctoritas majoris æstimatur quam Rabbi Josis. Judæi enim ut plurimum sententiam, secundùm mentem R. Jehudæ decisam, amplectuntur; quod indicant circuli descripti in Mischnâ, cum punctis Anno 1646. Amstelodami editâ. Huic Jehudæ accedunt duo alii Rabbini, scil. R. Simeon & R. Eleasarus. Tres igitur pro nostra sententia pugnant, & secundùm regulam Talmudicam sententia ex plurium suffragiis determinanda est.

3. Verba R. Josis possunt intelligi de mutatione, qua Ezras scripturam sacram, vulgaribus Judæis ignotam, propter odium Samaritanorum in usum restituit. Duplex Linguæ Hebraicæ character temporibus Esræ videtur fuisse usitatus, *sacer* scil. sive hodiernus Hebraicus, & *prophanus* sive Samaritanus. Sacro videntur & Deus exarâsse decem

decem verba in tabulis lapideis, & Moses Legem suam. Etiam illo sacro charactere videntur à Mose conscripta tredecim Legis volumina, quorum unum reposuisse dicitur eum in finem in arcam, ut illud, si quis Legem adulterare vellet, ex arca produceretur. Reliqua duodecim exemplaria in gratiam duodecim tribuum exscripta esse videntur. Praeterea putamus licitum fuisse aliis Judaeis hoc sacro charactere uti in Codicibus sacris exscribendis. Sed prophano charactere scripti fuerunt libri Legis vulgares, quibus in communi usu, vel in scholis usi fuerunt. Etiam in commerciis, in contractibus civilibus, in monetis & in omnibus vulgaribus scriptis prophanam scripturam adhibitam fuisse certum est. Respondemus igitur cum Judaeis, Ezram sacras literas, quae antea latitabant, doctioribusque tantum notae erant, in lucem protulisse, & ex privatis easdem communes fecisse propter Samaritanos, qui vulgarem scripturam retinuerunt. Hac distinctione duplicis characteris semel admissa, pleraeque objectiones, contra genuinam sententiam moveri solitae, facili negotio solvi possunt. Haec sententia de duplici charactere sacro & prophano plurium Judaeorum & Christianorum nititur auctoritate, quorum testimonia verbotenus allegata videri possunt in Dissertatione Cl. Buxtorfii de literis Hebraeorum.

III. Capellus, videns sententiam, quae defendit olim duplicem characterem fuisse usitatum, maximè sententiae suae adversari, omnibus viribus conatur hunc duplicem characterem, sacrum scil. & prophanum, exsibilare; sic argumentando sive interrogando: Si extra Legis tabulas & Mosis Codicem autographum character sacer fuit usitatus, sed raro: Apud quos vel inter quos fuit tum usitatus?

Respondeo. Inter Judaeos omnes, qui libros sacros tali charactere sacro vel ipsi scribere voluerunt, vel ab aliis exscribi curârunt. Non enim liber Mosis autographus sacro charactere tantum fuit insignitus, sed etiam apographi varii, quibus Judaei doctiores aliique fuerunt usi, & qui in synagogis publicis servati fuerunt. Etiam Judaei communiter in phylacteriis, & in מזוזות *Mezuzoth*, quae postibus aedium affigi solebant, exscribendis, secundùm hodiernam consuetudinem sacro charactere usi fuerunt. Hac responsione admissa omnes sequentes objectiones in fumum abeunt.

IV. Inter Judaeos recentiores est R. *Josephus Albus*, qui in libro Ikkarim Orat. 3. cap. 16. fere solus contrariam sententiam defenden-

dam sumpsit: sed huic unico Judaeo opponimus alios, & quidem doctiores, scil. *Aben Ezram*, *R. Salomonem* & *Rambam*, Hebraicarum literarum genuinam antiquitatem agnoscentes. Quemadmodum uni *Eliæ Levitæ* fides nulla adhibenda est in eo, quod dicat puncta vocalium & accentuum esse recentia, & à Masorethis Tyberiensibus inventa; ita etiam huic *Josepho*, ab omnibus fere Judæis discrepanti, nulla fides est adhibenda.

V. Omissis testimoniis Judæorum ad testimonia Christianorum descendunt; quæ quidem tanti non sunt facienda, quanti testimonia Judæorum. Christiani enim pleraque, quæ ad historiæ Judaicæ illustrationem faciunt, ex Judæorum scriptis excerpunt. Præcipuus ex Christianis, contrariam sententiam defendens, est D. Hieronymus, qui circa quartum sæculum vixit. Multi hunc quasi Numen in hac quæstione venerantur. Testimonium ipsius est desumptum ex Præfatione in libros Samuelis, ubi hæc verba inveniuntur: *Viginti & duas esse literas apud Hebræos, Syrorum quoque lingua & Chaldæorum testatur, quæ Hebrææ magna ex parte affinis est. Nam & ipsi viginti duo habent elementa, eodem sono, sed diversis Characteribus. Samaritani etiam Pentateuchum Mosis totidem literis scriptitant, figuris tantum & apicibus discrepantes. Certumque est, Esram Scribam, Legisque Doctorem, post captam Hierosolymam, & instaurationem Templi, sub Zorobabele alias literas reperisse, quibus nunc utimur, cum ad illud usque tempus, iidem Samaritanorum & Hebræorum characteres fuerint.* Ex his verbis concludunt (quia Hieronymus dicit: *certum est Esram alias literas sub Zorobabele invenisse, quibus nunc utimur*) antiquas literas esse ab Ezra mutatas in hodiernas Hebraicas.

Respondeo. 1. Fortasse Hieronymus illud accepit ab Eusebio, vel à Judæis præceptoribus suis, qui forte in illa sententia fuerunt, vel ab ipsis Samaritanis, (qui olim gloriabantur, & adhuc hodie nostra memoria gloriantur se Mosis autographum penes se habere,) vel ab omnibus simul. Non mirum est, si viderit constantem vel Samaritanorum, vel præceptorum suorum, utpote doctiorum, sententiam, quod dixerit *certum est.* Discipuli enim ut plurimum præceptorum suorum defendunt sententiam, & illam solam fere omni exceptione majorem esse existimant; præcipue tum, quando discipuli judicant præceptores suos esse viros doctos. Sed Hieronymus magni fecit præceptores suos propter insignem eruditionem. Alicubi enim scribit se duos doctissimos Judæorum Rabbinos habuisse, quorum unus, scil.

Lyd-

Lyddenſis magna apud Judæos fuit in admiratione propter eximiam doctrinam & rerum Judaicarum ſingularem peritiam. Non mirum ergo, quod hanc ſententiam, tanquam certam, defenderit. Audiverat fortaſſe Samaritanos hoc conſtanter aſſeverare, & præceptores ſuos iiſdem non contradicere, ſed è contra in eandem inclinare ſententiam. Fortaſſe etiam alios Judæos præter præceptores ſuos ſuper hac quæſtione non conſuluit; aut ſi conſuluerit, præconcepta opinio de præceptorum ſuorum doctrina facile contrariam ſententiam tanquam falſam rejecit.

2. Alii, ut Picus Mirandulanus & Reuchlinus aliter reſpondent, ſcil. Hieronymum loqui de quinque literis כמנפץ, ſive finalibus. Quinque ſunt literæ in Lingua Hebraica quæ aliter ſcribuntur in medio, aliter in fine; & ſcriptura Samaritana nullas literas finales agnoſcit, ſed omnes literæ ubique tam in medio quam in fine vocum eodem modo ſcribuntur. Arbitrantur igitur Hieronymi ſententiam fuiſſe, quod Ezras quinque illas literas finales ſive biformes literis viginti duabus uniformibus addiderit.

3. Wilhelmus Schickhardus explicat Hieronymi locum de vocalibus, quas ſecundum ſententiam multorum veterum & recentiorum Judæorum Ezras addidit.

4. Multis videtur probabile, quod Hieronymus intellexerit illam mutationem, qua Ezras characteres ſacros, populo ignotos, & rarò à populo adhibitos, produxit, & communes fecit, relictis prophanis characteribus Samaritanis, cum quibus Judæi non voluerunt ullam familiaritatem colere; tum quia Judæorum erant infenſiſſimi hoſtes, tum quia religionem à Judæorum religione diverſam profitebantur.

VI. Alter ex Chriſtianis eſt Euſebius, Cæſareæ Palæſtinæ Epiſcopus, qui in Chronico ſuo, ad annum 4740. hæc verba ſcribit: *Fuit Eſras legis Divinæ eruditiſſimus, & clarus omnium Judæorum magiſter, qui de captivitate regreſſi fuerant in Judæam, affirmaturque Divinas ſcripturas memoriter condidiſſe, &, ut Samaritanis non miſcerentur, literas Judaicas commutâſſe.*

Reſpondeo. 1. Ad hanc objectionem ſolvendam valet reſponſio quarta, quàm dedimus retrò ſectione præcedente.

2. Euſebius videtur non tam ex propria ſententia quàm quidem ex ſententia aliorum loqui. Hæc conjectura valde probabilis videtur, quia Euſebius dicit: *Affirmatur Divinam ſcripturam memoriter condidiſſe, & lite-*

& literas Judaicas commutâsse. Affirmatur scil. ab aliis, non ab ipso Eusebio. Quod Eusebius ibi videatur loqui ex sententia aliorum, videtur ex eo probari posse: quia dicitur, *Ezram Divinas scripturas memoriter condidisse*, quod falsum est. Etiam nullo modo videtur verisimile Eusebium putâsse omnes leges tam autographas quàm apographas semel Vulcano esse commissas, & ab Ezra miraculoso modo esse restitutas: nam illud est figmentum, quod ab ipsis defensoribus characteris Samaritani non defenditur. Præterea quod Lex esset plane combusta refutatur à Nehemia *cap.* 8. *vers.* 2. *&* 4. *Omnes rogabant Ezram, ut afferret librum legis, & legit ex eo ante plateam illam, qua est ante portam aquarum, &c.* Hic non dicitur, quod ex cerebro suo finxerit legem, sed quod legerit ex lege, quam ibi invenit.

3. Si Eusebius ex propria sententia loquatur, dicendum est quod fortassè hanc sententiam didicerit à Samaritanis habitantibus Cæsareæ, ubi Episcopum egit. Cæsareæ enim multi Samaritani degebant, uti refert R. Benjamin in Itinerario suo, qui dicit se in itinere suo Cæsareæ ducentos Cuthæos, id est, Samaritanos invenisse. Nam Samaritani sæpissime in Talmude & in Itinerario Rabbi Benjaminis Cuthæorum nomine veniunt; cum dicit כותיים הם היהודים השומרונים *Cuthæi sunt Judæi Samaritani.*

VII. Præter auctoritates proferuntur nummi & sicli antiqui, qui olim & adhuc hodie in Terra Israëlis dicuntur effodi, signati antiquis characteribus Samaritanis, in quibus ab una parte depicta est urnula aurea, in quâ Manna tempore Veteris T. conservabatur, cum his vocibus שקל ישראל *Siclus Israëlis*: ab altera verò parte expressa erant hæc verba ירושלים הקדושה *Hierosolyma Sancta.* Hi sicli non sunt cusi à Samaritanis: nam illi Urbem Hierosolymam, sibi ita exosam, tali titulo non coronâssent. Samaritani enim non Templum Hierosolymitanum, sed illud in monte Garizim pro sancto Templo habebant. Ergo illi nummi à Judæis sunt excusi: & per consequens Samaritanorum character fuit inter Judæos tempore Templi primi usitatus.

Respondeo. Largâ manu concedimus hodiernum characterem Samaritanum inter Judæos stante Templo primo fuisse usitatum: sed alia quæstio est, an solus ille character tantum in usu fuerit? Hoc nunquam contrariæ sententiæ patroni probabunt. Præterea contrarium demonstravimus superiori dissertatione ex Schickhardo, scil. Hierosoly-

ſolymæ effodi antiquos æneos ſiclos, regno florente excuſos, quibus ab utraque parte literæ hodiernæ Hebraicæ impreſſæ ſunt. Dicimus igitur, quod tempore Templi primi in uſu fuerit duplex character, ſcil. Hebræus hodiernus & Samaritanus: prior fuit ſacer, poſterior vero prophanus & communis, quo ſicli ſignabantur, & aliæ inſcriptiones deſcribebantur.

VIII. Quidam adhuc conatur probare literas Samaritanas eſſe antiquas & primigenias Hebræorum literas: quia Samaritani adhuc hodie oſtendunt exemplar Legis authenticum, ab ipſo Moſe exaratum?

Reſpondeo. 1. Falſum eſt Samaritanos adhuc poſſidere ipſum authenticum Moſis exemplar. Dico exemplar illud, quod oſtendunt, eſſe ſuppoſititium. Nullum enim eſt dubium, quin illud exemplar Moſis authenticum vel igne fuerit conſumptum, vel alio modo diſruptum: nam loca publica, in quibus ſacri Codices ſervabantur, ſæpiſſime fuerunt diruta, combuſta, & ab hoſtibus ſpoliata.

2. Si concederemus exemplar aliquod Legis Moſaicæ apud Samaritanos hodie inveniri, illud ſcriptum eſſet charactere vulgari, quali pleraque particularia Legis exemplaria ſcribebantur: nam quædam Legis exemplaria tempore Veteris T. fuerunt exarata characteribus Samaritanis, qui prophani & communes characteres erant.

IX. Auctores, qui pro Samaritano charactere militant, nonnullas rationes opponere ſolent; quarum *prima* eſt deſumpta ab ipſa appellatione: vocatur enim ab ipſis Hebræis כְּתָב אֲשׁוּרִי *Scriptura Aſſyriaca*, quia Iſraëlitæ eam, uti R. Joſe aſſerit, ex Aſſyriâ ſecum attulerunt.

Reſpondeo. Superiori Diſſertatione Sectione tertia explicui, quare hæc ſcriptura vocetur Aſſyriaca, & quomodo verba R. Joſis ſint intelligenda.

X. *Secundò* argumentantur ex Deuteronomii capite 17. verſiculo 18. ubi Moſes ſic loquitur, וְכָתַב לוֹ אֶת־מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת *& ſcribet ſibi* Miſchne *Legis hujus in libro.* Per מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה intelligunt mutationem Legis quoad ſcripturam.

Reſpondeo. משנה non derivatur à שנה, quatenus ſignificat *mutare*, ſed quatenus denotat *duplicare* ſive *iterare*. Radix enim utrumque ſignificat. Senſus verborum Moſis hic eſt, uti doctiſſimus Maimon bene explicat, quod ſinguli Reges, ſi parentes ipſis non reliquiſſent

exemplar Legis, bina Legis exemplaria exſcribere tenerentur.

XI. *Tertiò* ita pergunt hiſtoricè argumentari. Judæi, in captivitate Babylonica deliteſcentes, linguam & ſcripturam Chaldæorum familiarem ſibi fecerunt, & è contra proprios characteres oblivioni tradiderunt; ideoque probabile videtur Eſram poſt ſolutam captivitatem Babylonicam, in commodum Judæorum, qui reverſi erant ex Babyloniâ, Legem charactere Chaldaico deſcripſiſſe.

Reſpondeo. 1. Etiamſi concedamus Hebræos, in Babylonia habitantes, Linguam Chaldaicam & characteres Chaldaicos didiciſſe, inde tamen non ſequitur, quod Legem Dei, charactere ſacro exaratam, in Babylonia non retinuerint.

2. Veroſimile eſt, Eſram poſt ſolutam captivitatem Babylonicam, (ſi characteres in Babylonia mutâſſet, quod tamen probari nequit,) antiquum Hebrææ linguæ characterem reſtituiſſe. Ezras quidem dicitur Legem reſtituiſſe: ſed hoc non eſt Legem reſtituere, quando quis characteres Divinos mutat in prophanos.

3. Nondum probatum eſt hodiernas Hebraicas literas fuiſſe Chaldæorum proprias: ſed veroſimilius eſt Chaldæos characteres illos ab Hebræis didiciſſe.

XII. Ultimò R. Joſephus Albus argumentatur, quod Ezras propter ſonticam cauſam characteres ſacros cum Chaldaicis permutaverit, ſcil. ut hac ratione inter Judæos eſſet perpetuum memoriale liberationis ex captivitate Babylonicâ.

Reſpondeo. Hoc aſſeritur abſque ulla veriſimilitudine: nam ſi hoc ita eſſet, procul dubio Ezras aliquam illius memorialis ſive monumenti feciſſet mentionem: ſed è contra Ezras aliique Scriptores alto ſilentio illud prætereunt. Ex his antecedentibus concludimus hodiernas literas Hebraicas eſſe antiquas & primigenias literas. Vide totam hanc quæſtionem ſolide probatam, & ab exceptionibus vindicatam à Cl. Matthia Waſmuth in parte primâ doctiſſimarum Vindiciarum S. Hebrææ Scripturæ.

XIII. Illi, qui defendunt literas primigenias eſſe Samaritanas, etiam ſtatuunt puncta vocalium & accentuum Veteris T. Hebraici non eſſe authentica. Nam literæ Samaritanæ deſtituuntur vocalibus: & per conſequens, ex ſententia eorum ſacra Scriptura eſſet inſtar naſi cerei in multas formas mutabilis. Sed hoc & abſurdum eſſe, & certitudini S. Scripturæ contrariari, proximis diſputationibus probabimus.

DIS-

DISSERTATIO DECIMA-TERTIA,
QUÆ EST
DE
Genuinâ Punctorum Vocalium & Accentuum in Veteri T. Antiquitate.

Pars Prima.

§. 1. *Erpenius edidit* Arcanum punctationis revelatum *à Capello compositum.*

2. *Buxtorfius refutavit Capellum anno* 1648.

3. *Quatuor quæstiones de antiquitate vocalium & accentum V. T. proponuntur.*

4. *Prima sententia, adscribens vocales V. T. ipsis sacris Scriptoribus proponitur.*

5. *Secunda sententia statuit vocales esse additas ab Esra & Viris Synagoga magna.*

6. *Rationes dantur quare Esras Textui addidisset vocales & accentus.*

7. *De tertia sententia Elia Levita, statuentis Masorethas Tyberienses esse vocalium auctores. Proponitur judicium variorum.*

8. *Differentia inter Elia & Capelli sententiam.*

9. *Limitatio Capelli rejicitur.*

10. *Differentia inter sententiam Elia & quorundam Christianorum.*

11. *Descriptio Masora & Masorethaurum Tyberiensium.*

12. *Quarta sententia adscribens inventionem punctorum Ben Ascher & Ben Naphtali proponitur.*

13. *Illis tota inventio punctorum tribui non potest.*

14. *Capellus frustra illis partem punctorum tribuit.*

15. *Elias statuit vocales uno tempore simul & semel esse additas à Masorethis Tyberiensibus.*

16. *Quatuor sententia ad duas classes referuntur.*

17. *Ex duabus prioribus sententiis magis eligitur prima, qua puncta vocalium & Accentuum adscribit ipsis Auctoribus librorum.*

Sectio I.

CLarissimus Ludovicus Capellus, linguæ Sanctæ Professor Salmuriensis, anno hujus sæculi vigesimo quarto in lucem edidit librum, quem nominavit *Arcanum punctationis revelatum.* Hic liber nomine Capelli non fuit excusus, for-

(fortaſsè quia novam ſententiam defendebat, quam multis ingratam fore credebat,) ſed Thomas Erpenius, Profeſſor Lugdunenſis, Lugduni Batavorum editionem illius libri procuravit; qui etiam peculiari ſuâ præfatione libro & ſententiæ illi novæ magnam auctoritatem conciliavit. Capellus in hoc libro omnibus viribus conatur probare puncta vocalium & accentuum, in Textu Hebraicô jam uſitata, non eſſe addita à Moſe & à reliquis ſacris Scriptoribus; ſed è contra aſſerit eadem eſſe addita à quibuſdam Maſorethis Tyberienſibus, qui poſt ſeculum quintum à nativitate Chriſti vixiſſe putantur.

II. Hæc ſententia de novitate punctorum Hebraicorum multis arriſit, alios tamen, præcipue Cl. Buxtorfium, ſummopere offendit, qui etiam ſpeciali libro ſententiam & librum Capelli anno quadrageſimo octavo hujus ſeculi ſolidè refutavit: ea propter vix operæ pretium eſſet argumenta Capelli, quibus novitatem punctorum defendere conatur, hic repetere, eademque refutare. Sed quandoquidem liber Capelli propter raritatem vix comparari poteſt; & ille, ut & Buxtorfii Tractatus Capello oppoſitus valde prolixi ſunt, (quales ſpiſſos libros de unâ quæſtione Philologicâ perlegere non omnium patiatur patientia & ſtudioſorum conditio,) ideo nos breviter, quantum fieri poterit, argumenta tum affirmantia, pro antiquitate punctorum adferri ſolita, in apricum producemus, eaque urgebimus, & ab exceptionibus vindicabimus; tum etiam argumenta contraria, quæ Capellus pro novitate punctorum profert, inſiſtens veſtigiis Eliæ Levitæ, Judæi Germani, refutabimus. Nos igitur argumenta ex illis duobus libris deſumemus, noſtraſque reſponſiones & animadverſiones addemus.

III. Verum antequam argumenta utriusque partis in medium proferamus, prius ſtatus quæſtionis formari & dilucidè proponi debet, ne de lanâ caprinâ rixari videamur. Quæſtio, quæ hic movetur, tangit puncta Hebraica vocalium & accentuum, & quidem Biblica.

Quæritur igitur: Utrum puncta vocalium & accentuum, in Bibliis Hebraicis jam uſitata, ſint addita ab ipſo Moſe & à cæteris Veteris Teſtamenti Scriptoribus θεοπνεύςοις, qui conſonantium Auctores ſunt, aut ab Ezra Propheta? An verò eadem illa puncta demum ſint adſcripta multis poſt ſeculis vel à quibuſdam Judæorum Criticis, qui vulgo Maſorethæ Tyberienſes vocantur, vel ab aliis celebribus Rabbinis?

Reſpondeo.

Respondeo. Hæc quæstio est quadrimembris : nam propriè hic quatuor quæruntur.

Primò : An puncta vocalium & accentuum Veteri T. sint addita ab ipsis Auctoribus librorum ?

Secundò: An eadem sint addita à Propheta Esra & à Viris Synagogæ magnæ sexto seculo ante Christum ?

Tertiò: An eadem sint Textui adjecta à Masorethis Tyberiensibus, qui fere circa sextum seculum post Christum vixerunt ?

Quartò denique : An eadem demum sint adscripta anno Christi 1040. à duobus celebribus Rabbinis, scil. à Ben Ascher & Ben Naphthali ?

Ut hæ quæstiones melius intelligantur, sententias Judæorum & Christianorum de antiquitate vel novitate punctorum Hebraicorum, & quidem Biblicorum, hic breviter enumerabimus; quæ etiam sunt quatuor, quas omnes post invicem recensebimus.

IV. *Prima* sententia statuit puncta vocalium & accentuum esse adscripta ab iisdem Auctoribus, à quibus consonæ sunt descriptæ, hoc est, à Mose & à cæteris Veteris T. sacris scriptoribus. Non quærimus hic: An ante Mosen vocales Hebraicæ fuerint usitatæ ? Nam de eo vix videtur esse dubium. Omnes cæteræ linguæ vocales suas habuerunt? Quare Linguâ Hebræâ, quæ omnium aliarum linguarum quasi mater & regina est, etiam vocales suas non habuisset? Sed verosimile videtur cæteras linguas, ad imitationem Linguæ Hebrææ, vocales suas effinxisse.

Præterimus ergo illam quæstionem, quâ quæritur : An vocales Linguæ Hebraicæ fuerint consonantibus coævæ? Sed movemus aliam quæstionem magis necessariam de punctis vocalium & accentuum Veteris Test.

Quæritur igitur : An ipsi Auctores librorum sive consonarum Veteris T. etiam sint Auctores vocalium & accentuum ? *Resp.* Auctores hujus primæ sententiæ hoc affirmant : attamen non concedunt hæc puncta consonantibus Biblicis semper fuisse apposita. Cum enim Judæi sub Templo primo, ex quotidiano loquendi & legendi usu, etiam sine vocalibus promptè & expeditè legerent, mos adscribendi vocales apud quamplurimos Judæos tum propter illam promptitudinem legendi, tum etiam propter difficultatem Codices sacros exscribendi, in oblivionem venit usque ad Esram Prophetam, qui pun-

cta in usum revocasset, & eadem secundùm antiquum modùm restituisset.

V. *Secunda* sententia defendit puncta vocalium & accentuum esse multo recentiora, refertque eadem ad tempora Esdræ Prophetæ, qui in subsidium facilioris lectionis, & remedium oblivionis unà cum Collegis, Viris Synagogæ magnæ, puncta vocalium & accentuum consonantibus addidisset: adeò ut secundùm hujus sententiæ patronos ante Esram, qui circa sextum seculum ante nativitatem Salvatoris nostri vixit. nunquam ulla puncta vocalium & accentuum consonantibus fuerint apposita. Hi Auctores statuunt nihilominus hæc hodierna puncta Textus Hebraici esse vera & genuina puncta, juxta mentem & sensum Mosis Prophetarum reliquorumque sacrorum Scriptorum expressa. Putant enim Auctores hujus secundæ sententiæ vocales & accentus Mosi in Monte Sinai fuisse traditos solummodo potentiâ, & non actu, hoc est, tantummodo juxta potestatem in pronuntiando & legendo, non vero secundùm ipsam scriptionem. Etiam arbitrantur genuinam & veram legendi rationem per traditionem oralem fuisse propagatam & conservatam: adeo ut Moses hanc genuinam punctorum rationem tradidisset, juxta cohærentiam catenæ Kabbalisticæ, Josuæ, Josua Senioribus, Seniores Prophetis, Prophetæ Viris Synagogæ magnæ. Hujus Synagogæ magnæ Esras fuit caput & præses: & propterea illud sæpissime soli Esdræ adscribitur, quod propriè competit centum & viginti Viris Synagogæ magnæ, qui Hierosolymæ post solutam captivitatem Babylonicam congregati fuerunt. De his centum & viginti Viris vide suprà Dissertationem nonam.

VI. *Quæret* fortè aliquis: Quare Esras puncta vocalium & accentuum consonantibus Veteris T. adjecisset?

Respondeo. 1. Esdras apposuisset vocales, ut Vetus Testamentum imposterum, deficientibus Prophetis, & invalescentibus Judæorum persequutionibus, per vocales quoad sensum tanto purius ab omni corruptione conservaretur.

2 Ut difficultatem libros sacros legendi tolleret. Notissimum enim est, Textum Veteris T. non punctatum esse lectu difficillimum, imo decuplo ferè difficiliorem textu Rabbinico non punctato. Ephodeus capite 7. ait, quod Esras viderit ignaviam & pigritiam Judæorum circa studium sacrorum librorum; cujus causam cum cogitasset esse

esse difficultatem legendi, ex carentiâ vocalium ortam, prudentissimo consilio adjecit vocales, ut vocalium ope cuivis lectio Biblica esset facilior.

3. Esdras adscripsisset accentus: tum ut illi monstrarent quaenam vocum syllaba esset acuenda, & ubinam sententiarum distinctio esset adhibenda; tum etiam ut iidem illi accentus redderent lectionem Biblicam suaviorem. Accentuum enim melodia cordibus hominum injicit voluptatem. Et propterea Judaei publicè in Synagogis & Scholis non legunt Textum Hebraicum, quemadmodum Christiani, sed eundem clarâ voce cantillant, illique cantillationi inserviunt varii illi accentus Hebraici.

VII. *Tertia* sententia arbitratur puncta vocalium & accentuum esse excogitata, ac consonantibus Hebraicis addita à Masorethis Tyberiensibus, qui post confectum Talmud, circa vel post annum à nato Sospitatore nostro quingentesimum vixerunt.

Hanc novam, & superioribus seculis inauditam sententiam, solus magno conamine defendendam suscepit Elias Levita, Judaeus Germanus, qui superiori seculo vixit, & multorum Hebraicorum librorum editione non tantum inter Apellas sed etiam inter Christianos inclaruit: nam Munsterus varios illius Eliae libros unà cum versione Latinâ in lucem emisit.

Hujus Eliae opinionem Judaei ab eo tempore semper rejecerunt, & magno conatu se ei opposuerunt.

Christiani in diversa sententiarum iverunt divortia. Quidam sententiam Eliae esse absurdam, omnique ratione destitutam, judicârunt: inter quos sunt Buxtorfii aliique quamplurimi. Alii sententiam Eliae, etiamsi novam, tamen tanquam Divinam, & quasi coelitus delapsam adorârunt: inter hos primus & praecipuus est Ludovicus Capellus, qui non tantum hanc Eliae sententiam amplexus est, sed etiam speciali libro contra omnes contrariae sententiae patronos eandem defendit.

VIII. Verum enimvero Capelli sententia multum differt ab Eliae opinione. Error unus est causa alterius erroris. Elias Levita, etiamsi defendat puncta esse nova, & recenter inventa à Masorethis Tyberiensibus, nihilominus statuit hodierna vocalium & accentuum puncta esse vera & genuina, juxta mentem sacrorum Scriptorum addita: & per consequens defendit hodiernam lectionem, vocalibus & accentibus notatam, esse infallibilem & Divinae auctoritatis. Etiam

omnibus viribus conatur probare Textum ob illam novam vocalium inventionem nullo modo esse dubium, & sannis excipiendum, ac si illi Masorethæ puncta pro lubitu suo consonantibus addidissent: nam ille defendit veram punctandi & legendi rationem non fuisse in Masorethàrum cerebro cusam, sed per traditionem oralem propagatam & conservatam.

Longè aliter sentit Capellus, qui statuit puncta hodierna posse mutari, aliaque eorundem loco substitui, si commodiorem sensum pariant. Verba ipsius habentur pag. 292. quæ sic sonant: *Ad loca autem obscura, dubia & ambigua quod attinet, quæ variam possunt admittere punctationem, quis jure conqueratur aut indignetur, si quis aliam proferat, punctationem. quæ sensum alium tam verum, tam commodum, tam cohærentem, & consonum pariat, aut etiam veriorem & commodiorem, quam sit ille, qui oritur ex hodierna Masorethica?* Paulo inferius sic pergit: *Sane si nova punctatio clariorem, commodiorem, & veriorem sensum pariat, nullâ Masoretharum religione teneri debemus, ut non istam novam potius, quam illam Masorethicam sequamur.* Mercerus idem statuit in Amosi caput 2. vers. 12. *Certe puncta adjecta non debent nos ita adstringere, quin si commodiorem videam sensum, illum sequi possimus.*

IX. Capellus etiamsi statuat Textum sacrum nonnunquam secundùm aliam & quidem diversam punctationem posse explicari, non tamen permittit illam novam punctationem in excusos Codices intra ipsum Textum inferri & intrudi, omissâ & deletâ illâ antiquâ punctatione Masoretharum. Putat enim, tantum concedendum esse antiquitati, & Masoretharum diligentiæ, ac industriæ plane admirandæ & stupendæ, ut eorum lectio sive punctatio, licet fortè alicubi non satis commoda & apta, ubique sarta tecta maneat, & in Codicibus compareat inviolata.

Respondeo. 1. Quis non videt hanc Capelli restrictionem esse absurdam? Si enim puncta, Textui Hebræo adscripta, sint falsa, & contra mentem ac sensum sacrorum Scriptorum addita: Quare non liceret eadem rejicere, aliaque eorundem loco substituere? Antiquitas enim rem falsam non facit veram & genuinam.

2. Etiamsi puncta illa secundùm mentem Capelli modò ante mille annos fuerint Textui Hebræo à Masorethis addita, puncta tamen genuina, exprimentia mentem sacrorum Scriptorum, saltem juxta potestatem pronuntiandi, sunt longè antiquiora.

3. Sen-

3. Sensus in illis locis, in quibus punctatio est dubia, semper erit dubius. Eligat enim unus hanc hodiernam punctationem, alius forte aliam, tertius adhuc aliam eliget, & sic punctatio, per consequens explicatio literalis Textus Hebræi erit incerta: nam dependebit ab incerta opinione hominum. Sed de his postea uberius.

X. Christiani nonnulli in masorethica punctorum inventione differunt à sententia Eliæ Judæi. Elias enim statuit Masorethas Tyberienses in urbe Tiberiade eodem tempore simul & semel puncta vocalium & accentuum invenisse, atque Textui apposuisse. Verba Eliæ Levitæ translata ex libro טוב טעם cap. 2. sic sonant: *Meus animus mihi dicit, quod illi, qui invenerunt punctandi rationem, etiam sic invenisse accentus, ac utraque illa apposita esse literis tempore uno.* Multi verò ex Christianis statuunt puncta non esse ab uno aut altero homine, simul & semel paucis mensibus vel annis consonantibus addita; sed paulatim à variis hominibus, diversisque temporibus, aliis alia subinde excogitantibus, & loco aliquandiu receptorum alia nova addentibus. Initium hujus punctationis statuunt factum esse circa annum Salvatoris nostri quingentesimum, & ultimam manum huic operi impositam esse circa annum Christi millesimum & quadragesimum: & sic intra quingentos annos hoc opus punctationis vix ad umbilicum fuisset perductum.

VI. Ut sensus hujus sententiæ tertiæ meliùs intelligatur, breviter quædam de Masora & Masorethis Tyberiensibus hic proferemus. Infrà Dissertationibus 22. 23. 24. 25. uberius de Masora & Masorethis agemus. Illi Critici sacri vocantur Masorethæ à conscripta מְסוֹרָה *Masora*; quæ vox significat traditionem manualem vel oralem, à Radice מָסַר *tradidit*. Masora igitur, definiente Buxtorfio, est doctrina critica à priscis Sapientibus tradita circa Textum sacrum Hebræum, genuinæ ejus lectioni conservandæ inserviens.

Hæc Masora versatur. 1. Circa consonas Veteris Testamenti. Masora enim docet, quænam literæ præter morem cæteris sint majores, vel minores, quæ suspensæ supra lineam, aut inversæ, aut quæ extraordinariis apicibus notatæ sint. Etiam Masora numerum literarum considerat, scil. quoties talis vel talis litera in Bibliis occurrat.

2. Masora circa vocales diligentem operam præstat, omnes vocales à corruptione vindicat, aliter dispositas restaurat: non tamen vocalium inventio Masorethis tribuenda est.

3. Masora habet rationem accentuum: quoties enim talis vel alius quis accentus in aliquâ voce occurrit, circa illum accentum virgulam censoriam notat Masora.

4. Masora etiam ad singulas voces, vario modo cum aliis vocibus constructas, attendit.

5. Masora versatur circa versus Veteris T. & quidem variis modis. Masora numeravit omnes versus tam singulorum librorum quam singularum sectionum.

Illi Critici ab hac inventione, & à penitiori horum antecedentium & aliorum multorum consideratione vocantur Masorethæ. Sed quinam illi fuerint adhuc sub judice lis est. Quidam referunt Masoræ inventionem ad ipsum *Mosen*. Alii ad *Esram* & *Viros Synagoga magna*. Nonnulli ad *Doctores Tyberienses*.

Quæritur: Quare vocantur Tyberienses? *Resp.* Ab urbe Tiberiade, sita in Galilæa ad lacum Genezareth. In hac urbe anno circiter post Templi eversionem quadringentesimo trigesimo sexto institutus fuisset celebris eruditorum conventus, in quo congregati fuissent, ut Elias ait, Sapientes maximi, & in S. Scripturâ exercitatissimi, disertissimique omnium reliquorum Judæorum, qui illis temporibus extiterunt.

Capellus statuit hos Judæos, in hoc conventu & urbe congregatos, fuisse præcipuos auctores punctorum vocalium & accentuum: sed ejus contrarium in sequentibus demonstrabimus.

Communior Judæorum chorus sentit Esram cum Viris Synagogæ magnæ esse Masoræ auctorem. Alii sub distinctione respondent, quod Moses fundamenta tam athlantici laboris jecerit, quod Esras continuaverit, & quod Masorethæ Tyberienses fuerint conservatores & simul augmentatores tam operosi operis. Vide plura de his præcedentibus apud Buxtorfium in lib. de Punctorum Antiquitate par. 2. cap. 1.

XII. Patroni *quartæ* & ultimæ sententiæ adscribunt inventionem punctorum duobus celebribus Hebræorum Criticis, scil. *Ben Ascher* & *Ben Naphtali*, quorum ille in Palæstina, hic in Babylonia docuit.

1. Hi duo Rabbini fuerunt Rectores Academiarum, sed singuli diversæ Academiæ, & vixerunt secundùm supputationem Judæorum circa annum Christi millesimum quadragesimum.

2. Studia ipsorum fuerunt præcipuè Critica circa veram & genuinam Tex-

Textus Hebræi lectionem & scriptionem. Inter ipsos ortæ fuerunt crebræ dissensiones, tangentes tantum Grammaticam & non ipsam vocum significationem. Inter *beith Hillel* & *beith Sammai* etiam continuò gliscebant lites, sed majoris erant momenti, & rem ipsam moresque vivendi tangebant: ast horum Criticorum disputationes tantum erant de quibusdam vocalibus & accentibus, tum tonicis, tum euphonicis.

3. Auctoritas illorum duorum Rabbinorum semper fuit magna. Judæi Orientales sive Babylonii sequuntur lectionem ben Naphtali; Occidentales vero, degentes in Palæstina, eligunt lectionem ben Ascher.

4. Omnes hodierni Judæi tam Hispani quàm Germani, & omnia nostra exemplaria Biblica, quæ excuduntur, sequuntur lectionem ben Ascher.

5. Fini Bibliorum Buxtorfianorum subjungitur longus catalogus omnium vocum, nongentarum circitèr, circa quas controversia mota fuit inter ben Naphtali & ben Ascher.

XIII. De his duobus Criticis obiter *quæritur*: Num illi sint primi inventores punctorum Biblicorum?

Respondeo. Quidam statuunt hos duos Rabbinos omnia puncta vocalium & accentum invenisse: alii tantum ex parte inventionem eorum illis adscribunt. Nullus ex Judæis est, qui totam rationem punctationis duobus illis Rabbinis adscribit: sed Galatinus, nullo allato teste, hanc sententiam communiorem opinionem vocat; cum sic fatur libro 1. capite 8. *Quidam ajunt Ezram codices sacros punctâsse. Alii vero non Ezram, sed alios quosdam duos, qui post Ezram fuerunt, quorum alter ben Naphtali, alter ben-Aser appellatus est, prima literis sacris puncta apposuisse affirmant. Quorum quidem opinio communior est.*

Sed prima sententia, quæ totam punctorum inventionem duobus illis Rabbinis adscribit, est falsissima; quod sic probatur. 1. Ex modo dissensionis: ipsorum enim dissidia non fuerunt circa voces punctandas, sed circa voces jam diu punctatas.

2. Quia Biblia diu ante ipsorum tempora fuerunt punctata. Hi duo Rabbini vixerunt circa annum millesimum & quadragesimum à nato Christo; & Masora, quæ multarum vocum punctatarum facit mentionem, composita est ad minimum seculo sexto. Ex. gr. Masora notat ad Geneseos caput 19. v. 2. vocem הַגֵּ֫רוּ ubique occur-

[rere

rere cum *Tzere*, excepto hoc loco, in quo invenitur cum *Sagol.*

3. Doctissimi Rabbini, ut Aben Esra, David Kimchi aliique, qui circa illud tempus vixerunt, sicco pede hæc non transiissent, præcipuè cum nonnunquam eorum in scriptis suis recordentur: sed è contra docti Rabbini illius seculi punctationis Auctores constituunt Esram & Viros Synagogæ magnæ.

XIV. Capellus, videns primam sententiam non posse admitti, secundam eligit, quæ tantum partem inventionis punctorum illis duobus Rabbinis, sed præcipuè Ben Ascher, adscribit: & ait Masorethas Tyberienses punctationis opus quidem inchoâsse, sed Ben Ascher, operi, adhuc deficienti, nævisque quibusdam laboranti, ultimam manum & coronidem imposuisse. Sed hæc sententia absque ullo testimonio Judaico asseritur; ideoque etiam eâdem facilitate tanquam falsa rejicitur.

XV. Elias Levita (quem Capellus in hâc materiâ tanquam. Numen aliquod adorat, & cujus unius testimonium, ut ipse ait, pluris in hâc causâ faciendum esse putat, quàm omnium aliorum contrà sententium,) è contra statuit, puncta uno tempore simul & semel à Masorethis Tyberiensibus esse inventa. Si igitur eodem tempore sint excogitata: ergo non spatio quingentorum annorum, prout sentit Capellus.

XVI. Jam quatuor sententias de antiquitate punctorum proposuimus, & quæ ex quatuor illis verissima videbitur, ex sequentibus satis illucescet, cum argumenta utrimque ponderavimus.

In summa hæ quatuor sententiæ ad duas classes commodè referri possunt, quarum *prior* defendit punctorum antiquitatem, nempe puncta vocalium & accentuum Biblicorum diu ante nativitatem Christi, ad minimum anno quingentesimo, fuisse inventa, & Textui adscripta. Hæc classis statuit puncta esse authentica & Divinæ auctoritatis: ideoque nullo modo à quovis, sive doctiori sive indoctiori esse mutanda, aliaque ipsorum loco substituenda.

Posterior classis novitatem punctorum defendit, refertque eorum inventionem ad summum ad Masorethas Tyberienses, qui post quingentesimum annum à nato Christo vixerunt. Qui se huic posteriori sententiarum classi adjungunt, sive qui duas posteriores sententias defendunt, fere statuunt & puncta habere tantum auctoritatem humanam, & sensum, quem puncta indicant, nonnunquam esse incer-

cer-

certum: nam credunt puncta posse mutari, aliaque ipsorum loco substitui; quæ mutatio punctorum etiam diversum sensum indicare potest.

XVII. Nos duabus posterioribus sententiis tanquam falsis rejectis, alterutram ex prioribus eligimus: utram jam alteri præferamus, parum in eo situm esse putamus. Nam sive dicamus puncta esse ab ipsis Auctoribus librorum, sive ab Ezra Propheta & Viris Synagogæ magnæ, nihil refert: auctoritas enim summa & infallibilis sacræ Scripturæ nihilominus manebit. Cum enim statuimus puncta esse ab Ezra & à Viris Synagogæ magnæ, tum etiam asserimus eadem esse profecta à Viris Propheticis, qui illa in re mentem & sensum Spiritus sancti & Auctorum sacrorum optimè expresserunt. Secundam igitur sententiam, quæ statuit puncta esse inventa ab Esdrâ (sepositis tamen nugis Kabbalisticis de traditione orali illorum punctorum) tanquam probabilem & rationi consentaneam esse judicamus; præcipuè cum plerique Judæi in illam inclinent sententiam. Nihilominus, cum pace aliorum doctorum virorum, magis verisimiliorem judicamus sententiam primam, quæ punctorum inventionem ipsis Auctoribus librorum adscribit: secundam tamen sententiam etiam defendemus: & utramque argumentis nostris in sequentibus dissertationibus confirmabimus, contrariasque sententias, novitatem punctorum defendentes, debellabimus.

DISSERTATIO DECIMA-QUARTA,

QUÆ EST

DE

Genuinâ Punctorum Vocalium & Accentuum in Veteri T. Antiquitate.

PARS SECUNDA.

§. 1. *Ex quatuor sententiis probabilissima est prima.*

2. *Eaque confirmatur* primò *auctoritate omnium fere Judæorum.*

3. *Objectio Capelli, quasi argumentum tale esset in propria causa, solvitur.*

4. Secundò *ex consensu Judæorum in hanc hodiernam punctationem.*

5. Tertiò *ex Codice Hilleliano.*

6. *Objectio contra hunc Codicem enodatur.*

SECTIO I.

SUperiori Dissertatione quatuor sententias de antiquitate & novitate punctorum vocalium & accentuum in medium protulimus; & diximus nos maxime improbare sententias illorum, qui statuunt puncta esse adscripta vel à Masorethis Tyberiensibus, vel à duobus celebribus Rabbinis, quorum illi post quingentesimum, hi post millesimum annum à nato Christo vixisse dicuntur: sed è contra laudavimus eorum sententias, (maxime tamen priorem) qui defendunt puncta esse adjecta vel ab ipsis Auctoribus librorum, vel ab Ezra Propheta & Viris Synagogæ magnæ.

II. Argumenta, quibus sententiam nostram probamus, sunt vel inartificialia, desumpta ab auctoritatibus & testimoniis Judæorum; vel sunt artificialia, desumpta à rationibus.

Primum argumentum inartificiale est desumptum ab universali omnium Judæorum, quotquot unquam fuerunt, consensu. Judæorum doctores communiter in tres classes dividi solent, scil. in Talmudicos, in Kabbalistas, & in Philosophos. Sub Philosophis etiam continentur Grammatici, Philologi, Critici & Historici. Hi omnes, unico excepto Eliâ Levitâ, defendunt Puncta ad minimum tempore Esdræ Prophetæ extitisse. Ne unum Judæum proferet Capellus, sive ante Eliam Levitam sive post ipsum vixerit, qui punctorum novitati Elianæ favet.

Si *Quantitatem* Judæorum consideremus, pondus additur argumento. Nam omnes Judæi cujuscunque nationis & terræ, ut Germani, Hispani, Itali, Orientales, Occidentales, & Arabes, sive sint recen-

recentiores ſive antiqui : omnes illi unanimi conſenſu pro noſtrâ ſtant ſententiâ: ſed excipitur ſolus Elias Judæus, cujus unius auctoritas tot præſtantiſſimorum & doctiſſimorum Judæorum auctoritati ullo modo præponderare nec poteſt nec debet.

Qualitas Judæorum, defendentium antiquitatem vocalium, etiam expendenda eſt. Si Judæi, qui communi ſententiæ favent, eſſent infimæ ſortis & nullius auctoritatis; argumentum jam allatum non adeo ſtringeret: ſed omnes, genuinam ſententiam defendentes, longe auctoritate ſua ſuperant novitium Grammaticum Eliam. Quis comparabit Eliam cum Talmudiſtis & antiquis Kabbaliſtis? Imo, Quis comparabit eum cum Salomone Jarchi, cum Aben Eſra, & cum Davide Kimchi, propter eruditionem longe celeberrimis? Quis ſolum Eliam Judæum præferet aliis ſine numero Judæis, qui omnes vel expreſſis verbis Eſram punctorum Auctorem conſtituunt, vel alto ſilentio Maſorethas Tyberienſes, ut punctorum inventores, prætereunt; cum nonnulli ex illis etiam Maſorethis coætanei fuiſſe ſtatuantur.

III. Ad hoc argumentum excipit Capellus. Teſtimonia Judæorum ſunt domeſtica, & in propria cauſa ab ipſis prolata; ac proinde nullius ponderis & momenti ſunt. Nam quis miratur, inquit, ſi Judæus, gloriæ gentis ſuæ ſitientiſſimus, in hac ſit ſententia, ut exiſtimet totum Vetus T. non modo quoad conſonantes, ſed etiam quoad ſingulos minutiſſimoſque tum vocalium tum etiam accentuum apiculos eſſe à Deo, ejuſque Spiritu profectum: & proinde unius Judæi, aſſerentis puncta Hebraica nuperum eſſe Maſoretharum inventum, teſtimonium, ſexcentis aliis Judæorum aliud aſſerentium teſtimoniis præponderare videtur.

Reſpondeo. 1. Nego hoc teſtimonium eſſe in cauſa privata, aut in proprium commodum, vel ad propriam gloriam effictum, ſed eſt in cauſa publica: tangit enim omnes Judæos in genere, & non hunc vel illum in ſpecie.

2. Si hæc exceptio Capelli valeret, tunc nunquam Hiſtorici, deſcribentes hiſtoriam in laudem populi vel gentis ſuæ mererentur fidem. Tunc Arabes, egregia geſta Arabum, Turcæ Turcarum, Hiſpani Hiſpanorum, Belgæ Belgarum res geſtas & victorias narrantes non eſſent conſulendi; quum experientia contrarium teſtetur. Res enim Gallorum rogamus Gallos, & res Anglorum rogamus Anglos.

Ergo etiam Judæis, asserentibus punctationem esse antiquam, nullo modo fides est detrahenda: nam illud parum vel nihil ad gloriam gentis Judaicæ facit, sed magis ad majorem auctoritatem Scripturæ conciliandam. Vide plura de hoc argumento apud Buxtorfium in lib. de Punctorum Antiq. p. 2. cap. 3. & 4.

IV. *Secundum* argumentum, quod pro antiquitate vocalium & accentuum adfertur, est desumptum ab universali Judæorum consensu in hanc hodiernam punctationem. Omnes Judæi, quotquot fuerunt vel sunt, statuunt & statuerunt hodiernam punctationem esse genuinam, quæ mentem sacrorum Scriptorum optime exprimit. Si Judæi credidissent puncta esse inventa ab hominibus errori obnoxiis, semper fuissent quidam ex illis, qui hodierna puncta rejecissent, aliaque pro illis, variis in locis, substituissent: sed nunquam inventus est aliquis Judæus, qui punctorum Auctores erroris accusare tentavit, ac si illi genuina puncta consonantibus non addidissent. Nonnunquam quidem lites sunt motæ de diversis Codicibus quoad puncta, num hic Codex ita punctatus sit præferendus alii Codici aliter punctato: attamen nulli Judæi hodiernam punctationem, prout ab ipsis Auctoribus profecta est, in dubium vocarunt. Ergo secundùm sententiam Judæorum puncta non sunt à Masorethis Tyberiensibus. Ratio consequentiæ hæc est: quia si credidissent puncta vocalium & accentuum esse à quibusdam Masorethis, hominibus non infallibilibus, sane fuissent unquam aliqui ex Judæis, qui punctationem hodiernam, utpote tantum excogitatam ab hominibus infallibilem fidem non merentibus, improbâssent, vel in dubium vocâssent. Vide in suprà laudato libro p. 2. c. 5.

V. *Tertium* argumentum pro punctorum antiquitate est desumptum ex antiquo Codice Hilleliano, cujus mentionem faciunt Hebræi in libro Juchasin fol. 132. col. 1. Hic Codex punctis fuit instructus, prout testatur Kimchi in Michlol fol. 93. & in libro Radicum ad Rad, שמם, ubi sic ait de voce מְשׁוֹמֵם 2. *Sam.* 13. occurrente. *Mem est cum Segol præter morem, & est loco Patach. Et in libro Hilleliano, qui asservatur Toletola, notatum est cum Patach.* Hic liber vocatur Hillelianus ab Hillele, qui diu ante tempora Masoretharum Tyberiensium vixit.

VI. *Regeret* forte aliquis. Fuerunt plurimi Hilleles: inde igitur non sequitur, quod hic Codex sic denominetur ab Hillele sene, cujus crebra in Talmude fit mentio; sed fortasse sic denominatur ab Hillele

lele Hannasi, qui in Judæa circa annum Christi 340. vixit.

Respondeo. Posito, quod hic liber non sit descriptus ab Hillele sene, qui centum circiter annis ante destructionem templi secundi floruit, sed ab Hillele Hannasi, nepote Rabbi Jehudæ sancti, inde tamen sequitur puncta non esse à Tyberiensibus: nam hic Hillel ad minimum centum annis ante illos Masorethas vixit.

Præter hos duos Hilleles fuerunt quidem alii, sed omnes vel simul cum hoc Hillele, vel non diu post ipsum vixerunt: omnes tamen ante Masorethas Tyberienses floruerunt.

Præterea non videtur verosimile, hunc Codicem à vulgari Hillele esse compositum: nam à tali tam speciosum titulum scilicet *Codicis Hilleliani* Synechdochicè non fuisset adeptus. Buxtorfius in libro laudato parte 2. cap. 7. plura Biblia antiqua & punctata profert, quæ omnia ibidem videri possunt.

VII. *Quartum* argumentum desumitur à Masora & Masorethis. Masorethæ fuerunt versati circa voces punctis vocalium & accentuum vestitas, & ad illas voces, talibus vel aliis accentibus sive vocalibus ornatas, virgulam censoriam apposuerunt. Si vox aliqua in Textu insolenter contra communem regulam esset punctata, eam Masorethæ sub censuram revocârunt, & dixerunt: ubique vox illa talibus punctis notatur, sed excipitur hic vel ille locus. Ergo Masorethæ, qui sunt auctores illarum notarum, non sunt simul inventores punctorum. Quid enim eos movisset, ut voces quasdam irregulariter punctâssent? Dedissent procul dubio rationes, ob quas unam vel alteram vocem contra communem regulam punctis ornâssent: sed simpliciter dixerunt: hæc vox hoc in loco aliter hic punctatur quam omnibus aliis in locis.

VIII. Masorethæ hanc insolentem punctationem observârunt & annotârunt circa vocales, circa accentus, & circa Dagesch ac Mappik.

1. Masorethæ in *vocalibus* sæpissime irregularem punctationem annotârunt: ex. gr. Psalmo 128. v. 3. invenitur אֶשְׁתְּךָ *uxor tua.* Masorethæ in margine annotant לֶ׳, hoc est, *non reperitur amplius cum Sagol.* Nomen אֵשֶׁת cum affixis habet אִשְׁתְּךָ cum Chirek sub א secundùm consuetam hujus vocis punctationem. Si Masorethæ sint punctorum Auctores: Quare illi hanc vocem contra regulas communes

ita punctâssent, & simul notam masorethicam addidissent? Sane si illi fuissent auctores, procul dubio aliquam dedissent hujus irregularis punctationis rationem. Sed vera ratio hujus notæ masorethicæ, uti nobis videtur, hæc est: Masorethæ viderunt in manuscriptis exemplaribus hanc vocem insolenter esse punctatam: ideoque adjecerunt notam, ne quis putaret illam punctationem esse erroneam.

Sic etiam 1. *Sam.* 7. 17. occurrit vox שָׁפָט *judicavit* cum duobus Kametz & accentu Munath, quum secundùm communem regulam requirantur Kametz & Patach. Masorethæ annotârunt hanc vocem, quia tali modo præter regulam erat punctata: ergo Masorethæ non sunt auctores punctorum. Quare enim hanc vocem irregulariter punctâssent, & simul notam irregularis punctationis addidissent?

Similiter *Dan.* 1. 13. invenitur verbum תִּרְאֵה *videbis* cum Tzere in fine contra Grammaticam, & contra frequentem S. Scripturæ usum. Masorethæ in libris hoc verbum, vocali Tzere irregulariter notatum, invenerunt: sed illi nullo modo videntur illius punctationis esse auctores. Infinita ferè talia exempla in medium ex Bibliis Hebraicis proferri possent, sed hæc jam sufficiant.

2. Masorethæ etiam annotârunt irregularem usum in *accentibus*: ergo non sunt illorum insolentium accentuum, & simul Masoræ auctores. Ex. gr. *Psal.* 27. 4. occurrit vox חַיַּ֑י cum Patach in fine & cum accentu Atnach; quum secundùm regulam communem Atnach mutet vocalem Patach in Kametz. Quæ causa hic excogitari potest, quare hæc vox ita irregulariter sit punctata, & simul nota masorethica ab iisdem auctoribus addita? Quare non libentius voces secundùm regulas communes punctâssent? Nam si voces regularibus & ordinariis punctis ornâssent, tum non opus fuisset tam laboriosas notas masorethicas adscribere.

Præterea *Psal.* 84. 11. scribitur אֱלֹהַ֑י cum Patach in fine, & cum accentu Atnach. Masora annotat bis hanc vocem inveniri cum Patach & Atnach. Masora his similibusque notis clarè indicat non fuisse eosdem accentuum & notarum circa accentus auctores; sed docet Masorethas de vocalibus & accentibus jam inventis, atque consonantibus adscriptis, censuram suam tulisse.

3. Eodem modo Masora annotavit insolentem usum punctorum *Dages* & *Mappik*. Literæ quatuor gutturales non recipiunt Dages: ast Masora annotat quatuor loca Biblica, in quibus litera Aleph recipit

pit Dages contra usum sacræ Scripturæ. Quare Masorethæ his quatuor tantum in locis literam *Aleph* cum Dages punctâssent. Quare tantummodo notam, & non simul rationem illius irregularitatis addidissent? Sed verosimilius est Masorethas his in locis invenisse, literam Aleph puncto Dagesch notatam: & propterea notam censoriam apposuisse. Vide exemplum literæ Aleph dagessatæ *Job.* 33. 21. in verbo רְאּוּ, ubi in novissima editione margini adscribitur אּ בדגש *Illud Aleph est cum Dagesch.*

Similiter litera *Resch* ob soni naturalis asperitatem Dages excludit: sed Masora 1. *Sam.* 10. 24. ait literam Resch ter, vel ut Kimchi in Michlol vult, septies inveniri cum Dages contra communem linguæ Sanctæ usum. Vide alia loca 1. *Sam.* 1. 6. & 17. 25. 2. *Reg.* 6. 32. *Jer.* 39. 12. *Ezech.* 16. 4. ubi in novissima Bibliorum editione margini adscribitur ר׳ דגושה vel ריש *Resch est dagessatum.*

Etiam loca, in quibus *Mappik* omissum est, annotata sunt à Masorethis. Ex. gr. vox לָה ter occurrit sine Mappik, quum aliàs semper habeat Mappik.

Simile exemplum Mappik omissi occurrit 2. *Reg.* 8. 6. in voce עָזְבָה, ubi in margine annotatur לא מפיק ה׳ *He non habet Mappik:*

Ex his concludimus, non eosdem esse punctorum & Masoræ auctores. Ergo Sapientes Tyberienses, qui vulgò statuuntur Masoræ auctores, non sunt primi punctorum inventores. Vide plura in Commentario Masorethico Buxtorfii cap. 9.

IX. Contra hæc superiora *regerit* Capellus, ipsos Masorethas Tyberienses voces sic irregulariter punctâsse certo consilio, & peculiari quâdam de causâ; & posteriores Masorethas, qui antiquas notas masorethicas ex propriâ observatione auxerunt, censuram suam de anomala illa punctatione adhibuisse, ne quis erroneum putaret, quod certo consilio à Masorethis erat factum.

Respondeo. 1. Quod Capellus dicit, posteriores Masorethas notas suas apposuisse, hoc absque ullo teste affertur. Contrarium statuit Elias, nempe quod Masorethæ Tyberienses sint totius punctationis & notarum Masorethicarum circa puncta auctores. Si statuamus auctores punctorum & auctores Masoræ esse diversos, sed eodem tempore vixisse, procul dubio illi notarum Masorethicarum auctores rationem

tionem tam insolentis punctationis ab illis prioribus expetivissent, simulque ad notas Masorethicas eandem annotâssent. Si dicamus eos diverso tempore vixisse, sane nec illi posteriores notarum auctores, nec omnes alii Judaei per totum orbem dispersi, tam Orientales quam Occidentales, tam monstrosam & insolentem contra omnes regulas Grammaticae punctationem unanimi consensu approbâssent: sed extitissent certe aliqui, qui anomalam illam punctationem, utpote ab hominibus, errori obnoxiis, secundùm patronos novitatis, profectam, rejecissent, & corrigere tentâssent.

2. Capellus jam praesupponit Masorethas Tyberienses esse punctorum auctores, quod plane pernegamus; praeterea eosdem illos Tyberienses esse totius punctationis auctores, quod ipse antea negavit. Dixit enim punctationem demum post decimum à nativitate Christi saeculum à Ben Ascher esse consummatam. Quomodo ergo hic regerere potest Masorethas posteriores notas suas apposuisse ad punctationem jam absolutam?

3. Capellus nimiam auctoritatem Masorethis Tyberiensibus attribuit, cùm statuit illos pro sua auctoritate & libertate multas voces tam irregulariter & inso'enter punctâsse & illam insolentem punctationem in sacrum Textum intrusisse. Sane nimia fuisset petulantia & superbia, quam alii Judaei in privatis sui similibus nunquam approbâssent, sed omnibus viribus sese illi novae & monstrosae punctationi opposuissent. Vide Buxtorfium p. 2. c. 6.

X. *Quintum* argumentum, quo punctorum antiquitas probatur, desumitur ab impossibilitate Textum sacrum absque figuris vocalium & accentuum, quoad veram legendi rationem, purum conservandi. Si enim statuamus puncta vocalium & accentuum usque ad tempora Tyberiensium tantum fuisse oraliter conservata, & demum circa annum Christi quingentesimum consonantibus adscripta: ergo puncta circiter per bis mille annos memoriter fuerunt conservata. Nam si punctatio illa non fuisset memoriter conservata, tum lectio non tantum indoctis sed saepissime etiam doctis fuisset dubia. Nam nulla memoria tot mille versuum pausas, tot vocum distinctam punctationem, pronuntiationem & accentuum notas retinere potuit. Divina requiritur memoria ad haec omnia memoriter conservanda. Si ergo puncta in memoria non potuerint per viginti praeter propter saecula conservari: ergo Textus centenis in locis fuit dubius, & vix à quoquam recte legibilis.

Hanc

Hanc difficultatem legendi Textum Hebræum non punctatum auget *primò* Abſentia trium literarum, ſcil. Aleph Vau & Jod, quæ vocantur matres lectionis. Hæ literæ, quæ multarum vocalium indicia ſunt, in Textu Biblico plerumque ſunt omiſſæ: ea propter lectio Biblica non punctata tam difficilis eſt lectu. In Scriptis Rabbinorum textus Hebraicus non punctatus proponitur, ſed lectu facilis eſt; quia hæ tres matres lectionis, quæ abſentes vocales indicant, & quarum abſentia aliàs lectionem in multis maximè dubiam redderet, ſunt adſcriptæ. Aſt Textus Biblicus non punctatus eſt lectu difficillimus propter creberrimam abſentiam illarum trium literarum; etiam in locis, in quibus maxime ſunt neceſſariæ. Ex abſentia harum trium literarum in Textu Biblico videtur probari poſſe, quod Textus Hebræus in principio ab ipſis Auctoribus punctis vocalium & accentuum fuerit notatus. Eſt enim contra morem & conſuetudinem omnium Rabbinorum, tam antiquorum quam hodiernorum, ſcribere Textum Hebræum non punctatum abſque tribus illis literis: ſed in omnibus ſcriptis Rabbinorum non punctatis expreſſæ ſunt hæ tres literæ, ubi adeo neceſſariæ non eſſent, quam quidem in Textu Biblico. Nam ſtylus Biblicus præcipue in Prophetis eſt conciſus, abbreviatus, & variis figuris, ut Ellypſi, Pleonaſmo & Enallage abundans; etiam ſunt voces, quæ quoad conſonas aliter legi deberent, ſed additis vocalibus plane alio modo leguntur.

Secundò. Ipſa materia etiam auget difficultatem legendi Textum non punctatum. Scripta Rabbinorum, præterquam quod contineant tres illas matres lectionis, agunt vel de rebus hiſtoricis, vel de talibus quæ tangunt Grammaticam ſive conſtructionem vel verborum explicationem, ſive de rebus aliis: ſed Scripta ſacra, præcipue prophetica, tractant res ſublimes, abſtruſas, nobisque ſæpe ignotas.

Ex his ſequitur: ſi vocales demum fuiſſent additæ à Maſorethis Tyberienſibus: ergo lectio Textus ſacri non punctati olim per viginti ſecula fuit difficillima, imo indoctis fere impoſſibilis.

Quid dico de temporibus antiquis, adhuc hodie lectio Biblica non punctata eſt non tantum indoctis, ſed etiam quodammodo doctis lectu difficilis; etiamſi vera lectio jam non tantum auditu, ut olim tempore Prophetarum & poſt eorundem exceſſum fieri ſolebat, ſed etiam proprio viſu addiſcatur. Jam enim quilibet, qui tantum legere didicit, ipſum Textum punctatum adit, eumque cum punctis legit:

sed secundùm novitatis patronos à Mose usque ad annum quingentesimum à nativitate Messiæ Textus Hebræus destitutus fuit punctis; & per consequens lectio fuit dubia, incerta, & vix perfectè legibilis.

Tertiò. Lectores post excessum Prophetarum non potuissent ullum infallibilem punctatorem de vera punctandi ratione consulere: si enim hunc consuluissent, ille sic voces punctandas esse dixisset; si illum, ille iterum aliter punctis ornandas esse asseruisset. Ergo Textus sacri lectio vel fuit plane incerta, vel Textus fuit punctis vestitus.

Quod Textus Hebræus fuerit punctatus videtur inde evinci posse: quia Veteris Test. lectio non tantùm doctis & sapientibus, sed etiam indoctissimis, ut plebejis, mulierculis, adolescentibus, imo ipsis pueris fuit mandata. Etiam Rabbini S. Scripturæ lectionem semper pueris, etiam quinquennibus injunxerunt; quod experientia confirmatur. Etiam antiqua formula loquendi apud Judæos usitata hoc docet, quà dicunt: *Filius quinque annorum ad Biblia*, scil. adhibendus est. Si Textus per tot sæcula fuisset punctis destitutus, quamplurimis in locis hæsissent docti, & innumeris in locis indocti; & S. Scriptura non potuisset à Psalmista vocari Lux & Lucerna, sed potius summæ tenebræ: quia infinitorum locorum vera lectio fuisset incerta, & à Judæis non tantum indoctis sed etiam à doctis per tot sæcula divinanda.

Quartò. Si adhuc Lingua Hebraica semper eo tempore fuisset Judæis vernaculà, difficultas legendi tanta non fuisset: verum lingua Hebraica à captivitate Babylonica nunquam fuit amplius vernacula: sed è contra Lingua Chaldaica initio fuit Judæis per aliquot sæcula vernacula. Et per consequens, hæc mutatio Linguæ Hebraicæ ut vernaculæ in Chaldaicam, difficultatem, Textum Biblicum non punctatum legendi, maximoperè auxit.

XI. Matres lectionis.

Quia in hoc quinto argumento aliquoties mentionem feci literarum אוי, quæ vulgò matres lectionis vocantur, ideo placet eas hic post invicem describere, & exemplis illustrare:

Matres lectionis sunt אוי (*Aleph*, *Vau*, & *Jod*) quæ absentes vocales indicant:

I. א (*Aleph*) denotat A, aut E, sed rarissimè.

1. A, ut מלאכים *reges*, pro מְלָכִים 2. Sam. 11. v. 1. ראג pro דָּג *piscis*, Neh. 13. 16. ubi in margine additur יתיר א *abundat Aleph.*

2. E.

2. E, ut יִמָּאֵס *liquefit*. Job. 7. 5. pro יִמָּס à מָסַס.

II. ו (*Vau*) designat vel O longum aut O breve, vel U longum aut U breve.

1. O *longum*, ut פוקר pro פֹּקֵד *visitans*.

2. O *breve*, ut לקורש *ad illud scindendum*, pro לְקָרְעוֹ. Vide Aben Esram ad cap. 2. v. 13. Joëlis.

3. U *longum*, ut פקוד pro פָּקוּד.

4. U *breve*, ut הצורים *rupes*, pro הַצֻּרִים. Vide Aben Esram ad cap. 1. v. 1. Jonæ.

III. Geminum וו (*Vau*) indicat vel consonam Vau, vel dages forte;

1. *Consonam Vau*, ut חוורו *albi facti sunt*, in Paraphrasi Jonathæ Edit. Venetæ, Joël. 1. 6. pro הִוְּרוּ.

2. *Dagesch forte*, ut מצווריהון *à cervicibus eorum*: Jonathan in Hoseæ cap. 10. v. 11. Edit. Venet. pro מִצַּוְּרֵיהוֹן, prout habetur in Bibliis Buxtorfii, ubi pleræque matres lectionis ex Paraphrasibus sunt abjectæ.

IV. י (*Jod*) denotat vel *J*, vel E, vel dagesch forte.

1. J, ut למישלט *ad dominandum*, pro לְמִשְׁלַט. Vide in Paraphrasi Jonathæ ad Cap. 2. v. 17. Joëlis, Edit. Venetæ.

2. E, ut קביל *accipe*, pro קַבֵּל. In Targum Jonathæ, Jonæ Cap. 1. v. 14.

3. *Dagesch forte*, ut דיבר pro דִּבֶּר *loquutus est*. Aben Esra ad Capitis primi vers. 1 Jonæ.

V. Geminum Jod significat vel consonam Jod, vel affixum plurale, vel dagesch forte.

1. Consonam Jod, ut מניין *numerus*, in Paraphrasi Jonathæ Hos. 1. 10. Edit. Venet. pro מִנְיָן, sicuti etiam in Bibliis Buxtorfii habetur.

2. Affixum plurale, ut רחמיי *amatores mei*, in Paraphrasi eadem Hos. 2. 12. pro quo Buxtorfius, abjiciens matres lectionis, habet רָחֲמַי: nam Patach jam indicat pluralem numerum.

3. Dagesch forte, ut לביייש *ad pudefaciendum*, pro לְבַיֵּשׁ. Vide Salomonem Jarchi ad Cap. 2. v. 30. Joëlis.

XII. Sequitur *sextum* argumentum ex historia desumptum; & quidem ab universali Historicorum Judæorum silentio de Masorethis Tyberiensibus. Si doctores illi Tyberienses fuissent primi punctorum inventores, certè omnes Historici Hebræi illud inventum tam

ſed ſecundùm novitatis patronos à Moſe uſque ad annum quingenteſimum à nativitate Meſſiæ Textus Hebræus deſtitutus fuit punctis ; & per conſequens lectio fuit dubia, incerta, & vix perfectè legibilis.

Tertiò. Lectores poſt exceſſum Prophetarum non potuiſſent ullum infallibilem punctatorem de vera punctandi ratione conſulere: ſi enim hunc conſuluiſſent, ille ſic voces punctandas eſſe dixiſſet; ſi illum, ille iterum aliter punctis ornandas eſſe aſſeruiſſet. Ergo Textus ſacri lectio vel fuit plane incerta, vel Textus fuit punctis veſtitus.

Quod Textus Hebræus fuerit punctatus videtur inde evinci poſſe: quia Veteris Teſt. lectio non tantùm doctis & ſapientibus, ſed etiam indoctiſſimis, ut plebejis, mulierculis, adoleſcentibus, imo ipſis pueris fuit mandata. Etiam Rabbini S. Scripturæ lectionem ſemper pueris, etiam quinquennibus injunxerunt; quod experientia confirmatur. Etiam antiqua formula loquendi apud Judæos uſitata hoc docet, quâ dicunt: *Filius quinque annorum ad Biblia*, ſcil. adhibendus eſt. Si Textus per tot ſæcula fuiſſet punctis deſtitutus, quamplurimis in locis hæſiſſent docti, & innumeris in locis indocti; & S. Scriptura non potuiſſet à Pſalmiſta vocari Lux & Lucerna, ſed potius ſummæ tenebræ: quia infinitorum locorum vera lectio fuiſſet incerta, & à Judæis non tantum indoctis ſed etiam à doctis per tot ſæcula divinanda.

Quartò. Si adhuc Lingua Hebraica ſemper eo tempore fuiſſet Judæis vernaculâ, difficultas legendi tanta non fuiſſet: verum lingua Hebraica à captivitate Babylonica nunquam fuit amplius vernacula: ſed è contra Lingua Chaldaica initio fuit Judæis per aliquot ſæcula vernacula. Et per conſequens, hæc mutatio Linguæ Hebraicæ ut vernaculæ in Chaldaicam, difficultatem, Textum Biblicum non punctatum legendi, maximoperè auxit.

XI. Matres lectionis.

Quia in hoc quinto argumento aliquoties mentionem feci literarum אוי, quæ vulgò matres lectionis vocantur, ideo placet eas hic poſt invicem deſcribere, & exemplis illuſtrare:

Matres lectionis ſunt אוי (*Aleph*, *Vau*, & *Jod*) quæ abſentes vocales indicant:

I. א (*Aleph*) denotat A, aut E, ſed rariſſimè.

1. A, ut מלאכים *reges*, pro מְלָכִים 2. Sam. 11. v. 1. דאג pro דָּג *piſcis*, Neh. 13. 16. ubi in margine additur א יתיר *abudat Aleph.*

2. E.

2. E, ut יִמַּאֲסוּ *liquefit*. Job. 7. 5. pro יִמָּאֵס à מָסַס.

II. ו (*Vau*) designat vel O longum aut O breve, vel U longum aut U breve.

1. O *longum*, ut פוקד pro פֹּקֵד *visitans*.

2. O *breve*, ut לקורעו *ad illud scindendum*, pro לְקָרְעוֹ. Vide Aben Esram ad cap. 2. v. 13. Joëlis.

3. U *longum*, ut פקוד pro פָּקוּד.

4. U *breve*, ut הצורים *rupes*, pro הַצֻּרִים. Vide Aben Esram ad cap. 1. v. 1. Jonæ.

III. Geminum וו (*Vau*) indicat vel consonam Vau, vel dages forte;

1. *Consonam Vau*, ut חוורו *albi facti sunt*, in Paraphrasi Jonathæ Edit. Venetæ, Joël. 1. 6. pro הֶוְרוּ.

2. *Dagesch forte*, ut מצוורידהון *à cervicibus eorum*: Jonathan in Hoseæ cap. 10. v. 11. Edit. Venet. pro מִצַּוְּרֵיהוֹן, prout habetur in Bibliis Buxtorfii, ubi pleræque matres lectionis ex Paraphrasibus sunt abjectæ.

IV. י (*Jod*) denotat vel *J*, vel E, vel dagesch forte.

1. J, ut למישלט *ad dominandum*, pro לְמִשְׁלַט. Vide in Paraphrasi Jonathæ ad Cap. 2. v. 17. Joëlis, Edit. Venetæ.

2. E, ut קביל *accipe*, pro קַבֵּל. In Targum Jonathæ, Jonæ Cap. 1. v. 14.

3. *Dagesch forte*, ut דיבר pro דִּבֶּר *loquutus est*. Aben Esra ad Capitis primi vers. 1 Jonæ.

V. Geminum Jod significat vel consonam Jod, vel affixum plurale, vel dagesch forte.

1. Consonam Jod, ut מניין *numerus*, in Paraphrasi Jonathæ Hos. 1. 10. Edit. Venet. pro מִנְיָן, sicuti etiam in Bibliis Buxtorfii habetur.

2. Affixum plurale, ut רחמיי *amatores mei*, in Paraphrasi eadem Hos. 2. 12. pro quo Buxtorfius, abjiciens matres lectionis, habet רָחֲמַי: nam Patach jam indicat pluralem numerum.

3. Dagesch forte, ut לביייש *ad pudefaciendum*, pro לְבַיֵּשׁ. Vide Salomonem Jarchi ad Cap. 2. v. 30. Joëlis.

XII. Sequitur *sextum* argumentum ex historia desumptum; & quidem ab universali Historicorum Judæorum silentio de Masorethis Tyberiensibus. Si doctores illi Tyberienses fuissent primi punctorum inventores, certè omnes Historici Hebræi illud inventum tam

 admi-

ſed ſecundùm novitatis patronos à Moſe uſque ad annum quingenteſimum à nativitate Meſſiæ Textus Hebræus deſtitutus fuit punctis; & per conſequens lectio fuit dubia, incerta, & vix perfectè legibilis.

Tertiò. Lectores poſt exceſſum Prophetarum non potuiſſent ullum infallibilem punctatorem de vera punctandi ratione conſulere: ſi enim hunc conſuluiſſent, ille ſic voces punctandas eſſe dixiſſet; ſi illum, ille iterum aliter punctis ornandas eſſe aſſeruiſſet. Ergo Textus ſacri lectio vel fuit plane incerta, vel Textus fuit punctis veſtitus.

Quod Textus Hebræus fuerit punctatus videtur inde evinci poſſe: quia Veteris Teſt. lectio non tantùm doctis & ſapientibus, ſed etiam indoctiſſimis, ut plebejis, mulierculis, adoleſcentibus, imo ipſis pueris fuit mandata. Etiam Rabbini S. Scripturæ lectionem ſemper pueris, etiam quinquennibus injunxerunt; quod experientia confirmatur. Etiam antiqua formula loquendi apud Judæos uſitata hoc docet, quâ dicunt: *Filius quinque annorum ad Biblia*, ſcil. adhibendus eſt. Si Textus per tot ſæcula fuiſſet punctis deſtitutus, quamplurimis in locis hæſiſſent docti, & innumeris in locis indocti; & S. Scriptura non potuiſſet à Pſalmiſta vocari Lux & Lucerna, ſed potius ſummæ tenebræ: quia infinitorum locorum vera lectio fuiſſet incerta, & à Judæis non tantum indoctis ſed etiam à doctis per tot ſæcula divinanda.

Quartò. Si adhuc Lingua Hebraica ſemper eo tempore fuiſſet Judæis vernaculâ, difficultas legendi tanta non fuiſſet: verum lingua Hebraica à captivitate Babylonica nunquam fuit amplius vernacula: ſed è contra Lingua Chaldaica initio fuit Judæis per aliquot ſæcula vernacula. Et per conſequens, hæc mutatio Linguæ Hebraicæ ut vernaculæ in Chaldaicam, difficultatem, Textum Biblicum non punctatum legendi, maximoperè auxit.

XI. Matres lectionis.

Quia in hoc quinto argumento aliquoties mentionem feci literarum אוי, quæ vulgò matres lectionis vocantur, ideo placet eas hîc poſt invicem deſcribere, & exemplis illuſtrare:

Matres lectionis ſunt אוי (*Aleph*, *Vau*, & *Jod*) quæ abſentes vocales indicant:

I. א (*Aleph*) denotat A, aut E, ſed rariſſimè.

1. A, ut מַלְאכִים *reges*, pro מְלָכִים 2. Sam. 11. v. 1. דאג pro דָּג *piſcis*, Neh. 13. 16. ubi in margine additur א יתיר *abundat Aleph*.

2. E.

2. E, ut יִמָּאֵס *liquefit*. Job. 7. 5. pro יִמָּסֵס à מָסַס.

II. ו (*Vau*) designat vel O longum aut O breve, vel U longum aut U breve.

1. O *longum*, ut פוקד pro פֹּקֵד *visitans*.

2. O *breve*, ut לקורעו *ad illud scindendum*, pro לְקָרְעוֹ. Vide Aben Esram ad cap. 2. v. 13. Joëlis.

3. U *longum*, ut פקוד pro פְּקֻד.

4. U *breve*, ut הצורים *rupes*, pro הַצֻּרִים. Vide Aben Esram ad cap. 1. v. 1. Jonæ.

III. Geminum וו (*Vau*) indicat vel consonam Vau, vel dages forte:

1. *Consonam Vau*, ut חוורו *albi facti sunt*, in Paraphrasi Jonathæ Edit. Venetæ, Joël. 1. 6. pro הֻוְּרוּ.

2. *Dagesch forte*, ut מצווריהון *à cervicibus eorum*: Jonathan in Hoseæ cap. 10. v. 11. Edit. Venet. pro מִצַּוְּרֵיהוֹן, prout habetur in Bibliis Buxtorfii, ubi pleræque matres lectionis ex Paraphrasibus sunt abjectæ.

IV. י (*Jod*) denotat vel *J*, vel E, vel dagesch forte.

1. J, ut למישלט *ad dominandum*, pro לְמִשְׁלַט. Vide in Paraphrasi Jonathæ ad Cap. 2. v. 17. Joëlis, Edit. Venetæ.

2. E, ut קביל *accipe*, pro קַבֵּל. In Targum Jonathæ, Jonæ Cap. 1. v. 14.

3. *Dagesch forte*, ut דיבר pro דִּבֵּר *loquutus est*. Aben Esra ad Capitis primi vers. 1 Jonæ.

V. Geminum Jod significat vel consonam Jod, vel affixum plurale, vel dagesch forte.

1. Consonam Jod, ut מניין *numerus*, in Paraphrasi Jonathæ Hos. 1. 10. Edit. Venet. pro מִנְיַן, sicuti etiam in Bibliis Buxtorfii habetur.

2. Affixum plurale, ut רחמיי *amatores mei*, in Paraphrasi eadem Hos. 2. 12. pro quo Buxtorfius, abjiciens matres lectionis, habet רַחֲמַי: nam Patach jam indicat pluralem numerum.

3. Dagesch forte, ut לבייש *ad pudefaciendum*, pro לְבַיֵּשׁ. Vide Salomonem Jarchi ad Cap. 2. v. 30. Joëlis.

XII. Sequitur *sextum* argumentum ex historia desumptum; & quidem ab universali Historicorum Judæorum silentio de Masorethis Tyberiensibus. Si doctores illi Tyberienses fuissent primi punctorum inventores, certè omnes Historici Hebraei illud inventum tam

admirandum & stupendum, ac rem tanti momenti alto silentio non præteriissent, sed aliquam talium Tyberiensium punctatorum fecissent mentionem. Ergo non videtur verosimile tales Masorethas Tyberienses, qui tantum opus moliti fuissent, unquam in mundo fuisse. Robur huic argumento additur: quia historia Hebraica describit cursum studiorum & Sapientum singularum generationum in Babylonia usque ad annum Christi 1000. in Palæstina verò ad annum usque 340. Atqui nullibi historia res gestas talium Tyberiensium enarrat, cum sane Hebræi rerum minoris momenti, ad studia tantum pertinentium, perfectam faciant mentionem. Utriusque Talmudis tam Babylonici quam Hierosolymitani inchoationem, elaborationem, & auctores magnâ diligentiâ & indagine perscrutati sunt, ac annotârunt. Quare etiam non fecissent mentionem operis majoris momenti, tangentis ipsam sacram Scripturam, ejusque veram & genuinam lectionem?

XIII. Capellus hoc argumentum conatur *infringere*, dicendo: Non mirum esse, quod historia Hebraica non meminerit eorum Tyberiensium punctatorum, quum fortasse circa annum Christi 500. Tiberiadi tantum habitaverit unus atque alter doctissimus Rabbinus, qui punctorum auctor fuit: non enim necesse est plures hic punctationis operi primum vacâsse. Præterea sæpissime contingit viros magnos & doctos nonnunquam latitare, & Historiographis ignotos esse.

Respondeo. Non mirum est aliquem ex doctis alicubi latitare & delitescere: sed hoc fere instar miraculi videtur, quod unus vel alter Rabbinus tantam auctoritatem sibi conciliaverit, ut omnes Judaei illius opus, quod ita privatim molitus fuisset, tanquam Divinum & quasi coelitus delapsum approbaverint. Præterea mirandum est illius unius vel alterius Judæi nullam in historiis Judæorum fieri mentionem: nam ipsius opus fuisset præstantissimum & utilissimum, reddens lectionem Biblicam plus quam decuplo faciliorem. Attendat hic lector, quid Capellus respondeat, scil. quod fortasse tantum unus aut alter fuerit doctor Tyberiensis, qui primus punctorum inventor fuit; quum antea cum Eliâ concesserit primos Masorethas fuisse multo plures. Vide Buxtorfii partem 2. c. 11.

XIV. Jam *septimò* argumentum Theologicum expendendum venit. Theologi Evangelici, quia vident sententiam Capelli esse periculo-

culoſam, eamque maxime favere adverſariis; ideo quaſdam conſequentias ex ſententia Eliæ eliciunt, quibus novitatem punctorum deſtruere conantur.

Hæ conſequentiæ ſunt variæ, nonnullas earum & quidem præcipuas hic attingemus. 1. Si puncta vocalium & accentuum ſunt à Maſorethis Tyberienſibus, ab hominibus quâ talibus, infallibilem Spiritum non habentibus: ergo ſenſus ille, quem vocales & accentus exhibent, tantum auctoritatem habet humanam & incertam; non autem divinam, infallibilem, & propheticam.

2. Tum iſta puncta à quovis alio docto & perito poſſent in locis dubiis & ambiguis mutari, aliaque ipſorum loco ſubſtitui.

3. Tum Textus, nudis conſonantibus conſtans, eſſet inſtar naſi cerei in diverſas formas pro ratione additorum punctorum mutabilis.

XV. Ut vis harum conſequentiarum melius intelligatur, exemplis tribus rem totam illuſtrabo. *Primò* depromam exemplum ex Linguâ Latinâ. Quemadmodum enim in Linguâ Latinâ ſolæ conſonæ, deſtitutæ vocalibus, varios ſenſus induere poſſunt, eodem modo in Lingua Hebraica hoc contingere poteſt. Ponantur, ex. gr. tres conſonæ C R S. Ex illis tribus conſonantibus viginti tres voces pro ratione additarum vocalium poſſunt formari. 1. *Curas*, accuſativus a cura. 2. Poteſt eſſe perſona ſecunda à curo. 3. *Carus*. 4. *Curis* à cura. 5. *Caros* accuſativus à carus. 6. *Caris*, dativus à carus. 7. *Corus* ventus, vel menſura. 8. *Coros*, accuſativus à corus. 9. *Coris* dativus. 10. *Cyrus*. 11. *Ceras* à cera. 12. *Ceris*, dativus à cera. 13. *Ceres*. 14. *Ciris* alauda. 15. *Cures* à *curo* &c. Quis ex varia vocalium additione diverſum ſenſum oriri non percipit?

Secundò. Simili modo ex ſolis conſonantibus Hebraicis variæ voces per additionem diverſarum vocalium formari poſſunt. Detur, verbi cauſa, vox שָׁמַיִם *cœli*. Hæc vox, deſtituta punctis vocalium, multorum ſenſuum capax eſt. 1. Significat *cœlos*. 2. שֹׂמִים *ponentes*. 3. שׁוּמִים *Allia*. 4. שֶׁמִּיָּם *quod ex mari*. 5. שֶׁמַּיִם *quod aqua*. Si quis eas literas in duas partes velit dividere, tum adhuc multi alii ſenſus poſſunt elici, ut 6. שָׁם יָם *Ibi mare*. 7. שֵׁם יָם *Nomen maris*. 8. שָׂם יָם *poſuit mare*. 9. שַׁם יָם *deſolavit mare*. 10. שׁוּם יָם *Allium maris*, &c.

Tertiò. Similiter tres literæ דבר novem diverſis modis, pro ratione additarum vocalium, pronuntiari & explicari poſſunt. 1. דָּבָר *verbum*. 2. דֶּבֶר *peſtis*. 3. דְּבִר *oraculum*. 4. דִּבֵּר *loquutus eſt*. 5. דֹּבֵר *loquens*.

loquens. 6. דָּבָר *dictum.* 7. דְּבֹר *loqui.* 8. דַּבֵּר *loquere.* 9. דִּבֵּר *loquutus est.* Vide plura apud Morinum in Exercitationibus Biblicis lib. 1. Exercit. 6. cap. 2. Ex his exemplis videmus, quam necessariæ sint vocales ad Textum Hebræum bene legendum, intelligendum & explicandum.

XVI. Capellus, videns se hic quodammodo esse constrictum, regerit *primò.* Verum est, voces Hebraicæ nonnunquam diversum sensum induere possunt, si scilicet per se solæ extra orationis seriem considerentur: sed in orationis serie negat hoc procedere: nam si in ea voces aliter punctarentur, quam punctatæ sunt, exsurgeret sensus insulsus & ridiculus.

Respondeo. Falsum est, quod voces in orationis serie collocatæ non alium apud nos admittere possint sensum, ac proinde aliam punctationem, quam orationis scopus secundùm mentem Spiritus S. postulat. Qui hoc negat, sumat librum aliquem Veteris Testamenti, non punctatum & difficilem, quem raro vel nunquam legit, & experimentum sumat, an semper antecedentia & consequentia veram lectionem sint indicatura: contrarium sæpissimè experietur. Nonnunquam hærebit, nesciens, quæ puncta subscribere debeat: aliquando alia puncta, diversum sensum indicantia, substituet. Nolo hic exempla adferre. Nam si quis exempla desideret, adeat Biblia non punctata, & innumera inveniet, quæ aliis punctis possunt punctari; ex quibus tamen sensus absurdus & ridiculus non elicietur.

XVII. *Secundò* regerit Capellus: posito, quod quædam Scripturæ loca sint, quæ variam punctationem admittunt, & cum hac diversa punctatione sensum etiam diversum, sed utrumque commodum, aptum, cum contextu toto cohærentem, analogiæ fidei non repugnantem, nihil periculi esse, si Petrus sensum talem, Paulus vero sensum alium amplectatur, & sequatur; vel etiam si utrumque sensum eligat.

Respondeo. 1. Hic præsupponitur, quod probandum erat, scil. licere cuilibet pro beneplacito alias vocales consonis apponere, modò illæ vocales nullum absurdum & absonum sensum contra fidei analogiam pariant: hoc plane negamus, & asserimus cum Elia puncta hodierna esse genuina, eaque nullo modo à quovis esse mutanda.

2. Absurdum est dicere, quod perinde sit, quomodocunque S. Scriptura explicetur, modò sensus non eliciatur ineptus. An non respi-

respiciendum est ad mentem Scriptoris? Certe, si non respiciatur ad mentem Spiritus S. & si cuilibet detur licentia Textum sacrum pro lubitu explicandi, tum tali modo fibula laxabitur ineptis hominibus, S. Scripturam pro lubitu contra mentem Scriptorum explicantibus. Nostri Theologi statuunt tantum dari unicum sensum, & quidem literalem; sed Capellus ita respondendo plures sensus literales concedere debet. Ipsi Judaei nobiscum statuunt dari tantum unicum sensum literalem, qui punctis expressus est. Scriptura igitur secundùm mentem Spiritus S. est explicanda.

3. Homines translatoribus & interpretibus non concederent, quod Capellus hic vult concedi à Deo hominibus. Si cui literas nostras transferendas vel interpretandas traderemus, an translatori vel interpreti concederemus talem sensum literis nostris affingere, qualem ille vult, & qualem verborum series posset permittere? An non diceremus, mentem nostram non expressisti, exprimas eam aliter? Puto quod sic. An ergo talis libertas hominibus à Deo in rebus cœlestibus concedi debet, quam homo homini in rebus mundanis concedere non vult? Jam absolvimus præcipua argumenta, quibus tum antiquitas punctorum probari, tum etiam eorum novitas destrui possunt. Vide Buxtorfii partem 2. c. 14.

DISSERTATIO DECIMA-QUINTA,

QUÆ EST

DE

Genuinâ Punctorum Vocalium & Accentuum in Veteri T. Antiquitate.

PARS TERTIA.

§. 1. *Sequentur argumenta pro novitate punctorum.*

2. *Verba Aben Ezra proponuntur & solvuntur.*

3. *Ut & Davidis Kimchi.*

4. *Duo alia testimonia Eliana refutantur à Buxtorfio.*

5. *Argumentum, desumptum à Pentateuchis MSS. non punctatis solvitur variis modis.*

6. *Argumentum trium membrorum (scil. à silentio punctorum in scriptis Kabbalisticis, deinde à silentio eorum in Talmude, denique quia Kabbalistæ nulla mysteria ex punctis elicuerunt) distin-*

distinctè proponitur & enodatur.

7. *Argumentum Capelli, quod elicitur ex literis Samaritanis, non probat novitatem vocalium.*

8. *Ad argumentum, desumptum à notis marginalibus Keri uketif, quatuor modis respondetur.*

SECTIO I.

HAc Dissertatione sequuntur enodanda & refutanda argumenta adversariorum, quibus conantur probare puncta demum esse inventa à Masorethis Tyberiensibus, qui circa vel post quintum sæculum à nativitate Salvatoris nostri vixisse dicuntur. Nos superiori dissertatione probavimus punctorum antiquitatem inter cætera tali argumento, quod desumptum erat à negatione omnium Judæorum (excepto tamen unico Elia) negantium puncta esse à Tyberiensibus: sed è contra probavimus plerosque Judæos affirmare eadem puncta esse vel ab ipsis Auctoribus librorum, vel ad minimum ab Esdra Propheta. Capellus nihilominus *cap.* 2. & 3. partis 1. libri suprà nominati, quosdam Rabbinos in medium profert, quorum verba sententiæ suæ favere asserit.

II. Primus auctor, qui videtur sententiæ Capelli favere, est Rabbi Aben Ezra, qui circa annum Christi 1150. vixit. Hic in libro צחות, id est, *Elegantiarum*, fol. 138. sic ait: וְכֵן מִנְהַג חַכְמֵי טְבֶרְיָא וְהֵם הָעִיקָּר כִּי מֵהֶם הָיוּ אַנְשֵׁי הַמָּסוֹרֶת וּמֵהֶם קִבַּלְנוּ כָּל־הַנִּיקּוּד *Talis est consuetudo Sapientum Tiberiadis, qui nobis sunt pro fundamento vel norma: nam ex iis sunt viri Masoretæ, & ab illis accepimus totam punctationem.* Et in eodem libro *fol.* 193. sic scribit: יֵשׁ מְפָרְשִׁים רַבִּים מַטְעִים אֶת הַמַּפְסִיק *Sunt multi Interpretes, qui erroris arguunt Pausatorem*, id est, Auctorem distinctionis versuum. Et miratur admodum Aben Ezra in sequentibus, quomodò erraverit Pausator, quum ait: וְאַף כִּי אִם הוּא עֶזְרָא הַסּוֹפֵר *maximè vera, si ille sit Ezras Scriba.* Hinc conatur probare Aben Ezram credidisse puncta non esse ab ipsis Auctoribus librorum, vel ab Esdra Propheta, sed ab aliis inferioris sortis hominibus: nam si putâsset puncta vocalium fuisse ab Ezra, nemo ausus fuisset eum erroris accusare.

Respondeo. Nego Aben Ezram hic statuere Masorethas Tyberienses esse primos inventores punctorum: nam Aben Ezra in allegato loco (cum dicit: *Nos ab illis accepisse totam punctationem*) non loquitur de prima inventione punctorum, vel de primis eorundem inventoribus:

bus: ſed vult indicare, nos eandem punctationem in Bibliis noſtris habere, & approbare, quam illi Maſorethæ approbârunt, & in Codicibus ſuis manuſcriptis expreſſerunt. Quod hic ſit verborum Aben Ezræ ſenſus, patet evidenter ex Commentariis ad *Exod.* 25. *v.* 31. ubi ſic ait: Vidi libros, quos perſcrutati ſunt Sapientes Tiberiadis, & jurârunt quindecim ex Senioribus eorum, quod tribus vicibus conſiderârint unamquamque vocem, & unumquodque punctum, ac ſingulas voces plenas & defectivas. Hinc ipſo jubare clarius illuceſcit, Aben Ezram non credidiſſe puncta eſſe à Tyberienſibus: nam hic dicit illos Maſorethas ter Biblia percurriſſe, & inſpexiſſe quamlibet vocem & quodlibet punctum. Luſtrârunt ergo Biblia punctata, & circa eadem criſin ſuam inſtituerunt. Maſorethæ tempore Aben Ezræ fuerunt noti non propter inventionem punctorum, ſed propter veram Textus Hebræi lectionem, propter pronuntiationem & ejuſdem conſervationem. Illi enim dicuntur noviſſe differentiam pronuntiationis inter *Koph* & *Kaph* dageſſatum, inter *Teth* & *Thau* dageſſatum, & inter *Vau* & *Beth* Raphatum, inter quæ jam vix ulla differentia in pronunciando ſive à Judæis ſive à Chriſtianis obſervatur.

III. Alter Rabbinus, qui pro novitate punctorum in ſcenam producitur, eſt Rabbi David Kimchi, qui in *Michlol*, mihi *pag.* 69. & 70. ubi agit de diſcrimine, quod intercedit inter Præteritum Niphal & ejuſdem Benoni, quorum illud per Patach & hoc per Kametz ſcribitur, ſic ait: מְתַקְּנֵי הַנִּקּוּד שָׂמוּ הֶפְרֵשׁ בֵּין אֶבֶן הָרֹאשָׁה וְהַבֵּינוֹנִי כִּי קְרִיאָתָם אַחַת וְנִקְּדוּ עֵין הַפֹּעַל בְּאֶבֶן הָרֹאשָׁה בְּפַתָּח וְהַבֵּינוֹנִי בְּקָמֵץ *Ordinatores punctationis poſuerunt diſcrimen inter lapidem fundamentalem* (hoc eſt, Præteritum) *& inter Participium: quia lectio utriusque* (reſpectu pronunciationis) *eſt eadem, & punctârunt ſecundam radicalem Præteriti per Patach, & Participium per Kametz.* Hinc ſic argumentatur Capellus. Si David Kimchi crediſſet puncta eſſe à Moſe vel ab Eſra, ergo dixiſſet מְתַקֵּן *Ordinator* punctationis, non verò מְתַקְּנִים *Ordinatores* poſuerunt diſcrimen, &c.

Reſpondeo. 1. Hoc teſtimonium nihil probat. Kimchius ſtatuit non unicum virum, ſed plures eſſe inventores punctorum: ergo ſtatuit illos eſſe Maſorethas Tyberienſes. Quis non videt hanc conſequentiam nullo modo procedere? Quare non potius dicemus, Kimchium per *Ordinatores* intellexiſſe Moſen & reliquos Auctores librorum? Et ſi ita reſpondeamus, tum non opus erit refugere ad Maſorethas.

2. Quando defendimus Ezram esse Auctorem punctorum, tum non solum Ezram intelligimus, sed præter Ezram etiam Viros Synagogæ magnæ. Ezræ quidem communiter inventio punctorum adscribitur, tum propter compendium, tum quia fuit Caput & Præses Virorum Synagogæ magnæ. Similiter in exercitu victoria Duci, in bello navali summo Gubernatori abscribitur, quam tamen nec Dux solus, nec Gubernator sibi acquisivit. Idem dicendum est de Propheta Ezra: etiamsi ille solus non sit inventor & ordinator punctationis, ei tamen soli hic honor tribuitur; quia ille fuit præcipua causa hujus punctationis.

3. Quod Kimchius punctorum inventionem attribuat Viris Synagogæ magnæ, hoc dilucidè evincitur ex Præfatione in Prophetas priores, ubi ait: quod Viri Synagogæ magnæ Legem in pristinum statum restituerint; & si difficultas quædam oriretur, quam per collationem variorum Codicum tollere non poterant, tum scripserunt unum, & non punctâverunt illud, aut scripserunt in margine. Ergo Kimchius credidit Viros illos Synagogæ magnæ fuisse versatos circa Textus Hebræi punctationem; & per consequens non putavit puncta demum à Masorethis Tyberiensibus fuisse inventa.

IV. Capellus ex Elia adhuc duo alia testimonia pro punctorum novitate adfert, unum ex libro צח שפתים, & alterum ex libro Cosri: sed illa solidè refutata vide apud Cl. Buxtorfium *cap.* 3. *part.* 1.

V. *Secundum* argumentum, quod Cl. Capellus ex Elia objicit, est desumptum à libro Legis, qui veteri more & consuetudine in omnibus Judæorum Synagogis, absque ullis vocalibus & accentibus scriptus, in arcâ servatur. Inde talem elicit consequentiam: ergo Liber Legis à Mose olim conscriptus, & in arcam fœderis repositus, etiam fuit destitutus notis vocalium & accentuum. Ratio consequentiæ hæc est: quia libri Legis, qui in Synagogis Judæorum asservantur, sunt quasi Ectypi illius primi Archetypi Mosaici, hoc est, libri hodierni Legis adumbrant primum librum Legis Mosaicum. Si Pentateuchus Mosis fuerit punctatus, & Judæi hodierni utantur libris non punctatis: ergo Judæi non veram Legem sed tantum ejus partem in Synagogis suis asservant: ast hoc nullo modo videtur verosimile; quia Judæi admodum superstitiosi sunt non tantum circa consonas & Legis vocales, sed etiam circa ejus corticem. Potius centies mortem obirent, quam ut paterentur aliquid in Lege mutari. Ergo nullo

modo

modo videtur probabile eos Legem punctatam à Mose accepisse.

Respondeo. 1. Concedimus, quod omnia volumina Legis, quæ passim per totum terrarum orbem in Judæorum Synagogis asservantur, & ex quibus singulis Sabbathis lectiones Sabbathinas recitant, jam sint destituta punctis vocalium & accentuum. Ipsemet propriis oculis sæpissime talia volumina in Synagogis Judæorum conspexi, & quotidie adhuc in meis ædibus, quia tale exemplar Legis possideo, conspicere possum. Sed inde non sequitur primum volumen à Mose conscriptum fuisse destitutum punctis.

2. Posito & non concesso, Mosen suum primum volumen Pentateuchi non punctâsse, inde tamen nemo bonâ consequentâ eliciet: ergo puncta sunt à Masorethis Tyberiensibus. Quare non possent esse ab Ezra & à Viris Synagogæ magnæ, qui mille annis præter propter post Mosen vixerunt. Possem eodem modo argumentari de Sectionibus & Capitibus Pentateuchi. Moses non distinxit librum suum in Sectiones & Capita: ergo illa distinctio est à Masorethis, qui mille circiter annis post Ezram vixerunt. Sed quis non videt eam consequentiam non procedere?

3. Nondum probatum est Pentateuchos, qui in Synagogis asservantur, semper sine punctis fuisse conscriptos. R. Bechai ad Numer. 11. 15. fol. 162. col. 3. citante Buxt. pag. 45. contrarium videtur innuere, cum ait: *Jussi sumus non punctare librum Legis:* causam addit: *quia vox punctata omnem sensuum varietatem & multiplicationem excludit, sed ablatio punctorum eam parit.* Nam vocales sunt instar formæ, & consonæ instar materiæ. Sicuti materia, carens formâ, apta est ad multas formas recipiendas, ita consonæ Hebraicæ, destitutæ punctis, aptæ sunt ad varios sensus recipiendos. Et quemadmodum quando materia est informata, etiam est determinata, sic etiam consonæ, punctis vocalium ornatæ, sunt determinatæ. Ergò secundùm hunc Rabbinum Pentateuchi sine punctis primùm descripti sunt eo tempore, quo Cabbala & varii illi modi S. Scripturam interpretandi à Judæis eum in finem sunt introducti, ut sensus S. Scripturæ esset fœcundior & aptior ad plures allegoricos sensus recipiendos.

4. Fortasse puncta vocalium & accentuum à posterioribus Judæis sunt omissa: *primò* quia Pentateuchi, qui in publicis Synagogis asservantur, debent esse emendatissimi, absque ullo, etiam minimo, vitio. Atqui, quoniam omnes illi Pentateuchi solent exscribi, difficillimum

mum est Pentateuchum, ornatum vocalibus & accentibus, absque ullis mendis & vitiis exscribere. *Secundò.* Vel fortasse puncta vocalium & accentuum in Pentateuchis sunt omissa: quia fuit dissensio inter Orientales & Occidentales circa quarundam vocum puncta. Si Orientales suo modo voces illas punctâssent, talis Pentateuchus non placuisset Occidentalibus; & vice versa, si Occidentales suam punctandi consuetudinem observâssent, talis Pentateuchus rejectus fuisset ab Orientalibus. Ut ergo Judæi litem illam dirimerent, & Pentateuchos omnibus gratos exscriberent, videntur vocales omisisse. Etiam puncta ad veram illorum manuscriptorum Pentateuchorum lectionem hodie non sunt admodum necessaria; quia ex illis MSS. libris in Synagogis publicis non omnes & singuli, sed tantum doctiores legunt, qui à juventute Biblia punctata legerunt, & ita continuò legendo fere memoriter eadem didicerunt. Vide in Buxtorfio part. 1. cap 4.

VI. Pergit Cl. Capellus, & *tertium* profert argumentum, quod desumit à punctorum vocalium & accentuum silentio tum in Kabbalisticis Judæorum scriptis, tum etiam in Talmude. Tali modo Capellus argumentatur.

1. Nulla fit mentio vocalium & accentuum in scriptis Kabbalisticis sive in libris Allegoricis Judæorum: ergo Kabbalistarum tempore, qui vixerunt ante confectum Talmud, non fuerunt in Bibliis ulla puncta. Si enim fuissent puncta, procul dubio Kabbalistæ eorum mentionem fecissent; & per consequens puncta demum inventa sunt à Masorethis Tyberiensibus.

2. Etiam Talmudistæ in nulla parte Talmudis, hoc est, nec in Misna nec in Gemara ullibi citant nomina accentuum Hebraicorum sive vocalium; etiam non in illis locis, in quibus necessario vocales essent nominandæ: ex. gr. In Talmude alicubi dicitur, *Ne legas* בָּנָיִךְ *filii tui*, uti secundùm Textum punctatum legendum esset, sed בוֹנָיִךְ *ædificatores tui.* Hic Talmudistæ nullam vocalium faciunt mentionem, quum hoc in loco maxime necessarium sit. Si verò vocales tum temporis fuissent usitatæ, dicendum fuisset, *ne legas* בניך *per Kametz*, sed בוניך *per Cholem.*

3. Kabbalistæ, tam antiquissimi quam recentiores, nugas suas Kabbalisticas & allegorias, hoc est, mysticos quosdam sensus elicuerunt semper ex solis consonis, scil. ex earum inversione, ex metathesi, &

& ex varia earundem permutatione, sed nunquam ex vocalibus & accentibus. Ex. gr. Kabbalistæ probârunt ex prima Veteris T. voce בראשית mundum esse creatum primo die Septembris; quia ex hac voce per transpositionem literarum hæc eliciuntur א' בתשרי, hoc est, *primus in Septembri*: ergo inde concludunt mundum illo die esse creatum; quia in illo versu agitur de ejus creatione. Simili modo Kabbalistæ ex ב *Beth*, primâ literâ Pentateuchi, varia elicere solent mysteria: ex. gr. Litera *Beth* in numeris significat duo: ergo sunt duæ leges, videlicet lex oralis & lex scripta. Adhuc: ergo erunt duo mundi, scilicet mundus hic & mundus futurus. Has & similes nugas quæsiverunt Kabbalistæ in consonantibus, & non in vocalibus: ergo vocales tum temporis non fuerunt. Vel, si posteriores Kabbalistæ credidissent vocales fuisse à Mose, etiam quædam mysteria ex iisdem elicuissent.

Respondeo. 1. in genere. Argumentum negativum non probat. Kabbalistæ & Talmudistæ nullam faciunt punctorum mentionem, ergo ea tempore ipsorum non fuerunt. Adhuc multo minus sequitur: ergo puncta sunt inventa quingentis annis post Christum à Masorethis Tyberiensibus.

Respondeo in specie ad *primum* membrum negando, quod in antiquis Kabbalistis nulla fiat mentio vocalium & accentuum. Diversa enim exempla luce clariora proferuntur ex זוהר *Zohar*, libro plane Kabbalistico, cujus auctor statuitur Rabbi Schimeon filius Jochai, qui vixit anno circiter centesimo post Christum, quique circa annum 120. martyrio in bello Adriani contra Judæos vitam finiisse dicitur. Hic Rabbi in principio libri sui ex Danielis Capite 12. v. 3. profert locum, & occasione illius loci sic ait: *Istud punctum est semen in medio istius palatii, semen trium punctorum Cholem, Schurek & Chirek.* Idem Kabbalista etiam accentuum recordatur in eodem libro, Col. 106. *Secretum rei est Zarka, Makkaph, Schophar holech, Segolta* &c. Quis clarius indicium vocalium & accentuum ex antiquis Kabbalistis desideraret? Similia plura exempla ex antiquioribus & recentioribus Kabbalistis afferuntur à Cl. Buxtorfio in libro de antiquit. punct. *cap.* 5. *partis.* 1.

Respondeo 1. ad *secundum* membrum. Non mirum est quod in Talmude nulla expressa mentio punctorum vocalium & accentuum fiat. Nam Talmudistæ non versantur circa tales minutias, sive circa tales nugas Grammaticales: has enim Grammaticis reliquerunt: sed oc-

cupati fuerunt circa ritus & mores vivendi à Judæis ubique terrarum observandos, ut & circa res dubias, jus quarundam rerum ſpectantes, quarum tantum obiter ſacra Scriptura recordátur. De talibus rebus dubiis Talmud prolixè diſputat, & variis modis easdem determinat. Non igitur quærenda eſt Grammatica in libris Hiſtoricis, nec in libris ritus & jus Judæorum deſcribentibus.

Adverſus hanc reſponſionem *regerunt*. In Talmude allegantur loca, in quibus neceſſariò mentionem punctorum, ſi fuiſſent, facienda eſſet, cum dicunt, *ne legas ſic, ſed ſic*. Reſpondeo *primò*. Talmudici doctores non fuerunt ſic loquuti ex dubitatione, quaſi propter defectum punctorum de certâ lectione dubitaverint, ſed quia voluerunt literali vocis explicationi aliam allegoricam & myſticam addere. Hoc inde clare probatur: quia hic mos loquendi *ne legas ſic, ſed ſic*, non tantum fuit obſervatus reſpectu vocalium, ſed etiam reſpectu conſonarum. Ex. gr. Ad *Gen.* 49. 22. dicunt, *ne legas*, עלי עין, uti in Textu habetur, ſed עולי עין. Talia quamplurima exempla poſſent adferri. Inde tamen non ſequitur Talmudiſtas crediđiſſe conſonas non eſſe deſcriptas ab ipſis auctoribus librorum. Per conſequens hic mos loquendi, *ne legas ſic ſed ſic*, non eſt natus ex eo vel quia Textus reſpectu punctorum fuit dubius; vel quia crediderunt puncta non eſſe prolata ab ipſis Auctoribus librorum. *Secundò* recentiores Rabbini, qui poſt Elianam punctorum inventionem vixerunt, etiam ſic loquuntur. Quis ſanâ mente inde concluderet, eos Rabbinos de verâ legendi ratione dubitâſſe, aut eorum tempore puncta non exſtititiſſe?

2. Etiamſi nomina vocalium & accentuum expreſsè in Talmude non allegentur, nihilominus eorundem implicita fit mentio. Hebræi varia loca ex Talmude proferunt, ex quibus hoc conantur probare. Unum atque alterum locum in medium proferre ſufficiet.

In Tractatu *Nedarim*, fol. 37. pag. a. diſputant Talmudiſtæ, num liceat docere legem pro mercede? Diverſo modò reſpondent; tandem R. Jochanan ait, licere accipere שְׂכַר פִּסּוּק טְעָמִים *mercedem pro pauſis accentuum* docendis. Raſchi in margine explicat שֶׁמְּלַמְּדוֹ נִיקּוּד וּטְעָמִים *quia ipſum docet punctationem & accentus*. Ergo actualis punctatio debuit exiſtere: Quomodo enim aliter docere potuiſſent?

Alter locus invenitur in primo Tractatu Talmudis, *Berachoth* nominato, *fol.* 62. Quærunt ibidem Rabbini: *Quare non abſtergantur ſordes manu dextra, ſed ſiniſtra? Rab Nachman filius Iſaaci dixit propterea, quia oſten-*

ostendunt eâ טַעֲמֵי תּוֹרָה *accentus Legis.* Vox טַעַם non rem, sive potestatem accentuum, sed ipsum signum denotat; & in tali significatione semper sumitur ab Hebræis. Accentus illi dextrâ, ut referunt, ostendebantur: ergo tempore Talmudistarum Textui Biblico fuerunt adscripti: aliter enim ostendi non potuissent.

3. Fortasse puncta tempore Talmudistarum nondum certa habuerunt nomina, quibus eadem ab omnibus æquali modo denominabantur. In libro *Zohar* expressa quidem nominum accentuum & vocalium fit mentio, sed fortasse illa nomina tum temporis nondum fuerunt ab omnibus recepta & approbata. Deinde si antiquitatem libri *Zohar* in dubium vocaremus, uti facit Capellus, possemus dicere, quod accentus & vocales tum temporis certa nomina nondum habuerint; uti fit in Lingua Latina & Belgica. Belgæ enim & Latini solent sono, ut a. e. i. o. u. vocales suas denotare. Quare etiam antiqui Rabbini eodem modo vocales suas exprimere non potuissent?

4. Denique nonnulli ajunt, quod ipsæ figuræ punctorum in Talmude fuerint expressæ; quod propterea eadem nominare, non fuerit necessarium. Refert Rabbi Asarias, quod viderit duo exemplaria Misnica, quingentis annis antiquiora, utraque notata punctis & accentibus distinguentibus. Fortasse etiam hodierna punctatio libri Misnajoth, qui editus est Amstelodami anno 1646. secundùm antiquum illud punctatum exemplar est instituta. Vide cap. VI. in lib. Buxtorfii.

Respondeo ad *tertium* membrum. 1. Fortasse Kabbalistæ propterea in dispositione vocalium non quæsiverunt mysteria, quia crediderunt consonas immediatè à Deo esse profectas, & vocales tantum ab Esdra.

2. Kabbalistæ ex vocalibus & earundem permutatione tanta Mysteria elicere non potuerunt: quia consonæ instar materiæ varias formas induere possunt, quum vocales instar formæ omnem sensuum multiplicationem excludant.

3. Falsum est, quod Kabbalistæ antiquiores & recentiores nulla mysteria venati sint ex vocalibus. Suprà ex Zohar, libro antiquo Kabbalistico, conscripto circitèr anno centesimo post Christum, tulimus exempla, in quibus antiquiores Kabbalistæ mysteria elicuerunt ex vocalibus & accentibus. Si quis desideret recentiores Kabbalistas, legat librum Kabbalisticum R. Josephi Ben Gecatilja *lib.* 1. qui

locus

locus citatur à Buxtorfio de punctorum antiq. pag. 59. & 60. Ibi inveniuntur varia mysteria, quæ dictus auctor ex vocalibus & earum transpositione elicuit. Dicit enim quinque vocales *Cholem Schurek Chirek Tzere* & *Kametz* nos docere secretum dispositionum totius mundi; *Cholem* respondere mundo supremo sive intelligentiæ, *Schurek* mundo medio, *Chirek* mundo inferiori, &c. Hic auctor ante ducentos præter propter annos vixit. Similiter Rabbi Asarias profert rationem ex Kabbala desumptam, ob quam litera Jod in nomine JEHOVA notetur cum simplici *Scheva*, & non cum *Chateph-patach*. Ex his ergo apparet falsum esse, quod dicunt adversarii, Kabbalistas tam recentes quam antiquos nulla mysteria ex vocalibus exstruxisse.

VII. Pergit Cl. Capellus, & *quartum* argumentum deducit ex antiquâ scripturâ Hebraicâ, quam hodie Samaritanam vocamus. Ut vis hujus argumenti melius intelligatur, explicandum prius est, quid Capellus de antiquis Veteris Testamenti literis statuat. Capellus asserit Judæos fateri literas illas, quibus Biblia à temporibus Esdræ sunt descripta, non esse antiquas Hebræorum literas, quibus Moses & cæteri sacri Scriptores Vetus Test. exarârunt: sed è contra statuit hodiernas Hebraicas literas esse antiquas Chaldaicas, quas Esdras, loco antiquarum Samaritanarum literarum recepit. Si Capellus probaverit antiquas Veteris Test. literas fuisse Samaritanas, ultro sequitur, quod puncta vocalium & accentuum non sint ab ipso Mose, & à cæteris Veteris Test. Scriptoribus. Ratio est manifesta: nam literis Samaritanis nunquam puncta vocalium & accentuum fuerunt adscripta.

Respondeo. 1. Falsum est & antiquas literas, quibus Moses cæterique sacri Scriptores in exscribendis libris Canonicis Veteris Test. usi fuerunt, fuisse Samaritanas; & hodiernas esse Chaldaicas, quas Esdras in odium Samaritanorum mutavit. Hoc quidem verum est, quod hodiernæ literæ Hebraicæ non fuerint vulgares, & communiter usurpatæ à Notariis & ab aliis Scribis in exscribendis rebus profanis. Ad res enim profanas exscribendas usi fuerunt literis hodiernis Samaritanis, sed ad sacra Legis exemplaria exaranda utplurimum usi fuerunt charactere hodierno Hebraico. Duplex igitur character ante tempora Esdræ fuit usitatus, scil. Hebræus & Samaritanus: horum prior erat sacer, & rebus sacris exscribendis inserviebat; posterior verò erat profanus, & in rebus vulgaribus exscribendis usurpabatur.

Qui

Qui plura de hâc quæstione cupit, legat Dissertationes decimam & undecimam hujus libri. Ibi enim Lector ex professo hanc quæstionem discussam videbit.

2. Posito & non concesso has hodiernas Hebraicas literas ab Esra demum esse inventas, & loco antiquarum literarum Samaritanarum, vocalibus semper destitutarum, substitutas: inde tamen non sequitur, quod puncta demum sint inventa à Masorethis Tyberiensibus. Hoc quidem tum evinceretur, quod puncta non sint adscripta ab ipsis librorum Auctoribus; sed nullo modo probaretur, quod eadem non sint addita ab Esra Propheta. Nos maxime illud probabile esse judicamus: si Ezras hodiernas literas invenerit, quod simul etiam iisdem novis literis puncta, ut literas novas lectu difficiles faciliores redderet, addiderit. Saltem non sequitur, etiamsi statuamus literas Samaritanas fuisse antiquas & punctis destitutas, quod puncta demum sint inventa & addita à Masorethis. Elias Levita, primus Masoretharum excogitator, scivit quidem procul dubio hanc quæstionem de antiquitate literarum in Talmude moveri; non tamen isto elumbi argumento, ad novitatem punctorum defendendam, usus fuit.

3. Nondum probatum est antiquas literas Samaritanas ante tempora Ezræ punctis vocalium & accentuum semper caruisse: hodiernæ quidem literæ Samaritanæ illis carent, inde tamen non probatur, quod semper iisdem caruerint.

4. Probandum etiam ipsis incumbit, hodiernas literas Hebraicas, si concederemus easdem fuisse Chaldæorum literas, olim semper fuisse punctis destitutas. Quare Chaldæi non potuissent eodem modo scripturam suam consonis & vocalibus exarare, quemadmodum Hebræorum scriptura jam exaratur? Quod Chaldæi etiam vocales adhibuerint, hoc inde probabiliter evincitur: quia nomina vocalium, ex sententia adversariorum, sunt Chaldaica: & per consequens verosimilius est easdem vocales ab illis Chaldæis fuisse inventas, quam à Masorethis Tyberiensibus.

VIII. *Quintum* argumentum, quod pro Novitate punctorum à Capello Capite septimo adfertur, est desumptum ex notis marginalibus, quæ vulgo קְרִי וּכְתִיב (*Keri uketif*) nominantur. Hæ notæ marginales, quæ ab Elia Levita numerantur 848. versantur circa consonantes, & nulla earum circa vocales aut accentus. Sed si vocales semper aut saltem Ezræ temporibus fuissent consonantibus subscri-

locus citatur à Buxtorfio de punctorum antiq. pag. 59. & 60. Ibi inveniuntur varia mysteria, quæ dictus auctor ex vocalibus & earum transpositione elicuit. Dicit enim quinque vocales *Cholem Schurek Chirek Tzere* & *Kametz* nos docere secretum dispositionum totius mundi; *Cholem* respondere mundo supremo sive intelligentiæ, *Schurek* mundo medio, *Chirek* mundo inferiori, &c. Hic auctor ante ducentos præter propter annos vixit. Similiter Rabbi Asarias profert rationem ex Kabbala desumptam, ob quam litera Jod in nomine JEHOVA notetur cum simplici *Scheva*, & non cum *Chateph-patach*. Ex his ergo apparet falsum esse, quod dicunt adversarii, Kabbalistas tam recentes quam antiquos nulla mysteria ex vocalibus exstruxisse.

VII. Pergit Cl. Capellus, & *quartum* argumentum deducit ex antiquâ scripturâ Hebraicâ, quam hodie Samaritanam vocamus. Ut vis hujus argumenti melius intelligatur, explicandum prius est, quid Capellus de antiquis Veteris Testamenti literis statuat. Capellus asserit Judæos fateri literas illas, quibus Biblia à temporibus Esdræ sunt descripta, non esse antiquas Hebræorum literas, quibus Moses & cæteri sacri Scriptores Vetus Test. exarârunt: sed è contra statuit hodiernas Hebraicas literas esse antiquas Chaldaicas, quas Esdras, loco antiquarum Samaritanarum literarum recepit. Si Capellus probaverit antiquas Veteris Test. literas fuisse Samaritanas, ultro sequitur, quod puncta vocalium & accentuum non sint ab ipso Mose, & à cæteris Veteris Test. Scriptoribus. Ratio est manifesta: nam literis Samaritanis nunquam puncta vocalium & accentuum fuerunt adscripta.

Respondeo. 1. Falsum est & antiquas literas, quibus Moses cæterique sacri Scriptores in exscribendis libris Canonicis Veteris Test. usi fuerunt, fuisse Samaritanas; & hodiernas esse Chaldaicas, quas Esdras in odium Samaritanorum mutavit. Hoc quidem verum est, quod hodiernæ literæ Hebraicæ non fuerint vulgares, & communiter usurpatæ à Notariis & ab aliis Scribis in exscribendis rebus profanis. Ad res enim profanas exscribendas usi fuerunt literis hodiernis Samaritanis, sed ad sacra Legis exemplaria exaranda utplurimum usi fuerunt charactere hodierno Hebraico. Duplex igitur character ante tempora Esdræ fuit usitatus, scil. Hebræus & Samaritanus: horum prior erat sacer, & rebus sacris exscribendis inserviebat; posterior verò erat profanus, & in rebus vulgaribus exscribendis usurpabatur.

Qui

Qui plura de hâc quæstione cupit, legat Dissertationes decimam & undecimam hujus libri. Ibi enim Lector ex professo hanc quæstionem discussam videbit.

2. Posito & non concesso has hodiernas Hebraicas literas ab Esra demum esse inventas, & loco antiquarum literarum Samaritanarum, vocalibus semper destitutarum, substitutas: inde tamen non sequitur, quod puncta demum sint inventa à Masorethis Tyberiensibus. Hoc quidem tum evinceretur, quod puncta non sint adscripta ab ipsis librorum Auctoribus; sed nullo modo probaretur, quod eadem non sint addita ab Esra Propheta. Nos maxime illud probabile esse judicamus: si Ezras hodiernas literas invenerit, quod simul etiam iisdem novis literis puncta, ut literas novas lectu difficiles faciliores redderet, addiderit. Saltem non sequitur, etiamsi statuamus literas Samaritanas fuisse antiquas & punctis destitutas, quod puncta demum sint inventa & addita à Masorethis. Elias Levita, primus Masoretharum excogitator, scivit quidem procul dubio hanc quæstionem de antiquitate literarum in Talmude moveri; non tamen isto elumbi argumento, ad novitatem punctorum defendendam, usus fuit.

3. Nondum probatum est antiquas literas Samaritanas ante tempora Ezræ punctis vocalium & accentuum semper caruisse: hodiernæ quidem literæ Samaritanæ illis carent, inde tamen non probatur, quod semper iisdem caruerint.

4. Probandum etiam ipsis incumbit, hodiernas literas Hebraicas, si concederemus easdem fuisse Chaldæorum literas, olim semper fuisse punctis destitutas. Quare Chaldæi non potuissent eodem modo scripturam suam consonis & vocalibus exarare, quemadmodum Hebræorum scriptura jam exaratur? Quod Chaldæi etiam vocales adhibuerint, hoc inde probabiliter evincitur: quia nomina vocalium, ex sententia adversariorum, sunt Chaldaica: & per consequens verosimilius est easdem vocales ab illis Chaldæis fuisse inventas, quam à Masorethis Tyberiensibus.

VIII. *Quintum* argumentum, quod pro Novitate punctorum à Capello Capite septimo adfertur, est desumptum ex notis marginalibus, quæ vulgo קְרִי וּכְתִיב (*Keri uketif*) nominantur. Hæ notæ marginales, quæ ab Elia Levita numerantur 848. versantur circa consonantes, & nulla earum circa vocales aut accentus. Sed si vocales semper aut saltem Ezræ temporibus fuissent consonantibus subscri-

ptæ, etiam hæ notæ marginales habuissent rationem non tantum consonarum sed etiam vocalium & accentuum. Nam hæ notæ sunt valde antiquæ, & nonnullæ earum antiquiores sunt ipso Talmude, congesto circa quintum à nato Christo seculum. Sive jam dicamus notas illas *Keri uketif* esse à Mose & à cæteris sacris Scriptoribus; sive esse correctiones vocum vitiosè scriptarum; sive ex Codicum variorum inter se collatorum dissensione ortas, nihil attinet: nam variæ illæ lectiones nihilominùs fuissent observatæ, & quidem sæpius circa vocales & accentus, quam circa consonantes. Puncta enim corruptioni magis sunt obnoxia, quam ipsæ literæ: & per consequens, cum notæ hæ non recordentur vocalium, etiam puncta Textui Hebraico eo tempore non videntur fuisse adscripta.

Respondeo. 1. Si statuamus Ezram esse auctorem punctorum, & simul secundùm sententiam Judæorum notarum marginalium annotatorem, tum nullæ potuerunt observari variæ lectiones circa vocales & accentus, natæ ex variorum Codicum discrepantia. Nam tum temporis nondum Biblia fuissent punctis vocalium & accentuum ornata: ergo etiam non potuerunt fuisse notæ circa illa puncta. Nam Esras à solutâ captivitate Babylonica, postquam Codices omnes considerâsset, & inter se contulisset, variasque notas circa consonantes annotâsset, puncta consonantibus subjecisset: & propterea nullas varias lectiones circa vocales potuisset observasse.

2. Si dicamus puncta esse à Mose & à cæteris Auctoribus librorum, tum dicendum est puncta non semper fuisse omnibus Bibliis adscripta; sed tantum illis, quæ hic & alibi in Judæorum Synagogis fuerunt conservata; quorum Bibliorum puncta non tam facile mutationi & corruptioni obnoxia fuerunt. Verum quamplurima Biblia, quæ in populi manibus versabantur, constabant tantum consonantibus, & paucissima punctis: & propterea notas circa vocales non observârunt. Fortasse etiam Biblia punctata, quæ pauca fuerunt, tempore captivitatis Babylonicæ fuerunt disrupta, & igne aliove modo perdita, & ab Esdra additis punctis in pristinum statum restituta.

3. Esras non est auctor omnium notarum marginalium, sed multarum inventores fuerunt Masorethæ Tyberienses, & alii recentiores Rabbini, qui Masorethas sequuti sunt. Quare etiam nullus ipsorum notam marginalem circa vocales annotavit? An propterea, quia Textus non fuit punctatus? Non dicet hoc Capellus. Quare igitur illas

illas notas marginales ſicco pede tranſierunt? Ratio aliqua debet aſſignari, aliter Capelli objectio nos non ferit. Non putem Capellum defenſurum eſſe omnes illas 1826. notas marginales, quarum in nova ſua Critica mentionem facit, eſſe inventas ab Eſra Propheta, vel à famoſis illis Maſorethis. Si jam concedatur nonnullas notas marginales eſſe inventas poſt tempora Maſoretharum: Quare illi Rabbini etiam in notis marginalibus rationem punctorum non habuerunt?

4. Falſum eſt, quod hæ notæ marginales etiam non fuerint obſervatæ circa quaſdam vocales: contrarium enim evincitur ex omnibus illis locis, in quibus vocales ſcribuntur in Textu, & conſonantes in margine. Exemplum unum inter cætera occurrit Ruth *Cap.* 3. *v.* 5. ubi in Textu ſcribuntur duæ vocales, ſcil. Tzere & Patach, quibus nota marginalis adſcripta eſt, quæ indicat Maſorethas etiam fuiſſe occupatos circa vocales: nam judicant illas vocales eſſe legendas per vocem Hebraicam אֵלַי *ad me.* Ex hoc & ex ſimilibus locis probabiliter quis probare poteſt puncta non tantum eſſe ab Ezra Propheta, ſed ab ipſis Auctoribus librorum; ſi nempe ſtatuamus tales notas marginales eſſe additas ab Ezra. Nam Ezras hæc puncta conſideravit, & cogitavit aliquem poſſe hæc puncta fortè aliter explicare; ideo notam marginalem addidit, ne quis illam vocem aliter explicaret. Nemo facile dicet hæc puncta conſonantibus eſſe interpoſita à Maſorethis Tyberienſibus, vel à vulgari quodam Rabbino. Quis Rabbinorum tam audax fuiſſet, qui ſacrilegas ſuas manus in Textum ſacrum injicere unquam auſus fuiſſet? Præterea, ſi talia puncta à vulgari quodam Rabbino conſonantibus, in nonnullis locis, eſſent interpoſita, procul dubio fuiſſent aliqui, qui hæc puncta vel ex Textu ejeciſſent, vel auctores eorundem temeritatis accuſâſſent. E contra exiſtimo illas interpoſitas vocales ab ipſis Auctoribus librorum compendii causâ eſſe adſcriptas: quod ſi hoc verum ſit, pondus addetur ſententiæ noſtræ. Illæ vocales ſolæ, in Textu Hebræo occurrentes, ſunt quaſi abbreviaturæ Hebraicæ; & non mirum eſt Auctores in nonnullis locis abbreviaturas quaſdam adſcripſiſſe. Abbreviaturæ enim in omnibus linguis ſunt uſitatæ: ex. gr. Latinorum filii per vocalem ē cum linea ſuperſcripta denotant *eſt*, & per 6 indicant *non*, & ſic porro. Tales & ſimiles abbreviaturæ vocalium videntur temporibus Prophetarum fuiſſe uſitatæ. Sed hodiernæ abbreviaturæ Hebraicæ nonniſi reſpectu conſonarum ſunt; quia Rabbini nunc commentaria

& epiſtolas ſuas abſque punctis vocalium & accentuum conſcribere ſolent. Vide ſimilia puncta, conſonantibus deſtituta Judic. 20. 13. Ruth. 3. 17. 2. Sam. 8. 3. & Cap. 16. v. 23. & Cap. 18. v. 20. &c.

DISSERTATIO DECIMA-SEXTA,
QUÆ EST
DE
Genuinâ Punctorum Vocalium & Accentuum in Veteri T. Antiquitate.

Pars Quarta & Ultima.

§. 1. *Sequuntur argumenta ex hiſtoria, ſive ex antiquis ſacrorum Bibliorum translationibus petita.*

2. *In ſpecie probat Capellus novitatem punctorum ex verſione LXX. Interpretum.*

3. *Hiſtoria illius verſionis breviter deſcribitur.*

4. *Hodierna verſio Græca non eſt antiqua famoſa verſio.*

5. *Titulus verſioni Græcæ præfixus non probat eam verſionem eſſe antiquam.*

6. *Diverſitas verſionis Græcæ à contextu Hebræo oſtenditur variis exemplis.*

7. *Abſurda conſequentia elicitur ſi dicamus hodiernam verſionem Græcam eſſe antiquam.*

8. *Fortè fuerunt quidem alicubi Biblia punctata, quibus tamen Interpretes non fuerunt uſi vel propter raritatem, vel propter nimiam confidentiam, &c.*

9. *Argumentum à paraphraſibus Chaldaicis deſumptum habet duas partes.*

10. *Hiſtoria Paraphraſium deſcribitur.*

11. *Paraphraſium in genere & Onkeloſi in ſpecie differentia à Textu Hebræo etiam eſt reſpectu conſonarum. Earum differentiarum cauſæ variæ aſſignantur.*

12. *Cauſæ dantur quare vocales non ita ſint neceſſariæ in Paraphraſibus quam quidem in Textu Hebraico V. T.*

13. *Argumentum Capelli, quod ex verſione Hieronymi elicit, eſt bimembre.*

14. *Verſio Vulgata non eſt Hieronymi verſio. Hieronymus videtur uſus codice punctato.*

15. *Non ſequitur: Hieronymus non fecit mentionem punctorum, ergo ejus temporibus non extiterunt Biblia punctata.*

16. *Concluſio totius quæſtionis.*

SECTIO I.

SUperiori Dissertatione discussimus quinque argumenta pro novitate punctorum vocalium & accentuum adferri solita, quæ desumpta erant à variis testimoniis. Jam sequitur argumentum *sextum*, ex historia petitum, hoc est, ex antiquis sacrorum Bibliorum translationibus in genere, & ex Lxx. Interpretum versione Græcâ in specie; & quidem tali modo. Nulli Auctores translationum sive Græci fuerint, sive Latini, sive Chaldæi, sive etiam ipse Hieronymus, usi fuerunt Bibliis Hebraicis punctatis: ergo tum temporis Biblia punctata non extiterunt. Nam si talia punctata Biblia extitissent, procul dubio Interpretes, & præcipuè illi Lxx, qui vocati erant à Ptolomæo Rege, & à Synedrio magno deputati ad versionem Græcam adornandam, talibus punctatis codicibus usi fuissent.

II. In specie Capellus urget versionem Lxx Interpretum Græcam, quam septuaginta Interpretes ex Bibliis non punctatis adornârunt; quod clarè evinci videtur ex multis locis, in quibus voces aliter fuissent transferendæ, si punctatæ fuissent, quàm jam translatæ sunt.

Nonnullas voces, ut vis argumenti clarius innotescat, in medium proferemus: ex gr. *Psal.* 7. *v.* 7. in Textu Hebraico occurrit אֵלַי *ad me*, cum Tzere & Patach: Lxx Interpretes legerunt אֵלִי *Deus meus* cum Tzere & Chirek; & propterea verterunt per ὁ θεός μου.

Sic *Psalmo* 40. *v.* 5. invenitur verbum שָׂם *posuit* cum Sin & Kametz. Hoc verbum Lxx. Interpretes transtulerunt per τὸ ὄνομα *nomen*, quasi in Textu Hebræo scriptum fuisset שֵׁם *nomen*, cum Schin & Tzere.

Similiter *Psalmo* 91. *v.* 3. legitur nomen מִדֶּבֶר *à peste*, cum duobus Sægol: Lxx Interpretes putârunt esse מִדָּבָר *à sermone*, cum duobus Kametz: & propterea transtulerunt per ἀπὸ λόγου *à sermone*. Centena fortè talia loca adferri possent, si necessitas rei exigeret.

Ex his omnibus exemplis concludit Capellus, quod illi Lxx. Interpretes non fuerint usi textu punctato: nam si eo usi fuissent, voces illas supradictas aliter interpretati fuissent: & per consequens Biblia tempore Lxx Interpretum non fuerunt punctata. Et si Biblia eo

eo tempore non fuerint punctata: ergo puncta non sunt addita à Mose vel ab Ezra. Ratio est manifesta: nam Lxx. Interpretes aliquot sæculis post Ezram vixerunt.

III. Antequam in specie ad hanc objectionem respondeamus, prius quædam, historiam versionis Lxx. Interpretum concernentia, præmittenda erunt.

1. Versio Græca Lxx. Interpretum adornata fuit trecentis circitèr annis ante nativitatem Christi.

2. In causa hujus versionis procatarctica assignanda omnes non conveniunt. Nonnulli statuunt ipsos Judæos Alexandrinos, quia Textum Hebræum non intelligebant, petiisse ab aliis Judæis, Linguæ Hebrææ & Græcæ peritis, ut Textum Hebræum in Linguam Græcam transferrent. Sunt alii, qui eam versionem adscribunt Ptolomæo Lago Regi Ægyptiorum, Denique sunt nonnulli, qui judicant filium hujus superioris Regis, scil. Ptolomæum Philadelphum quosdam convocâsse ad versionem hanc componendam; & quidem eum in finem, ut Bibliothecam suam, quam Alexandriæ extruxerat, & quam 50. vel ut alii volunt, 70. millibus voluminum impleverat, etiam hoc sacro libro exornaret.

3. Hæc versio communiter quidem vocatur versio Lxx. Interpretum, sed multi hunc Interpretum numerum in dubium vocant, putantes non fuisse Lxx. Interpretes. Quare in dubium vocant? Quia numerus septuagenarius à Judæis videtur effictus. Quare? Quia Judæi semper multa mysteria ex hoc numero fuerunt expiscati. Quare? Quia Synedrium maximum Hierosolymæ congregatum Lxx. Viris constabat. In Talmude expressè dicitur, quod tantum quinque Seniores Legem transtulerint Regi Ptolomæo. Idem etiam statuit R. Azarias, qui fortasse suam sententiam inde deprompsit. Auctores, qui statuunt hanc versionem esse translatam à Lxx. Interpretibus, semper intelligunt Lxxii. sed brevitatis causa sumunt numerum rotundum pro non rotundo. Nos hunc Interpretum numerum sic conciliamus: Lxxii. Viri, in Synedrio Hierosolymitano congregati, deputârunt ex petitione Regis Ptolomæi quinque viros ex eodem collegio, qui Alexandriam profecti, Textum Hebræum in Linguam Græcam transtulerunt. Vocatur ergo communiter opus 70. vel 72. Seniorum, quia ipsorum auctoritate hæc versio translata est. Sæpè opus aliquod toti collegio adscribitur, cujus tantum pauci ad id delegati

gati auctores sunt. A nonnullis versio Græca appellatur opus quinque Seniorum, quia quinque Seniores, à Synedrio toto Alexandriam missi, hoc opus actualiter effecerunt.

4. Corruit jam ultro fabula illa de LXXII. cellulis sive ædiculis, quibus singuli Interpretes tam diu inclusi fuissent, usquedum singuli totam versionem ad umbilicum perduxissent. Justinus Martyr, hujus fabulæ præcipuus effictor, dicit se in insula Pharo, dissita septem stadiis ab Alexandria, adhuc rudera & vestigia illarum ædicularum vidisse. Sed Interpretes Græci, quotquot fuerint, simul convenerunt in Regia sive magna quadam domo, in qua communi operâ versionem hanc Græcam adornârunt.

5. Fabulantur etiam, cum dicunt singulos ex LXXII. Interpretibus totam versionem spatio LXXII. dierum composuisse.

6. Admodum hallucinantur, quando ajunt omnes Interpretes, etiamsi in distinctis cellulis sederint, nihilominus convenisse non tantum in verbis & phrasibus, sed etiam in omnibus punctis, distinctionibus sententiarum, & in aliis rebus. Philo propter illam convenientiam eos numine Prophetico fuisse indutos asserit. Sed non mirum est omnes Interpretes consensisse, cum simul hanc versionem composuerint. Errant ergo, qui eos propterea Prophetas vocant. Bellarminus peculiarem Spiritus sancti assistentiam illis tribuit, ne quâ in re errarent. Augustinus putat eundem Spiritum Propheticum in LXXII. Interpretibus fuisse, qui fuit in Prophetis.

7. Fabulâ unâ admissâ adhuc aliæ inde nascuntur. Plerique, qui statuunt exactè fuisse LXXII. Interpretes, non tantum defendunt ex duodecim tribubus Jacobi Patriarchæ viros senos ad Ptolomæum esse ablegatos, (sexies enim duodecim sunt LXXII.) sed etiam nomina singulorum Interpretum enumerant: verbi gratia: Ex tribu Juda hi sex Interpretes missi fuissent: Josephus, Ezechias, Zacharias, Johannes, Ezechias alter, Elisæus. Ex tribu Gad Nehemias, Josephus, Theodosius, Baseas, Ornias, Datis. Totidem ex reliquis tribubus.

8. Præterea opinantur hos LXXII. Interpretes fuisse Assessores sive Seniores magni illius Sanhedrin, quod Hierosolymis ad negotia ecclesiastica & civilia decidenda erat congregatum. Hoc totum collegium unà cum omnibus viris Hierosolymâ Alexandrium migrâsset, & clavum imperii tam diu dispo suisset. Sed quis non videt totam hanc historiam multis fabularum involucris esse involutam? Nam

Sanhe-

Sanhedrin Judæorum post solutam captivitatem Babylonicam non amplius ex duodecim tribubus, sed solummodo ex tribu Judæ constabat.

9. Quia nonnulli tot fabulis fidem adhibuerunt, ideo etiam hæc versio magni à multis fuit æstimata. Singulis annis in memoriam hujus versionis adornatæ à Græcis & Ægyptiis anniversarium festum in insula Pharo fuit celebratum.

10. Judæi Græci longo tempore in Synagogis suis hanc translationem Græcam singulis Sabbathis publice prælegerunt.

11. Circa annum à nato Christo 552. maximæ rixæ, occasione hujus versionis, inter Judæos obortæ sunt: quia quidam Textum Hebræum, alii vero Textum Græcum in Synagogis prælegendum esse contendebant. Ecclesiæ Græcæ & Latinæ magni semper Græcam versionem fecerunt. Latini versione Latinâ, translatâ ex versione Græca, quadringentis annis in ecclesiis suis usi fuerunt, & dogmata sua exinde probârunt: quia judicabant versionem illam Græcam Divinitùs esse inspiratam.

12. Hæc voluimus hic obiter de versione LXX Interpretum præmittere: tum quia ejus historia etiamsi jucunda non ubivis obvia est; tum etiam, quia maximopere necessaria est ad solvendam Cl. Capelli objectionem. Vide plura de versione Græca in Philologo Hebræo-Mixto Differt. 2. 3. 4.

IV. Respondeo *primò*, Nego hodiernam LXX Interpretum versionem Græcam esse eandem illam versionem, quam famosi illi Interpretes jussu Ptolomæi Philadelphi transtulerunt: illa enim versio diu, si non in totum, saltem magnâ ex parte periit. Præterea versio hæc hodierna, quæ specioso hoc LXX Interpretum titulo circumfertur, est mixta ex aliis versionibus Græcis. Celebris illa antiqua translatio Græca cum ipsis fontibus Hebræis maximè conveniebat: nam, antequam in Regiam Bibliothecam inferebatur, à quamplurimis fuit discussa, & ad Hebræum Textum examinata, & ab omnibus fuit acclamatum, Textum sanctè & fideliter esse translatum; & propterea nihil ei esse vel addendum, vel ex eodem delendum. Verum versio hodierna Græca mirum in modum dissentit à fonte Hebræo; plurima enim sunt addita, plurima etiam adempta & mutata. prout statim videbimus.

Deinde adhuc disputant & quærunt eruditi: Utrum Interpretes illi

illi transtulerint totum Vetus T. an vero tantum Legem Mosaicam? Nonnulli conantur probare quod Josephus statuerit illos Interpretes Legem tantum transtulisse. In hac sententia videntur etiam fuisse doctores Talmudici. Etiam multi ex Christianis assentiuntur Talmudicis. Si igitur Interpretes illi tantum vertetint Mosis Pentateuchum, uti nonnulli volunt, ergo argumentum Capelli tantum stringeret respectu Pentateuchi Græci, & quidem tum demum, quando prius probatum erit, textum Pentateuchi Græci esse illum eundem textum, quem supradicti Interpretes composuerunt.

Denique nondum consentiunt Doctores in Codice, ex quo Interpretes textum Græcum interpretati fuissent: nonnulli asserunt eos ex Hebræo Codice textum Græcum vertisse, alii ex Chaldæo, alii verò ex Samaritano. Multis verosimile videtur eos Samaritano Pentateucho in translatione sua usos fuisse: quia est maxima convenientia inter textum Samaritanum & inter textum Græcum; imo in multis locis est major convenientia quàm inter Textum Hebræum & Græcum.

Plurimis exemplis possem, si opus esset, probare majorem esse convenientiam inter Textum Samaritanum & Græcum, quàm inter Hebræum & Græcum; sed uno atque altero exemplo hoc ostendisse sufficiet: ex. gr. *Genes.* 4. 8. relinquitur spatium aliquod vacuum in multis Bibliis Hebraicis, & quidem in medio illo versu, quasi ibi voces quædam deessent. Textus Samaritanus hunc hiatum supplet his vocibus נֵלְכָה הַשָּׂדֶה *eamus in agrum*, quas versio Græca ita transfert, *διέλθωμεν εἰς τὸ πεδίον.* Inde videmus majorem in illo octavo versu esse convenientiam inter Textum Græcum & Samaritanum, quam inter Græcum & Hebræum.

Similiter *Gen.* 3. 6. Textus Hebræus habet וַיֹּאכַל *& comedit*, Samaritanus ויאכלו *& comederunt*, & Græcus *καὶ ἔφαγον & comederunt.*

Sic etiam *Deut.* 1. 28. in Textu Hebræo est וָרָם *& Altus*, in Samaritano ורב *& multus*, & in Græco *καὶ πολύ.* Vide plurima alia exempla in Thesauro Philol. Hottingeri pag. 294. & seqq.

Ex his videre est, quomodo illi, qui statuunt Interpretes Græcos usos fuisse Textu Samaritano, sententiam suam confirment. Saltem ex his exemplis apparet, quod hodierna versio Græca non sit eadem illa famosa antiqua translatio, vel quod Interpretes illi in multis locis Pentateuchi sequuti fuerint textum Samaritanum; vel quod ver-

ſionem ſuam adornârint ex textu aliquo valde corrupto, vel quod nimiâ licentiâ in verſione ſua uſi fuerint, ſcil. addendo vel adimendo pro lubitu quæcunque placuerint.

V. *Dicet* fortè aliquis ſine cauſa negari, quod verſio hodierna Græca ſit compoſita à Lxx. Interpretibus: nam ipſe titulus hoc ſatis indicat. Etiam Græca verſio, quæ anno 1653. Londini, juxta exemplar Vaticanum, olim Romæ editum, excuſa eſt, hunc titulum præ ſe fert, ἡ παλαιὰ διαθήκη κατὰ τοὺς ἑβδομήκοντα, hoc eſt, *Vetus Teſtamentum Græcum ex verſione ſeptuaginta Interpretum. Reſp.* Illa verſio Græca nomine quidem vocatur verſio Lxx. Interpretum, ſed non reipſa: illa enim verſio antiqua magnâ ex parte periit, prout multi oſtenderunt. Similiter verſio Vulgata Pontificiorum à multis etiam Hieronymo adſcribitur, & Hieronymiana vocatur, quum tamen certum ſit ipſum Hieronymum illam non compoſuiſſe.

VI. Reſpondeo *ſecundò.* In verſione Lxx. Interpretum non tantum occurrit diſconvenientia, quæ orta eſt ex diverſitate vocalium, ſed etiam maxima diſcrepantia à contextu Hebræo conſpicitur in conſonantibus & integris ſententiis.

Nonnunquam pro *Beth* legerunt *Zain*: ex. gr. *Jeſ.* 60. 15. in Textu Hebræo occurrit וְאֵין עוֹבֵר *& non eſt tranſiens*, verſio Lxx. Interpretum transfert per καὶ οὐκ ἦν ὁ βοηθῶν *& non eſt adjuvans*, quaſi in fonte Hebræo ſcriptum eſſet וְאֵין עוֹזֵר.

Proverb. cap. 28. v. 28. invenitur Verbum, quod Interpretes, adjungendo literam Mem per Proſtheſin, interpretati ſunt per Nomen. Textus Hebræus ait בְּקוּם רְשָׁעִים *ſurgentibus improbis*, quæ Interpretes Græci tranſtulerunt per ἐν τόποις ἀσεβῶν *in locis impiorum*, quaſi in Textu Hebræo eſſet nomen במקים *in loco.*

E contra *Hoſeæ* cap. 14. v. 3. abjiciendo per Aphæreſin literam Mem, Lxx. Interpretes plane diverſum ex Textu elicuerunt ſenſum. Textus Hebræus habet וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ *& rependemus juvencos labiis noſtris*, quæ Textus Græcus Interpretatur per καὶ ἀνταποδώσομεν καρπὸν χειλέων ἡμῶν *& reddemus fructum labiorum noſtrorum*, ac ſi Propheta ſcripſiſſet פְּרִי *fructus.* Centena ſimilia loca in Textu Græco occurrunt, in quibus eſt diſcrepantia à Textu Hebræo reſpectu conſonarum.

Præter hanc diverſitatem invenitur adhuc multo major diſconvenientia à Textu Hebræo: quapropter nonnulli concludunt illos Inter-

terpretes Linguam Hebraicam ejusque Grammaticam non bene calluisse. Aliquando Græci Interpretes nomina Appellativa explicârunt per Propria: ex. gr. *Nehem.* cap. 7. v. 70. legitur כְּתֹנוֹת כֹּהֲנִים *tunica Sacerdotum*, quæ Lxx. Interpretes verterunt per χοθωνὼθ τῶν ἱερέων; ac si esset nomen Proprium.

E contra *Levit.* cap. 18. v. 21. לַמֹּלֶךְ *Moleco*, nomen Proprium, verterunt per nomen Appellativum, scil. per ἄρχοντι *dominanti.*

Aliquando Interpretes Græci sensum inconvenientem vocibus per se claris affinxerunt: ex. gr. 1. *Sam.* 5. 11. occurrit מֵימַי *aquas meas*, Lxx. Interpretes explicârunt per τὸν οἶνον μου *vinum meum.*

Sæpe dicti Interpretes vocibus Hebraicis Chaldaicum, Syriacum vel Arabicum sensum indiderunt; quod quidem non mirum est: nam tum temporis nitor Linguæ Hebraicæ per vicinarum linguarum confusionem quodammodo perierat: ex. gr. *Jes.* 53. 10. legitur vox דַּכְּאוֹ *conterere ipsum*, quam Lxx. Interpretes ex Chaldaica hujus verbi significatione transtulerunt per καθαρίσαι αὐτὸν *purgare eum.* Nam דְּכָא Chaldaicè denotat *purum esse*, *purgari*: sed Hebraicè significat *conterere.*

Haud raro plane falsum effinxerunt sensum: verbi gratia *Jonæ* 3. 4. Textus Hebræus ait, *Adhuc* QUADRAGINTA DIES *& Nineve subvertetur:* versio Lxx. Interpretum habet ἔτι τρεῖς ἡμέραι *adhuc tres dies.* Quanta hic differentia sive potius falsitas occurrit? Hinc jam videmus argumentum Cl. Capelli desumptum à versione Lxx. Interpretum planè in fumum abire.

VII. Respondeo *tertiò.* Posito, sed non concesso, hanc hodiernam Græcam versionem esse illam, quam Lxx. Interpretes composuerunt, inde tum sequeretur Textum Hebræum jam esse corruptum. Ratio est: quia versio illa Græca olim optimè cum Textu Hebræo conveniebat, sed jam multùm ab eodem differt: & per consequens, hæc versio Græca vel non est eadem cum antiquâ, vel Textus Hebræus jam est corruptus: sed hoc posterius nemo ex Reformatis facile concedet. Vel dicendum est illos Interpretes nimiâ cum licentiâ vel potius ignorantiâ versionem suam adornâsse, vel eosdem fuisse usos in translatione sua Bibliis corruptis & vitiosè punctatis. Judæi eo tempore, quo hæc versio Græca fuit adornata, admodum socordes fuerunt circa Legis studium, & circa ejusdem puram conser-

vationem: & propterea non mirum esset, si Interpretes illi corrupto codice fuissent usi. Præterea illis temporibus Lingua Hebraica non amplius erat plebi vernacula in communi sermone. Etiam in publicis synagogis Lex Chaldaicè propter ignorantiam Linguæ Hebraicæ exponebatur. Non mirum ergo quod Bibliorum Hebraicorum illis temporibus tam accurata ratio non sit habita, quàm quidem tum, cum Lingua Hebraica Judæis erat vernacula.

VIII. Respondeo *quartò*. Potuit fieri, ut alicubi fuerint Biblia punctata, quibus tamen Interpretes illi non fuerunt usi propter raritatem exemplarium. Vel Interpretes Græci, ut viri docti & in sacris optime versati, propter nimiam confidentiam, voluerunt subsidio punctorum carere; & sic facile potuerunt voces quasdam contra punctationem receptam legere. Vel ex sententia quorundam ita à recepta punctatione in quibusdam vocibus recesserunt Interpretes; quia Græcis, utpote Gentilibus, non ausi fuerunt verum Legis sensum, quem punctatio exhibet, tradere. Ratio est: quoniam puncta pertinent ex sententia Judæorum ad Legem Oralem, quam Gentiles docere Judæis semper prohibitum fuit. Ex his responsionibus clare apparet argumentum, ex versione Lxx. Interpretum petitum, esse elumbe & stramineum.

IX. Cl. Capellus punctorum novitatem conatur *septimò* probare ex Paraphrasibus Chaldaicis, præcipuè Onkelosi in Pentateuchum, & Jonathæ in Prophetas; & quidem duplici modo.

1. Illi Paraphrastæ usi fuerunt in versionibus suis adornandis Bibliis non punctatis: hoc ita esse, manifestum fit ex multis vocibus, quæ, si in Textu Hebræo punctatæ fuissent, aliter fuissent translatæ ab illis Paraphrastis:

Ex. gr. *Hos.* cap. 11. v. 12. occurrit וְעִם קְדוֹשִׁים *& cum sanctis*, quæ Jonathan vertit per עַמָּא קַדִּישָׁא *populus sanctus*, ac si legisset pro עִם cum Chirek; עַם Cum Patach, quod significat *populum*.

Sic *Zachariæ* cap. 14. v. 5. in Textu Hebræo invenitur וְנַסְתֶּם *& fugietis*, cum Patach sub Nun, quod Paraphrastes interpretatur per וְיִסְתַּתֵּים *& obturabitur*, quasi in fonte Hebræo scriptum fuisset וְנִסְתַּם *& occlusum est*, cum Chirek sub Nun. Hæc loca quidem non adferuntur à Capello, sed ex talibus similibusque exèmplis argumentum suum illustrare & urgere debet. Si ergo Biblia Hebraica tum temporis fuissent punctata, illi Interpretes procul dubio iisdem fuissent usi:

sed

ſed non fuerunt uſi: aliter enim tam abſurdè has ſimilesque voces non tranſtuliſſent.

2. Illi Paraphraſtæ non videntur verſionem ſuam ex Bibliis punctatis adornâſſe: aliter enim Paraphraſes ſuas etiam punctâſſent: ſed eaſdem non punctàrunt, conſentientibus omnibus Judæis & Chriſtianis.

X. Reſpondeo *primò* in genere. Antequam duas illas Capelli objectiones ſolvamus, prius quædam de Paraphraſibus Chaldaicis in genere dicenda ſunt, quæ ſolutioni argumentorum plurimam lucem adferent.

Paraphraſis Chaldaica propriè hic ſignificat verſionem Chaldaicam factam ex Textu Hebraico, quam Hebræi unica voce vocant תרגום *Thargum* à תרגם *expoſuit.*

Onkeloſus, qui eſt auctor verſionis Chaldaicæ in Legem, vixit, ſecundùm communem opinionem, paulo poſt Chriſtum: Jonathan vero, qui tranſtulit Prophetas Anteriores & Poſteriores, vixit paulo ante Chriſtum.

3. Hæ Paraphraſes magni fiunt à Judæis. Ipſarum enim auctores à Talmudiſtis, tanquam Viri Divini, ſimul cum translationibus ſuis ſunt canonizati: tum quia doctrinam ſuam à Prophetis; ſcil. à Zacharia, Haggæo & à Malachia dicuntur accepiſſe; tum etiam quia tot tantaque miracula facta ſunt parturientibus Paraphraſtis fœtum ſuum Chaldaicum. Cum enim Jonathan Prophetas transferret, tota Palæſtina terræ motu dicitur concuſſa; & vox cœlitus delapſa, quæ rogabat; *Quis eſt iſte, qui filiis hominum arcana mea revelat?* Præterea ſi forte muſca vel aliquod aliud volatile Jonathæ in vertendo moleſtias aliquas pareret, ilico, illæſo ipſo vel ipſius chartâ, volatilia illa cœlitus exuſta fuerunt.

4. Paraphraſes Chaldaicæ ſunt variæ: tres ſunt compoſitæ in Pentateuchum. Prima eſt Onkeloſi. Secunda Paraphraſis vulgò Jonathæ, qui Prophetas tranſtulit, adſcribitur: ſed nomine Jonathæ falsò indigitatur, cum quædam contineat, quæ diu poſt tempora Jonathæ acciderunt. Tertia Paraphraſis eſt translata à quodam incerto auctore, quæ vulgo vocatur Thargum Hieroſolymitanum. Quarta Paraphraſis eſt in Prophetas anteriores & poſteriores, cujus auctor eſt Jonathan. Auctores, qui Paraphraſes Chaldaicas in cæteros libros compoſuerunt, non ſunt noti. Liber Eſtheræ bis in Linguam

Chaldaicam translatus est; sed è contra tres libri, scil. Ezras, Nehemias & Daniel ex Linguâ Hebræâ in Chaldaïcam translati non inveniuntur.

5. Paraphrastæ, præcipuè posteriores, nimium fabulis Talmudicis indulserunt: sed è contra nonnunquam abstrusissima mysteria ita acu tetigerunt, ut meritò aliquando Talmudistæ coacti fuerint dicere: *Nisi Targum illius loci esset, nesciremus quid textus sibi vellet, nec sensum ejus intelligeremus.* Vide plura de Paraphrasibus Chaldaicis in Bechinath Happeruschim Schickhardi Disp. 1. & 2. & in Philologo Mixto Dissert. 5. 6. 7.

XI. *Respondeo* in specie ad *primam* objectionem. 1. Hæc discrepantia à Textu Hebræo in Paraphrasibus non tantum observatur respectu vocalium, sed etiam respectu consonarum, quæ videtur orta ex Codicum pugnantia. Ipse quidem Capellus talem varietatem circa consonas concedit, sed ait varias lectiones respectu vocalium esse frequentiores. Sed regero: In totâ Paraphrasi Onkelosi vix unum exemplum invenitur, in quo observatur varia interpretatio, quæ originem sumpsit ex vocalibus. Sed posito, quod in Jonathane sint plures falsæ interpretationes natæ ex vocalibus, quàm quæ natæ sunt ex consonantibus, inde tamen non sequitur, quod Interpretes transtulerint Textum Chaldæum ex Bibliis non punctatis: nam non mirum est, quod differentiæ respectu vocalium sint frequentiores, cum in universum in Bibliis punctatis vocales consonantibus sint corruptioni obnoxiores.

2. Onkelos, qui pleraque de verbo ad verbum transtulit, nonnunquam sententias aliquas addidit; ita ut in illis locis non tam simpliciter Interpres, quam quidem Paraphrastes videatur esse: ex. gr. *Genes.* 4. 8. adduntur hæc verba: *Eamus in agrum*, quæ tamen in Textu Hebræo non habentur. Jonathan ubique fere aliquot voces explicationis ergo addit. Ex Jonathæ igitur Paraphrasi non potest probari Textum olim vocalibus fuisse destitutum, quia hìc & alibi aliquando Textum secundùm aliam punctationem explicavit. Onkelos aliquando vocibus plane alium sensum indidit, etiamsi easdem forte legitimis vocalibus legerit: ex. gr. *Genes.* 49. 11. occurrit nomen עִירֹה *asellus ejus*, quod Onkelos transtulit per לְקַרְתֵּיהּ *civitatem ejus*, cum tamen hæc explicatio sit contra sensum. Ex his sequitur quod omnis differentia Textus Chaldaici à Textu Hebraico non sit orta

ta ex eo, quod Textus Hebraicus non fuerit punctatus.

Quæret fortè nonnemo: Unde natæ sunt illæ discrepantiæ inter Textum Hebræum & versionem Chaldaicam? *Resp.* Causæ illarum discrepantiarum multæ & variæ possunt assignari. 1. Quia Interpretes multis in locis sectati sunt, omisso sensu literali, sensum allegoricum & mysticum. 2. Quia iidem usi fuerunt Bibliis corruptis sive vitiose punctatis. 3. Quia Interpretes illi judicârunt sensum alium cum antecedentibus & consequentibus melius convenire. 4. In nonnullis locis hæc discrepantia fortasse exinde est orta, quia Paraphrastæ propter exemplarium punctatorum raritatem ex non punctato versionem suam adornârunt.

XII. *Respondeo* in specie ad *secundam* objectionem Capelli, quâ probat Textum Hebræum non fuisse punctatum, quia Interpretes illi Paraphrases suas non punctârunt. Punctatio in Textu Chaldaico ad veram ejus lectionem percipiendam non fuit tam necessaria, quàm quidem in Textu Hebraico; & quidem propter has sequentes rationes.

1. Quia Lingua Chaldaica, sive proprie loquendo Syriaca, tempore Salvatoris nostri erat Judæis vernacula sed non Lingua Hebraica: ergo puncta in Paraphrasibus illo tempore ad Textum Chaldæum bene legendum non erant tam necessaria, quam quidem in Textu Hebræo: quia id quod est vernaculum & familiare facilius cognoscitur, quam illud quod est peregrinum.

2. In Paraphrasibus Chaldaicis olim inveniebantur, & adhuc hodie in nonnullis editionibus inveniuntur tres literæ Aleph, Vau & Jod, quæ matres lectionis vocantur, quia multarum vocalium indicia sunt. Hoc ipse Capellus fateri tenetur, cum ait pag. 61. *Locis necessariis additæ sunt* matres *lectionis, quæ ad legendum valde accommodatæ & utilissimæ sunt.* Hæ superfluæ literæ, quæ vocantur matres lectionis, ex Bibliis Cl. Buxtorfii fere ejectæ sunt, sed in Venetis editionibus adhuc inveniuntur. Verum hæ tres literæ, denotantes multas vocales, in Textu Biblico rarissimè inveniuntur, etiam in illis locis, in quibus maxime ad Textum bene legendum essent necessariæ: ergo vocales fuerunt magis necessariæ in Textu Hebræo quàm in Chaldæo.

3. Judæi verum sensum Paraphrasium quoad puncta potuerunt in multis locis elicere ex Textu Hebraico, quem etiam continuò legebant, & post cujus lectionem in Synagogis Textum Chaldaicum addebant.

4. Po-

4. Potuerunt in Paraphrasibus Chaldaicis omisisse puncta: tum ut facilius eas absolverent; tum quia Judaei communiter scripturae Hebraicae vocales addere non solebant. Quod Rabbini communiter scribant sine vocalibus apparet ex omnibus commentariis Rabbinorum, quae sine vocalium & accentuum punctis scribuntur & excuduntur.

XIII. *Octavum* argumentum, quod à Capello pro novitate punctorum in medium profertur, desumitur ex D. Hieronymo; & quidem dupliciter.

1. Hieronymus, qui vixit quadringentis circiter annis post nativitatem Sospitatoris nostri, & ducentis ferè annis ante Masorethas Tyberienses, in versione suâ Latinâ non fuit usus punctato codice: ergo non extiterunt punctati codices. Si enim punctati codices extitissent, Hieronymus nullis sumptibus, nullisque laboribus pepercisset, ut tale aliquod punctatum exemplar sibi comparâsset. Quod vero Hieronymus non adornârit versionem suam ex punctato codice, patet ex multis locis, in quibus ab hodiernâ punctatione in versione suâ dissentit.

2. Hieronymus etiam punctorum vel punctatorum codicum nullibi, nec in Commentariis suis Biblicis, nec in aliis suis Scriptis ullam facit mentionem: ergo puncta non videntur extitisse.

XIV. *Respondeo ad primam* objectionem. 1. Si per Hieronymi versionem intelligatur Vulgata Pontificiorum versio, dico, quod illa non sit composita ab Hieronymo, sed quod sit versio mixta ex aliis versionibus. Ipse Bellarminus, vi veritatis adactus, ait versionem non esse unius auctoris, sed esse mixtam ex versione Hieronymi, Luciani, Theodotionis, & alius Interpretis anonymi. Baronius testatur versionem Vulgatam Pontificiorum esse conflatam & mixtam tempore Gregorii ex Veteri Itala versione, quae translata erat ex translatione Graeca; & ex Hieronymi versione. Sed quare ex duabus illis versionibus unica facta fuit? Propter rixas, inquit Baronius, quae inter Ecclesias Latinas oriebantur. Nonnullae enim Ecclesiae versione Itala, aliae verò versione Hieronymi utebantur: sed postea propter pacem ex illis duabus unicam versionem fecerunt, quam vocârunt *Vulgatam*; quia quae antea huic & illi Ecclesiae erat particularis, postea omnibus Ecclesiis communis sive vulgata facta est.

2. Si intelligatur alia versio Latina, quae in Operibus Hieronymi inve-

invenitur, dico quod de eâ hoc tempore mihi judicandi non detur potestas: nam talis versio ad manum non est. Attamen ex multis locis, quæ passim ab Hieronymo allegantur, satis manifeste apparet ipsum in versione sua codice punctato fuisse usum: ex gr. *Gen.* 15. 11. habentur duæ voces, quæ, vocalibus destitutæ, satis sunt ambiguæ, scil. וַיַּשֵּׁב אֹתָם *& abegit eas.* Ne centesimus quidem, qui punctatas has voces nunquam vidit, talem sensum inde eliceret. Ipsi Græci Interpretes malè transtulerunt per: *& sedit cum eis*, quasi descenderet à Radice יָשַׁב *sedit*, cum sit à נָשַׁב *perflavit.* Quare Hieronymus LXX. Interpretes, quorum versio tum temporis magnæ erat auctoritatis, non libentius sequutus fuisset, quàm magistros Judæos; quum uterque sensus, sepositis punctis, possit admitti? Sed verosimile videtur Hieronymum ob nullam aliam causam eas voces ita transtulisse, quam quia illas in Hebræo codice ita punctatas vidit. Possem quamplurima similia exempla ex Hieronymo proferre, ex quibus probarem Hieronymum ex punctato codice versionem suam adornâsse; sed qui eadem desiderat, adeat ipsum Hieronymum in Commentariis & Epistolis, in quibus videbit ipsum vix unquam aut saltem rarissime sequutum fuisse aliam lectionem, præter illam, quam hodierni nostri punctati codices exprimunt.

3. Posito, quod Hieronymus in quibusdam locis expresserit aliam lectionem: inde tamen non sequitur, quod usus fuerit non punctato codice. Fortasse formavit versionem suam ex codice vitiose punctato, vel ex corrupto; & sic non mirum esset quod nonnunquam aliter transtulerit.

XV. *Respondeo ad alteram* objectionem. 1. Non sequitur: Hieronymus non fecit mentionem punctorum vel punctatorum Bibliorum, ergo non fuerunt: nam argumentum negativum non probat. Etiam Hieronymus aliarum rerum, scilicet קְרִי וּכְתִיב; hoc est, notarum marginalium, quæ Textum Hebræum tangunt, ut & Paraphrasium Chaldaicarum non meminit. An quis legitima consequentia inde concludet: ergo non fuerunt? Quis non videt illam consequentiam nullo modo procedere? Nam illæ notæ marginales ad minimum tempore Hieronymi fuerunt observatæ. Etiam Paraphrases Chaldaicæ tempore Christi, vel paulo post extiterunt: & tamen nec illarum nec harum Hieronymus ullam fecit mentionem.

2. Hieronymus, etiamsi punctati codices extiterint, tale exem-

plar sibi fortasse comparare non potuit propter exemplarium punctatorum raritatem: nam tum temporis codices omnes exscribebantur, non vero typis excudebantur; & propterea erant rariores.

XVI. Hæc sunt præcipua argumenta, quæ à Cl. Capello pro novitate punctorum in medium proferuntur; reliqua sunt minoris momenti, quæ facile ex antedictis solvi possunt. Ex his jam concludimus puncta vocalium & accentuum esse consonantibus Bibliorum adscripta vel ab ipsis Auctoribus librorum, vel ad minimum ab Ezra Propheta, qui circa sextum ferè sæculum ante Christi nativitatem vixit: sed negamus eadem esse addita vel à Masorethis Tyberiensibus, qui demum circa sextum sæculum post Christum ex sententiâ Capelli vixerunt; vel à duobus illis celebribus Rabbinis, scil. à Ben Ascher & Ben Naphtali, qui demum post annum millesimum à nato Christo floruerunt. Si quis plura desideret, legat Cl. Matthiæ Wasmuth solidas *Vindicias S. Hebrææ Scripturæ*, laboriosissimo & doctissimo *Hebraismo Restituto* adjunctas, quibus Divinam vocalium & accentuum auctoritatem luculenter & non sine justo zelo probat.

DISSERTATIO DECIMA-SEPTIMA,
DE
Linguæ Hebrææ Origine & Antiquitate.

§. 1. *Lingua Hebræa alias linguas respectu antiquitatis, utilitatis, & respectu necessitatis longè superat.*
2. *Diversæ Synodi decreverunt Studiosos Theologiæ non esse admittendos ad examen nisi ostensis testimoniis Professorum Theologiæ & linguarum.*
3. *Laudatur Ecclesiæ Tigurinæ diligentia, quæ circa Candidatos Theologiæ observatur.*
4. *Tribus rationibus probatur Linguam Hebraicam homini non esse naturalem.*
5. *Etiamsi Adamus statim Deum Hebraicè loquentem intellexerit, inde tamen non probatur eam homini esse naturalem.*
6. *Nullam linguam homini esse naturalem probatur duobus exemplis.*
7. *Prima Linguæ Hebrææ origo est à Deo.*
8. *Ex impositione nominum non probatur quod Lingua Hebraica sit homini naturalis.*
9. *Deus videtur Adamo instillâsse Linguam Hebraicam quoad solas Radices.*
10. *Linguam Hebraicam omnium linguarum esse antiquissimam confir-*

confirmatur auctoritatibus.
11. *Deinde idem probatur ex perfectione & simplicitate ejus.*
12. *Ut & ex nominibus propriis primorum Patriarcharum.*
13. *Non videtur verosimile Mosen illa nomina propria mutâsse, & ex alia lingua in suam transtulisse.*
14. *Denique antiquitas probatur ex vocibus Hebraicis occurrentibus in aliis linguis.*
15. *Linguæ puræ Hebrææ non sunt ullæ voces alienæ, ex aliis linguis mutuatæ, immixtæ.*
16. *Lingua Hebræa est antiquior Linguâ Germanicâ & Chaldaicâ.*

SECTIO I.

SUperioribus aliquot Dissertationibus egimus de partibus constituentibus Linguam Hebraicam, de consonantibus scil. & vocalibus; jam ordo nos monet, ut de ipsa hac Lingua Hebræa disseramus. Linguam Hebræam omnes alias linguas multis parasangis superare experiemur, si ejus antiquitatem, auctorem, utilitatem & necessitatem exactâ trutinâ expendamus. Si antiquitatem ejus indagemus, videbimus eam multis sæculis ante omnes alias linguas in mundo extitisse. Si Auctorem ejus consideremus, experiemur eam Divinis & cœlestibus natalibus esse ortam. Si utilitatem, imo summam necessitatem ejus investigemus, experientia probabit militem æque difficulter armis militaribus carere posse, ac Mystam notitiâ linguarum originalium verbi Divini. Si enim Adversarii nostros Pastores ad ipsos fontes, uti sæpenumero fieri solet, vocarent: an non maximo cum pudore (si linguarum originalium imperiti essent, uti proh dolor! sæpissime fit,) discedere cogerentur? Præterea qui aliorum versionibus confidere tenentur, tantum est, ac si in alieno cerebro habitarent: nam tales & proprio ingenio judicioque valedicere, & aliorum judicio se subjicere tenentur. Nam ipsos fontes adire non possunt; quum tamen tutius ex ipso fonte bibantur aquæ, uti sonat commune proverbium.

II. Propter hanc Linguæ Hebrææ necessitatem, & ne fibula socordiæ & negligentiæ linguarum originalium magis laxaretur, decreverunt variarum Synodorum Theologi & Pastores Anno hujus sæculi vigesimo quarto, ut nemo, nisi ostensis testimoniis tam DD. Professorum S. Theologiæ quam Linguarum, ad examen Theologiæ admitteretur. Vide diversa Synodorum decreta in Antibarbaro Biblico pag. 147. & sequentibus. Laudabile quidem decretum, sed quàm segniter sit observatum quotidiana experientia (ut OEdipo nullo opus

 sit)

fit) fatis fuperque oftendit.

III. In aliis Ecclefiis major Candidatorum S. Theologiæ habetur ratio, quàm in noftris Ecclefiis. Tiguri in Helvetia nemo ad minifterium ecclefiafticum admittitur, nifi ad minimum integrum librum Veteris T. Hebraicum optimè explicare poffit: & ne fraudi effet locus, folet ibidem (ut mihi à quodam Tigurino narratum eft) examen linguarum non fieri à quodam Paftore, fed coram Paftoribus ab ipfo linguæ S. Profeffore. Cum hæc legiffet Cl. Hottingerus, ita in Dedicatione ad D. Johannem Rodolphum Stuckium, S. S. Theologiæ in Illuftri Tigurinorum Gymnafio Profefforem, præmiffâ Grammaticæ quadrilingui, præfatur. *Alta mente manet repofta magna illa animi præfentia, qua examinibus noftris Philologicis, in patria nuper habitis, & ab exteris Doctoribus non ad exemplum modò propofitis, fed etiam fcriptis publicis commendatis (luculentum certè de Examinibus Linguarum Originalium apud Tigurinos extat Teftimonium in Philologo Hebræo M. Leufden, Profefforis apud Ultrajectinos publici, p. 162.) intereffe folebas.* Hæc breviter in laudem linguæ fanctæ procœmii loco dicta fufficiant: jam porro linguæ fanctæ originem inveftigabimus.

IV. *Primò quæritur.* An Linguæ Hebraicæ origo fit à naturâ? hoc eft, An homo, fi nullam linguam didiciffet, Hebraicè à naturâ loqueretur?

Refpondeo negando. Talis homo nullas voces articulatas, quæ à quodam intelligi poffent, proferret. Sed pofito, quod quidam pueri, feparati ab aliis hominibus, educarentur, illi cum tempore fibi formarent novam linguam, quæ à nullo alio homine in mundo poffet intelligi. Illi non loquerentur Hebraicè; quia jam omnis loquela oritur ex auditu: atqui tales pueri, foli alicubi relicti, nullum audiviffent Hebraicè loquentem: ergo etiam Hebraicè non loquerentur. Fortaffe quædam voces Hebraicæ illi novæ linguæ effent immixtæ; fed hoc fieret per accidens, & non quia Hebræi iifdem vocibus utuntur.

Quod Lingua Hebraica non fit à naturâ, his fequentibus rationibus evinci poteft.

1. Si Lingua Hebraica effet à natura, facilius homines eam addifcerent, & ad eam difcendam magis proclives effent: fed quotidiana experientia docet Linguam Hebraicam difficilius addifci, quam aliæ linguæ addifcuntur; & homines minus proclives effe ad Linguam Hebrai-

braicam discendam, quàm ad alias linguas Occidentales.

2. Si Lingua Hebraica esset naturalis, ergo surdi à nativitate Hebraicè loquerentur: sed experientia probat tales surdos etiam semper esse mutos. Imo surdi vix possent abstinere ab illa lingua.

Naturam expellas furcâ tamen usque recurret.

Nam deprimas vel per annum fumum deorsum, tamen semper ascendet; quia fumus naturâ suâ semper sursum tendit. Similiter lapidem vel millies sursum projicias tamen semper descendet.

3. Varietas illa in Conjugationibus & Declinationibus Hebraicis ac derivatio certa à quibusdam Radicibus non videtur esse à naturâ sed ex instituto, vel ex certo quodam consilio.

V. Atqui *regeret* fortè aliquis. Lingua Hebraica videtur homini fuisse naturalis: quia primus homo Adamus statim à creatione Deum Hebraicè loquentem intellexit. Si verò Lingua Hebraica fuisset tantum ex instituto & consuetudine, tum homo ad minimum aliquot menses insumere debuisset, antequam Deum Hebraicè loquentem intelligere, & animantibus nomina convenientia naturæ ipsorum indere potuisset.

Respondeo. Cognitio illa Linguæ Hebraicæ in primis parentibus non fuit à natura, nec ex instituto humano; sed fuit à Deo homini immediatè præter naturam instillata & infusa. Fuit ergo donum extraordinarium & præternaturale: & propterea primi nostri parentes illam cognitionem Linguæ Hebraicæ, utpote extraordinariam, & ad habitus infusos pertinentem, non propagârunt in liberos, sed liberi didicerunt eodem modo Linguam Hebræam à parentibus, quemadmodum pueri Linguam Belgicam Anglicam aliasque linguas quotidie à parentibus suis addiscunt.

V. *Secundò quæritur.* Si Lingua Hebræa homini non est naturalis: Quænam igitur lingua homini est naturalis: nam loquela est proprietas hominis, & proprietas est à natura?

Respondeo. Nulla lingua homini est naturalis. Præterea loquela est quidem homini propria: inde tamen non sequitur, quod Hebræa vel alia certa quædam lingua homini sit innata. Gravis olim de generis vetustate & quænam lingua naturalis esset, inter Ægyptios & Fryges nata est controversia; qui ut rei veritatem experirentur, duos infantes recens natos pastori procul ab omni hominum consortio inter pecora educandos tradiderunt, prohibentes ne ullus coram eis vocem

ullam ederet; ut sic prima vox, quæ ex his infantibus erumperet, ubi vagire desiissent, litem hanc dirimeret. Exacto biennio infantes tantum *beccos* clamare inceperunt, quomodo Phryges *panem* appellabant. Inde Phryges suam linguam primam & naturalem esse putabant; & Ægyptii ita superati laudem primævæ & naturalis linguæ Phrygibus libenter concesserunt. Hæc refert Herodotus lib. 2. Huic haud absimile exemplum etiam legitur in epistolis Patrum Societatis de magno regno & Rege Mogor. Hic Rex triginta infantes loco solitario incluserat, & custodibus interdixerat, ne voculam ullam coram eis ederent; ut experiretur, quânam linguâ aliquando essent usuri; atque adeo ut ejus nationis religionem amplecteretur, cujus infantes linguam proferrent. Sed Rex tandem cognovit & professus est, hunc laborem fuisse vanissimum: nam nullus eorum distinctas proferebat voces: quam ob causam etiam Rex ille nullam adhuc religionem dicitur esse amplexus. Vide hoc exemplum latius diductum apud Besoldum in Discursu Philologico pag. 57. Ex his ergo satis evincitur, quod nulla lingua homini sit naturalis.

VII. *Tertiò quæritur.* Si Lingua Hebraica non sit à naturâ; Quis ergo est primus inventor & auctor hujus linguæ?

Respondeo. I. Quidam inventionem Linguæ Hebraicæ adscribunt ipsi Adamo, ac si ipse ex propriâ industriâ & ingenio hanc linguam sibi effinxisset; quemadmodum jam omnes hodiernæ linguæ ab ipsis hominibus excogitantur. Sed hæc sententia rejicitur: nam Adamus non potuit tam cito linguam hanc efformare & addiscere, quâ Deum loquentem intelligeret, & quâ Eum & Evam alloqueretur.

Respondeo. II. Alii statuunt primum Linguæ Hebraicæ auctorem esse ipsum Deum. Hæc sententia à nobis approbatur propter sequentes rationes

1. Si Lingua Hebræa homini non sit innata, vel si non sit inventa ab ipso Adamo: ergo à Deo esse oportet: nam non datur quartum. Hanc sententiam defendunt etiam Hebræi: qui propterea Linguam Hebræam vocant *linguam creatam*, vel *creaturam Divinam*; quia Deus hanc linguam in Adamo creavit, eique quasi miraculosè instillavit. Nam homo non utitur certâ quâdam linguâ, nisi aliquem audiverit loqui illâ linguâ; sed Adamus cum Deum Hebraicè loquentem intelligeret, neminem ita loqui audiverat, à quo hanc linguam discere potuisset.

2. Lin-

2. Lingua Hebraica propterea videtur esse à Deo, quia ad Adami perfectionem requirebatur talis facultas, quâ conceptus suos aliis exprimere posset: aliter enim in principio non fuisset perfectus respectu loquelæ, sed fuisset similis illis hominibus, qui novas terras invisitant, & linguas illarum non intelligunt; quique eatenus etiam sunt imperfecti.

VIII. *Objiciet* fortasse nonnemo, quod Lingua Hebræa videatur esse naturalis: quia ipse Adamus imposuit bestiis agri & volucribus cœli nomina, *Genes.* cap. 2. v. 19. 20. ergo cognitio Linguæ Hebraicæ non videtur Adamo instillata à Deo, sed ab ipso Adamo inventa.

Respondeo. Deus ante hanc nominum impositionem Adamum modò alloquutus fuerat *vers.* 16. & 17. & sic Adamus, antequam nomina bestiis & volucribus imponeret, Linguam Hebraicam callebat.

IX. *Quartò quæritur.* Cum certum sit Deum Linguam Hebraicam creâsse in Adamo, quæritur porro, Quomodo Deus hoc effecerit? An solummodo secundùm Radices & fundamenta Linguæ Hebrææ, quibus cognitis cætera derivata facile formari possunt? An vero etiam secundùm omnia derivata, secundùm omnes literas, secundùm puncta & accentus, secundùm verba & nomina, & secundùm eorum conjugationes & declinationes?

Respondeo. Utramque sententiam defendunt tum Christiani, tum etiam Judæi. Sed nobis videtur illa sententia verosimillima, quæ statuit Deum tantummodo infudisse Adamo Linguam Hebraicam quoad Radices; & tum Adamum per propriam scientiam & sapientiam, quâ erat præditus, reliqua derivata, à Radicibus descendentia, formâsse. Hæc omnia derivata formare non fuit difficile Adamo, cùm majori sapientia præditus fuerit, quàm ullus hominum, qui jam facillime, positâ Radice, aut primigeniâ quadam voce in quacunque notâ linguâ, reliquas voces inde per additionem vel per detractionem quarundam literarum formare possunt: ex. gr. Adamus ex Radice זָרַע *seminavit*, à Deo sibi instillatâ, facile potuit derivata, in significatione quodammodo convenientia, excogitare; scil. זֶרַע *semen*, quia seminatur, זְרוֹעַ *brachium*, quia brachio serere solemus, & sic deinceps.

X. Ex his antecedentibus jam facilis est responsio ad quæstionem *quintam*, quâ *quæritur*: An Hebraica lingua omnium linguarum sit prima & antiquissima?

Respon-

Respondeo affirmando. Si enim Deus statim à creatione hanc linguam Adamo infuderit, ergo hæc lingua est prima, & per consequens antiquissima. Adstipulantur huic sententiæ fere omnes doctores tam Hebræi quam Christiani, quorum longus catalogus videri potest in Dissertatione primâ Buxtorfii. Addatur his M. Augustus Pfeifferus, Professor Wittenbergensis, qui in Synopsi quæstionum Philologicarum Disp. 1. quæst. 3. hanc antiquitatem approbat; quem Auctorem amatoribus quæstionum philologicarum, (quales plurimas in dicta Synopsi tractat) de meliori nota commendo. Sed, missis auctoritatibus, videamus, quibus rationibus Linguæ Hebraicæ vera antiquitas probari possit.

XI. *Primum* argumentum, probans Linguæ Hebrææ ultimam antiquitatem, est desumptum à summâ Linguæ Hebraicæ perfectione & simplicitate. Indubitatum est apud Philosophos, & rationi maxime consentaneum axioma, *Perfectum imperfecto, & simplex composito prius est:* & propterea Lingua Hebræa, quâ nulla datur perfectior & simplicior in mundo, cæteris omnibus tempore antiquiorem esse ipsa recta ratio indicat.

Perfectio hujus linguæ manifesta fiet, si penitius consideretur. 1. Efficacia significationis vocabulorum. Nulla enim lingua in toto terrarum orbe invenitur, quæ tantâ efficaciâ naturam & proprietatem rerum effert, quam hæc ipsa Hebræa: ex. gr. *Ciconia* vocatur חֲסִידָה à benignitate, quam illæ aves erga se invicem exercent. In Talmude quæritur: Quare ciconia sic vocetur? Respondent Talmudistæ, quia exercet חֲסִידוּת *benificentiam* erga socios suos, alimentum cum illis communicando. Similiter *columba* appellatur יוֹנָה, quia oppressioni & prædæ exposita est, à Rad. ינה *oppressit vi vel fraude.* Centena similia exempla proferri possent, in quibus voces simili modo exprimunt naturam sive proprietatem rerum significatarum. Ergo auditis nominibus animalium etiam quodammodo natura illorum animalium nota fit.

2, Loquutiones Metaphoricæ in Lingua Hebræa sunt elegantissimæ; & quoties adhibentur tropi, toties micantes videas radiantesque figurarum stellas tantâ dignitate ac gratiâ, ut eas omnes facile videant, qui Hebræa vident.

3. Cum omnes aliæ Linguæ multas peregrinas voces plerumque admixtas habeant, hæc sola nullas alias voces exoticas ex aliis linguis mutuatur.

4. Plu-

4. Plurimum etiam ad perfectionem Linguæ Hebrææ facit ejusdem constantia in omnibus libris Veteris Testamenti. Miratus sæpissime fui quod tanta sit Linguæ Hebraicæ convenientia in omnibus libris Veteris T. cum sciamus libros illos à diversis Viris, qui sæpe proprium stylum expresserunt, diversis temporibus, & diversis in locis esse conscriptos. Scribatur liber à diversis viris in eadem civitate habitantibus, videbimus fere majorem differentiam in illo libro vel respectu styli, vel copulationis literarum, vel respectu aliarum circumstantiarum, quam in totis Bibliis. Verum si liber sit scriptus, verbi causa, à Teutonico & Frisio, vel si intercedat inter Scriptores differentia mille annorum, quanta in multis libris Veteris Testam. respectu scriptionis intercessit, eheu! quanta esset differentia linguæ. Qui unam scripturam intelligit, vix alteram intelligeret: imo erit tanta differentia, ut vix ullus eas linguas, ob differentiam temporis & loci ita discrepantes, regulis Grammaticæ & Syntaxeos comprehendere possit. Verum in Veteri Test. tanta est constantia, tanta convenientia in copulatione literarum & constructione vocum, ut fere quis putare posset omnes illos libros eodem tempore, iisdem in locis, à diversis tamen auctoribus esse conscriptos.

5. Omittimus jam multa alia, quæ etiam ad perfectionem Linguæ Hebraicæ plurimum conducunt; nempe quod hæc lingua sit omnium linguarum antiquissima, quod sit ab ipso Deo creata, quod Deus sæpe hâc linguâ Prophetas suos alloquutus fuerit, & oracula sua populo hâc linguâ dederit.

Simplicitas Linguæ Hebrææ consistit magnâ ex parte in paucitate literarum, quibus Radices sive voces primitivæ constant. Pleræque Radices communiter tribus tantum constant literis, & ex illis cætera Derivata formantur. Raro occurrunt voces compositæ, nisi eædem sint nomina propria personarum vel locorum: nam ad voces compositas non referimus nomina ornata pronominibus præfixis aut affixis, sive etiam aucta aliis literis servilibus. Non occurrunt in hâc linguâ aliquæ dialecti, uti apud verbosos & mendaces Græcos, quorum singuli fere auctores novam linguam cacozelo quodam videntur sibi fabricâsse.

XII. *Secundum* argumentum, quod Judæi ad Linguæ Hebrææ antiquitatem demonstrandam adferunt, petitur ex *Etymologia nominum propriorum* in historia primæva Veteris Testamenti occurrentium.

Nam nomina propria Hebraica, quæ in principio creationis & ſequentibus temporibus indita hominibus fuerunt, ſunt Hebraica, & derivantur à Radicibus Hebraicis: ergo Lingua Hebraica illo tempore fuit uſitata: & per conſequens Lingua Hebraica eſt lingua prima & antiquiſſima. Ex. gr. אָדָם *Adam* dicitur ab אֲדָמָה *Adamah*, *terra*; quia ex terra creatus eſt. Similiter חַוָּה *Eva* vocatur *vivificatrix*: quia erat futura mater omnium viventium: hanc Etymologiam ipſa S. Scriptura dat. Falſa igitur eſt Kabbaliſtarum Etymologia, qui ſtatuunt Evam derivari à חִוָּה *indicavit*, *annunciavit*, verbo Chaldæis uſitato; quia quodam tempore decem cabi ſive menſuræ loquelæ ſive potius garrulitatis cœlitùs deſcendiſſent, de quibus novem menſuras ſibi fœminæ abſtuliſſent: & propterea Eva ita quaſi *garrula* vocata fuiſſet. Eodem modo פֶּלֶג *Peleg* derivatur à Radice Hebraica פָּלַג *diviſit*: quia diviſio linguarum eo tempore facta eſt. Ex his ſimilibuſque nominibus propriis ipſo jubare meridiano clarius illuceſcit Linguam Hebraicam eſſe primam linguam; quia nomina illa propria ſunt deſumpta ex illa lingua, quæ temporibus illorum Patriarcharum fuit uſitata; atqui illa nulla alia eſt niſi Lingua Hebraica. Urgent admodum hoc argumentum Hebræi & multi ex Chriſtianis Scriptoribus, qui hac de materiâ ſcripſerunt. Si nomina Hebraica Adami, Hevæ, Kaini aliorumque fuiſſent vel Gallica, vel Latina, aut Belgica, deſcendentia etiam ab illis linguis, indè quis concludere poſſet: ergo lingua prima fuit vel Gallica, vel Latina aut Belgica. Sed cum nomina prima illorum Patrum ſint purè Hebraica, quorum origo etiam in Scriptura ex Lingua Hebraica elicitur, firmiter concludimus Linguam Hebræam eſſe omnium linguarum primam.

XIII. *Objiciet* fortaſsè aliquis, quod Moſes illa nomina propria mutaverit, & ex aliâ linguâ in ſuam tranſtulerit.

Reſpondeo. Hoc nullo modo videtur veroſimile: nam Scriptores & Hiſtorici non ſolent nomina propria perſonarum & locorum immutare; ſed ſolent eadem illibata & invariata retinere, parumper tantum ad linguæ ſuæ flexionem accommodata, ut origo prima illorum nominum ſemper adhuc appareat.

XIV. *Tertium* argumentum, quo antiquitas Linguæ Hebrææ evincitur, eſt deſumptum ex *vocibus Hebraicis* occurrentibus in omnibus aliis linguis. Vix ulla lingua eſt, in qua non inveniuntur voces vel puræ Hebraicæ, vel Hebraicæ originis, quæ ut filii Linguam Hebræam matrem

matrem ſuam indicant. Quidam Lexica ediderunt, in quibus harmoniam aliarum linguarum cum Linguâ Hebrææ oſtenderunt. Ut vis hujus argumenti clarius innoteſcat, exempla quædam in medium proferam: ex. gr. Ad imitationem Hebrææ vocis סִימָן Græci fecerunt vocem *σημεῖον ſignum*. Ad imitationem Hebrææ vocis פִּגֵּר Latini fecerunt *piger*: nam פגר ſignificat *piger fuit*. Similiter רֵיחַ Belgæ vocant *reuck*. Similes aliæ comparationes cum aliis linguis poſſent inſtitui, niſi res clara eſſet: ſed res illa ita clara eſt ut nulla tali demonſtratione indigeat. Aſt in Lingua Hebræa nullæ occurrunt voces, quæ ex aliis linguis mutuatæ ſunt.

XV. Fortaſſe *objiciet* nonnemo, quod Lingua Hebraica non videatur eſſe pura: quia hodiernæ Linguæ Hebraicæ multæ voces Arabicæ, Perſicæ, Græcæ, aliæque, ex aliis linguis mutuatæ, ſunt immixtæ. Hoc ita eſſe, videri poteſt in commentariis Rabbinorum, in Talmude & in aliis Judæorum Scriptis: ex. gr. voces פִּלְסוּף *Philoſophus* & פִּילְסוּפְיָא *Philoſophia* ſunt deſumptæ ex Lingua Græca. Imo etiam in ipſis Bibliis nonnullæ tales voces peregrinæ inveniuntur: ex. gr. in Eſthera occurrit vox Perſica פּוּרִים ſignificans *ſortes*. Multæ ſimiles peregrinæ voces poſſent in medium proferri, niſi res ſatis clara eſſet. Ergo argumentum tertium non videtur procedere.

Reſpondere. 1. Verum eſt, quod in hodierna Lingua Hebræo-Rabbinica & Talmudica multæ voces ex aliis linguis deſumptæ, occurrant: ſed tales peregrinæ voces non inveniuntur in antiqua Lingua Hebraica, quæ pura eſt in Veteri Teſt. & de qua ſolummodo quæſtio eſt. Rabbini debuerunt multas voces Hebraicas excogitare: quia omnium rerum in Veteri Teſtamento non fit mentio. Sicuti in Novo T. Græco non inveniuntur omnes voces Græcæ, ſic etiam in Veteri T. Hebræo non inveniuntur omnes voces Hebraicæ.

2. Lingua, qua Talmud conſcriptum eſt, non eſt Hebraica, ſed fere Chaldaica: ideoque argumentum deſumptum à lingua Talmudica ad Hebraicam nullius ponderis & momenti eſt.

3. In Veteri Teſtamento Hebraico occurrunt quidem quædam voces alienæ, ſive ex aliis linguis mutuatæ, ſed illæ non fiunt Hebraicæ: ex. gr. Gen. 31. 47. Laban vocavit tumulum illum יְגַר שָׂהֲדוּתָא *Cumulum teſtimonii*. Hæ voces alienæ ſunt quidem Textui Hebræo immixtæ, ſed eæ non fiunt Hebraicæ. Similiter vox Perſica פּוּרִים ſignificat quidem *ſortes*, ſed ea vox in tali ſignificatione nunquam ab Hebræis

 bræis

bræis usurpatur, nec etiam unquam fit vox Hebraica. Lingua ergo Hebræa Veteris Testamenti nullas voces ex aliis peregrinis linguis ita mutuatur, ut easdem faciat suas proprias.

XVI. Ex his concludimus, quod Lingua Hebræa sit omnium linguarum prima.

Rejiciuntur ergo, qui statuunt vel Linguam *Germanicam*, ut vult Johannes Goropius Becanus; vel *Chaldaicam*, ut sentit Theodoretus, esse linguarum omnium antiquissimam.

Qui defendunt Linguam Germanicam esse primam, risu potius exsibilandi sunt, quam rationibus refutandi: sed qui hunc primatum Linguæ Chaldaicæ adscribunt, errant quidem, attamen majori veritatis specie sententiam suam defendunt. Nam linguam aliquam Orientalem fuisse primam, extra controversiæ aleam nobis positum esse videtur; quia nostri primi parentes in Assyria, quæ in Oriente sita est, habitârunt: atqui in Assyria saltem tempore captivitatis Babylonicæ Chaldaicè loquebantur.

Verum enimvero, qui aliqualem cognitionem harum duarum linguarum adeptus est, facile videbit Linguam Hebræam Chaldæâ multo simpliciorem & antiquiorem esse. Pleræque enim voces Chaldaicæ à Vocibus vel à Radicibus Hebraicis, additis vel mutatis quibusdam literis, formantur. Ex. gr. Pro אֱלוֹהַּ *Deo* Chaldæi dicunt אֱלָהָא; pro מֶלֶךְ *Rege* מַלְכָּא cum adjectione literæ Aleph. Ex his videmus voces Hebraicas multo simpliciores esse vocibus Chaldaicis; & per consequens verum est Linguam Hebraicam multo antiquiorem esse Linguâ Chaldaicâ.

DISSERTATIO DECIMA-OCTAVA, QUÆ EST *DE* CONFUSIONE LINGUARUM.

PARS PRIOR.

§. 1. *Lingua Hebræa variis post invicem seculis incorrupta permansit.*

2. *Quod Lingua Hebræa diu fuerit sola probatur ex Genes.* 11. 1. *licet nonnulli illum Textum explicent de eadem lingua & phrasibus, aut de unitate animorum.*

3. *Quod unitas linguæ intelligatur, probatur auctoritatibus & ratione.*

4. *Objectio, desumpta ex Cap.* 10. *v.* 5. *Genes. solvitur.*

5. *Falsum est singulos architectos calluisse* 70. *linguas, & Deum introduxisse in singulos oblivionem* 69. *linguarum.*

6. Cau-

6. *Causa confusionis non est aër Borsippæ vel ipsa natura, vel homo, vel Angelus, sed ipse Deus.*
7. *Deus solus est auctor confusionis linguarum.*
8. *Objectio desumpta ex verbis Gen.* 11. 7. descendamus *&c. non probat Deum usum esse operâ Angelorum. Nec ille modus loquendi usurpatur de unica persona.*
9. *Prava explicatio Judaica verborum Gen.* 1. 26. faciamus hominem *recensetur.*
10. *Deus non est usus hominibus vel mutando eorum corda, vel inducendo oblivionem linguæ primæ, vel producendo voluntatem eligendi novas linguas.*
11. *Confusio linguarum non videtur facta per vocis unius variam significationem, aut per novarum linguarum creationem, sed per permutationem &c.*
21. *Architecti, non intendentes legitimum finem, peccârunt in ædificatione Turris Babylonicæ.*
13. *Non ædificârunt Turrim ut bellum Deo inferrent, vel ut tuti essent à diluvio, vel ab incendio.*
14. *Sed ut nomen sibi compararent, & ne dispergerentur per terras.*
15. Facere sibi nomen *non significat Genes.* 11. 4. facere idolum *propter tres rationes.*
16. *Peccatum illorum architectorum recensetur.*
17. *Alter finis ædificationis turris allegatur.*
18. *Illos architectos revera peccâsse probatur contra Aben Esram & Tostatum ex singularibus pœnis.*
19. *Prima pœna fuit confusio linguarum.*
20. *Magna est differentia inter confusionem linguarum Babylonicam, & inter effusionem linguarum in Apostolos.*
21. *Altera pœna est dispersio populorum.*
22. *Incolæ orbis fuissent quidem cum tempore dispergendi sed non tam repente, non ex odio, & unitatem linguæ nihilominus servâssent.*

SECTIO I.

POstquam Deus ab initio creationis Linguam Hebræam in Adamo creâsset, eandem etiam variis post invicem sæculis in posteris ejus incorruptam conservavit. Lingua enim Hebræa non fuit subjecta tali mutationi, quali communiter hodiernæ linguæ subjectæ esse solent. Nam hodiernæ linguæ tractu temporis varias subeunt mutationes, ex quarum mutationibus nonnunquam diversæ linguæ oriuntur: sed Lingua Hebræa semper pura permansit, & non passa est tales mutationes, quales cæteræ lin-

guæ quotidie patiuntur. Vidimus superiori Dissertatione quod Deus Linguam Hebræam in Adamo creaverit; jam porro originem & causas diversarum linguarum investigabimus, & videbimus an hæc lingua in principio creationis sola in mundo fuerit.

II. *Primò quæritur.* An Lingua Hebræa in principio creationis sola fuit in mundo? Et quamdiu fuit sola?

Respondeo. Hæc Lingua Hebræa sola & unica fuit in mundo, & quidem ultra mille & septingentos annos; toto illo tempore homines tantum Hebraicè loquebantur; etiam nulla lingua præter Hebræam in initio creationis fuit usitata. Hoc probatur ex Geneseos *Cap.* 11. *v.* 1. *Erat tota terra* (id est, omnes incolæ terræ) *labii unius* (sermonis unius) *& verborum eorundem.*

Hæc verba Mosis ab omnibus eodem modo non explicantur. 1. Hebræi nonnulli hic magis subtilius quam solidius distinguunt inter labium & verba, quasi hæc eandem linguam, illud verò modum pronuntiandi & orationem contexendi significaret. Sensus ergo illorum verborum ex sententia illorum Hebræorum talis est, scil. non tantum eandem omnium fuisse linguam, sed etiam easdem phrases & modos loquendi fuisse adhibitos; ita ut docti non splendidioribus & elegantioribus phrasibus ac verbis mentem suam expresserint quàm indocti.

2. Sunt etiam ex Hebræis, qui verba *sermonum eorundem & labii unius* explicant de consensu & unitate animorum & consiliorum in ædificanda turri; nempe quod eosdem sermones inter se miscuerint, & in consilio optime convenerint.

III. Nos simplicitatem Textus Mosaici retinemus, quæ hanc glossam non admittit: nam in Textu dicitur, quod in initio labium fuerit unicum, & quod lingua ipsorum & non mens fuerit divisa. Auctoritatibus & ratione hæc sententia potest confirmari.

Nam eam approbat. 1. Targum Hierosolymitanum in hunc locum, cum ait: וַהֲוֹן כָּל־דָּרַיָּא דְּאַרְעָא לִישָּׁן חַד וּמַמְלַל חַד וְעֵיצָה חֲדָה אֲרוּם בְּלִישָּׁן קוּדְשָׁא הֲווֹ מְמַלְּלִין *Et fuerunt omnes generationes terræ linguæ unius, & loquelæ unius, & consilii unius: nam lingua sancta loquebantur.*

Deinde Paraphrasis Onkelosi, & illa, quæ vulgo Jonathani adscribitur, etiam eandem sententiam confirmant.

Similiter Salomo Jarchi, Aben Ezra, & alii multi *labium unum* explicant per *linguam sanctam.*

2. Ipsi etiam Ethnici cognoverunt fuisse tantum unicam linguam in

in mundo: sic Abydenus apud Eusebium & Cyrillum ait: *Cum vero ad id usque tempus homines unius lingua fuissent, linguam diversam ipsis à Diis esse immissam.* Imo Ethnici, quod magis est, statuerunt unicam illam linguam etiam brutis fuisse communem; adeo ut homines cum brutis & bruta inter se hâc linguâ conceptus suos expresserint.

3. Ipsa ratio hanc unitatem linguæ videtur evincere: nam in principio creationis & deinceps omnes ab unica Adami familia dependebant. Hic Adam, cum hanc linguam à Deo accepisset, eandem etiam filios suos docuit, filii nepotes, illi iterum alios, & sic deinceps; uti solet fieri apud nos. Filii enim tamdiu imitantur parentes suos in vernaculo sermone, usque dum ab aliis alias linguas discunt, vel in alias terras proficiscuntur, in quibus alia lingua vulgaris est: sed non legimus in S. Scriptura, quod Adami posteri ante confusionem visitaverint alias terras, in quibus aliæ linguæ præter Hebræam fuerunt usitatæ.

IV. Sed *objiciet* fortè nonnemo verba Mosis, quæ habentur Geneseos *cap.* 10. *commate* 5. ubi Propheta ante linguarum confusionem dicit: *Ab his divisæ sunt regiones gentium per terras earum, cuique secundùm linguam suam.* Hinc videtur probari, quod ante famosam illam linguarum confusionem aliæ linguæ præter Hebræam fuerint usitatæ; quia dicitur, quod *regiones fuerint divisæ secundùm linguam suam.*

Respondeo. Est πρόληψις *anticipatio*, quæ usitatissima est in S. Scriptura. Moses hìc narrat, quod demum post ædificationem turris Babylonicæ fieret. Sic *Saul* dicitur quæsivisse asinos patris sui, qui tum temporis nondum sic vocatus videtur: sed tum demum, postquam electus esset à Samuele in Regem, insignitus videtur nomine Saulis, quia petebatur à populo. Saul enim significat *petitus.*

V. Ex his igitur sequitur falsum esse quod dixerunt R. Elieser in Talmud Hierosolymitano & auctor libri Chaskuni, scil. singulos structores turris Babylonicæ calluisse septuaginta linguas, quæ etiam ab omnibus & singulis intellectæ fuissent; & quando Deus dixisset, *descendamus & confundamus illic labium*, tum tantum oblivionem sexaginta novem linguarum in singulos architectos introduxisset: adeo ut quam linguam nosceret hic, non noverit ille, sed omnes simul scivissent septuaginta linguas: nam, inquit, nihil novi est sub terra.

Verum absurda est eorum Rabbinorum glossa: nam si ea procederet; tum eodem modo possem concludere, quod quidem trecentæ linguæ, imo multo plures ante confusionem fuerint usitatæ; quia jam

jam quidem totidem linguæ in mundo inveniuntur. Concludimus ergo Linguam Hebraicam usque ad confusionem linguarum fuisse solam in mundo.

VI. *Secundò quæritur.* Quis est auctor confusionis linguarum tempore ædificationis turris Babylonicæ?

Respondeo. 1. Causa efficiens illius confusionis non est *aër Borsippa*, qui, ex sententia quorundam Hebræorum, inducit homines in oblivionem omnium eorum, quæ didicerunt: unde factum esset, ut quisque, perfusus illo aëre, linguæ suæ fuisset immemor, & aliam sibi de novo fabricâsset.

2. Ipsa *natura* non est causa confusionis linguarum. Nam si diversitas linguarum esset à natura, ergo homines, qui diversis linguis loquuntur, vel divisi essent in diversas species pro diversitate linguarum, vel linguæ variarent pro diversitate climatum: sed utrumque falsum est. Nam genus humanum non dividitur in varias species, nec linguæ oriuntur ex diversis climatibus: aliter omnes sub eodem climate cœli habitantes, vel eo proficiscentes, & degentes, eandem proferrent linguam.

3. Causa confusionis non est ipse *homo*: quia confusio linguarum superat potentiam hominis. Nam in confusione linguarum duo erant facienda. Primò, lingua vernacula, quam homo cum lacte materno imbiberat, erat è memoria ejus delenda, quam vix spatio viginti annorum, imo fere nunquam, etsi eâdem nunquam uteretur, obliterare posset. Secundò: nova lingua erat excogitanda & discenda, quâ pater filios & mater filias posset alloqui & intelligere. Hæc duo non potuerunt ab ipsis hominibus unquam effici, imo multo minus in momento: nam confusio linguarum quasi in momento introducta est.

4. *Angeli* non introduxerunt linguarum confusionem: nam hæc etiam superat angelicam potestatem. Hebræi quidam statuunt septuaginta angelos effecisse omnes illas varias linguas, cum tamen in libro *Zohar* dicatur angelos tantum Hebraicam callere linguam. An ergo Angeli infuderunt & docuerunt linguas, quas ipsi non callebant? Sed videant ipsi Judæi, quomodo hæc conciliare possint.

5. Ipse *Deus* invexit diversitatem linguarum. Divina enim potentia hic adhibenda fuit: tali etiam potentiâ usus fuit Deus cum linguam primam Adamo indidit, & cum varias linguas tempore Festi Pentecostes in Apostolos effudit. Quod Deus linguas confuderit, pro-

probatur ex Geneseos cap. 11. v. 9. ubi dicitur, quod *confuderit Dominus labium universæ terræ.* Ex his jam evincitur, quod Deus sit auctor confusionis linguarum.

VII. *Tertiò quæritur.* Utrum Deus solus fuerit auctor confusionis linguarum; an verò adhibuerit Angelos sive homines, ut causas instrumentales ad confusionem efficiendam?

Respondeo. Deus nec Angelos nec homines, ut causas instrumentales & physicè ad confusionem introducendam adjuvantes & operantes adhibuit.

VIII. Contra hæc fortè nonnemo *objiciet* verba Mosis, Geneseos *cap.* 11. *v.* 7. ubi Deus videtur usus operâ Angelorum: quia eos videtur alloqui, cum ait: *Descendamus & confundamus ibi sermonem eorum.*

Respondeo primò. Sic quidem Paraphrastes Jonathan explicat illa verba, nempe, quod Deus cum 70. Angelis effecerit confusionem 70. linguarum. Sed illa expositio falsa est. 1. Nam in Textu sacro nulla fit mentio Angelorum: etiam in singulari dicitur versu quinto; *Descendit Jehova ad videndum urbem illam & turrim.* 2. Si Deus Angelos alloquutus fuisset, tum quasi æquales Deo hìc introducerentur, & Deus quasi unus ex illis esset, constitutus quodammodo cum illis in eodem dignitatis & potentiæ gradu. Sed nullibi in tota S. Scriptura aliquis locus invenitur, in quo Deus in primâ personâ pluralis numeri ita Angelos alloquutus est.

Secundò. Alii aliter respondent, nempe quod Deus, dicendo *descendamus & confundamus*, hominum & magnorum præsertim Principum more de se in prima persona plurali loquatur, quemadmodum reges aliique solent scribere in decretis suis: nos Carolus, nos Ludovicus &c. sic decrevimus. Sed Textus Hebræus illum modum loquendi plane respuit: nam nunquam unica persona, se solum intelligens, utitur prima persona plurali, uti Textus Hebræus hic facit. Rabbini nonnulli sex loca (scil. *Job.* 18. 2. 2.*Sam.* 16. 20. *Dan.* 2. 36. *Cant.* 1. 4. *Gen.* 29. 27. *Num.* 22. 6.) ex Veteri T. proferunt, ex quibus hunc loquendi modum conantur probare: sed ea loca nihil probant; & eorum solutiones videri possunt in Spicilegio Philologico capite XVIII.

IX. Eodem modo solent Judæi explicare verba Mosis, quæ leguntur *Gen.* 1. 26. ubi Deus ait, נַעֲשֶׂה אָדָם *Faciamus hominem.* Lipmannus, ne cogeretur concedere pluralitatem personarum, statuit Deum quasi in adjutorem vocâsse terram; ac si dixisset, ô terra, des tu cor-

corpus, ego animam inspirabo. Fingunt Judæi Mosen, cum ad illa verba in scribendo pervenisset, substitisse, & ita Deum alloquutum fuisse: Quare præbes ansam errandi hominibus? Nam homines errabunt, & ex hoc modo loquendi plures esse Deos occasionem cogitandi capient. Deus respondisset, erret qui vult errare, scribas, quæ ego jubeo. Nos existimamus Deum Patrem, quando dicit *descendamus & faciamus*, &c. alloquutum fuisse reliquas S. S. Trinitatis personas, quæ in confusionis & creationis opere, utpote transeunte, etiam operatæ sunt.

X. Deus etiam in linguarum confusione non est usus hominibus, tanquam causis instrumentalibus physicè concurrentibus ad confusionem linguarum. Sunt tamen nonnulli qui hoc defendunt, sed eodem modo sententiam suam non explicant. Cl. Buxtorfius in Dissertatione secunda varios modos enarrat, quibus hoc confusionis opus mediantibus hominibus ex sententiâ Judæorum factum fuisset.

1. Quod Deus tantum *cor* illorum hominum mutaverit; & quod, cum antea essent amici, facti sint inimici: ita ut singuli propter odium, quo se mutuo persequebantur, novam linguam sibi fabricârint.

2. Alii statuunt, quod Deus tantum induxerit *oblivionem* linguæ primæ; ita ut homines fuissent instar tabulæ rasæ, apti ad recipiendum omnes linguas. Ex ipsorum ergo sententia Lingua Hebræa fuisset obliterata, quâ obliteratâ singuli novam sibi linguam iterum effecissent.

3. Quod Deus tantum in ipsis produxerit *voluntatem eligendi* novas linguas, per quam tales linguas, quales voluissent, elegissent. Buxtorfius adhuc alios modos dicto loco describit: sed nos, illis omissis & rejectis, soli Deo immediatè confusionem linguarum adscribimus.

XI. *Quartò quæritur.* Quomodo Deus linguas confudit?

Respondeo. Scriptura non expressè describit modum illius confusionis, sed dicit tantum, quod Dominus בָּלַל *confuderit* labium terræ. Verbum hoc significat *miscere rem cum re*, ut stramen cum avena, aut farinam cum aquâ. Tres sunt sententiæ de modo secundum quem confusio linguarum facta fuisset.

1. Nonnulli putant, quod linguæ sint confusæ non per variarum linguarum multiplicationem, sed per unius vocis variam *significationem*: ex. gr. vox מַיִם *aqua* in quorundam auribus significâsset *lapidem*,

dem, in aliorum verò auribus *perpendiculum*, *lignum*, vel aliquid aliud. Sed hoc absque ullâ specie veritatis asseritur: nam sic ipsæ linguæ non fuissent confusæ, sed tantummodo vocum Hebraicarum diversa significatio fuisset per Deum introducta.

2. Hæc multiplicatio linguarum non videtur facta per *creationem* novarum linguarum; quasi Deus tot novas linguas ita creâsset, sicuti in principio mundi unicam fecit: nam in Textu Hebræo *Genes.* 11.7. non scribitur פִּלֵּג *divisit*, aut הִבְדִּיל *distinxit*, sed נָבְלָה *confundamus*.

3. Verosimillima videtur eorum sententia, qui statuunt confusionem illam factam esse non per creationem novarum linguarum, sed per vocalium & literarum radicalium *permutationem*, transpositionem, detractionem, & per productionem syllabarum, quâ prosodiâ mutatâ nonnunquam alius sensus educitur: ex. gr. *In sylvis leporem, in verbis quare lepòrem.* Hæc diversa pronunciatio diversum parit sensum. Tali modo, ut & addendo, vel detrahendo quasdam literas, vel easdem transponendo Deus linguas miraculoso modo confudisse videtur. Nihilominus Lingua Hebræa in posteris Heberi mansit pura & incorrupta; quod postea fusius explicabimus.

XII. *Quintò quæritur.* Ob quam causam Deus linguas ita confudit?

Respondeo. Ædificatio turris Babylonicæ occasionem præbuit confusioni linguarum.

An igitur Architecti in ædificatione turris illius peccârunt? An non licet turrim aliquam etiam altam fabricare? *Respondeo* affirmando. In ipsâ quidem ædificatione turris non consistit peccatum ipsorum; sed in eo consistit, quod non intenderint legitimum finem in hoc opere.

XIII. *Sextò quæritur.* In quem finem ædificârunt turrim illam Babylonicam?

Respondeo. 1. Ab omnibus non iidem fines hujus ædificationis assignantur. Saltem non ideo ædificârunt turrim illam, ut ad cœlum viam sibi pararent, & Deo *bellum* inferrent. Ex hac ædificatione turris Babylonicæ nata est fabula illa apud Ovidium, quod Gigantes montes montibus imposuerint, & bellum Jovi inferre voluerint. Sed quis sanæ mentis credere posset illos Architectos omnes, inter quos fuerunt multi sapientes, tam vesanos fuisse, ut putâssent se posse contra Deum belligerare? Satis enim Dei potentiam & cœli altitudinem

noverant: quia, testante Josepho, Sethi nepotes jam ante diluvium Astrologiæ operam dederant; qui etiam sua inventa columnis inscripserant, quarum una, vivente Josepho, adhuc in Syria supererat. Ex illis columnis & ex aliis rebus facilè magnam illam & inaccessibilem distantiam cœli potuerunt cognoscere.

2. Non ideo extruxerunt turrim illam, ut in ea tuti essent contra *vim aquarum*, si fortassè novum diluvium iterum terram inundaret, uti sentit Josephus. Nam nullum est dubium, quin satis cognoverint illud fœdus, quod Deus pepigerat cum Noacho, ejusque posteris, & quod sacramento iridis confirmaverat de non amplius perdendo genere humano per aquas diluvii.

Deinde si propterea ædificâssent turrim illam, ut in ea tuti essent contra vim aquarum; Quare ergo, relictis altissimis montibus Ararat, in locum depressum descendissent, extructuri turrim illam in valle humili inter duos amnes vastissimos, Euphratem scil. & Tigrim, quorum inundationibus Babylonia erat obnoxia? An non potius in altissimis montibus Ararat eandem ædificâssent, ubi magis tuti fuissent à futuro diluvio?

3. Non ideo ædificârunt molem illam Babylonicam, ut tuti essent à futuro *incendio*.

> *Quo mare, quo tellus, correptaque regia cœli*
> *Ardeat.*

Nam quis putâsset se fore in turri illa tutum in generali orbis incendio ab igne cœlitus delapso?

XIV. Tribus præcedentibus sententiis rejectis, ipsum Textum sacrum inspiciamus, qui ait eos turrim ædificâsse propter duos fines: 1. Ut *nomen* sibi compararent: dicunt enim Genes. 11. 4. נַעֲשֶׂה־לָּנוּ שֵׁם *faciamus nobis nomen*. 2. Ne *dispergerentur*: dicunt enim ibidem פֶּן־נָפוּץ עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ *ne dispergamur in faciem terræ*.

XV. Prior finis ædificationis turris Babylonicæ continet comparationem *nominis*: voluerunt enim sibi comparare nomen.

Rogabit fortè nonnemo: An non licet comparare sibi nomen? An non viri generosi egregiis factis committendis famam & nomen sibi comparant? An non viri docti libros conscribunt ut celebres evadant? Et an hoc est peccatum?

Respondeo. Hebræi, quia non vident, quomodo architecti illi potuerint peccare in comparando nomine, si nomen in Textu simplici-

ter

ter significet famam, excogitârunt aliam explicationem vocis שם *nominis*. Putant enim vocem שם *nominis* eo in loco significare *Deum*, quemadmodum sumitur *Levit.* 24. 11. ubi filius mulieris Israëlitidis dicitur nuncupâsse את־השם *nomen*, id est, Deum. Itaque illa phrasis, *faciamus nobis nomen*, secundùm Hebræos denotaret idem, ac si dixissent, *faciamus nobis Deum sive idolum*, quod in illa turri collocabimus & adorabimus.

Sed hæc expositio Judæorum falsa est. Turris illa postmodum quidem fuit consecrata Belo, id est, Nimrodo: sed hic Nimrod tempore ædificationis vix erat natus. Deinde Nimrod ille demum post obitum colebatur: ergo illi propterea turrim non ædificârunt.

Præterea verba Textus tali modo de idolo explicari non possunt propter has sequentes rationes.

1. Quia vox שם *nomen* significat quidem in S. Scriptura & in scriptis Rabbinorum Deum verum, sed nunquam idolum: nam idem denotat quod JEHOVA: & Rabbini sæpissime pro JEHOVA, in Textu occurrente, dicunt השם *nomen*.

2. Quando שם *nomen* sumitur pro Deo, tum habet præfixum articulum ה, & dicitur השם, ut *Levit.* 24. 11. sed hic simpliciter dicitur שם sine articulo.

3. *Facere sibi nomen* est phrasis Hebraica, in S. Scripturâ satis usitata, significans idem, quod famam sibi factis suis comparare: sic scribitur de Davide 2. Sam 8. 13. *David fecit sibi nomen*, hoc est, David factis suis se celebrem fecit. Ædificârunt igitur turrim illam, ut immortale nomen sibi apud posteros compararent.

XVI. *Rogabit* nonnemo: In quo consistit peccatum illorum architectorum?

Respondeo. Fuerunt ambitiosi & superbi in hoc opere. Tantummodo enim ad pompam turrim illam ædificârunt, & non ad aliquem usum; vel ut esset templum, in quo Deum adorârent; vel ut esset altare, super quo sacrificia sua offerrent. Non quærebant gloriam Dei, quæ ante omnia quæri debebat, sed propriam, ut posteris suis essent admirationi.

XVII. Alter finis ædificationis turris Babylonicæ exprimitur his verbis: Genes. 11. 4. *Ne fortè dispergamur.* Ædificârunt turrim illam, ne dispergerentur; sed illa è contra causa fuit, ob quam longè lateque dispersi fuerunt. Quæsiverunt arctam conjunctionem, qualem

quærere per se non est illicitum, sed rebus publicis maxime necessarium. Nam, uti etiam est sententia DD. Ordinum harum Unitarum Provinciarum, *Concordia res parvæ crescunt, Discordia maxima dilabuntur.* Licet igitur quærere arctam unionem, si modò talis unio non repugnet voluntati & ordinationi Divinæ. Illi quærebant unionem arctam, ne dispergerentur per terram, sed Deus volebat eos dispergi per terram, eosque eandem implere: nam Genes. 1 28. dicitur: *Crescite, multiplicamini, & replete terram.* Huic voluntati Divinæ restiterunt.

XVIII. Hallucinantur igitur Aben Esra, Tostatus aliique, qui architectos hujus turris à crimine omni liberant, quique statuunt Deum propter nullam aliam causam, nisi propter beneplacitum suum linguas confudisse, & populum dispersisse. Sed præterquam, quod jam peccata eorum architectorum demonstraverimus, eadem adhuc apparent ex pœnis singularibus, quibus Deus architectos turris illius punivit. Eæ pœnæ *Genes.* 11. dicuntur esse duæ, scil. confusio linguarum & dispersio populorum.

XIX. *Confusio* linguarum fuit prima pœna. Ante illam enim se mutuo intelligebant: sed propter confusionem instar mutorum erant, non potentes conceptus suos sibi mutuò revelare.

XX. *Regeret* fortè aliquis: Creatio variarum linguarum in Apostolis erat egregium donum, & speciale beneficium Spiritus sancti: ergo in architectis turris Babylonicæ non videtur fuisse pœna.

Respondeo. Magna est differentia inter confusionem linguarum Babylonicam, & inter donum diversarum linguarum in Apostolis: nam 1. In singulis Apostolis variæ producebantur linguæ, quibus mediantibus utrimque conceptus suos exprimebant; sed in singulis architectis tantum erat unica lingua, & quidem diversa, ob quam linguæ diversitatem alter alterum non intelligebat.

2. In Apostolis erat beneficium: quia per hoc donum linguarum amissa unitas primigeniæ linguæ quodammodo in illis restituebatur. Nam quo quis plurium conceptus intelligit, eo magis ad unitatem linlinguæ primæ accedit, per quam ante confusionem conceptus aliorum intelligebat: sed è contra in architectis per confusionem linguarum unitas illa linguæ, & potentia aliis revelandi conceptus suos fuit diminuta, & fere annihilata.

XXI. Altera pœna singularis, quæ ædificationem turris & confusionem linguarum sequuta est, fuit *dispersio* populorum.

XXII.

XXII. *Objiciet* fortè nonnemo: Ædificatores turris aliique incolæ orbis habitabilis cum tempore necessariò fuissent dispergendi: ergo dispersio populorum non videtur fuisse pœna ob ædificationem turris introducta.

Respondeo. Imo illi fuissent dispergendi: nam terræ Babylonicæ angusta capacitas tantam hominum multitudinem non potuisset comprehendere. Sed magna est differentia inter dispersionem populorum tempore ædificationis turris Babylonicæ factam, & inter eam quæ cum tempore facta fuisset.

1. Incolæ terræ non fuissent tam repente eodem tempore ab invicem disjuncti.

2. Non fuissent à se invicem separati ex odio, sed successu temporis crescentibus hominibus ad alia loca colonias quasdam deduxissent communi consensu.

3. Fuissent quidem dispersi, sed in unitate Linguæ Hebraicæ convenissent, quemadmodum ante confusionem conveniebant. Reliqua de confusione linguarum & ædificatione turris Babylonicæ proximâ Dissertatione sequentur.

DISSERTATIO DECIMA-NONA, QUÆ EST *DE* CONFUSIONE LINGUARUM.

PARS POSTERIOR.

§. 1. *Plures quæstiones, tangentes confusionem linguarum, sunt enodandæ.*

2. *De numero linguarum non est eadem Hebræorum Græcorum & Latinorum sententia.*

3. *Hebræi statuunt confusionem esse factam in LXX. linguas: quia totidem numerantur nepotes Noachi* Genes. 10.

4. *Christiani nonnulli probant ex 70. discipulis Christi totidem populos & linguas.*

5. *Judæis non est facile adhibenda fides quando loquuntur de numero septuagenario: quia semper varia mysteria ex hoc numero elicuerunt.*

6. *Ex 70. nepotibus firmiter non probantur 70. gentes sive populi.*

7. *Nec ex 70. gentibus linguæ 70.*

8. *Non sequitur: fuerunt 70. discipuli Christi, ergo fuerunt totidem populi & linguæ.*

9. *Græci & Latini defendunt confusionem esse factam in 72. linguas: quia in versione Græca Gen.*

SECTIO I.

SUperiori Dissertatione egimus de auctore, & de modo confusionis linguarum, tempore ædificationis turris Babylonicæ factæ; ut & de causis, ob quas Deus tot varias linguas effecit: sequuntur jam aliæ quæstiones, quæ circa materiam confusionis linguarum moveri solent.

II. *Primò quæritur.* In quot linguas confusio linguarum tempore ædificationis turris Babylonicæ est facta?

Respondeo. Non est eadem omnium doctorum sententia: alia enim est Hebræorum, alia verò Græcorum & Latinorum sententia.

III. *Prima* sententia est *Hebræorum*, qui statuunt confusionem linguarum esse factam in *septuaginta* linguas: quam sententiam conantur præcipue probare ex 70. nepotibus, qui ex Noachó descenderunt. Nam sacra Scriptura Geneseos capite 10. ex tribus Noachi liberis septuaginta colligit nepotes; scil. ex Japheto colligit nepotes quatuordecim, ex Chamo triginta, & ex Schemo viginti sex; qui simul collecti constituunt septuaginta nepotes, & totidem familiarum capita. Ex his LXX nepotibus colligunt etiam fuisse LXX. populos: quia putant quod singuli nepotes constituerint singulos populos. Hinc numerum LXX populorum deducunt ex Deuter. 32. 8. *Quando hæredita-*

ditates distribuit Excelsus gentibus, quando divisit filios Adam, statuit terminos populorum secundùm numerum filiorum Israëlis; atqui LXX homines dicuntur ingressi in Ægyptum, *Gen.* 46. 27. Ergo fuerunt 70. populi. Horum 70. populorum crebra in scriptis Rabbinorum fit mentio. Si igitur fuerunt 70 populi, ergo ex sententia Judæorum etiam fuerunt 70. linguæ: quia divisio linguarum est causa divisionis populorum, uti dicitur Gen. 10. 5. *Ab his divisæ sunt regiones gentium per terras earum cuique juxta linguam suam, & juxta familias ipsarum in gentibus suis.* Rabbini passim in scriptis suis faciunt mentionem 70. linguarum & septuaginta populorum, in quos posteri Noachi sunt divisi.

IV. Sunt nonnulli ex Christianis, qui numerum septuagenarium populorum & linguarum probant ex 70. discipulis, quos Christus *Luc.*20. 1. vocavit, & in mundum emisit, ut unaquæque gens haberet proprium suum doctorem.

V. *Respondeo* 1. in genere. Judæi vix merentur fidem, quando loquuntur de numero septuagenario: quia varia & plura mysteria semper ex hoc numero elicuerunt quàm ex ullo alio. Quare? Fortassè vel quia Sanhedrin, jussu Dei à Mose institutum, septuaginta Viris constabat; vel quia 70. homines tempore Jacobi Patriarchæ ingressi fuerunt in Ægyptum. Ob alterutram ex his causis procul dubio plurima multiplicanda cancellis hujus numeri incluserunt, & è contra alia ad tantum numerum non multiplicanda auxerunt, uti ex sequentibus clarè apparebit.

Si quis Judæos interroget: Quot gradus alta fuerit turris Babylonica, cum Deus confusionem linguarum introduceret? Respondebunt fuisse altam 70. gradus versus Occidentem, & totidem versus Orientem.

Si pergat quis rogare: Quot fuerint architecti? Respondebunt, septuaginta.

Quot fuerunt Angeli, qui quodammodo ut causæ instrumentales linguas confuderunt? Septuaginta.

Quot linguas singuli Viri, congregati in magno Sanhedrin, calluerunt? Respondent iterum more suo septuaginta. Quare tot? Ut omnes & singulos ex septuaginta populis (qui secundùm sententiam Judæorum 70. linguis loquebantur) coram Sanhedrin venientes & litigantes, audire, judicare, & absque interprete intelligere possent. Si enim singuli Viri illius Sanhedrin non calluissent tot linguas, tum

quosdam per interpretem judicare debuissent. Nam omnes Judæi, petentes decisionem rerum gravium, Hierosolymam ad Sanhedrin venire debuerunt. Atqui videtur Judæis absonum Viros tam eruditos & sapientes judicâsse per interpretes: ergo singuli ex 70. Viris etiam 70. linguas ex sententia Judæorum calluerunt. Hinc fingunt Mardochæum 70. novisse linguas. Et quia Josephus & Salomo non minori sapientia fuerunt prædititi, quam multi ex Sanhedrin, ideo etiam necessariò 70. debuerunt calluisse linguas. Ob hanc mysteriorum venationem facilius & libentius concedunt divisionem populorum & confusionem linguarum esse factam in 70. populos, & in totidem linguas.

VI. *Respondeo* 2. Verum quidem est quod fuerint septuaginta Noachi nepotes: attamen inde nemo bonâ consequentiâ probabit, quod etiam totidem populi sive gentes fuerint. Nam non est verosimile patrem à filio, & fratrem à fratre ita fuisse tum temporis separatos, ut terrâ & linguâ sibi invicem fuerint peregrini & barbari. Si vero pater non fecerit diversam à filio gentem, ergo non potuerunt tot esse gentes: nam inter 70. Noachi nepotes etiam decem patres numerantur, qui non videntur peculiarem à filiis suis gentem constituisse, & linguam diversam effecisse. Si ergo decem à 70. sint detrahendi, manebunt tantum sexaginta; & sic sententia illa de 70. populis & de 70. linguis non erit certa.

Deinde ex *Deut*. 32. 8. non clarè evincitur, quod per *filios Israëlis* intelligantur illi 70, qui ingressi sunt in Ægyptum: nam verba Prophetæ (*constituit terminos gentium secundùm numerum filiorum Israëlis*) aliud sonant, scil. Deum inter populos orbem ita distribuisse, ut Israëlitis olim nasciturıs tantum terrarum reservaverit, aut in consilio suo destinaverit, quantum requiri noverat genti numerosissimæ ad commodam habitationem. Sic explicat hunc locum Doctissimus Bochartus in libro Phaleg cap. 15.

Denique si præcisam supputationem ingressorum in Ægyptum instituere vellemus, erunt plures quàm septuaginta: nam in Actis Apostolorum *Cap*. 7. *vers*. 14. expresse dicitur, quod fuerint 75. homines, qui in Ægyptum profecti sunt.

VII. *Respondeo* 3. Posito, sed non concesso, quod fuerint 70. populi, inde tamen nondum sequitur, quod fuerint etiam 70. linguæ. Nam non est necesse concedere populos terrâ à se invicem segregatos, etiam

etiam novas linguas constituisse: nec hoc etiam evincitur ex Genes. 10. 5. ubi dicitur: *Divisa sunt regiones per terras earum, cuique secundùm linguam suam.* Ex his verbis tantùm elicitur unicuique populo suam fuisse linguam; sed nullo modo sequitur illam linguam fuisse propriam, & à cæteris in unoquoque populo distinctam. Eodem modo, quia Estheræ *Cap.* 8. *versu* 9. dicitur ex Assueri mandato literas fuisse scriptas ad Præfectos provinciarum centum viginti septem *secundùm scripturam cujusque Provinciæ, & secundùm linguam cujusque populi,* nemo colligere potest totidem fuisse linguas, totidemque scribendi modos.

VIII. *Respondeo* 4. Septuaginta discipuli à Christo electi non ad singulas totius orbis gentes sunt emissi, sed tantummodo ad solos Judæos, qui 70. populos non constituerunt: nam dicitur in suprà allegato textu *Luc.* 10. 1. Quod miserit illos 70. discipulos *in omnem urbem & locum, in quem ipse erat venturus.* Atqui Christus non erat iturus ad Garamantas & Indos, nec ultra Sauromatas & glacialem Oceanum; sed, uti ipse dicit Matth. 15. 24. *Non sum missus, nisi ad oves perditas domus Israëlis.* Ex his jam clarè sequitur, quod illi 70. discipuli à Christo emissi non probent tempore confusionis linguarum fuisse septuaginta populos vel 70. linguas.

IX. *Secunda* sententia de numero linguarum, ortarum ex confusione. est *Græcorum & Latinorum* Patrum, qui statuunt hanc confusionem esse factam in *septuaginta duas* linguas. Hi Patres etiam sententiam suam stabiliunt ex numero familiarum.

Sed *rogabit* fortè aliquis: Quare illi Patres Græci & Latini numerum familiarum binario auxerunt? *Resp.* Patres Græci & Latini numerum 72. familiarum desumpserunt ex Bibliis Græcis, in quibus Geneseos *capite* 10. duo Noachi nepotes, scil. duo Kainan adduntur, qui in Textu Hebræo non inveniuntur: prior est filius Schemi vers. 22. alter verò est filius Arphachschadi *vers.* 24. Alii adhuc paulo aliter hunc familiarum numerum colligunt, sed in numero tamen conveniunt. Hanc sententiam de septuaginta duabus linguis defendunt Eusebius, Epiphanius, aliique quamplurimi. Eusebii in Chronico lib. 1. verba translata sic sonant: *Nunc autem redeamus ad turris ædificationem, & confusionem 72. gentium & linguarum.* Epiphanii vero adversus hæreses lib. 1. §. 5. verba sic sese habent: *Deus dissipavit illorum linguas, & ex una distribuit in septuaginta duas pro hominum numero, qui eo tempore repertus fuit.*

Respondeo breviter. 1. Hæc ſententia de 72. populis, totidemque linguis nullâ ſpecie veritatis aſſeritur. Saltem illi duo Kainan (quia non inveniuntur in Textu Hebræo, ſed tantum in Textu Græco non auctentico) non ſunt numerandi inter nepotes Noachi. 2. Poſito, quod dentur 72. Noachi nepotes, inde nondum ſequitur, quod etiam in totidem linguas confuſio linguarum ſit facta. Hoc nullo modo ſequi paulo ante fuſius probavimus.

X. *Tertia* ſententia eſt cujuſdam *Euphori*, qui ſtatuit confuſionem eſſe factam in *ſeptuaginta quinque* linguas; quia totidem animæ cum Joſepho in Ægyptum deſcenderunt. Ita aſſerit Clemens: *Euphorus & alii plures hiſtorici, gentes & linguas referunt eſſe ſeptuaginta quinque.*

Reſpondeo. Nulla eſt conſequentia: ſi ſeptuaginta quinque animæ deſcenderunt in Ægyptum, ergo totidem fuerunt gentes & linguæ.

XI. *Quarta* ſententia eſt *Paciani*, Epiſcopi Barcinonenſis, qui in opuſculo contra Novatianos (cujus meminit Hieronymus) defendit linguarum confuſionem eſſe factam in *centum & viginti* linguas.

Reſpondeo. Abſque ullo fundamento & ratione hoc aſſeritur: & propterea eâdem facilitate, quâ aſſeritur, etiam à nobis rejicitur.

XII. His quatuor præcedentibus ſententiis rejectis, ſequitur *quinta & ultima*, quæ ſtatuit numerum linguarum, tempore confuſionis ortarum, eſſe *ignotum*. Nam nullibi in ſacris literis numerus linguarum deſcribitur, nec rationes ſuprà allegatæ ullo modo probant ſententias illas: & per conſequens tutius eſt hic doctam ignorantiam fateri, quàm aliquid, quod incertum eſt, magiſtrali auctoritate determinare.

Hanc ſententiam defendunt multi viri eruditi, & Philologi ſaniores: conveniunt tamen cum ſententiis ſuperioribus, quod confuſio illa facta ſit in diverſas linguas; ſed in quot, vel in quas non determinant. Hanc quintam ſententiam nos etiam defendendam ſuſcipimus: nam rationes ſuprà allegatæ nihil certi probant.

Etiam non licitum eſt ex hodierno linguarum numero antiquum colligere: jam enim fortè plures linguarum centuriæ dantur, quàm olim linguæ tempore confuſionis. Plinius à Timoſthene memoriæ proditum ait, in unam Dioſcuriadem, Colchorum emporium, trecentarum linguarum homines convenire fuiſſe ſolitos: & addit à Romanis poſtea per centum & triginta interpretes negotia ibi geſta fuiſſe. Mithridates non magnam Aſiæ partem, ſi toti conferatur imperio, tenens, viginti duas linguas in ſua ditione habuiſſe conſtanti

Scri-

Scriptorum consensu asseritur; quibus si addantur cæteræ linguæ, quæ toto terrarum orbe tum temporis diversæ fuerunt, maximus numerus linguarum inde evadet.

Complures etiam aliæ linguæ, post Christi natalem, ex unâ primigeniâ sunt ortæ. Quis enim nescit ex Germanica natam esse Belgicam, Anglicam, Danicam aliasque linguas? Quis ignorat ex Linguâ Latinâ natas esse linguas Gallicam, Italicam, Hispanicam &c? Maledictio illa, quâ Deus punivit homines, occasione turris Babylonicæ, non fuit momentanea, sed continua, quæ adhuc durat, & usque ad consummationem sæculi durabit. Hinc est, quod omnes linguæ, exceptis paucis, sint in perpetuo fluxu, singulis propè sæculis magnâ sui parte mutentur.

XIII. *Secundò quæritur.* In quas linguas famosa illa confusio linguarum facta est? Et an adhuc hodie quædam ex illis primis linguis supersunt?

Respondeo. Nemo hoc facilè determinare potest; quia nomina populorum & regionum sunt variata. Præterea ipsæ linguæ olim sunt mutatæ & adhuc quotidiè mutantur.

Mihi maxime probabile videtur Linguas Græcam, Germanicam, Ægyptiacam, Æthiopicam, Cananæam, Philistæam, Aramæam & Chaldæam ex confusione esse natas: quia illæ linguæ nomina sua retinuerunt à Principibus familiarum, hoc est, à nepotibus Noachi: ex. gr. Lingua Græca nomen accepit à Javan, *Genes.* 10. 2. hinc Lingua Græcorum vocatur לְשׁוֹן יָוָן. Lingua Germanica nomen habet ab Aschenaz: hinc *Germania* vocatur, אַשְׁכְּנָז *Germanus* אַשְׁכְּנָזִי, Lingua Ægyptiaca nominatur à Mitzrajim: hinc *Ægyptus* vocatur מִצְרַיִם &c. In quas alias linguas confusio facta sit, & quæ adhuc ex confusione supersunt difficile est determinare. Saltem quædam linguæ, ex confusione natæ, adhuc videntur superesse: sed illæ procul dubio magnam mutationem sunt passæ.

XIV. In sacris Literis viginti fere linguarum, præter Hebræam, fit mentio, quarum quædam sine dubio sunt primigeniæ, natæ ex confusione.

Prima lingua, cujus mentio fit in S. Scriptura, est Chaldæa, quæ in Daniele & Ezra est usitata. Hæc lingua vocatur Dan. 1. 4. לְשׁוֹן כַּשְׂדִּים *Lingua Chaldæorum*; estque Linguæ Hebrææ maximè affinis, & originem habet ex confusione linguarum. In confusione omnes linguæ

non erant planè diversæ, sibique mutuo oppositæ; sed magna fuit convenientia linguarum cum matre Hebræa. Et quo populus dispersus Hebræis, Hebraicè loquentibus, erat vicinior, eo viciniorem etiam linguam, propriùs ad Hebræam accedentem, nactus est & retinuit. Omnia illa capita Chaldaica Danielis & Ezræ in Linguam Hebraicam transtuli, & edidi in fine Philologi Græci anno 1685.

Secunda lingua, cujus meminit sacra Scriptura, est Lingua Arabica: *Actor.* 2. 11.

Tertia lingua est Lingua Chanaan, cujus Jesaias *cap.* 10. *v.* 18. facit mentionem. Hæc Lingua Chananæa, ex sententia multorum Judæorum & Christianorum, non planè fuit distincta à Lingua Hebræa. Quidam putant quod Lingua Hebræa vocetur Chananæa: tum quia Judæi, loquentes sermone Hebræo, terram Chanaan inhabitabant; tum etiam quia Lingua Chanaan Linguæ Hebrææ valde erat affinis: Nos existimamus primam rationem esse veram, scil. quod Lingua Hebræa vocetur Chananæa, quia Judæi loquentes Hebraicè Chananæam inhabitabant. Ergo Jesaias per Linguam Chananæam non videtur intelligere linguam novam ab Hebraicâ diversam.

Quarta lingua est Lingua Ægyptiaca, cujus fit mentio Psal. 81. v. 6. & 114. v. 1. *Quum processisset contra terram Ægypti, ubi sermonem ignotum audiebam.* Per ignotum & peregrinum sermonem necessariò intelligitur Lingua Ægyptiaca.

Quinta lingua est Lingua Aschdodæa, cujus meminit Nehemias *capite* 13. *v.* 24. *Filii eorum partim loquebantur Aschdodicè.*

Sexta lingua est Lingua Persica, cujus nonnulla vocabula continentur in libro Estheræ: nam in illo describitur historia sub Persis gesta: ex. gr. פורים est vox Persica denotans *sortes.*

Septima & *Octava* linguæ, scil. Græcæ & Romanæ fit mentio *Luc.* 23. 38. in titulo crucis.

Nona linguæ meminit Lucas in Actis *cap.* 14. *v.* 11. ubi dicitur, quod turba sustulerit vocem, & *Lycaonicè* loquuta fuerit.

Reliquæ linguæ, quarum mentio fit in S. Scriptura, scil. Parthorum, Medorum, Elamytarum, Cappadociæ, Ponti, Asiæ, Phrygiæ, Pamphiliæ, Libyæ, Cyrenaicæ, Cretæ recensentur *Actorum cap.* 2. Hæ sunt viginti circiter linguæ, quarum in sacris Literis obiter fit mentio: quæ ex illis linguis à primâ confusione natæ sint, non satis constat: saltem verosimile est suprà allegatas linguas, quæ nomen retinuerunt à Prin-

à Principibus familiarum, originem habuisse ex confusione.

XV. *Tertiò quæritur.* Quo tempore confusio linguarum est facta? *Respondeo.* Eodem tempore linguæ sunt confusæ, quo homines sunt dispersi. Geneseos capite 10. v. 25. dicitur, quod *Hebero nati fuerint duo filii, quorum uni nomen Phaleg: quia in diebus ejus divisa fuit terra.* Textus innuit temporibus Phalegi terram fuisse divisam. Per divisionem terræ etiam divisio linguarum intelligitur: hæc enim illius causa fuit. Temporibus igitur Phalegi linguarum confusio facta est.

XVI. Cum certum sit temporibus Phalegi confusionem esse factam, *quæritur:* An ea sit facta circa mortem Phalegi? An circa mediam ejus ætatem? An verò circa ejus nativitatem?

Respondeo 1. Non est eadem omnium Doctorum sententia. Qui *primam* sententiam defendunt, scil. quod confusio sit facta circa mortem Phalegi, statuunt hanc confusionem esse factam circa annum trecentesimum & quadragesimum post diluvium. Nam Phaleg, natus anno centesimo primo post diluvium, uti Geneseos capite XI. dicitur, vixit ducentos & triginta novem annos. In hac sententia sunt plerique Hebræi; qui præterea statuunt Abrahamum fuisse 48. annorum, quando confusio à Deo introducta fuit.

2. Patroni *secundæ* sententiæ adscribunt confusionem mediæ Phalegi ætati: sed non eodem modo. Cornelius à Lapide adscribit confusionem anno ætatis Phalegi septuagesimo, hoc est, post diluvium anno 171. Augustinus Torniellus refert confusionem ad annum Phalegi 140. hoc est, ad annum post diluvium 241.

3. Doctores *tertiæ* sententiæ statuunt confusionem esse factam circa nativitatem Phalegi, hoc est, circà annum post diluvium centesimum primum. Eo enim tempore natus est hic Phaleg, uti apparet ex Geneseos capite XI.

XVII. Hæc ultima sive tertia sententia videtur verosimillima propter has duas sequentes rationes. 1. Quia hic Phaleg nomen accepit ab hac divisione: ergo circa ejus nativitatem confusio videtur introducta. Nam infantibus, non vero viris circa mediam ætatem, vel circa mortem, nomina imponuntur. Judæi adhuc hodie pueris octavo die, & puellis post sex à nativitate hebdomadas nomina imponere solent. Hic mos infantibus nomina imponendi apud plerasque gentes etiam usitatus est.

2. Si Phalego nomen impositum fuisset circa mediam ejus ætatem,

tem, procul dubio S. Scriptura dedisset aliquam rationem, ob quam hoc nomen magis impositum fuisset Phalego, quam aliis tum temporis viventibus: sed nulla assignari potest ratio. Ideoque verosimilior est illa sententia, quae statuit Phalego impositum esse nomen non circa mediam ejus aetatem, sed circa nativitatem.

XVIII. Contra hanc sententiam tres *objectiones* possunt formari, quarum *prima* desumpta est à contraria Judaeorum consuetudine; scil. quod non tantum nomina imponantur pueris circa nativitatem, sed etiam provectioribus circa mediam aetatem, imo etiam circa mortem. Ex. gr. Saul nomen accepit circa mediam aetatem, cum in Regem eligeretur. Saul enim idem significat quod *postulatus*, *petitus*. Antequam Saul in Regem electus fuit, tali nomine non videtur insignitus. Sic etiam Apostolus Paulus, postquam factus esset Christianus, vocatus est Paulus, cum antea vocaretur Saul, Actorum cap. 9. *Saul, Saul, quid me persequeris?*

Respondeo. Verum quidem est quod aliquando nomina imposita sint hominibus, vel potius mutata circa mediam aetatem: sed hoc factum est ob specialem rationem, quae illos praecipue tangebat. Verum nulla potest assignari ratio, ob quam Phaleg hoc nomen magis accepisset, quam caeteri ipsius fratres. Sed Saul tali nomine fuit insignitus, quia Israëlitae Regem petebant, per quam petitionem Saul ipsis concedebatur. Fuit etiam specialis ratio, ob quam gentium Apostolus loco Saulis postea vocatus fuit Paulus, quasi pusillus. Nam Paulus nomen suum secundùm consuetudinem Judaeorum mutavit.

Judaei olim nonnunquam nomina sua mutârunt ob unam ex tribus sequentibus rationibus. 1. Ob morbos periculosos, qui corpora invaserant. Ægroti hâc mutatione nominis indicabant mutationem esse sequuturam vel ad vitam, vel ad mortem.

2. In signum mutationis vitae anteactae. Hâc mutatione indicabant se facere votum, quo testabantur & vovebant se unà cum nomine vitam anteactam in melius esse commutaturos, ita ut plane alii & novi homines viderentur. Ob hanc secundam rationem videtur Paulus mutâsse nomen suum; quasi voluisset indicâsse, Saul quidem persequutus est ecclesiam, non vero Paulus; jam sum alius homo; jam non amplius ecclesiam Christi persequar. Per mutationem ergo nominis sui in memoriam revocabat turpitudinem & detestationem vitae anteactae, & simul quasi tacitè pollicebatur se non amplius illam ecclesiam ita persequuturum esse.

3. Qui

3. Quidam Judæi mutabant nomina sua, ut irritum facerent decretum Divinum, quod Deus contra tales conceperat. Quatuor enim res ex sententia nonnullorum Judæorum rescindunt decretum judiciale Dei. *Primò* Eleemosyna. *Secundò* Precatio. *Tertiò* Mutatio nominis, & *quartò* Mutatio operum sive conversio. Paulus ad hanc decreti Divini annihilationem non respexit. Decretum enim Dei non potest irritum fieri. Sed Paulus intendit conversionem; quia voluit indicare se jam esse hominem alium, quem vitæ anteactæ pœnitet.

Concedimus ergo, quod aliquando hominum nomina circa mediam ætatem sint mutata, sed fuit semper specialis ratio, quæ illos in particulari tangebat, & non alios. Atqui potest assignari specialis ratio, ob quam Rex ille vocatus fuerit Saul; & quare Apostolus nomen suum mutaverit in Paulum. Verum in Phalego nulla potest assignari specialis ratio: nam divisio, undè ille nomen accepit, non tantum illum sed etiam alios fratres tangebat.

XIX. *Secunda* objectio etiam est desumpta à consuetudine Judæorum, scil. quod ipsi circa mortem imo post mortem infantibus suis nomina imponant. Nam Judæi solent, si infans ante octavum diem incircumcisus moriatur, talem supra sepulchrum circumcidere, nomenque ei imponere, ut Deus illius infantis etiam esset memor, & erga eum misericordiam suam exerceret in mortuorum resurrectione.

Respondeo. Circa mortem vel post mortem imponuntur quidem nomina, sed tantum infantibus, nomen nondum habentibus. Ast si Phalegus nomen accepisset circa aut post mortem, tum non accepisset nomen suum, cum esset infans: nam erat annorum 239. cum moreretur. Deinde illud nomen non fuisset primum Phalegi nomen; cum infantium hoc sit primum nomen, quod post mortem accipiunt.

XX. *Tertia* objectio potest esse bimembris. 1. Impossible est quod confusio linguarum facta sit circa nativitatem Phalegi, hoc est, anno 1757. post creatum mundum. Nam si tum temporis facta esset confusio, tum dicendum erit quod spatio annorum centum & unius (nam Phaleg natus est anno 101. post diluvium, qui incidit in annum Mundi 1757.) per illos octo homines, qui fuerunt in arca, mundus ita vehementer fuerit multiplicatus, ut tot fuerint gentium capita, & tot diversæ familiæ, quæ tot terras invadebant, tot nationes constituebant, & tot mundi plagas occupabant.

2. Adhuc augetur hoc dubium, cum attendimus ad brevitatem vitæ Patrum poſtdiluvianorum: nam Patres antediluviani duplo fere diutius vixerunt quam poſtdiluviani. Quidam ex antediluvianis ultra nongentos annos vixerunt, cum Patres poſtdiluviani tantum quadringentos præter propter annos vixerint. Arphacſad primus poſt diluvium Patriarcha tantum vixit annos 433. Etiam alii Patres poſtdiluviani reſpectu Patrum antediluvianorum non diu vixerunt.

Reſpondeo 1. Quidam hanc objectionem ſolvunt dicendo, quod plures homines in arca Noæ fuerint quam octo; & quod in Textu tantum ſupputentur præcipui, quodque famuli, ancillæ, pueri & puellæ ſubintelligantur. Putant enim in arca non ſupputari eos, ſicuti in curru non ſupputatur auriga. Si enim aliquis quærat, Quot homines fuerint in curru? Reſpondebitur quatuor aut ſex, omiſſo ſemper aurigâ: ideo idem, quia non numeratur, etiam non ſolvit vectigal. Idem obſervari ſolet in nuptiis & conviviis: ſi enim quis roget, quot fuerint convivæ nuptiales? Reſpondebit alius, quinquaginta aut ſexaginta, aut plures vel pauciores, omiſſis ancillis & famulis, qui non numerantur; etiamſi in nuptiis etiam edant & bibant. Idem putant nonnulli etiam dicendum eſſe de octo hominibus in Arca Noæ contentis. Narravit mihi nonnemo, qui audiverat Paſtorem in publicâ concione hanc ſententiam defendiſſe. Mihi tamen hæc ſententia non videtur veroſimilis: nam in Textu dicitur, quod fuerint octo homines, qui contradiſtinguuntur cæteris hominibus, qui in diluvio perierunt.

2. Alii majori ſpecie veritatis adſcribunt hanc humani generis multiplicationem Dei benedictioni, quâ Deus humano generi affatim benedixit. Hanc benedictionem Deus hominibus pollicitus eſt, Gen. 9. 1. quando dixit: *Fœtificate, multiplicamini, & replete terram*, & verſ. 9. *Abundè progignite in terra.* Simili benedictione Deus benedixit Iſraëlitis in Ægypto ſub jugo Pharaonis habitantibus: ibi enim ſeptuaginta circiter homines, qui cum Jacobo Patriarcha in Ægyptum deſcenderant, in aliquot centena hominum millia trecentis circiter annis excreverunt; adeo ut Ægyptii decreverint Iſraëlitas variis modis opprimere, ne ab illis, utpote cum tempore futuris fortioribus, vincerentur, & ex regno ſuo pellerentur. Unde videri eſt, quid Dei benedictio efficere poſſit.

3. Vita Patrum poſtdiluvianorum fuit quidem multo brevior vitâ Patrum

Patrum antediluvianorum; sed Patres antediluviani multo serius etiam inceperunt generare quàm Patres postdiluviani. Plerique enim Patres, post diluvium viventes, circa annum trigesimum circiter generabant, cum Patres, ante diluvium viventes, demum circa annum centesimum ferè generare inceperint. Adamus cœpit generare anno 130. Seth anno 105. Sed Schelah, cum esset 30. & Heber cum esset 34. annorum, genuerunt.

XXI. Concludimus ergo sententiam illam, quæ statuit linguarum confusionem esse factam circa nativitatem Phalegi, hoc est, anno centesimo primo post diluvium, sive anno 1757. post creationem mundi, nullo modo esse absurdam, vel S. Scripturæ contrariam; sed potius sacræ Scripturæ & sanæ rationi consentaneam. Nam nomina hominibus imponuntur non circa mediam ætatem, vel circa mortem, sed circa nativitatem, & quidem sæpe ob oblatam aliquam occasionem. Ergo Phalego, qui sic denominatus est à divisione linguarum, nomen impositum est circa tempus nativitatis: quia illo tempore linguæ confusæ sunt. Hæc dicta sufficiant de linguarum confusione.

DISSERTATIO VIGESIMA,
DE
Linguæ Hebrææ post confusionem conservatione, & ejusdem propagatione.

§. 1. *Lingua Hebræa tempore confusionis permansit pura.*

2. *Lingua Hebræa est conservata in unica familia.*

3. *Quinque rationibus probatur quod ea in familia Heberi sit conservata.*

4. *Ratio datur quare ea potius sit conservata in familia Heberi, quàm in aliis impiis familiis.*

5. *Schem vocatur pater filiorum Heberi, & non pater aliorum filiorum. Nomen Hebræi est nomen patronymicum & nomen professionis.*

6. *Quod Schem non fuerit Melchisedek duabus rationibus probatur contra Judæos.*

7. *Lingua Hebræa fuit conservata in Mesopotamia, in Canaan, (cujus terræ linguam Abrahamus facile propter vicinitatem potuit intelligere) in Ægypto, in deserto, iterum in Canaan (quod tribus rationibus probatur) & tandem in Babylonia.*

8. *Cum in Capt. Babyl. Lingua Hebræa desierit esse vernacula, in*

ejus locum successit pura lingua Chaldaea: deinde illa dialectus pura successu temporis impurior facta est.

9. *Lingua Chaldaica vocatur nomine generaliori Syriaca.*

10. *Lingua Hebraea post captivitatem Babylonicam nunquam alicubi Judaeis fuit vernacula.*

11. *Verosimile est beatos in coelo post ultimum judicium sermone articulato, & quidem Hebraico esse usuros.*

SECTIO I.

SUperioribus duabus Dissertationibus egimus de confusione linguarum, & de earundem diversitate; sequitur nunc, ut porro investigemus, ubi & apud quos lingua Hebraea in & post confusionem fuerit conservata. De hac materia has sequentes quaestiones movebimus.

Primò quaritur. An Lingua Hebraea tempore confusionis permansit in sua puritate?

Respondeo affirmando. Deus hanc linguam utpote sanctam servavit puram in illis, qui nec consilio nec auxilio structuram turris Babylonicae promoverunt. Illi enim non peccârunt in aedificatione illâ: & per consequens non videtur verosimile, quod Deus illos in linguâ puniverit.

II. *Secundò quaritur.* Utrum Lingua Hebraea tempore confusionis sit conservata in populis & familiis pluribus; àn verò tantummodo in unicâ familiâ?

Respondeo 1. Quidam statuunt Linguam Hebraeam in multis familiis & locis, ut in tota Syria, Assyria, & in terra Canaan, ut & in posteris Chami incorruptam mansisse. Ab hac sententia non plane alienus est Scaliger, qui expressè in Epistolis suis ait Linguam Hebraeam partim in Assyria, partim etiam in Canaan integram mansisse. Et si in Canaan Lingua Hebraea etiam mansisset integra, tum etiam inter posteros Chami mansisset. Nam in divisione terrae posteris Chami concessa est Cananaea. Sed haec prima sententia videtur improbanda: nam Cham & familia ejus consenserunt in aedificationem Turris, propter quam Deus linguas confudit. Si ergo posteri Chami sint participes peccati, procul dubio etiam participes fuerunt confusionis linguarum: & propterea in posteris Chami Lingua Hebraea nullo modo videtur in puritate sua permansisse.

2. Alii putant non sine ratione eam sententiam esse verosimiliorem, quae statuit Linguam Hebraeam in unicâ certâ familiâ, non

non vero in pluribus familiis esse conservatam.

III. *Tertiò quæritur.* Si Lingua Hebræa in unicâ familiâ sit conservata; Quænam illa familia fuit?

Respondeo. Receptissima Doctorum tam Hebræorum quam Christianorum sententia est eam familiam fuisse Heberi familiam: inde enim Lingua Hebræa nomen suum accepit. Hæc sententia his sequentibus rationibus probatur.

1. Quia hæc familia Heberi non consensit in impium Babylonicorum fabrorum consilium de ædificanda Turri. Patres enim illius familiæ fuerunt viri pii, Deum timentes, qui nullo modo videntur tam insanum & impium opus approbâsse. Qui verò non fuerunt participes peccati, etiam non videntur fuisse participes pœnæ, quam Deus specialiter ob illud peccatum inflixit.

2. Dispersio populorum per terras fuit sequuta linguarum confusionem; verum Schemi familia, per Heberi lineam descendens, tempore confusionis non fuit dispersa more aliarum familiarum per terras, sed mansit tamdiu in suis sedibus, donec Abrahamus speciali vocatione inde vocatus fuit. Si ergo hæc familia non fuit passa dispersionem per terras, non videtur etiam passa linguarum confusionem.

3. Posteri Schemi & Heberi loquuti fuerunt Hebraicè; ergo in illa familia Lingua Hebræa fuit conservata: nam non est verosimile posteros Schemi, per lineam Heberi descendentes, aliâ linguâ fuisse usos, quàm quâ usi fuerunt patres ipsorum. Quod posteri Schemi Hebraicè loquuti fuerint, apparet tum ex nominibus Patriarcharum, Abrahami, Isaaci, Jacobi, omniumque ipsius filiorum; tum etiam ex nominibus locorum, ut Zoar, Beerzebah &c. Hæc omnia nomina sunt purè Hebraica; & per consequens illi, qui hæc nomina imposuerunt, Hebraicè loquuti fuerunt. Sed illi fuerunt posteri Schemi per lineam Heberi descendentes: ergo Lingua Hebraica videtur in familia illa conservata. Nam illi, qui multis seculis pòst ex illa familia descenderunt, loquuti fuerunt Hebraicè.

4. Lingua Hebræa magis videtur conservata in familia Heberi quam in aliis familiis: quia posteri Schemi, per lineam Heberi descendentes, semper in vera pietate permanserunt. E contra posteri patris Cham à Deo & vera religione discesserunt; & multo probabilius est linguam sanctam fuisse conservatam in illa familia, quæ veræ religionis & pietatis fuit conservatrix, quam in alia, quæ à Deo fuit maledi-

cta. Sic enim dicitur Geneseos Capite 9. v. 25. *Maledictus Canaan, benedictus sit Dominus Deus Schem.* Vide plura de hac materia in Dissert. 3. Cl. Buxtorfii. Hinc est, quod Hebræi meliores prærogativas tribuant posteris Schemi quam posteris aliorum filiorum Noachi. Statuunt enim, quum Deus inter septuaginta angelos per sortem distribueret septuaginta populos, (in tot enim populos homines omnes tempore confusionis linguarum esse distributos asserunt, quod sors Dei ceciderit in familiam Abrahami, ex Heberi familia & linea descendentem; ita ut illa familia fuerit quasi peculium Dei, in qua, quum vera religio permanserit, etiam linguam sanctam permansisse probabile est.

5. Denique si Lingua Hebræa etiam fuisset in aliis familiis conservata, quam in Heberi familia; ergo non solum vocata fuisset Hebræa ab Hebero, sed etiam aliis nominibus, desumptis ab aliis posteris filiorum Noachi, fuisset insignita: verum lingua hæc sancta nullis aliis nominibus posterorum Noachi fuit denominata. Vocatur quidem lingua Canaan, sed hoc fit propterea, quia posteri Heberi, loquentes hanc linguam, terram Canaan inhabitârunt.

IV. *Quartò quæritur.* Quare Lingua Hebræa potius in Heberi familia, quàm in aliorum filiorum Schemi familiis fuit conservata.

Respondeo. Deus voluit potius linguam suam conservare in familia, quæ sinceri cultus & veræ pietatis erat conservatrix, quàm in aliis familiis, quæ alienos Deos colebant. Verbum Dei linguâ sanctâ conscribendum erat, & cultus Dei hâc linguâ peragendus: & propterea illi, per quos ecclesia Dei erat propaganda, linguam sanctam callere debuerunt. Etiam ecclesia Dei fuit ordine propagata per Hebræos, scil. à Noacho per Schemum, per Heberum, per Pelegum, per Rehu, per Serug, per Nachorem, per Terachum, per Abrahamum, per Isaacum, per Jacobum &c. Hi omnes Linguæ Hebrææ usum constanter retinuerunt, & Hebræi κατ' ἐξοχὴν fuerunt vocati; cum cæteri posteri Schemi, etiamsi ab Hebero etiam descenderint, hoc nomine fuerint destituti. Vera ecclesia in cæteris Schemi posteris non fuit conservata. Hinc Schem Genes. 10. 21. vocatur *Pater omnium filiorum Heberi.*

V. *Quintò quæritur.* Quare Schem non vocatur etiam pater aliorum suorum filiorum, quorum æque pater erat quam Heberi?

Respondet Abarbanel, quod Schem vocetur tantum pater filiorum Heberi ob amorem, quo Heberum ejusque posteros præ omnibus aliis filiis prosequebatur: nam videbat Heberum esse justum coram facie

sua,

sua, & filium sapientem, ex cujus lumbis descenderent, qui Deo adhærerent. Hinc posteri Heberi vocati sunt Hebræi; quod nomen non solum est Patronymicum & Gentile, sed etiam nomen professionis, fidei & doctrinæ. Lingua Hebræa ergo in posteris Schemi per lineam sive familiam Heberi fuit conservata.

VI. Hic Schem, pater Heberi, falsò ab Hebræis cum Melchisedecho confunditur. Paraphrasis, quæ vulgo Jonathæ adscribitur, explicat in Genesi *cap.* 14. *v.* 18. Melchisedechum per הוא שֵׁם בַּר נֹחַ *ille est Schem filius Noachi.* Etiam Paraphrasis Hierosolymitana, Midrash Agada, & Kabbalistæ idem statuunt. Quare? Quia putant non esse verosimile alienigenam Abrahamo benedixisse, eumque ab eo tanquam Sacerdotem ordinis superioris decimas exegisse.

Sed Judæorum sententiam, (quæ asserit Schemum esse eundem cum Melchisedecho) esse falsam probatur his duabus rationibus. 1. Melchisedech dicitur Hebr. 7. 3. Ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος, *sine patre, sine matre, sine genealogia:* hoc est, ipsius parentes non fuerunt noti, & ipsius genealogia latuit: dicitur enim versu 7. *quod ejus generatio non annumeretur in eis.* Verum Schemi parentes fuerunt noti, & Abrahamus fuit ex descendentibus Schemi: sed ad ejus genus non pertinuit Melchisedech; ergo Melchisedech non fuit Schem. 2. Melchisedech regnavit in terra Canaan, in qua Schem non videtur regnâsse. Nam terra Canaan pertinuit ad sortem Chami.

VII. *Sextò quæritur.* Cum Lingua Hebræa in posteris Heberi aliquandiu fuerit vernacula: quæritur porro, Quando eadem vernacula esse desierit? Et ubi tamdiu fuerit conservata?

Respondeo 1. Lingua Hebræa ab Hebero usque ad Abrahamum fuit propagata in Mesopotamia, quæ Hebræis vocatur אֲרַם נַהֲרַיִם *Syria duorum fluviorum:* quia sita fuit inter duos fluvios, Euphratem scil. & Chiddekel sive Tygrim.

Resp. 2. Abraham specialiter vocatus à Deo ex Mesopotamia in terram Canaan, secum hanc linguam in Canaan apportavit; & sic Lingua Hebræa in terra Canaan inter Abrahamum & ipsius amicos fuit vernacula.

Rogabit fortasse aliquis. Quomodo Abraham cum Cananæis, & illi iterum cum ipso loqui potuerint? *Respondeo.* Cananæi erant Syris propinqui; & propterea videtur verosimle eos fuisse usos linguâ, quæ non multum differebat à linguâ tum temporis usitatâ in Meso-

pota-

potamiâ: & si non magna fuerit differentia inter illas linguas, tum facilè alter alterius linguam potuit intelligere.

Resp. 3. Jacobus, quum ad Josephum proficisceretur, linguam Hebræam secum in Ægyptum detulit, ibique linguam illam immutatam retinuit. Hoc passim testantur Rabbini; qui præterea ajunt Israëlitas propter meritum quarundam rerum ex Ægypto esse liberatos. Inter cæteras res, ob quas Israelitæ illam liberationem à servitute Ægyptiaca meriti fuissent, etiam numeratur hæc, quod linguam suam sanctam in Ægypto non mutaverint.

Resp. 4. Israëlitæ omnes, liberati ex Ægypto, in deserto Hebraicè fuerunt loquuti; etiam hanc linguam per totum illud tempus, quo in deserto vixerunt, retinuerunt.

Resp. 5. Israëlitæ linguam Hebræam secum, expulsis Cananæis, attulerunt in Canaan; in qua omnes docti & indocti, viri & fœminæ, principes & subditi, juvenes & senes Hebraicè fuerunt loquuti.

Quod Judæi in Canaan loquuti fuerint Hebraicè, *primò* patet passim in Veteri Test. ex variis nominibus locorum & personarum purè Hebraicis, ut גִּלְגָּל *Gilgal*, שְׁמוּאֵל *Schemuel*, נָעֳמִי *Noomi*, quæ, *Ruth.* 1. 20. vocata ast מָרָה *Mara*, כִּי־הֵמַר שַׁדַּי לִי *quia*, dicit, *Omnipotens me amaritudine affecit.* Hæc omnia nomina sunt pure Hebraica: ergo illo tempore in illis locis Hebraicè fuerunt loquuti. Sunt quidem nonnulli, qui absque ullo fundamento statuunt Israëlitas in terra Canaan Chaldaicè fuisse loquutos: sed illi refutantur *secundò* ex Danielis *capite* 1. ubi dicitur, quod, postquam Nebucadnezar Judæos ex Canaan Babyloniam abduxisset, jusserit eligere ex illis captivis quosdam juvenes, eosque docere linguam Chaldæorum. Ergo Judæis, in terrâ Canaan habitantibus, Lingua Chaldaica non fuit vernacula. Verum quidem est, quod nonnulli ex doctioribus etiam Linguam Chaldaicam intellexerint; sed populus in terra Canaan Hebraicâ Linguâ ut vernaculâ utebatur. Hoc *tertiò* invictissime evincitur ex 2. *Regum cap.* 18. *v.* 26. ubi ministri Regis Hiskiæ dicebant Rabsaki: *Alloquere servos tuos Aramicè*, (Chaldaicè) *quia nos intelligimus*; *ne alloquitor nos Judaicè*, (Hebraicè) *audiente populo hoc, qui est super murum.* Colloquium hoc institutum est in Canaan annis circiter centum & viginti tribus ante captivitatem Babylonicam. Hinc ergo illucescit ipsâ luce diurna clarius populum in Canaan Hebraicè fuisse loquutum.

Resp. 6. Judæi, transportati ex terra Canaan in Babyloniam, adhuc

huc Hebraicè loquebantur; sed quum aliquandiu ibi fuissent, linguam Hebræam oblivioni tradiderunt, & linguam illi terræ vernaculam, h. e. Chaldæam, didicerunt. Sic enim communiter fieri solet; homines præcipuè plebeji communiter addiscunt linguam usitatam in terra, in qua habitant. Hoc idem etiam accidit Judæis in Babylonia captivis: ibi enim linguæ Hebrææ familiaris usus cessavit, & non amplius sub Veteri Test. unquam Judæis vernacula fuit. Nehemias in libro suo *cap.* 13. *v.* 23. 24. dicit se vidisse suo tempore Judæos, quorum filii Asdodicè loquebantur, & nesciebant loqui Judaicè, hoc est, Hebraicè: ergo Lingua Hebraica tum temporis desiit esse plebi Judaicæ vernacula. Vide plura apud Cl. Buxtorfium in Dissertatione tertia.

VIII. *Septimò quæritur.* Quum Lingua Hebraica in captivitate Babylonica desierit Judæis esse vernacula: Quæ igitur lingua in locum ejus successit? Vel quâ Linguâ Judæi in & post captivitatem Babylonicam tanquam vernaculâ fuerunt usi?

Respondeo 1. In ipsa captivitate Babylonica didicerunt linguam in Babylonia vernaculam, hoc est, Chaldæam. Omnes enim Babylonii tam Principes quam subditi in Babylonia Chaldaicè loquuti fuerunt; & filii Judæorum, qui in captivitate nascebantur, facillime absque ullo labore à Chaldæorum pueris Linguam Chaldæam addiscebant. Sed procul dubio Patres, qui ex terra sancta abducti fuerant, adhuc in ipsa captivitate usque ad finem vitæ Hebraicè fuerunt loquuti. Idem etiam concedendum videtur de Sacerdotibus & Judicibus; uti videre est in libro Cosri, ubi dicitur, *quod cognitio Legis & Linguæ Hebrææ manserit in corde Sacerdotum & Judicum.*

2. Judæi fere omnes post liberationem ex captivitate Babylonica, in qua 70. annos habitaverant, & reducti in terram sanctam, Chaldaicè loquebantur, & quidem secundùm dialectum puram, quâ Daniel in libro suo usus est. Sed cum aliquandiu in terra sancta habitâssent, etiam linguam illam Chaldaicam parumper corruperunt. Sic enim ferè solet fieri in omnibus linguis: nam eæ varias tractu temporis patiuntur mutationes, & quotidiè magis magisque à primæva puritate degenerant.

3. Sequentibus seculis post captivitatem Babylonicam, scil. stante Templo secundo usque ad confectum Talmud, hoc est, usque ad quingentesimum fere annum post nativitatem Christi, imo adhuc

diu post illud tempus, Judæi Chaldaicè sed dialecto impuriori loquuti fuerunt; & non tantum ita loquuti fuerunt, sed etiam libros suos tali linguâ & tali impurâ dialecto conscripserunt; uti videre est in Thalmude Babylonico & Hierosolymitano, & in aliis libris circa illud tempus tali dialecto conscriptis. Præterea quo libri Chaldaici citius post captivitatem Babylonicam sunt conscripti, eo etiam elegantiori & puriori dialecto Chaldaica sunt exarati. Hoc verum esse apparet ex Paraphrasibus Chaldaicis Onkelosi & Jonathæ, quæ circa tempora Christi conscriptæ sunt; quia populus Linguam Hebræam non amplius intelligebat. Ante illud tempus, fortassè adhuc in ipsa Captivitate Babylonica, vel paulo post procul dubio Paraphrases quædam Chaldaicæ fuerunt conscriptæ; sed illæ jam diu perierunt. Hæ Paraphrases, Onkelosi scil. & Jonathæ, puriori dialecto Chaldaica constant, quam Talmud & alii libri Chaldaici, posterioribus temporibus conscripti. Noster Salvator, in cruce pendens, etiam partim Chaldaicè, sive Syriacè, loquutus est, cum exclamaret אֵלִי אֵלִי לָמָה שְׁבַקְתָּנִי *Deus mi, Deus mi, quare me dereliquisti?* Ultimum verbum est Chaldaicum occurrens in Paraphrasi Chaldaicâ Jonathæ *Psal.* 22. 2. In Textu enim Hebræo habetur verbum Hebraicum עֲזַבְתָּנִי *dereliquisti me*, quod in significatione cum voce illa Chaldaica sive Syriaca convenit.

IX. *Objiciet* fortè nonnemo, quod Judæi tempore Salvatoris propriè loquuti fuerint Syriacè, & non Chaldaicè: ergo falsò dicitur, quod Salvator loquutus fuerit Chaldaicè.

Resp. Lingua Chaldaica & Syriaca non sunt diversæ linguæ, sed tantummodo diversæ dialecti: ideoque qui loquitur Chaldaicè etiam Syriacè loqui dicitur. Daniel in libro *cap.* 2. *vers.* 4. dicit Chaldæos Regem alloquutos fuisse אֲרָמִית *Syriacè*, cum propriè Chaldaicè loquuti fuerint. Lingua Chaldaica sæpissime nomine generaliori vocatur Syriaca; quia Syria comprehendebat Babyloniam, in qua propriè Chaldaicè loquebantur.

X. *Octavò quæritur.* An Lingua Hebraica post captivitatem Babylonicam illo tempore alicubi fuerit vernacula?

Respondeo negando. Lingua Hebræa, postquam semel ejus familiaris loquendi usus desiit, nullibi nec olim Hierosolymis, nec jam vel ullo tempore in Germania, Hispania, Portugallia, vel in ullis aliis locis amplius vernacula fuit. Inveniuntur quidem hodie multi inter Judæos, qui Hebraicè loquuntur; sed illa loquela ipsis non est verna-

nacula: nam Judæi, etsi quidem citius, tamen eodem modo, quo Christiani, Linguam Hebræam addiscunt. Judæorum pueri quinquennes ita ad scholas Hebraicas mittuntur ad discendam Linguam Hebræam, quemadmodum Christianorum filii mittuntur ad scholas Teutonicas ad discendam linguam Teutonicam. Lingua igitur Hebræa non est vernacula Judæis hodiernis, nec illis, qui temporibus Christi & multis sequentibus seculis vixerunt, unquam fuit vernacula.

Quæ lingua igitur Judæis est vernacula? Illa lingua ipsis est vernacula, quæ est usitata in illis locis, in quibus habitant: ex. gr. Judæis Germanis in Germania habitantibus Lingua Germanica est vernacula, Hispanis Hispanica, Belgis Belgica & sic deinceps.

Multi ex hodiernis Judæis Linguam Hebræam nec intelligunt, nec loqui possunt; nihilominus, etiamsi multi ex iis Linguam Hebræam non intelligant, tamen solent ut plurimum preces suas Hebraicè recitare: nam credunt talem vim & efficaciam illi linguæ inesse, ut nihilominus, etiamsi ipsi preces suas intelligant vel non intelligant, putent Deo eas gratiores esse, quàm si in notâ aliquâ linguâ recitarent.

Si quidam Judæi scripturam Hebraicam ne quidem legere possint, quales multi Amstelodami inter Hispanos & Germanos inveniuntur, illi solent preces suas quotidianas Hispanicè vel Germanicè in Synagogâ recitare.

Et quandoquidem Lingua Hebræa desiit esse vernacula, ideo illa fortasse jam diu è memoria fuisset deleta, nisi extitissent Biblia Hebræa, quæ speciali providentia Divina hactenus fuerunt conservata.

Ex illis Biblijs quidam Rabbini ante aliquot sæcula Grammaticam conscripserunt, ut linguam Sanctam conservarent, & studium illud Hebraicum promoverent ac facilius redderent.

XI. *Nonò quæritur.* An beati in futuro sæculo articulatè loquentur & quidem Hebraicè?

Respondeo. Melius conjecturis ad has & similes quæstiones responderi potest, quàm certis rationibus, petitis vel ex S. Scriptura, vel etiam ex rectâ ratione. Nam ipsa S. Scriptura nullibi ejus rei facit mentionem; nec rationes, quæ pro affirmativa sententia afferuntur, certò probant. Nihilominus nobis videtur maxime probabilis ea sententia, quæ statuit beatos post resurrectionem in futuro seculo articulatè, & quidem Hebraicè esse loquuturos. Rationes probabiles, quibus sententiam nostram confirmamus, sunt hæ sequentes.

Primò. Beati in futuro sæculo videntur articulatè loquuturi. 1. Quia loquela pertinet ad perfectionem hominis, eaque etiam pertinuit in statu innocentiæ ad perfectionem Adami; sed è contra mutum esse, dicit imperfectionem. Atqui in futuro sæculo summe beati & perfecti erimus; & per consequens non videtur illa perfectio beatis deneganda in futuro sæculo, quæ Adamo concessa fuit in statu innocentiæ.

2. Organa loquelæ inservientia, ut lingua, guttur &c. non videntur beatis frustra esse concedenda.

3. Beati Deum laudabunt, eique laudes cantabunt: sed illæ laudes non videntur posse commodiori modo fieri quàm per externum sermonem. Nam non videtur verosimile, quod beati Deum laudaturi sint motitando tantum caput, manus, pedes, aliaque membra; cum laudes proprie fiant ore.

4. Beati in cœlo aliis beatis procul dubio conceptus suos indicabunt: sed non est verosimile eos indicaturos esse conceptus suos digitis vel annuendo aut motitando caput, ut muti solent. Ergo videtur verosimile, quod beati articulato sermone aliis beatis conceptus suos in futuro sæculo sint revelaturi.

Secundò. Jam etiam probabimus rationibus probabilibus beatos in futuro sæculo post ultimum judicium loquuturos esse Hebraicè; nam 1. Si beati articulatè loquentur, quod jam quasi concedimus: ergo non utentur Linguâ Græcâ, Latinâ, Germanicâ, Gallicâ, aliisve linguis natis in & post linguarum confusionem. Ratio est: quia omnes illæ linguæ natæ sunt ex peccato; & non videtur verosimile beatos in statu omnium perfectissimo usuros esse linguâ aliquâ, quæ nata est ex peccato; quum peccatum & omnia quæ communicationem habent cum peccato in beato sæculo sint annihilanda.

2. Si beati nullâ ex omnibus linguis, natis in & post confusionem ex peccato, utentur, ergo loquentur Hebraicè: nam illa lingua est omnium linguarum perfectissima, statui perfectissimo etiam optime conveniens; est lingua omnium prima, creata ab ipso Deo & Adamo instillata. Deus ipse hâc linguâ Adamum, cæterosque Viros sanctos & Prophetas sub Veteri fœdere est alloquutus; sacrum suum verbum Veteris Testamenti hâc linguâ consignavit. Et sicuti hæc lingua fuit prima usitata in Paradyso terrestri, sic etiam videtur fore ultima in Paradyso cœlesti.

3. Assentiuntur huic sententiæ plærique Judæi & plurimi Chri-

Chri-

ſtiani, quorum priores ſtatuunt beatos non tantum in futuro ſæculo Hebraicè eſſe loquuturos, ſed etiam tempore adventus Meſſiæ, quando liber[illegible] à tyrannide Chriſtianorum. Sed poſteriores, ſcil. Chriſtiani, qui Chiliaſtarum defendunt ſententiam, ſtatuunt Chriſtianos mille annis ante ultimum adventum Meſſiæ Hebraicè eſſe loquuturos. Nos illis omiſſis, judicamus ſententiam illam eſſe veram, vel ſaltem maxime probabilem, quæ ſtatuit beatos in futuro ſæculo articulato ſermone & quidem Hebraico eſſe uſuros. Sed cum erimus in cœlo, melius & certius de hâc utrâque quæſtione judicabimus.

DISSERTATIO VIGESIMA-PRIMA,

DE.

Appellationibus, quibus *lingua prima* poſt confuſionem fuit inſignita.

§. 1. *Lingua prima uſque ad confuſionem non indiguit ſpecialibus nominibus.*

2. *Nomina linguæ primæ poſt confuſionem fuerunt quinque.*

3. *Lingua prima in Vet. T. nunquam vocatur Hebræa. In N. T. per Linguam Hebræam ſæpè intelligitur Syriaca.*

4. *Lingua prima vocatur Hebræa ab Hebræis.*

5. *Nomen Hebræi, datum Abrahamo, poſtea diu in ejus poſteris fuit continuatum.*

6. *Quadruplex etymologia nominis Hebræi vulgo aſſignatur.*

7. *Prima Hebræum malè derivat ab Abrahamo.*

8. *Secunda itidem malè à* עבר tranſivit: *quia Abram tranſiiſſet Euphratem, vel Jordanem, vel Tigrim, quod rationibus probatur.*

9. *Nomen* עברי Hebræi *remotè derivatur à* עבר tranſivit, *ſed non immediatè.*

10. *Tertia ſententia etiam non ſatis convenienter Hebræum deducit à* עֵבֶר trans.

11. *Quarta denique ſententia vere ſtatuit Hebræum denominari à* עֵבֶר Hebero, *filio Schemi.*

12. *Non ſequitur: ſi Hebræus deſcendat ab Hebero, ergo omnes poſteri ſic denominarentur: nam Hebræus etiam denotabat talem, qui religionem Heberi profitebatur.*

13. *Judæus derivatur à Juda, filio Jacobi.*

14. *Nomen Judæi innotuit poſt deportationem decem tribuum. Jam omnes poſteri Jacobi vocantur Judæi.*

15. *Objectio deſumpta ex* 2. *Reg.* 16. 6.

16. 6. *solvitur.*

16. *Non certò constat quando Lingua Hebræa primùm vocata sit Judaica.*

17. *Judæus denotat & generationem naturalem & professionem religionis Judaicæ.*

18. *Lingua Hebræa vocatur Cananæa: quia Hebræi Canaan inhabitârunt.*

19. *Explicatur* Labium Canaan, *cujus Jesaias meminit.*

20. *Lingua Hebræa vocatur Sancta non propter auctorem sanctum, vel propter formam internam, vel propter populum aut terram sanctam, vel propter defectum vocabulorum obscœnorum, sed propter materiam Veteris Test. sanctam.*

21. *Lingua Hebræa jam propter multas causas potest vocari sancta.*

22. *Lingua Hebræa videtur in vel paulo post captivitatem Babylonicam, ut distingueretur à Chaldaica, vocata lingua Sancta.*

23. *Lingua Hebræa vocatur* labium purum.

24. *Quod Zeph.* 3. 9. *non denotat puram professionem veræ religionis, sed ipsam Linguam Hebræam.*

25. *Lingua Hebræa nominatur* pura *propter eloquia Dei pura.*

SECTIO I.

Lingua prima per septendecim sæcula usque ad confusionem linguarum non videtur fuisse specialibus quibusdam titulis insignita: quia usque ad illud tempus sola & unica in mundo fuit. Etiam scimus nomina vulgo rebus imponi distinctionis ergo. Sed cum hæc lingua diu sola fuerit in mundo, non indiguit specialibus nominibus, quibus ab aliis linguis distingueretur. Verum postquam linguarum confusio in mundum introducta fuisset, necesse fuit linguam primam aliquo nomine sive quibusdam nominibus insignire, ut hæc ab aliis linguis, quæ variæ post confusionem fuerunt, distingueretur.

II. Nomina illa, quibus lingua prima post confusionem fuit insignita, sunt quinque; suntque desumpta vel ab *hominibus*, in quibus hæc lingua fuit conservata, & sic fuit vocata Hebræa: quia fuit conservata in Hebræis; vel à *Tribu*, in qua post dispersionem tribuum permansit, & sic fuit *Judæa* nominata; vel à *terra*, in qua fuit usitata, & sic appellata fuit *Cananæa*; denique duo reliqua nomina sunt desumpta à *dignitate* & *puritate*, atque sic fuit vocata lingua *Sancta* & *Pura*. De singulis ordine disseremus.

I. *De*

I. *De Appellatione* Hebræa.

III. Primum nomen, desumptum ab hominibus, in quibus lingua prima fuit conservata, est, quo vocatur Lingua *Hebraa*. In Veteri T. nullibi lingua prima vocatur *Hebraa*, etiamsi *Hebrai* creberrima ibidem mentio fiat. Verum in Novo Test. Apostoli sæpissime Linguæ Hebrææ meminerunt. Paulus ait *Actor.* 26. 14. se audivisse vocem, quæ loquebatur τῇ Ἑβραΐδι διαλέκτῳ. *Hebraicâ dialecto sive linguâ*, Saul Saul, quid me persequeris? Sic etiam *Actor.* 21. 40. Paulus dicitur *loquutus Linguâ Hebraâ*; & ejusdem libri capite 22. v. 2. habetur, quod Judæi audiverint Paulum *Hebraa Lingua* ipsos *alloqui*. Etiam in Evangelio Johannis cap. 19. v. 13. locus Lithostrotos dicitur vocari Ἑβραϊστὶ *Hebraicè* Gabbatha. Attamen certum est vocem *Hebraicam*, utpote vocem generalem, in Novo Test. ambiguam esse: sæpissime enim per eam denotatur Lingua Syriaca, quæ Judæis tempore Christi fuit vernacula. Lingua Syriaca sæpe vocatur Lingua Hebraica; quia illa non tam est nova lingua quàm quidem Linguæ Hebrææ diversa dialectus.

IV. Unde, quæso, hæc prima lingua vocatur *Hebraa*? *Resp.* Ab Hebræis qui hac lingua utebantur.

De hoc nomine Hebræo hæ duæ quæstiones moveri possunt.

V. *Primò quaritur.* Quis primus Hebræi nomine fuit insignitus?

Respondeo. Primus omnium nomine Hebræi fuit vocatus Abrahamus, Genes. 14. 13. *Venit profugus, & indicavit* לְאַבְרָם הָעִבְרִי ABRAHAMO HEBRÆO.

Hoc nomen posteri Abrahami & posteri cæterorum Patriarcharum diu retinuerunt. Josephus *Genes.* 39. 14. vocatur *servus Hebraus.* Posteri Jacobi in Ægypto habitantes vocantur Exod. 1. 15. *Hebrai.* Et. 1. *Sam.* 4. 6. fit mentio vociferationis, quæ fiebat *in castris Hebraorum*; etiam Jonas *cap.* 1. *v.* 9. dicebat *Hebraus sum.* In Novo Test. Apostolus Paulus scripsit Epistolam ad Hebræos. Ex his omnibus apparet nomen *Hebrai* à temporibus Abrahami fuisse usitatum. Sed qui antiquitus vocabantur Hebræi, hodie plerumque *Judai* nominantur.

VI. *Secundò quaritur.* Unde hoc nomen Hebræi derivatur?

Respondeo. Quatuor occurrunt sententiæ circa Etymologiam nominis *Hebrai*.

VII. *Prima* sententia statuit Hebræos derivari ab *Abramo*: quia Abramus

Abramus *Genes.* 14. 13. primus vocatur Hebræus: sic Hebræi dicti essent quasi *Abraæi.* Hanc sententiam olim defenderunt Ambrosius & Augustinus, quorum posterior tamen hanc sententiam revocavit in libro Retractationum Capite 16.

Sed hæc sententia est absurda propter has sequentes rationes.

1. Quia in ipsa prima linguæ sanctæ principia impingit. אַבְרָם *Abram* enim incipit ab *Aleph*, estque vox composita ex אָב *patre* & רָם *excelso:* sed עִבְרִי *Hebræus* in principio habet *Hajin* literam radicalem, estque vox simplex.

2. Hebræus non potest derivari ab *Abram*; quia tum Abram, qui primus est vocatus Hebræus, à se ipso fuisset denominatus. Sed nihil à se ipso denominatur: non enim dicimus *Jonas*, *Jonæus*, *Moses Mosæus*, &c.

VIII. *Secunda* sententia defendit Hebræos derivari à verbo עָבַר *transivit:* & sic Abram vocatus esset עִבְרִי, hoc est, *transitor*, quia trajecisset fluvium aliquem; sed in fluvio illo assignando non conveniunt.

1. Nonnulli putant Abramum vocatum esse à Cananæis עִבְרִי *Transitorem*; quia, quum ille *Jos.* 24. speciali vocatione à Deo ex Mesopotamia in terram Canaan vocabatur, trajicere debebat fluvium *Euphratem.*

2. Alii è contra Hebræos nominatos volunt *Transitores*, non à transitu Euphratis, sed à transitu *Jordanis* fluvii; & sic Chaldæi Cananæos vocâssent Hebræos sive transitores: quia cum Cananæi se separarent à Chaldæis, & in Canaan migrarent, *Jordanem* transibant.

3. Denique nonnulli rejectis his duobus fluviis, tertium excogitârunt, scil. *Tigrim*, à cujus transitu Hebræos dictos volunt; quia Arphachsad filius Schem cum aliis fluvium Tigrim versus Occidentem transivit.

Primi auctores hujus sententiæ videntur esse LXX. Interpretes: nam illi vocem עִבְרִי *Hebræi*, Genes. 14. 13. transtulerunt per περάτην *transitorem.* Sed hæc sententia etiam rejicitur propter has sequentes rationes.

1. Quia nomina populorum in *Jod* desinentia sunt Patronymica vel Gentilia, ut יהודי *Judæus*, עמלקי *Amalekita*: ergo nomen *Hebræi* non est desumptum à transitu alicujus fluvii. Nam nomen desumptum ab actione aliqua non est Patronymicum aut Gentile. Præterea si עִבְרִי à transitu fluvii derivaretur, tum non haberet hanc formam,

formam, sed Abram potius vocatus fuisset עוֹבֵר in Participio, vel עֹבֵר *transiens*.

2. Quia nullo modo videtur verosimile populum tam sanctum, & ita semper in Veteri Test. à Deo dilectum, nomen accepisse à transitu alicujus fluvii: nam transitus alicujus fluvii non est res tanti momenti, ut inde tota illa gens tam longo tempore denominaretur.

3. Populus Hebræus etiam videtur vocatus à patre suo secundùm morem aliorum populorum, in Veteri Test. memoratorum, qui denominati sunt à patribus suis: ex. gr. Ammonitæ denominantur ab Ammon, Moabitæ à Moab, &c.

4. Est etiam contra morem aliarum linguarum, in quibus nomina populorum nunquam desumuntur ab actione quadam transitoria, sed semper à Patribus, vel à terra quam inhabitant: ex. gr. Galli, Angli, Hispani, Germani aliique sic denominantur, quia ex Gallia, Anglia, Hispania, vel ex Germania sunt oriundi. Similiter etiam in Lingua Hebræa מִצְרִי *Ægyptius* nomen habet à terra Ægypti. Ex his concludimus nomen Hebræi non derivari à עָבַר *transivit*.

IX. *Objiciet* fortè nonnemo, quod nomen Hebræi videatur derivari à verbo עָבַר *transivit*: quia in omnibus Lexicis Hebraicis, etiam in Lexico Buxtorfii nomen עִבְרִי *Hebræi* collocatur sub עָבַר tanquam Radice sua.

Respondeo. Verum quidem est nomen עִבְרִי *Hebræi* derivari à Radice עָבַר *transivit*, sed remotè, non proximè. Hic verò movetur quæstio, unde nomen עִבְרִי *Hebræi* proxime & immediate derivetur? Nos negamus proximè derivari à עבר *transivit*.

X. *Tertia* sententia deducit nomen *Hebræi* à עֵבֶר *trans*, per compendium pro עֵבֶר הַנָּהָר *trans fluvium*, hoc est, transfluvialis: quia *Jos.* 24. 3. dicitur: *Et accepi patrem vestrum Abrahamum* מֵעֵבֶר הַנָּהָר è TRANS FLUVIUM. Abrahamus ergo hoc nomen accepisset à terra, in qua natus aut educatus fuit, aut in qua diu habitavit. Hæc terra sita fuit in Mesopotamia trans fluvium; & Abraham, postquam cum suis ex Mesopotamia, sita trans fluvium Euphratem respectu terræ Canaan, migrasset in Cananæam, vocatus fuisset עִבְרִי, (concisè pro עִבְרִי נַהֲרִי) nomine desumpto à terra nativitatis. Hæc etymologia majorem speciem veritatis habet quàm ulla ex præcedentibus: nam non est præter morem populum nominari à terra, in qua natus vel educatus est. Deinde tales etymologiæ etiam sunt frequentes in aliis linguis;

ſic quidam denominantur Tranſmarini, Tranſalpini, Tranſylvani, &c.

Attamen nec hæc ſententia nobis plane arridet propter ſequentes rationes.

1. Quia nullibi in S. Scriptura עֵבֶר ſumitur pro עֵבֶר הַנָּהָר: ergo עִבְרִי non videtur idem eſſe, qui Transfluvialis. Si unicum exemplum poſſet produci, in quo עֵבֶר ſumeretur pro עֵבֶר הַנָּהָר, tum ſententia hæc haberet majorem ſpeciem veritatis: atqui nullum tale exemplum poteſt in medium proferri.

2. Moſes nullibi Abrahami patriam vocavit עֵבֶר הַנָּהָר *transfluvium.* Dicitur quidem *Joſ.* 24. quod patres Abrahami habitaverint בְּעֵבֶר הַנָּהָר *transfluvium*, & quod Deus Abrahamum inde vocaverit; attamen illa terra, vocata אֲרַם נַהֲרַיִם *Syria interamnis* ſive *Meſopotamia*, nunquam à Moſe nominatur עֵבֶר הַנָּהָר: ergo Abrahamus inde non videtur nominatus.

3. Si nomen עברי *Hebræi* deſumptum eſſet à terra, ergo omnibus filiis Heberi conveniret: quia omnes ex regionibus, trans fluvium Euphratem ſitis, nati ſunt. Sed nullibi legimus quod ullis hoc nomen, etiamſi etiam trans fluvium habitaverint, ſit datum præter quoſdam, qui ex Abrahami lineâ deſcenderunt, ejuſque fidem & profeſſionem ſequuti ſunt. Ergo nomen Hebræi videtur reſpicere populum & non terram. Hoc confirmat Jonas, quum rogantibus, ex quonam populo eſſet, reſpondit *cap.* 1. *v.* 9. *Hebræus ſum.*

XI. His tribus ſuperioribus ſententiis rejectis ſupereſt *quarta*, ſtatuens nomen Hebræi derivari ab עֵבֶר *Hebero* filio Schemi, cujus mentio fit Geneſ. 10. 21. *ubi Schem* vocatur *pater omnium filiorum Heber.* Nomen igitur Hebræi ſecundùm hanc quartam ſententiam eſt nomen Patronymicum deductum à patre Heber. Hæc ultima & quarta ſententia à nobis etiam approbatur propter has ſequentes rationes.

1. Quia tales locutiones ſunt frequentes in ſacris Literis: ex. gr. Uti per *filios Iſraël* intelliguntur Iſraëlitæ, & per *filios Juda* Judæi, ſic etiam per *filios Heber* denotantur Hebræi.

2. *Num.* 24. 24. Poſteri Heber nomine primi patris *Heber* nominantur, mutato nomine proprio in Patronymicum. Textus ſic ait: *Et affligent Aſſur, & affligent Heber.* Sicuti hic per Aſſur intelliguntur filii Aſſur, hoc eſt, Aſſyrii, ſic etiam per Heber denotari debent filii Heber, hoc eſt, Hebræi. Ergo nomen Hebræi derivatur ab Heber. Hanc explica-

plicationem etiam confirmat verſio Græca, quæ vnlgo vocatur Lxx. Interpretum: illa enim explicat vocem *Heber* per Ἑβραίυς, *Hebraos.* Etiam Paraphraſis, quæ Jonathæ adſcribitur, exponit vocem Heber per *filios Heberi.*

3. Nomen *Hebræi* non eſt deſumptum à *Terra*, uti jam probavimus; nec etiam ab *Urbe* quadam: ergo derivatur ab Auctore ſive primo patre. Ratio eſt: quia nomina Hebraica Gentilia & Patronymica in *Jod* deſinentia à nullis aliis deſumuntur, quàm ab his ſupradictis. Ergo remotis illis antecedentibus cauſis appellationum neceſſariò ſequitur nomen Hebræi deſumptum eſſe ab auctore.

XII. *Objicere* poſſet aliquis. Si Hebræi deriventur ab Hebero, filio Schemi, ergo omnes poſteri, ſcil. filii Keturæ, filii Eſau, aliique etiam vocati fuiſſent Hebræi: ſed falſum eſt conſequens: nam nullibi legimus filios Eſau, filios Keturæ, alioſque fuiſſe vocatos Hebræos.

Reſpondeo. Si nomen Hebræi tantum eſſet nomen gentile, denotans tantummodò deſcenſum & generationem naturalem, tum argumentum procederet: ſed jam non procedit: quia hoc nomen poſtea etiam & quidem præcipue, tranſivit in nomen profeſſionis & religionis; atque illi ſolummodò Hebræi vocati ſunt, qui linguam, doctrinam, religionem & pietatem Heberi retinuerunt. Ex. gr. Jonas interrogatus de quonam populo eſſet, reſpondit *Hebræus ſum*, & immediatè, majoris explicationis ergo, addit, JEHOVAM *Deum cælorum timeo.* Hinc eſt, quod Ægyptii noluerint edere cum Hebræis: non quia ex Meſopotamia vel ſimpliciter ab Hebero deſcenderant, ſed quia diverſam religionem profitebantur. Nam Hebræi jumenta illa, quæ Ægyptii venerabantur, comedebant. Nomen igitur Hebræi non tam denotat generationem naturalem, quàm quidem eandem profeſſionem & veram religionem, quam Heber profeſſus fuit.

Ex his omnibus apparet nomen *Hebrææ* Linguæ derivari ab *Hebero*; & quidem eum in finem, quia illa lingua tempore confuſionis in ipſius familia fuit conſervata. Atque hæc dicta ſufficiant de prima linguæ primæ appellatione. Qui plura cupit, adeat Diſſertationem tertiam Buxtorfii, in qua multis teſtimoniis Judæorum & Chriſtianorum hanc ſententiam confirmatam videbit.

De Appellatione Judaica.

XIII. *Alterum* primæ linguæ nomen est, quo יְהוּדִית *Judæa* sive *Judaica* vocatur. De hoc nomine hæ sequentes quæstiones moveri possunt.

Primò quæritur. Unde יְהוּדִית *Judæa* derivatur?

Respondeo. Judæa descendit à *Judæis*, & *Judæi* à *Juda* quarto filio Jacobi Patriarchæ, & *Juda* à verbo Hiphil הוֹדָה *confessus est*, *laudavit*, quasi Juda esset *celebrationis filius*: quia mater à partu Deum celebravit; quæ propterea etiam hujus nominis rationem dat, Gen. 29. 35. *Et dixit* Lea אוֹדֶה CELEBRABO *hâc vice* JEHOVAM, *idcirco vocavit ejus nomen Jehudam.* Quod Judæi deriventur à יְהוּדָה *Juda*, etiam apparet ex Psal. 76. 2. *Notus est in Jehudah Deus: in Jisrael magnum nomen ejus.* Hìc per יְהוּדָה nomen proprium intelliguntur Judæi sive posteri Judæ.

XIV. *Secundò quæritur.* Quando nomen *Judæorum* incepit innotescere?

Respondeo 1. Nomen Judæorum plane fuit ignotum ad illud usque tempus, quo posteri Jacobi fuerunt in regimine & religione conjuncti.

2. Quum tempore Rehabeami, filii Salomonis, decem tribus ab ipso discederent, & duæ tantum tribus, scil. Judæ & Benjamin, ipsi adhærerent, non tamen legimus eo tempore posteros Jacobi vocatos fuisse *Judæos*: sed decem abscissæ tribus nominabantur בֵּית יִשְׂרָאֵל *domus Israël*, & duæ tribus domui Davidis adhærentes, vocabantur בֵּית יְהוּדָה *domus Jehuda.*

3. Postquam decem tribus à Salmanesare Assyriorum Rege in Assyriam & Mediam transportatæ fuerunt, posteri Jacobi, ex Juda descendentes, primò vocati sunt *Judæi.*

Deinde quoniam tribus Benjamin unum cum tribu Judæ regnum faciebat, ideo etiam Benjamitæ nomine Judæorum fuerunt insigniti. Hoc verum esse probatur ex *Esth.* 2. 5. ubi Mordechai vocatur אִישׁ יְהוּדִי *Vir Judæus*, qui tamen fuit ex tribu Benjamin: nam additur אִישׁ יְמִינִי *vir Jemini*, hoc est, Benjamita.

Denique omnes posteri Jacobi, ex omnibus tribubus descendentes, postea vocati fuerunt generali nomine *Judæi.* Hanc consuetudinem Paraphrastæ Chaldæi ut plurimum observârunt: nam illi nomen *Hebræi* fere semper, præterquam in libro Geneseos, transtulerunt per *Judæum*:

dæum: exemplum ejus occurrit *Jon.* 1. 9. ubi verba *Hebræus ſum*, Paraphraſtes transfert per יְהוּדָאָה אֲנָא *Jehudæus ſum.* Similiter per Hebræos in Veteri Teſt. denotantur omnes poſteri Jacobi. Etiam hoc tempore omnes poſteri Patriarchæ Jacobi generali nomine vocantur *Judæi.* Poſt deportationem ergò decem tribuum nomen *Judæi* demum innotuit.

XV. Contra hæc forte *objiciet* aliquis verba 2. *Reg.* cap. 16. v. 6. occurrentia, ubi S. Textus Judæorum meminit, quando dicit: *Rezin expulit Judæos*; cum demum in capite ſequenti fiat mentio deportationis factæ per Regem Aſſyriorum: ergo ante illam deportationem nomen *Judæi* fuit notum.

Reſpondeo. Hic eſt anticipatio, quæ ſæpiſſime in S. Scriptura uſurpatur. Deinde liber ille Regum poſt tranſportationem decem tribuum conſcriptus eſt, quando poſteri Jacobi modo vocabantur Judæi. Etiam Textus dicit, quod Rezin expulerit eos, qui tum, cum liber conſcriberetur, vocabantur Judæi. Hanc ſententiam confirmat Elias Levita in *Thibi* in voce יהודי, ubi dicit: לֹא נִמְצָא בַּמִּקְרָא שֶׁנִּקְרְאוּ יְהוּדִים רַק מִזְּמַן גָּלוּת עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים *Non invenitur in Bibliis, quod Hebræi vocentur Judæi, niſi ab eo tempore, quo decem tribus abductæ fuerunt in captivitatem.*

XVI. Jam ſatis innoteſcit, quando Hebræi vocati ſunt Judæi. Jam porro *quæritur*: An eodem illo tempore etiam Lingua Hebræa vocata fuerit *Judaica?*

Reſpondeo. Hoc non adeo clarum eſt. Saltem 2. *Reg.* 18. 26. & *Jeſ.* 36. 11. fit mentio linguæ יְהוּדִית *Judaicæ*, quando Hiskiæ miniſtri dicebant Rabſaki: *ne alloquitor nos Judaicè*, id eſt, Hebraicè. Hoc colloquium dicitur inſtitutum annis 123. ante captivitatem Babylonicam: ergo ad minimum illo tempore Lingua Hebræa vocata fuit *Judaica.*

XVII. *Tertiò quæritur.* Utrum nomen *Judæi* ſit tantummodo nomen generationis naturalis; an vero etiam profeſſionis?

Reſpondeo. Aff. poſt. Nam ſi nomen Judæi tantummodo denotaret generationem naturalem, tum nemo poſſet fieri Judæus: ſed in libro Eſtheræ cap. 8. v. 17. legimus, quod רַבִּים מֵעַמֵּי הָאָרֶץ מִתְיַהֲדִים *Multi ex populis terræ facti ſint Judæi.* Atqui illi non ſunt facti Judæi per generationem. Quare ergo dicuntur facti Judæi? Quia fidem Judæorum profeſſi fuerunt. Paraphraſtes exponit hoc verbum מתיהדים *Judæi facti ſunt* per מִתְגַּיְרִין *proſelyti facti ſunt.* Ex his manifeſtum

festum est, quod nomen *Judai*, præter generationem naturalem, etiam significet professionem religionis Judaicæ.

III. *De Appellatione* Cananæa.

XVIII. Tertium nomen primæ linguæ est, quod *Cananaa* nominatur. Ejus appellationis fit mentio *Jes.* 19. 18. ubi Textus sacer ait: *Tempore illo erunt quinque civitates in terra Ægypti loquentes* שְׂפַת כְּנַעַן *labium*, id est, linguam *Canaan.*

Quaritur. Quare hæc lingua prima vocatur lingua *Canaan.*

Respondeo 1. Non vocatur ideo Lingua Canaan, quia Cananitæ sive posteri Canaan eâ fuerunt usi. Nam Canaan fuit maledictus, & cum aliis etiam auctor ædificationis molis Babylonicæ: & propterea ipse & posteri ejus participes fuerunt confusionis linguarum. Per consequens, cum hic per Linguam Canaan intelligatur Lingua Hebræa, quâ Cananitæ non fuerunt usi: ergo hæc lingua, cujus Jesaias fecit mentionem, non vocatur Canaan, quia Cananitæ eâ fuerunt usi. Nam incolæ Canaan aliam linguam, natam ex confusione, usurpárunt.

2. Nullibi in S. Scriptura legimus, quod Lingua Cananæorum tum vocata fuerit *Cananaa*, cum Cananæi adhuc terram Canaan possiderent: sed postquam diu pulsi fuerunt Cananæi, tum demum hæc lingua nomine Canaan fuit insignita.

3. Per Linguam Canaan intelligitur ipsissima Lingua Hebræa, quæ vocatur Canaan, quia Judæi, expulsis Cananæis, terram Canaan inhabitabant; non vero quia Cananæi Linguâ Hebræâ fuerunt usi. Sunt nonnulli, qui statuunt Linguam Hebræam etiam vocari Cananæam, quia Hebrææ valde fuit affinis; sed illam sententiam ut minus probabilem suprà refutavimus.

XIX. Sed *rogabit* nonnemo: An ergo Jesaias in loco prædicto prædicit Ægyptios tempore gratiæ loquuturos esse Hebraicè?

Respondeo. In Annotationibus versionis Belgicæ *labium Canaan*, cujus Jesaias facit mentionem, sic explicatur: *Ægyptii loquentur de verbo Dei quod Linguâ Canaan, id est, Hebræâ conscriptum est.* Vatablus verò paulo aliter exponit: *Labio Canaan, quasi Scriptura diceret tempore gratiæ erit tantum commercii Judæis cum Ægyptiis, ut multæ urbes Ægypti sint loquuturæ sermone Hebræo.*

IV. De

IV. *De Appellatione* Sancta.

XX. Sequitur nunc quartum nomen, quo lingua prima vocatur Lingua *Sancta.* Judæi hodierni vix ullo alio nomine linguam primam indigitant quàm hoc nomine: Hebraicè enim eam vocant לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ *linguam sanctitatis*, vel לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ vel הַקְּדוֹשָׁה *linguam sanctam.*

Primò quæritur. Ob quam causam lingua prima à Judæis vocatur *Lingua Sancta?*

Respondeo. Auctores in assignandâ causâ, ob quam hæc lingua vocetur *Sancta*, non conveniunt.

1. Quidam ajunt, quod hæc lingua prima vocetur *Sancta*, quia Deus, qui est Sanctus, hujus linguæ auctor est. Deus enim linguam Hebræam Adamo instillavit: & quia opus aliquando nomen accipit ab auctore, ideo putant hanc linguam vocari sanctam, quia Deus sanctissimus hanc linguam creavit.

Sed hæc sententia rejicitur. Nam sic omnia Dei opera possent vocari sancta, quia Deus omnium operum auctor est; & sic hoc epitheton sanctitatis soli Linguæ Hebrææ non competeret.

2. Alii rejectâ hâc sententiâ statuunt linguam primam etiam ab Auctore vocari sanctam; sed tum *Sanctam* explicant per incorruptibilem & æternam: quia sicuti Deus, qui est auctor hujus linguæ, est æternus, sic etiam hæc lingua est æterna, & in æternum mansura.

Sed nec hæc sententia placet: quia tum potius lingua prima esset vocanda lingua *æterna* & *incorruptibilis* quàm *sancta.*

3. Sunt qui propter *formam internam* hanc linguam titulo sanctitatis coronant, scil. ob summam ejus perfectionem, quæ consistit in emphasi verborum, quâ verba exprimunt naturam & proprietatem rerum: ex. gr. חַוָּה *Eva* nomen accepit ab effectu, quia fuit vivificatrix & mater omnium viventium.

Verum efficacia significationum dat huic linguæ quidem excellentiam quandam, sed ea non acquirit ipsi titulum sanctitatis.

4. Non desunt, qui hanc linguam nominari *sanctam* volunt, quia populus Judaicus, utpote in Veteri Test. Sanctus, eâ linguâ usus fuit. Rationem hujus assertionis hanc dant, quia linguæ sæpissimè nomen accipiunt à populo qui eâ utitur. Hoc apparet in Danielis Capite 1. ubi

ubi mentio fit *Lingua Chaldæorum*, quæ sic vocabatur, quia Chaldæi eâ utebantur.

5. Alii hanc linguam sanctam nominari ajunt à *Terra sancta*, scil. à terra Israëlis, in quâ Israëlitæ usi fuerunt hâc linguâ: nam terra illa vocatur terra sancta, Ezech. 20. 40. *In monte sanctitatis meæ*: & Jes. 64. 9. urbes terræ Israëlis vocantur *urbes sanctitatis*. Sic Lingua Gallica nomen accepit à terra: nam vocatur *Gallica*, quia habitatores, habitantes in Gallia, eâ linguâ utuntur.

Sed hæ duæ sententiæ, quæ vel à subjecto scil. populo, vel à terra hanc linguam vocari *sanctam* ajunt, non arrident: nam nec populus nec terra in se inhærentem habuerunt sanctitatem, à quâ hæc lingua vocari potuit *sancta*. Præterea populus Judaicus sæpissime præcepta Dei graviter transgressus est; unde non videtur verosimile hoc epitheton sanctitatis huic linguæ propter populum concessum fuisse.

6. Nonnulli defendunt hanc linguam vocari *sanctam*, quia in hac lingua nulla occurrunt vocabula proprie denotantia pudenda viri aut mulieris, vel etiam actum venereum; sed hæc omnia exprimuntur & circumscribuntur vocabulis tropicis & metaphoricis. Hanc sententiam defendit Maimonides.

Sed hæc sententia falsa est propter has duas rationes. *Primò*: quia in Lingua Hebræa occurrunt tales voces, quæ auditu quodammodo sunt obscœnæ: ex. gr. verbum שָׁגַל *coïre* significat propriissimè ipsum actum venereum; ac proinde Judæi pro eo utuntur verbo honestiori שָׁכַב *cubuit*.

Secundò: Posito & non concesso, quod non dentur in lingua sancta talia vocabula, inde tamen hæc lingua non potuit vocari *sancta*, sed potius vocanda fuisset *Casta & Verecunda*.

7. Denique quamplurimi inveniuntur auctores, qui ajunt hanc linguam à Veteribus *sanctam* fuisse vocatam, quia Vetus Testamentum, in quo sunt oracula & præcepta Dei sancta, hâc linguâ conscriptum est; & sic à materiâ Veteris Testamenti sanctâ hæc lingua vocata fuisset *sancta*. Hæc sententia ultima maximè arridet; quam etiam videtur confirmare Apostolus tum in 2. Epistola ad Timotheum *cap.* 3. *v.* 15. ubi Idem Scripta Veteris T. vocat *τὰ ἱερὰ γράμματα sacras literas*, tum etiam in Epistola ad Romanos *cap.* 1. *v.* 2. ubi eadem appellat *γραφὰς ἁγίας scripturas sanctas*.

XXI. Ex his antecedentibus concludo: quod si auctores ad unam tantum-

tantummodo causam respexerint in dando titulo *sanctitatis*, quod ad nullam aliam causam respexerint, quàm ad hanc ultimam, quâ lingua prima vocatur *sancta*, quia materia Veteris Test. est sancta. Sed fortasse primi auctores etiam ad alias ex præcedentibus causis respexerunt. Ut ut sit; arbitror ultimam sententiam esse verosimiliorem. Nihilominus jam lingua prima propter alias causas etiam potest vocari sancta, scil. (uti ait doctissimus Buxtorfius in Dissertatione prima). " Quia im-
" mediatè auctorem habet *Deum*, qui ipsa est קֹדֶשׁ *Sanctitas*, qui etiam
" eâ primò usus est in primo hominum alloquio, uti visum: *Sancta*
" merito dicitur, quia *Lex* Dei *Sancta*, Oracula Dei *Sancta*, Scriptura
" Prophetarum *sancta*, &c. hâc linguâ sunt conscripta; imo quia illa ho-
" die nullibi amplius pura, quam in *Libris Sacris* existit: *Sancta* me-
" ritò dicitur, quia niveo pudore ubique verecunda, profana *sanctè*,
" turpia castè & verecundè profert, & vocabulis obscœnis, quæ à pu-
" doris lege abeunt, vel destituta est, vel non *sæpe* utitur, *Sancta* est
" ob summam perfectionem, quàm à perfectissimo auctore consecuta
" est, prout etiam alia hanc ob causam *Sancta* vel *Divina* appellare so-
" lemus. *Sancta* etiam vocari potest propter *Populum* olim *Sanctum*,
" cujus hæc lingua erat peculium; propter *Terram Sanctam*, in qua ex-
" ercebatur; propter *Urbem Sanctam* & *Templum Sanctum*, ubi Sacra eâ
" linguâ peragebantur. „

XXII. *Secundò quæritur.* Quando & ubi lingua prima vocata est lingua *sancta*.

Respondeo. Tempus hujus denominationis difficulter potest determinari: nam lingua prima nullibi in toto Veteri T. vocatur *sancta*; sed in Paraphrasi Hierosolymitana ad Geneseos Caput 11. v. 1. voces שָׂפָה אֶחָת *sermo unus* explicantur per לִישָׁן קוּדְשָׁא *linguam sanctam.* Etiam Paraphrasis Jonathæ eodem modo *sermonem unum* explicat: sed quando illæ Paraphrases sint compositæ, non adeo certum est. Etiam Salomon Jarchi, Aben Ezra, qui circa undecimum à nato Christo sæculum vixerunt, primam linguam vocant *sanctam*.

Communis Doctorum sententia est hoc epitheton *sanctitatis* linguæ primæ esse datum in ipsa captivitate Babylonica, vel paulo post eandem; & quidem eum in finem, ut linguam Hebræam à lingua Chaldaica, utpote profanâ, & quam in captivitate Babylonica didicerant, distinguerent. Pentateuchus olim & adhuc hodie prælegitur, preces etiam linguâ sanctâ recitantur: & propterea illa lingua in vel post

captivitatem Babylonicam videtur vocata *sancta*, ut distingueretur à Lingua Chaldæorum, quam Judæi in captivitate Babylonica didicerant. Quod Judæi à temporibus Ezræ Legem in publicis synagogis Hebraicè, etiamsi eandem in tali lingua non intelligerent, prælegerint, hoc testatur Maimonides in Pandectis Juris Hebræi de precibus & benedictione Sacerdotum *cap.* 12. §. 10. ubi præterea addit, quod lector publicus unum tantum versum ex Lege Hebraicâ legerit, & tum tam diu tacuerit, usque dum interpres eundem interpretatus fuisset; & quod tum iterum lector publicus alium versum tali modo legerit, & sic deinceps. Putamus linguam primam vocatam fuisse Linguam *Sanctam* ad distinguendum hanc linguam à Lingua Chaldaica. Etiam nullo modo videtur verosimile, quod hæc lingua hoc epitheton sanctitatis acceperit ante captivitatem Babylonicam; quia nullibi S. Scriptura ejus tituli mentionem facit.

A captivitate igitur Babylonica usque ad hodiernum diem hæc lingua prima hoc titulo sanctitatis fuit insignita. Etiam Professores, qui hanc linguam docuerunt, vocati sunt *Linguæ Sanctæ* Professores. Hunc titulum sanctitatis nemo ex Doctoribus tam Judæorum quàm Christianorum Linguæ Hebrææ ademit; sed omnes Doctores tam antiqui quàm recentes hanc linguam vocârunt *sanctam*, & procul omni dubio usque ad finem mundi eodem titulo denominabunt.

V. *De Appellatione* Pura.

XXIII. *Quintum* & ultimum ephitheton linguæ primæ est, quo nominatur lingua *Pura*. Nomen hoc perquam rarum est, imo fere inter Judæos obsoletum; attamen in S. Scriptura est usitatum, scil. Zeph. 3.9. *Tum mutabo in populis* שָׂפָה בְרוּרָה labium purum *sive electum*, *ut omnes invocent nomen* JEHOVÆ, *ut serviant ei humero uno*. Explico בְּרוּרָה per *purum* sive *electum*: quia Radix ברר utrumque significat, scil. *purgare* & *eligere*. Paraphrasis Jonathæ explicat vocem ברורה per בְּחִיר *electum*, & Versio Belgica per *purum*.

XXIV. De hoc titulo *quæritur primò*. Utrum per *labium purum* intelligatur peculiaris quædam lingua, & quidem Hebraica; an vero tantummodo pura professio veræ religionis.

Respondeo. Mihi verosimile videtur, quod hic intelligatur certa quædam lingua, & quidem Hebraica. Hanc sententiam confirmat Aben Ezra ad hunc locum, qui expressè in Commentariis suis שָׂפָה בְּרוּרָה

ברורה *labium purum* exponit per לשון הקדש *linguam sanctam.* Etiam David Kimchi allegat in Commentariis suis ex Aben Ezra hanc expositionem. Abarbanel in Commentariis super Prophetis posterioribus ad hunc locum *pag.* 272. etiam *labium purum* explicat per *linguam sanctam.* Etiam scimus in explicatione verborum non facile esse recedendum à sententia Rabbinorum, nisi sufficiens ratio contrarium suadeat.

Deinde *labium purum*, cujus *Zephania* capite tertio fit mentio, voca- Jes. 19. 18. *labium Canaan*; & probavimus suprà per labium Canaan intelligi Linguam Hebræam, & in Zephaniæ loco per *labium purum* intelligitur Lingua Canaan: nam eadem est utrobique prophetia. Ergo per *labium purum* intelligitur Lingua Hebræa. Zephanias tamen in dicto loco non vult, quod gentes tempore Novi Test. loquuturæ sint *labium purum* sive *Hebraicum.* Nam verba Textus sic videntur explicanda: *Reddam in populis labium purum*, hoc est, ego faciam eos loqui verba Dei, quæ linguâ purâ, hoc est, Hebræâ descripta sunt.

XVX. *Secundò quæritur.* Quare lingua prima vocatur *labium purum?*

Respondeo. Quia eloquia Dei sunt pura: sic ait Psalmista Psal. 19. 9. *Præceptum Dei est* בָּרָה *purum.*

Atque hæc hoc tempore dicta sufficiant de quinque nominibus, quibus lingua prima insignitur.

DISSERTATIO VIGESIMA-SECUNDA, QUÆ EST

DE MASORA.

PARS PRIMA.

§. 1. *Hic datur plenior explicatio Masoræ, quam in Jona illustrato.*
2. *Masora tribus modis Hebraicè scribitur.*
3. *Descendit à* מָסַר tradidit, *cujus correlatum est* קִבֵּל accepit.
4. *Ea definitur. Auctores ejus vocantur Masorethæ.*
5. *Docetur ubinam habeatur Masora. Ea magna ex parte periit.*
6. *Masorethæ in genere versati sunt circa totum Vetus Test. & in specie circa octo partes Veteris Testamenti.*
7. *Primò circa* literas *majores, minores, suspensas, inversas, irregulares, medias librorum, finales, non finales, & circa numerum literarum cujusque libri & sectionis.*

8. *Secundò Masoretha crisin suam circa* vocales, *vocibus jam adscriptas, instituerunt.*
9. *Tertiò etiam circa* accentus.
10. *Quartò Masoretha considerârunt* voces *plenas, defectivas; earum situm, locum & significationem; etiam eas de quarum Syntaxi & structura quis dubitare posset; etiam multas voces simplices & quindecim voces punctis supernè coronatas numerârunt.*
11. *Ipsi auctores librorum non adscripserunt quindecim vocibus superna puncta.*
12. *Illa puncta sunt adscripta ante confectum Talmud.*
13. *Quintò. Masoretha numerârunt* versus *singulorum librorum, Sectionum legalium, medios versus, & multorum librorum simul; etiam varias affectiones versuum considerârunt; denique 27. versus annotârunt, in quorum medio est hiatus.*
14. *Enumerantur octodecim loca qua vulgò* תקון סופרים Ordinatio *sive* correctio Scribarum *vocantur.*
15. *Galatinus ex 18. illis vocibus male probat Textum esse corruptum.*
16. *Scriba sunt ipsi auctores librorum, qui octodecim illa loca ita scripserunt uti jam in Textu scripta inveniuntur.*
17. *Recensentur quinque voces, qua vocantur* עטור סופרים. ablatio Scribarum.
18. *Ipsi auctores librorum non addiderunt illis quatuor ad minimum vocibus literam Vau.*

SECTIO I.

IN Jona Illustrato nonnulla de Masora proposuimus; quia ibi Masoræ parvæ & Masoræ magnæ varia exempla; in Bibliis majoribus ad Jonam annotari solita, in medium protulimus: sed quandoquidem multo plura de Masora proferri possunt, ideo in hoc Philologo Hebræo, in quo ex professo quæstiones Philologicas tractamus, pleniorem Masoræ tractatum damus.

II. Antequam de materia Masoræ in specie agamus, prius nomen, ejusque origo & definitio inspicienda veniunt.

Masora est vox origine Hebraica, & apud Hebræos tribus modis hebraicè solet efferri. Dicitur enim Hebraicè מָסוֹרָה *Masora*, מָסוֹרֶת *Masoreth*, & מַסּוֹרֶת *Massoreth.* Horum trium nominum primum est omnium frequentissimum: dicimus enim communiter Masora, & rarò Massoreth.

III. Hæc

III. Hæc tria nomina in genere significant *traditionem* manualem vel oralem: derivantur enim à מָסַר *tradidit*. Hoc verbum מסר, significans *tradidit*, tantum bis in Bibliis, scil. Numerorum *capite* 31. *v.* 5. & ejusdem capitis versu 16. invenitur. In genere hoc verbum מסר dicitur (ut Elias Levita ait) *de rebus*, nonnunquam etiam de personis, *quas homo tradit sive committit in manum alterius, ut eam pro lubitu recipiat in potestatem suam.* Hoc in loco מסר *tradidit* sumitur de rebus animo conceptis, de doctrina & scientia, de consiliis & secretis, quæ unus alterum docet, & quasi in manus tradit.

Verbi מָסַר correlatum est קִבֵּל *accipere*, à quo derivatur קַבָּלָה *Kabbala*, quæ propriè, ex sententia Judæorum, denotat studium, quod versatur circa altissima Legis mysteria, quæ vocibus, punctis, accentibus musicis, & præcipue literis continentur, ex quarum mutatione, transpositione, in numeros resolutione, aliisque modis mysteria, sed sæpissimè tantum nugatoria, eliciuntur.

IV. Vidimus nomen & originem Masoræ, jam porro definitionem inspiciamus. *Masora* (definiente Buxtorfio) est doctrina Critica, à priscis Hebræorum sapientibus, circa Textum Hebræum sacræ Scripturæ, ingeniosè inventa, qua versus S. Scripturæ, ejusque voces & literæ numeratæ, omnisque ipsarum varietas notata, & suis locis cum singulorum versuum recitatione indicata est; ut sic genuina ejus lectio conservetur, & ab omni mutatione aut corruptione in æternum præservetur, & validè præmuniatur.

Vel brevius: Masora est doctrina critica, quæ versatur circa rectam lectionem vocum, quoad literas, vocales, accentus, &c.

Auctores, qui hanc Masoram conscripserunt, vocati sunt Masorethæ. Et quia illi Masorethæ versus, voces & literas cujusque libri etiam numerârunt, ideo vocati sunt סוֹפְרִים *Numeratores.*

V. Per Masoram ergo intelliguntur illæ annotationes, quæ in Bibliis Cl. Buxtorfii immediatè supra & infra Textum Hebræum, & nonnunquam ab ejus latere, atque præcipuè in fine illorum Bibliorum post Textum Hebræum ordine Alphabetico collocantur. In Jona Illustrato & in Joële Explicato Masora parva disposita est à latere Textus Hebraici, sed magna immediatè sub Textu Hebræo, hoc est, inter Textum Hebræum & Commentaria Rabbinorum collocata est. Ubique ferè per tota Biblia Buxtorfiana & Bombergiana conspicitur Masora: attamen non integra, prout olim fuit, in illis Bibliis

invenitur. Nam Masora magná ex parte periit; adeo ut jam vix dimidium ejus amplius supersit; quod etiam non mirum: nam Judæis jam longo tempore nullibi tutò vivere licuit: sed semper sub aliorum, & nonnunquam sub tyrannorum dominio habitârunt, qui aliquando Judæorum scripta disruperunt, & Vulcano dederunt.

VI. Explicato nomine Masoræ, & propositâ ejus origine ac definitione, ad ejus causas tum internas, tum etiam externas descendemus.

Quæritur igitur in principio: Quænam est materia Masoræ? Sive circa qualia Masorethæ fuerunt versati?

Respondeo. Masorethæ in genere crisin suam instituerunt circa totum Vetus Testamentum Hebraicum, numerando omnes libros sacros & canonicos, ac eliminando è numero canonicorum libros profanos & non canonicos; sed in specie etiam versati fuerunt circa minimas partes S. Scripturæ, hoc est, circa hæc octo sequentia.

1. Circa *consonantes* Veteris Testamenti.
2. Circa ejusdem *vocales.*
3. Circa *accentus* Hebraicos.
4. Circa *integras voces* Veteris T.
5. Circa *versus* Biblicos.
6. Circa *octodecim voces*, quæ vulgo vocantur תִּקּוּן סוֹפְרִים *ordinatio* sive *correctio Scribarum.*
7. Circa *quinque voces*, quæ vulgo nominantur עִטּוּר סוֹפְרִים *ablatio Scribarum.*
8. Circa *notas marginales*, quæ vulgo קְרִי וּכְתִיב *Keri & Cetib* vocantur.

De septem prioribus partibus agemus hâc Dissertatione, & de ultimâ parte differemus Dissertationibus vigesima tertia & vigesima quarta.

I. *De Consonantibus.*

VII. *Primò.* Masorethæ versati fuerunt circa *consonantes* Veteris Testamenti variis modis.

1. Masorethæ annotârunt in Veteri Test. triginta circiter literas, quæ cæteris literis, alibi occurrentibus, multo *majores* sunt: duo exempla occurrunt *Deut.* 6. 4. in verbo שמע *audi* & in nomine אחד *unus.* In his vocibus pinguntur literæ ע & ד majores quàm in aliis locis pingi

pingi solent. Hinc posteriores Judaei varia mysteria elicuerunt, quae fere in nugas mutata sunt.

2. Etiam Masorethae observârunt circitèr triginta tres literas *minores*. Exemplum occurrit *Genes.* 2. 4. in verbo בהבראם *quando creata erant illa*. Haec Litera He in plerisque Bibliis minori formâ describitur.

3. Masorethae etiam annotârunt quatuor literas *suspensas*, quae non in eâdem regulâ juxta alias literas collocantur, sed quae supra easdem scribuntur. Ex. gr. *Psal.* 80. 14. in nomine מיער *ex sylva*, litera ע in multis Bibliis non scribitur in eâdem rectâ lineâ cum aliis literis, sed multum eminet supra alias literas.

4. Etiam attenderunt ad novem literas *inversas*, quarum duae in nonnullis Bibliis inversâ figurâ scriptae inveniuntur: ex. gr. *Num.* 10. 35. in verbo בנסע *in proficiscendo:* sed in quibusdam Bibliis Hebraicis nullae literae inversâ figurâ exaratae occurrunt.

5. Masorethae considerârunt tres literas irregulares, scil. duas literas *Mem* & unam *Nun*: harum una litera *Mem* finalis occurrit in medio *Jes.* 9. 6. in voce לםרבה. Deinde altera litera Mem intermedia invenitur in fine, *Nehem.* 2. 13. in pronomine הם. Denique litera *Nun* intermedia scribitur in fine, *Job* 38. 1. in praepositione מנ. De his quinque antecedentibus, scil. de literis majoribus, minoribus, suspensis, inversis, & de tribus aliis literis vide suprà Dissertationem decimam, ubi omnia loca enumerantur, in quibus hae diversae literae occurrunt.

6. Masôrethae annotârunt cujusque libri tam majoris quàm minoris *mediam* literam: ex. gr. *Levit.* 11. 42. occurrit vox גחון *venter*. Masora notat literam *Vau* in illa voce esse mediam literam totius Pentateuchi. In *Psal* 80. 14. occurrit vox מיער *ex Sylva*, in qua, ut ajunt Talmudistae, litera ע (*Ajin*) est media litera totius Psalterii.

7. Masorethae numerârunt omnes literas *finales*, scil. quoties haec vel illa litera finalis in Bibliis occurrit. Exempli gratia, in Bibliis Hebraicis inveniuntur, secundùm supputationem Masoretharum, literae *Caph* finales 10981. literae *Mem* 24973. literae *Nun* 8719. literae *Pe* 1975. & literae *Tzade* 4872. Hae simul collectae constituunt literas 51520. finales. Ergo ex sententia Masoretharum 51520. literae finales in Veteri Test. occurrunt.

8. Etiam numerârunt illas quinque supradictas in medio scriptas: ex. gr. in Veteri T. inveniuntur literae *Caph* intermediae 37272. literae *Mem*

invenitur. Nam Masora magnâ ex parte periit; adeo ut jam vix dimidium ejus amplius superſit; quod etiam non mirum: nam Judæis jam longo tempore nullibi tutò vivere licuit: ſed ſemper ſub aliorum, & nonnunquam ſub tyrannorum dominio habitârunt, qui aliquando Judæorum ſcripta diſruperunt, & Vulcano dederunt.

VI. Explicato nomine Maſoræ, & propoſitâ ejus origine ac definitione, ad ejus cauſas tum internas, tum etiam externas deſcendemus.

Quæritur igitur in principio: Quænam eſt materia Maſoræ? Sive circa qualia Maſorethæ fuerunt verſati?

Reſpondeo. Maſorethæ in genere criſin ſuam inſtituerunt circa totum Vetus Teſtamentum Hebraicum, numerando omnes libros ſacros & canonicos, ac eliminando è numero canonicorum libros profanos & non canonicos; ſed in ſpecie etiam verſati fuerunt circa minimas partes S. Scripturæ, hoc eſt, circa hæc octo ſequentia.

1. Circa *conſonantes* Veteris Teſtamenti.
2. Circa ejuſdem *vocales.*
3. Circa *accentus* Hebraicos.
4. Circa *integras voces* Veteris T.
5. Circa *verſus* Biblicos.
6. Circa *octodecim voces*, quæ vulgo vocantur תִּקּוּן סוֹפְרִים *ordinatio* ſive *correctio Scribarum.*
7. Circa *quinque voces*, quæ vulgo nominantur עִטּוּר סוֹפְרִים *ablatio Scribarum.*
8. Circa *notas marginales*, quæ vulgo קְרִי וּכְתִיב *Keri & Cetib* vocantur.

De ſeptem prioribus partibus agemus hâc Diſſertatione, & de ultimâ parte diſſeremus Diſſertationibus vigeſima tertia & vigeſima quarta.

I. De Conſonantibus.

VII. *Primò.* Maſorethæ verſati fuerunt circa *conſonantes* Veteris Teſtamenti variis modis.

1. Maſorethæ annotârunt in Veteri Teſt. triginta circiter literas, quæ cæteris literis, alibi occurrentibus, multo *majores* ſunt: duo exempla occurrunt *Deut.* 6. 4. in verbo שמע *audi* & in nomine אחד *unus.* In his vocibus pinguntur literæ ע & ד majores quàm in aliis locis pingi

pingi solent. Hinc posteriores Judæi varia mysteria elicuerunt, quæ fere in nugas mutata sunt.

2. Etiam Masorethæ observârunt circitèr triginta tres literas *minores*. Exemplum occurrit *Genes.* 2. 4. in verbo בהבראם *quando creata erant illa.* Hæc Litera He in plerisque Bibliis minori formâ describitur.

3. Masorethæ etiam annotârunt quatuor literas *suspensas*, quæ non in eâdem regulâ juxta alias literas collocantur, sed quæ supra easdem scribuntur. Ex. gr. *Psal.* 80. 14. in nomine מיער *ex sylva*, litera ע in multis Bibliis non scribitur in eâdem rectâ lineâ cum aliis literis, sed multum eminet supra alias literas.

4. Etiam attenderunt ad novem literas *inversas*, quarum duæ in nonnullis Bibliis inversâ figurâ scriptæ inveniuntur: ex. gr. *Num.* 10. 35. in verbo בנסע *in proficiscendo:* sed in quibusdam Bibliis Hebraicis nullæ literæ inversâ figurâ exaratæ occurrunt.

5. Masorethæ considerârunt tres literas irregulares, scil. duas literas *Mem* & unam *Nun*: harum una litera *Mem* finalis occurrit in medio *Jes.* 9. 6. in voce לםרבה. Deinde altera litera Mem intermedia invenitur in fine, *Nehem.* 2. 13. in pronomine המ. Denique litera *Nun* intermedia scribitur in fine, *Job* 38. 1. in præpositione מנ. De his quinque antecedentibus, scil. de literis majoribus, minoribus, suspensis, inversis, & de tribus aliis literis vide suprà Dissertationem decimam, ubi omnia loca enumerantur, in quibus hæ diversæ literæ occurrunt.

6. Masorethæ annotârunt cujusque libri tam majoris quàm minoris *mediam* literam: ex. gr. *Levit.* 11. 42. occurrit vox גחון *venter.* Masora notat literam *Vau* in illa voce esse mediam literam totius Pentateuchi. In *Psal* 80. 14. occurrit vox מיער *ex Sylva*, in qua, ut ajunt Talmudistæ, litera ע (*Ajin*) est media litera totius Psalterii.

7. Masorethæ numerârunt omnes literas *finales*, scil. quoties hæc vel illa litera finalis in Bibliis occurrit. Exempli gratia, in Bibliis Hebraicis inveniuntur, secundùm supputationem Masoretharum, literæ *Caph* finales 10981. literæ *Mem* 24973. literæ *Nun* 8719. literæ *Pe* 1975. & literæ *Tzade* 4872. Hæ simul collectæ constituunt literas 51520. finales. Ergo ex sententia Masoretharum 51520. literæ finales in Veteri Test. occurrunt.

8. Etiam numerârunt illas quinque supradictas in medio scriptas: ex. gr. in Veteri T. inveniuntur literæ *Caph* intermediæ 37272. literæ *Mem*

Mem 52805. literæ *Nun* 32977. literæ *Pe* 20750. & literæ *Tzade* 16950.

Raf Saadia Gaon circa annum Christi 927 composuit carmen Hebraicum, in quo subtiliter expressit numerum literarum, quoties unaquæque litera tam finalis quam intermedia in Veteri Test. contineatur. Carmen hoc invenitur in Tyberiade Buxtorfii capite 18. Nos breviter hic schema dabimus, ex quo numerus omnium literarum tam finalium quàm intermediarum in Veteri Testamento (vel ut aliis placet in solo Pentateucho; aut in Prophetis & Hagiographis simul) occurrentium innotescet:

א	*Aleph*	42377.	ל	*Lamed*	41517.
ב	*Beth*	38218.	מ	*Mem*	77778.
ג	*Gimel*	29537.	נ	*Nun*	41696.
ד	*Daleth*	32530.	ס	*Samech*	13580.
ה	*He*	47754.	ע	*Ajin*	20175.
ו	*Vau*	76922.	פ	*Pe*	22725.
ז	*Zain*	22867.	צ	*Tzade*	21822.
ח	*Heth*	23447.	ק	*Koph*	22972.
ט	*Theth*	11052.	ר	*Resch*	22147.
י	*Jod*	66420.	ש	*Schin*	32148.
כ	*Caph*	48253.	ת	*Tau*	59343.

Hæ literæ in unam summam collectæ constituunt 815280. literas. Nonnulli hunc numerum literarum interpretantur de toto Veteri Testamento; alii de solo Pentateucho; alii de Prophetis & Hagiographis simul. Ut ut sit, an hic numerus singularum literarum bene sit collectus & numeratus, non adeo constat.

Ipse supputationem literarum totius Veteris T. rudi minervâ institui, & dinumeravi primò paginas, deinde unius paginæ literas, & has per illas multiplicavi, sed inveni circiter 1128800. literas. Qui otio abundat, instituat tali vel simili modo supputationem literarum in diversarum editionum exemplaribus.

Schickardus in Bechinath Happeruschim pag. 47. superficiariâ supputatione literas Veteris Test. supputavit, & multo plures esse expertus est: & propterea putat in Masoretharum supputatione tantum comprehendi literas, quæ in Prophetis & Hagiographis inveniuntur, exce-

exceptis literis, quæ inveniuntur in Pentateucho Mosis, in quo solo, ex sententiâ Eliæ Levitæ, sunt literæ 600045. quæ si addantur ad numerum Masoretharum scil. 815280. exurgent 1415325. literæ; qui numerus ad meum literarum numerum, quem ego supputavi, propius accedit. Ut ut sit, saltem hinc apparet stupenda & incredibilis priscorum Judæorum in servandâ integritate Bibliorum diligentia: nam literas eum in finem numerârunt, ut Textum Hebræum purum inviolatum & integrum servarent, atque ut nemo quicquam vel adderet vel demeret.

9. Masorethæ etiam ad calculum revocârunt literas singulorum librorum Veteris Test. & literas singularum sectionum legalium. Exemplum ejus supputationis invenitur in fine Geneseos, ubi dicitur describi numerus literarum totius Geneseos, quæ enumerantur 4395. Sed ibi error est: nam ille numerus literarum ibi expressus non intelligitur de toto libro Geneseos, sed tantummodo de ultima ejus sectione, incipiente à versu 28. capitis 47. usque ad finem libri.

II. *De Vocalibus*.

VIII. *Secundò.* Masorethæ præcipue posteriores, scil. Tyberienses, aliique versati fuerunt circa *vocales*; non quidem eas invenerunt, sed à corruptelis conservârunt, & irregulares punctationes annotârunt, ne forte aliquis puncta in vocibus irregulariter punctatis mutare præsumeret. Qui punctorum inventionem etiam Masorethis Tyberiensibus adscribunt, eos toto cœlo errare demonstravimus suprà Dissertationibus 13. 14. 15. & 16. Sed si aliquis per Masorethas intelligat Esram & Viros Synedrii magni, qui primariò per Masorethas intelligi debent, iisque vocalium inventionem adscribat, ille sententiam maximè probabilem defendit. Saltem illis Tyberiensibus Masorethis nullo modo punctorum inventio tribuenda est.

Hinc *quæritur.* Quid ergo illi Tyberienses aliique doctores circa vocales fecerunt, si eas non invenerunt?

Respondeo. Illi tantum occupati fuerunt circa multarum vocalium rectam lectionem, earumque conservationem: Ex. gr. *Genes.* 1. 5. Masora magna ad dictionem לָאוֹר notat septies vocem illam cum Kametz ita notatam inveniri. Masora hanc vocem propterea annotavit, ne aliquis putaret sub *Lamed* debere scribi *Sche-*

va, prout aliàs tredecim vicibus scripta invenitur.

Similiter Jonæ *cap.* I. *v.* 6. occurrit verbum וַיִּקְרַב *& appropinquavit*, ad quod Masorethæ annotant illud quinquies inveniri scriptum cum Patach in fine.

Plurima talia exempla cuivis Biblia tantum aperienti & inspicienti occurrent. Hæ & similes notæ circa vocales non tantum Masorethis Tyberiensibus, sed etiam ipsi Prophetæ Ezræ adscribi possunt: nam hæ notæ plurimum faciunt ad conservandam S. Scripturam, in cujus conservatione multum desudavit Esras cum Viris Synagogæ magnæ. Et propterea nullo modo videtur absurdum statuere multas similes notas circa vocales esse observatas & annotatas ab Ezra. Posteriores Masorethæ notas ab Ezra observatas retinuerunt, & alias de novo excogitârunt; attamen iidem præcipuam Masoræ partem non composuerunt.

III. *De Accentibus.*

IX. *Tertiò.* Masorethæ etiam diligentem rationem habuerunt *accentuum*. Nam quoties alicubi vox aliqua accentu non communi notabatur, eum accentum annotârunt, & monuerunt talem accentum illo in loco requiri, etiamsi talis vox tali accentu communiter non notetur.

Ex. gr. Nomen בֵּן *filius* cum accentu tonico semper habet *Tzere*, sed ante *Makkaph* habet Sægol. Hæc est communis regula: sed Masora annotavit septies vocem בֶּן notari cum *Sagol* & accentu tonico, & quater cum *Tzere* ante *Makkaph.*

Similiter Jonæ *capite* I. *v.* 3. occurrit verbum בָּאָה cum accentu in ultima syllaba. Masora parva in margine annotat hoc verbum undecies in Bibliis inveniri cum accentu מלרע, hoc est, in ultimâ syllabâ.

Has & similes multas observationes circa accentus potuerunt observâsse Masorethæ posteriores; si nempe defendamus Ezram & Viros Synagogæ magnæ esse punctorum vocalium & accentuum primos auctores. Sed si dicamus ipsos Auctores librorum esse simul inventores punctorum, tum commodè possumus defendere Ezram & Viros Synagogæ magnæ esse præcipuos auctores hujus partis Masoræ, quæ versatur circa vocales & accentus.

IV. De

IV. *De Vocibus.*

X. *Quartò.* Masorethæ etiam attenderunt ad integras *voces* constantes consonantibus & vocalibus; & quidem diversis modis.

1. Masorethæ annotârunt voces מְלֵאִים *plenas*, hoc est, scriptas cum literis quibusdam quiescentibus, quæ aliàs solent vel possunt abesse.

Masora utitur *primò* hâc voce מָלֵא *plena* de vocibus, in quibus literæ *Vau* & *Jod* quiescentes expressæ sunt, ubi non semper exprimi solent. Masorethæ ad omnes voces plenè vel etiam defectivè scriptas non statim notas suas adjecerunt, sed præcipuè ad eas, quæ ex communi suo usu scribuntur plenè, & raró defectivè; & è contra ad eas etiam respexerunt, quæ communiter defectivè scribuntur, & nonnunquam plenè. Quando voces plenè scriptæ raró occurrunt, tunc annotârunt loca in quibus voces illæ plenè occurrunt; & quidem propterea, ut genuina vocum scriptio semper conservaretur.

Ex. gr. Masora *Gen.* 1. 12. notat verbum וַתּוֹצֵא *& protulit* bis inveniri plenè cum *Vau* in medio, quæ litera *Vau* semel abesse debet secundùm Masoram.

Similiter Geneseos *cap.* 2. *v.* 7. וַיִּיצֶר *& formavit* semel scribitur plenè cum duplici Jod, quum aliàs unum *Jod* ab hoc verbo semper absit.

Secundò. Masorethæ utuntur hâc voce מָלֵא de literâ *He* paragogicâ, additâ vel secundæ personæ Præteriti, vel Affixo ejusdem personæ כָה.

Exemplum personæ secundæ Præteriti occurrit *Psal.* 31. 6. in verbo פָּדִיתָה *redemisti.* Hoc verbum vocatur *plenum*: quia in fine addita est litera *He*, quæ illæso verbo posset abesse.

Affixi personæ secundæ exemplum extat Geneseos *cap.* 27. *v.* 7. in verbo וַאֲבָרֶכְכָה *& benedicam tibi.* Ad hoc verbum Masora in extremo latere annotat illud non amplius inveniri *plenè* cum *He* in Affixo כה.

2. E contra Masorethæ etiam considerârunt voces חֲסֵרִים *defectivas*, hoc est, scriptas sine literis quiescentibus *Jod*, *Vau*, *Aleph*, vel etiam sine finali *He.* Hæ literæ in aliis S. Scripturæ locis communiter illis vocibus adscribi solent; sed quando in quibusdam vocibus expressæ non sunt, tum illæ voces vocantur *defectiva*: nam eæ non habent illam literam quiescentem, expressam, quàm aliàs communiter habere solent. Singularum literarum defectivarum dabo unicum exemplum,

in quo una ex literis quiescentibus deest, quæ aliis in locis addi solet:

Ex. gr. *Jonæ* 1. 7. occurrit וַיַּפִּלוּ *& projecerunt*. Masora parva notat ad hoc verbum, ל׳ חָסֵר *non amplius esse defectivum*, scil. cum defectu literæ *Jod* ante *Lamed*. Nam secundùm regulam generalem ibi requiritur *Jod:* est enim in Conjugatione Hiphil: & per consequens plenè esset scribendum ויפילו cum Jod.

Exemplum deficientis literæ *Vau* occurrit *Jonæ* 2. 3. in verbo יְסֹבְבֵנִי *circumdedit me*, pro יסובבני cum Vau post Samech. Masora ad hoc verbum notat illud novies defectivè inveniri, scil. cum defectu literæ *Vau* in medio, quæ aliàs addi solet.

Defectus literæ א invenitur Levit. 11. 11. in verbo מָצָתִי *inveni*, pro מצאתי. In margine scribitur חָסֵר א *deficit Aleph:* nam secundùm regulas communes deberet in medio exprimi litera *Aleph*.

Denique *Ruth*. 1. *v*. 9. extat exemplum defectus literæ ה in verbo ומצאן *& invenite*, pro ומצאנה. Ad hoc verbum Masora parva notat, ל׳ חסר *non amplius esse defectivum*, scil. cum defectu literæ *He* in fine, quæ aliàs semper ibi adscribi solet.

3. Masorethæ etiam considerârunt *situm* & *locum* multarum vocum, an eæ essent in principio, in medio, vel in fine versuum. Singularum talium vocum dabo unicum exemplum.

Verbi gratiâ *Jonæ* 1. 2. occurrit verbum קוּם *surge* in principio illius versus. Masora notat hoc verbum novies inveniri in principio versus.

Deinde *Gen*. 6. 4. in medio versu habentur hæ voces אַחֲרֵי־כֵן *postea*. Masora parva notat has voces ita conjunctas *ter* in medio versu inveniri.

Denique *Genes*. 1. 1. versus ille primus finitur voce הָאָרֶץ *terra*. Masora marginalis scribit ad hanc vocem has literas, ג׳סְפּ׳ pro ג׳ סוֹף פָּסוּק hoc est, ter inveniri in fine versus.

4. Masorethæ etiam rationem habuerunt *significationum* in talibus vocibus, in quibus ambiguitas esse potuit.

Ex. gr. *Gen*. 26. 12. Masora notat ad nomen שְׁעָרִים, quod communiter significat *portas*, tantum hoc in loco significare *mensuras*, nec amplius in tali significatione in Bibliis occurrere; quod exprimit vocibus ל׳ בלישנא *non amplius extat in hac significatione*. Hanc crisin observa-

servârunt Masorethæ, ne aliquis fortè aliam significationem illi voci affingeret.

5. Masorethæ etiam notas suas addiderunt ad voces, quibus adscribi solet סְבִירִין *putantur*, quas aliter scribendas vel punctandas esse nonnulli *putare* possent; vel quia in aliis locis ita scribi solent, vel quia regulæ Syntaxeos aut Grammaticæ aliam scriptionem requirunt.

Ex. gr. *Genes.* 19. 23. inveniuntur hæc verba הַשֶּׁמֶשׁ יָצָא *sol prodibat.* Secundùm regulas Syntaxeos deberet esse יָצְאָה Genere fœm. quia שֶׁמֶשׁ *sol* ut plurimum Genere Fœm. usurpatur; ut *Exod.* 22. 3. זרחה השמש *ortus fuit sol* &c. Masora parva notat ad hoc ג׳ סבירין יצאה *tria putantur legi debere* יצאה Genere Fœminino. Masorethæ addiderunt hanc notam, ut lector certus esset hanc lectionem verbi יצא Genere Masc. etiamsi sit contra regulas Syntaxeos, esse nihilominus veram: & propterea per illam notam voluerunt indigitare illud verbum Masculinum à nemine in genus Fœmininum esse mutandum.

6. Masorethæ etiam sub censuram revocârunt *structuram* quarundam vocum, quæ non secundùm communem modum vel cum aliis vocibus vel cum literis servilibus construuntur.

Irregularis structura vocis cum alia voce extat 2. *Reg.* 20. *v.* 13. ubi occurrit hæc verborum constructio, וַיִּשְׁמַע עֲלֵיהֶם *& auscultavit eis.* Masora magna observat hanc structuram esse contra communem regulam: nam communiter verbum שָׁמַע significans *auscultare* conjungitur cum præpositione אֶל; ideoque eadem Masora annotat ad hanc structuram כל לשון שמיעה אל במ יב על, id est, Hoc verbum in hac significatione requirit אל, sed excipiuntur duodecim loca, quæ ibi adferuntur, in quibus hoc verbum construitur cum præpositione עַל.

Irregularis & inconsueta structura vocis cum litera aliqua servili occurrit Geneseos *cap.* 42. *v.* 16. ubi Masorethæ ad verbum וְיִקַּח *& accipiet* notant ל׳ רפ *non amplius extat raphatum*, hoc est, lene, scil. cum Scheva sub Vau, & sine *Dagesch* post *Vau:* aliter enim semper scribitur וַיִּקַּח cum *Patach* sub *Vau* sequente *Dagesch.*

7. Masorethæ etiam, ne aliquis voces aliquas adderet vel demeret, infinitas ferè voces *numerârunt.*

Ex. gr. *Jona* 2. 6. Masora magna annotat ad לְרֹאשִׁי *capiti meo* eam vocem quater inveniri in Bibliis.

Sic in eodem libro Jonæ *cap.* 3. *v.* 6. ad verbum וַיַּעֲבֵר Masora notat novies hoc verbum occurrere. Aliquando Masorethæ libros vel Veteris T. partes, in quibus hæ voces inveniuntur, addunt.

8. Masorethæ in Veteri T. attenderunt ad *quindecim* voces supernè uno vel pluribus punctis notatas, quarum decem occurrunt in Lege, quatuor in Prophetis, & una in Hagiographis. Hæc puncta nec vocales sunt, nec accentus, & tamen ea passim instar vocalis Cholem illis quindecim vocibus supernè inveniuntur adscripta. Judæi antiqui varia mysteria excogitârunt, quæ putârunt per illa puncta fuisse denotata. Hæc omnia loca adferuntur à Clariss. Buxtorfio in Tiberiade cap. 17. & in ejusdem Thesauro Grammatico cap. 5.

Nos breviter voces punctis illis coronatas hic dabimus, & simul loca addemus in quibus hæ voces punctatæ inveniuntur.

Decem voces punctatæ, in Pentateucho extantes, sunt sequentes.

1. וּבֵינֶיךָ *& inter te*, Gen. 16. 5. Punctum est supra literam *Jod* posteriorem. Masorethæ putârunt literam *Jod* non frustra esse additam; quia hæc vox in tota Lege ita plenè cum litera *Jod* non amplius invenitur: ideoque Masora hanc vocem sub censuram vocavit vis verbis: וביניך נקוד על י בתרי חד מן י׳ נקודות בתורה וד׳ בנביאים וא׳ בכתובים *Punctum est supra Jod posterius, estque unum ex decem punctatis in Lege, & quatuor in Prophetis, & uno in Hagiographis.*

2. אֵלָיו *ad eum*, Gen. 18. 9. In hac voce tres literæ sunt punctatæ, scil. Aleph, Jod & Vau.

3. וּבְקוּמָהּ *& cum surgeret illa*, Gen. 19. 33. In margine annotat Masora נקוד על ו *punctum est supra Vau.*

3. וַיִּשָּׁקֵהוּ *Et osculatus est eum*, Gen. 33. 4. In hac voce quatuor literæ punctatæ sunt.

5. Ad vocem אֶת Genes. 37. 12. notat Masora חד מן טו נקודות בתורה *unum ex quindecim punctatis in Lege.* Vel Masora hic hallucinatur, vel est vitium Typograghi: nam Masora aliis in locis constanter ait esse tantum decem voces punctatas in Lege; vel pro בתורה *in Lege* est substituendum בקריאה *in Scriptura*; vel תורה hoc in loco à Masoretha sumitur pro toto Veteri T.

6. וְאַהֲרֹן

6. וְאַהֲרֹן *& Aharon*, Numer. 3. 39. Omnes literæ hujus vocis sunt punctatæ.

7. רְחֹקָה *longinqua*, Num. 9. 10. Masora notat נקוד על ההא *punctatum est super He.*

8. אֲשֶׁר *quod*, Num. 21. 30. Hæc vox duobus punctis notata est.

9. וְעִשָּׂרוֹן *& decima*, Num. 29. 14. Hæc vox non invenitur puncta-ta in quibusdam Bibliis ex incuria Typographorum: sed Masora notat hanc vocem etiam esse punctandam.

10. לָנוּ וּלְבָנֵינוּ *Nobis & liberis nostris*, Deut. 29. 29. Hæ decem vo-ces tot variis punctis in Lege coronantur.

Quatuor voces punctatæ, in Prophetis occurrentes, sunt:

11. יָצָא *egressus est*, 2. Sam. 19. 20. Omnes literæ hujus vocis sunt punctatæ. Masora notat quatuor voces punctatas inveniri in Prophetis.

[illegible] הֵמָּה *ipsa*, Jes. 44. 9. Litera *He* est punctata.

13. הַהֵיכָל *templi*, Ezech. 41. 20. Quatuor puncta sunt scripta supra hanc vocem.

14. מְהֻקְצָעוֹת *angulata*, Ezech. 46. 22.

15. Ultima & decima quinta vox punctata invenitur in *Psal.* 27. 13. in Adverbio לוּלֵא *nisi*, quod tantum punctatum est in Hagiographis.

XI. De his suprà allegatis quindecim vocibus supernè punctatis *primò quæritur.* An illa puncta vocibus illis sint adscripta ab ipsis Auctoribus librorum?

Respondeo. Mihi non videtur verosimile hæc puncta esse adscripta ab ipsis Auctoribus librorum; sed potius inclinò in eam sententiam, quæ statuit ea vel casu in Textum irrepsisse post tempora Ezræ & ante confectum Talmud; vel eadem certo consilio à quibusdam Judæis circa illa tempora esse addita; & quidem eum in finem, ut effictа quædam mysteria ex Textu elicerent. Credo posteriores Masorethas invenisse hæc puncta vocibus supernè adscripta, qui non ausi fuerunt aliquid in illis mutare; sed cogitàrunt eadem esse addita vel ab ipsis librorum Auctoribus, vel ab Ezra Propheta. Quare? Ad denotanda quædam

quædam mysteria; in quibus effingendis jam non conveniunt, neque etiam olim convenerunt.

XII. *Secundò quæritur.* Si hæc puncta non sint adscripta ab ipsis Auctoribus librorum: Quando igitur illa in Textum Hebræum irrepserunt.

Respondeo. Tempus certum, quo hæc puncta sunt adscripta, nobis est ignotum: ast certissimum est hæc puncta Textui esse adscripta ante confectum Talmud. Ratio probationis: quia in Talmude horum punctorum fit mentio. Ex. gr. in *Tractatu Beracboth*, *cap.* 1. *fol.* 4. *a.* fit mentio vocis לולא punctatæ: etiam in aliis locis allegantur aliæ voces punctatæ. Hinc elicimus hoc consectarium: ergo Masorethæ Tyberienses non sunt auctores illorum punctorum: nam illi circiter centum annis post confectum Talmud vixerunt. Et per consequens Masorethæ Tyberienses non sunt auctores totius Masoræ.

V. *De Versiculis.*

XIII. *Quintò.* Masorethæ etiam occupati fuerunt circa *versus* Veteris Testamenti.

1. Masorethæ numerârunt versus variis modis. *Primò* in singulis libris totius Veteris T. ex. gr. in Genesi sunt versus "אך לד" 1534. In Josua continentur versus "נום" 656. Et in Psalmis "כוך אא" 2527. Hic numerus versuum in fine singulorum librorum est expressus. Ego hic brevitatis causa literas numerales tantummodo profero, sed in Bibliis Hebraicis etiam numerus versuum singulorum librorum vocibus Hebraicis plenè exprimitur: ex. gr. Post Genesin hæc verba habentur: סכום פסוקי דספר בראשית אלף וחמש מאות ושלשים וארבעה וסימן אך לד: hoc est, *Numerus versuum libri Geneseos mille, quingenti, & triginta quatuor, signum ipsorum est* 1534. Eodem modo numerus versuum in fine aliorum librorum exprimitur.

Secundò. Masorethæ numerârunt versus in singulis sectionibus majoribus Pentateuchi, quæ per tres literas פפפ vel ססס distinguuntur: ex. gr. Prima sectio Geneseos à principio libri usque ad versum nonum capitis sexti, vocata *Bereschith*, comprehendit versus "קמו 146. Simili modo in omnibus sectionibus versus numerati sunt. Numerus ver-

versuum post singulas sectiones in Bibliis Buxtorfii est expressus tum literis numeralibus, tum etiam nominibus propriis, quæ in se continent totidem versus: ex. gr. Post primam sectionem Geneseos habentur hæ voces קמו אמציה יחזקיהו, hoc est, 146. *Amasia*, *Jebükia*. Hæc duo nomina propria memoriæ causa adduntur; quia in singulis illis etiam idem numerus continetur, si literæ eorum nominum in numerum resolvantur. Idem exercitii causa tentari potest in cæteris sectionibus.

Tertiò. Masorethæ etiam numerârunt medium versum singulorum librorum per totum Vetus T.

Exempli gratia: Versus medius Geneseos continetur *capite* 27. *vers.* 40. ubi in margine annotatur ועל חצי הספר בפסוקים, hoc est, Versus ille, qui incipit à voce ועל ET SUPRA, *est medium libri in versibus*. Hic medius versus etiam solet exprimi in fine nonnullorum librorum: ex. gr. In fine Geneseos, ad indicandum versum medium illius libri, scribuntur hæ voces וחציו ועל חרבך תחיה *& medium ejus libri est, & supra gladium tuum vives*, hoc est, medius versus incipit ab illis vocibus.

Similiter medius versus in Exodo extat *capite* 22. *versu* 28. qui incipit ab his vocibus, אלהים לא תקלל *Judicibus non maledices.*

In Josua *capite* 10. *vers.* 8. invenitur medius versus illius libri; & sic porro in aliis libris medius versus à Masorethis est annotatus.

Quartò. Masorethæ etiam supputârunt versus multorum librorum simul: ex. gr. In toto Pentateucho sunt 5845. versus: sed hic numerus male est expressus in hodiernis Bibliis Hebraicis, in quibus loco hujus veri numeri dicuntur in toto Pentateucho esse tantum versus חמשת אלפים ומאתים וארבעים וחמשה, hoc est 5245.

Si omnes totius Veteris T. versus ad unam summam redigantur, invenientur in universum 23206. vel 23202. versus in toto Veteri Test. Hunc laborem Masorethæ eum in finem susceperunt, ne aliquis sacrilegas suas manus in S. Scripturam injiceret, interponendo vel ejiciendo hic vel alibi versum aliquem.

2. Masorethæ considerârunt versus secundùm varias *affectiones* in vocibus & literis.

Primò considerârunt in versibus voces: ex. gr. *Jona* 3. *v.* 4. occurrunt in versu hæc verba ויקרא ויאמר. Masora notat inveniri

י׳ פסוקים ויקרא ויאמר *decem versus*, in quorum singulis hæc duo verba Hebraica inveniuntur.

Similiter in eodem libro Jonæ *capite* 1. *versu* 9. sunt tres voces ואת את ואת. Masora ad hunc versum notat inveniri sex versus, in quorum singulis tales tres voces tali ordine occurrunt.

Secundò. Masorethæ considerârunt versus secundùm literas, hoc est, annotârunt primas & ultimas literas versuum; etiam multorum versuum literas numerârunt, & sic deinceps.

Hæc omnia clara fient ex exemplis sequentibus: ex. gr. Masorethæ annotârunt quosdam versus, in quibus literam initialem & finalem considerârunt. Dantur undecim versus in Veteri Test. quorum prima & ultima litera est *Nun.*

Aliquando tantum annotârunt initialem vel finalem literam in versibus: ex. gr. In Lege sunt duo versus, qui incipiunt à litera *Samech*, scil. *Exod.* 32. 8. & *Num.* 14. 19.

In Pentateucho dantur duo versus, quorum omnes & singulæ voces exeunt in *Mem:* prior locus invenitur *Genes.* 32. 14. in quo occurrunt octo voces desinentes in *Mem;* posterior locus est *Numer.* 29. 33. in quo sunt septem voces similiter in *Mem* desinentes.

Nonnunquam Masorethæ numerârunt literas in versibus: ex. gr. in Veteri Test. extant tres versus, in quorum singulis sunt octuaginta literæ, quorum unus invenitur *Num.* 36. 8. qui incipit à vocibus וכל בת.

In Veteri T. inveniuntur viginti sex versus, in quorum singulis omnes literæ Alphabethi extant; & inter hos viginti sex versus est unus, scil. versus 8. capitis tertii Zephaniæ, qui, præter omnes Alphabethi literas, etiam quinque finales comprehendit. Hæc loca omnia enumerantur in Masora Textuali ad *Ezech.* 38. 12. ubi eadem sic fatur. לשלול שלל חד מן כו׳ פסוקין בקריאה דאית בהון כל א״ב וסימ׳ Versus hic incipiens à vocibus לשלול שלל *est unus ex* 26. *versibus* occurrentibus *in Scriptura, in quorum singulis est totum Alphabetum, quæ loca* ibidem post invicem recensentur. Masora parva ad eundem versum notat אית בפסוק א״ב *est in hoc versu alphabetum.*

3. Masorethæ etiam observârunt hiatus sive *spatia vacua*, quæ in medio viginti quinque vel viginti octo versuum inveniuntur. In medio

dio horum versuum Hebraicorum relinquitur spatium vacuum: quia Masorethæ judicârunt sensum ibi esse hiulcum & ellypticum, ac voces quasdam subintelligi, quæ ad perfectum sensum exprimendum videntur requiri.

Primus versus, relinquens in medio spatium vacuum, vulgo annotatur in Genesi capite 4. v. 8. ubi textus Hebræus ait: *Et locutus est Kaïn cum Abele fratre suo.* Post hæc verba relinquitur ut plurimum in Textu Hebræo spatium vacuum, in quo aliquando circulus notatur. Hoc spatium Textus Samaritanus & Textus Græcus supplent his vocibus: *Eamus in agrum.* In Textu Hebræo post hiatum hæc sequuntur verba, *& factum est cum essent in agro.* Si spatium illud non suppleatur vocibus subintellectis, sensus erit imperfectus. Quis enim est sensus eorum verborum: *Et Kaïn locutus est cum Abele, & factum est cum essent in agro.* Sed si voces *eamus in agrum* subintelligantur, sensus erit, ut putant Judæi, multo perfectior, scil. talis: *Et Kaïn locutus est cum Abele fratre suo*, eamus in agrum, *& factum est cum essent in agro* &c. Masorethæ considerârunt & numerârunt omnes illos versus, in quibus sensus ita est ellypticus: ideo Masora ad hunc locum in margine ait כח̇ פסו̇ פסקי̇ במצעו̇ פסוק *Sunt* 28. *versus desinentes in medio versu*, scil. quoad sensum.

Dices. In utraque editione Bibliorum Hebraicorum, à me per Josephum Athiam annis 1661. & 1667. editorum, non relinquitur spatium vacuum *Genes.* 4. 8. contra fidem plerorumque Codicum, & contra Masoram parvam in hunc locum.

Respondeo 1. Maimonides, qui secutus est, in sectionibus & hiatibus enumerandis, exemplar antiquissimum à Ben Ascher correctum, non enumerat hîc pausam. 2. In antiquissimis exemplaribus, ante quingentos circiter annos conscriptis, nunquam hic pausa fuit annotata: sed errore novitiorum Scribarum & Typographorum pausa in hunc locum etiam irrepsit. 3, Hæc Masora videtur huic loco à Rabbi Chajim collectore Masoræ adscripta. Nam hæc ipsa Masora, margini adscripta, refutatur à simili Masora ad Geneseos caput 35. v. 22. ubi in margine habetur כה̇ פסו̇ פסקי̇ מצעות פסוק, hoc est, *dantur viginti quinque versus habentes hiatum in medio versu.* Ergo est dissensio in numero horum versuum; & non mirum cum nullibi, quod sciam,

Masora hos versus recenseat. Buxtorfius in ultima editione Tiberiadis pag. 266. nostram sententiam confirmat his vocibus: *R. Menachem de Lonzamo in libro* שתי ידות *vult Genes.* 4. 8. *nullum esse debere Piska: nullum quippe poni in Codice Hilleliano, nullum etiam initium sectionis fecisse Majemonidem & Raf Hammeiri. Sic in Pentateucho Constantinopolitano nullum est spatium, sed continuata scriptio.* Ex his concludimus quod Geneseos *cap.* 4. *v.* 8. non debeat esse hiatus in medio versu.

Primus igitur versus, in quo hiatus est relinquendus, occurrit Geneseos *cap.* 35. *v.* 22. post illa verba וישמע ישראל *& audivit Jisraël.*

Secundus versus extat Numerorum cap. 25. vers. ultimo, post verba ויהי אחרי המגפה *Et fuit post illam plagam.* Hic versus in multis Bibliis Hebraicis non finitur accentu *Silluk*, sed tantum accentu *Athnach*, qui solet esse in medio versu, & caput vigesimum quintum incipit à medio versu capitis præcedentis. Verba versus ultimi sunt, *& fuit post plagam;* & post hæc verba incipit caput 25. his verbis, *& dixit* JEHOVA *Mosi* &c.

Tertius versus occurrit *Deut.* 2. 8. ubi etiam tale spatium relinquitur. In nostris Bibliis Hebraicis ubique apponuntur margini hæ voces פסקא באמצע פסוק *Hiatus in medio versu;* & in medio versu, ubi relinquitur spatium, habetur talis circulus (o), denotans ibi esse hiatum in medio versu.

Quartus versus invenitur Josuæ cap. 4. v. 1. post את הירדן.

Quintus versus extat Josuæ cap. 8. v. 24. post עד תמם.

Sextus versus est Jud. 2. 1. post אל הבכים.

Cæteri versus fere inveniuntur 1. Sam. cap. 14. v. 19. & v. 36. Etiam cap. 16. v. 2. & v. 12. Adhuc Cap. 17. v. 37. & cap. 21. v. 10. Etiam cap. 23. v. 2. & v. 11.

2. Sam. cap. 5. v. 2. & v. 19. Etiam cap. 7. v. 4. Et cap. 12. v. 13. Adhuc Cap. 16. v. 13. Et cap. 17. v. 14. Et cap. 18. v. 2. Et cap. 21. v. 1. & v. 6. Etiam cap. 24. v. 10. & v. 23.

1. Regum capite 13. versu 20.

Ezechielis capite 3. versu 16.

Hos præcedentes viginti septem versus video annotatos in novissima editione Bibliorum Hebraicorum anni 1667. qui multum differunt ab illis versibus, qui annotantur à Buxtorfio in Tiberiade paginâ 266. ad vocem פסקא.

VI. De

VI. *De Ordinatione Scribarum.*

XIV. *Sextò.* Masorethæ observârunt *octodecim* voces, quas vocant תִּקּוּן סוֹפְרִים *Ordinationem* sive *correctionem Scribarum.* Hæc loca recensentur in principio libri *Numerorum* in interiori Masora, & *Psalmo* 106. ad versum 20. occasione vocis כְּבוֹדָם, ubi in exteriori latere habetur כבודם חד מן יח מלין בקריאה תקון סופרים : *Vox* כבודם *est una ex octodecim vocibus in Scriptura, quæ sunt Ordinatio Scribarum.*

Primus locus extat *Genes.* 18. 22. Ubi *Abraham dicitur stetisse coram* JEHOVA. Judæi putant magis ad honorem Dei esse, si scriptum fuisset, *Et* JEHOVA *stabat coram Abrahamo.* Masora parva annotat esse יח מלין תקון סופרים *octodecim voces*, quæ vocantur *Ordinatio Scribarum.* Scribæ cogitârunt: fortasse homines quidam hunc Textum posteriori modo legent, eumque depravabunt; ideo ordinârunt, ut omnes versum illum legerent, sicuti scriptus est, etiamsi Textus verba aliquid gloriæ Divinæ videantur detrahere.

Secundus locus est *Numer.* 11. *vers.* 15. ubi Textus ait ברעתי *malum meum* pro ברעתם *malum ipsorum.* Masora ad hanc vocem ait, esse unam ex octodecim vocibus, quæ vocantur *Ordinatio Scribarum.*

Tertius & *Quartus* locus est *Numer.* 12. 12. in vocibus אִמּוֹ *matris suæ* pro אִמֵּינוּ *matris nostræ*, & in בשרו *carnis ejus* pro בשרנו *carnis nostræ.* Masora notat, יח תיקון עזרא *octodecim* sunt *correctio Ezræ.*

Quintus locus est 1. *Sam.* 3. 13. in להם *sibi* pro לי *mibi.*

Sextus locus occurrit 2. *Sam.* 16. 12. in voce בְּעֵינִי *oculum meum* pro בְּעָנְיִי *afflictionem meam.*

Septimus & *Octavus est* 1. *Reg.* 12. 16. & 2. *Chron.* 10. 16. vel 2. *Sam.* 20. 1. in לאהליו *ante tentoria sua* pro לאלהיו *ad Deos suos.*

Nonus locus extat *Ezech.* 8. 17. in אל אפם *ad nasum suum* pro אל אפו *ad nasum meum.* Masora ad hanc vocem notat esse unam ex octodecim vocibus, quæ sunt *Ordinatio Scribarum.*

Decimus locus invenitur *Hab.* 1. 12. in לא נמות *non moriemur* pro לא תמות *non morieris.*

Undecimus occurrit *Malach.* 1. 13. in אותו *illud* pro אותי *me.*

Duodecimus locus invenitur *Zach.* 2. 8. in עינו *oculus ipsius* pro עיני *oculus meus.*

Decimus tertius est *Jer.* 2. 11. in כבודו *gloriam suam* pro כבודי *gloriam meam.*

Decimus quartus est *Hos.* 4. 7. in כבודם *gloriam ipsorum* pro כבודי *gloriam meam.*

Decimus quintus est *Psal.* 106. 20. ubi etiam est כבודם, pro quo כבודי putant esse scribendum.

Decimus sextus est *Job.* 7. 20. in עלי *super me* pro עליך *super te.*

Decimus septimus est *Job.* 32. 3. in את איוב *Jobum* pro את רין *Judicium*, vel את אלהים *Deum.*

Decimus octavus & ultimus locus extat *Thren.* 3. 20. in עלי pro עליך.

Hæc sunt octodecim illa loca, quæ vocantur תקון סופרים *Correctio Scribarum.* De his vide Clariss. Buxtorfium in Lex. Talm. Rad. תקן, & Glassium pag. 41.

XV. Occasione horum locorum *quæritur.* An ex hac correctione Scribarum in octodecim illis locis non sequatur corruptio Textus Hebraici?

Respondeo. Galatinus lib. 1. cap. 8. probaturus Scribas multa in S. Sriptura depravâsse, utitur argumento desumpto ab octodecim vocibus, quæ vocantur תיקון סופרים *Correctio Scribarum.* Non quidem vult Judæos depravâsse Textus illos malo animo, sed propter rationes probabiles: & addit has depravationes esse restituendas ex Talmude Judaico: nam credit ea loca aliter olim fuisse lecta quàm jam leguntur. Sed falsa est hæc Galatini assertio: nunquam S. Scriptura à Judæis datâ operâ corrupta est. Obstat enim specialis Judæorum reverentia sive potius superstitio erga S. Scripturam, quam Philo Judæus probat cum ait: *Quemlibet Judæum potius centies esse moriturum, quam ut pateretur Legem in aliquo mutari.*

XVI. Sed instabit fortè nonnemo. Octodecim voces vocantur *Correctio Scribarum:* ergo Scribæ videntur quædam loca mutâsse, quæ antea erant depravatæ.

Respondeo 1. Si per *Scribas* intelligantur Ezras & Viri Synagogæ magnæ, tum dicendum est illos S. Scripturam in *octodecim* illis locis non depravâsse, sed emendâsse, & antiquam lectionem restituisse. Multi non sine ratione per סופרים *Scribas* intelligunt Ezram & Viros Synagogæ magnæ; & non sine ratione: nam *Numer.* 11. 15. Masora pro תיקון סופרים *Ordinatio Scribarum* expresse dicit תקון עזרא *Correctio Ezræ.*

2. Si

2. Si per *Scribas* intelligantur Masorethæ post-talmudici, tum responderi potest illos testari non quid revera factum sit, sed quid factum esse Hebræorum Rabbini tradunt.

3. Mihi verosimile videtur per *Scribas* esse intelligendos ipsos Auctores librorum, scil. Mosen & Prophetas, qui sic scripserunt, prout hodie scriptum est: verum Sapientes Hebræorum viderunt inconvenientiam quandam in illis locis, ideoque judicârunt primos Auctores propter antecedentia & consequentia aliter loqui & scribere debuisse; sed maluisse ita scribere, prout hodie scriptum est. Hanc sententiam approbat S. Jarchi in Comment. ad Geneseos Caput 18. ubi ait חיה לו לכתוב *scribendum ipsi* (Mosi) *erat*, *Dominus stabat.* Jarchi non asserit Mosen aliter scripsisse quàm jam in Textu invenitur; sed judicat Mosen aliter debuisse vel potius potuisse scribere. Sapientes ergo Hebræorum observârunt honorem Dei sive cohærentiam Textus aliter quidem requirere; sed quia Scribæ, hoc est, Auctores librorum ita scripserunt, ideo monuerunt talem lectionem esse retinendam: & propterea dixerunt, *Scribarum est ordinatio*, sive ipsi Auctores ita ordinârunt. In hanc sententiam etiam inclinat Buxtorfius apud Glassium pag. 57.

VII. *De ablatione Scribarum.*

XVII. *Septimò.* Masorethæ etiam observârunt quinque voces, quæ vocantur עִטּוּר סוֹפְרִים *Ablatio Scribarum.* Hæc nota margini adscripta respicit literam *Vau*, quæ quinque vocibus in initio ab imperitis fuit addita: sed Masorethæ notârunt illud *Vau* esse abjiciendum; quia judicabant ipsos librorum Auctores illud *Vau* non addidisse.

Primus locus est *Gen.* 18. 5. in voce אחר *postea.* Imperiti fortè addiderunt *Vau*, & legerunt ואחר *& postea*: nam sensus videtur *Vau* requirere. Masora parva ad hanc vocem annotat ה׳ מלין עיטור סופרים *esse quinque voces* quæ vocantur *ablatio Scribarum.*

Secundus locus est *Genes.* 24. 55. in eadem voce אחר.

Tertius locus extat *Numer.* 12. 14. in voce ואחר. Masorethæ rejecerunt hoc *Vau*, sed in nostris exemplaribus adhuc conspicitur. Buxtorfius in Rad. עטר miratur, quare auctores editionis non abstulerint hoc *Vau* juxta Masoram.

Quartus locus occurrit *Psal.* 68. 26. ubi iterum est אחר pro ואחר.

Quintus

Quintus & ultimus locus invenitur *Psal.* 36. 7. in voce משפטיך *Judicia tua*, pro ומשפטיך. Masora magna notat *esse unam ex quatuor vocibus in S. Scriptura*, quæ vocantur *Ablatio Scribarum*; cum ait, משפטיך תהום רבה חד מן ד מלין בקריאה עטור סופרים. Jam etiam tantum quatuor voces in correctissimis editionibus habentur, quibus Vau ab initio non est additum. Sed Buxtorfius judicat hic unum locum esse omissum.

XVIII. Circa has voces, quæ vocantur *Ablatio Scribarum*, quæritur: Quinam hîc intelliguntur per *Scribas?*

Respondeo. Ipsi Auctores librorum intelliguntur, qui literam Vau illis quinque sive potius quatuor vocibus non addiderunt. Sed viri Synagogæ magnæ annotârunt has voces; quia videbant imperitos Scribas facile addituros esse in posterum, vel modo addidisse *Vau*, quod tamen ab ipsis Auctoribus non erat additum.

Hujus notæ, scil. *Ablationis Scribarum* fit mentio in Thalmude Tractatu *Nedarim*, *fol* 37. Ergo hæc nota Masorethica perantiqua est, & antiquitate sua Masorethas Tyberienses superat.

Ex hac curiosa Masoretharum diligentia circa hæc septem superiora apparet, quàm falsa sit quorundam assertio statuentium S. Scripturam per Judæorum malitiam esse corruptam.

DISSERTATIO VIGESIMA-TERTIA,

QUÆ EST

PARS SECUNDA.

DE MASORA.

Et PARS PRIOR

De KERI & KETIB.

§. 1. *Jam sequuntur explicandæ notæ marginales vulgò* Keri *&* Ketib *vocatæ.*

2. *Voces* קרי *&* כתיב *explicantur.*

3. *Inquiruntur auctores notarum Keri & Ketib.*

4. *Tres sententiæ de auctoribus earum proponuntur.*

5. *Omnes illæ notæ non sunt à Masorethis Tyberiensibus:*

6. *Nec ab Ezra & à Viris Synagogæ magnæ:*

7. *Nec*

7. *Nec ab ipsis Auctoribus librorum.*
8. *Sed sunt partim ab Ezra & partim à Masorethis Tyberiensibus.*
9. *Sunt septem species notarum.*
10. Prima *species continet literas quiescentes & mobiles deficientes aut abundantes.*
11. Secunda *est quando litera una, sive quiescens sive mobilis, scribitur pro alia.*
12. Tertia *continet literas per Metathesin transpositas.*
13. Quarta *species docet literam vocis praecedentis pertinere ad vocem sequentem.*
14. Quinta *continet voces quæ scribuntur & non leguntur, & vice versa, quæ leguntur & non scribuntur.*
15. Sexta *species comprehendit voces conjunctas dividendas, & vice versa divisas conjungendas.*
16. Septima *species continet voces obscœnas, quas per voces honestiores scriptas in margine, judicant esse pronunciandas.*
17. *Difficile est determinare quas ex septem speciebus composuerint Ezras & Viri Synagogæ magnæ, aut Masorethæ Tyberienses.*
18. *Quinque causæ notarum marginalium ut veræ enumerantur, & sexta ut falsa rejicitur.*

SECTIO I.

SUperiori dissertatione diximus Masoram præcipue circa octo diversas res versari, scil. circa Consonas, circa Vocales, circa Accentus, circa integras voces, circa Versus Biblicos, circa Ordinationem Scribarum, & denique circa Notas Marginales vulgò vocatas קְרִי וּכְתִיב *Kri & Ketib.* De septem præcedentibus egimus in superiori Dissertatione, jam in hac & sequenti differemus de Notis Marginalibus. Hæc materia valde difficilis est: & propterea multos tum Judæos tum etiam Christianos vehementer vexavit. Nos quibusdam quæstionibus totam hanc materiam, quantum fieri poterit, dilucidè proponemus, & eandem variis exemplis illustrabimus. Ante omnia vocum *Keri* & *Ketib* Etymologia inspicienda est.

II. *Primò quæritur.* Unde hæ voces קְרִי וּכְתִיב derivantur? Et quid significant?

Respondeo. קְרִי significat *Lectum*, estque Participium Præteritum in Conjugatione Chaldaica *Pehal* sive *Kal*; Hebraicè dicendum esset קָרוּא à קָרָא *vocavit*, *legit.* In margine brevitatis causa sæpenumero scribitur solummodo litera 'ק *Koph* virgulâ transversâ notata: sed in no-

vissima Bibliorum & Psalterii editione sæpissime integra vox קרי impressa est. Masorethæ per hanc literam sive voculam indicant vocem ita, prout in margine scribitur, esse legendam; non vero prout in Textu scripta est.

Ejus vox opposita est כְּתִיב *Ketib*, sive Hebraicè כָּתוּב, & significat *Scriptum*; estque in eadem Conjugatione & in eodem Tempore; denotatque, ex sententia Judæorum & multorum Christianorum; vocem in Textu scriptam, (quæ communiter circello notatur) per vocem in margine notatam, esse emendandam & legendam.

In multis Bibliis Hebraicis omne Keri in margine non annotatur, sed tantummodo circulus vocibus in Textu adscribitur, qui denotat in margine notam marginalem esse annotandam.

III. *Secundò quæritur.* Quinam sunt Auctores notarum marginalium vulgò *Keri* & *Ketib* vocatarum?

Respondeo. Hoc in loco non investigabimus Auctores totius Masoræ, sed tantummodo inquiremus, quinam sunt Auctores harum notarum marginalium.

IV. Tres sententiæ circa harum notarum marginalium antiquitatem & Auctores sunt examinandæ.

Prima sententia est Talmudistarum statuentium notas has marginales esse הלכה למשה מסיני *Traditionem Mosis è monte Sinai*, hoc est, eas esse à Mose & ab Auctoribus singulorum librorum. Verum enimverò Auctores, qui hanc sententiam defendunt, nolunt omnes omnium & singulorum librorum notas marginales esse vel à Deo Mosi, vel ab ipso Mose aliis doctoribus posterioribus traditas: sed volunt hanc consuetudinem aliter quasdam voces scribendi in Textu, & aliter legendi in margine primùm à Mose esse profectam, illumque hunc modum docendi accepisse in monte Sinai, & Senioribus suis tradidisse. Etiam defendunt cæteros Scriptores in describendis cæteris Veteris T. libris postea eam consuetudinem esse sequutos, hoc est, Moses fuisset auctor notarum marginalium quæ inveniuntur in Pentateucho, & cæteri auctores fuissent inventores notarum quæ in cæteris libris inveniuntur. Sed hæc sententia nullam speciem veritatis habet; ideoque sicco, quod ajunt, pede eam præterimus. Vide hanc sententiam allegatam ex Talmude à Buxtorfio in Tiberiade p. 39. & ab Hottingero Thes. Philol. p 413.

Secunda sententia de antiquitate notarum marginalium, quæ multo

to verisimilior est, statuit notas marginales esse inventas ab Ezra & à Viris Synagogæ magnæ, qui sexcentis fere annis ante nativitatem Christi vixerunt. Hanc sententiam defendunt plerique Judæi & quamplurimi ex Christianis. Qui hanc & primam sententiam propugnant, statuunt has notas marginales non habere auctoritatem humanam sed Divinam.

Patroni *Tertiæ* sententiæ arbitrantur omnes has notas marginales esse inventas à Masorethis Tyberiensibus, qui sexto fere sæculo post Christum vixerunt. Inter hos patronos præcipuus est Cl. Capellus, qui etiam defendit has notas habere tantum auctoritatem humanam, & esse tanquam correctiones, quæ ex mero & solo judicio & arbitrio Masoretharum sunt natæ.

V. Nos nullam ex his tribus sententiis putamus separatè & abstractè esse veram.

Primò. Omnes notæ marginales non possunt esse à Masorethis Tyberiensibus propter has sequentes rationes.

1. Quia multarum notarum marginalium fit mentio in Talmude. Ex. gr. in Talmude Hierosolymitano, Tractatu Sanhedrin, & in Babylonico, Tractatu Joma expresse dicitur, quod verbum אֶכָּבֵד, *Hagg.* 1. 8. sit in Textu scriptum sine *He*, cum legendum sit ex sententia Judæorum per *He.* Et in codice Megilla *cap.* 3. vox עפלים numeratur inter eas, quæ honestatis causa mutatæ sunt. Atqui doctores Tyberienses vixerunt post confectum Talmud: ergo omnes Notæ Marginales non sunt à Tyberiensibus.

2. Masora ubique enumerat *Keri* & *Ketib*; & maxima pars Masoræ non demum à Masorethis Tyberiensibus est conscripta, sed antea ab Ezra; uti postea clarè probabimus: ergo Masorethæ Tyberienses non sunt Auctores omnium *Keri* & *Ketib.*

3. Paraphrastæ Chaldæi, qui circa tempora Christi vixerunt, ferè semper vocem *lectam* sive marginalem in Paraphrasibus suis Chaldaicis transtulerunt; aliquando tamen vocem *scriptam* retinuerunt: ergo *Keri* fuit notum ante Tyberienses; & per consequens omnes notæ marginales non sunt à Masorethis Tyberiensibus.

4. Accedit universalis consensus omnium Judæorum statuentium has notas marginales esse ab Esra. Nullus ex Judæis est qui defendit notas *Keri* & *Ketib* esse à Tyberiensibus.

VI. *Secundò.* Omnes notæ marginales non sunt inventæ à Pro-

pheta Ezra propter has rationes.

1. Quia nullo modo videtur verosimile quod Ezras Propheta & Viri Synagogæ magnæ, inter quos multi Prophetæ fuerunt, tales nugas excogitaverint, mutando scilicet voces prolatu obscœnas in voces honestiores Quis credere posset Viros illos sapientes pro חֲרָאֵיהֶם *stercora sua*, Jes. 36. 12. scripsisse צואתם *ejecta sua*: & pro מוחראות *latrinis*, 2. Reg. 10. 27. substituisse מוצאות *exortus*? Si enim ipse Spiritus sanctus sit auctor earum vocum, easque sacris Scriptoribus dictaverit; & per consequens nullo modo judicaverit voces illas esse obscœnas, quo minus in S. Scriptura scriberentur; quare igitur erunt prolatu obscœnæ? An verosimile est Spiritum S. dictâsse, & voluisse describi in S. Scriptura quasdam voces, quas coram honestis auribus proferre indecorum esset?

2. Non est verosimile Ezram & multos Prophetas, scil. Nehemiam, Haggæum, Zachariam, Malachiam (viros Synagogæ magnæ) dubios hæsisse, quid in variâ lectione, ortâ in nonnullis locis (uti jam videtur) ex discrepantiâ codicum, statuendum esset. Nam illi operâ Spiritus S. quo ducebantur, illas varias lectiones tollere, & secundùm mentem Dei corrigere potuissent; adeo ut lectores non mansissent dubii & penduli in hac lectionum varietate.

3. In ipso libro, ab Ezra composito, quædam notæ *Keri* annotantur, quæ non possunt esse ab Ezra. An enim Ezras ita propriam mentem ignorâsset, ut nescivisset, utram lectionem eligere debuisset? Hinc ergo sequitur quod omnes notæ marginales non sint ab Ezra & à Viris Synagogæ magnæ.

VII. *Tertiò* Omne *Keri* & *Ketib* etiam non est à Mose: quia Mosis tempore libri Prophetici & Hagiographi, in quibus maxima pars harum notarum annotatur, nondum erant conscripti. Verum quidem est, quod Auctores, defendentes notas marginales esse *Traditionem Mosis è monte Sinai*, non statuant omnes notas totius Veteris Test. esse à solo Mose: attamen statuunt nihilominus plerasque notas marginales in singulis libris esse à singulis Auctoribus librorum. Verum hæc sententia est absurda: nam nota marginalis aliquando respectu sensus est contraria voci in Textu occurrenti: atqui hæc contrarietas nullo modo videtur esse ab ipsis Auctoribus librorum.

VIII. His sententiis rejectis statuimus notas marginales *Keri* partim esse ab Ezra, partim etiam à Masorethis Tyberiensibus, qui post confectum

sectum Talmud vixerunt. 1. Ezras annotavit multas varias lectiones, quæ sunt ut parvæ expositiones, ne lectores voces dubias contra intentionem Spiritus S. explicarent: ex. gr. *Genes.* 30. 11. occurrit vox בגד proprie significans *prævaricatus est:* sed nota marginalis monet vocem illam esse compositam, & per duas voces, scil. per בא גד *venit turma* esse explicandam. Sic etiam idem Ezras multas voces anomalas annotâsse videtur; & quidem eum in finem, ne aliquis eas secundùm analogiam aliarum vocum corrigere præsumeret. Postea in specie plura adferemus, in quibus Ezras videtur fuisse versatus.

2. Non tantum Propheta Ezras est auctor notarum marginalium sed etiam Masorethæ posteriores, scil. Tyberienses, & procul dubio etiam alii, qui ante ipsorum tempora vixerunt, sunt notarum marginalium auctores. Nam non est verosimile quod Ezras illas voces obscœnas in voces honestiores mutaverit. Deinde Masorethæ Tyberienses non sunt omnium notarum auctores, uti jam jam ex Talmude probavimus: ergo illi simul earum notarum auctores esse videntur. Nâm Masorethæ posteriores videntur notas ab Ezra inventas retinuisse, & alias de novo addidisse. Procul dubio hi Masorethæ etiam nonnullas notas annotârunt, quæ natæ sunt ex diversitate codicum. Non enim ausi fuerunt quicquam in Textu mutare; ideoque unam lectionem in margine & alteram in Textu scripsisse videntur.

IX. *Tertiò quæritur.* Quot sunt species variarum lectionum?

Respondeo. In genere notæ marginales variis modis versantur vel circa integras voces, vel tantummodo circa literas. Elias Levita enumerat septem species notarum marginalium *Keri* & *Ketib* circa literas & voces.

X. *Prima* species continet literas, quæ leguntur & non scribuntur; & vice versa, quæ scribuntur & non leguntur: & versantur præcipue circa literas quiescentes אהוי *Ehevi*, & nonnunquam circa literas mobiles. Hæc species τῦ *Keri* duplex est: 1. Ostendit literas quasdam esse omissas, quæ ad perfectionem vocis requiruntur: Ex. gr. 2. *Sam.* 21. 12. occurrit verbum תְּלוּם *suspenderant eos*, ad quod *Keri* in margine monet Aleph esse omissum: & propterea addendo Aleph legit תלאום.

Similiter in eodem versu vox שָׁם *ibi*, à *Keri* corrigitur in שמה cum *He* in fine: nam ה ad perfectionem vocis requiritur.

2. E contra, quædam literæ ſcribuntur in Textu, quæ ex ſententia Judæorum non leguntur: ex. gr. 2. *Reg.* 7. 12. in Textu ſcribitur בְהַשָּׂדֶה *in agro*, ſed *Keri* legit בשדה *ſine He*: nam hìc litera ה ſcribitur, quæ ſecundùm *Keri* non debet legi.

Simile exemplum occurrit *Pſal.* 38. 21. in verbo רָדוּפִי *perſequi me*, ubi litera *Vau* per *Keri* judicatur eſſe ſuperflua. Quamplurima ſimilia exempla poſſent in medium proferri, ſed diligens lector, talia inter legendum inveniens, eadem ad hanc ſpeciem referre poterit.

3. Hæc eadem ſpecies etiam locum habet in aliis literis præter *Ebevi*, ſed rarius: exemplum occurrit 2. *Sam.* 10. 9. ubi in Textu ſcribitur בְּיִשְׂרָאֵל, ſed *Keri* in margine legit ישראל ſine *Beth*.

Erpenius in Grammatica Hebræa Lib. 4. Cap. 4. recenſet poſt invicem numerum literarum deficientium & abundantium Veteris Teſt. Idem ait ibidem literam א *Aleph* quinquies deficere: ex. gr. *Num.* 11. 11. occurrit מָצָתִי pro מָצָאתִי cum Aleph.

ה *He* in 44. locis, ut מֶלֶךְ pro המלך.

ו *Vau* in 30. locis, ut אָמַר pro אמרו.

י *Jod* innumeris fere in locis, ut עֲבוֹר pro יעבור.

Non tantum hæ literæ quieſcentes deficiunt, ſed etiam nonnullæ mobiles aliquando deficiunt: ex. gr. literæ ברת ſemel deficiunt, literæ חכל bis, & litera נ ter deficit in Veteri Teſt. Lector ipſe exempla inter legendum, ubi hæ literæ deficiunt, inveniet.

E contra literæ quieſcentes & nonnullæ mobiles aliquando abundant: ex. gr. א *Aleph* in media voce redundat in 45. locis, ut וְיָאצְ pro וְיָצְ *& efflorebit*.

ה *He* in initio, medio & fine in 33. locis: ut הֲחָנִית.

ו *Vau* in 95. locis abundat, ut וַיֹּאמְרוּ.

י *Jod* in 147. locis, ut דְּבָרֶיךָ.

Literæ לש tantum ſemel abundant, literæ כמת bis, litera נ ter, ב quater, & literæ ער quinquies abundant in Veteri Teſt. Hæc fuſius videri poſſunt in dicta Grammatica Erpenii.

Hæ varietas literarum quieſcentium & mobilium ad hanc primam ſpeciem debent referri. Has & ſimiles irregularitates in CLAVI HEBRAICA VETERIS T. explicavi.

XI. *Secunda* ſpecies eſt, quando una litera ſcribitur, ſed alia legitur. Hæc ſpecies Keri præcipuè etiam locum habet in literis אהוי *Ebevi* quieſcentibus, ſed valet etiam ſæpiſſime in literis mobilibus. Dabo quædam exempla, ex quibus hæc ſpecies innoteſcet. Ex.

Ex. gr. *Deut.* 21. 7. occurrit verbum שָׁפְּכָה *effuderunt* per ה, sed *Keri* legit שפכו per *Vau*.

Similiter Masorethæ observârunt לא (*non*) in quindecim locis scribi, pro quo legendum est לו (*ipsi*)

1. *Reg.* 12. 33. occurrit מִלִּבּד per Daleth pro מִלִּבּו (*ex corde ejus*) per Vau in fine; quam vocem ita etiam transferunt Targum, Versio Lxx Interpretum, & Versio vulgata.

Eccles. 12. 6. occurrit *Cheth* pro *Tau*. In Textu scribitur יֵרָחֵק *procul amoveatur* per ח, sed *Keri* in margine legit ירתק *concatenetur* per *Tau*. Masora magna ad hanc vocem annotat inveniri in Bibliis undecim voces quæ leguntur per Tau, quæ tamen in Textu per Tau non scribuntur.

Erpenius in Grammatica sua, loco jam citato, descripsit catalogum, in quo ostendit, quænam literæ in Veteri Test. inter se permutentur, & quoties: ex. gr.

ב pro	ד semel.		
	מ sexies.		
	כ undecies.		
	פ semel.		
	ת semel.		
ג pro	ז bis.		
ד pro	ר bis.		
	ו semel.		
ה pro	כ bis.		
	נ semel.		
	ת bis.		
ו pro	ר sexies.		
ח pro	ע semel.		
	ת semel.		
י pro	נ semel.		
		כ pro	ח semel.
			ד semel.
			מ semel.
		מ pro	ב semel.
			ה bis.
		נ pro	ת semel.
			מ semel.
		ס pro	ה semel.
		ע pro	א quinquies.
			צ semel.
		פ pro	ב semel.
			מ semel.
		ר pro	ד quater.
		ש pro	ט semel.
		ת pro	ד semel.
			ה bis.

Hæc mutatio literarum, desumpta ex tertia parte Grammaticæ Hebrææ Avenarii, ad secundam speciem referri debet: nam hic una litera scribitur pro alia, prout in hoc catalogo videri potest. Vide ibidem Avenarium omnes irregularitates literarum & vocum literasque abun-

abundantes & deficientes post invicem enumerantem.

XII. *Tertia* species continet literas, quæ per Metathesin transponuntur. Tales *sexaginta duæ* dictiones inveniuntur, in quibus literæ radicales vel serviles ita transponuntur:

Ex. gr. *Ezech.* 42. 17. occurrit חֲמֵשׁ אָמוֹת pro חמש מאות *quingenti.* Litera *Mem* in voce אמות scribitur secundo loco, cum debeat scribi primo loco: & propterea *Keri* in margine legit מאות.

Esdr. 4. 4. legitur וּמְבַלְהִים *& turbabant*, ubi *Keri* scriptum in margine legit ומבהלים per transpositionem literarum *Lamed* & *He.*

Eadem hæc species etiam locum habet in literis servilibus: ex. gr. *Judic.* 16. 26. in Textu scribitur והימשני *& fac ut palpem*, sed juxta *Keri* est legendum per transpositionem literæ *Jod*, scil. והמישני. Si quis plura exempla hujus tertiæ speciei, ut & præcedentium & sequentium specierum desiderat, adeat ipsa Biblia Hebraica, præcipue ultimæ editionis Anni 1667. ubi plerasque voces, quæ concernunt septem species notarum, annotatas videbit.

XIII. *Quarta* species est tantum de *tribus* dictionibus copulatis, quarum primæ dictiones assumunt *He* demonstrativum à dictione sequenti, quod *He* cum sequenti voce juxta Masorethas est legendum. Primus locus occurrit 2. *Sam.* 5. 2. in הָיִיתָה מוֹצִיא: *Keri* legit היית המוציא, ubi *He* vocis præcedentis rejicitur ad vocem sequentem.

Secundus locus extat Jobi *cap.* 38. *vers.* 12. ubi in Textu scribitur יִדַּעְתָּה שַׁחַר, quod in margine corrigitur per ידעת השחר.

XIV. *Quinta* species continet integras voces, quæ scribuntur, sed juxta Masoram non leguntur; & è contra continet voces, quæ leguntur, sed non scribuntur. Hæc species igitur duplex est:

1. Continet voces quæ scribuntur & secundùm sententiam Judæorum non leguntur; quæ ideo etiam in Textu Hebræo destituuntur vocalibus, suntque *decem* numero, quarum quædam inveniuntur in locis sequentibus: 2. *Sam.* 15. 2. in Textu scribitur אם sine vocali, ubi Masora in magine annotat כתיב ולא קרי, hoc est, vox illa *scribitur* quidem, *sed non legitur.*

Etiam 2. *Sam.* 13. 33. & *Jerem.* 39. 13. occurrit vox אם, ad quam vocem idem annotatur.

Jer. 51. 3. occurrit verbum ידרך *tendat*, quod caret punctis; ideoque secundùm Masoram judicatur esse superfluum & non legendum; propterea Masora in margine ait, *scribitur*, *sed non legitur.*

2. Hæc

2. Hæc ſpecies etiam eſt reciproca, hoc eſt, continet voces quæ in Textu non ſcribuntur, ſed tamen leguntur; ſuntque etiam numero *decem*, quæ recenſentur in veſtibulo Deuteronomii. In Textu tantum ſcribuntur vocales, ſubintellectis conſonantibus, quæ in margine ſcribuntur.

Ex. gr. *Judic.* 20. 13. in Textu habentur ְ ֵ *Scheva* & *Tzere*; at in margine ſcribuntur hæ conſonæ בני *filii*, cum additis his vocibus קרי ולא כתיב, *legitur*, *ſed non ſcribitur*.

Similiter Ruth *cap.* 3. *v.* 5. & 17. in Textu habentur vocales *Tzere* & *Patach*, at in margine exprimuntur conſonantes אלי *ad me*.

Reliqua loca, in quibus tantum ſcribuntur vocales, omiſſis conſonantibus, inveniuntur 2. *Sam.* 8. 3. in voce פְּרָת.

Etiam 2. *Sam.* 16. 23. in אִישׁ, ubi in Textu tantummodo ſcribitur *Chirek*, ſed in margine איש cum his adjectis vocibus קרי ולא כתיב *legitur & non ſcribitur*.

2. *Sam.* 18. 20. in Textu eſt *Tzere*, quod legitur per כֵּן.

2. *Reg.* 19. 31. inveniuntur in Textu vocales *Scheva*, *Kametz* & *Cholem*, quæ in margine leguntur per צְבָאוֹת.

Ejuſdem capitis verſu ultimo in Textu ſunt duo *Kametz*, quæ in margine denotant בניו *filios ejus*.

Jerem. 31. 38. *Kametz* & *Chirek*, in Textu occurrentes, ſignificant באים *veniunt*.

Denique *Jerem.* 50. 29. eſt *Kametz* denotans לָהּ *ei*. Hæc decem loca ſunt ſuperioribus contraria, & pertinent ad hanc quintam ſpeciem.

XV. *Sexta* ſpecies continet voces, quæ conjunctim tanquam una ſcribuntur, ſed diviſim tanquam duæ leguntur: & è contra etiam continet voces, quæ diviſim ut duæ in Textu ſcribuntur, ſed conjunctim ut una leguntur. Hæc igitur ſpecies iterum duplex eſt.

1. Comprehendit voces in Textu conjunctas, quæ per notam marginalem in duas dividendæ ſunt; ſuntque numero *quindecim*: ex. gr. *Geneſ.* 30. 11. occurrit verbum compoſitum בָגָד, quod ſecundùm *Keri* in duas voces, ſcil. in בָּא גָד *venit turma* eſt dividendum. Hanc vocem Cl. Capellus in Critica ſua *pag.* 77. aliter punctari poſſe ait, ſcil. per בְּגָד *in turma*: ſed hanc nimiam audaciam in mutandis punctis rejicimus.

Reliqua loca, in quibus voces conjunctæ pro diviſis in Textu habentur, inveniuntur *Exod.* 4. 2. ubi legitur מַזֶּה pro מַה זֶּה.

Jes. 3. 15. pro מלכם in Textu, legitur & scribitur in margine מה לכם.

Ezech. 8. 6. מֵהֵם dividitur, per notam marginalem in מה הם.

Jer. 6. 30. legitur in Textu מאשתם pro מאש תם.

Jerem. 18. 3. pro הנהו legitur in margine הנה הוא.

Psal. 10. 10. vox חלכאים dividitur in חל כאים.

Psal. 55. 16. vox composita ישימות dividitur in voces duas ישי מות. Vide reliqua loca in Anticrit. Cl. Buxtorfii *pag.* 479. & in Masora magna ad 1. *Paral.* 27. 12. ubi ad vocem לבנימיני Masora expressè ait, eam esse unam ex quindecim vocibus, quæ scribuntur ut una, & leguntur ut duæ. Hæ omnes quindecim voces ita conjunctim quidem in omnibus Bibliis non scribuntur, sed secundùm Masoram omnes ita scribendæ sunt.

2. Etiam hæc species est reciproca, hoc est, continet voces, quæ divisim ut duæ in Textu scribuntur, sed conjunctim ut una leguntur. Masora magna 2. *Paral.* 34. 6. ad vocem בְּחַר בֹּתֵיהֶם ait *octo* tales voces inveniri, quæ scribuntur ut duæ voces, sed leguntur ut una. Ipsa Masora parva etiam notat hanc vocem conjunctim esse legendam.

Similiter 1. *Sam.* 9. 1. in Textu vox מִבֶּן־יָמִין divisim scribitur, quæ secundùm notam *Keri* conjunctim legi debet, scil. מבנימין. Reliqua loca inveniuntur in Masora magna superius allegata.

XVI. *Septima* & ultima Species *Keri* & *Ketib* continet voces, quæ prolatu videntur esse obscœnæ, & pro quibus Masorethæ nonnulli alias voces prolatu honestiores & castiores in margine substituerunt, secundùm Rabbinorum regulam: *Quæ in Bibliis scripta sunt* לִגְנַאי PER VITUPERIUM, *ea leguntur* לְשֶׁבַח AD LAUDEM.

Tales voces obscœnæ annotantur *decem*, quæ inveniuntur in locis sequentibus, ut *Deut.* 28. 30. ubi pro ישגלנה *vitiabit eam*, nasutiores sive superstitiosiores Judæi jusserunt in margine notari ישכבנה *cubabit cum ea*, quomodo etiam à Judæis legitur. Quare Judæi aliter legunt? Resp. Ne aures Lectorum vel Auditorum offenderentur: nam verbum שָׁגַל *coïre* jam significat propriissimè actum venereum. Fortasse olim temporibus Prophetarum hæ voces prolatu non fuerunt obscœnæ, quæ postea tractu temporis factæ sunt obscœnæ: ex. gr. vox שֵׁגַל, denotans *conjugem* & quidem *Augustam*, est vox etiamnum honesta; ita fortasse verbum שָׁגַל inde deductum, jam ipsum actum venereum significans, olim temporibus Prophetarum fuit pro-

prolatu honestum. Ut ut sit, Judæi postea ex religione quâdem sive potius ex superstitione voces illas obscœnas in voces honestiores transmutârunt.

Idem illud verbum שגל in Fœm. Gen. etiam occurrit *Jes.* 13. 16. & *Zach.* 14. 2. pro quo substituunt תשכבנה: sic etiam *Jer.* 3. 2.

In sequentibus textibus, scil. *Deut.* 28. 27. & 1. *Sam.* 5. *vers.* 6. 9. 12. etiam 1. *Sam.* 6. 4. & *vers.* 5. pro עפלים substituunt טחרים: quia עפלים significat ipsum *anum*, Hebraicè sic vocatum ab eminentia clunium, intra quas veluti conclusus est & latet. Judæi crediderunt hanc vocem tanquam minus puram & honestam non esse pronunciandam; ideoque vocem טחרים tanquam honestiorem substituerunt.

Reliqua loca, in quibus voces prolatu obscœnæ occurrunt, inveniuntur 2. *Reg.* 18. 27. & *Jes.* 36. 12. & 2. *Reg.* 6. 25. & 2. *Reg.* 10. 27. & 2. *Reg.* 18. 27. & *Jes.* 36. 12. Hæc sunt *decem* loca, in quibus voces honestiores loco vocum obscœnarum sunt substitutæ. Vide de his uberius Cl. Capelli Criticam *lib.* 3. *cap.* 6. & *Cl. Hottingeri* Thesaurum Philologicum.

XVII. Ad has septem supradictas species omnes notæ marginales, passim in Bibliis Hebraicis occurrentes, referri debent; sed quas ex his septem composuerint Ezras vel Masorethæ Tyberienses, aliique, difficile est determinare. Statim in causas motivas harum notarum investigantes, in particulari ostendemus, quarum notarum vel Ezras, vel Tyberienses, aliive Auctores esse potuerunt.

XVIII. *Quartò quæritur.* Quænam sunt causæ, ob quas hæ notæ marginales sunt excogitatæ?

Respondeo. Causæ illæ sunt variæ.

Prima causa fuit *studium* conservandi veram & genuinam Textus Hebraici lectionem, præcipuè in illis vocibus, quæ contra communes regulas scribuntur: ex. gr. *Gen.* 14. 8. occurrit in Textu צביים cum *Jod* post *Beth*, quum debeat secundùm analogiam scribi cum *Vau*; ideo *Keri* in margine notat vocem illam, etiamsi scripta sit cum *Jod*, esse ita pronuntiandam, ac si in Textu scriberetur *Vau* cum *Cholem*. Hanc notam marginalem propterea observârunt, ne aliquis Textum sacrum mutare præsumeret, substituendo *Vau* in locum *Jod*. Hæ notæ, quæ conservant veram lectionem, sunt præcipuè excogitatæ propter libros Biblicos non punctatos, quibus Judæi sæpissimè utebantur: ex. gr. 2. *Sam.* 1. 12. invenitur בְּגָדוֹ *vestes ejus* sine *Jod* ante *Vau*, quod *Jod*

 regu-

regulariter in plurali requiritur. Si quis vocem hanc punctis privatam videret, explicaret secundùm communem regulam per singularem numerum *vestem ejus*; sed *Keri* notavit vocem illam esse legendam & explicandam per pluralem numerum, subintellecto *Jod* ante *Vau*.

Hæ & similes notæ, propter hanc causam excogitatæ, possunt esse partim ab Ezra & Viris Synagogæ magnæ, partim etiam à Tyberiensibus, aliisque doctoribus, qui voluerunt Textum Hebræum integrum conservare. Nam si Ezras & alii has notas, conservantes veram & genuinam scriptionem Textus Hebraici, non observâssent, procul dubio aliqui extitissent, qui ex religione quadam nonnullas voces, semel aut bis vel etiam sæpius valde irregulariter in Textu Hebræo scriptas, secundùm analogiam aliarum vocum scripsissent & punctâssent. Sed contra hanc difficultatem illi supradicti Doctores remedium excogitârunt, scil. annotando tales voces irregulares, & quasi dicendo: Vox illa, quæ in Textu irregulariter scripta est, ita est retinenda in Textu: nam ipsi sacri Scriptores ita voces illas exarârunt. Sed vox illa secundùm mentem Spiritus S. paulo aliter est explicanda quàm externa scriptio præ se fert: ex. gr. *Genes.* 24. 14. occurrit vox הַנַּעֲרָ *puella* sine *He* in fine, cum aliàs secundùm regulas Fœmininorum recipere deberet *He*. In solo Pentateucho Mosis hæc vox הנערה vicibus 21. invenitur scripta sine *He*. Doctores, qui voluerunt genuinam scriptionem & verum sensum S. Scripturæ conservare, annotârunt in margine, & monuerunt voces illas הנער esse pro הנערה; & propterea eâ notâ voluerunt indicare illud Kametz in fine sub *Resch* esse scribendum & legendum.

Secunda causa, ob quam nonnullæ notæ marginales *Keri* fuerunt excogitatæ, est *parva expositio* vocum dubiarum, quas Lectores facillimè contra mentem sacrorum Scriptorum explicarent. Ezras igitur vel fortasse nonnulli antiqui Masorethæ, circa sensum S. Scripturæ optimè versati, ad voces illas dubias *parvæ expositionis* ergo nonnullas notas marginales, explicantes verum sensum, à Spiritu S. intentum, adjecerunt: & quidem propterea, ne aliquis ex inscitia voces illas, quoad sensum dubias, contra mentem Spiritus S. explicaret. Exemplo res fiet clarior: *Genes.* 30. 11. invenitur verbum בָּגָד satis sine notâ marginali dubium. Nonnulli possent hoc verbum בגד considerare ut verbum simplex, & sic etiam explicare; & tum significaret *prævaricatus est*. Sed ne Lectores hîc ita impingerent, ideo nota marginalis

nalis docet verbum בגד non esse verbum simplex, sed compositum ex בא גד; & per consequens per illam notam denotârunt hoc verbum per duas voces esse explicandum, scil. per *venit turma.*

Hæ & similes notæ, conservantes verum *sensum* S. Scripturæ, possunt esse partim à Propheta Ezra, partim etiam ab aliis piis Judæorum Criticis.

Tertia causa quarundam notarum marginalium est superstitiosa *verecundia & honestas.* Nam quidam antiqui Judæi magis superstitiosi quàm religiosi, *Verecundiæ & honestatis* causâ, decem voces, prolatu quodammodo obscœnas, in alias voces honestiores mutârunt. Vide retrò eas voces quasi obscœnas allegatas ad septimam notarum marginalium speciem. Has voces honestiores margini adscripserunt, & loco obscœnarum easdem etiam pronuntiandas esse voluerunt.

Hæ voces honestiores nullo modo videntur esse adscriptæ ab Ezra & à Viris Synagogæ magnæ. A quibus igitur sunt adscriptæ? *Resp.* Procul dubio eæ voces honestiores sunt additæ à quibusdam curiosis & superstitiosis Judæis, qui, ne honestis auribus offendiculo essent, illas voces ita mutârunt.

Quarta causa nonnullarum notarum marginalium fuit *discrepantia codicum.* Nam nullum est dubium, quin Masorethæ Tyberienses aliique nonnullas notas collegerint ex *discrepantia variorum codicum.* In uno codice sic, in alio verò aliter scriptum invenerunt. Et quia hæsitârunt, utram lectionem eligerent, ideo utramque retinuerunt; unam in Textu, alteram vero in margine annotantes.

Hæc causa non habuit locum in Ezra: nam ille, utpote infallibili Spiritu Prophetico præditus, potuisset alterutro modo determinâsse; sed hæc causa habuit tantummodo locum in aliis Judæis, qui tali Spiritu non ducebantur: quique propterea penduli fuerunt utram lectionem eligerent.

Puto Masorethas, colligentes veram scriptionem Textus Hebraici ex variis codicibus, eam lectionem, quam in pluribus codicibus invenerunt, quamque putârunt esse Divinam, & ab ipsis S. Scriptoribus exaratam, in ipso Textu scripsisse. Et quia talis lectio sæpissime fuit irregularis, ideo regulariter voces illas legendas & explicandas esse judicârunt. Nam quis credere posset Criticos illos Judæorum, qui semper ita superstitiosi fuerunt circa corticem S. Scripturæ, unquam ausos fuisse voces nonnullas, quas judicârunt esse peregrinas, irregu-

lares & monstrosas, atque ab ipsis S. Scriptoribus non exaratas, in Textum S. intrudere, & voces regulares, descriptas ab ipsis sacris Scriptoribus, extra Textum ad marginem rejicere? Non arbitror ullum cum aliqua specie veritatis hoc defendere posse.

Quinta causa quarundam variarum lectionum est *venatio mysteriorum*, vel *indagatio aliùs sensûs*, quem etiam verba Textus videntur continere. Nam procul omni dubio quædam notæ marginales sunt excogitatæ *mysterii* causa ad *sensum alium* eliciendum, secundùm quem, ex sententia Criticorum, etiam Textus sacer explicari potest. Judæi modum allegoricè Textum explicandi semper amârunt: ideoque nonnulli putant, quod propterea ex Pentateuchis, qui in Synagogis asservantur, puncta ejecta sint, ut Textus Biblicus variis modis exponi posset. Exemplo res hæc illustranda est: 2. *Sam.* 3. 35. occurrit in hodiernis Bibliis verbum לְהַבְרוֹת׃ *ad cibandum.* Rabbi David Kimchi ad illum locum ait: Rabbini nostri b. m. dicunt scriptum esse in Textu להכרות *ad exscindendum* cum Caph, sed legi in margine להברות cum Beth; quasi (en duplicem sensum) innueretur populum venisse primò להכרותו *ad exscindendum eum*, scil. Davidem, & postea sententiam mutâsse, & venisse להברותו *ad eum cibandum.* Jam in omnibus Bibliis est להברות *ad cibandum eum.* Idem Kimchi ibidem multis auctoritatibus variorum Rabbinorum illam sententiam confirmat, scil. olim in Textu scriptum fuisse להכרות, & in margine להברות: sed ille idem tamen fatetur se nullibi in correcto aliquo codice ita illud verbum scriptum vidisse. Ut ut sit, saltem inde apparet, quomodo antiqui Critici diversum sensum per *Keri* elicere conati fuerint.

Aliquando duplex sensus literalis potest esse intentus à S. Scriptoribus: ex. gr. Jos. 9. 7. habetur וַיֹּאמְרוּ *& dixit*, vel *& dixerunt.* Quoad consonas est plurale, & quoad vocales est singulare. Quasi Textus voluerit indicare *unum* esse locutum, quod denotatur per vocales, sed nomine *omnium*, quod denotatur per consonas. Nam non sine ratione prægnante S. Scriptor verbum hoc tam irregulari modo punctavit, si non duplicem sensum intendere voluisset. Talis duplex sensus sæpe etiam intenditur in nominibus, quæ quoad vocales sunt singularia, & quoad consonas pluralia, vel vice versa. Jos. 10. 8. & passim alibi.

Sexta causa notarum marginalium, quæ à multis falsò assignatur, est *religio* & *pietas.* Multi, ex legentibus Adonai & Elohim pro Jehova

va & Jehovi, ajunt quosdam Rabbinos *religionis* & *pietatis* causâ vocales antiquas & genuinas, nomini יהוה subscriptas, mutâsse in vocales τῦ Adonai & Elohim. Sed credat hoc Judæus Apella, non ego. Quis Judæorum non timuisset sacrilegas suas manus in Textum sacrum injicere? Quis ausus fuisset sacros Scriptores, qui ducti fuerant ab infallibili Spiritu, hac in parte corrigere, quasi genuina puncta vocibus illis non subjecissent? Videant præterea qui statuunt hæc puncta esse corrupta, an non accusent sacram Scripturam corruptionis; præcipue in illis locis, in quibus jam occurrunt Jehova & Jehovi. Ego malo hanc ultimam causam omittere, & approbare illas quinque supradictas ut veras notarum marginalium causas. Falsa igitur est sententia Cl. Capelli putantis notas marginales esse meras censuras, castigationes & correctiones Masoretharum Tyberiensium, natas ex sola suspicione erroris, quem codicibus suis inesse putârunt.

DISSERTATIO VIGESIMA-QUARTA,
QUÆ EST
PARS TERTIA

DE MASORA.

Et PARS POSTERIOR

De KERI & KETIB.

§. 1. *Cætera quæstiones de Keri & Ketib sequuntur explicanda.*

2. *Notæ marginales ab Elia numerantur* 848. *sed ab aliis numerus augetur, aut minuitur.*

3. *Inquiritur utrum Keri aut Ketib sit authenticum.*

4. *Judæi explicando & legendo præferunt Keri marginale.*

5. *Multi Christiani in quibusdam locis præferunt Keri, in aliis verò Ketib: imo aliquando in diversis editionibus sententiam mutârunt.*

6. *Judicamus vocem textualem esse authenticam, & voci marginali præferendam.*

7. *Objectio, quasi impossibile sit Textum semper secundùm Ketib exponere, solvitur.*

8. *Pleræque septem species notarum marginalium sunt etiam usitatæ in aliis linguis.*

9. *Altera objectio, quasi Ketib non possit esse authenticum, enodatur.*

10. *Ex notis marginalibus Keri non potest probari corruptio Textus Hebraici.*

SECTIO

Sectio I.

EGimus ſuperiori Diſſertatione de Auctoribus notarum marginalium, vulgo *Keri & Ketib* vocatarum; ut & de ſpeciebus & cauſis, ob quas hæ notæ marginales ſunt excogitatæ; jam ſequuntur, cæteræ quæſtiones, quæ circa hanc materiam moveri poſſunt, enodandæ.

II. *Quintò quæritur*: Quot ſunt notæ marginales, quæ vulgò *Keri & Ketib* vocantur?

Reſpondeo. Elias Levita (Judæus, natione Germanus, qui ſuperiori ſæculo vixit) omne *Keri* & *Ketib* numeravit, & invenit in toto Veteri Teſt. notas marginales Keri octingentas & quadraginta octo; ſcil. 65. in Pentateucho, 454. in Prophetis, & 329. in Hagiographis. Harum notarum ſummam & numerum duabus vocibus Hebraicis קַרְיָן וְכָתְבָן *Karjan vekatban* expreſſit: illæ enim voces, ſi in numerum reſolvantur, efficiunt numerum 848. Miratur admodum idem Elias Levita, quod in toto Pentateucho tantum inveniantur notæ marginales ſexaginta quinque, inter quas ſunt una & viginti voces נַעַר, quæ ſcribuntur ſine *He*, & leguntur נערה cum *He*; quum in ſolo libro Joſuæ, qui mole vix æquat decimam Pentateuchi partem, occurrant notæ marginales Keri triginta duæ; & in libris Samuelis, qui vix quartam Pentateuchi partem æquant, inveniantur 133. *Keri.*

2. Numerum variarum lectionum, ab Elia enumeratum, hodierni Doctores augent. Cl. Capellus in Critica ſua cap. 1. lib. 3. docet ſe varias editiones, ſcil. Bombergianam in folio, Plantinianam in quarto, & Biblia Regia edita Antverpiæ contuliſſe, & plures notas in nonnullis editionibus enumeràſſe. Quot notas igitur invenit? In editione Bombergiana invenit notas 1171. in Bibliis Regiis 983. ſed in Plantinianâ editione tantummodo 793.

3. Ex hac diverſitate numeri notarum marginalium apparet in omnibus Bibliis omne *Keri & Ketib* non annotari; aliquando quædam exempla notarum marginalium adferuntur, omiſſis aliis, quæ vel nullâ notâ deſignantur, vel aliquando circulis in Textu ſuprà ſcriptis ornantur & inſigniuntur; quibus lectores monentur de ſubintellectâ vel de adſcribendâ variâ lectione in margine.

4. Ut ut ſit, nullus dubito, quin numerus notarum marginalium ſit

sit augendus; attamen certus numerus ex variis editionibus non est hauriendus: nam Editores Bibliorum semper non æque accuratè attenderunt ad omnes varias lectiones. Unde ergo verus notarum marginalium numerus est eliciendus? *Resp.* Ex Masora, quæ antiquitate suâ omnes hodiernas editiones longè superat. In quantum igitur numerus notarum est augendus? *Resp.* Hoc non adeo facilè determinari potest.

I I. *Sextò quæritur.* Utrum Textus Hebræus sit legendus & explicandus secundùm *Keri* marginale; an verò secundùm *Ketib* textuale?

Respondeo. Non est eadem omnium Judæorum & Christianorum sententia. Nos ad has tres sequentes sententias diversorum Auctorum opiniones referemus.

IV. *Prima* sententia est Judæorum, qui statuunt lectionem marginalem semper esse legendam, & vocem in Textu scriptam secundùm notam marginalem ut plurimum etiam esse explicandam. Hinc omnes Judæi semper lectionem marginalem non tantum privatim sed etiam publicè in Synagogis, quando sectionem legalem ex Pentateucho prælegunt, exprimunt. An ergo in omnibus libris, & in Pentateuchis MSS. ex quibus Judæi lectiones Sabbathinas prælegunt, notæ marginales sunt descriptæ? *Resp.* In multis Bibliis omittuntur notæ Keri; imo in talibus Pentateuchis MSS. ne unica nota margini adscribitur. Quomodo ergo eas inter legendum proferre possunt? *Resp.* Notas marginales facillimè, quia continuâ lectione eas memoriter didicerunt, proferunt.

Quod Judæi semper debeant legere notam marginalem, probatur ex libro rituali, qui vocatur *Schulchan Aruch*, *parte* 1. *Num.* 141. ubi expressè dicitur, quod *Ketib* debeat scribi, & *Keri* legi; atque immediatè subjungitur historia de quodam Lectore, qui coram magnis Rabbinis, R. Isaaco Abuhab, R. Abrahamo Valantiniano, aliisque legit vocem scriptam, & non marginalem; jusserunt ipsum repetere & legere vocem marginalem; quod quum facere recusaret, eum de ambone sive suggestu deturbârunt.

Verum Judæi in expositione Textuum majori libertate aliquando fuerunt usi. Nonnunquam enim Paraphrastæ Chaldæi ipsum *Ketib* in Paraphrasi sua Chaldaica expresserunt. Exemplum occurrit 2. *Sam.* 22. 51. ubi in Textu scribitur מגדיל, quod Paraphrastes transfert

per מִסְגִּי *multiplicans*, cum *Keri* legat מגדול *turris*, quod etiam versio nostra Belgica imitatur.

V. *Secunda* sententia est multorum Christianorum, qui Textum sacrum translaturi fluctuârunt & dubitârunt, nescientes utram lectionem eligerent; textualem verò, an marginalem. Inter hos dubitantes sunt Junius & Tremellius, Piscator, Arias Montanus, aliique quamplurimi Interpretes, qui sæpissimè Textum sacrum secundùm notam marginalem explicârunt, nonnunquam tamen ipsum Textum retinuerunt. Imo aliquando in reiteratâ editione sententiam suam mutârunt, exprimentes in primâ editione notam marginalem vel lectionem textualem, & in secundâ pro notâ marginali lectionem textualem, & vice versâ.

Exemplis res fiet clarior. Junius & Tremellius 2. *Reg*. 8. 10. in primâ editione verterunt voces Hebraicas לֵךְ אֱמָר־לא *Abi dic ei*, sequentes notam marginalem לו; sed in aliis editionibus hic expresserunt ipsum Textum, vertentes illas voces per *Abi dic*, *non* vives, retinentes לא in Textu scriptum.

Similiter Ezræ *cap*. 4. *v*. 2. in editione primâ transtulerunt dictiones Hebraicas וְלֹא אֲנַחְנוּ זֹבְחִים *Et eidem nos sacrificamus*, quod est in margine; in posterioribus verò editionibus verterunt *Et nos non sacrificamus*, per לא *non*, quod est in Textu.

Sic etiam mutârunt sententiam primam in 1. *Reg*. 22. 49. ubi in prima editione habetur, Josaphat עשה *paravit* classem, prout est in margine: sed in posterioribus editionibus habetur, Josaphat עשר *decem* naves, secundùm vocem textualem. Qui plura exempla fluctuationis desiderat, adeat Antibarb. Biblicum Amamæ pag. 472. editionis posterioris.

Piscator, etiamsi ut plurimum notam marginalem exprimat, in multis tamen locis ipsam lectionem textualem retinuit, scil. *Levit*. 11. 21. *Psal*. 100. 3. 2. *Reg*. 20. 4. *Jes*. 9. 3. *Job*. 6. 21. &c.

Idem etiam fecerunt Arias Montanus, Auctores vulgatæ editionis Latinæ, & Interpretes versionis Græcæ. Hi omnes nonnunquam voces quasdam transtulerunt, prout in ipso Textu habentur.

Nova Versio Belgica sæpius lectionem textualem expressit; in nonnullis tamen locis notam marginalem elegit: exempla nonnulla videri possunt *Ezech*. 42. 16. 1. *Reg*. 12. 33. 2. *Sam*. 20. 14. 2 *Sam*. 23. 13. & *vers*. 20. 21. 2. *Sam*. 24. 16. Curiosus lector, percurrens & conferens versio-

versionem Belgicam cum Textu Hebræo, inveniet quamplurima loca, in quibus Interpretes expresserunt notam marginalem Keri: sed eadem (quia ipse Lector hæc loca conferre potest) brevitatis causâ prætereo.

VI. *Tertia* sententia est quorundam Theologorum, qui semper lectionem textualem legunt, & in Versionibus suis eandem exprimunt. Nos huic tertiæ sententiæ subscribimus propter hoc argumentum. Vel *Keri* marginale est auctenticum, vel *Ketib* textuale. Si *Keri* marginale est auctenticum, ergo illud semper est legendum & transferendum: sed plerique Interpretes sæpissime quidem, ast non semper, Textum secundùm *Keri* exposuerunt; quod tamen facere necessario semper debuissent, si *Keri* esset auctenticum. Si vero *Ketib* est auctenticum, ergo illud est retinendum & explicandum: nam si Interpretes crediderunt *Ketib* non esse auctenticum, Quare illi sæpissime Textum secundùm *Ketib* explicârunt? Et quare adhuc in ipso Textu Hebræo illud, quod non est auctenticum, retinetur? Nam si credamus *Ketib* non esse auctenticum, nec ab ipsis Auctoribus librorum profectum, tum omne *Ketib* tanquam alienum ex Textu esse rejiciendum, & *Keri* in ejus locum substituendum. Nos igitur judicamus hanc tertiam sententiam, quæ defendit ipsum *Ketib* ab ipsis Auctoribus librorum esse profectum, multo esse verisimiliorem & tutiorem sententiis duabus præcedentibus. Nam quis Judæorum unquam ausus fuisset voces non auctenticas in Textum intrudere, & auctenticas ex Textu eliminare, & ad marginem ablegare? Obstat, & semper obstitit superstitio, & superstitiosa Judæorum religio, quâ Textum sacrum mirum in modum honorant: nam potius centies mortem obirent, quàm ut paterentur quicquam in sacro Textu mutari.

Dices. Si Ketib sit auctenticum, quid ergo sibi volunt illæ correctiones marginales, per quas, voces in Textu irregulariter scriptæ, emendantur, & secundùm analogiam aliarum vocum punctantur? *Resp.* Doctores Judæorum viderunt multas voces irregulariter esse scriptas, vel sensum fore convenientiorem, si aliter voces illæ legerentur & explicarentur; ideo judicium suum apposuerunt, quo judicârunt voces illas ita regulariter posse legi, & sensum etiam fore convenientiorem, si vel litera addatur, vel abjiciatur, vel etiam transponatur, & sic deinceps.

VII. Contra hæc fortè *objiciet* nonnemo, quod impossibile sit

Textum ſemper explicare ſecundùm *Ketib.* Nam ſi Textus ſecundùm Ketib explicetur, ſæpiſſimè vel nullus erit ſenſus, vel ſenſus erit plane abſurdus; etiam voces erunt ita irregulariter ſcriptæ, ut ad nullas Grammaticæ regulas referri poſſint.

Reſpondeo. Senſus verborum, quando Textus ſecundùm *Ketib* explicatur, nihilominus erit bonus; etiamſi ſecundùm noſtrum judicium ſenſus videatur paulo convenientior, ſi aliter explicetur. Nos ſæpiſſime etiam explicamus Textum, prout *Keri* judicat eſſe explicandum: ſed hoc non facimus, quia *Keri* eſt auctenticum; vel quia eſt ab ipſis Auctoribus exaratum: ſed ideo, quia *Keri* in multis locis difficilioribus nobis oſtendit verum ſenſum, quem Prophetæ in *Ketib* intenderunt. Nam facillimè homines imperiti ſenſum Spiritus S. in *Ketib* intentum, aliter explicare potuiſſent; ideo Ezras vel alii Maſorethæ margini adſcripſerunt notam *Keri*, qua verum ſenſum, à Spiritu S. in locis dubiis intentum, expreſſerunt. Quare hoc fecerunt? *Reſp.* Ne aliquis à ſcopo Spiritus ſancti & Auctoris aberraret. *Keri* ergo nobis in multis eſt expoſitio, explicans verum ſenſum ab ipſis Auctoribus librorum intentum. Similitudine aliqua hoc negotium illuſtrabo. Eſt ac ſi nonnullus in Latino Auctore, in quo occurrunt voces *voſter*, *olli*, *faciundum* margini adſcriberet *veſter*, *ulli*, *faciendum.* Similiter judicamus de multis vocibus margini adſcriptis, quæ nobis nullo modo videntur eſſe à Spiritu S. ſed eæ ſunt additæ vel ab Ezra, vel ab aliis Maſorethis, qui genuinum ſenſum Spiritus ſancti lectoribus voluerunt ſuggerere.

VII. Ut hæc expoſitio magis innoteſcat, breviter ſeptem ſpecies τῶν *Keri* & *Ketib* percurram, & oſtendam, quomodo voces, in ſeptem fere ſpeciebus notarum Keri occurrentes, explicari poſſint.

Prima ſpecies, in quâ litera vel abundat vel deeſt, etiam eſt uſitata in aliis linguis: ex. gr. Latini dicunt *gnavus* pro *navus*, *relligio* pro *religio*: & contra *naſcor* pro *gnaſcor*, *caldum* pro *calidum*, *tun'* pro *tune*, & ſic deinceps. Non mirum ergo, ſi etiam in Lingua Hebræa quædam literæ vel abundent, vel deficiant.

Secunda ſpecies notarum marginalium, reſpiciens literas quæ invicem mutantur, etiam locum habet in aliis linguis: ex. gr. Latini efferunt *voſter*, *olli*, *faciundum* pro *veſter*, *ulli*. *faciendum.* Quis mirabitur Antitheſin hanc etiam locum habere in Linguâ Hebræâ?

Tertia ſpecies continet literas, quæ per Metatheſin tranſponuntur: hinc

hinc in Lingua Latina dicitur *pistris* pro *pristis*, &c.

Quarta species est nullius momenti. Tantum tria exempla ejus speciei occurrunt, in quibus nihil situm est: nam litera vocis præcedentis facilè potest addi voci sequenti.

Quinta species continet tum voces non punctatas in Textu, tum etiam è contra comprehendit puncta destituta consonantibus.

Voces sive consonæ, destitutæ vocalibus, ita sunt exaratæ ab ipsis auctoribus librorum: nam illi Auctores tantum consonas expresserunt omissis vocalibus, quæ subintelliguntur. An ergo illæ voces carentes vocalibus non debent pronuntiari, uti faciunt Judæi? Debent nihilominus pronuntiari. Atqui vox non potest pronuntiari sine vocalibus: sed à nobis potest pronuntiari per vocales subintellectas; uti Latini pro *qd* legunt *quod*, & pro *st* legunt *sunt*.

Vocales solæ, scriptæ in Textu sine consonantibus, sunt ita etiam exaratæ ab ipsis Auctoribus librorum. An subintellectæ consonæ cum expressis vocalibus etiam sunt legendæ? Imo. An in versionibus etiam transferendæ? Imo. Nam vocales illæ solæ ita sunt in Textu descriptæ ab ipsis Auctoribus librorum. Miror quare Versio Belgica tales vocales, translatas in linguam Belgicam, ucinulis includat, ac si essent voces additæ, & non expressæ ab ipsis Auctoribus librorum. Hic mos scribendi vocales absque consonantibus etiam est usitatus in Lingua Latina: ex. gr. Litera *ō*, apice notata, denontat *non*, & *ē* significat *est*. Quare hic modus etiam in Lingua Hebræa usitatus esse non potuit? Rabbini antiqui & hodierni formant quidem tantum abbreviaturas ex consonantibus, & non ex vocalibus: sed hoc non est mirum: nam Rabbini communiter tantum consonantes in commentariis suis & non vocales exprimunt.

Sexta species continet voces compositas quæ conjunctim scribuntur; & è contrà comprehendit etiam voces separatim scriptàs quæ conjunctim leguntur.

Voces compositæ, quæ per duas simplices voces explicari debent, in omnibus linguis sunt usitatissimæ.

Voces aliæ, quæ in Textu divisim scribuntur, quum debeant conjunctim scribi, sunt procul dubio profectæ ab incuriâ quorundam Scribarum, qui ex oscitantiâ voces diviserunt, quum debuerint easdem conjungere. An non in talibus vocibus, ita divisim scriptis, est corruptio Textus? *Resp.* Non est corruptio Textus: nam omnes

literæ sunt expressæ; sed *Keri* tantummodo notat eas voces separatas esse conjungendas.

Septima species, quæ mutat voces prolátu obscœnas in voces honestiores, habet etiam locum in aliis linguis. Ipsis pueris hic modus voces obscœnas in honestiores mutandi est notissimus. Hinc pueri *mingere* nominant *wateren*; & Latini *coire* explicant per *cubare*; & sic deinceps. In communi loquela quotidie audimus & efferimus sine superstitione voces honestiores loco obscœnarum. Sed antiqui Judæi, qui olim voces obscœnas, per alias honestiores, legendas & explicandas esse judicârunt, magis superstitiosi fuerunt quàm religiosi: & multo melius iidem olim fecissent, & adhuc hodie facerent, si voces legerent, prout à Spiritu S. sunt descriptæ, licèt impuris & petulantibus auribus auditu essent obscœnæ.

Ex his apparet quod *Ketib* ubique possit esse auctenticum; & quod non sit necesse dicere vel *Keri* esse auctenticum, vel Textum, præterito *Ketib*, secundùm *Keri* esse explicandum.

IX. Sed adhuc fortasse *objiciet* aliquis. *Keri* necessariò in multis locis debet esse auctenticum: nam multæ voces, quæ *Ketib* constituunt, non sunt Hebraicæ: ex. gr. 2. *Sam.* 23. 20. in Textu occurrit vox חַי, quæ in margine corrigitur & explicatur per חַיִל *roboris*. Nostri Interpretes in versione Belgica vocem, uti in margine habetur, exprimunt. Etiam nullibi in Lexicis חַי significat *robur*: ergo חַיִל est auctenticum.

Respondeo. 1. Fortasse litera ultima per Apocopen est abjecta, sicuti aliis in locis media litera, ubi dicitur חֵל, abjicitur.

2. Nomen חַי in Lexicis non annotatur; quia plerique fere auctores, qui Lexica scripserunt, putârunt *Keri* tantum esse auctenticum: & propterea *Ketib* in Lexicis suis non annotârunt.

3. Verosimile est חַי significare *vivum* vel *vividum*, & descendere à Radice חָיָה *vixit*; & sic אִישׁ חַי in loco allegato denotaret *virum vividum*. Hanc expositionem τὸ *Keri* ferè exprimit, quando איש חי exponit per אִישׁ חַיִל *virum roboris*.

4. Vox חַיֵּי posset esse pro חַיִּים *vita*; quasi *virum vitæ*, hoc est, *roboris* dicas; & sic *Ketib* commodè in hoc & in aliis locis potest retineri & explicari.

Reliqua exempla, quæ adferri possent, & quæ nostram sententiam videntur infringere, commodè aliquo modo vel per Metathesin

ſin literarum, vel per earundem mutationem, vel alio aliquo modo explicari poſſunt; ita ut non opus ſit fugere ad notas marginales tanquam auctenticas, & ab ipſis Auctoribus librorum profectas.

Sunt etiam multa notarum marginalium exempla, in quibus nihil ſitum eſt quocunque modo explicentur: ſive enim quis ea per Keri, ſive per Ketib explicet, tamen ſenſus, qui inde elicitur, erit bonus: ex. gr. *Exod.* 32. 19. parum refert utram lectionem quis ſequatur: nam ſenſus, utroque modo explicatus, eſt bonus. Vide plura exempla in Theſ. Philol. Hotting. pag. 423.

X. *Septimò quæritur.* An ex his notis marginalibus non ſequitur corruptio Textus Hebraici?

Reſpondeo. 1. Nullo modo: nam Textus ſacer eſt integer, & voces margini adſcriptæ non pertinent ad eſſentiam Textus Hebraici. Pleræque enim voces marginales ſunt tantummodo parvæ expoſitiones & notæ explicantes genuinum ſacræ Scripturæ ſenſum. Nam annotare literas abundantes & deficientes, ſcriptionem irregularem & alia ſimilia, genuinum ſenſum conſervantia, non eſt corrumpere Textum, ſed potius à corruptione conſervare.

Pontificii etiam ex his notis marginalibus & variis lectionibus non poſſunt probare corruptionem Textus Hebraici: nam ſimiles notæ marginales ſunt ad marginem variarum editionum Vulgatæ Verſionis annotatæ ab illis ipſis; quarum tamen annotatores propterea ab ipſis corruptores Bibliorum non vocantur. Quis unquam Lovanienſes Theologos, varias lectiones ad marginem Bibliorum Latinorum annotantes, corruptores Bibliorum vocavit? Vide *Hotting.* in Theſ. Philol. *pag.* 423. Si quis Editiones Sixti V. & Clementis VIII conferret, inveniret in illis aliquot millia variarum lectionum; cum tamen inter eas Editiones tantum unius biennii intervallum fuerit. Vide *Antib. Bibl. Amamæ pag.* 476 Ergo ſi Pontificii Textum Hebræum corruptionis velint accuſare propter illas varias lectiones, tum nos meliori jure illud de Verſione Vulgatâ, quam tamen ipſimet pro auctenticâ populo obtrudere volunt, afferere poſſemus: nam in illâ adhuc ferè infiniti ſunt errores, etiamſi Iſidorus Clarius octo vitiorum millia annotaverit & correxerit.

2. Poſito & non conceſſo, quod *Keri* in pleriſque locis ſit auctenticum, & ab ipſis Auctoribus librorum profectum: inde tamen non ſequitur Textum eſſe corruptum. Nam ipſum *Keri*, ſi concedamus illud

illud esse auctenticum, & ab ipsis Auctoribus profectum, est adhuc integrum, etiamsi margini sit adscriptum. Jam, utrum Keri margini adscriptum, an vero Ketib in Textu descriptum sit auctenticum, à quibusdam disputatur; saltem alterutrum est auctenticum, & utrumque est adhuc conservatum. Sed dubitetur pro tempore, utrum sit auctenticum; inde nullo modo sequitur, quod Textus sit corruptus. Ego hoc tempore judico voces in Textu scriptas esse auctenticas, alius vero judicat voces in margine scriptas esse Divinas. Sive quis pro tempore eligat prius, sive posterius, inde tamen non sequitur Textum esse corruptum.

Saniores è Pontificiis, qui in Hebraicâ veritate aliquandiu desudârunt, non solent desumere ex illis notis marginalibus argumentum pro corruptione Textus Hebraici: sed è contra potius judicant Textum esse incorruptum; quia Critici illi sacri tam curiosi fuerunt circa conservationem S. Scripturæ, observantes etiam minima, quæ remoram aliquam lectoribus injicere possent. Hinc iidem Pontificii in locis dubiis recurrerunt ad Textum Hebræum tanquam ad infallibilem fidei & morum regulam.

DISSERTATIO VIGESIMA-QUINTA,
QUÆ EST
DE MASORA.
PARS QUARTA & ULTIMA.

§. 1. *Forma Masoræ diversis temporibus fuit diversa.*

2. *Masora est triplex: parva, mediocris & maxima; & cuilibet loca assignantur.*

3. *De auctoribus Masoræ duæ sunt sententiæ, quarum prior eam adscribit Masorethis Tyberiensibus: sed ea sententia refutatur.*

4. *Posterior sententia Masoræ primos auctores constituit Ezram & Viros Synagogæ magnæ.*

5. *Masoræ cognitio fuit diu difficilis; tum quia fere linguâ Chaldaicâ constat, tum etiam propter raritatem. Sed illas difficultates sustulerunt Buxtorfius & Bombergus.*

6. *Causa finalis Masoræ est conservatio sacræ Scripturæ.*

7. *Ex conscriptione Masoræ concludimus sacram Scripturam non esse à Masorethis vel ab aliis Judæis corruptam.*

8. *Capita & Versiculi singulorum librorum Veteris T. enumerantur.*

9. *Summa eorum recensetur. Gene-*

ralis

ralis differentia supputationis Biblica & Masorethica allegatur.

10. *Etiam specialis circa quosdam libros.*

11. *Rationes dantur quare detur differentia inter supputationem versiculorum in Bibliis observari solitam, & inter Masorethicam.*

12. *Capita & versiculi Novi Test. recensentur.*

13. *Differentia inter versiculos Veteris & N. T. & horum auctor allegatur.*

14. *Omnes 7959. versiculi N. Test, sunt redacti ad 1829. versiculos, in quibus omnes voces totius N. T. continentur.*

15. *Hoc tempore investigantur versiculi Veteris Testam. in quibus omnes voces tam primitivæ quam derivativæ occurrunt; quum illud antea præcipuè circa voces primitivas sit tentatum & editum.*

SECTIO I.

IN superioribus tribus Dissertationibus egimus de materiâ, circa quam Masora versatur; jam porro in hac Dissertatione disseremus de cæteris Masoræ caussis.

In principio sese offert *forma* Masoræ, de qua *quæritur*. Quæ est forma Masoræ?

Respondeo. 1. Forma Masoræ, quæ hodie in libris impressis invenitur, longe alia est, quàm quæ olim in libris manuscriptis fuit. Olim Masora margini Bibliorum non adscribebatur, sed in separatis chartis & libris exprimebatur. Nec tota Masora etiam potuisset juxta Textum Biblicum describi: nam magnitudine suâ ipsa Biblia Hebraica majora longè superabat; sed jam ejus magna pars injuriâ temporis periit,

2. Postea quidam superbientes Scribæ in manuscriptis Bibliis partes Masoræ singulis paginis librorum Biblicorum adscribere inceperunt; & quidem præcipuè vanæ ostentationis caussâ. Nam Scribæ Masoram variis figuris & imagunculis in libris suis, postquam eam inceperunt Textui Biblico addere, expresserunt.

Tale exemplar Manuscriptum in 8o. vocalibus & Masorâ ornatum ex Oriente attulit Magnus Golius, in quo notæ Masorethicæ ita artificiosè sunt conscriptæ, ut ursarum, canum & boum imagines præ se ferant.

Simile exemplar olim Capnio dono accepit à Divo Maximiliano I. Romanorum Imperatore, quod idem, cum moreretur, patriæ Phorcensi legavit. Hoc exemplar olim ante aliquod sæcula erat con-

illud esse auctenticum, & ab ipsis Auctoribus profectum, est adhuc integrum, etiamsi margini sit adscriptum. Jam, utrum Keri margini adscriptum, an vero Ketib in Textu descriptum sit auctenticum, à quibusdam disputatur; saltem alterutrum est auctenticum, & utrumque est adhuc conservatum. Sed dubitetur pro tempore, utrum sit auctenticum; inde nullo modo sequitur, quod Textus sit corruptus. Ego hoc tempore judico voces in Textu scriptas esse auctenticas, alius vero judicat voces in margine scriptas esse Divinas. Sive quis pro tempore eligat prius, sive posterius, inde tamen non sequitur Textum esse corruptum.

Saniores è Pontificiis, qui in Hebraicâ veritate aliquandiu desudârunt, non solent desumere ex illis notis marginalibus argumentum pro corruptione Textus Hebraici: sed è contra potius judicant Textum esse incorruptum; quia Critici illi sacri tam curiosi fuerunt circa conservationem S. Scripturæ, observantes etiam minima, quæ remoram aliquam lectoribus injicere possent. Hinc iidem Pontificii in locis dubiis recurrerunt ad Textum Hebræum tanquam ad infallibilem fidei & morum regulam.

DISSERTATIO VIGESIMA-QUINTA,
QUÆ EST

DE MASORA.

PARS QUARTA & ULTIMA.

§. 1. *Forma Masoræ diversis temporibus fuit diversa.*

2. *Masora est triplex: parva, mediocris & maxima; & cuilibet loca assignantur.*

3. *De auctoribus Masoræ duæ sunt sententiæ, quarum prior eam adscribit Masorethis Tyberiensibus: sed ea sententia refutatur.*

4. *Posterior sententia Masoræ primos auctores constituit Ezram & Viros Synagogæ magnæ.*

5. *Masoræ cognitio fuit diu difficilis; tum quia fere linguâ Chaldaicâ constat, tum etiam propter raritatem. Sed illas difficultates sustulerunt Buxtorfius & Bombergus.*

6. *Causa finalis Masoræ est conservatio sacræ Scripturæ.*

7. *Ex conscriptione Masoræ concludimus sacram Scripturam non esse à Masorethis vel ab aliis Judæis corruptam.*

8. *Capita & Versiculi singulorum librorum Veteris T. enumerantur.*

9. *Summa eorum recensetur. Generalis*

ralis differentia supputationis Biblica & Masorethica allegatur.

10. *Etiam specialis circa quosdam libros.*

11. *Rationes dantur quare detur differentia inter supputationem versiculorum in Bibliis observari solitam, & inter Masorethicam.*

12. *Capita & versiculi Novi Test. recensentur.*

13. *Differentia inter versiculos Veteris & N. T. & horum auctor allegatur.*

14. *Omnes 7959. versiculi N. Test. sunt redacti ad 1829. versiculos, in quibus omnes voces totius N. T. continentur.*

15. *Hoc tempore investigantur versiculi Veteris Testam. in quibus omnes voces tam primitivæ quam derivativæ occurrunt; quum illud antea præcipuè circa voces primitivas sit tentatum & editum.*

SECTIO I.

IN superioribus tribus Dissertationibus egimus de materiâ, circa quam Masora versatur; jam porro in hac Dissertatione disseremus de cæteris Masoræ caussis.

In principio sese offert *forma* Masoræ, de qua *quæritur*. Quæ est forma Masoræ?

Respondeo. 1. Forma Masoræ, quæ hodie in libris impressis invenitur, longe alia est, quàm quæ olim in libris manuscriptis fuit. Olim Masora margini Bibliorum non adscribebatur, sed in separatis chartis & libris exprimebatur. Nec tota Masora etiam potuisset juxta Textum Biblicum describi: nam magnitudine suâ ipsa Biblia Hebraica majora longè superabat; sed jam ejus magna pars injuriâ temporis periit,

2. Postea quidàm superbientes Scribæ in manuscriptis Bibliis partes Masoræ singulis paginis librorum Biblicorum adscribere inceperunt; & quidem præcipuè vanæ ostentationis causâ. Nam Scribæ Masoram variis figuris & imagunculis in libris suis, postquam eam inceperunt Textui Biblico addere, expresserunt.

Tale exemplar Manuscriptum in 80. vocalibus & Masorâ ornatum ex Oriente attulit Magnus Golius, in quo notæ Masorethicæ ita artificiosè sunt conscriptæ, ut ursarum, canum & boum imagines præ se ferant.

Simile exemplar olim Capnio dono accepit à Divo Maximiliano I. Romanorum Imperatore, quod idem, cum moreretur, patriæ Phorcensi legavit. Hoc exemplar olim ante aliquod sæcula erat con-

ſcriptum pro Rabbi Aben Ezra. Schickardus in Præfatione ad Bechinath Happeruſchim teſtatur ſe vidiſſe hoc ipſum exemplar. Idem præterea ait notas Maſorethicas minutiſſimis literulis in hoc exemplari, non lineatim, ſed inſtar picturæ tam affabrè fuiſſe conſcriptas ut eminus inſpectæ viderentur eſſe leonum, urſarum, boum, ovium, aliorumque animalium imagines; nec artificium prius innoteſcere potuiſſe, antequam oculos ſuos cominus membranæ admoviſſet. Hæ imagines ita depictæ occaſionem præbuerunt depravationibus: nam aliquando quædam addiderunt, vel quædam omiſerunt; prout ratio figuræ exprimendæ requirebat.

3. In hâc formâ permanſit Maſora uſque ad publicam ejus impreſſionem, quam primus procuravit Daniel Bombergus Typographus Venetus Anno 1523. Hic Bombergus (à quo Biblia Bombergiana nomen acceperunt) linguam Hebræam optimè calluit, & mirificè propagavit. Is enim primus typis in lucem emiſit Biblia magna in folio ornata & circumcincta Maſorâ & Commentariis Rabbinorum. Hic ergo Bombergus fuit primus auctor editionis Maſoræ. An etiam idem Bombergus Maſoram ex libris manuſcriptis collegit, & in hanc formam redegit? *Reſp.* Auctor diſpoſitionis Maſoræ in Bibliis Hebraicis eſt doctiſſimus Rabbi Jacob ben Chajim, conductus à Bombergo eum in finem, ut Maſoram adornaret, & in commodum ordinem diſponeret. Hic Rabbi magno pretio varios Maſoræ manuſcriptos libros conquiſivit, ex quibus ingenti labore & ſtudio Maſoram, tum temporis in ſeparatis libris & ex parte in Bibliis MSS. adhuc confuſè diſpoſitam, in hunc ordinem, qui in impreſſis Bibliis jam conſpicitur, digeſſit. In primam illam Bombergi editionem innumeri ferè errores irrepſerunt; ſed eorum magnam partem Cl. Buxtorfius in ſuâ editione correxit.

4. Hodie Maſora, poſtquam ea publicè excudi cœpit, non ſeparatim amplius, ſed conjunctim cum Textu Biblico ſemper in lucem emittitur. An tota? Non tota: nam magna ejus pars jamdiu periit.

II. Tota ſuperſtes Maſora, quæ hodie unà cum Bibliis Hebraicis in lucem emittitur, eſt triplex; *Parva*, *Mediocris* & *Maxima*.

Parva Maſora eſt, quæ literis numeralibus, vocibus decurtatis, & ſymbolis obſcurioribus breviter deſcribitur. Hæc Maſora non allegat ipſa Scripturæ loca, niſi quando vox bis in Bibliis occurrit; tum ſæpiſſime alter locus unâ alterâve voce indicatur.

Ubi

Ubi hæc Masora in Bibliis Hebraicis collocatur? *Resp.* Inter Textum Hebræum & Paraphrasin Chaldaicam.

Mediocris Masora, quæ à quibusdam magna, sed textualis vocatur, est, quæ ipsa loca Scripturæ, in quibus voces allegatæ enumerantur, post invicem recenset; vel ad minimum allegat locum ubi cæteri Textus Scripturæ inquiri possunt.

Quare hæc Masora vocatur *Textualis?* *Resp.* Quia ea in Textu Biblico passim vel supra, vel infra, nonnunquam etiam ad latus describitur, quando nempe commentaria Rabbinorum deficiunt. Hæc Masora ferè semper supra Textum Hebræum tribus tantum regulis ornatûs causâ describitur, sed infra sæpissime pluribus; prout copia textuum allegatorum requirit. Ad hanc mediocrem Masoram etiam pertinent præliminares Masoræ, quæ passim in vestibulis librorum Biblicorum ornatûs causâ instar magnificæ alicujus portæ majusculis literis describuntur. Hæ præliminares Masoræ sæpissimè non ad locum vel Textum illum, ad quem adferuntur, propriè pertinent, attamen ob aliquam eorum, quæ ibi in Textu habentur, qualemcunque occasionem adferuntur.

Maxima Masora, quæ aliàs magna finalis denominatur, multo plura loca Scripturæ recenset, quam præcedens textualis.

Quare vocatur *finalis?* *Resp.* Quia ea in fine Bibliorum ordine alphabetico disposita est. Hæc Masora fere continet illa loca, quæ in mediocri Masora ob spatii angustiam disponi non potuerunt.

III. Hactenus egimus de causis internis Masoræ, sequuntur jam considerandæ causæ externæ, scil. ejus causa efficiens & finalis.

De causa efficiente Masoræ *quæritur.* Quinam sunt Auctores Masoræ? Et quando eadem conscripta est?

Respondeo. Duæ sunt sententiæ circa causam efficientem Masoræ.

Prior sententia statuit Masoram esse conscriptam à Masorethis Tyberiensibus, qui post confectum Talmud circa sextum ferè sæculum post nativitatem Christi vixerunt. Hi Doctores vocantur Masorethæ à conscriptâ Masora, & Tyberienses ab urbe Tyberiade, in quâ congregâsse, & Masoram conscripsisse dicuntur. Hæc urbs, vocata Tyberias à Tyberio, sita fuit in terra Galilææ ad lacum Gennasareth. Josephus de ea urbe refert, quod Herodes, receptus in summam amicitiam Tyberii, de nomine ipsius urbem à se conditam vocaverit Tyberiada. In Novo T. nonnunquam Tyberiadis fit mentio. Johannes

in Evangelio cap. 21. v. 1. scribit, quod *Jesus manifestaverit se prope mare Tyberiadis.* Vide plura de hac urbe in libro Cl. Buxtorfii, qui vocatur Tyberias, cap. 4. Aben Ezra & præcipue Elias Levita statuunt primos & præcipuos Masoræ auctores fuisse Masorethas Tyberienses, qui simul eodem tempore convenerunt, & plerasque notas Masorethicas invenerunt & annotârunt. Attamen Elias Levita statuit hos Tyberienses fuisse præcipuos Masoræ auctores, sed asserit postea innumeros alios posterioribus sæculis extitisse, qui Masoram, jam ex parte à Tyberiensibus inceptam, locupletârunt. Quando locupletârunt? Idem Elias putat principium & finem, quo inceperunt & desierunt, certò & præcisè non posse determinari.

Nos hanc sententiam rejicimus. Certum quidem est studia Hebraica diu in Palæstina, & præcipue Tyberiade viguisse & conservata esse: inde tamen non sequitur, certo quodam tempore sexcentis ferè annis post nativitatem Christi tot celebres Judæos convenisse, qui Masoram conscripserunt.

Rationes probabiles, sententiam hanc priorem infringentes, sunt hæ sequentes.

Prima ratio est desumpta à silentio Historicorum. Historia Judaica nullam facit mentionem talium Tyberiensium doctorum; sed Elias Levita, novitius Judæus, est præcipuus auctor Masoretharum Tyberiensium, qui in cerebro suo eos effinxit. Verum quidem est, quod argumentum negativum firmiter non probet: sed an ullo modo videtur quidem verosimile, quod Chronologi Hebræi tam mirabile & utile inventum, conservationi sacræ Scripturæ optimè inserviens, sicco pede ita transiissent? Hoc nullo modo videtur probabile: ergo argumentum negativum, hoc in loco, aliquo modo probat. Accedit quod Chronologi quidem circa multo minora admodum diligentes fuerint: nam utriusque Talmudis tam Babylonici quàm Hierosolymitani tota historia quoad elaborationem, quoad conscriptionem, quoad Auctores, & quoad alia minima perfectè ab illis descripta est.

Secunda ratio desumitur a tempore. Ipsum tempus, quo Masora dicitur conscripta, satis superque hanc sententiam refutat. Nam Masora demum post confectum Talmud dicitur composita; sed hoc falsum esse probatur ex ipso Talmude. Si enim in utroque Talmude nominis Masoræ, & rerum præcipuarum, circa quas Masora versatur, mentio fiat: ergo Masora non demum inventa & conscripta est

est à Masorethis Tyberiensibus post conscriptum Talmud. Consequentia est manifesta: nam illi Masorethæ demum post conscriptum Talmud vixerunt. Major propositio ergo est verissima.

Minor probatur ex quibusdam exemplis. Cl. Buxtorfius in Tyberiade cap 8. multa exempla ex Talmude profert, ex quibus probat totam Masoram non esse conscriptam post confectum Talmud à Tyberiensibus.

Ex. gr. 1. Omnes notæ marginales *Keri* non sunt annotatæ à Tyberiensibus; quoniam multarum fit mentio in Talmude: ergo tota Masora non est descripta à Tyberiensibus. Nam magna pars Masoræ versatur circa *Keri*.

2. In Tractatu Talmudico *Sopherim*, *cap.* 6. & 7. fit mentio Masoræ, cum dicitur אלו כתובין חסרון ויו וקוראין בויו' *Illa sunt scripta cum defectu Vau, & leguntur cum Vau.*

In Tractatu קדושין *Kidduschin*, cap. 1. fol. 30. prope finem, expressè multa ad Masoram pertinentia allegantur. Masoretharum opus fuit numerare literas voces & versus sacræ Scripturæ; atqui numerationis literarum vocum & versuum fit mentio in hoc loco; ubi sic dicitur: *Prisci sunt vocati* סוֹפְרִים numeratores, *quia numerârunt omnes literas Legis. Litera* Vau *vocis* גחון, Levit. 11. 42. *est media litera Legis.* דָּרשׁ דָּרַשׁ, Levit. 10. 16. *est media vox Legis, &* והתגלח, Levit. 13. 33. *est medius versus in Lege.*

Similiter Pf. 80. 14. *litera* ע *vocis* מיער *dicitur esse media litera in Psalmis.* Ex hoc loco clarissimè probatur totam Masoram non esse descriptam à Tyberiensibus. Accedit, quod in hoc ipso loco Talmudis illi numeratores, hoc est Masorethæ, vocentur à Talmudistis ראשנים *priores, prisci, antiqui.* Ergo Masorethæ diu ante tempora Talmudistarum vixerunt.

In Talmude fit mentio literarum majuscularum, minuscularum, inversarum, suspensarum, &c. Atqui Masora enumerat omnia illa loca, in quibus differentia harum literarum observatur: ergo Masora non demum est inventa à Tyberiensibus, qui post confectum Talmud vixisse dicuntur.

IV. *Posterior* sententia defendit Masoram esse conscriptam ab Ezra & à Viris Synagogæ magnæ, qui congregati fuerunt in concilio centum & viginti Virorum, quos Ezras convocavit ad restituenda & restauranda omnia, quæ ad ædificationem & conservationem ecclesiæ

Judaicæ faciebant. Et quia per Masoram sacra Scriptura optimè potuit conservari; ideo putant Ezram cum Viris illius concilii operam Masoræ dedisse, & literas, versus, aliaque numerâsse & annotâsse. De hoc collegio centum & viginti Virorum vide suprà in Dissertatione nona.

Hanc secundam sententiam ferè omnes Judæi defendunt; etiam Elias Levita hoc ex parte fatetur in Præfatione tertia, cum dicit: *Sententia multorum est, Ezram Scribam & concilium ejus fecisse Masoram.*

Accedit etiam consensus multorum Christianorum, qui statuunt Ezram cum Viris illius concilii hoc studium inchoâsse, & magnam ejusdem partem confecisse. Sed quia negotium illud fuit difficile & laboriosum, nec unius tantum ætatis vel hominis; ideo successores varii post Ezram studium hoc continuârunt, & alia nondum observata observârunt.

Sed longo tempore studium hoc refriguit, & pœne extinctum fuit propter varias persequutiones, quas Judæi sæpissimè passi sunt. Verum circa sextum ferè sæculum post Christi nativitatem Tyberiade (ut referunt nonnulli) celebris doctorum Judæorum conventus convocatus fuit, qui collapsum Masoræ studium iterum restauravit: & propter illam restaurationem Elias Levita putavit illos Tyberienses fuisse primos Masoræ auctores. Sed nonnulli etiam in dubium vocant, an unquam Tyberiade talis Masoretharum Tyberiensium conventus convocatus fuerit. Ergo non potest certò probari, quod Masorethæ Tyberienses sint auctores Masoræ.

Ut ut sit, arbitror Masoram partim ab Ezra & à Viris Synagogæ magnæ, partim etiam ab aliis doctis Rabbinis vel Tyberiensibus, aliisve, qui post Ezram & deinceps per aliquot secula vixerunt, esse compositam.

V. Quia Masora est conscripta post solutam captivitatem Babylonicam, quando Judæi didicerant linguam Chaldaicam; ideo eadem, propter admixtas voces Chaldaicas, & propter varia ænigmata, fere Chaldaica, Judæis vulgaribus & Christianis fuit intellectu difficilis, & fere inaccessa. Accedit quod Judæi Masoram sibi in [illegible]iniis suis conservârint, & rarissimè eam legendi veniam Christianis concesserint. Sed illam difficultatem sustulerunt Elias Levita & Buxtorfius. Ille in libro Hebraico *Massoreth Hammassoreth*, hic verò optime hoc præstitit in Tyberiade, in qua omnia Masoræ penetralia, quæ lecto-

lectores retardare possent, Latinè reseravit. Raritatem Masoræ sustulit Bombergus: nam ille per editionem Bibliorum magnorum cuilibet accessum ad Masoram concessit.

VI. Jam sequitur causa finalis Masoræ, de qua *quæritur*. In quem finem Masora est conscripta?

Respondeo. Finis Masoræ non est inutilis vel frustraneus, sed maxime necessarius. Masora enim est conscripta, ut genuina lectio semper conservaretur, neque ulli potestas daretur vel literas aut voces addendi, vel abjiciendi, vel etiam mutandi. Nam si aliquis sacrilegas suas manus in sacram Scripturam injecisset, ille statim ex Masora convinci poterat. Judæi vocant Masoram סְיָג לַתּוֹרָה *Sepem legis*; quia defendit legem sive sacram Scripturam à corruptione. Nam sicuti sepes hortum munit, ne ferarum vel furum invasioni pateat, ita Masora S. Scripturam defendit, ne à falsificis corrumpatur & depravetur. Aben Ezra in principio libri יסוד מורה hunc Masoræ finem etiam allegat, cum dicit: *Merces magna debetur Masorethis, quia sunt quasi custodes murorum civitatis: propter eos enim perstat Lex Domini, & libri sacri in formâ absque ullâ additione aut detractione.* Vide hunc locum Hebraicè citatum à Buxtorfio in Tiberiade Cap. 20. Sacra ergo Scriptura antiquis temporibus nec injuriâ temporis nec per malitiam Judæorum potuit corrumpi. Masora enim S. Scripturam à tali corruptione olim semper defendit. Verum hoc tempore Masora S. Scripturam ita nequit defendere; quia jam est corrupta, & dimidiâ parte mutila. Hinc Masora hoc tempore non potest esse certa & infallibilis regula veræ lectionis S. Scripturæ, Judæi olim & jam diu in exilio sub jugo aliorum habitârunt: & propterea Masoram suam tam nitidè & incorruptè conservare non potuerunt. Hinc tractu temporis magna Masoræ pars periit; & reliqua pars, quæ adhuc supererat, corruptionem talem passa est, ut non amplius regula incorruptibilitatis sacræ Scripturæ esse possit.

VII. Hactenus vidimus materiam, formam, causam efficientem & finalem Masoræ; & ex illis omnibus luce meridianâ clarius illucescit Masorethas hâc Masoræ scriptione nullo modo voluisse sacram Scripturam corrumpere, sed è contra eandem conservare. Nam literas, accentus, voces irregulares numerare, aliaque multa annotare, non est velle sacram Scripturam corrumpere: atqui hoc fecerunt Masorethæ, uti suprà latius probavimus. Abeant ergo omnes illi, qui

qui ſtatuunt Judæos datâ operâ unquam S. Scripturam vel corrupiſſe, vel unquam corrumpere voluiſſe. Sed eam Scripturæ integritatem & incorruptibilitatem infrà Diſſertatione XXXIII. fuſius probabimus.

ADDITAMENTUM
DE
Verſiculis Veteris & Novi Teſtamenti.

SECTIO VIII.

UT integritatem ſacræ Scripturæ quoad Capita & Verſiculos magis conſervarem, placet hic poſt invicem adjungere numerum Capitum & Verſiculorum totius Veteris Teſtamenti in genere, & ſingulorum librorum in ſpecie ex. gr. Pentateuchus continet.

	Capita.	*Verſiculos.*
Geneſis	50.	1533.
Exodus	40.	1209.
Levit.	27.	859.
Numer.	36.	1288.
Deut.	34.	955.
	187.	5844.

Prophetæ anteriores habent

	Capita.	*Verſiculos.*
Joſua	24.	656.
Judic.	21.	618.
1. Sam.	31.	811.
2. Sam.	24.	695.
1. Reg.	22.	817.
2. Reg.	25.	719.
	147.	4316.

Prophetæ poſteriores comprehendunt

	Capita.	*Verſiculos.*
Jeſaias	66.	1291.
Jerem.	52.	1364.
Ezech.	48.	1273.
Hoſea	14.	197.
Joël	4.	73.
Amos	9.	146.
Obadja	1.	21.
Jona	4.	48.
Micha	7.	105.
Nahum	3.	47.
Habak.	3.	56.
Zeph.	3.	53.
Hagg.	2.	38.
Zach.	14.	211.
Malach.	3.	55.
	233.	4978.

Hagio-

Hagiographa continent

	Capita.	*Versiculos.*
Psalmi	150.	2527.
Proverb.	31.	915.
Job	42.	1070.
Cantic.	8.	117.
Ruth	4.	85.
Threni	5.	154.
Eccles.	12.	222.
Esther	10.	167.
Dan.	12.	357.
Esra	10.	280.
Nehem.	13.	406.
1. Chron.	29.	942.
2. Chron.	36.	822.
	362.	8064.

IX. Ergo totum Vetus Test. continet Capita 929. & Versiculos 23202. Sed Masorethæ olim enumerârunt in toto Veteri T. versiculos 23206. Et quando numerum versiculorum, qui in fine singulorum librorum allegatur, colligimus, inveniuntur tantum versiculi 23100. Hinc colligimus eos, qui in fine librorum Hebraicorum numerum versiculorum expresserunt, graviter circa quosdam libros errâsse.

X. In specie hæc circa numerum versiculorum Veteris Test. sunt consideranda. 1. Masora ait in Genesi inveniri versus 1534. quem tamen unicum versum, licèt adhibuerimus magnam diligentiam, non potuimus expiscari. Hinc eadem Masora enumerat in Pentateucho versiculos 5845. quum tamen nos tantum hoc tempore inveniamus versiculos 5844.

2. Vulgares Codices Hebræi, Latini, Belgici aliique in Josua enumerant versiculos 658. Sed Masora, Codices antiquiores & aliquot recentiores tantum recensent versus 656. Ejus rei rationes vide in Præfatione Bibliorum Hebraicorum A. 1667. editorum Cap. 2. §. 4.

3. Masora enumeravit versus duorum librorum Samuelis simul: nam illi libri olim non fuerunt divisi in duos libros. Idem etiam observavit in libris Regum, & in libris Chronicorum.

4. Circa finem Regum dicuntur in illis libris tantum contineri versiculos 1534. cum revera contineantur versiculi 1536.

5. Subscriptio Jesaiæ subjuncta adscribit ei versiculos 1295. quum revera jam tantum inveniantur versus 1291.

6. Masora librorum Esræ & Nehemiæ versiculos simul enumeravit, aitque in illis contineri versiculos 688. quum revera tantum contineantur versus 686.

7. In Chronicis inveniuntur simul versiculi 1764. sed subscriptio, illis libris subjuncta, assignat illis tantum versiculos 1656. Ergo est differentia centum & octo versuum

8. Supputatio versiculorum, enumerata fere à Masörethis & fini Bibliorum addita, vel alia in ipsis Bibliis observata non in totum convenit cum illa versiculorum supputatione, quæ fini Concordantiarum Hebraicarum additur: ex. gr. Genesi assignantur etiam versiculi 1543.

Priori Samuelis libro versiculi 812. Posteriori verò 694.

Jesaiæ adscribuntur versiculi 1295. Jeremiæ 1365.

Danieli conceduntur versiculi 157. sed procul dubio est error typographi: nam in eo revera sunt versiculi 357.

Michæ verò 104. cum sint versiculi 105.

Jobo dantur versiculi 170. cum sint 1070. quod iterum errore typographi factum est.

Estheræ adscribuntur versiculi 166. cum sint 167.

Esræ & Nehemiæ 688. cum tantum inveniantur versiculi 686.

Chronicorum versiculi omittuntur.

XI. *Quæritur:* Quare numerus versiculorum in hodiernis Bibliis Hebraicis non exactè convenit cum antiquo numero Masoretharum?

Resp. 1. Illa differentia quatuor versiculorum totius Veteris Test. fortè hinc nata est: quia nonnulli quatuor versiculi olim in binos versiculos divisi, tractu temporis fuerunt conjuncti: adeo ut jam tantum inveniantur versiculi 23202. quum olim Masorethæ numerârint versiculos 23206. Sicuti è contra in Nova Versione Belgica duo versiculi, in Textu Hebraico jam conjuncti, inveniuntur divisi: ex. gr. Jesaiæ caput sexagesimum tertium continet versus 19. sed ex ultima parte hujus versiculi, incipientis ab his vocibus לוא קרעת שמים, faciunt Belgæ versum primum Capitis sequentis: & propterea caput 64. habet versiculos 12. cum in Textu Hebræo tantum sint undecim versiculi. Idem etiam factum est à Belgis in Capite septimo Nehemiæ vers. 73. ubi similiter posterior pars versiculi ultimi facit versum primum capitis octavi. Hinc hoc caput continet versiculos 19. cum in Textu Hebraico sint tantum versiculi octodecim. Hi vel similes quatuor versiculi olim in Textu Hebræo procul dubio fuerunt divisi.

2. Non mirum quod talis levicula confusio olim orta sit circa ver-

versiculos Veteris Test. quum similis & major confusio nata sit circa multa Capita Veteris Testamenti. Accedit quod distinctio Capitum sit recens, & ante quingentos præter propter annos demum excogitata; cum sciamus versiculos Veteris Test. esse modò divisos ab ipsis auctoribus librorum. Vide talem Capitum confusionem 1. Chron. cap. 5. & 6. ubi caput 5. in Bibliis Hebraicis continet versiculos 41. & in Bibliis Belgicis tantum 26. E contra Caput sextum continet versus 66, sed in Belgicis comprehendit versiculos 81. Vide etiam Jobi Capita 38. & 39. &c.

3. Numerus versiculorum, in fine singulorum librorum jam expressus, fortasse non est additus ab ipsis Masorethis, sed à posterioribus Judæis, qui in adscribendo illo numero circa nonnullos libros errârunt.

XII. Occasione Capitum & versiculorum Veteris Test. addemus hic etiam summam Capitum & Versiculorum Novi Testamenti, quod continet.

	Capita.	*Versiculos.*		*Capita.*	*Versiculos.*
Matthæus	28.	1071.			—
Marcus	16.	678.	Ad Tit.	3.	46.
Lucas	24.	1151.	Ad Philem.	1.	25.
Johannes	21.	880.	Ad Hebr.	13.	303.
Acta	28.	1006.	Jacobi	5.	108.
Ad Rom.	16.	434.	1. Petr.	5.	105.
1. ad Cor.	16.	437.	2. Petr.	3.	61.
2. ad Cor.	13.	256.	1. Joh.	5.	105.
Ad Galat.	6.	149.	2. Joh.	1.	13.
Ad Ephes.	6.	155.	3. Joh.	1.	15.
Ad Philip.	4.	104.	Judæ.	1.	25.
Ad Col.	4.	95.	Apoc.	22.	405.
1. ad Thess.	5.	89.			
2. ad Thess.	3.	47.			
1. ad Tim.	6.	113.			
2. ad Tim.	4.	83.			

Capita totius Novi T. sunt 260.
Versiculi verò 7959.

XIII. Hæc distinctio versiculorum Novi Testamenti non est tantæ auctoritatis quantæ quidem est distinctio Veteris Testamenti.

Nam distinctio versiculorum Veteris Test. est ab ipsis Auctoribus librorum, vel ad minimum ab Esra Propheta & à Viris Synagogæ magnæ; sed distinctio versiculorum Novi Testamenti est demum superiori seculo excogitata, & primum inventa à Roberto Stephano, Typographo Parisiensi, qui prima vice Novum T. cum distinctione versiculorum duobus voluminibus in forma minori edidit Anno 1551. Vide suprà in Philologo Hebræo pag. 4.

XIV. Hos 7949. versiculos Novi Test. olim ornatissimus D. ADAMUS ab HALEN, Roterodamensis, summâ diligentiâ & indefesso labore numeravit, & ex illis, sub meo ductu, collegit versiculos 1900. in quibus omnes voces tam primitivæ quam derivativæ totius Novi Test. inveniuntur. Ergo qui illos versiculos 1900. diligenter perlegerit, intelliget totum Novum Test. quod Græcè edidi in minima forma anno 1675. In ea editione Ultrajectina Novi Test. Græci, illi supradicti 1900. versiculi stellulis sive notulis à cæteris versiculis 6059. sunt distincti, ut unusquisque primo intuitu illos versiculos conspicere, legere & evolvere possit: ex. gr. In Novo Test. sunt annotati tot versiculi:

In Matthæo	149	Ad Ephes.	43	Ad Hebr.	126
In Marco	115	Ad Philip.	43	Jacob.	48
In Luca	264	Ad Col.	34	1. Pet.	49
In Johanne	92	1. ad Thess.	20	2. Pet.	32
In Actis	329	2. ad Thess.	10	1. Joh.	8
Ad Rom.	105	1. ad Tim.	55	2. Joh.	3
1. ad Cor.	86	2. ad Tim.	41	3. Joh.	4
2. ad Cor.	75	Ad Tit.	27	Jud.	11
Ad Gal.	36	Ad Philem.	7	Apoc.	88

Hi versus simul collecti faciunt versiculos 1900.

Hoc tempore habeo sub prelo Novum Testamentum Græcum, quod in minori & portatili forma in publicum emitto, in quo non tantum hi 1900. versiculi asteriscis erunt distincti, sed etiam omnes & singulæ voces semel aut sæpius in N. T. occurrentes, primo intuitu à quolibet Lectore conspicientur; quod hactenus à nemine est tentatum.

XV. Idem ratione versiculorum etiam tentatur circa Vetus Test. eumque in finem omnes modò Versiculi Veteris Test. sunt enumerati, atque differentia supputationis Masorethicæ & Biblicæ est suprà annotata. Nam tempore hujus secundæ editionis simili diligentia inquireba-

rebamus omnes versiculos totius Veteris T. in quibus non tantum omnes voces primitivæ sed etiam omnes voces derivativæ inveniuntur; quos jam tribus vicibus in lucem edidimus sub nomine *Compendii Biblici*; bis in forma, quæ vocatur duodecima, & anno 1685. in forma, quæ appellatur octava. In hac tertia editione omnes Radices & Voces in simplici forma, qualibet paginâ, subjiciuntur.

Rogabis forte: An tales versiculi Veteris Test. non modò sunt annotati & stellulis distincti in tribus Psalteriis, & in fine Manualis Hebræo-Latino-Belgici?

Resp. In Psalteriis quidem sunt annotatæ voces primitivæ & derivativæ in Psalmis occurrentes, sed in fine Manualis sunt tantum enumeratæ voces primitivæ; quæ in Psalmis non inveniuntur. Sed in tribus illis editionibus Compendii Biblici Vet. T. præter voces primitivas, etiam omnes voces derivatas annotavimus.

DISSERTATIO VIGESIMA-SEXTA,
DE
KABBALA & KABBALISTIS.

§. 1. *Lex Judæorum est Scripta vel Oralis.*
2. *Lex Oralis iterum est Misna vel Kabbala.*
3. *Comparatio Legis Scriptæ, Misnæ & Kabbalæ instituitur.*
4. *Consideratio triplicis legis etiam exemplo illustratur.*
5. *Menasse docet quo tempore Moses hanc triplicem legem acceperit.*
6. *Explicatur vox* קבלה Kabbalæ.
7. *Ut & vox Kabbalistæ.*
8. *Kabbala est practica vel theoretica.*
9. *Describitur Kabbala practica, ejusque varia exempla allegantur.*
10. *Falsò ea adscribitur Christo, quasi per eam omnia sua miracula effecerit.*
11. *Describuntur quales sint qui Judæos imitantur.*
12. *Kabbala theoretica definitur, ejusque tredecim species fusè enumerantur, & variis exemplis illustrantur.*
13. *Cognitio Kabbalæ judicatur à Judæis insignis eruditio.*
14. *Differentia inter opus Masoretharum & Kabbalistarum ostenditur.*
15. *Moses non est primus auctor Kabbalæ, nec Esras, nec Prophetæ sunt ejus continuatores & propagatores: sed ejus auctores & propagatores sunt superstitiosi quidam Judæi.*
16. *Varii fines Kabbalæ theoreticæ & practicæ, tum respectu Judæorum, tum etiam respectu Christianorum demonstrantur. Tota Kabbala, licet Judæi eam magni faciant, est nugatoria, & merum inventum humanum.*

Sectio I.

LEx Judæorum, ſecundùm quam vitam inſtituunt, eſt duplex; Scripta ſcilicet & Oralis: illam vocant תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב *Legem, qua in ſcripto eſt*, ſive Legem Scriptam; hanc vero תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה *Legem, qua per os*, ſupple tradita eſt, ſive *Legem Oralem*.

Lex Scripta continet quinque libros Moſis; ſed Lex Oralis comprehendit traditiones, quas Deus, ſecundùm ſententiam Judæorum, Moſi in monte Sinai tradidit.

II. Judæi dividunt Legem Oralem in duas partes, ſcil. in Miſnam & Kabbalam.

Miſna continet penitiorem explicationem ceremoniarum & præceptorum, quorum tantum obiter in Lege Scripta facta eſt mentio. Miſna ergo eſt quaſi plenior commentarius rerum in S. Scriptura non ſatis explicatarum; has res obiter tantum in Scriptura explicatas Miſna clarius ſuo more explicat. Hæc oretenus fuit conſervata à temporibus Moſis uſque ad annum centeſimum & quinquageſimum poſt nativitatem Chriſti. Tum enim Rabbi Jehuda varias ſchedulas collegit, in quibus nonnulli quædam memoriæ cauſa annotaverant; & ex illis annotatis dictus Rabbi Jehuda compoſuit Legem Oralem, quæ jam משניות *Miſna* nominatur.

Altera Legis Oralis pars eſt *Kabbala*, quæ eſt ſcientia occulta incumbens indagandis altiſſimis Legis Scriptæ myſteriis, quæ vocibus, literis, punctis & accentibus Hebraicis continentur.

III. Primi, qui ſolummodo *Legem Scriptam* conſiderant, vocantur homines ſtupidi: quia tantum verſantur circa externum corticem, hoc eſt, circa hiſtoriam earum rerum, quæ in libris Moſis deſcribuntur.

Illi, qui *Miſnæ* operam dant, majoris æſtimantur à Judæis; & comparantur Apothecariis, qui, potiones & medicamenta ſua ex variis ſimplicibus parantes, cum vires eorum ipſi ignorent, tantum præſcriptum Medicorum ſequuntur.

Ultimi & omnium præſtantiſſimi, quique hos duos præcedentes longe ſuperant, ſunt Kabbalæ ſtudioſi, ſive *Kabbaliſtæ*. Hi Medicis ſimiles ſunt, qui cauſas & rationes eorum, quæ Apothecariis paranda dederunt, apprimè noverunt.

IV. Exem-

IV. Exemplo res fiet clarior. Menasse ben Israël in Conciliatore pag. 169. adfert exemplum, quo triplicem hanc considerationem Legis illustrat. Deus *Deut.* 6. 8. mandat טוטפות, hoc est, Deus jubet, ex sententiâ Judæorum, ut *Tephillin* sive *Phylacteria* inter oculos ponantur, & ut in signum manibus alligentur: *Alligabis ea in signum manui tua, & erunt pro frontalibus inter oculos tuos.* Ut hoc obiter moneam, omnes Judæi hoc præceptum de Phylacteriis induendis literaliter explicant; nos vero è contra illud præceptum de Phylacteriis induendis sic explicamus: illa, quæ ego præcipio tibi, ita semper versentur ob oculos tuos, ac si Phylacteria & frontalia essent. Vide plura de Phylacteriis capitis & manuum apud Buxtorfium in Synagoga cap. 9. Hoc mandatum ita literaliter propositum pertinet ad Legem Scriptam.

Sed in Lege Scripta non explicatur, quid propriè sint Tephillin, aut quid propriè significet vocabulum טוטפות; aut ex quali materiâ, aut quali formâ debeant fieri; & quo in loco ante frontem & in brachio poni: ideo *Misnam* sive primam partem Legis Oralis necessariam esse idem Menasse statuit. In Lege enim Orali explicatur ex quali corio, & quali formâ debeant componi; qui Textus S. Scripturæ in ea debeant recondi; quod requirantur quatuor capsulæ, quarum singulis includendæ sunt membranulæ, textibus quibusdam S. Scripturæ consignatæ.

Hæc poterant jam sufficere, sed homines curiosi solent rationes horum omnium indagare; Quare Deus hoc præceptum de Phylacteriis dederit? Quare eadem tantum conficiantur ex corio nigro, & non ex corio alterius coloris? Quare in Phylacterio, quod capiti alligatur, sint quatuor capsulæ; cum in Phylacterio manui alligari solito tantum sit unica capsula? Et quæ mysteria sub his omnibus lateant? Omnium harum rerum rationes investigare pertinet ad *Kabbalam & Kabbalistas.*

V. Judæi plerique arbitrantur has tres Leges in monte Sinai à Deo Mosi esse traditas quadraginta illis diebus, quibus in monte Sinai morabatur. Sed Menasse ben Israël, quia judicat tempus illud nimis breve esse, putat Mosen ter quadraginta dies in monte Sinai commoratum fuisse ad triplex hoc studium discendum, & cuilibet studio quadraginta dies impendisse. Quo ordine? Moses primis quadraginta diebus didicisset Legem Scriptam; sequentibus quadraginta diebus

bus *Misnam*; ultimis vero Kabbalam, quæ à Judæis vocatur *anima animæ*. Hæc hoc in loco ita obiter illustrata sufficiant, postea quid sit Kabbala magis illucescet, quando species ejus enumeraverimus.

VI. Antequam ad divisionem & species Kabbalæ descendamus, ante omnia inquirendum est, quid significet nomen. *Quæritur* igitur *primò*: Quid significat Kabbala?

Respondeo. Kabbala, Hebraicè קַבָּלָה, significat *acceptionem* sive *receptionem*; estque vox origine Hebraica, descendens à verbo קִבֵּל *accepit*; & significat doctrinam, quam Moses à Deo in monte Sinai accepit. Ejus correlatum est Masora sive Traditio, quia quod Deus Mosi tradidit, hoc Moses à Deo accepit.

VII. Auctores, qui Kabbalam tractârunt, vocantur Kabbalistæ. Kabbalista igitur est nomen appellativum & non proprium. Errârunt ergo omnes illi, qui putârunt nomen Kabbalistæ esse nomen proprium, vel qui aliena ipsis adscripserunt.

1. Sunt nonnulli qui crediderunt Kabbalistas non esse homines, sed hircocervos, centauros, vel monstruosa quædam animalia.

2. Sunt alii qui putârunt Kabbalam fuisse hominem perfidum & diabolicum, qui multum contra Christum scripsisset; & quod sequaces ejus inde vocati fuissent Kabbalistæ; sicut à Scoto sequaces vocantur Scotistæ, & à Thomâ Thomistæ.

3. Etiam hallucinati sunt, qui crediderunt Kabbalam fuisse vetulam veneficiis deditam, à quâ, eidem arti operam dantes, vocatæ fuissent Kabbalistæ. Nos his nugis rejectis ad veræ Kabbalæ, prout ea consideratur à Judæis, species descendemus.

VIII. *Secundò quæritur*. Quomodo Kabbala dividitur?

Respondeo. Kabbala dividitur in duas species, in *Practicam* scilicet & *Theoreticam*.

I. *De Kabbala Practica.*

IX. Kabbala *Practica* est ars Magica sive Diabolica, quâ Judæi miracula sive potius miranda quædam efficere conantur. Talis enim Kabbala agit de Diabolis pellendis per literas aliquas, vel collo appensas, vel pronuntiatas; etiam agit de incantationibus Diabolicis; & & de multis aliis rebus in benè constitutâ Republicâ non permittendis: est enim Magica & Diabolica, conjuncta cum verbi Divini horrendâ prophanatione. Judæi hodierni negant se exercere hanc diabolicam Kab-

Kabbalam. Ut ut sit, saltem antiqui Judæi sæpe ei operam dederunt, uti clarè ex libris ipsorum apparet.

Hottingerus in Thesauro Philol. *pag.* 444, & seqq. adfert exempla Magiæ Practicæ ex libro Schalsch. Hakkab. Auctor illius libri narrat historiam de sene aliquo, qui ob suspicionem scortationis comburendus educebatur. Quum hunc senem in ignem projicere putarent, ipsemet beneficio Kabbalæ Practicæ ita se permutavit, ut loco ejus asinum in ignem projicerent, & ipsemet ex manibus ipsorum liber evaderet.

Etiam superiori historiæ adscribitur alia de Rabbi Mose bar Nachman, aliàs vocato Ramban, qui voce JEHOVA nominatâ Barzilonæ coram Rege grandem navem in mare deduxit, quæ antea à multis hominibus in mare deduci non poterat.

Mullerus in Rabbinismo pag. 1453. duorum Judæorum facit mentionem, quorum alter beneficio hujus Kabbalæ extinxit incendium, alter vero curavit febrim.

X. Judæi nonnulli etiam Christo hanc Kabbalam Practicam adscribunt. Nos, Deitatem Christi contra Judæos probantes, utimur inter cætera argumento ab operibus sive miraculis desumpto. Judæi non audent negare miracula Christi; sed ajunt Eum omnia illa miracula fecisse per nomen JEHOVA, cujus rectam pronuntiationem solus tum temporis scivit. A quo, quæso, & ubinam Christus illam rectam pronuntiationem nominis JEHOVA didicisset? Respondent Christum quodam tempore intrâsse Templum, ibidemque illud nomen alicubi scriptum vidisse. Quod nomen, cum vidisset Christus, inscripsit membranæ, & in vulnere pedis, eum in finem facto, posuit. Multi quidem eo tempore intrârunt Templum, sed tali astutiâ non fuerunt usi: legerunt quidem illud nomen, sed propter horrendum rugitum leonum, sive latratum duorum canum, duabus columnis ferreis ante januam positorum, hæc pronuntiatio è memoriâ semper fuit deleta. Omnes intrantes facilè quidem potuissent illud nomen in chartulâ quâdam scripsisse, sed non licitum fuit aliquid ex Templo portare; ideoque hodierni putant antiquos Judæos nulla miracula patrare potuisse. Vide hanc fabulam in Lexico Talmudico Buxtorfii p. 2541. Judæi referunt Christum stetisse coram Reginâ Helenâ, & dixisse, possum mortuos excitare. Judæi jusserunt Judam Iscariotem etiam intrare Templum, ut simili modo illam pronuntia-

tionem disceret. Christus postea coram eodem illo Judâ gloriatus fuisset quod miracula efficere, & quod volando in aërem ascendere posset. Quod, cum Christus per aëra volaret, & Judas volando eum sequeretur, rixæ ortæ fuerint inter Christum & Judam. Ajunt quod Judas Christum percusserit; adeo ut ceciderit, & brachium suum fregerit. Hanc horrendam Judæorum fabulam sive potius blasphemiam detestamur, & pernegamus Christum unquam tali diabolicæ arti operam dedisse.

XI. Hanc Kabbalam *Practicam* sequuntur illi, qui per literas, vel per nomina quædam collo vel supra januas suspensa se contra pestem, contra bellum, contra Diabolum, & contra alia mala defendere volunt; vel qui putant se morbum herculeum aliosque morbos sanare posse pronuntiando vel insusurrando clanculum in aurem nomen JEHOVA. Etiam hujus Kabbalæ participes sunt, qui per Evangelium Johannis miracula quædam efficere tentant. Sed omnes, sive sint Judæi, sive Christiani deridendi & exsibilandi potius sunt quàm rationibus refutandi, qui literis aut vocibus ullam physicam vim vel morbos sanandi vel diabolum pellendi adscribunt.

II. *De Kabbala Theoretica.*

XII. Jam porro sequitur consideranda Kabbala *Theoretica*, quæ est acuta inventio, quâ ex literis transpositis, vel in numerum resolutis, aliisve modis mutatis, vel ex vocibus, ex punctis, aut ex accentibus musicis mysteria quædam eliciuntur. Hæc Kabbala Theoretica sub se varias habet species. Menasse in Conciliatore, quæst. ult. in Exodum hujus Kabbalæ Theoreticæ tredecim enumerat species; alii tamen pauciores species, scil. tres vel quatuor, utpote celebriores, tantum solent enumerare. Nos hic omnes tredecim species dabimus, & ostendemus quomodo mysteria ex S. Scriptura per singulas species eliciantur.

Prima species Kabbalæ Theoreticæ vocatur גִּימַטְרִיָּא *Gematria*; estque vox origine Græca: Græcè enim dicitur *γεωμετρία*. Sed Gematria hic in latiori significatione sumitur: nam hic denotat primariò & præcipuè Arithmeticam, sed secundariò etiam Geometriam, hoc est, dimensiones ædificiorum sacrorum; ut arcæ, tabernaculi, &c. Hæc igitur Kabbalæ species, quæ Gematria vocatur, duos habet modos.

Prior

Prior modus Gematriæ est, quo diversæ voces eundem numerum literis suis exprimunt, ut una per aliam explicetur. Fundamentum hujus speciei est: quia literæ Hebraicæ in numeros resolvi possunt: ideo Kabbalistæ alios sensus ex vocibus, in numeris cum aliis vocibus convenientibus, elicuerunt:

Exempli gratia: Geneseos cap. 1. v. 1. occurrit vox בְּרֵאשִׁית, ex quâ per Gematriam probant, quod Deus mundum creaverit *in lege*: nam voces בְּתוֹרָה יָצַר *in lege formavit* & vox בראשית *in principio* eundem numerum, scil. 913. exprimunt. Hinc Judæi per Kabbalam eliciunt, mundum *in lege* esse formatum.

Hic modus etiam valet in pluribus vocibus conjunctis: ex. gr. Kabbalistæ ex primis duabus vocibus Pentateuchi, בְּרֵאשִׁית בָּרָא *in principio creavit*, probant mundum in principio anni, olim à Septembri inchoati, esse creatum; quia in vocibus בראש השנה נברא *In principio anni creatus est*, & in his duabus primis vocibus idem numerus ubique exprimitur, scil. 116. Ergo ex בראשית ברא *in principio creavit*, probatur mundum in principio anni, hoc est, in Septembri esse creatum.

Similiter per hanc speciem quærunt: Quare Vetus T. incipiat à litera ב *Beth?* Quum ב in numero significet duo, ajunt Mosen denotasse duplicem Legem, Scriptam scil. & Oralem. Alii volunt Mosen respexisse ad duplicem mundum, scil. ad עוֹלָם הַזֶּה *Mundum hunc*, in quo jam vivimus, & ad עוֹלָם הַבָּא *Mundum futurum*. Qualis mundus denotatus per עולם הבא *Mundum futurum? Resp.* Mundus futurus temporibus futuri Judæorum Messiæ, & mundus gloriosus post hanc vitam in cœlo.

Hæc species Kabbalæ etiam ad alias linguas emanavit. Apocalypseos cap. 13. v. 18. fit mentio bestiæ, cujus numerus est 666. Irenæus vocem λατεῖνος huc applicavit; quia in hac Græcâ voce idem numerus exprimitur.

Posterior modus Gematriæ versatur circa dimensiones sacrorum ædificiorum, ut arcæ, tabernaculi, altaris, templi &c. Sacra Scriptura perfectè recenset quantitates plerarumque fabricarum, scil. earum longitudinem, altitudinem, & profunditatem; sed S. Scriptura hoc non videtur frustra fecisse: ergo sunt quædam rationes, ob quas sacra illa ædificia sunt tantæ, & non majoris vel minoris quantitatis. Rationes illarum quantitatum inquirere pertinet ad Kabbalam; ideoque

Kabbalistæ quantitates illas metiuntur, & numeros vel subtrahunt, vel multiplicant, vel etiam dividunt:

Exemplo hunc posteriorem modum Gematriæ illustrabimus: *Genes.* 6. 15. Arca Noachi dicitur 300. cubitos longa, 50. cubitos lata, & 30. alta fuisse. Hinc quidam Kabbalistæ occultè Christianizantes probant nomen Jesu. Kabbalista primò longitudinem 300. cubitorum dividit per altitudinem 30. & prodeunt decem, qui numerus designat *Jod.* Huic *Jod* adjungatur longitudo 300, denotans *Schin.* Tandem longitudo 300. dividatur per latitudinem 50, & emergunt *sex*, hoc est, *Vau.* Hæ tres literæ simul conjunctæ denotant ישו *Jesu*, nomen Messiæ nostri. Judæi solent in contemptum Christianorum pro יֵשׁוּעַ scribere ישו *Jesu.* Hæc de primâ specie dicta sufficiant. Vide plura in Bechin. Happer. Schickardi pag. 65.

Secunda species Kabbalæ appellatur נוֹטָרִיקוֹן *Notarikon*; quando ex singulis vocabuli alicujus significativi literis totidem aliæ dictiones formantur: ex. gr. Literæ vocis מַכַּבִּי *Macchabæi* possunt resolvi in totidem integras voces; quæ singulæ incipiunt à literis nominis מכבי, scil. in מִי כָמוֹךָ בָּאֵלִים יְהוָה *Quis sicut tu inter Deos ô* JEHOVA*?*

Quidam ex Christianis allegoricè Trinitatem conati fuerunt probare ex verbo בָּרָא *Creavit*, *Genes.* 1. 1. nam in eo verbo sunt tres literæ, quarum prima ב denotat בֵּן *Filium*, secunda רוּחַ *Spiritum S.* & ultima אָב *Patrem.* Socinianus Enjedinus risu hanc Kabbalam & meritò explodit, sed sceleratè aliam Kabbalam elicit, scil. ex ב facit בליעל *Belial*, *sceleratus*; ex ר efficit ראש *caput*, *princeps*; & ex א format אתה *tu*, hoc est, *Tu es caput* sive *princeps sceleratorum.*

Hæc species etiam in Lingua Latina brevitatis ergo usurpatur: ex.gr. Literæ J. U. D. denotant *Juris Utriusque Doctorem*; Literæ L. A. M. indigitant *Liberalium Artium Magistrum.* S. P. Q. R. varia possunt denotari, scil. vel *Senatus populusque Romanus.* Vel, *Serva populum quem redemisti.* Venerabilis Beda, cum Romam ingrederetur, legebat, *Stultus populus quærit Romam.* A nonnullis per interrogationem de Papa Romano explicatur, *Sancte pater, quare rides?* Quibus ille retrogradam responsionem dat, *Rideo, quia Papa sum.*

Per hanc eandem speciem unum vocabulum etiam in duo dividitur: ex.gr. Nomen בראשית potest in duo vocabula dividi, scil. in ברא & שית *Creavit sex.* Ergo vox בראשית denotat vel sex dies creationis vel sex extrema mundi, scil. summum, imum, & quatuor latera.

Hæc

Hæc eadem species etiam locum habet in Linguâ Latinâ; scil. quando voces simplices *summus*, *terminus*, *magister* dividuntur in voces divisas, nempe in *Sum mus*, *ter minus*, & *magis ter*.

Tertia species nominatur תְּמוּרָה *Permutatio*; & fit, quando una Alphabeti litera sumitur pro alia: ex. gr. ת pro א, vel א pro ת, vel ש pro ב, & sic deinceps per totum alphabetum. Judæi solent tali modo integros libros transferre. Cl. Hottingerus ait se totum Pentateuchum ita translatum possidere.

Menasse ben Israel hanc speciem probat ex *Jerem.* 25. 26. ubi Propheta, ne irritaret Regem Babel, eum vocavit *Regem* שֵׁשַׁךְ pro בבל, sumendo literas ש pro ב, & ךְ pro ל; scil. per modum qui vocatur אתבש *atbbasch*, nempe quando literæ alphabeti inverso ordine recensentur, hoc est, quando ת significat literam א, ש literam ב, & ר literam ג, atque sic deinceps.

Nonnulli putant Sapientes Babyloniæ propterea non potuisse legere verba parieti adscripta, *Danielis cap.* 5. quia eadem judicantur hoc modo fuisse scripta.

Ut ut sit, hæc species Kabbalæ non tantum est usitata in Linguâ Hebræâ, sed etiam in Lingua Belgica & Latina; & præcipuè in literis, quibus secreta quædam transcribuntur. Nemo talem scripturam legere potest, nisi sciat qualem literam Scriptor sumpserit pro A, aut unde literas alphabeti numerare inceperit. Multi modi ita occultè scribendi pro cujusque ingenio & industriâ possunt formari: nam prima alphabeti litera potest esse B, C, D, E, vel alia quæcunque litera.

Quarta species Kabbalæ appellatur צֵרוּף *Zirupb*, hoc est, *combinatio*; estque, quando ex alicujus vocis consonantibus per Methathesin transpositis, aliterque coagmentatis, nova dictio significativa exurgit:

Ex. gr. Kabbalistæ *Genes.* 1. 1. ex voce בראשית *in principio* probant mundum creatum esse primo die Septembris; quia ex hâc voce Hebraicâ per Methathesin formatur alia dictio, scil. א בתשרי, hoc est, *primo, Septembris*, scil. mundus creatus est.

Similiter ex verbo ישמח *lætabitur* fit משיח *Messias* per Metathesin.

Græci & nonnulli Latini hâc in parte Judæos nonnunquam sunt imitati: sic ex *Julius* formârunt *Livius*; ex *Roma Maro*; ex *Corpus porcus*; *Corpus Juris* potest transformari in *porcus viris*: nam eædem literæ continentur in his vocibus, quæ ita invicem transmutantur.

Quinta species vocatur צורה *Zura*, hoc est, *forma* aut *figura*. Hæc species argumentatur ex figuris sive formis characterum. Per hanc speciem quærunt; Quare literæ א. ב. ג &c. talem habeant figuram, & non aliam? Omnium harum figurarum Kabbalistæ dant rationes.

Quærunt: Quare Vetus T. incipiat à ב. sive à literâ, quæ talem habet figuram & non aliam? *Respondent*: Quia ב habet apicem supernè respicientem. Si quis ergo quærat ex ב, quis te creavit? Respondebit, qui apice literæ ב denotatur, scil. Deus habitans in cœlis.

Menasse ex primâ illa literâ ב aliud quid probat, scil. Deum, qui mundum creavit, esse unicum; & quidem tali modo: Litera ב continet tres lineas, hoc est, tres quasi literas *Vau*. Litera Vau, si plenè scribatur, scil. ואו *Vau*, valet in numero tredecim. Si tredecim triplicetur (nam in ב sunt quasi tres literæ Vau) exurgent triginta novem; qui numerus etiam continetur in vocibus יהוה אחד. Ergo secundùm Menasse propterea Lex incipit à litera ב habente tria *Vau*, quia Deus suam unitatem voluit indicare. Sed tædet & pudet tales nugas Judæorum referre; ex illis nihilominus iidem sua dogmata eliciunt & confirmant.

Idem Menasse in Conciliatore in Exod. pag. 172. ait: *Sane ipsa ratio dictare videtur, characterum formas, à supremo Artifice repertas, mysteria continere.* Sed deplorandum est, homines aliàs in sacris literis versatissimos, tempus suum in talibus nugis terere.

Hinc etiam, quia ex figura literarum mysteria quærunt, solent in libris MSS. ut in Pentateuchis, in Phylacteriis, & in Mezuzoth literam ח scribere cum gibbo supernè respiciente, & literam פ contortam, quasi duplicatam.

Quæritur de causis, ob quas Judæi literas ח & פ tali modo soleant describere?

Resp. 1. Judæi de litera ח hanc dant rationem: quia ea litera est prima litera vocis חי *viventis*. Ideo illa litera debet coronari gibbo ascendente, qui denotat Deum viventem in excelsiori loco mundi sive in cœlo habitare.

2. Litera פ pingitur contorta, & quasi duplicata: quia פ est una ex literis vocis תְּפִלָּה denotantis *orationem*, *precationem*; ad indicandum quod cor nostrum debeat esse contortum & contritum inter orandum. Vide Hackspannum de Kabbala Judaica pag. 310. ubi sic ait: *Pe plus justo incurvatur, seclusis apicibus*, לומר לך שכל תפלה שאין בה

בת לב נשבר תרכה ורוח כפוף אינה רצויה h. e. *ut moneat te, preces, quibus cor fractum & contritum, Spiritusque incurvatus non est conjunctus, Deo gratas non esse.* Quare פ magis pingitur contortum, quàm ullæ aliæ literæ vocis תפלה? *Resp.* Procul dubio quia פ est prima litera Radicis פלל, à qua descendit תפלה, cum literæ ת & ה sint serviles & adtitiæ.

Sexta species versatur circa רָאשֵׁי תֵיבוֹת סוֹפֵי תֵיבוֹת circa *Principia verborum & circa fines verborum*, vel nonnunquam etiam circa תּוֹכֵי תֵיבוֹת *media verborum.* Hæc species elicit alias voces vel ex literis vocum initialibus, vel ex finalibus, vel nonnunquam etiam ex literis intermediis.

Ex. gr. *Deut.* 30: 12. dicitur מי יעלה לנו השמימה *Quis faciet ascendere nos in cœlum?* Quatuor literæ initiales in his quatuor vocibus constituunt מִילָה *circumcisionem*; & quatuor literæ finales earundem vocum formant יהוה Jehova. Hæc verba ergo ex sententiâ Judæorum continent & quæstionem & responsionem. Quæstio est: Quis nos evehet in cœlum? Respondetur Kabbalisticè per hanc speciem, Jehova *per circumcisionem.* Hæ literæ sive initiales sive finales, vocem aliquam denotantes, à Kabbalistis solent notari accentu Sægolta, hoc est, tribus punctis tali modo א֒; ut lectores certi essent, utrum ex initialibus, an verò ex finalibus literis aliæ voces formentur.

Septima species Kabbalæ Theoreticæ est חָסֵר וּמָלֵא *defectivum & plenum.* In Textu Hebraico sæpissimè voces quædam scribuntur defectivè sine *Vau* vel sine *Jod*; quæ literæ secundùm regulas generales in illis vocibus regulariter requiruntur. Quando ergo in quibusdam locis illæ literæ desunt, quum in aliis omnibus locis adsint, tum rationes talis defectus expiscantur Kabbalistæ; scil. quare in uno loco addatur *Vau*, & in alio loco illud omittatur; quare in uno loco vox scribatur plenè cum litera *Vau* vel *Jod*, & in alio loco illud *Jod* vel *Vau* omittatur.

Ex. gr. אֱלֹהֵי *Deus* in Regimine semper defectivè, hoc est, sine *Vau* scribitur; sed excipitur unicus locus, annotatus à Masorethis, ubi אלוהי in Regimine scribitur plenè cum literâ *Vau*, scil. *Psal.* 18. 47.

Præterea eadem vox cum affixis semper etiam defectivè scribitur, exceptis duobus locis, scil. *Psal.* 143. 10. & 145. 1. in quibus *Vau* additur: ibi enim scribitur אֱלוֹהַי, & hic אֱלוֹהַי *Deus meus.* Kabbalistæ horum omnium dant vel fingunt quasdam rationes, ob quas

quas in tam paucis locis fit talis exceptio à communi regula.

Octava species appellatur סתומות ופתוחות *clausæ & apertæ*. Hæc species considerat literas ס & פ, passim in Pentateucho occurrentes: פ est prima litera vocis פְּתוּחָה *aperta*, & ס vocis סְתוּמָה *clausa*. Kabbalistæ inquirunt, & dant rationes, ob quas in quibusdam locis Pentateuchi occurrat פ vel ס. Literæ illæ פ & ס non sunt in Pentateucho ab ipsis Auctoribus librorum, sed à posterioribus quibusdam Judæis adscriptæ. Ergo mysteria, quæ ex literis פ aut ס eliciuntur, non sunt intenta à sacris Scriptoribus, sed tantum à curiosis quibusdam Judæis.

Similiter totus Pentateuchus dividitur in 54. Sectiones majores, quarum singulæ tribus literis פפפ vel tribus ססס distinguuntur, exceptâ ultimâ sectione Geneseos, quæ incipit *cap.* 47. *vers.* 28. ad hæc verba, ויחי יעקב *& vixit Jacob*. Hæc sola sectio major distinguitur vel unicâ literâ ס, vel tantum spatio vacuo. Ejus irregularitatis causam investigârunt Kabbalistæ per hanc speciem Kabbalæ.

Ad hanc speciem etiam pertinent hiatus sive spatia vacua, quæ in medio viginti septem versuum Hebraicorum inveniuntur. Sensus S. Scripturæ aliquando videtur esse hiulcus & mancus in medio illorum versuum, quos Masorethæ enumerârunt; sed Kabbalistæ rationes perscrutati sunt, quare hæc ita sese habeant: ex. gr. *Genes.* 35. 22. relinquitur spatium in medio versu, in quo scribitur circulus, qui denotat ibi verba quædam esse subintelligenda. Kabbalista hujus rei rationem dat.

Huc etiam pertinet, quod *Jes.* 9. 7. occurrat ם finale in mediâ voce לםרבה, & *Neh.* 2. 13. מ intermedium in fine vocis המ. Horum omnium rationes investigare pertinet ad Kabbalam & Kabbalistas.

Nona species comprehendit קְרִי וְלֹא כְתִיב, כְּתִיב וְלֹא קְרִי, hoc est, *legitur nec scriptum est*, *scriptum est nec legitur*. Ut hæc Kabbalæ species clarius intelligatur, sciendum est in Textu Hebræo nonnunquam vocales occurrere sine consonantibus, & è contra aliquando consonantes sine vocalibus.

Rabbini puncta sine consonantibus vocant קרי ולא כתיב *legitur & non scribitur*, hoc est, eo in loco, ubi vocales sunt expressæ, legitur vox, quæ tamen in Textu non est scripta: ex. gr. *Judic.* 20. 13. occurrunt *Scheva* & *Tzere*, quæ denotant ex judicio Masoretharum בני *filii*.

E contra Rabbini consonantes vocalibus destitutas vocant כתיב ולא

וְלֹא קרי *scriptum & non legitur*, hoc est, vox illa, etiamsi in Textu occurrat, non tamen legitur; quia caret vocalibus: ex. gr. *Jerem.* 51. 3. occurrit verbum ידרך sine vocalibus, quod in legendo omittendum esse judicârunt Masorethæ. Horum omnium causas & rationes investigare, quare quibusdam in locis tantum vocales inveniantur, in aliis vero locis tantum consonæ, pertinet ad Kabbalistas: nam illi nihil ignorant, vel saltem nihil volunt ignorare.

Decima species Kabbalæ continet אוֹתִיּוֹת קְטַנּוֹת וּגְדוֹלוֹת *Literas parvas & magnas.* In Veteri T. Hebraico occurrunt fere triginta tres literæ cæteris multo minores, & circiter triginta cæteris multo majores: ex. gr. *Genes.* 2. 4. in voce בהבראם litera ה est multo minor, quàm aliis in locis: è contra *Deut.* 32. 6. eadem litera in voce הליהוה est multo major. Imo totum Alphabetum literarum minuscularum & majuscularum invenitur in Veteri T. quas retrò in Dissert. 10. enumeravimus. Kabbalistarum officium est inquirere rationes, quare literæ quædam Alphabeti in uno loco minori vel majori formâ describantur, quàm in aliis locis.

Huc etiam pertinent quatuor literæ suspensæ & novem inversæ: ex. gr. *Psal.* 80. 14. in voce מיער litera ע est suspensa supra alias literas; & *Numer.* 10. 35. in verbo בנסע litera *Nun* in quibusdam codicibus ut litera inversa pingitur. Masorethæ posteriores invenerunt has literas ita esse descriptas; sed Kabbalistæ rationes inquisiverunt, ob quas hæ literæ tali diversâ figurâ in quibusdam locis scriptæ inveniantur.

Undecima species vocatur חִלּוּף *variatio*; estque, quando una litera scribitur pro alia: ex. gr. *Deut.* 21. 7. est verbum שָׁפְכָה *effuderunt*, quod in fine habet *He* loco *Vau*.

Similiter *Gen.* 13. 2. est nomen אהלה *tentorium ejus*, ubi juxta regulas Grammaticæ scribendum esset אהלו cum Vau. Horum rationes inquirunt Kabbalistæ.

Duodecima species considerat נְקוּדוֹת *puncta*: estque, quando mysteria quæruntur ex punctis. Quando vox aliqua irregulariter punctata est, ejus irregularis punctationis rationes inquirit Kabbalista. Ex. gr. JEHOVA communiter notatur cum Scheva in principio, & cum Kametz in fine; sed in quamplurimis locis aliter scribitur, scil. cum Cateph Sægol in principio, & cum Chirek in fine, tali modo יֱהוִה. Hæc irregularis punctatio cadit sub censuram Kabbalistarum.

Ad hanc speciem etiam pertinent quindecim voces supernè variis

punctis ornatæ, quæ nec vocales nec accentus sunt: Ex. gr. *Genes. cap.* 16. *v.* 5. & cap. 18. v. 9. & cap. 33. v. 4. ut & *Deut.* cap. 29. v. 29. & in aliis locis quædam puncta vocibus supernè imponuntur. Kabbalistæ dant rationes, ob quas illæ quindecim voces & non aliæ ita punctatæ sint. Vide de vocibus punctatis suprà Dissertationem 22.

Decima Tertia & ultima species Kabbalæ Theoreticæ continet טעמים *accentus*, scil. irregulares, quales aliis in locis regulariter non inveniuntur. Nonnulli accentus in Linguâ Hebræâ distinguunt sententias, sed quibusdam in locis iidem sententias non distinguunt: ergo à Kabbalistis excogitata est ratio, quare accentus illi uno in loco distinguant, & non ita alio in loco.

Ex. gr. *Genes.* 1. 1. accentus Athnach sub nomine divino אלהים, denotans Colon, jam non distinguit, cum aliàs soleat distinguere.

Similiter *Numer.* 27. 3. filiæ Zelophad dixerunt אבינו מת במדבר *pater noster mortuus est in deserto.* Vox אבינו habet accentum Zarka, qui solet distinguere à sequentibus; sed hoc in loco nullam efficit distinctionem. Rationes hujus irregularitatis investigant Kabbalistæ.

Præterea singulæ voces Hebraicæ per tota Biblia communiter tantum unico accentu tonico notantur; sed excipitur Decalogus, in quo quamplurimæ dictiones duobus accentibus tonicis notatæ sunt. Kabbalistæ rationes hujus multiplicationis accentuum in Decalogo investigârunt. Sed rationes, quas Rabbini de multis dant, risu & cachinno exsibilandæ sunt.

XIII. In his tredecim speciebus tota scientia Kabbalæ consistit; & qui talia ficta mysteria excogitare novit, ille magni fit apud Judæos, & pro docto ac subtili viro habetur; & quo quis plures similes nugas expiscari potest, eo doctior etiam æstimatur. De his nugis Kabbalisticis consule Menasse ben Israel loco suprà citato; Schickardum in Bechinath Happeruschim pag. 60. & seqq. Hottingerum in Thes. Phil. lib. 1. sect. 5. & Reuchlinum de arte Kabbalistica.

XIV. Ex hactenus dictis apparet manifesta differentia, quæ intercedit inter opus Masoretharum & Kabbalistarum. Aliter versati fuerunt circa Textum Hebræum Masorethæ, aliter Kabbalistæ.

Masorethæ enumerârunt in genere omnes literas Veteris Test. & in specie literas majusculas, minusculas, inversas, suspensas & irregulares: præterea annotârunt tum omnes voces punctis supernè notatas, tum etiam voces plenas & defectivas: deinde sub censuram vocârunt

cârunt voces deſtitutas vocalibus, & vocales deſtitutas conſonantibus.

Kabbaliſtæ hæc omnia, à Maſorethis enumerata, etiam conſiderârunt & conſiderant, ſed alio modo. Kabbaliſtæ omnium antecedentium inveſtigârunt & dederunt rationes; ſcil. quare in hoc vel illo loco ſit litera majuſcula, minuſcula, inverſa, aut ſuſpenſa; Quare illa vox illo in loco ſit punctis ſupernè ornata, & quare aliæ voces aliis in locis punctis talibus deſtituantur; Quare vox uno in loco ſcribatur plenè vel defectivè, & quare non eodem modo etiam in aliis locis; Quare nonnunquam tantum conſonantes ſine vocalibus in Textu occurrant, & è contra; Quare aliquando tantum vocales ſine conſonantibus inveniantur. Horum omnium rationes inveſtigârunt Kabbaliſtæ, ſed ſæpiſſime ſunt tam futiles & abſurdæ, ut virum alicujus tantum judicii pudere debeat tam futilium ratiuncularum, quibus fides Apellarum innititur.

XV. *Tertiò quæritur.* Quinam ſunt primi Auctores Kabbalæ, & ejuſdem per varia ſecula Propagatores?

Reſpondeo. 1. Primus Auctor Kabbalæ à Judæis communiter ſtatuitur Propheta Moſes, qui creditur doctrinam illam in monte Sinai accepiſſe. Quando & quo ordine Moſes Kabbalam in monte Sinai acceperit, vide ſuprà Sectione V.

2. Moſes hanc artem, ex ſententia Judæorum, nunquam literis mandavit, ſed de ore ad os tradidit aliis ſequentibus uſque ad Eſdram Prophetam, qui dicitur Kabbalam primus in literas retuliſſe, & ſeptuaginta volumina impleviſſe. Huc trahunt illud quod habetur quarto libro Eſdræ cap. 14. v. 46. 47. 48. *Priores libros, quos ſcripſiſti, propone palam, ut legant digni & indigni. Poſteriores ſeptuaginta libros conſerva, ut tradas eos ſapientibus è populo tuo. In his eſt vena intellectus, & ſapientiæ fons & ſcientiæ flumen.* Per ſeptuaginta libros nonnulli intelligunt libros Kabbaliſticos. Ezras ergo, ex multorum ſententiâ, primus Kabbalam ſcriptis mandavit. Picus Mirandula refert, quod ipſe quoſdam libros Kabbaliſticos, ab Ezrâ conſcriptos, viderit; & quod eoſdem à quodam Judæo ſeptem mille ducatis coëmerit, ac pleroſque perlegerit, & totam religionem Chriſtianam in illis invenerit, ſcil. myſterium Trinitatis, Incarnationem Verbi, Divinitatem Meſſiæ aliaque multa Chriſtianorum religionem contra Judæos confirmantia. Vide integrum Mirandulæ locum allegatum à Schickardo in Bechinath

chinat Happeruſchim pag. 94.

3. Propagatores ſcientiæ Kabbaliſticæ ſtatuuntur Prophetæ, & inter illos præcipue Jeremias: quia ille quædam veſtigia Kabbalæ in libro ſuo dicitur reliquiſſe; uti ſuprà ad tertiam ſpeciem demonſtravivus. Etiam Salomonem Kabbalæ fuiſſe peritiſſimum ſtatuunt Judæi; quia dicitur 1. Reg. 4. 30. 31. *Erat ſapientia Schelomonis major, quàm ſapientia omnium Orientalium & Ægyptiorum. Etiam ſapientior fuit Ethane, Hemane, &c.* qui tum temporis pro ſapientiſſimis celebrabantur. Judæi hanc Salomonis ſapientiam in Kabbalæ ſtudio ſitam fuiſſe aſſerunt.

4. Nos rejicimus illam ſententiam Judæorum ſtatuentium vel Moſen eſſe primum Kabbalæ auctorem, aut Ezram vel alios Prophetas harum nugarum Kabbaliſticarum eſſe propagatores. Nullo enim mōdo eſt veroſimile vel Moſen vel Ezram vel alios Prophetas harum nugarum eſſe primos vel inventores, vel propagatores. Abſit à talibus doctis & piis viris, quod S. Scripturam vel ita peſſimè in multis explicâſſent, vel ejus ſenſum ita torſiſſent.

Quinam ergo Kabbalæ ſunt primi auctores? *Reſp.* Primi ejus inventores & continuatores ſunt quidam nugivenduli & ſuperſtitioſi Judæi, qui quidlibet ex quolibet probare voluerunt. Buxtorfius in Bibliotheca Rabbinica quoſdam auctores librorum Kabbaliſticorum enumerat, qui ibi paſſim videri poſſunt. Schickardus in libro jam jam laudato pag 96. integram genealogiam antiquorum Kabbaliſtarum uſque ad Moſen citat. Kabbala alicujus Kabbaliſtæ invenitur in Bibliis Bombergianis & Buxtorfianis, in exteriori margine Pentateuchi, ſub nomine בעל המורים, hoc eſt, *Auctoris Ordinum*, quod eſt nomen appellativum: nam ejus Kabbaliſtæ nomen proprium fuit Jacobus.

XVI. *Quartò quæritur* de fine. Quis eſt finis Kabbalæ?

Reſpondeo. Finis Kabbalæ eſt duplex: alius eſt finis reſpectu Judæorum, & alius eſt reſpectu Chriſtianorum.

1. Judæi utuntur Kabbalâ Theoreticâ, ut per illam nova dogmata & myſteria religionis excogitent. Ejus Kabbalæ varia exempla in ſupradictis tredecim ſpeciebus attulimus.

2. Iidem utuntur Kabbalâ Practicâ, ut fiant familiares cum Angelis, per quos miracula ſive potius mira quædam efficere tentant. Per hanc Kabbalam conantur ſanare morbos, diabolos expellere, & contra ejuſdem inſultus aliaſque noxas ſe defendere. Extat libellus, reſe-

referente Amama Antib. pag. 327. vocatus שמוש תלים *usus hymnorum*, in quo ex singulis fere Psalmis quædam Symbola Kabbalistica pro certis morbis curandis collecta inveniuntur.

Ex gr. Ut quis liberetur ex tempestate maris recita Psalmum 2, & inscribe eum testæ, ac projice eam in mare & conticescet.

Si cui caput dolebit, scribe hunc Psalmum usque ad illa verba, *confringes eos virga ferrea, &c.* & suspende illam membranam de capite ejus.

Psalmus 3. Adhuc si alicujus caput dolebit, pronuntiet etiam hunc Psalmum super oleo olivarum, & inungat eo partes affectas.

Psalmus 7. utilis est ne homines tibi possint nocere, & ut in fugam vertas inimicum tuum, qui te persequitur.

3. Finis Kabbalæ Theoreticæ respectu nostri est, ut eô utamur contra Judæos, harum nugarum Kabbalisticarum summos admiratores. Ex Kabbalâ multi Judæi fortius & citius ad silentium redigentur, & quodammodo convertentur, quàm ex ipso sacro Textu; ideoque, quando ea nostram confirmat sententiam, utiliter à nobis contra Judæos adhiberi potest.

Ex. gr. Quando Judæi negant, quod *Genes.* 49. 10. per שילה *Schilo* intelligatur משיח *Messias*, refutari possunt ex propria Kabbala: nam voces יבא שילה per Gematriam denotant משיח *Messiam*; quia idem numerus, scil. 358. ubique exprimitur.

Schickardus refert exemplum cujusdam Judæi medici, qui nullis remediis ad Christianismum converti poterat, nisi per Kabbalam. Ostendebant literam ש esse tricipitem: inde ipse concludebat esse tres personas in Deitate. Etiam monstrabant Radices Hebraicas communiter constare tantum tribus literis, non pluribus, nec paucioribus; inde similiter concludebat esse tres personas in Deitate.

Judæi antiqui & novitii semper Kabbalam occultârunt, ita ut vulgus Judæorum nihil, & Doctorum vix centesimus aliquid ex illa cognoscere potuerit: unde non mirum est tam raram Kabbalæ cognitionem inter Christianos inveniri. Ex illa tamen, quam novimus, licet nobis argumentari contra Judæos; quia pro Divina & infallibili scientiâ à plerisque Judæis habetur.

Hæc auctoritas Kabbalæ colligi potest ex dicto Talmudico, quod habetur in Tractatu, qui vocatur ראש השנה *pag.* 19. *col.* 1. ubi sic dicitur: דברי קבלה הוא ודברי קבלה כדברי תורה דמו

Verba Kabbalæ sunt, & verba Kabbalæ æquiparantur verbis Legis.

Alibi solent Kabbalam vocare אמרי אמת על דרך האמת *Verba veritatis* scripta *secundùm viam veritatis.*

Longe majoris faciunt Kabbalam, quàm ipsam S. Scripturam. Comparant enim sensum literalem S. Scripturæ, candelæ, quæ minimo quadrante emi potest; sed Kabbalam preciosissimæ margaritæ, quæ per studium Kabbalisticum tanquam per accensam candelam invenitur.

Sed reverà tota Kabbala, etiamsi Judæi statuant Mosen à Deo eam accepisse, nihil aliud est, quàm inventum & commentum humanum: propterea illa nihil nobis præscribere debet vel potest. Hæc de Kabbala & Kabbalistis dicta sufficiant.

DISSERTATIO VIGESIMA-SEPTIMA,

QUÆ EST

PARS PRIMA

DE NOMINIBUS DEI HEBRAICIS.

§. 1. *Deus proprie, quia est ens singularissimum, non indiget nomine.*

2. *Nomina Divina usurpantur vel proprie de vero Deo, vel participative de magistratibus & angelis, vel abusive de falsis diis.*

3. *Nomia Divina sunt vel Græca vel Hebraica.*

4. *Hebraica sunt decem, quorum tria ab essentia & reliqua fere à proprietatibus desumuntur.*

5. *Etymologia nominis Jehova ejusque significatio allegantur.*

6. *Nomen Jehova propter excellentiam sex diversis titulis solet insiniri:*

7. *Illudque soli Deo proprium esse probatur tum quibusdam Textibus, tum etiam quatuor rationibus è Grammatica petitis.*

8. *Objectio, quasi nomen Jehova tribueretur creaturis & angelis, solvitur.*

9. *Nomen Jehova tribuitur etiam Filio & Spiritui Sancto.*

10. *Fuit notum Patriarchis ante tempora Mosis.*

11. *Objectio, desumpta ex Exod. 6. 3. enodatur.*

12. *Galatinus frustra variis modis ex nomine Jehova Trinitatem conatur probare;*

13. *Ut & duplicem respectum in Christo ex geminata secunda litera* ה *in Jehova.*

14. *Rationes dantur quare Jehova à Rabbinis exprimatur per geminum*

num Jod, tali modo (ֹ‎).

15. *Nomen Jehova dicitur explicatum per nomen duodecim & per nomen quadraginta duarum literarum.*

16. *Christus per propriam potentiam & Moses per virtutem Dei miracula effecerunt, & non per simplex nomen Jehova.*

17. *Jehova & Jehovi sunt idem nomen respectu consonarum, sed differunt respectu vocalium.*

SECTIO I.

NOmina propria induntur rebus distinctionis ergo: hinc primus homo, solus in mundo existens, vocatus est simpliciter אדם *homo*, nomine quasi appellativo; quo nomine homo in genere adhuc indigitari solet: nam ille, utpote tum temporis solus in mundo, non indigebat nomine proprio, quo ab aliis distingueretur. Similiter in Deum propriè non cadit nomen: quia est ens singularissimum, & ita ab omnibus rebus distinctum, ut non opus sit nomine quodam discretivo, quo ab aliis distinguatur. Propterea Proverb. 30. 4. rogatur: *Quod est nomen hujus, & quod nomen filii ipsius? si noveris?* Sic etiam Angelus fœderis Manoæ, nomen roganti, respondit: *Ecquid interrogas de nomine meo*? Judic. 13. 18. Deus nihilominus in S. Scripturâ se nobis variis nominibus manifestavit; ut ita per illa nomina tenuitati nostræ succurreret, & ad sui cognitionem nos deduceret. Sed sciendum est quædam nomina Divina, in S. Scripturâ usurpata, non tantum Deo vero tribui, sed etiam nonnunquam creaturis.

II. In genere nomina Divina tribus modis in S. Scripturâ usurpantur. 1. *Propriè*, quando de vero Deo dicuntur: ut Genes. 1. 1. *Deus creavit cœlum & terram.* Similiter nomen יְהוָֹה (*Jehova*) propriè soli vero Deo convenit.

2. Nonnullla nomina Divina *participativè*, propter aliqualem similitudinem & communicationem excellentiæ & dignitatis, creaturis attribuuntur: ex. gr. nomen אֱלֹהִים (*Elohim*) datur Angelis propter communicatam excellentiam & gloriam; ut Psal. 8. 6. *Minorem fecisti eum paulisper* מאלהים *Diis*, hoc est, Angelis. Propter eandem rationem etiam hoc idem nomen convenit Magistratibus; ut Psal. 82. 6. *Dixi dii estis, & filii Excelsi vos omnes.* Tali modo Anti-Christus, 2. Thess. 2. 4. se debebat *efferre supra quicquid dicitur Deus aut Numen.*

3. Nomina Divina nonnunquam *abusivè* vel *putativè* sumuntur, quando de falsis diis dicuntur; ut Exod. 22. 19. *Qui sacrificat* לאלהים

DIIS

DIIS FALSIS, *anathema sit.*

III. Nos nomina Divina præcipuè primo modo considerabimus: quia ea de vero Deo propriè & per se dicuntur; de creaturis verò vel de idolis planè in alia significatione. Nomina Divina, quibus Deus se nobis in S. Scripturâ revelavit, sunt Hebraica vel Græca. Græca hoc tempore, quia in Veteri T. versamur, præteribimus.

IV. Nomina Divina Hebraica vulgo enumerantur decem, quorum tria desumuntur ab ipsâ essentiâ Divinâ: ut יְהוָֹה (quod sequente vel præcedente nomine Adonaj punctatur יֱהוִֹה, iisdem vocalibus quibus Elohim solet punctari) אֶהְיֶה & יָה; & reliqua septem nomina fere desumuntur ab effectis & proprietatibus ejus: ut אֲדֹנָי, עֶלְיוֹן, צְבָאוֹת, אֵל, שַׁדַּי, אֱלֹהַּ & אֱלֹהִים. De prioribus nominibus primò agemus, & postea de posterioribus.

De Nomine יהוה Jehova.

V. De nomine Dei JEHOVA variæ quæstiones moveri possunt.

Primò quæritur. Unde nomen JEHOVA derivatur?

Respondeo. Nomen יְהוָֹה derivatur à Radice הָוָה *Est, fuit.* JEHOVA igitur significat *Ens, existens ab æterno & in æternum.* Johannes nomen Jehova per circumscriptionem optimè interpretatur, cum ait in Apocalypsi *cap.* 1. *v.* 4. εἰρήνη ἀπὸ τοῦ ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος. *Pax ab eo qui est, qui erat, & qui venturus est.* Nonnulli has tres temporum differentias ex ipsâ formâ nominis יְהוָֹה eliciunt tali modo: Litera *Jod* in principio dictionum apud Hebræos sæpe denotat Futurum: ideo putant illud Jod in JEHOVA denotare Futurum, ut יִפְקוֹד *visitabit*; Vau in medio est sæpe nota temporis præsentis, ut פּוֹקֵד *visitans* vel *visito*; & *He* punctatum cum Kametz in verbis quiescentibus literâ ultimâ denotat tempus præteritum, ut גָּלָה *revelavit.* Hinc concludunt Deum habere essentiam & existentiam æternam à parte ante & à parte post, eundemque etiam omnis compositionis esse expertem. Nam si Deus habeat essentiam & existentiam à se ipso, ergo non videtur ullo modo compositus.

VI. Judæi nomen JEHOVA, utpote gloriosum, variis titulis condecorârunt. Buxtorfius in Dissertatione de Nominibus Dei plerosque illos titulos enumerat.

1. JEHOVA vocatur à Rabbinis שֵׁם הָעֶצֶם vel שֵׁם הַהֲוָיָה *Nomen substantiæ*

ſtantia vel *exiſtentia*; quia JEHOVA denotat ens exiſtens à ſeipſo ab æterno & in æternum. Multa nomina Divina denotant tantummodò proprietatem aliquam; ſed nomen JEHOVA ſignificat ipſam eſſentiam & exiſtentiam Divinam: & propterea tali titulo à Rabbinis fuit inſignitum.

2. Hebræi nomen JEHOVA vocant שֵׁם הַמְּיוּחָד *Nomen proprium*; quia ſoli Deo proprium eſt, & nunquam ulli creaturæ directè tribuitur.

3. Iidem nominant illud שֵׁם הַמְּפוֹרָשׁ *Nomen explicatum*, à פָּרַשׁ *explicavit*: vel quia Divina eſſentia hoc nomine propriè explicatur; vel quia Deus eo nomine Divinam ſuam eſſentiam Iſraëlitis expoſuit. Nonnulli hunc titulum explicant per *nomen ſeparatum* à פָּרַשׁ, quod etiam ſignificat *ſeparare*; quia plane ab aliis Dei nominibus eſt ſeparatum & diſtinctum, quum hoc nomen ſoli Deo competat.

4. JEHOVA etiam nominatur שֵׁם שֶׁל אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת *Nomen quatuor literarum*; quia quatuor literis conſtat.

Sed *dicet* aliquis. Etiam alia nomina Divina quatuor literis conſtant: ut אֶהְיֶה & אֲדֹנָי. Quare ergo יְהֹוָה vocatur tantummodò à Rabbinis *nomen quatuor literarum*, & à Græcis τετραγράμματον?

Reſpondeo. 1. JEHOVA κατ' ἐξοχὴν vocatur nomen quatuor literarum; quia eſt nomen Dei proprium, quod nunquam creaturis tribuitur: ſed אֶהְיֶה tantum *Exod.* 3. eſt nomen Dei, & aliis in locis eſt prima perſona temporis futuri ſignificans *ero*. 2. Præterea nomen אֲדֹנָי, etiamſi quatuor literis conſtet, non tamen eſt nomen Dei proprium: nam ſæpiſſimè creaturis tribuitur.

5. Nonnulli reverentiæ causâ nomen JEHOVA ex Deut. 28. 58. vocant שֵׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא *nomen glorioſum & terribile*. Fortaſſe propterea vocârunt nomen JEHOVA nomen *terribile*, quia non auſi fuerunt illud pronuntiare. Nam nonnunquam plebi ſub pœnâ mortis pronuntiatio nominis JEHOVA vetita fuit, uti videre eſt in Lexico Hebr. Buxt. Rad. הוה. Abba Saul in Miſna Tract. Sanhedrin Cap. 1. §. 1. ait: Quicunque הוגה את השם באותיותיו *profert Nomen tetragrammaton per literas ſuas, non habebit partem in futuro ſeculo.* In Talmude, Tract. עבודה זרה, tragica hiſtoria occurrit, quam Talmudiſtarum Epitome his verbis refert. *R. Chanina filio Teradion adducto dixerunt, quâ ratione egiſti ſic in lege? Cumque reſpondiſſet: ſicut præcepit mihi* יהוה *Deus meus, egi; è veſtigio ipſum ad combuſtionem, uxorem ejus ad necem, filiam denique ad lupanar condemnârunt. Ipſum quidem ad combuſtionem, quia nomen Dei*

proprium juxta literas enuntiârat, &c. Vide integrum locum etiam Hebraicè allegatum ab Hackſpan in Sylloge quæſt. Theol. & Philoſ. pag. 170.

6. Rabbini in Commentariis ſuis ſæpe nomen JEHOVA exprimunt per השם *Nomen*; quia *Levit.* 24. 11. de filio mulieris Iſraëlitidis dicitur, quod maledixerit vel expreſſerit השם *Nomen*, per quod intelligunt nomen JEHOVA.

VII. *Secundò quæritur.* An nomen JEHOVA ita ſoli Deo eſt proprium, ut nunquam creaturis tribuatur?

Reſpondeo affirmando. Rationes, hanc ſententiam confirmantes, partim ſunt deſumptæ ex S. Scriptura, partim etiam ex Grammatica Hebræa.

1. Deus in S. Scriptura nomen Jehova ſibi ipſi vendicat, Exod. 3. v. 15. JEHOVA *Deus patrum veſtrorum miſit me ad vos: hoc eſt nomen meum in ſeculum, & hoc memoriale meum in omnem ætatem.* Etiam Exodi *cap.* 20. *v.* 2. idem aſſeritur: *Ego ſum* JEHOVA. Similiter Jeſaiæ cap. 42. v. 8. *Ego ſum* JEHOVA, *illud eſt nomen meum.* Hinc Iſraëlitæ in Cantico ſuo, Exod. 15. 3. cantant: JEHOVA *eſt bellicoſiſſimus, nomen ejus eſt* JEHOVA. Et David Pſalmo 83. v. 19. ait: *Ut cognoſcant te ſolum nomine tuo eſſe* יהוה JEHOVA.

2. Ipſa Grammatica Hebræa etiam docet nomen JEHOVA eſſe nomen proprium: nam nomen JEHOVA habet omnes proprietates, quas nomina propria in Linguâ Hebræâ habere ſolent.

Prima proprietas nominum propriorum eſt carentia literæ ה emphaticæ ab initio. Nam nomina propria non ſolent ab initio recipere ה *He* Pronomen demonſtrativum; quia ea per ſe, utpote individua, ſatis ſunt determinata. Nam Pronomen ה ſolet determinare illud, cui præponitur: ſed individua ſunt per ſuppoſitalitatem ſuam ſatis determinata; ideoque non opus habent recipere aliquid, quo ulterius determinantur. Hinc nunquam dicimus האברהם *Abraham* aut היצחק *Iſaac* cum pronomine He; quia ſunt nomina propria. Similiter nunquam legitur היהוה, cum pronomine ה præfixo, ſed bene האל האלהים, &c. Ratio eſt manifeſta: nam Jehova eſt nomen ſoli Deo proprium, quum אלהים & אל non tantum Deo ſed etiam creaturis competant.

Secunda proprietas eſt. Nomina Propria nunquam à fine recipiunt Pronomina affixa; nam nunquam ſcribimus יעקובינו *Jacobus noſter* cum

cum affixis, sed bene אלהינו *Deus noster.* Similiter nunquam JEHOVA recipit affixa à fine; quia JEHOVA est nomen Dei proprium.

Tertia proprietas nominum propriorum est, quod illa nunquam sint in statu regiminis. Status regiminis est, quando Substantivum regit Substantivum rei diversæ in Genitivo, ut *palatium Regis.* Sed apud Hebræos prius Substantivum mutatur, quando apud Latinos posterius variat. Verum post JEHOVA nunquam sequitur aliud Substantivum, ob quod communiter, verbi gratiâ, dicendum esset יהות צבאות cum ת in fine; quum tamen sæpissime occurrat hæc constructio אלהי צבאות. Ratio est manifesta; quia *Elohim* non est nomen Proprium.

Sed *dices.* Etiamsi in יהוה non mutetur ה in ת, nihilominus tamen Jehova videtur aliquando construi cum Nominibus Appellativis, quando, exempli gratia, in S. Scriptura dicitur יהוה צבאות.

Resp. 1. In talibus locis primâ fronte videtur quidem esse constructio, sed revera non est: nam est tantummodo Ellipsis alterius Substantivi: ex. gr. אלהי. Ergo talis constructio יהוה צבאות videtur esse pro יהוה אלהי צבאות JEHOVA *Deus exercituum.* 2. Vel potest esse Appositio: nam צבאות sæpe etiam est nomen Dei.

Quarta & ultima proprietas est, quod Nomina Propria ex singulari non flectantur in numerum pluralem: nunquam enim dicimus יעקובים &c. Similiter nunquam invenimus scriptum JEHOVIM, vel alio quodam modo in plurali numero. Alia nomina Divina, quæ non sunt propria, habent pluralem numerum: ut אלהים, אלים. Ratio est manifesta: nam eadem non sunt nomina propria, sed creaturis nonnunquam tribuuntur.

VIII. Contra hæc nonnemo *objicere* posset: Quod nomen JEHOVA aliquando tribuatur creaturis: ex. gr. *Numer.* 10. 35. Moses arcam videtur vocare JEHOVA, cum ait: קומה יהוה *surge* JEHOVA.

Et *Judic.* 6. 12. Angelus missus ad Gideonem vocatur *vers.* 14. & 16. JEHOVA.

Similiter *Genes.* 18. 2. Tres viri dicuntur venisse ad Abrahamum, quorum unus *vers.* 13. vocatur JEHOVA.

Respondeo. 1. In illis locis nomen JEHOVA non tribuitur creaturis.

2. Moses *Numer.* 10. 35. non alloquitur arcam, sed ipsum [illegible], qui per specialem præsentiam ibi præsens erat.

3. Quantum reliqua loca attinet, in quibus nomen JEHOVA [illegible]

buitur Angelo, dico in illis locis per Angelum illum non intelligi aliquem creatum Angelum, sed increatum, Angelum nempe fœderis, Filium Dei, qui revera unà cum Patre est verus JEHOVA.

4. Nomen JEHOVA soli Deo proprium est, & nunquam creaturis in casu recto & absolute tribuitur, licèt nonnunquam in casu obliquo de creaturis prædicetur: ut cum dicitur, *Civitas* JEHOVÆ, *Templum* JEHOVÆ, vel *Jehova Schamma*, &c.

IX. *Tertiò quæritur.* An nomen JEHOVA etiam tribuitur Filio & Spiritui Sancto?

Respondeo. Affirmativa sententia ex collatione locorum Veteris & Novi Test. fit manifesta. Ex. gr. Filius vocatur JEHOVA *Numer.* 21. ŷ. 6. ubi populus in deserto contra Deum legitur murmurâsse, & JEHOVA dicitur immisisse serpentes, &c. & 1. Cor. 10. 9. habetur: *Neque tentemus Christum, sicuti quidam eorum tentârunt, & per serpentes perierunt.*

Similiter nomen JEHOVA etiam Spiritui S. tribuitur: ex. gr. *Num.* 12. 6. JEHOVA dicitur loquutus per Prophetas, & 2. *Pet.* 1. 21. Prophetæ dicuntur acti à Spiritu S. &c.

Hinc jam ultro sequitur Jesum Christum & Spiritum S. esse verum Deum; quia illis nomen JEHOVA, quod soli Deo proprium est, tribuitur.

X. *Quartò quæritur.* An nomen JEHOVA ante Mosen ulli fuit notum? Vel, An Deus Patriarchis vel aliis quibusdam se unquam hoc nomine revelavit?

Respondeo affirmando: nam in Genesi aliquoties JEHOVA dicitur alloquutus Patriarchas, & vicissim Patriarchæ JEHOVAM. Ex. gr. *Gen.* 15. 7. Deus dicit Abrahamo: *Ego sum* JEHOVA *qui te eduxi* &c. Et Abrahamus dicit Melchisedecho, Genes. 14. 22. *Sustuli manus meas ad* JEHOVAM *Deum fortem excelsum.* Et Genes. 4. 26. ait Moses: *Tunc cœptum est invocari nomen* JEHOVÆ.

XI. Sed *objiciet* forte aliquis, quod Exodi *cap.* 6. *v.* 3. contrarium videatur doceri, ubi dicitur: *Et apparui Abrahamo, Isaaco, Jacobo nomine Dei fortis omnipotentis: sed nomine meo* JEHOVA *non cognitus sum illis.*

Respondeo. In illo Textu non tam est sermo de nomine, quàm quidem de re significatâ per hoc nomen. Patriarchæ audiverunt quidem ipsum nomen, sed quid nomen illud significaret, non intellexerunt. Non sciverunt illud nomen propriè denotare ipsam essentiam Divinam,

nam, & esse quasi fundamentum & basin omnium attributorum, quæ Mosi unà cum nomine revelata sunt.

XII. *Quintò quæritur.* An ex nomine יְהוָה Trinitas personarum probari potest?

Respondeo. Galatinus, in multis nugator, probat libro 2. *cap.* 10. ex nomine יהוה Trinitatem, & duplicem respectum in Christo; & quidem variis modis.

1. Sic procedit. Nomen יהוה constat tantum tribus diversis literis: ergo sunt tres personæ. In יהוה videntur quidem esse quatuor literæ, sed secunda est geminata; & propterea tantummodo sunt tres literæ, scil. diversæ, quæ tres personas ex ipsius sententiâ denotant.

Jod significat Patrem: quia sicut *Jod* est principium literarum, ita Pater est prima inter Deitatis personas, à quâ reliquæ personæ sunt.

He, derivatum ab הָיָה *esse*, innuit filium: quia per Filium omnia, quæ facta sunt, esse cœperunt.

Vau, denotans ET, significat Spiritum S. qui cum sit amor Patris & Filii, quo se vicissim amant, rectè copula, id est, nexus utriusque nuncupatur.

2. Idem Galatinus eandem Trinitatem etiam probat ex tribus syllabis, quæ in JEHOVA occurrunt. Eâdem facilitate potuisset ex tribus vocalibus etiam tres personas elicuisse. Sed fortasse de hoc mysterio tum temporis non cogitavit.

3. Galatinus etiam probat Trinitatem ex antiqua scriptione nominis יהוה per tres literas *Jod*, circulo inclusas, & vocali Kametz notatas, tali modo (ייי). Galatinus asserit Judæos in antiquis codicibus Hebraicis tali modo nomen JEHOVA expressisse ad denotandam Trinitatem. In Joële explicato *pag.* 9. & 10. doceo quomodo Judæi olim nomen יהוה expresserint, & ibidem allego causam, quare Galatinus dicat, quod antiqui Hebræi tribus literis *Jod* nomen JEHOVA denotârint. Ut ut sit, saltem hodierni Judæi tantummodo duabus literis *Jod* hoc nomen JEHOVA pingere solent. Tres illæ literæ *Jod* ex sententiâ Galatini significant tres personas, & unica vocalis *Kametz*, tribus *Jod* subscripta, denotat unicam Divinam essentiam. Circulus, cui hæ tres literæ includuntur, indicat identitatem Divinæ essentiæ. Præterea ait idem Galatinus, quod tres literæ *Jod* æquales significent trium personarum æqualitatem.

XIII. Galatinus his nugis adhuc aliam addit, quum *quærit:* Quare in nomine Jehova sola secunda litera ה geminetur, & non prima vel ultima?

Respondet: Filius habet duplicem respectum: nam à Patre est genitus, & simul cum Patre Spiritum S. mittit. Sed singuli, Pater nempe & Spiritus S. habent tantummodò unicum respectum: nam Pater mittit: & Spiritus S. mittitur: & propterea putat solam secundam literam esse geminatam.

Posset eodem modo ex duplicatâ illâ literâ *He* duas naturas in Christo, scil. humanam & divinam probare: sed tædet has nugas hic in medium proferre. Galatinus intendit quidem Judæos omnibus mediis convincere, & ad Christum ducere; sed talibus stramineis argumentis non facile debellantur.

XIV. *Sexto quæritur.* Quare Judæi, loco nominis Jehova, jam utuntur potius duabus literis *Jod* (tali modo ״) quàm literis Beth, Gimel, aut aliis quibusdam literis?

Respondeo. 1. Fortasse quia antiqui Judæi nomen Jehova olim tribus *Jod* expresserunt. 2. Vel quia judicârunt nomen יהוה, incipiens à *Jod*, esse legendum per aliud nomen Dei אדני, desinens in *Jod*.

XV. Galatinus in Arcanis Catholicæ Veritatis *lib.* 2. *cap.* XI. & XII. facit mentionem alicujus libri, vocati גלי רזיא *Revelatoris arcanorum*, qui fortasse nunquam in rerum natura fuit. In hoc libro nomen Jehova aliis duobus nominibus fuisset explicatum, quorum unum duodecim, & alterum quadraginta duabus literis constat.

Nomen duodecim literarum est, אָב בֵּן וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ *Pater, Filius, & Spiritus Sanctus.* Sunt quidem hic plura nomina, sed illa communiter vocantur tantummodo unicum nomen duodecim literarum.

Præterea sicuti Judæi, afferente Galatino, hoc nomen duodecim literarum à nomine Tetragrammato Jehova derivant, ita etiam ex hoc nomine duodecim literarum aliud nomen quadraginta duarum literarum eliciunt, scilicet אָב אֵל, בֵּן אֵל, וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ אֵל, אֲבָל לֹא שְׁלֹשָׁה אֱלֹהִים כִּי אִם אֱלֹהַּ אֶחָד *Pater Deus, Filius Deus, ac Spiritus Sanctus Deus: at non tres dii, sed Deus unus.* Vel aliter solent nonnulli illud nomen quadraginta duarum literarum explicare, scil. per אָב אֱלֹהִים, בֵּן אֱלֹהִים, רוּחַ הַקֹּדֶשׁ אֱלֹהִים, שְׁלֹשָׁה בְּאֶחָד, אֶחָד בִּשְׁלֹשָׁה, *Pater Deus, Filius Deus, Spiritus Sanctus Deus, tres in uno, unus in tribus.* Si hæc nomina ita in ipsis Kab-

Rabbinorum ſcriptis expoſita inveniremus, multùm ad religionem noſtram ex ipſis Judæis confirmandam efficerent.

XVI. *Septimò quæritur.* An Chriſtus & Moſes omnia ſua miracula per nomen JEHOVA effecerunt?

Reſpondeo. Judæi hoc affirmant, idemque firmiter credunt. Ex hoc ſolo fundamento etiam noſtra argumenta refellunt, quæ nos pro Deitate Chriſti ſolemus proferre. Quando nos Chriſti Deitatem probámus ex effectis miraculoſis, quæ ipſe, fatentibus ipſis Judæis, effecit, tum reſpondent; verum eſt, Chriſtus quidem multa miracula edidit, ſed omnia per rectam pronuntiationem nominis JEHOVA. Ubi, quæſo, Chriſtus rectam illam pronuntiationem nominis JEHOVA didiciſſet? Reſpondent in Templo, in quo illud nomen vidiſſet, ſcripſiſſet, & vulneri pedis impoſuiſſet. De hâc blaſphemâ fabulâ vide plura ſuprà in *Diſſertat.* 26. §. 10.

Iidem Judæi etiam aſſerunt Moſen omnia ſua miracula effeciſſe per nomen JEHOVA, quod inſcriptum fuiſſet virgæ, quâ pulſabat petram in deſerto. Buxtorfius in Lexico Hebr. ad Rad. הוה ex libro *Caphtor* hæc de Moſe excerpſit, quæ translata ita ſonant: *Moſes non eſt uſus niſi nomine iſto maximo, & omnia miracula ſua. qua fecit, fuerunt per nomen expoſitum, quod eſt ipſum nomen* JEHOVA, *& Ehieh aſcher Ehieh.* Sed hæc tanquam falſa rejicimus. Verbis enim & characteribus nulla ineſt vis vel morbos ſanandi, vel diabolum pellendi, aliave miracula efficiendi. Chriſtus per propriam virtutem & Moſes per virtutem Dei miracula ediderunt.

XVII. *Octavò quæritur:* An יֱהֹוִה (*Jehovi*) & יְהֹוָה (*Jehova*) ſunt unum idemque nomen?

Reſpondeo. Sunt unum idemque nomen, & eandem plane habent ſignificationem; étiam ab eadem Radice derivantur: ſed differunt ſolummodo reſpectu vocalium, quæ quodammodo ſunt diverſæ.

DIS-

DISSERTATIO VIGESIMA-OCTAVA,

QUÆ EST

PARS SECUNDA.

DE NOMINIBUS DEI HEBRAICIS.

ET PRIMA

De verâ lectione nominis JEHOVA.

20. Ar-

20. *Argumentum proponitur contra lectionem Elohim, quando in Textu habetur* יְהֹוִה Iehovi.
21. *Ratio datur quare pro Jehova legatur Adonaj tam à Judæis quam à Christianis.*
22. *Lectio vocis Jehova videtur prohibita sub Templo secundo.*

SECTIO I.

HAc Dissertatione examinabimus celebrem illam quæstionem Philologicam, quæ à longo tempore inter doctos fuit agitata, scil. de genuinâ pronuntiatione nominis JEHOVA. Nonnulli hoc nomen ita legunt, quemadmodum scribitur; alii vero pro eo substituunt *Adonai.*

Quæritur. Utrum nomen JEHOVA debeat legi iis vocalibus & consonantibus, quibus in S. Scriptura describitur; an vero præstet pro eo legere *Adonai?*

Respondeo. Priorem sententiam nos judicamus esse eligendam; alii vero posteriorem præferunt. Utramque sententiam examinabimus. Prius argumenta pro lectione Iehova præmittemus; deinde objectiones, pro lectione Adonaj adferri solitas, examinabimus, easque pro viribus debellabimus.

II. *Primum* argumentum, probans lectionem JEHOVA, est tale. Omnis vox Hebraica legitur secundùm consonas & vocales quas habet: ergo pro JEHOVA non est legendum *Adonai.*

Major procedit: quia JEHOVA non habet consonas, nec vocales τῦ *Adonai*: ergo non debet legi per *Adonai.* Quod JEHOVA non habeat consonas τῦ *Adonai*, hoc apud omnes in confesso est, & nemo nisi cæcus negare poterit. Etiam JEHOVA non habet vocales τῦ *Adonai*, sed habet æque suas proprias vocales ac יְהוּדָה *Jehuda.* Capellus, lectionis τῦ Adonai pro JEHOVA magnus propugnator, in Critica sua pag. 715. expresse negat vocales nominis JEHOVA & Adonai esse easdem; sed probat easdem tum respectu soni, tum etiam respectu figuræ multùm differre, & tantummodo abusivè vocari easdem vocales. Scheva enim effertur ut E, quum Chatephpatach pronuntietur ut A.

Minor propositio etiam est manifesta: non enim potest vel unicum contrarium exemplum dari, ubi vox aliter legitur quàm scribitur: ergo in JEHOVA vel JEHOVI non facile fingenda est exceptio.

III. Contra hoc argumentum variæ instantiæ possunt formari.

Prima instantia talis est. Decem voces obscœnæ, in Textu Hebræo

 occur-

occurrentes, leguntur per alias voces honestiores in margine annotatas: ex. gr. Superstitiosi Judaei 1. *Sam.* 6. 4. pro עפולי voce obscœna, ipsum anum denotante, legunt טחורי vocem honestiorem. Similiter pro ישגלנה *vitiabit eam*, Deut. 28. 30. legunt ישכבנה *cubabit cum ea*. Omnes Judaei legunt notam marginalem, & multi ex Christianis Judaeos hac in parte imitantur: ergo omnis vox non legitur secundùm consonas quas habet.

Respondeo 1. Superstitiosum est legere voces honestiores loco vocum obscœnarum. Verum quidem est, quod Judaei voces honestiores semper legant; sed scimus Judaeos à longo tempore superstitioni fuisse addictissimos. 2. Praeterea Christiani hâc in parte non deberent Judaeos superstitiosos imitari. An illae voces sunt obscœnae, quas ipse Spiritus S. Prophetis dictavit? Et si Spiritus S. eas voces dictaverit, & Prophetae easdem scripserint, quare ita non possent pronuntiari? 3. Denique omnes illae decem voces obscœnae commodè possunt per consonas & vocales suas, etiamsi irregulares, pronuntiari: & propterea non decet cum superstitiosis Judaeis lectionem hanc marginalem, utpote in cerebris nugivendulorum Judaeorum fictam, eligere.

IV. *Secunda* instantia. Hoc argumentum respectu consonarum non videtur procedere: quia pro יְהֹוִה *Jehovi* non tantum ab omnibus Judaeis sed etiam à multis Christianis legitur *Elohim*. Quare? Quia vox יְהֹוִה habet vocales nominis Elohim. *Respondeo*. Verum est: omnes Judaei, & multi Christiani, legentes aliàs JEHOVA, pro JEHOVI pronuntiant *Elohim*. Sed falluntur: tum enim legendum est JEHOVI, quia ejus vocales & consonas habet.

Sed *regeret* aliquis. *Jod* litera non gutturalis in principio nunquam solet habere Chatephsægol, nisi in JEHOVI; nec *He* unquam solet quiescere in Chirek: ergo pro JEHOVI legendum est *Elohim*.

Respondeo 1. Sæpissimè sub literis non gutturalibus invenitur Scheva compositum, uti videre est in Thes. Gram. Buxt. pag 19. Ergo non videtur absurdum, quod talis vocalis composita sit scripta sub *Jod*. 2. Non est magis absurdum literam *He* quiescere in Chirek in hâc unicâ voce JEHOVI, quàm in Patach in unicâ voce מַה. Nam in Hebraicis multa sunt, de quibus dicitur אין דכותיה *non est ipsi simile*. Quidni JEHOVI etiam inter talia numerari posset?

V. *Tertia* instantia. Posito, quod JEHOVA habeat proprias suas con-

consonas, non tamen habet suas proprias vocales; & vocalium etiam est habenda ratio. Ergo pro JEHOVA est legendum *Adonai*.

Respondeo. Nomen JEHOVA habet suas proprias vocales, & non alienas.

Sed fortasse *quæres*. Quare ergo nomen יְהֹוָה non semper eas vocales retinet, si illæ vocales sint propriæ? Nam JEHOVI sæpissime recipit puncta τῦ *Elohim*.

Respondeo. Quando defendimus vocales in JEHOVA esse proprias vocales, tum non statuimus easdem esse proprias quarto modo, quæ semper conveniunt, uti risibilitas homini. Sed *proprium* contradistinguimus *alieno*, hoc est, vocales subscriptæ nomini JEHOVA sunt propriæ vocales, & non alienæ, sive aliunde mutuatæ.

Sed adhuc *regeres*. Si vocales in JEHOVA sint propriæ, quid fiet de JEHOVI? An etiam in illo nomine sunt propriæ vocales?

Respondeo. Utræque vocales tam in JEHOVA quam in JEHOVI sunt propriæ, hoc est, non sunt alienæ, vel aliunde mutatæ. Nam quis Judæorum ausus fuisset vocales proprias ex Textu ejicere, & alienas loco illarum propriarum in Textum intrudere? Et qui statuunt has vocales ita esse mutatas, illi concedere tenentur Textum Hebræum toties esse corruptum, quoties tales alienæ vocales sunt substitutæ.

VI. *Secundum* argumentum pro lectione JEHOVA est desumptum à nominibus propriis virorum, compositis ex יהו *Jeho*, parte nominis JEHOVA, & ex alio quodam verbo, ut נתן, חנן &c. ex. gr. יהונתן *Jehonathan*, יהוחנן *Jehochanan* &c. Hinc sic argumentamur. Si pro JEHOVA est legendum *Adonai*, ergo in nominibus propriis, compositis ex *Jeho* & ex quodam alio verbo, legendum esset Adonathan, non vero Jehonathan. Consequentia procedit: quia *Jeho* est pars τῦ JEHOVA. Ergo si pro JEHOVA est legendum *Adonai*, tum etiam in compositione pro *Jeho* legendum erit *Ado*. Sed nemo ex legentibus *Adonai* pro Jehonathan pronuntiat Adonathan: ergo pro JEHOVA non est legendum *Adonai*. Hoc argumentum valde stringit; & propterea illi qui legunt *Adonai*, omnes vires intendunt, & varias instantias excogitant, quibus hoc argumentum solvi posse videtur.

VII. *Prima* instantia. Patroni contrariæ sententiæ negant illa nomina propria, ut יהונתן (*Jehonathan*) יהושפט (*Jehoschaphat*) &c. esse composita ex nomine Tetragrammato, & ex alio quocunque verbo.

Respondeo. Quod illa nomina sint composita ex nomine Divino, patet inde; quia nomina illa pro *Jeho* in initio sæpe habent *El:* ut pro יהונתן · יהוחנן & יהויקים sæpe occurrunt אלנתן · אלחנן & אליקים: ergo sunt composita ex nomine Divino; & quidem ex nomine Tetragrammato: nam non potest dari aliud nomen Divinum, ex quo nomina illa propria composita essent.

VIII. *Secunda* instantia. Illa nomina יהונתן &c. non videntur esse composita; quia indecorum videtur nomen Dei proprium cum creaturis componi.

Respondeo. Nullo modo est indecorum nomen Dei componi cum creaturis: nam præterquam quod jam demonstraverimus nomen Dei אל appellativum cum vocibus profanis conjungi, etiam nomen Dei יָהּ *Jah*, quod æque est nomen Dei proprium ac JEHOVA, cum creaturis componitur in nominibus desinentibus in יה, ut יחזקיה חנניה, &c. Quod illud יָהּ in fine sit nomen Dei, nemo negare potest: nam aliquando pro יחזקיה · חנניה dicimus יחזקאל · חנאל cum nomine Dei אל in fine.

IX. *Tertia* instantia. Non videtur esse compositio in יהונתן &c. quia non semper est constans punctatio: nam aliquando in principio pro *Jeho* est *Jehu:* ut יְהוּכַל *Jebuchal*, Jerem. 37. 3. & in fine pro יָהּ sæpe est יָהוּ ut ישעיהו, &c.

Respondeo. 1. An illud nomen *Jebuchâl* sit compositum ex JEHOVA, non adeo certum est. Sed si dicamus esse compositum, tum dicendum erit, quod hoc in loco sit irregularis punctatio.

2. Illud יָהוּ in fine, nominibus propriis additum, videtur componi ex יָהּ nomine Divino, & *Vau* literâ servili, formante multa nomina propria virorum. Quemadmodum enim in Lingua Latina multa nomina propria desinunt in us, ut Antonius, Petrus, Paulus, &c. sic multa nomina propria in Linguâ Hebræâ desinunt in *Vau* cum Schurek, ut עובדיהו &c.

X. *Quarta* instantia. Nomen JEHOVA non videtur cum illis nominibus esse compositum; quia aliquando dicitur יונתן (*Jonathan*) יושפט (*Joschaphat*,) &c. pro יהונתן · יהושפט. Deinde forma hæc יונתן · יושפט, &c. sine *He* videtur esse prima; & litera *He* videtur inserta vel euphoniæ vel devotionis causa in memoriam, quod Deus nomini *Abraham* inseruit *He*.

Respondeo. 1. Ionathan per *Jo* non est forma prima, sed Iehonathan;

than; & nomen Jonathan est contractum per Syncopen ex Jehonathan.

2. Posito, quod nonnulla nomina, ut יהושע &c. possint esse ex Hiphil; inde tamen non sequitur, quod litera illa *He* sit addita vel Euphoniæ vel religionis causâ: nam illa litera *He* erit characteristica conjugationis Hiphil, in qua nonnunquam *He* retinetur: ex. gr. יהושיע *salvabit* potest esse Futurum, pro quo regulariter dicitur יושיע sine *He*, charactere conjugationis Hiphil.

3. Illud *He* in verbis quiescentibus Pe Jod potest quidem esse characteristicum; sed in verbis perfectis, deficientibus, aut quiescentibus mediâ vel ultimâ radicali hoc impossibile est. Etiamsi enim ex Futuro יושיע formari possit יהושיע per additionem literæ characteristicæ Hiphil; inde tamen non sequitur, quod aliquis ex יִתֵּן, si usitatum esset, vel ex יִשְׁפֹּט, vel ex יָקִים formare posset יהונתן, יהושפט, vel יהויקם. Unde, quæso, erit illud Cholem? Et quis talia Futura in verbis deficientibus, perfectis, aliisque unquam vidit? Sed revera, nisi velimus apertæ veritati refragari, talia nomina composita derivantur ex parte nominis Jehova, & ex verbis נתן, שפט & קים.

4. Nominibus propriis non solet communiter inseri litera *He*. Unicum quidem exemplum occurrit in Abrahamo, ubi Deus ob specialem causam literam *He* interposuit: sed in aliis nominibus hoc non solet observari; quia est contra genium Linguæ Hebrææ. In יהוסף *Psal.* 81. 6. videtur fere litera *He* interposita; quia semper in Textu aliàs occurrit יוסף sine *He*. Sed responderi potest illud nomen יוסף esse contractum ex יהוסף, ut Jonathan ex Jehonathan. Vel יוסף potest derivari ex Futuro Hiphil, ubi *He* characteristicum regulariter ejicitur, sed hic semel more Chaldæorum retinetur: nam ex verbis quiescentibus Pe Jod talia Futura formari possunt, sed non ex aliis verbis.

XL. *Quinta* instantia. Posito, quod in Jehonathan &c. sit compositio nominis Jehova & alicujus verbi; inde tamen non sequitur esse legendum Adonathan &c. quia est tantummodo compositio indirecta, obliqua & partialis: nam nomen Jehova non adhibetur integrum.

Respondeo. Ipse Drusius (qui aliàs vehementer in legentes Jehova invehere solebat, vocans eos Jehovistas) concedit compositionem nominis Tetragrammati in יהושפט, יהוחנן &c. Vocat enim talia nomina *ἰαωφόρα* & *τετραγραμματοφόρα*. Si ergo sit compositio,

 sive

ſive jam ſit directa, ſive indirecta & tantummodo quoad duas ſyllabas, tamen eſt compoſitio; quod ſufficit ad probandam lectionem Jehova.

XII. *Sexta* inſtantia. Capellus contra hoc ſecundum argumentum aliam inſtantiam excogitavit: nempe quod nomina illa propria, ut יהונתן &c. ſint compoſita ex nomine Divino יָה, & non ex Jehova. Unde igitur eſt illa litera Vau? Ait duas priores literas *Jod* & *He* eſſe nomen יָה & literam *Vau* cum Cholem eſſe copulativum, quâ nomen Divinum cum ſequenti verbo copulatur.

Reſpondeo. Hoc effugium nimis inane eſt: nam יָה habet Kametz, & יְהוֹ notatur cum Scheva. Deinde *Vau* copulativum nunquam habet Cholem, quemadmodum hic habet.

Ex his antecedentibus ergo ſequitur quod illa nomina propria ſint compoſita ex Jehova: & per conſequens, ſi legendum ſit Jehonathan, etiam legendum erit Jehova.

XIII. *Tertium* argumentum pro lectione Jehova eſt ad hominem, uti Philoſophi loquuntur; eſtque tale. Qui legit *Adonai*, non exprimit eas conſonantes, nec eas vocales, quibus nomen Jehova ab ipſis Prophetis & à Viris Sanctis ante prohibitionem fuit pronuntiatum & lectum. Nam qui legit *Adonai*, fatentibus omnibus contrariæ ſententiæ patronis, non exprimit conſonantes τῦ Jehova: nam hodiernæ conſonæ ſemper fuerunt. Deinde qui legit *Adonai*, non exprimit vocales, quibus Jehova antiquis temporibus fuit lectum: nam vocalis Scheva in Jehova differt à Chatephpatach in Adonai reſpectu figuræ, & reſpectu ſoni; uti ſupra ex Capello demonſtravimus.

Præterea multi ex legentibus *Adonai* negant vocales τῦ *Adonai* conſonantibus nominis יהוה fuiſſe ab initio ſubſcriptas.

Capellus defendit puncta genuina nominis Jehova fuiſſe *Patach*, *Scheva*, & *Cholem*, & lectum fuiſſe יַהְוֹה (*Jahvoh.*) In hanc ſententiam etiam inclinat Sixtinus Amama.

Alii ajunt lectum fuiſſe יַהְוֶה (*Jahveh*) vel יֶהְוֶה (*Jehveh*) aliisve modis.

Sunt etiam, qui abſque ullâ ſpecie veritatis divinant olim lectum fuiſſe יהוה הוה יהויה. Ut ut ſit, perinde nobis eſt, quomodo fuerit lectum, modo non fuerit lectum *Adonai*; quod nobis ſufficit ad probandum illum malè legere, qui legit *Adonai*: quia non exprimit con-

consonantes nec vocales τῦ JEHOVA.

XIV. Contra hoc argumentum variæ instantiæ excogitantur: nam multi putant eum, qui legit *Adonai*, exprimere vocales τῦ JEHOVA.

Prima instantia talis est. Scheva & Catephpatach sunt eædem vocales; & *Jod*, utpote litera non gutturalis, non recipit Scheva compositum: quia vocales compositæ regulariter gutturalibus subjiciuntur.

Respondeo. 1. Scheva & Catephpatach non sunt eædem vocales. 2. Litera Iod & multæ aliæ literæ non gutturales sæpissime recipiunt Scheva compositum. Quare etiam Iod in JEHOVA non recipit Catephpatach, quando legendum est Adonai; quum quidem recipiat Catephsægol, quando volunt legendum esse Elohim?

XV. *Secunda* instantia. Non mirum est quod sub JEHOVA loco vocalis Catephpatach sit Scheva simplex: nam hoc idem aliis in locis Veteris Test. etiam fieri solet: ex. gr. Si τὸ *Ketib* retinendum est, pro Scheva simplici necessariò legendum est Scheva compositum in voce בְּעֳפוֹלִים 1. *Sam.* 5. 6.

Respondeo. Nullo modo opus est in allegato exemplo Scheva compositum legere: nam vox commodè legi potest, uti scripta est.

XVI. *Tertia* instantia. JEHOVA compendii causa notatur in principio cum Scheva simplici, quia sæpè occurrit; & è contra Jehovi, quia rarius occurrit, recipit in principio Catephsægol.

Respondeo. JEHOVI non habet Catephsægol, quia raro occurrit: nam in solo Ezechiele invenitur nomen JEHOVI ducentis & undecim vicibus notatum cum Catephsægol. Ergo raritas non est in causa, quare JEHOVI in principio recipiat Catephsægol, & JEHOVA tantum Scheva simplex.

Ex his ergo sequitur, quod, qui legit *Adonai*, non exprimat consonas nec vocales τῦ JEHOVA. Sed qui pronuntiat JEHOVA, ille exprimit consonas, etiam exprimit vocales, si non genuinas, ut quidam putant, saltem pronuntiat eas vocales, quæ ab ipsis Prophetis, vel saltem ex quorundam sententiâ à Masorethis ante mille annos fuerunt adscriptæ.

XVII. *Quartum* argumentum pro lectione JEHOVA est tale: Non est legendum *Adonai*, quia illa lectio videtur Iudæos in superstitione aliquo modo stabilire. Iudæi hodierni ex superstitione abstinent à lectione

ctione JEHOVA; & quando audiunt Christianos etiam non pronuntiare JEHOVA, sed ejus loco fictitium *Adonai*, confirmantur in superstitione. Antiquis temporibus interdixerunt quidem pronuntiationem nominis JEHOVA ex pietate; quia homines quidam impii leviter & sine attentione illud nomen usurpabant: sed jam Judæi ex solâ superstitione nomen JEHOVA nec in sacris precibus, nec in lectione Bibliorum, multo minus in communi sermone de rebus mundanis unquam pronuntiant. Aliquando Amstelodami Judæo pauperrimo aliquot nummos obtuli, ut tantum semel cum attentione pronuntiaret nomen JEHOVA; sed non ausus fuit, dixitque sibi hoc non licere.

Superstitio Judæorum adhuc clarior fiet, si consideremus pœnas, quas Rabbini infligendas esse judicârunt iis, qui legunt JEHOVA. Plebi Judæorum sub pœnâ mortis, & sub pœnâ ejectionis ex futuro seculo, hoc est, cœlo, interdicta fuit à Rabbinis pronuntiatio τῦ JEHOVA. Hoc ita esse superiori Dissertatione demonstravimus.

Hinc Iudæi præ metu, ne nomen JEHOVA profanaretur, solent ex superstitione in asseribus, in parietibus, & in aliis locis pro יהוה scribere ירוד. Christiani ergo; qui Iudæos hâc in parte imitantur, non quidem sunt superstitiosi, sed Iudæos in superstitione quodammodo confirmant.

Saltem illi excusari possunt (referente Amama Antib. Bibl. pag. 332.) qui legunt JEHOVA, quando credunt vocales τῦ JEHOVA esse proprias vocales. Verba ejus sic sonant: *Qui nescit, qui non credit puncta illa esse tetragrammati genuinas & priscas vocales, ille certe excusandus est si* JEHOVA *legat. At qui credit puncta illa esse vocis* Adonai, *non vero tetragrammati propria, qui credit genuinas vocales aut ignorari aut incertas esse, & nihilominus in Hebræo textu vocem* JEHOVA *legit, næ ille ultro sciens volens* βαρβαρίζει. Hinc sequitur nos excusari posse, quia credimus hæc puncta vocis JEHOVA esse genuina, & ab ipsis Prophetis addita: sed an contrariæ sententiæ patroni excusari possint valde dubito. Nam illi sequuntur punctationem, quam credunt non esse Divinam, sed à Masorethis profectam. Credunt eadem puncta jam non esse subjecta, quæ sacri Scriptores subjicienda esse voluerunt; & sic quodammodo S. Scripturam in vocibus JEHOVA & JEHOVI corruptam esse asserunt. Præterea Christiani, legentes Adonaj, Iudæos in superstitiosa lectione confirmant. Sed hæc omnia nihil ad nos. Nam nos statuimus S. Scripturam esse incorruptam. Nos sequimur punctationem,

tionem, quam credimus esse Divinam. Nos nullo modo Judæos superstitiosos confirmamus.

XVIII. *Quintum* argumentum, confirmans lectionem JEHOVA, deducit ad absurdum. Si pro JEHOVA semper sit legendum *Adonai*, ergo etiam in illis locis, in quibus Deus propriè sibi hoc nomen vendicat: ut Exod. 6. 3. *Nomine meo* JEHOVA *non sum cognitus iis.* Qui legit *Adonai*, diceret: Nomine meo *Adonai* non sum cognitus iis, & sic falsum diceret: nam Deus jam diu se nomine *Adonai* notum fecerat.

Et Psal. 83. 19. *Ut cognoscant te solum nomine tuo esse* JEHOVA. Qui pronuntiat *Adonai*, sic legeret: ut cognoscant te solum nomine tuo esse *Adonai*; quod falsum est: nam nomen *Adonai* in S. Scriptura sæpe hominibus tribuitur.

Et Jes. 42. 8. *Ego sum* JEHOVA, *illud est nomen meum*, scil. Proprium, mihi soli competens: sed *Adonai* non est tale nomen Dei Proprium.

Capellus videns se hic quodammodo esse constrictum, concedit *Exod.* 6. 3. docendi causa posse legi JEHOVA: quia ibi est singularis ratio, qualis non est in aliis Scripturæ locis. Capellus enim arbitratur nomen JEHOVA ante Mosen Patriarchis non fuisse revelatum. An idem etiam in cæteris locis concederet, nescio. Judico ipsum hoc idem etiam debere concedere: quia etiam est specialis ratio. Hinc concludo, si in illis locis sit legendum JEHOVA, ergo etiam in aliis locis eodem modo est legendum: nulla enim est ratio, quæ hoc impedire potest.

XIX. *Sextum* & ultimum argumentum est hinc desumptum: quia, qui legunt Adonai, fallunt sæpe auditores. Nam auditores, audientes aliquem legere *Adonai*, nesciunt, Utrum sit *Adonai* ut sic; an verò JEHOVA: quia ubique eodem modo ab illis legitur.

XX. Denique addatur hoc pro lectione JEHOVI, quando occurit in Textu יֱהוִֹה. Qui pro Jehovi legit *Elohim*, nonnunquam absque causâ peccat contra regulam de duobus Substantivis, quorum unum regere solet alterum in Genit. Ex. gr. *Jes.* 3. 15. dicitur יֱהוִֹה צבאות. Si quis pro JEHOVI velit legere *Elohim*, quia ejus puncta videtur habere, ille tenetur dicere אלהים צבאות, pro אלהי, contra regulam de regimine. Scio quidem hanc regulam in Bibliis habere exceptiones, etiam in *Elohim*: ut *Psal.* 80. 15. & alibi: sed quid opus est exceptiones contra hanc regulam fingere, quum sine exceptionibus Textus servari possit. Hæc sunt præcipua nostra argumenta, quæ pro le-

ctione JEHOVA hoc tempore adferre placuit. Hanc sententiam confirmat etiam Cl. Augustus Pfeifferus in Synopsi Disp. 4. quæst. 7.

XI. Antequam huic dissertationi finem imponamus, adhuc una quæstio movenda est. *Quæritur*: Quare nomen JEHOVA ob omnibus Judæis & à nonnullis Christianis aliter legitur, quàm in Bibliis scribitur?

Respondeo 1. Genuina lectio nominis JEHOVA Prophetis fuit nota; sed posterioribus temporibus, cum Rabbini viderent populum hoc nomine in vulgari sermone sæpissimè abuti, ex religione & pietate videntur lege quâdam ejus pronuntiationem interdixisse, & quidem severâ: nam, ut Buxtorfius ait in Lexico Hebr. Rad. הוה, plebi sub pœnâ mortis pronuntiatio nominis JEHOVA vetita fuit.

2. Postea accessit superstitio, quâ judicârunt ab ejus pronuntiatione planè esse abstinendum, nec etiam scribendum in parietibus, aliisque locis profanis.

3. Tandem Rabbini videntur docuisse vera puncta nominis JEHOVA esse perdita, & hodierna esse mutuatitia nominis *Adonai*: & hinc videtur orta lectio *Adonai* pro JEHOVA.

4. Postea Patres, linguæ S. ignari, videntes & audientes omnes Judæos unanimi consensu inclinare in lectionem *Adonai*, etiam eos sequuti fuerunt.

5. Sequentibus temporibus multi ex Christianis, moti tum omnium Judæorum, tum etiam Patrum auctoritate, lectionem *Adonai* retinuerunt.

6. Sed cum linguarum cognitio indies inter Christianos accresceret, quidam fuerunt, qui exactâ trutinâ, ab omnibus præjudiciis liberâ, rem hanc penitius considerârunt, & pristinam lectionem in usum revocârunt; inter quos Galatinus primus vel præcipuus vulgo dicitur fuisse.

XXII. *Quæritur:* An tempus est notum, quo Rabbini pronuntiationem nominis Jehova prohibuerunt?

Resp. Quando Rabbini genuinam pronuntiationem nominis JEHOVA interdixerint, ex historiis Judæorum clarè non innotescit. Verosimile est sub Templo secundo pronuntiationem nominis Jehova fuisse prohibitam. Ut ut sit, saltem Judæi à longo tempore, fortasè à temporibus Christi, vel etiam ante Christum à pronuntiatione nominis JEHOVA abstinuerunt.

DISSER-

DISSERTATIO VIGESIMA-NONA,

QUÆ EST

PARS TERTIA

DE NOMINIBUS DEI HEBRAICIS

ET SECUNDA

De verâ lectione nominis JEHOVA.

§. 1. *Contraria argumenta sequuntur.*
2. *Non possunt omnes argumenta Grammaticalia æque fortiter urgere.*
3. *Arg. primum pro lectione Adonai hinc desumptum; quia Jehova non habet suas proprias vocales, variis modis solvitur.*
4. *Arg. secundum, à* וכלב (Vechalebh) *&* ם *desumptum, enodatur.*
5. *Respondetur quinque modis ad arg. tertium, quod desumitur à literis Begad Kephath.*
6. *Quartum arg. depromptum à terminatione fœmini generis, solvitur.*

SECTIO I.

SUperiori dissertatione proposuimus argumenta, quibus probavimus eos rectius facere, qui nomen Tetragrammaton JEHOVA legunt uti scribitur, præ illis, qui vicarium nomen *Adonai* substituunt. Jam sequuntur contraria argumenta, quibus nonnulli conantur probare pro JEHOVA legendum esse *Adonai*, & pro JEHOVI *Elohim*.

II. Argumenta illa pleraque sunt Grammaticalia; & antequam ea in medium proferantur, præmonendum est, eos, qui statuunt vocales demum esse inventas à Masorethis Tyberiensibus, non posse illa argumenta, è Grammatica petita, tanquam firmas objectiones opponere. Exempli gratia: Si quis nobis opponat quod literæ וכלב ab initio ante JEHOVA alias requirant vocales, quam quibus jam notantur, respondebimus ad hominem, uti vocànt, vocales illas non esse auctenticas, sed esse à Masorethis Tyberiensibus, qui, ut superstitio-

ſam lectionem *Adonai* pro JEHOVA, & lectionem Elohim pro JEHOVI confirmarent, tales vocales ſubſcripſerunt. Verum illi qui defendunt puncta vocalium eſſe ab ipſis auctoribus librorum, vel ad minimum ab Ezra, & per conſequens Divina, illi fortius argumenta contraria, deſumpta ex punctatione literarum וכלב, urgere poterunt.

III. Argumentum *primum* pro lectione *Adonai* eſt tale. Vocales nomini יְהֹוָה ſubſcriptæ non ſunt ejus propriæ vocales, ſed nominis *Adonai*: ergo legendum eſt *Adonai*. Ratio eſt: quia voces Hebraicæ propriis vocalibus ſunt legendæ. Quod vocales ſub JEHOVA non ſint ejus propriæ vocales, hoc inde probatur: quia ſi eſſent propriæ, tum ſemper immutatæ permanerent, ſed ſæpiſſime mutantur, ſcil. antecedente vel ſequente nomine *Adonai*; ut *Ezech. cap.* 17. *verſ.* 16. 19. 22. & in aliis infinitis ferè locis, in quibus nomen יְהוִֹה videtur habere puncta τȣ̃ *Elohim*; & quidem ob hanc cauſam, ne quis bis legeret Adonai. Adverſarii, ut lectionem ſuam confirmarent, ſemper illud JEHOVI per *Elohim* legunt.

Reſpondeo 1. Superiori Diſſertatione, reſpondendo ad inſtantias, ex parte etiam ad hoc argumentum reſpondimus; ideoque eadem hic repetere ſupervacaneum putamus. Præterea negamus vocales nomini JEHOVA ſubſcriptas non eſſe ejus proprias vocales, ſed nominis Adonai.

2. Poſito, quod in JEHOVA & Adonai ſint eædem vocales, inde tamen non ſequitur, quod vocales τȣ̃ JEHOVA ſint vocales τȣ̃ Adonai: nam multæ voces habent eaſdem ſimiles vocales. Poſſunt eſſe vocales τȣ̃ Adonai, & nihilominus ſimul vocales τȣ̃ JEHOVA.

3. Nullo modo ſequitur, ſi vocales in JEHOVA eſſent vocales propriæ, tum ſemper manerent. Nam non dicimus vocales illas eſſe proprias quarto modo, quæ ſemper ſubjecto conveniunt, uti riſibilitas homini: ſed proprium contradiſtinguimus alieno, & dicimus vocales in JEHOVA eſſe proprias vocales nominis JEHOVA, hoc eſt, non eſſe alienas ſive nominis *Adonai*.

4. Verum quidem eſt, quod nomen יהוה, antecedente vel ſequente nomine *Adonai*, recipiat eaſdem vocales, quas *Elohim* ſolet recipere; inde tamen non ſequitur legendum eſſe *Elohim*; vel יהוה propterea recipere vocales τȣ̃ *Elohim*, ne aliquis bis legeret *Adonai Adonai*.

Quæritur: Ob quam cauſam in Veteri T. Pro Iehova ſcribitur Iehovi ſequente vel præcedente Adonaj?

Reſp.

Resp. Fatemur ingenuè nos hoc ignorare; nec putamus aliquem facilè posse ejus rei certam rationem dare. Dicitur quidem, ne aliquis bis legeret *Adonai Adonai*, sed unde hoc probatur? Gomarus, parte 3. disp. 4. de Nominibus Dei, facilem responsionem ad hoc argumentum excogitavit, cui tamen non facilè possumus assentiri, nihilominus judicamus illam responsionem esse sufficientem ad respondendum illis, qui negant puncta esse auctentica, vel qui statuunt eadem demum inventa esse à Masorethis Tyberiensibus, qui facilè potuerunt errare. Sic ait Gomarus: Diversitas hæc scriptionis originem traxit ab audaci Masoretharum licentia, qui ut vicariam & vulgo receptam consuetudinem legendi *Adonai* confirmarent, hæc puncta ita mutârunt. Ergo ex Gomari sententiâ hæc puncta sunt mutata à Masorethis Tyberiensibus; & tantummodo eum in finem, ut lectionem à superstitiosis Judæis aliquandiu receptam, hâc suâ irregulari punctatione confirmarent. Quod illi Masorethæ tali simili imo majori licentiâ usi fuerint circa Textum sacrum, hoc probat idem Gomarus ex decem illis vocibus, quæ vulgo obscœnæ vocantur; quarum loco Masorethæ voluerunt alias voces margini adscriptas legi. Gomarus non videt rationem, quare hæc mutatio vocalium in JEHOVI etiam non posset esse à Masorethis.

Attamen non possum facilè Gomaro hâc in parte assentiri. Non enim puto Judæos unquam ausos fuisse alias vocales in Textum intrudere. Judæi scripserunt quidem in margine alias voces, sed non in ipso Textu. Nihilominus hæc Gomari responsio est valida contra omnes Novatores punctorum, ut Capellum, Amamam, aliosque. Nam si quis, qui defendit novitatem punctorum, sic opponat: יֱהוִֹה (*Jehovi*) habet puncta nominis *Elohim*, ergo est legendum *Elohim*. Tali respondebit Gomarus: illa puncta sunt ita adscripta à Masorethis, qui, ut confirmarent superstitiosam illam lectionem, hæc puncta adjecerunt. Sed hæc Gomari responsio non valebit contra eum, qui statuit puncta esse ab ipsis Auctoribus librorum, & adhuc incorrupta.

5. Posito, sub JEHOVA esse vocales τῦ Adonai (quod tamen nunquam probabitur) & sub JEHOVI vocales τῦ *Elohim*, inde tamen nondum sequitur, legendum esse *Adonai* & *Elohim*. In legendo enim non tantum est habenda ratio vocalium, sed etiam consonarum, & quidem præcipuè: nam in pronuntiatione semper etiam consonæ expri-

ſam lectionem *Adonai* pro JEHOVA, & lectionem Elohim pro JEHOVI confirmarent, tales vocales ſubſcripſerunt. Verum illi qui defendunt puncta vocalium eſſe ab ipſis auctoribus librorum, vel ad minimum ab Ezra, & per conſequens Divina, illi fortius argumenta contraria, deſumpta ex punctatione literarum וכלב, urgere poterunt.

III. Argumentum *primum* pro lectione *Adonai* eſt tale. Vocales nomini יְהוָה ſubſcriptæ non ſunt ejus propriæ vocales, ſed nominis *Adonai*: ergo legendum eſt *Adonai*. Ratio eſt: quia voces Hebraicæ propriis vocalibus ſunt legendæ. Quod vocales ſub JEHOVA non ſint ejus propriæ vocales, hoc inde probatur: quia ſi eſſent propriæ, tum ſemper immutatæ permanerent, ſed ſæpiſſime mutantur, ſcil. antecedente vel ſequente nomine *Adonai*; ut *Ezech. cap.* 17. *verſ.* 16. 19. 22. & in aliis infinitis ferè locis, in quibus nomen יֱהוִה videtur habere puncta τῦ *Elohim*; & quidem ob hanc cauſam, ne quis bis legeret Adonai. Adverſarii, ut lectionem ſuam confirmarent, ſemper illud JEHOVI per *Elohim* legunt.

Reſpondeo 1. Superiori Diſſertatione, reſpondendo ad inſtantias, ex parte etiam ad hoc argumentum reſpondimus; ideoque eadem hic repetere ſupervacaneum putamus. Præterea negamus vocales nomini JEHOVA ſubſcriptas non eſſe ejus proprias vocales, ſed nominis Adonai.

2. Poſito, quod in JEHOVA & Adonai ſint eædem vocales, inde tamen non ſequitur, quod vocales τῦ JEHOVA ſint vocales τῦ Adonai: nam multæ voces habent eaſdem ſimiles vocales. Poſſunt eſſe vocales τῦ Adonai, & nihilominus ſimul vocales τῦ JEHOVA.

3. Nullo modo ſequitur, ſi vocales in JEHOVA eſſent vocales propriæ, tum ſemper manerent. Nam non dicimus vocales illas eſſe proprias quarto modo, quæ ſemper ſubjecto conveniunt, uti riſibilitas homini: ſed proprium contradiſtinguimus alieno, & dicimus vocales in JEHOVA eſſe proprias vocales nominis JEHOVA, hoc eſt, non eſſe alienas ſive nominis *Adonai*.

4. Verum quidem eſt, quod nomen יהוה, antecedente vel ſequente nomine *Adonai*, recipiat eaſdem vocales, quas *Elohim* ſolet recipere; inde tamen non ſequitur legendum eſſe *Elohim*; vel יהוה propterea recipere vocales τῦ *Elohim*, ne aliquis bis legeret *Adonai Adonai*.

Quæritur: Ob quam cauſam in Veteri T. Pro Iehova ſcribitur Iehovi ſequente vel præcedente Adonaj?

Reſp.

Resp. Fatemur ingenuè nos hoc ignorare ; nec putamus aliquem facilè posse ejus rei certam rationem dare. Dicitur quidem, ne aliquis bis legeret *Adonai Adonai*, sed unde hoc probatur ? Gomarus, parte 3. disp. 4. de Nominibus Dei, facilem responsionem ad hoc argumentum excogitavit, cui tamen non facilè possumus assentiri, nihilominus judicamus illam responsionem esse sufficientem ad respondendum illis, qui negant puncta esse auctentica, vel qui statuunt eadem demum inventa esse à Masorethis Tyberiensibus, qui facilè potuerunt errare. Sic ait Gomarus: Diversitas hæc scriptionis originem traxit ab audaci Masoretharum licentia, qui ut vicariam & vulgo receptam consuetudinem legendi *Adonai* confirmarent, hæc puncta ita mutârunt. Ergo ex Gomari sententiâ hæc puncta sunt mutata à Masorethis Tyberiensibus ; & tantummodo eum in finem, ut lectionem à superstitiosis Judæis aliquandiu receptam, hâc suâ irregulari punctatione confirmarent. Quod illi Masorethæ tali simili imo majori licentiâ usi fuerint circa Textum sacrum, hoc probat idem Gomarus ex decem illis vocibus, quæ vulgo obscœnæ vocantur ; quarum loco Masorethæ voluerunt alias voces margini adscriptas legi. Gomarus non videt rationem, quare hæc mutatio vocalium in JEHOVI etiam non posset esse à Masorethis.

Attamen non possum facilè Gomaro hâc in parte assentiri. Non enim puto Judæos unquam ausos fuisse alias vocales in Textum intrudere. Judæi scripserunt quidem in margine alias voces, sed non in ipso Textu. Nihilominus hæc Gomari responsio est valida contra omnes Novatores punctorum, ut Capellum, Amamam, aliosque. Nam si quis, qui defendit novitatem punctorum, sic opponat: יֱהֹוִה (*Jehovi*) habet puncta nominis *Elohim*, ergo est legendum *Elohim.* Tali respondebit Gomarus: illa puncta sunt ita adscripta à Masorethis, qui, ut confirmarent superstitiosam illam lectionem, hæc puncta adjecerunt. Sed hæc Gomari responsio non valebit contra eum, qui statuit puncta esse ab ipsis Auctoribus librorum, & adhuc incorrupta.

5. Posito, sub JEHOVA esse vocales τοῦ Adonai (quod tamen nunquam probabitur) & sub JEHOVI vocales τοῦ *Elohim*, inde tamen nondum sequitur, legendum esse *Adonai* & *Elohim*. In legendo enim non tantum est habenda ratio vocalium, sed etiam consonarum, & quidem præcipuè : nam in pronuntiatione semper etiam consonæ exprimendæ

mendæ sunt. Verum in pronuntiatione *Adonai* & *Elohim* pro Jehova & Jehovi ad summum tantum vocales illorum nominum & non consonæ audiuntur & exprimuntur. Atqui propter similes vocales statim non est alia vox substituenda. Est enim ac si sic velim argumentari: pro פָּקַד aliquando legi potest שָׁמַר, aut aliud quodcunque verbum iisdem vocalibus notatum: nam שמר easdem habet vocales, quas פקד. Sed quemadmodum hæc consequentia non procedit, sic nec illa.

IV. *Secundum* argumentum desumitur ex literis præfixis וכלב (*Vechalebh*) & ex litera מ. Hæ literæ non punctantur eo modo, quo deberent regulariter ante Jehova punctari; sed punctantur ad formam punctationis *Adonai*: ergo legendum est Adonai. Ut hæc objectio clarius intelligatur, quædam exempla illustrationis ergo in medium proferemus.

Ex. gr. Literæ וכלב ante Jehova deberent regulariter notari cum vocali Chirek, ut בִּיהוָה, לִיהוָה ad formam nominum incipientium à *Jod*; ut בִּיהוּדָה, לִיהוּדָה &c. Sed literæ illæ recipiunt Patach, ac si scriptæ essent ante אדני, ut בַּיהוָה, לַיהוָה &c. ad formam בַּאדֹנִי, לַאדֹנִי &c. Similiter litera *Mem* ante nomina à *Jod* incipientia communiter recipit Chirek, ut מִיהוּדָה &c. sed ante Jehova notatur cum Tzere eodem modo, quo ante *Adonai* scribi solet, ut מֵיְהוָה: ergo pro Jehova videtur esse legendum *Adonai*.

Respondeo. 1. Concedo literas וכלב & מ regulariter ante nomina à *Jod* incipientia requirere Chirek; sed in Jehova est exceptio à communi regula: & non mirum: quia in nominibus Divinis respectu literarum præfixarum sæpe est irregularis punctatio.

Meelfurerius, in Epitome Gramm. suæ sect. 41. expressè à communi regula punctationis excipit nomen Jehova, quando ait: *Excepto solo nomine Divino* יהוה, *cum quo Patach pro Chirek ponitur.* Regula generalis sic sonat: Concurrentibus in principio duobus Scheva, prius mutatur in Chirek, & alterum, si sub *Jod* fuerit, tollitur: sed in לַיהוָה &c. est exceptio à communi illa regulâ: quia in nominibus Dei sæpe est anomalia respectu literarum præfixarum.

Anomaliam punctationis circa nomina Divina approbat ipse Buxtorfius in Thes. Gramm. pag. 17. quando ait: *Anomalia Scheva compositi triplex hic occurrit: primo Chateph-Segol & antecedens Segol contrahuntur*

buntur aliquando in Tzere; & adfert tria exempla, quorum duo sunt nomina Divina. Regula sic sonat: *Litera gutturalis punctat se & praecedentem*: ut בֶּאֱמוּנָה &c. sed in Elohim, Adonai, & in unico verbo לֵאמֹר est tantummodo exceptio à communi illâ regulâ. Ergo in nominibus Divinis respectu literarum præfixarum sæpe est anomalia. Et quare etiam aliqua anomalia non posset habere locum in nomine JEHOVA?

Sed fortasse *objicies*, quod hæc punctatio non videatur esse anomalia, vel exceptio à communi regula; quia illa ubique sibi similis est. *Respondeo.* Hoc nihil obstat, etiamsi punctatio sit sibi similis: nam ubique est exceptio à communi regula. Sic etiam in באלהים & בֵּאדני punctatio sibi ubique similis est; sed ubique etiam est exceptio.

2. Punctatio literarum וכלב cum Patach ante JEHOVA non videtur esse adeo absurda, ut propterea opus sit legere *Adonai:* nam concurrentibus duobus Scheva in principio, prius non tantum mutatur in Chirek, sed etiam sæpissime in Patach, ut in נַפְשׁוֹ &c. Quare etiam hæc punctatio æquè non posset habere locum in unico nomine JEHOVA, quàm in aliis vocibus?

V. *Tertium* argumentum, è Grammatica petitum, desumitur à literis בגדכפת (*Begad-kephath*) punctatis cum Dagesch leni in principio dictionum post יהוה. Hinc talis formatur objectio:, Literæ illæ sex Begad-kephath post יהוה non debent recipere Dagesch lene; quia JEHOVA terminatur literâ quiescente, post quam illæ sex literæ communiter non non recipiunt Dagesch. Atqui illæ literæ Begad-kephath recipiunt Dagesch; ergo legendum est *Adonai*. Nam quando legitur *Adonai*, tum in fine est litera mobilis, post quam literæ בגדכפת communiter recipiunt Dagesch. Iod enim in Adonai quasi diphthongescit; & per consequens est mobile.

Respondeo 1. Regula illa de Dagesch leni in literis Begad-kephat post literas mobiles habet varias exceptiones. Buxtorfius in Thes. Gramm. cap. 5. septem exceptiones enumerat, in quibus literæ Begad-kephath recipiunt Dagesch post literas quiescentes.

2. Regula illa de literis sex punctandis post literas mobiles non ita valet in lectione, quàm quidem in scriptione, hoc est, literæ Begad-kephath recipiunt Dagesch lene, quando præcedit *scripta* litera mobilis; non vero quando tantummodo pronuntiatur vox, quæ literâ mobili terminatur.

3. Quan-

4. Quando JEHOVA notatur unico ex septendecim accentibus Regiis, tum necessariò, secundùm tertiam Buxtorfii exceptionem, literæ Begad-kephath debent recipere Dagesch lene: atqui nomen JEHOVA sæpissimè accentibus Regiis notatur.

4. Reliqua loca, ubi præcedit accentus minister in ultimâ syllabâ, referri possunt ad sextam exceptionem Buxtorfii *pag.* 50. Ubi Octo exempla adfert, quæ ad præcedentes regulas sive exceptiones referri non possunt.

5. Si propter Dagesch lene in Begad-kephath sit pro JEHOVA legendum *Adonai*; ergo si post אדני ita scriptum non sequatur Dagesch in Begad-kephath, vice versa pro *Adonai* legendum erit JEHOVA, ut *Psal.* 68. 18. ubi scribitur אדני בם absque Dagesch in *Beth*: ergo legendum esset יהוה בם: nam Beth non est dagessatum. Sed qui legunt Adonaj, negabunt hanc consequentiam: ergo & nos eodem jure similem consequentiam, desumptam à literis Begad-kephath post יהוה punctatis, negabimus. Ex his videmus argumentum, à literis Begad-kephath desumptum, non procedere.

VI. *Quartum* argumentum pro lectione *Adonai* est desumptum ex terminatione τῦ JEHOVA; estque tale: Si legendum est JEHOVA ut sic, tum nomen Dei proprium יְהוָה, denotans essentiam Dei, pronuntiabitur sub formâ nominum fœmininorum; quod videtur esse absurdum & indecorum Deo.

Respondeo 1. Si non sit indecorum scribere in sacro Codice sub terminatione fœmininâ, quare erit indecorum pronuntiare? Ipsi sacri Scriptores ex sententiâ saniorum Philologorum hæc puncta subjecerunt: Quare ergo non licitum esset ita legere? Ipse Amama, qui vehementer lectionem *Adonai* propugnat in Antib. Bib. pag. 297. & seqq. expresse ait pag. 324. *Nulla Grammaticorum regula lectioni* JEHOVA *adversatur. Nec insolens est*, inquit, *nomen propriam etiam Masculini Generis in* ה *desinere. Ecce enim exemplum in* יְהוּדָה *Jehuda.* Quis posset meliorem responsionem ad hoc argumentum desiderare?

2. Deo attribuuntur adhuc alia nomina, habentia terminationem fœmininam. Ex. gr. nomen צְבָאוֹת habens terminationem fœm. pluralis numeri tribuitur Deo. Etiamsi non sit nomen Dei proprium, habet tamen terminationem fœmininam. Præterea nomen יָהּ, Deo æquè proprium ac JEHOVA, habet terminationem fœmininam, sive potius terminationem affixi fœm. generis tertiæ personæ.

3. Non

3. Non mirum est in Linguâ Hebraicâ terminationem fœmininam competere viris, cum talis terminatio etiam in aliis linguis sit usitatissima. Ex. gr. Jugurtha, Catilina terminantur terminatione fœmininâ; cum tamen sint masculini generis, &c. Ergo non videtur absurdum nomen JEHOVA scribi & pronuntiari sub terminatione fœminini generis. Proxima Dissertatione reliqua argumenta in medium proferemus.

DISSERTATIO TRIGESIMA, QUÆ EST PARS QUARTA DE NOMINIBUS DEI HEBRAICIS. *ET TERTIA* De verâ lectione nominis JEHOVA.

§. 1. *Quintum argumentum, quod lectio Jehova sit nova, & à Galatino monacho demum inventa solvitur.*

2. *Sextum arg. est desumptum tum à Patribus Græcis, qui Jehova nomen* ἀνεκφώνητον ineffabile *vocârunt; tum etiam à Patribus Latinis. Targumistis aliisque, qui omnes legerunt Adonaj: quod ex versione Jehova in κύριον probant.*

3. *Septimum argumentum, quasi Christus & Apostoli legerint Adonaj, variis modis solvitur.* Κύριος *etiam potest derivari à* κυρέω *ū* sum, existo.

4. *Octavum argum. elicitur ex Levit. 24. v. 11. & 16. ubi filius Israëlitidis ob prolationem hujus nominis videtur lapidatus.*

5. *Conclusio totius quæstionis, & admonitio.*

6. *De nominibus Jehovistarum & Adonistarum disseritur.*

SECTIO I.

Superiori Dissertatione quatuor argumenta, quæ pro lectione *Adonai* objici solent, attulimus: jam sequitur *quintum* argumentum, quod desumitur à novitate; estque tale. Hæc lectio τῦ JEHOVA demum superiori seculo est inventa

venta à quodam Galatino, monacho, qui floruit Anno Christi 15:8. Nam ante eum omnes Judæi & Christiani semper pronuntiârunt *Adonai.* Imo quidam ex Christianis, ne Galatinum, Monachum illum imitarentur, vix audent pronuntiare Jehova; sed volentes יהוה nominare, vocant illud, Nomen Jod He Vau He. An non præstaret brevitatis causa simpliciter dicere Jehova, quàm Nomen Jod He Vau He? Nullus dubito.

Respondeo 1. Galatinus non est primus inventor hujus lectionis: sed fortasse Galatinus fuit primus auctor, qui pristinam lectionem in usum revocavit; quod tamen ex ipsius scriptis clarè demonstrari non potest. Ait quidem lib. 2. cap. 10. *quod quatuor literæ* יהוה, *si, ut punctatæ sunt, legantur*, JEHOVA *efficiunt.* Ibi tamen non ait, se vel primum lectionis JEHOVA esse inventorem, vel primum restitutorem.

2. Posito, quod Galatinus pristinam lectionem in usum revocaverit, inde tamen non sequitur, quod hæc lectio sit nova: sed hoc sequitur, quod hæc lectio sit renovata, & à superstitione Judæorum reformata. Similiter religio nostra, superiori sæculo restituta, non tam est dicenda nova, quam quidem renovata. Idem dicendum est de lectione JEHOVA.

3. Etiamsi Galatinus fuerit Monachus, quid hoc facit ad Philologiam? Etiam Lutherus in initio ante conversionem fuit Monachus; propterea tamen ipsius reformatio non est rejicienda. Si igitur Galatinus primus legerit JEHOVA; ergo ille antiquam & veram lectionem in usum revocâsse & restituisse dicendus est.

4. Valde de eo dubitatur, an Galatinus fuerit primus inventor, vel restitutor lectionis JEHOVA; contrarium potius apparet ex *Lib. 2. Cap. 10. circa finem;* ubi ait, Judæos esse à Mose edoctos, ut legerent Adonai. Sic enim inquit: *Ob eam rem*, scil ob nominis hujus reverentiam, *antiqui Judæorum à Mose illo magno edocti, statuerunt hoc nomen minime proferri: sed ubicunque inveniretur, loco ejus nomen hoc* אדני (Adonai) *pronuntiari debere.* Si Galatinus judicârit Judæos accepisse lectionem illam *Adonai* à Mose; ergo non videtur, quod ille novam voluerit excogitare.

5. Sunt ferè certa indicia, ex quibus probari potest etiam ante Galatinum hanc lectionem JEHOVA fuisse usitatam. *Amama in Antibarb. Bibl. Edit. postr. pag.* 321. ait, qui tamen lectionem JEHOVA vehementer improbat, se invenisse in Commentariis *Dionysii Carthusiani ad Exod.*

6. cap.

6. cap. Edit Colonienſis anni 1548. lectionem JEHOVA; qui Dionyſius vixit anno 1472. Ergo hæc lectio fuit uſitata ante Galatinum, qui demum ferè 50. annis poſt illum Dionyſium vixit. Quod Amama putet Correctorem fortaſſe in illam editionem pro *Jao* intruſiſſe JEHOVA, hoc idem de omnibus editionibus dici poſſet.

Ipſe etiam Druſius locum produxit ex Commentariis, vulgò Hieronymo inſcriptis, in Pſal. 8. Edit. Plantinianæ, ubi legitur JEHOVA. Idem Druſius quidem oſtendit in aliis editionibus ibi eſſe *Jao*; ſed fortaſſè illæ editiones ſunt corruptæ ab illis, qui pro JEHOVA legerunt *Adonai.* Vide Amamam pag 3 o.

II. *Sextum* argumentum pro lectione *Adonai* eſt deſumptum tum ab auctoritate omnium Patrum Græcorum, qui nomen JEHOVA vocârunt ἀνεκφώνητον, ἄῤῥητον, ἄφραστον, ἄλεκτον, ἄφθεγκτον; ἀπόῤῥητον, καὶ ῥηθῆναι μὴ δυνάμενον; tum etiam ab auctoritate Patrum Latinorum, Interpretum, Paraphraſtarum Chaldæorum, aliorumque præſtantiſſimorum Auctorum, qui omnes pro JEHOVA legerunt *Adonai.* Unde, quæſo, probatur quod omnes illi antedicti auctores legerint Adonaj? *Reſp.* Ex translationibus: quia ſemper JEHOVA per κύριον ſive per *Dominum* tranſtulerunt; & ſcimus Κύριον *Dominum* idem ſignificare quod *Adonai.*

Reſpondeo I. Non eſt adeo certum apud omnes. quare Græci nomen JEHOVA vocârint *ineffabile* &c. Sunt quidem hâc de re tres ſententiæ.

Prima ſententia eſt Galatini, qui *lib. 2. cap.* 10. ait illud nomen vocari ineffabile quoad myſterii ſignificatum. Verba ipſius non pigrabor hîc exſcribere: *Non enim hoc nomen quoad vocem ipſam nominis ineffabile dicitur, cum & ipſi illud quandoque pronuntiârunt, & æquè ut ſcriptum eſt, facilè proferri poſſit, ſi literæ ipſæ cum apicibus & punctis legantur: ex ipſis enim hæc vox* JEHOVA *redditur: ſed* QUOAD MYSTERII SIGNIFICATUM *omnino ineffabile eſt. Ita enim diſtinctè Divinam eſſentiam ſignificat, ut cum ſimpliciſſima ipſius unitate, & Divinarum perſonarum Trinitate, & æternam earum diſtinctionem, originem, productionemque apertè inſinuet. Quia igitur Deus Triunus, qui omnino ineffabilis eſt, atque incomprehenſibilis, per hoc nomen ſignificatur, idcirco nomen ipſum ineffabile dicitur.* Ergo Galatinus vocat nomen JEHOVA ineffabile quoad ſignificationem.

Secunda ſententia eſt aliorum, qui putabant hoc nomen à Græcis vocatum fuiſſe *ineffabile*, quia non potuit legi illis vocalibus & conſo-

venta à quodam Galatino, monacho, qui floruit Anno Christi 1518. Nam ante eum omnes Judæi & Christiani semper pronuntiârunt *Adonai*. Imo quidam ex Christianis, ne Galatinum, Monachum illum imitarentur, vix audent pronuntiare Jehova; sed volentes יהוה nominare, vocant illud, Nomen Jod He Vau He. An non præstaret brevitatis causa simpliciter dicere Jehova, quàm Nomen Jod He Vau He? Nullus dubito.

Respondeo 1. Galatinus non est primus inventor hujus lectionis: sed fortasse Galatinus fuit primus auctor, qui pristinam lectionem in usum revocavit; quod tamen ex ipsius scriptis clarè demonstrari non potest. Ait quidem lib. 2. cap. 10. *quod quatuor literæ* יהוה, *si, ut punctatæ sunt, legantur*, JEHOVA *efficiunt*. Ibi tamen non ait, se vel primum lectionis JEHOVA esse inventorem, vel primum restitutorem.

2. Posito, quod Galatinus pristinam lectionem in usum revocaverit, inde tamen non sequitur, quod hæc lectio sit nova: sed hoc sequitur, quod hæc lectio sit renovata, & à superstitione Judæorum reformata. Similiter religio nostra, superiori sæculo restituta, non tam est dicenda nova, quam quidem renovata. Idem dicendum est de lectione JEHOVA.

3. Etiamsi Galatinus fuerit Monachus, quid hoc facit ad Philologiam? Etiam Lutherus in initio ante conversionem fuit Monachus; propterea tamen ipsius reformatio non est rejicienda. Si igitur Galatinus primus legerit JEHOVA; ergo ille antiquam & veram lectionem in usum revocâsse & restituisse dicendus est.

4. Valde de eo dubitatur, an Galatinus fuerit primus inventor, vel restitutor lectionis JEHOVA; contrarium potius apparet ex *Lib. 2. Cap. 10. circa finem*; ubi ait, Judæos esse à Mose edoctos, ut legerent Adonai. Sic enim inquit: *Ob eam rem*, scil ob nominis hujus reverentiam, *antiqui Judæorum à Mose illo magno edocti, statuerunt hoc nomen minime proferri: sed ubicunque inveniretur, loco ejus nomen hoc* אדני (Adonai) *pronuntiari debere*. Si Galatinus judicârit Judæos accepisse lectionem illam *Adonai* à Mose; ergo non videtur, quod ille novam voluerit excogitare.

5. Sunt ferè certa indicia, ex quibus probari potest etiam ante Galatinum hanc lectionem JEHOVA fuisse usitatam. *Amama in Antibarb. Bibl. Edit. postr. pag.* 321. ait, qui tamen lectionem JEHOVA vehementer improbat, se invenisse in Commentariis *Dionysii Carthusiani ad Exod.*

6. cap.

6. *cap. Edit Colonienſis* anni 1548. lectionem JEHOVA; qui Dionyſius vixit anno 1472. Ergo hæc lectio fuit uſitata ante Galatinum, qui demum ferè 50. annis poſt illum Dionyſium vixit. Quod Amama putet Correctorem fortaſſe in illam editionem pro *Jao* intruſiſſe JEHOVA, hoc idem de omnibus editionibus dici poſſet.

Ipſe etiam Druſius locum produxit ex Commentariis, vulgò Hieronymo inſcriptis, in Pſal. 8. Edit. Plantinianæ, ubi legitur JEHOVA. Idem Druſius quidem oſtendit in aliis editionibus ibi eſſe *Jao*; ſed fortaſſe illæ editiones ſunt corruptæ ab illis, qui pro JEHOVA legerunt *Adonai*. Vide Amamam pag 3 0.

II. *Sextum* argumentum pro lectione *Adonai* eſt deſumptum tum ab auctoritate omnium Patrum Græcorum, qui nomen JEHOVA vocârunt *ἀνεκφώνητον, ἄῤῥητον, ἄφρασον, ἄλεκτον, ἄφθεγκτον; ἀπόῤῥητον, καὶ ῥηθῆναι μὴ δυνάμενον*; tum etiam ab auctoritate Patrum Latinorum, Interpretum, Paraphraſtarum Chaldæorum, aliorumque præſtantiſſimorum Auctorum, qui omnes pro JEHOVA legerunt *Adonai*. Unde, quæſo, probatur quod omnes illi antedicti auctores legerint Adonaj? *Reſp.* Ex tranſlationibus: quia ſemper JEHOVA per *κύριον* ſive per *Dominum* tranſtulerunt; & ſcimus *Κύριον Dominum* idem ſignificare quod *Adonai*.

Reſpondeo I. Non eſt adeo certum apud omnes. quare Græci nomen JEHOVA vocârint *ineffabile* &c. Sunt quidem hâc de re tres ſententiæ.

Prima ſententia eſt Galatini, qui *lib.* 2. *cap.* 10. ait illud nomen vocari ineffabile quoad myſterii ſignificatum. Verba ipſius non pigrabor hîc exſcribere: *Non enim hoc nomen quoad vocem ipſam nominis ineffabile dicitur, cum & ipſi illud quandoque pronuntiârunt, & æquè ut ſcriptum eſt, facilè proferri poſſit, ſi literæ ipſæ cum apicibus & punctis legantur: ex ipſis enim hæc vox* JEHOVA *redditur: ſed* QUOAD MYSTERII SIGNIFICATUM *omnino ineffabile eſt. Ita enim diſtinctè Divinam eſſentiam ſignificat, ut cum ſimpliciſſima ipſius unitate, & Divinarum perſonarum Trinitate, & æternam earum diſtinctionem, originem, productionemque apertè inſinuet. Quia igitur Deus Triunus, qui omnino ineffabilis eſt, atque incomprehenſibilis, per hoc nomen ſignificatur, idcirco nomen ipſum ineffabile dicitur.* Ergo Galatinus vocat nomen JEHOVA ineffabile quoad ſignificationem.

Secunda ſententia eſt aliorum, qui putabant hoc nomen à Græcis vocatum fuiſſe *ineffabile*, quia non potuit legi illis vocalibus & conſo-

nantibus, quibus in sacro Codice descriptum est. Sed hæc sententia est absurda: nam qui syllabas Hebraicas tantum colligere potest, etiam facillimè ita leget, prout Nomen hoc scriptum est.

Tertia sententia est Fulleri, qui, Miscell. lib. 2. cap. 6. & lib. 4. cap. 13. planè à duabus præcedentibus diversam sententiam, quæ etiam à nobis approbatur, defendit. Ille enim statuit Græcos nomen Jehova vocâsse *ineffabile*, quia ipsi Græci hoc Nomen Græcè, sive Græcis literis aut Græcâ linguâ non potuerunt legere sive exprimere. Ratio ergo, quare Nomen Jehova vocetur, à Græcis *ineffabile*, est desumpta ab inextricabili pronuntiationis Græcanicæ difficultate. Nam Jehova difficillimè & malè à Græcis pronuntiatur. Ratio ejus difficultatis & malæ pronuntiationis potest esse triplex. 1. Quia Græci non habent literam Jod consonantem. 2. Quia iidem ignorant literam Vau consonantem. Atqui illæ duæ consonæ Jod & Vau in Jehova inveniuntur. 3. Quia Græci talem aspirationem literæ H respuunt.

Obj. Hæc expositio, quare nomen Jehova à Græcis vocetur ineffabile, non videtur procedere: nam Græci sæpissime & quidem variis modis illud nomen pronuntiârunt. *Resp*. Pronuntiârunt quidem sed difficulter & male. Experimentum igitur faciamus, & Græco more hoc nomen efferamus: omnino dicendum erit ἰεωουά aut ἰεωυά. Verum quanta hic est prolationis inconcinnitas? Litera aspirata H penitus perit, & diphthongus supposititia in genuinæ consonantis locum subrepit. Hinc ergo apparet quàm operosa & molesta sit unius hujus Nominis Græci prolatio: & propterea Græci non sine causâ vocârunt hoc Nomen *ineffabile*.

Quia tanta est in pronuntiatione hujus Græci nòminis Jehova difficultas, ideo Docti variis modis Nomen Jehova Græcè legerunt.

1. Macrobius *Saturnal. lib*. 1. *cap*. 18. *citante Fullero lib*. 2. *cap*. 6. ait Deum vocari Ἰαῶ *Iao*, pro quo Fullerus putat legendum esse Ἰωᾶ per Metathesin.

2. Porphyrius Nomen Jehova transfert per Ἰευὼ *Jeuó*. Vide Fullerum ibidem.

3. Epiphanius vertit Græcè in Ἰαβὲ, pro quo in initio scriptum fuisse ἰωβὰ credit idem Fullerus.

4. Eusebius, citante Fullero *lib*. 4. *cap*. 13. septem vocalibus tali ordine ιεΗωουα dispositis, Nomen Jehova Græcè exprimit.

5. Septuaginta Interpretes verba Textus 2. *Sam*. 1. 2. על עם יהוה sic

ſic transferunt, ἐπὶ τὸ λαὸν ἰουδα. Sed Fullerus putat hîc vitium aliquod irrepſiſſe, & delendam eſſe literam δ, ut maneat ἰουά.

Ex his quinque modis videmus Græcos non ſine ratione dixiſſe Nomen JEHOVA eſſe *ineffabile*. Ergo Græci non vocârunt hoc Nomen *ineffabile*, quia Hebraicè pronuntiari non poteſt; ſed ideo, quia Græcè efferri nequit. An per hæc quinque Nomina, jam jam allata à Fullero, certò denotetur Nomen JEHOVA, quidam non ſine ratione dubitant.

Reſpondeo II. Verum quidem eſt, quod multi Patres putârint Nomen illud JEHOVA vocari ineffabile, quia crediderunt illud non poſſe pronuntiari: ſed hoc abſque ullâ ratione crediderunt. Illi Patres fuerunt decepti à Judæis, qui hoc facilè Patribus imponere potuerunt. Nam plerique Patres Linguam Hebræam non calluerunt; qui propterea de hâc quæſtione aptè judicare non potuerunt. Tantum duo Patres Hieronymus ſcil. & Origenes Linguam Hebræam intellexerunt, quorum prior Linguam Hebræam didicerat à Iudæis præceptoribus, qui facilè ipſi auctoritate ſuâ hoc imponere potuerunt. Unus Pater deceptus feſellit multos ſequentes; quia hæc quæſtio plerorumque Patrum captum ſuperabat. Et ſcimus in multis aliis quæſtionibus, quàm nimis creduli Patres ſæpiſſimè fuerint. Quid non potuit unus Papias toti antiquitati imponere? Quare etiam auctoritas omnium Judæorum, & unius aut duorum Patrum multos Linguæ Hebrææ imperitos in quæſtione Hebraicâ fallere non potuiſſet?

Reſpondeo III. Non ſequitur: omnes Patres & Interpretes tranſtulerunt nomen JEHOVA per Κύριος vel *Dominus*, ergo legerunt *Adonai*. Poſſunt nonnullæ dari rationes, ob quas Patres Nomen JEHOVA tranſtulerint per Dominum, Belgæ per *Heere*.

1. Potuerunt ita tranſtuliſſe, ut ſeſe accommodarent ad intellectum communem, cui maximè S. Scripturam deſtinatam ſciebant. Nam communiter Jehova ſic transferebatur; & propterea Interpretes noluerunt à communi ſententia diſcedere.

2. Quia non eſt vox aliqua in ullâ linguâ, quæ unicâ voce abſque ullâ circumſcriptione perfectè Nomen JEHOVA explicat: & propterea, quia talis exacta interpretatio eſt impoſſibilis, tranſtulerunt Nomen JEHOVA per nomen Dominii; quia qui eſt verus JEHOVA, qui dat omnibus bona, & qui conſervat omnia, is ſane eſt Dominus.

Poſtea ad argumentum ſeptimum aliis reſponſionibus, argumentum

tum à translatione desumptum, refutaturus sum. Jam solummodò ostendo illam consequentiam nullo modo procedere: Interpretes transtulerunt Nomen JEHOVA per Κύριος *Dominus*, vel per *Heere*; ergo legerunt *Adonai*. Exemplo res fiet clara. Viri in Synodo Dordracenâ congregati, vel saltem plerique, ut & Interpretes novæ versionis Belgicæ legerunt Jehova, & nihilominus judicârunt Nomen JEHOVA commodè posse transferri per *Heere*. Quod Viri illius Synodi legerint JEHOVA, & quod nihilominus judicârint illud Nomen commode per *Heere* posse transferri, apparet ex Actis Synodal. Sessione 12. ubi sic rogatur de futurâ versione Belgica. *Secunda quæstio fuit. Quomodo nomen* JEHOVA *in Vet. Test. sit transferendum? Utrum in Belgico sit retinendum, an vero per vocem* Heere, *uti hactenus, aut similem exprimendum? At consultum fuit judicatum, cum alia commoda atque usitata vox Belgica non exstet, quâ vis istius nominis exprimatur, ut interpretes vocem* JEHOVAM *transferant per vocem* Heere, *utque hæc vox majusculis literis iu textu exprimatur. Ubicunque vero vox* JEHOVÆ *emphasin habere videtur peculiarem, ibi ponendum esse asteriscum, & vocem* JEHOVA *in margine adscribendam.* Ex hoc decreto videmus, Viros illius Synodi legisse JEHOVA, & nihilominus judicâsse Nomen illud transferendum esse per vocem *Heere.* Ergo non procedit consequentia suprà in objectione allegata. Si enim procederet, tum etiam similis consequentia formari posset de nomine divino יָהּ *Jah*, quod interpretes novæ versionis Belgicæ etiam transtulerunt per vocem *Heere.* Sed quis non videt ibi nullam esse consequentiam? Nostri igitur Interpretes nomen JEHOVA secundùm communem consuetudinem interpretati sunt per nomen *Heere*: quia non noverunt vocem aliquam Belgicam, quæ perfecte sine circumlocutione aliquâ nomen JEHOVA exprimeret.

Respondeo IV. Paraphrastæ Chaldæi nomen JEHOVA per suum יְיָ, sive per duas literas Jod transtulerunt: & propterea ex illis firmum argumentum pro lectione *Adonai* deduci non potest. Nam quis nobis certo & sine ulla dubitatione dicet Interpretes illos Chaldæos per illas duas literas Jod olim denotâsse *Adonai?* Jam quidem illud duplex Jod communiter ita legitur à Judæis; inde tamen non sequitur omnes Judæos semper ita illas literas expressisse.

III. *Septimum* argumentum est desumptum ab auctoritate Christi & Apostolorum; estque tale. Christus & Apostoli semper pro JEHOVA legerunt *Adonai*; ergo & nos ita legere debemus. Antecedens pro-

probatur, quia illi, allegantes Textus ex Veteri Test. semper nomen JEHOVA transtulerunt per κύριος; quod nomen est ejusdem significationis cum *Adonai*: ergo legerunt *Adonai*. Si verò Christus & Apostoli legerunt *Adonai*, ergo eodem modo nos illud legere debemus; nisi velimus esse sapientiores Christo & Apostolis.

Respondeo 1. Non sequitur, si Christus & Apostoli pro JEHOVA legerunt *Adonai*, ergo & nos ita legere debemus. Nam posito quod Christus & Apostoli ita legerint, hoc non fecerunt ex superstitione, vel ut lectionem illam à Judæis tunc temporis modò, ut putatur, receptam, stabilirent; sed ideo (ut Gomarus inquit) *ne intempestivâ vocis* JEHOVA *pronuntiatione Judæos irritarent, & ab Evangelio alieniores redderent, ideo consuetudini eorum in re libera & indifferenti prudenter cesserunt, & cognomen pro nomine usurpârunt.*

Sed *regeret* aliquis: Si hoc ita sit, ergo Christus & Apostoli Judæos in superstitiosâ lectione confirmârunt; & sic quodammodo videntur participes superstitionis Judaicæ.

Respondeo. Nullo modo: Christus & Apostoli omiserunt quidem pro tempore illam pronuntiationem, attamen non ex superstitione: sed ideo, ne Judæos illo tempore irritârent, qui procul dubio Christo & Apostolis obloquuti fuissent, si JEHOVA pronuntiâssent; ita ut Judæi ad verba Christi & Apostolorum non rectè attendissent. Christus & Apostoli hâc in re non fuerunt superstitiosi, etiamsi idem fecerint quod Judæi: nam duo intendentes diversum finem, etiamsi idem facere videantur, non tamen idem faciunt.

2. Falsum est Christum & Apostolos nomen JEHOVA semper transtulisse per Κύριος: contraria enim dantur exempla, in quibus nomen JEHOVA translatum est per Θεός. Exempli gratia: Genes. 15. 6. וְהֶאֱמִן בַּיהוָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לּוֹ צְדָקָה *Credidit vero* JEHOVÆ, *& imputavit ei illud in justitiam.* Hic Textus allegatur ab Apostolo ad Rom. 4. 3. ubi sic dicitur, *τί γὰρ ἡ γραφὴ λέγει, ἐπίστευσε δὲ Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. Quid enim Scriptura dicit? Credidit autem Abrahamus Deo, & imputatum est ei ad justitiam.* Ex hoc Textu clarè apparet Apostolum non transtulisse JEHOVA per κύριος, sed per Θεός.

3. Christus & Apostoli, allegantes Textus ex Veteri Test. non semper eosdem formaliter de verbo ad verbum ex Linguâ Hebraicâ in Græcam transtulerunt: sæpissimè tantum ad sensum respexerunt, addendo vel abjiciendo quasdam voces, quæ ad præsentem occasionem

nem

nem non faciebant: ex. gr. Jes. 61. 1. dicitur: רוּחַ אֲדֹנָי יֱהוִה עָלָי *Spiritus Domini* JEHOVI *super me*, *&c.* sed Luc. 4. 18. vox Jehovi omittitur: nam ibi dicitur πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, *Spiritus Domini super me.*

4. Posito & non concesso, quod Christus & Apostoli semper nomen JEHOVA transtulerint per κύριος *Dominus*, inde tamen nullo modo sequitur, quod illi etiam legerint *Adonai*. Nam κύριος non tantum *Dominum* significat, sed etiam idem quod ὁ ὤν; & ita idem denotat quod JEHOVA. Κύριος enim æque potest derivari à Themate κυρέω ῶ, quod significat *sum*, *existo*. (uti vidêre est in Lexico *Scapulæ* & *Stephani*) quàm à κῦρος *auctoritas*. Si dicamus vocem κύριος derivari à κυρέω ῶ, *sum*, *existo*, unde commodè derivari potest, tum hæc objectio nullius erit momenti, sed potius stabiliet nostram lectionem.

Sed *objiciet* nonnemo. Si κύριος idem denotet quod JEHOVA, ergo nomen κύριος æquè erit Deo proprium, quàm JEHOVA. In significatione enim conveniunt: sed hoc falsum est: nam κύριος sæpe tribuitur creaturis.

Respondeo. Nomen κύριος, derivatum à κυρέω ῶ *sum*, est soli Deo proprium, & nunquam creaturis tribuitur: sed quatenus derivatur à κῦρος *Auctoritas*, eatenus etiam creaturis tribuitur: sic Cæsar *Actor.* 25. 26. vocatur κύριος ab auctoritate, quâ pollebat. Non enim absonum est idem nomen à duobus Thematibus derivari: ex. gr. In Linguâ Hebraicâ vox תַּאֲוָה derivatur vel à Radice אָוָה *expetivit*, & tum significat *desiderium*; vel à Rad. תָּאָה *determinavit*, & tum denotat *finem terminum*.

IV. *Octavum* & ultimum argumentum elicitur ex Levit. cap. 24. v. 11. *Et expressè nominavit filius ille Jisraëlitidis mulieris nomen illud & maledixit.* Et vers. 16. ונקב שם יהוה מות יומת & postea בנקבו שם יומת. *Et qui expressè pronunciârit Nomen Jehova moriendo morte afficietur*, —— *quando expressè pronunciaverit* Nomen *morte afficietur*. In his distinguuntur simplex nominatio Nominis Tetragrammati & maledictio per illud Nomen: ergo Mosis tempore prolatio illius Nominis fuit interdicta.

Respondeo. 1. Verbum נקב non tantum significat *expressè nominavit*, sed etiam *maledixit*, *execreatus est*. Hinc Buxtorfius verbum ונקב vers. 16. in Lexico exponit per *Qui exsecratur*. Pagninus per *blasphemans*, & בנקבו *cum blasphemaverit*. Junius & Tremellius sic vertunt vers. 11. *Tunc exsecrans filius ille—blasphemavit.* v. 16. *Qui verò exsecratur—quum exse-*

exsecratus fuerit, &c *Dices.* In Textu hæc duo distinguuntur. *Resp.* Sed posterius exponit prius: nam sensus est; qui expressè nominavit maledicendo. Si enim clam nominaret, non poterat propterea occidi.

2. Ille filius non est punitus propter simplicem prolationem: nam expressè additur vers. 14. המקלל BLASPHEMUM ISTUM *extra castra.* Et v. 23. *Et eduxerunt blasphemum illum extra castra.* Nam si simplex prolatio v. 16. absolutè esset prohibita, tum ne quidem Sacerdotibus in Sanctuario licitum fuisset solennem benedictionem per hoc Nomen pronunciare; cum tamen illa fuerit licita, & quidem, teste Maimonide, *altâ voce, populi turbâ totâ adstante, & quantum per locorum intervalla poterat, auribus percipiente.*

3. Tum etiam omnibus aliis pronunciatio illius Nominis esset prohibita, licèt summa cum devotione vellent pronunciare, vel Deum per hoc nomen invocare, vel jurare. Cum tamen aliquando pronunciatio in talibus casibus sit mandata: ut Jerem. 4. 2. ונשבעת חי יהוה באמת במשפט ובצדקה *Et jurabis, vivit Jehova, in veritate, in judicio & in justitia.* Vide etiam Deut. 21. v. 8. & cap. 26. v. 7. 10. Hic ergo filius mulieris Jisraëlitidis non est lapidatus propter simplicem Nominis Tetragrammati prolationem, sed propter temerariam, & cum diris ac exsecrationibus conjunctam pronunciationem.

V. Ex his jam videmus, quam straminea sint omnia argumenta, quæ pro lectione *Adonai* in medium proferuntur. Placuit ita hisce tribus Dissertationibus sententiam meam explicare. Nulli volo aliquid præscribere. Si quis nolit dediscere, quæ antea didicit; & antiquam Judæorum consuetudinem non vult aut potest deponere, per me licet, fruatur ille suo judicio, ego meo; legat ille *Adonai*, ego JEHOVA legam: quia judico ipsos sacros Scriptores has consonas & vocales in S. Codice exarâsse. His jam simul satisfactum est Johanni Apatzai, S. S. Theologiæ Doctori, qui in Epistolâ Philologicâ, quam Encyclopædiæ Ungaricæ adjunxit, argumentum suum de genuinâ lectione nominis JEHOVA, quod mihi publicè ante aliquot annos opposuerat, ulterius urget. Plura jam nolo addere, nisi quod illum, cui hæc mea sententia offendiculo erit, amicè moneam illius Apostolici ad Gal. 5. 26. *Ne simus inanis gloria cupidi, alii alios provocantes, alii aliis invidentes.*

VI. Drusius olim solebat eos, qui legebant Jehova, vocare quasi

per ignominiam Jehovistas. Hinc *quæritur:*

An non meliori jure illi, qui legunt *Adonai* pro JEHOVA, possint vocari *Adonistæ*, quàm alii qui legunt JEHOVA, JEHOVISTÆ?

Respondeo affirmando. Ratio est: quia non est specialis ratio, ob quam ille titulus JEHOVISTARUM nobis competit. Nam si propterea vocandi simus JEHOVISTÆ, quia ita legimus prout in Bibliis scribitur; ergo etiam eodem jure vocari possemus *Elistæ*, *Elohistæ* & *Schaddistæ* &c. quia illa nomina Divina ita proferimus, quemadmodum scripta sunt. Sed qui legunt *Adonai*, majori veritatis specie possunt vocari *Adonistæ*: quia tantum unicum nomen Dei JEHOVA vel JEHOVI excipiunt, quod aliter legunt, quàm scriptum est. Ergo quia exceptionem faciunt tantummodo in unico hoc nomine Divino, ideo ob specialem illam exceptionem etiam speciali nomine *Adonistarum*, si nos JEHOVISTAS nominare velint, vocari possent. Sed præstat rem ipsam tractare, & à talibus aliisque nominibus abstinere.

DISSERTATIO TRIGESIMA-PRIMA,
QUÆ EST
DE
DE NOMINIBUS DEI HEBRAICIS.
PARS QUINTA.

§. 1. *Duo nomina divina* אהיה *&* יה, *desumpta ab Essentia, sequuntur.*

2. *Etymologia & significatio nominis* אהיה *proponuntur.*

3. אהיה (Ehjeh) *est revera nomen Dei, licèt tantum ter in Vet. T. occurrat.*

4. *Dubium est an in* אהיה *trium temporum differentiæ inveniantur.*

5. *Kabbalistæ dant rationes quare septem literis* שעטנזגץ *addantur terni apices, qui simul sunt* 21.

6. *Probatur* יה *esse nomen Dei.*

7. *Etymologia nominis* יה *investigatur.*

8. *Ejus significatio est dubia, & differt à Jehova.*

9. Nomen יה *sæpè additur nominibus propriis, ut* עובדיה, ישעיה *&c.*

10. *Sequuntur septem nomina Divina desumpta fere à proprietate aliqua.*

11. *Nomen* אל El *derivatur ab* איל fortitudine.

12. *Nomen El tribuitur Deo vero, idolis; creaturis inferioribus & Angelis.*

13. *Deus vocatur* צבאות Exercitus, *& Deus diversorum exercituum.*

14.

14. צבאות *est nomen Dei quando cum* יהוה *vel cum Elohim per appositionem conjungitur.*

15. *Nomen* צבאות, *separatim positum, nunquam est nomen Dei.*

16. *Docetur quomodo* צבאות *debeat verti.*

17. עליון *est nomen Dei, & ratio datur quare sic vocetur.*

18. *Rationes, quæ videntur probare* עליון *non esse nomen Dei, non sunt sufficientes.*

19. *A Rabbinis Deus vocatur* שמים Cœlum, *& in N. T.* ὐρανός.

20. *Etymologia nominis* ארני *Adonai investigatur.*

21. *Nomen Adonai est pluralis numeri, &, variis modis scriptum, dicitur de Deo. Ratio datur quare in fine habeat Kametz.*

22. *Docetur quomodo debeat verti.*

23. *Adon, Adonim & Adonaj primariò Deo vero, & secundariò creaturis tribuuntur.*

24. *Etymologia nominis* שרי Schaddaj *investigatur.*

25. *Nomen* שרי *soli Deo sed in compositione aliquando creaturis competit.*

II. *De Nomine* אֶהְיֶה Ehjeh.

Sectio I.

HActenus egimus de nomine Divino Jehova, quod desumitur ab ipsâ essentiâ Divinâ; sequuntur adhuc duo alia nomina Divina, essentiam Dei etiam denotantia, scil. אֶהְיֶה & יָהּ. Nominis אהיה fit mentio Exodi *Cap.* 3. *v.* 14.

II. *Quæritur primò* de Etymologiâ: Unde hoc nomen Divinum אהיה *Ehjeh* derivatur.

Respondeo. Nomen אֶהְיֶה est Futurum, descendens à Verbo הָיָה *fuit.* Hoc nomen ter repetitur *Exod.* 3. 14. ubi sic legitur: — וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה: אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה וַיֹּאמֶר כֹּה תֹאמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם: *Et dixit Deus Mosi, Ehje, qui sum: dixitque, ita dices filiis Jisraëlis, Ehje misit me ad vos.* אהיה אשר אהיה ad verbum sonant *ero qui ero*, scil. semper vobiscum in vestris afflictionibus, tanquam is, qui semper idem est ac permanet. Hæc Futura commodiùs possunt transferri per Præsentia, *Sum qui Sum*: nam Futurum sæpissimè in re continuâ pro Præsenti ponitur.

Lxx. Interpretes & Hieronymus confirmant hanc expositionem: illi enim transferunt per ἐγώ εἰμι ὁ ὤν, hic vero, si versio Latina sit Hieronymi, per *Sum qui sum*, vel *Sum quod sum*, vel *Qui est.* Deus videtur hic voluisse idem Tempus observare, ut doceret in se nullam varietatem temporis locum habere.

Gomarus parte 3. Disp. 4. ait, quod nomen אהיה non tam denotet *Ero*, vel *Sum*, quàm *Ens*, & quidem non ejusdem generis cum creatis ac finitis essentiis; sed κατ' ἐξοχὴν peculiare atque infinitum, nempe æternum absolutè, atque immutabile.

Non est eadem omnium sententia circa expositionem vocum אהיה אשר אהיה, quæ occurrunt *Exod.* 3. 14.

Quidam cum Pagnino explicant per *Ero qui ero*, sive *Ero quod ero*.

Alii cum Piscatore exponunt per *Ero qui eram*.

Junius ab aliis discedens reddidit per *Ehjeh*, *quia sum*, ita ut prius sit Nomen Divinum & posterius profanum sive Futurum verbi היה.

Vatablus transfert per *Ero*, *quia ero*. Vide plura de his explicationibus in Dissert. Thomæ Gatakeri de Nomine Tetagr. *pag.* 7. 8. 9.

III. *Secundò quæritur.* Utrum אהיה (EHJEH) *Exod.* 3. 14. usurpatum, sit nomen Dei; an vero tantummodo prima persona Futuri?

Respondeo. Nomen EHJEH æquè est nomen Dei ac JEHOVA. Hoc inde probatur: quia Moses Deum ita alloquitur vers. 13. *Si dicerent mihi, quodnam est Nomen ejus?* Deus respondit vers. 14. אהיה אשר אהיה SUM QUI SUM *ita dices Israëlitis, &* אהיה *misit me ad vos.* Hic Deus sibi hoc nomen tanquam proprium tribuit.

Ipsi Hebræi & plerique Christiani hoc nomen inter decem Dei nomina referunt, & vix ullam differentiam inter JEHOVA & *Ehjeh* esse ajunt, quàm quod JEHOVA sit tertiæ & *Ehjeh* primæ personæ. In אהיה est quidem *Jod*, in יהוה vero *Vau*; sed illæ literæ facilè inter se transmutantur.

Duobus ergo modis ex illo Textu probatur אהיה esse nomen Dei. 1. Quia Deus eo nomine se ipsum nuncupavit. 2. Quia אהיה dicitur misisse Mosen.

E contra Capellus putat אהיה non esse nomen Dei, quia tantum ter in S. Scriptura occurrit. Sed hoc minime obstat, quo minus *Ehjeh* sit nomen Dei: nam unum nomen Dei sæpius invenitur, quàm aliud. JEHOVA in Bibliis sæpiùs occurrit, quàm *Jah*; inde tamen non sequitur, unum minus esse nomen Dei, quàm aliud.

IV. *Tertiò quæritur.* An in nomine Divino אהיה continentur differentiæ trium temporum, hoc est, An ex vi nominis illius possit probari, quod Deus jam *sit*, *fuerit* & *erit*?

Respondeo. Galatinus lib. 2. cap. 14. probans has tres temporum differentias ex hoc nomine, ait *Aleph* denotare primam personam Futuri,

turi, quod significat *Ero*; *He* & *Jod* primam personam Præteriti, quia sunt primæ literæ verbi היית *fui*; *He* verò in fine Participium Præsens הוה *Hove*, id est, *Sum*. Sed hæc incerta videntur, etiamsi idem Galatinus dicat se ex Talmudistarum dictis hæc sumpsisse.

V. Kabbalistæ, referente Galatino ibidem, ex R. Abrahamo Pico in libro de significatione apicum refert, quod singulis ex septem literis שעטנזגץ superscribantur tres apices, qui in universum sunt viginti unus.

Hinc *quæritur*. Quare tot apices illis literis adduntur? *Resp.* Judæi per illos apices viginti & unum indigitant nomen Divinum אהיה, quod in numero etiam significat XXI.

Porro *quæritur*. Quare singulis illis literis tres apices apponuntur?

Respondeo 1. Vel quia Exodi tertio capite ter occurrit nomen Dei אהיה. 2. Vel quia fuerunt in Veteri T. tres Patriarchæ, scil. Abraham, Isaac & Jacob.

Ut hoc obiter moneam, apices illi in libris impressis nunquam inveniuntur: sed in libris manuscriptis, (ex quibus Judæi in Synagogis publicè Textus sacros prælegunt) in phylacteriis, & in membranis, quæ Mezuzoth appellantur, accurata horum apicum ratio habetur. Sed hæc Kabbalistica Kabbalistis relinquimus.

III. *De Nomine* יָהּ Jah.

VI. Tertium nomen Divinum, ab essentia desumptum, est יָהּ *Jah*, quod à Belgis eodem modo ut JEHOVA per nomen *Heere* transfertur. Quod *Jah* sit nomen Dei probatur ex *Psal.* 68. 5. ubi expresse Jah nomen Dei vocatur. Etiam *Psal.* 150. 6. dicitur, *Omnis anima laudabit* Jah.

De hoc nomine *Jah* hæ sequentes quæstiones moveri possunt.

VII. *Primò quæritur*. Unde hoc nomen Divinum *Jah* derivatur?

Respondeo 1. Quidam derivant nomen *Jah* à יהוה idem significante quod היה *fuit*.

2. Alii ajunt nomen *Jah* esse per Syncopen contractum ex primâ & ultimâ literâ nominis יהוה.

3. Alii statuunt nomen *Jah* esse dimidium nominis JEHOVA, continens duas priores literas. Schelomoh Jarchi ad *Jes.* 12. 2. vocat יהוה nomen שלם *integrum*, sed יָהּ vocat nomen חלוק *divisum*.

 4. Hie-

4. Hieronymus putat nomen *Jah* non componi ex Iehova, sed è contra Iehova componi ex nomine Iah geminato.

5. Denique nonnulli statuunt *Jah* esse nomen primum sive radicale à nullo alio derivatum. Hæc sententia nobis videtur valde probabilis.

VIII. *Secundò quæritur.* Quid nomen *Jah* denotat?

Respondeo 1. Kabbalistæ ajunt nomen *Jah* idem denotare quod Jehova; quia utrumque nomen eundem numerum exprimit: יהוה enim valet 26. totidem valet יה *Jah*; si nempe literæ יוד & הא integrè scribantur, & in numerum resolvantur.

2. Reuchlinus, libro 3. Kabbalæ, ait nomen *Jah* aliquid participare ex tribus nominibus Dei, scil. principium ex יהוה, medium ex אלהים (quia in medio est litera *He*) & finem ex אהיה.

3. Judæi, referente Reuchlino ibidem, volunt Deum vocari *Jah* propter beneficia, & *El* propter vim & virtutem. Sic enim ajunt, יה שהוא עולם הרחמים ארני שהוא עולם הרין Jah, *quod sit seculum clementiæ;* Adonai, *quod sit seculum severitatis.*

4. Græci Interpres reddiderunt nomen Divinum *Jah* per κύριος; quia judicârunt idem significare quod Jehova.

5. Hieronymus ait nomen *Jah* denotare invisibilem.

6. Maimonides vult nomen *Jah* significare נצחות המציאה *æternitatem essentiæ.*

7. Ut ut sit, nomen *Jah* videtur esse nomen Dei distinctum à Jehova: sed quid vi vocis denotet, non puto aliquem esse certum. *Jes.* 26. 4. occurrunt simul Jehova & *Jah*, cum dicitur ביה יהוה: unde probabiliter colligi potest, quod quædam sit differentia inter hæc duo nomina Divina.

IX. *Tertiò quæritur.* An nomen Dei *Jah* sit additum nominibus propriis, desinentibus in יה, ut ישעיה, ירמיה, עובדיה &c.

Respondeo affirmando: nam quædam nomina propria nonnunquam, loco nominis *Jah*, habent in fine *El*: ut עזריה & עזראל &c. Atqui non potest esse aliud nomen Dei, quod illis nominibus propriis additur quàm *Jah*: ergo illud nomen *Jah* talibus nominibus est annexum. Litera *He* ex *Jah* in nominibus compositis destituitur quidem puncto Mappik, sed hoc non mirum est: nam nomina in compositione sæpissimè aliquam patiuntur mutationem. Hæc dicta sufficiant de nominibus Dei Hebraicis desumptis ab ipsâ essentiâ Divinâ.

III. De

III. *De Nomine* אֵל EL.

X. Jam sequuntur septem nomina Divina desumpta à proprietate aliquâ, scil. אל · צבאות · עליון · אדני · שדי · אלה · אלהים.

Inter hæc nomina primò se offert nomen אֵל *El*, desumptum à fortitudine, quæ Deo κατ' ἐξοχὴν competit. De hoc nomine *El* hæ duæ sequentes quæstiones moveri possunt.

XI. *Primò quæritur* de Etymologia: Unde hoc nomen *El* derivatur.

Respondeo 1. Quidam deducunt ab אול *robore*, ex *Psal.* 73. 4. ubi dicitur אולם *robur eorum*, q. d. robustus.

2. Nonnulli ajunt nomen Dei אל esse decurtatum ab אֱלֹהַּ, quemadmodum putant יה esse ex יהוה.

3. Alii ab אַיִל *fortitudine* sic dictum volunt. Hinc quidam nomen אל non simpliciter per *Deum* transferunt, sed per *Deum fortem*. Apud Danièlem Cap. 11. v. 36. Deus vocatur אל אלים *fortissimus omnium fortium*. Nos putamus אל derivari ab איל *fortitudine*; quia Deus alias creaturas fortitudine sua longè superat. Vide Buxtorf. in Dissert. de Nominibus Dei, §. 45.

XII. *Secundò quæritur*. An nomen Dei אל *El* etiam creaturis competit?

Respondeo affirmando. 1. Nomen EL *primariò* & *propriè* competit Deo vero: quia ille est fortissimus. Hinc 2. *Sam.* 22. 32. rogatur, מי אל מבלעדי יהוה *Quis est Deus fortis præter* JEHOVAM?

2. Nomen El abusivè aliquando idolis tribuitur: quia non sunt propriè Deus: ut *Malach.* 2. 11. ובעל בת אל נכר *Et in uxorem accepit filiam Dei alieni*.

3. *Analogicè* nomen *El* etiam creaturis inferioribus convenit: ut *Ezech*. 31. 11. ubi de Rege Babyloniæ dicitur, ביד אל גוים *in manus fortissimi gentium*. Nomina Propria hominum & locorum sæpe hoc nomen *El* in principio vel in fine recipiunt: ut *Elisabeth*, *Elnathan*, *Israël*, *Bethuël*, &c.

4. Etiam nomen *El* tribuitur Angelis, sed præcipue in compositione, ut *Michaël*, *Gabriel*, *Raphaël* &c. uti fere omnia nomina Angelorum desinunt.

IV. *De*

V. *De nomine Divino* צְבָאוֹת Tzebaoth.

XIII. Sequitur nomen Dei צְבָאוֹת *Tzebaoth*, quod eſt à ſingulari צָבָא *exercitus*. Deus jure merito vocatur *Exercitus*, vel *Deus exercituum*; quia multorum exercituum eſt dominus, qui ipſi ad nutum ſemper inſerviunt.

Sic Angeli *Pſal.* 103. 21. vocantur exercitus ejus: *Benedicite* JEHOVAM *omnes exercitus ejus*.

Eodem nomine aſtra & ſydera nominantur Geneſ. 2. 1. *Perfecti ſunt cœli & terra, omniſque exercitus ejus.*

Præter hos exercitus ſunt adhuc multi alii in hiſce terris, qui à Deo ad puniendum impios ſæpe adhibentur: ſic locuſtæ, bruchi, aliaque pernicioſa animalia ſunt exercitus Dei.

XIV. De hoc nomine *quæritur*. An צְבָאוֹת *Tzebaoth*, conjunctum cum alio nomine Divino, ſemper ſit nomen Dei?

Reſpondeo negando. Quia ſæpiſſime per צבאות denotantur exercitus tum ſuperiores, tum etiam inferiores. Sed צבאות tum videtur eſſe nomen Dei, quando cum alio nomine Divino *Jehova* vel *Elohim* per appoſitionem conjungitur: ut quando dicitur יהוה צבאות *Jeſ.* 1. 9. 24. & cap. 3. v. 1. &c. vel cum אלהים; ut quando legitur אלהים, צבאות *Pſal.* 80. 8 15. & 84. 9. *Jeſ.* 3. 15.

In his locis JEHOVA & *Elohim* non ſunt in regimine: nam JEHOVA, utpote nomen Proprium, non poteſt eſſe in regimine; ideoque illi, qui negant eſſe conſtructionem, ſtatuunt per Ellipſin poſt יהוה ſubintelligi אלהי.

Præterea voces אלהים צבאות videntur etiam conjunctæ per appoſitionem; quia in regimine communiter ſolet eſſe אלהי. Ergo nomen צבאות, per appoſitionem conjunctum cum alio nomine, videtur eſſe nomen Dei.

XV. *Quæritur*. An nomen צבאות ſeparatim ſine alio nomine Divino unquam tribuitur Deo?

Reſpondeo. Nomen צבאות nunquam ſeparatim Deo tribuitur, quemadmodum alia nomina Divina Deo ſeparatim tribui ſolent; ſed ſemper invenitur conjunctum cum alio nomine Divino. Hinc tamen nemo bonâ conſequentiâ probabit צבאות non eſſe nomen Dei: nam hæc appoſitio nominis צבאות cum alio nomine Divino ſufficit ad No-

Nominis Divini constitutionem. Etiam constructio in aliis locis ostendit nomen צבאות in appositione cum nomine Divino ipsum Deum denotare.

XVI. *Quaritur.* Quomodo nomen צבאות debet transferri?

Respondeo. Nomen צבאות non bene in illis locis, in quibus est appositio, transfertur per *Deum* vel *Dominum exercituum:* nam tum non est constructio, sed tantummodo appositio; ideoque etiam per appositionem sunt exponenda. Propterea videtur convenientius, si retentâ voce Hebraicâ tales appositiones verterentur per *Deus* vel *Dominus Tzebaoth*: quia *Tzebaoth* æque est nomen Dei ac *Elohim* & *El.* o vid. Ing. S. 4.

VI. *De nomine* עֶלְיוֹן Eljon.

XVII. Inter nomina Divina etiam numeratur עֶלְיוֹן *Excelsus*, ut Psalmo 82. v. 6. *Vos estis dii, & filii* Altissimi *vos omnes.* Et Psal. 92. v. 2. *Bonum est canere nomini tuo* עליון ALTISSIME. Similiter Jesaiæ *cap.* 14. *v.* 14. *Ascendam supra excelsa nubis densa, aquabo me* לְעֶלְיוֹן EXCELSO. In his locis per עליון intelligitur Deus, qui sic vocatur à עָלָה *ascendere*; quia ille solus est eminentissimus & celsissimus, gloriâ, majestate, & potentiâ suâ alias creaturas longè superans. Hinc Psalmista Psal. 97. v. 9. ait: *Tu* JEHOVA *summus es supra omnem terram, admodum exaltatus es supra omnes Deos.*

XVIII. De hoc nomine עֶלְיוֹן *Quaritur:* Utrum proprie sit nomen Dei, an potius Epitheton Dei?

Respondeo 1. Multi statuunt nomen עליון æque esse nomen Dei ac צבאות.

2. Alii verosimiliter defendunt עליון potius esse nominis Divini Epitheton, quàm ipsum nomen. Quare? 1. Quia est Adjectivum, & pro Adjectivo ab Interpretibus transfertur: nam Latini vertunt hoc nomen עליון per *Excelsus*, *Altus*, & Græci per ὕψιςος. 2. Vox עליון sæpissime aliis Dei nominibus adjungitur; & quando separatim absque nomine Divino invenitur, tum multi judicant aliquod nomen Dei esse subintelligendum.

Ut ut sit, nos judicamus עליון in multis locis esse nomen Divinum; & rationes, quæ contrarium videntur suadere, non sunt tanti ponderis, ut propterea necesse sit contrariam sententiam eligere.

XIX. Deus, quia altissimum locum inhabitat, à Rabbinis metonymi-

nymicè vocattur שָׁמַיִם *cælum*: nam cœlum est primaria sedes gloriæ Divinæ. Propter eandem causam Deus in Novo Test. *Matth.* 21. 25. à Christo vocatur οὐρανὸς; quando rogat: Unde Baptismus Johannis esset, è cœlo, hoc est, à Deo, an ab hominibus?

VII. *De Nomine* אֲדֹנָי Adonaj.

XX. Deus in sacris Literis sæpissimè appellatur אֲדֹנָי *Adonai*, de quo hæ sequentes quæstiones moveri possunt.

Primò quæritur. Unde hòc nomen Divinum אדני *Adonai* derivatur?

Respondeo. 1. Non derivatur à דון *judicare*, ut Adonai idem denotet quod *Judex*.

2. Nomen *Adonai* descendit à Radice אֶדֶן *basis*; quasi Adonai sit subditorum basis & columen. Similiter Græci ajunt, quod Rex denominetur βασιλεὺς, quasi βάσις τοῦ λαοῦ *basis populi*. Vide Gomar. disp. 4. de Nominibus Dei.

XXI. *Secundò quæritur.* Utrum *Adonai* sit nomen plurale, an singulare?

Respondeo. Adonai est nomen plurale descendens à singulari אָדוֹן *Dominus.*

Hoc nomen Divinum *Adonai* usurpatur de Deo variis modis.

1. Nonnunquam usurpatur in plurali constructè, ut אֲדוֹנֵי *Deut.* 10. 17.

2. Aliquando absolutè אֲדוֹנִים *Malach.* 1. *v.* 6. ubi Deus dicit אם ארונים אני *si Dominus ego.*

3. Sæpissime de Deo dicitur cum *Jod* præcedente *Kametz*, ut אֲדֹנָי; ita Abrahamus Deum compellavit *Genes.* 15. 2.

Hæc ultima forma pluralis numeri in *Jod* est irregularis: nihilominus tamen in quibusdam aliis exemplis etiam usitata est in S. Scriptura: ut in חַלּוֹנַי *fenestræ*, Jerem. 22. 14 in שָׂרַי *principes*, Judic. 5. 15. in הָרַי, גּוֹבַי &c. *Quæritur:* Quare in his exemplis scribitur Patach in fine, quum in Adonaj scribatur *Kametz*? *Resp.* Sacri Scriptores in *Adonai* addiderunt *Kametz*, ut hoc nomen *Adonai* distinguerent ab Adonai cum *Patach*, quod explicatur per *Domini mei.*

XXII. *Tertiò quæritur.* Quomodo nomen *Adonai* debet transferri? Utrum simpliciter per *Dominos*, vel *Dominum*; an vero per *Dominum meum*, vel *Dominos meos*?

Respon-

Respondeo. Nomen *Adonai* non debet transferri per *Dominum meum*, vel per *Dominos meos*; quia illud *Jod* finale non est affixum: sed optimè vertitur per *Dominum* in singulari, etiamsi sit plurale. Nam *Adonai* significat singularem numerum: & Deus propterea vocatur *Adonai* in plurali numero, quia multarum rerum Dominus est.

XXIII. *Quartò quæritur.* An *Adonai* sit nomen Dei proprium?

Respondeo 1. Nomen *Adonim* & *Adone* in plurali nonnunquam creaturis tribuitur: ut *Jes.* 19. 4. ארנים קשה, & *Genes.* 42. 30. de Josepho dicitur ארני הארץ *Dominus terræ.*

2. Nomen *Adonai* notatum cum *Kametz* per se, hoc est, quando illud Kametz in fine sub *Adonai* non est propter accentum aliquem, tum soli vero Deo & non creaturis tribuitur. Masorethæ annotârunt nomen אֲדֹנָי de Deo sic scriptum & lectum inveniri in centum & triginta quatuor locis; inter quæ septem loca sunt, in quibus est לַאדֹנָי; & quinquaginta, in quibus est וַאדֹנָי. Vide Buxtorfium in Lexico Hebr. & ejusdem Concordantias Hebr. in fine.

3. In singulari ארון *Dominus*, vel אֲדֹנִי *Dominus meus* tum Deo, tum etiam hominibus tribuitur. Jos. 3. 11. Deus vocatur *Adon*, & *Psal.* 110. 1. nominatur אֲדֹנִי. E contra *Genes.* 45. 8. nomen ארון Josepho tribuitur, & *Genes.* 23. 15. Abraham vocatur *Adonai*.

4. In genere *Adon*, *Adonim* & *Adonai* in primariâ significatione conveniunt Deo; quia ille est summus omnium rerum Dominus: sed eadem nomina, vel saltem pleraque creaturis tribuuntur propter participationem dominii alicujus, quod Deus iis in hisce terris concedit.

VIII. *De Nomine* שַׁדַּי Schaddaj.

XXIV. Sequitur nomen שַׁדַּי *Schaddai*, cujus prima mentio fit Genes. 17. 1. *Ego sum* אל שרי DEUS FORTIS OMNIPOTENS. Sæpissime hoc nomen שרי in sacris literis usurpatur; de eo has duas quæstiones movebimus.

Primò quæritur. Unde hoc nomen שַׁדַּי derivatur?

Respondeo. Buxtorfius, in Dissertatione de Nominibus Dei, varias ejus nominis adfert Etymologias. 1. Quidam derivant à שָׁדַד *vastavit*; quia Deus eâ potentiâ, quâ omnia creavit, etiam eâdem omnia vastare potest: vel quia Deus pro lubitu suo vastat virtutes superiores, scil. syderum &c. Sed hæc Etymologia rejicitur. Ratio est: quia *Jod* in

fine additum non ſolet eſſe loco literæ geminatæ.

2. Alii deducunt à שַׁד *Mamma*; quaſi שדי denotaret *mammoſum*: quia Deus omnes creaturas alit & nutrit. Sic apud prophanos ſcriptores invenitur *Ceres mammoſa*, *Diana mammoſa*, &c.

3. His ſententiis rejectis maximè arridet ſententia eorum, qui שדי derivant à שֶׁ, idem denotante quod אשר *qui*, & דַי *ſufficiens*, vel *ſufficientia*: & ſic שדי idem eſſet, quod אשר די *qui ſufficit*, vel *qui ſufficiens eſt*, vel *qui ſufficientia eſt*. Hanc ſententiam approbant Maimonides More nev. part. 1. cap. 63. & Elias in Thisbi, aliique quamplurimi.

Hoc nomen שדי eſt deſumptum à proprietate quâdam, & non ab eſſentiâ Divinâ: ſed à quâ proprietate hoc nomen שדי ſit deſumptnm, non adeo clarum eſt. Communis Doctorum ſententia ſtatuit hoc nomen Deo dari propter potentiam ſive omnipotentiam; ideoque communiter transfertur à Latinis per *Præpotentem*, *Omnipotentem*, & à Græcis per παντοκράτωρα.

XXV. *Secundò quæritur.* An hoc nomen שדי *Schaddaj* etiam creaturis tribuitur?

Reſpondeo. Nomen שדי nunquam creaturis tribuitur, ſed ſemper ſoli Deo proprium eſt. Duobus quidem in locis nomen שדי componitur cum Nominibus propriis, ut *Numer.* 1. 6. & 12. in צוּרִישַׁדָּי & in עַמִּישַׁדָּי; attamen inde non ſequitur, quod creaturis communicetur. Nam nomina propria, ut JEHOVA, JAH, etiamſi extra compoſitionem nunquam communicentur creaturis, tamen in compoſitione ſæpiſſimè nominibus propriis adduntur, ut יהונתן, עובדיה &c.

Vulgo objiciuntur quædam loca, ut *Ezech.* 1. 24. *Job.* 6. 4. & 22. 25. in quibus nomen שדי videtur tribui creaturis: ſed revera circumſtantiæ & loca ſimilia oſtendunt Deum intelligi: nam poteſt eſſe vel Ellipſis Adverbii ſimilitudinis *ſicut*, vel alio quocunque modo loca illa poſſunt explicari; ſaltem nullo modo ex illis Textibus probari poteſt quod nomen *Schaddai* etiam creaturis tribuatur.

DIS-

DISSERTATIO TRIGESIMA-SECUNDA, QUÆ EST DE

NOMINIBUS DEI HEBRAICIS.

PARS SEXTA & ULTIMA.

§. 1. *Sequuntur nomina* אֱלֹהַּ *&* אֱלֹהִים *explicanda.*
2. *Etymologia nominum Eloah & Elohim, quæ vulgò dantur, sunt incerta.*
3. *Significatio eorum nominum investigatur.*
4. *Nomen Elohim etiam tribuitur Judicibus, Angelis & Idolis.*
5. *Rationes earum appellationum dantur.*
6. *Nomen Elohim primariò competit vero Deo & secundariò Judicibus, Angelis aliisque.*
7. *Ex verbo singulari, conjuncto cum nomine plurali, non potest probari pluralitas personarum in Essentia Divina.*
8. *Multo minus Trinitas.*
9. *Argumentum, desumptum à prima persona plurali, usurpatum de Deo, probat pluralitatem personarum.*

IX. X. *De Nominibus* אֱלֹהַּ Eloah *&* אֱלֹהִים Elohim.

SECTIO I.

HActenus egimus de tribus Nominibus Dei desumptis ab ipsâ essentiâ Dei, & de quinque aliis desumptis à proprietate aliquâ Divinâ. Adhuc supersunt duo nomina Divina, scil. אֱלֹהַּ & אֱלֹהִים.

Sub quadruplici formâ hæc duo nomina in S. Scriptura occurrunt: dicimus enim אֱלֹהִים, אֱלֹהַּ, אֱלֹהֵי, & cum affixis in fine, ut אֱלֹהֶיךָ, אֱלֹהַי &c. Hinc, quia hoc nomen Divinum sæpè cum affixis in Bibliis occurrit, elicitur non esse nomen Dei Proprium, sed Appellativum. Ratio est: quia nomina Propria non solent à fine recipere affixa.

De אלוה & אלהים has sequentes quæstiones movebimus.

II. *Primò quæritur.* Unde nomina Divina אלוה & אלהים derivantur?

fine additum non solet esse loco literæ geminatæ.

2. Alii deducunt à שַׁד *Mamma*; quasi שדי denotaret *mammosum*: quia Deus omnes creaturas alit & nutrit. Sic apud prophanos scriptores invenitur *Ceres mammosa*, *Diana mammosa*, &c.

3. His sententiis rejectis maximè arridet sententia eorum, qui שדי derivant à שֶׁ, idem denotante quod אשר *qui*, & דַּי *sufficiens*, vel *sufficientia*: & sic שדי idem esset, quod אשר די *qui sufficit*, vel *qui sufficiens est*, vel *qui sufficientia est*. Hanc sententiam approbant Maimonides More nev. part. 1. cap. 63. & Elias in Thisbi, aliique quamplurimi.

Hoc nomen שדי est desumptum à proprietate quadam, & non ab essentiâ Divinâ: sed à quâ proprietate hoc nomen שדי sit desumptnm, non adeo clarum est. Communis Doctorum sententia statuit hoc nomen Deo dari propter potentiam sive omnipotentiam; ideoque communiter transfertur à Latinis per *Præpotentem*, *Omnipotentem*, & à Græcis per *παντοκράτορα*.

XXV. *Secundò quæritur*. An hoc nomen שדי *Schaddaj* etiam creaturis tribuitur?

Respondeo. Nomen שדי nunquam creaturis tribuitur, sed semper soli Deo proprium est. Duobus quidem in locis nomen שדי componitur cum Nominibus propriis, ut *Numer*. 1. 6. & 12. in צוּרִישַׁדַּי & in עַמִּישַׁדַּי; attamen inde non sequitur, quod creaturis communicetur. Nam nomina propria, ut JEHOVA, JAH, etiamsi extra compositionem nunquam communicentur creaturis, tamen in compositione sæpissimè nominibus propriis adduntur, ut יהונתן, עובריה &c.

Vulgo objiciuntur quædam loca, ut *Ezech*. 1. 24. *Job*. 6. 4. & 22. 25. in quibus nomen שדי videtur tribui creaturis: sed revera circumstantiæ & loca similia ostendunt Deum intelligi: nam potest esse vel Ellipsis Adverbii similitudinis *sicut*, vel alio quocunque modo loca illa possunt explicari; saltem nullo modo ex illis Textibus probari potest quod nomen *Schaddai* etiam creaturis tribuatur.

DIS-

DISSERTATIO TRIGESIMA-SECUNDA, QUÆ EST DE NOMINIBUS DEI HEBRAICIS.

PARS SEXTA & ULTIMA.

§. 1. *Sequuntur nomina* אֱלוֹהַ *&* אֱלֹהִים *explicanda.*
2. *Etymologia nominum Eloah & Elohim, quæ vulgò dantur, sunt incerta.*
3. *Significatio eorum nominum investigatur.*
4. *Nomen Elohim etiam tribuitur Judicibus, Angelis & Idolis.*
5. *Rationes earum appellationum dantur.*
6. *Nomen Elohim primariò competit vero Deo & secundariò Judicibus, Angelis aliisque.*
7. *Ex verbo singulari, conjuncto cum nomine plurali, non potest probari pluralitas personarum in Essentia Divina.*
8. *Multo minus Trinitas.*
9. *Argumentum, desumptum à prima persona plurali, usurpatum de Deo, probat pluralitatem personarum.*

IX. X. *De Nominibus* אֱלוֹהַ Eloah & אֱלֹהִים Elohim.

SECTIO I.

HActenus egimus de tribus Nominibus Dei desumptis ab ipsâ essentiâ Dei, & de quinque aliis desumptis à proprietate aliquâ Divinâ. Adhuc supersunt duo nomina Divina, scil. אֱלוֹהַ & אֱלֹהִים.

Sub quadruplici formâ hæc duo nomina in S. Scriptura occurrunt: dicimus enim אֱלֹהִים, אֱלוֹהַּ, אֱלֹהֵי, & cum affixis in fine, ut אֱלֹהַי, אֱלֹהֶיךָ &c. Hinc, quia hoc nomen Divinum sæpè cum affixis in Bibliis occurrit, elicitur non esse nomen Dei Proprium, sed Appellativum. Ratio est: quia nomina Propria non solent à fine recipere affixa.

De אלוה & אלהים has sequentes quæstiones movebimus.

II. *Primò quæritur.* Unde nomina Divina אלוה & אלהים derivantur?

 Respon-

Respondeo. Variæ à Doctis assignantur Etymologiæ hujus nominis vel horum nominum, sed omnes sunt incertæ; quia S. Scriptura nullibi ejus Etymologiam ostendit. Nam אָלַהּ cum He Mappicato in totâ Scripturâ non occurrit, nisi in nomine divino אֱלוֹהַּ.

1. Quidam nomen אֱלוֹהַּ deducunt ab antiquo אָלַהּ, verbo apud Arabes adhuc usitato, apud quos scribitur *Alaha*, quod significat *adoravit*. Hinc apud Arabes *Allaho* est *Deus*: & sic אלוה ex eorum sententiâ idem significaret quod *colendus* sive *adorandus*.

2. Alii derivant nomen אלוה à verbo אָלָה sine He mappicato, significante *execratus est*, *juravit*; quia in Juramentis & execrationibus fit mentio Dei.

Sed hæc Etymologiâ non videtur tàm verosimilis quàm prima; tum quia in hoc verbo אָלָה *execratus est* non est He Mappicatum, quale in præcedenti verbo invenitur; tum etiam quia non solet simplex He mutari in He Mappicatum.

3. Nonnulli deducunt à nomine אֵל *fortis*, & sic אלהים denotaret *Potentissimum*.

Sed illa Etymologia non videtur approbanda; quia litera He Mappicata, qualis est in אֱלוֹהַּ, nunquam solet esse servilis, sed semper radicalis, nisi sit affixum fœm. gen.

Hanc difficultatem videns Abarbanel dicit ad Caput 1. Geneseos אלוה & אלהים derivari quidem ab אֵל, sed cæteras literas addi ex Nomine Tetragrammato Jehova.

Sed quomodo, quæso, cæteræ literæ adduntur ex Nomine Tetragrammato?

Idem Abarbanel ait in אֱלוֹהַּ esse duas literas nominis יהוה, nempe *Vau* & *He*; totidem etiam in אלהי scil. *He* & *Jod*. In אלהים sunt quidem additæ tres literæ; sed putat literam illam *Mem* tantum esse additam ad denotandum, quod אלהים non sit in statu regiminis. Præterea asserit אלהים non esse nomen plurale, sed tantum singulare.

Ex his duabus literis, quæ quasi ex nomine יהוה adduntur voci אל ad formandum אֱלוֹהַּ, elicit rationem, quare אֱלוֹהַּ semper scribatur plenè cum literâ Vau, excepto unico loco *Deut.* 32. 17. ubi de Dæmonibus sermo est, & ubi dicitur quod non sint אֱלֹהַּ *Deus*.

E contra, idem Abarbanel hinc desumit rationem, quare אלהים, אלהַי, & cum affixis, semper defectivè sine literâ *Vau* scribantur, exceptis

ptis tribus tantum locis, scil. semel secundùm Masoram, in אֱלוֹהַי *Psal.* 18. 47. & bis in אֱלוֹהַי *Psal.* 143. 10. & 145. 1.

Abarbanel dat hujus rei hanc rationem, quia duæ literæ Nominis Tetragrammati, additæ huic nomini, sufficiunt: nam si scriptum esset אלוהי, tum quidem tres literæ nominis יהוה essent additæ. Sed hæc suo loco relinquimus.

4. Nos putamus certam Etymologiam nominis אלוה dari non posse; & propterea in Lexicis scribitur literis majusculis, uti voces primitivæ scribi solent.

III. *Secundò quæritur.* Quid nomina *Eloah* & *Elohim* propriè significant.

Respondeo. Multorum nominum Divinorum, quando eorundem Etymologia dari potest, significatio est nota: ex. gr. nominum אל, שדי, עליון, utpote desumptorum à proprietate quâdam Divinâ, significatio est certa. Sed quia nescimus, unde *Eloah* derivetur, ideo etiam significatio illius nominis ignota est. Similiter nescimus, quid propriè significat Θεὸς; quia ejus nominis certa Etymologia dari non potest.

In genere tres sunt sententiæ de significatione nominis *Eloah* & *Elohim.*

1. Judæorum communis sententia est nomina אלוה & אלהים propriè denotare *Judicem* sive *Magistratum*, & JEHOVA Deum gratiosum. Vide Lexicon Hebr. Buxt. in Rad. אלוה. Unde, quæso, hoc eliciunt Judæi? *Resp.* Quia 1. Sam. 2. 25. dicitur: *Si peccaverit vir in virum judicabit eum* אלהים ELOHIM. Et Exod. 22. 7. *Et accedet Paterfamilias ad Elohim*, hoc est, Judices. Sed hoc gratis à Judæis asseritur.

2. Abarbanel, quia Eloah deducit ab אֵל, putat nomen *Eloah* significare *effectorem* & omnium rerum *productorem omnipotentem.* Unde hoc probat? *Resp.* Quia Deus tanquam Creator hoc nomine insignitur: ut Jes. 44. 6. *Ego sum primus, & ego sum ultimus, & præter me non est* אלהים quasi dicas, *Influens*, vel *Efficiens per influxum.* Vide plura apud Buxt. in Differt. de Nominibus Dei. Addi posset & hæc ratio, quia in principio Geneseos, ubi agitur de creatione, statim dicitur ברא אלהים *Creavit Elohim.*

3. Capellus in Diatriba de nomine אלהים, Capite 3. negat nomina Divina *Eloah* & *Elohim* esse concipienda sub conceptu alicujus proprietatis Divinæ in particulari, uti cætera Nomina Divina, אל, שדי, עליון

עליון &c. sub conceptu unius proprietatis Divinæ communiter concipi solent: sed vult *Eloah* & *Elohim* in conceptu suo involvere omnes proprietates sive perfectiones Divinas, quemadmodum in aliis linguis nomen *Deus*. Omnes enim Gentes hoc nomine in linguâ sibi propriâ & vernaculâ designant summum Numen, quod omnes perfectiones in se comprehendit.

Hæc ultima sententia mihi verosimillima videtur: nam concipiendo *Elohim*, non concipimus eum sub hac vel illa proprietate; sed in genere concipimus eum ita, quemadmodum Græci Θεὸν, Latini *Deum*, & Belgæ GODT concipere solent.

IV. *Tertiò quæritur.* Quibus nomen Elohim præterea in S. Scripturâ tribuitur quàm verò Deo?

Respondeo 1. Nomen *Elohim* tribuitur Magistratui sive Judicibus, Psal. 82. 6. *Ego dixi* אלהים אתם vos DII ESTIS: & versu 1. Deus dicitur stare in medio אלהים *Judicum.* Et Exod. 21. 6. *Dominus adducet eum* אל אלהים AD DEOS, hoc est, Judices.

2. Nomen *Elohim* etiam tribuitur Angelis, Psal. 8. 6. *Fecisti eum inferiorem paululum* מאלהים INFRA ANGELOS; quam vocem per Angelos vertit Apostolus in Epistola ad Hebræos *cap.* 2. *v.* 7. *Fecisti eum paulisper inferiorem Angelis.* Et Psal. 97. 7. *Adorent eum omnes* אלהים ANGELI; quam vocem similiter idem Apostolus in eadem Epistola cap. 1. v. 6. transfert: *Et adorent eum omnes Angeli Dei.*

3. Tribuitur falsis Diis, Exod. 22. 19. *Qui sacrificat* לאלהים DIIS FALSIS, *anathema sit.* Sic eodem nomine etiam Vitulus aureus appellatur Exodi *cap.* 32. *v.* 31.

V. *Quartò quæritur.* Ob quas causas nomen *Elohim* aliis creaturis tribuitur quàm vero Deo?

Respondeo. Causæ appellationum (licèt non eædem assignentur ab omnibus) videntur fere esse hæ sequentes.

Primò. Nomen *Elohim* conceditur Regibus, Magistratibus & Judicibus propter has rationes. 1. Quia sunt supra communem reliquorum sui generis sortem & conditionem: nam illud *Divinum* vocamus, quod est eximium & excellens; sic *Divinum* scriptum, *Divinum* ingenium nominamus illud, quod est excellens supra reliqua sui generis scripta & ingenia. Similiter montes excelsi, qui cæteris montibus altiores sunt, vocantur Psal. 36. 7. *montes Dei.*

2. Vel nomen *Elohim* datur Magistratibus & Judicibus, quia vicem

cem Dei in hisce terris gerunt: illi enim sæpissimè exequuntur judicia Dei, puniendo sontes, quos Deus puniri jussit.

3. Fortasse Reges & Magistratus vocantur *Elohim*, quia subditi sæpe Reges suos & summos Magistratus ita colunt, ac si Dii essent.

Secundò. Nomen אלהים tribuitur Angelis. 1. Quia in ipsis Divina & cœlestis gloria quodammodo refulget.

2. Verosimiliter nomen Elohim tribuitur etiam Angelis; quia vulgò hominum errore tum temporis pro Diis habebantur ab hominibus impiis & ab idololatris. Nam vix videtur verosimile Angelos in principio tam specioso nomine ab ipso Deo fuisse nominatos; quia tam magnificum nomen fuisset in hominibus magnum idololatriæ periculum. Facilis enim datur à nominis communicatione ad honoris & cultus communionem transitus. Sed *dices:* simile periculum etiam est in Regibus & summis Magistratibus, qui tamen à Deo vocantur *Elohim*. *Resp.* Tantum periculum non est in Regibus & Magistratibus; quia homines satis vident eos non esse Deos, sed mori instar aliorum hominum. Deinde Angeli sunt magis similes Deo: nam sunt immortales & planè spiritualis naturæ; quum Magistratus sint mortales, & præterea corpus habeant.

Tertiò. Nomen *Elohim* datur falsis Diis; quia idola sive falsi Dii pro veris Diis à cultoribus suis habentur.

VI. *Quintò quæritur.* Quum nomen Elohim tribuatur vero Deo, & nonnunquam etiam creaturis: quæritur; Utrum de Deo, an vero de creaturis dicatur in primariâ significatione?

Respondeo 1. Maimonides More Nevoc. parte 2. cap. 6. pag. 119. in initio ait: *Hoc nomen primariò significat Judices, & metaphoricè transfertur ad Angelos & Creatorem, eo quod ipse sit Judex super Angelos.*

Sed hæc sententia falsa est. Nam nomen Elohim rarissimè dicitur de Angelis & de Judicibus, sed millenis fere in locis de vero Deo; & illud magis pro propriâ significatione est habendum, quod sæpissime in S. Scripturâ usurpatur, quàm illud, quod tantum rarissime est usitatum.

2. Aben Ezra videtur asserere hoc nomen primariò dici de Angelis; & Deum vocari Elohim, quia ejus opera fiunt per ministerium Angelorum.

Sed hæc sententia eodem modo refutatur, quo prima refutata est. Deinde Deus non vocatur Elohim, quia omnia mediantibus Angelis crea-

creavit: nam *Genes.* 1. 1. dicitur, quod *Elohim creaverit cœlum, terram & lucem*, antequam essent Angeli, quibus mediantibus potuisset creâsse.

3. Nos putamus nomen Elohim in primâ & propriâ significatione competere Deo, & in secundariâ significatione Judicibus & Angelis. Rationes ejus assertionis jam jam dedimus. Vide plura apud Buxtorfium in Dissertatione de Nominibus Dei.

VII. Jam sequitur celebris & diu agitata inter Doctos quæstio *sexta*, quâ *quæritur:* An ex nomine pluralis numeri Elohim, conjuncto cum verbo singularis numeri (ex. gr. בָּרָא אֱלֹהִים) possit probari Trinitas, vel ad minimum pluralitas Personarum in unicâ essentiâ Divinâ?

Respondeo. Nego cum Calvino, Mercero, Drusio, Paræo, Gomaro, Buxtorfio, & cum multis aliis præstantissimis Theologis & Philologis. Nolumus hanc sententiam tantum auctoritatibus confirmare, & Judæis vel Socinianis ullo modo patrocinari, חלילה *absit* hoc: sed volumus rem ipsam è genio Linguæ Hebraicæ ad exactam trutinam, ab omnibus præjudiciis liberam, penitius examinare.

Primò considerabimus ipsum nomen אלהים *Elohim*, & probabimus illud, (licèt sæpissime de creaturis in significatione plurali usurpetur) in quamplurimis locis attribui rebus singularibus; quod sequentibus exemplis confirmamus.

1. Angelus ille singularis, qui apparuit Manoæ, vocatur *Elohim*: nam Judic. 13. 12. habetur: *Moriemur, quia vidimus* אלהים ANGELUM.

2. Nomen *Elohim* sæpissimè in S. Scriptura dicitur de unico Idolo in singulari: sic *Exod.* 32. 31. vitulus aureus vocatur אֱלֹהֵי זָהָב *Deus aureus*, & versu 4. Aaron ostendens aureum vitulum, dicit אלה אלהיך HI SUNT DII TUI, *qui te eduxerunt e terra Ægypti.* Et Judic. 16. 23. 24. Idolum Dagon vocatur *Elohim*, לדגון אלהיהם *Dagoni Deo suo*, & נתן אלהינו DEDIT DEUS NOSTER *Sampsonem.* In his locis sermo est de rebus singularibus, scil. de vitulo aureo & de Dagone.

3. Moses dicitur *Exod.* 4. 16. Pharaoni fuisse לאלהים *in Deum.*

4. Arca vocatur אלהים: nam Phelistæi de adveniente arca in castra Israëlitarum dicunt, בא אלהים *venit Deus.* Capellus in diatriba sua de hoc nomine varias exceptiones contra hæc exempla adfert, quæ facilè à quovis solvi possunt.

Secundò.

Secundò. Elohim non denotat plures Deos sive personas, etiamsi sit pluralis numeri: nam secundùm genium Linguæ Hebrææ multa alia nomina pluralia, significantia dominium aliquod, ut בעלים *Bebalim* & אדנים *Adonim*, sæpissimè per singularem numerum explicantur. Exempla sunt hæc sequentia; *Exod.* 21. 19. dicitur בְּעָלָיו in plurali cum affixo de unico domino: nam scriptum est בבעליו ולא ישמרנו: Quod si bos petulcus fuerit antea, & quamvis denuntiatum fuerit *Domino ejus, & non asservaverit eum.* Habetur propriè *dominis ejus*; sed ex adjuncto verbo ישמרנו apparet בעליו singulariter esse explicandum. Simile exemplum invenitur in eodem versu בעליו יומת *Domini ejus* pro dominus *occidatur*. Utrumque verbum est singulare, sed nomen est plurale, & nihilominus de unico domino tantum sermo est.

Sic *Exod.* 22. 11. dicitur לקח בעליו de unico Domino. Similiter *Jes.* 1. 3. בעליו etiam sumitur de unico Domino.

Etiam אדנים nomen pluralis numeri sæpissimè de uno singulari dicitur, ut Gen. 24. 9. תחת ירך אברהם אדניו *sub femore Abrahami dominorum suorum*, hoc est, *domini sui.* Gen. 42. 30. Josephus vocatur האיש אדני הארץ *Vir ille Domini terræ.* Genes. 40. 1. לאדניהם למלך *Dominis suis Regi* &c. Ex his exemplis apparet nomina pluralia sæpissimè etiam in singulari numero usurpari. Vide Lexicon Hebr. Buxtorfii.

Hæc duo nomina בעלים & אדנים planè conveniunt cum *Elohim*: nam sicuti illa duo nomina in singulari & in plurali numero usurpantur, sic etiam dicimus Eloah & Elohim. Deinde sicuti eadem illa in plurali significant singulariter, sic etiam *Elohim*; uti jam multis exemplis probavimus. Buxtorfius, videns ex multis illis exemplis nomina pluralia sæpissimè significare singulariter, hanc exinde formavit regulam in Syntaxi cap. 2. *Nomina dominii* אָדוֹן, אֱלֹהִים, בַּעַל, *ex lingua usu & proprietate, efferuntur numero plurali cum antecedente singulari, ad summam dignitatem & honorem excellentissimum personæ indicandum, ut Hebræorum Interpretes tradunt.*

Tertiò. Ex tali constructione non potest probari pluralitas personarum; quia sæpissime verbum singulare conjungitur cum nomine plurali, ubi tantum sermo est de unica persona. Exempla occurrunt quamplurima, quorum pauca tantum adferemus.

Exodi *cap.* 21. *v.* 4. legitur; אם אדניו יתן לו אשה *Si domini ejus,*

pro dominus, *dederit ei uxorem.* Hic אדניו nomen plurale conjungitur cum verbo singularis numeri, & tantum de unico domino est sermo.

Exod. 21. 9. גם בעליו יומת *etiam dominus ejus morte afficiatur*; ubi בעליו etiam est pluralis numeri cum affixo.

Genes. 42:30. de solo Josepho dicunt אדני הארץ דבר *Domini terræ* (pro *dominus*) *loquitur.*

Psal. 45. 8. de solo Patre dicitur Elohim, אלהים משחך *unxit te Deus.* In hoc Textu fit mentio trium Personarum, & verbum singulare משחך conjungitur nomini plurali אלהים, quod eo in loco solum Patrem denotat.

Simile exemplum occurrit 2. Sam. 2:7. ubi de solo Saule dicitur, מת אדוניכם · שאול *mortuus est domini vestri* (pro *dominus vester*) *Saul.*

Etiam nomen plurale aliquando jungitur cum pronomine singulari: ex. gr. Jos. 24:19. כי אלהים קדשים הוא *nam Deus sanctus ipse est*; ubi Elohim est plurale & הוא singulare.

Simile exemplum habetur *Malach.* 1:6. in אדנים אני *Dominus ego.* Buxtorfius in Syntaxi, cap. x. ex his similibusque exemplis format talem regulam. *Hic Ennallage numeri est; quando Nomina Dominii pluralia junguntur verbo singulari, ad summam majestatem exprimendam, sive, ut Hebræi loquuntur, ad indicandum* רבוי הכוחות Pluralitatem virtutum et Potentiarum *in persona dominante.*

Ad hanc regulam etiam referri potest illud Jobi cap. 40. v. 10. ubi plurale בהמות jungitur cum verbo singulari יאכל. Interpretes explicant nomen plurale בהמות per *Elephantem*; & inquiunt esse plurale ob magnitudinem, quâ instar plurium est.

Simile exemplum invenitur *Joël* 1:20. in verbis בהמות שדה תערוג *Bestiæ agri clamat*; ubi nomen plurale jungitur cum verbo singulari.

Quartò. Si אֱלוֹהַּ in singulari denotat *Deum*, ergo in plurali, si denotet plures, denotabit plures *Deos*, & non personas; & per consequens liceret dicere dari plures Deos: sed hoc est absurdum. Consequentia est firma: nam numerus pluralis differt à singulari non in significatione, sed tantummodo in pluralitate. Ergo אלהים, si in singulari numero denotet *Deum*, in plurali significabit plures Deos; quod tamen nemo concedet.

Quintò

Quintò. Etiam nomen plurale ארנים *Adonim* tribuitur Deo; ex eo tamen nemo hactenus, quod ſciam, Trinitatem vel pluralitatem perſonarum conatus eſt probare. Ex. gr. *Malach.* 1. 6. habetur, ארנים אני *Domini ego.* Cur magis hæc loquutio אלהים אני denotabit pluralitatem, quam præcedens ארנים אני?

Deuteronomii *capite* 10. *v.* 17. conjunguntur in eodem verſu אלהי אלהים & ארני הארנים, cum verbo ſingularis numeri. Si pluralitas perſonarum poſſit probari ex אלהי האלהים, quare etiam eadem non probabitur ex ארני הארנים? Detur veroſimilis ratio hujus diverſitatis.

Præterea nomen plurale אדָני cum Kametz in fine ſoli Deo in S. Scripturâ tribuitur; inde tamen non ſolent pluralitatem perſonarum in Deo probare. Vide plura apud Buxtorfium in Diſſertatione de Nominibus Dei.

VIII. Hinc jam elicitur hoc conſectarium: ſi ne quidem pluralitas perſonarum ex conſtructione verbi ſingularis cum nomine plurali poſſit probari, multo minus inde probabitur Trinitas. Plerique etiam auctores, qui ex illâ conſtructione perſonarum pluralitatem conantur probare, negant, quod inde etiam Trinitas probari poſſit.

Ex his videmus argumentum, deſumptum à verbo ſingulari, conjuncto cum nomine plurali, non eſſe firmum pro probandâ pluralitate vel Trinitate perſonarum.

IX. Verùm aliud argumentum, deſumptum à prima perſona pluralis numeri, eſt firmum pro probandâ pluralitate perſonarum Divinarum. Ex. gr. *Geneſ.* 1. 26. dicitur, נעשה ארם *faciamus hominem.* Ibi Deus alloquitur Trinitatis perſonas: nam eſt contra genium linguæ ſanctæ uſurpare verbum plurale primæ perſonæ pro perſona ſingulari. Hæc jam dicta ſufficiant de Nominibus Dei Hebraicis.

DISSERTATIO TRIGESIMA-TERTIA,
DE
Integritate Textus Hebraici Veteris Teſt. in genere, & de voce כארי Pſal. 22. v. 17. in ſpecie.

§. 1. *Inquiritur an Textus Hebræus V. T. ſit corruptus, uti Pontificii aſſerunt?*

2. *Docetur de quali corruptione non ſit quæſtio inter nos & adverſarios; & de quali ſit quæſtio.*

3. *Tria probanda ſunt quando volumus evincere Textum Hebræum eſſe incorruptum.*

4. *Multis argumentis probatur Ju-*

duos Vetus Test. nunquam corrumpere voluisse:

5. *Nec etiam potuisse si vel voluissent.*

6. *Nec etiam revera esse corruptum.*

7. *Vetus T. non est corruptum à Judæis etiamsi sint jurati hostes Christianorum.*

8. *Vulgares Judæi vocales Veteri T. non addiderunt, multo minus falsas.*

9. *Corruptio Textus Hebraici non probatur ex octodecim vocibus quæ vocantur* תִּקּוּן סוֹפְרִים correctio (*sive* ordinatio) Scribarum.

10. *Nec ex differentia versionum à Textu Hebræo.*

11. *Etiam non ex voce* כארי *Psal.* 22. 17. *circa quam duæ quæstiones examinabuntur.*

12. *Multi statuunt vocem* כארי *esse corruptam.*

13. *Quod frustra probatur auctoritate Rabbi Chaijm, dicentis se in quibusdam Codicibus invenisse* כארו.

14. *Masora Textualis, dicens ad* Num. 24. 9. כארו *esse scriptum, non probat vocem* כארי *esse corruptam.*

15. *Non sequitur: Interpretes verterunt vocem* כארי *per* transfoderunt, *vel per* fœdârunt, *vel per aliquod alIud verbum, ergo fuit in Textu* כארו.

16. *Vox illa non videtur corrupta à Judæis, quia in* כארו *crucifixio Christi & perforatio manuum ac pedum clare prædicuntur.*

17. *Falsum est quod vox* כארו *non non sit restituta in Bibliis tantum propter metum damni.*

18. *Diversæ significationes vocis* כארי *recensentur, quarum ultima, explicans per* sicut leo, *approbatur.*

19. *Quatuor objectiones contra hanc significationem proponuntur & solvuntur.*

I. *De Integritate Textus Hebraici V. T.*

SECTIO I.

Pontificii ad stabiliendam auctoritatem Versionis Vulgatæ plenis buccis effutiunt Codicem Hebræum multis in locis esse corruptum, & à primæva integritate alienissimum; & per consequens eundem non posse esse regulam fidei & morum, ad quem tanquam ad infallibilem regulam in controversiis tutò confugere licet. Audiantur hac de re verba Gordoni Huntlæi Jesuitæ, quæ in Epitome Controversiarum Tom. 1 cap. 8. nimis audaciter effutit: *Non solum Textus Hebraicus est ambiguus, sed in multis etiam locis depravatus, quæ tamen loca in nostrâ vulgatâ editione adhuc correctè & integrè extant, quippe quæ facta est ante illam depravationem. Quare non rectè faciunt illi, qui rejecto vulgato & sincero textu, confugiunt ad Textum*

tum Judaicum depravatum. Ob hanc causam operæ pretium duximus penitiùs Codicem Hebræum examinare, & inquirere: An Codex Hebræus vel injuriâ temporis, aut Judæorum malitiâ ita corruptus sit, ut in controversiis norma fidei & morum esse nequeat. Pontificii id affirmant, nos negamus.

II. Ut quæstio meliùs intelligatur, priùs hæc sequentia præmittemus.

1. Quando defendimus Textum Hebræum esse incorruptum, tum non loquimur de particularibus Codicibus Hebraicis, in quos facilè malitiâ quorumdam depravatorum nonnulla vitia irrepere potuerunt: ex. gr. *Genes.* 3. 15. in Bibliis interlinearibus apud Christophorum Plantinum A. 1572. excusis, pro הוא *ipse*, in gratiam Vulgatæ Versionis, הִיא, *ipsa*, ut excuderetur, curatum fuit, addito circulo variæ lectionis notâ, ac si litera *Vau* scripta fuisset loco *Jod*. Hæc corruptela, insigni insuper vitio typographico aucta הִית pro הִיא, in lucem prodiit. Sed hujus pudendi facinoris postea Pontificios puduit, qui in reiterata editione A. 1584. pristinam lectionem הוא *ipse* restituerunt.

Hanc impudentiam superat adhuc alia, quam adhibuerunt in Psalterio Latino Bonaventuræ, pro *Deo* substituendo *Mariam*.

Judæi etiam accusant Achabum, quod S. Codicem corruperit, scribendo semper pro nomine *Dei* nomen *Baal*: ex. gr. Genes. 1. 1. Achab dixisset, *In principio creavit* Baal, &c. Hæc omnia detestamur. Nihilominus talia particularia vitia non obstant, quo minus S. Scriptura in aliis codicibus incorrupta permanserit.

2. Non loquimur de vitiis, quæ in nonnullos particulares Codices Hebræos ex oscitantia Typographorum nonnunquam irrepserunt. Nam illa vitia in reiteratis editionibus utplurimum corriguntur. In plerisque Codicibus Hebraicis sunt quidem nonnulla talia menda, ex oscitantia typographorum nata, sed illa nullo modo obsunt integritati & incorruptibilitati Textus Hebraici. Editio illa Hebraica Veteris T. quam nos anno 1667. per Josephum Athiam Amstelodami in publicum emisimus, omnes alias editiones, etiam Bombergianas & Plantinianas multis parasangis superat. Quæ propterea non tantum ab Illustribus & Præpotentibus DD. Belgii Ordinibus Generalibus est recepta, sed etiam à plerisque Belgii Academiis, imo etiam à Synagoga Judæorum est approbata. Hæc editio nonnulla vitia,

vitia, in aliis editionibus admissa, emendavit.

3. Non est quæstio de vocibus irregulariter scriptis, hoc est, de vocibus defectivis, de vocibus plenis, de transpositis, aliisque non ordinario modo scriptis vel punctatis: nam illæ voces ita irregulariter sunt scriptæ ab ipsis Auctoribus librorum.

4. Non est sermo de levioribus quibusdam erroribus, qui fortasse injuriâ temporis vel incuriâ Typographorum in omnes Codices irrepere potuissent. Ex. gr. Posito, sed non concesso, quod accentus *Pesik*, *Maccaph*, *Dagesch lene* vel in nonnullis locis *Dagesch forte*, aliique accentus non distinctivi perierint; Quid illa omnia ad sensum Textus Hebræi faciunt? Plane nihil; sive absint, sive adsint, perinde est, illa sensum non pervertunt, vel turbant; illa etiam auctentiæ veritatis Hebraicæ nihil derogant. Buxtorfius in libro de antiquitate punctorum pag. 281. puritatem Textus Hebraici strenuè defendens, non vult propterea Textum Hebræum jam in minimis punctulis esse, prout ab ipsis Auctoribus fuit exaratus. Verba ipsius sic sonant. « Non dicam, quod Santes Pagninus olim in Præfatione Grammaticæ suæ scripsit & dixit: *Hebræa volumina nec in unâ dictione corrupta reperies.* Neque enim existimo tales esse, ut in nullo planè punctulo, apiculo, aut literulâ, à primis Mosis & Prophetarum autographis apographa unquam discesserint, aut nullum omnino vitium vel levissimum in eos irrepserit. Nam ne ipsi quidem Judæi hoc asserunt, qui & antiquitus jam exemplaria corrupta, sed ab Esrâ iterum correcta esse & restituta fuisse; & posterioribus temporibus, cum inter celebres Auctores, tum inter exemplaria varia, dissensiones & discrepantes quasdam lectiones notant. Tales sunt præter notas τȣ̃ *Keri uketif*, dissensiones de quarundam Vocum lectione inter Judæos Orientales & Occidentales, & inter Ben Ascher & Ben Naphtali &c. Hinc apparet, etiamsi talis corruptio in talibus minimis concedatur, vel non concedatur, nihil propterea derogari puro sensui, qui ab ipsis Scriptoribus in Textu Hebræo est intentus.

5. Quæstio, quæ inter nos & adversarios circa integritatem Textus Hebræi movetur, est majoris momenti, scil. de erroribus, sensum Textus Hebræi ita pervertentibus, ut in locis controversis regula decisionis esse nequeat. Nos pernegamus Textum Hebræum in probatissimis Codicibus esse corruptum, ut regula fidei & morum esse non possit.

III. Ad

II. Ad hanc integritatem Textus Hebraei evincendam hæc tria sequentia probanda erunt.

1. Quod Judæi nunquam voluerint Vetus Test. corrumpere.

2. Quod iidem nec etiam Christiani unquam Vetus Test. ita potuerint corrumpere.

3. Quod Vetus Testamentum etiam revera non sit corruptum. Hæc tria post invicem probabimus.

IV. *Primò quæritur.* An Judæi unquam Vetus Testamentum Hebraicum voluerunt corrumpere?

Respondeo negando. Rationes negationis sunt hæ sequentes.

1. Obstat eorum religio, sive potius superstitio circa conservationem Textus sacri. Judæi magnâ reverentiâ sunt affecti erga S. Scripturam; non audent illotis manibus Textum attingere, insidere grande ducunt esse nefas: imo potius centies mortem obirent, quàm ut paterentur aliquid in Textu sacro mutari. Tradunt indicenda esse jejunia, & metuendum, ne totus terrarum orbis in pristinum chaos redigatur, si forte fortuna contingat Codicem S. in terram cadere. Si ergo ex naturâ tali religione affecti versentur circa externum corticem S. Scripturæ; Quis eorum unquam ausus fuisset sacrilegas suas manus in Textum S. injicere, eumque corrumpere? Judæi etiam admodum superstitiosi sunt in exscribendis Codicibus sacris; tale requiritur atramentum; membrana debet esse pura, & abscissa ab animali puro, ac parata à Judæo; & nescio, quibus non ceremoniis membranas illas parare soleant, in quibus Textus sacer describitur.

2. Si Judæi sacrum Textum corrumpere voluissent, illam corruptionem præcipuè instituissent in illis locis, in quibus prophetiæ de futuro Messia clarè describuntur. Nemo unquam Judæos accusavit, quod voluerint vel tentaverint corrumpere insignes prophetias de adventu Messiæ, quæ describuntur apud Jesaiam capitibus septimo & quinquagesimo tertio, aut Geneseos cap. 49. v. 10. vel Danielis cap. 9. versibus 24. 25. 26. aut Haggæi capite 2. & in aliis Veteris T. locis. Imo quis unquam expertus est vel vidit Judæos in illis locis ullam corruptionem instituere voluisse? Ergo multo minus verosimile est Judæos unquam aliquam corruptionem voluisse instituere in aliis locis, quæ fidem Judaicam non refutant.

3. Si Judæi unquam S. Scripturam corrumpere voluissent, hoc ten-

tentâssent etiam in Paraphrasibus Chaldaicis, quæ sæpissimè multò clarius sententiam Judaicam refutant, quàm ipse Textus Hebræus; præcipuè cum sciamus Paraphrases illas apud Judæos esse magnæ & apud nonnullos auctenticæ auctoritatis. Et propterea, si Scripturam corrumpere voluissent, talem corruptionem etiam instituissent in Paraphrasibus; quia sæpè fortius inde convincuntur quàm ex ipso Textu Hebræo. Ex. gr. Genes. 49. 10. legitur: *Sceptrum non recedet à Juda, donec Silo veniat, &c.* Nos per *Silo* intelligimus Messiam, quod Judæi negant; sed convincuntur ex tribus Paraphrasibus Chaldaicis, quæ vocem שילה *Silo* explicant per משיחא *Messiam.* Similiter probamus ex iisdem Paraphrasibus vocem שֵׁבֶט ibidem denotare *Sceptrum*, & non *virgam*; prout quidam Judæorum eam vocem explicant: nam Paraphrastæ vocem שבט exponunt per מלכין & שליטין *Reges* & *Dominatores*, &c. Plurima talia exempla in medium proferre possemus, nisi brevitati studeremus.

4. Judæi non videntur unquam S. Scripturam corrumpere voluisse, quia ipsis Codices corrupti admodum displicent; & lege quâdam apud ipsos cautum est, ne librum Pentateuchi Manuscriptum diutius apud se retineant quàm triginta dies. Præterea si integrum folium membranæ contineat tria errata, corrigibile est; sed si quatuor contineat, judicant illud folium esse rejiciendum.

5. Quid dico de voluntate corrumpendi S. Scripturam, iidem è contra omnibus conatibus, & ferè ridendis, ejus integritatem semper conati fuerunt conservare. Nam omnes literas totius Veteris Test. & plerosque accentus, ac omnes versus numerare, & plerasque irregulares voces annotare, non est signum, quod S. Scripturam corrumpere voluerint, sed è contra, quod eandem conati fuerint conservare. Hæc omnia antedicta, imo multo plura, Masorethæ magno labore circa conservationem S. Scripturæ effecerunt; quod etiam suprà in Dissertatione 22. multis probavimus. Ex his jam manifestum est Judæos nunquam S. Scripturam corrumpere voluisse.

V. *Secundò quæritur.* An Judæi unquam potuerint Vetus T. corrumpere?

Respondeo negando. Rationes, quibus hanc sententiam probamus, sunt hæc sequentes.

1. Obstat studium Masoretharum, qui, ut Textum S. integrum servarent, omnes literas, multas voces, omnes versus, &c. numerârunt.

runt. Si quidam Judæi fuissent, qui Textum sacrum unquam corrumpere voluissent, iidem hoc efficere non potuissent; quia statim ex Masora redargui potuissent. Si enim quidam literam aliquam substituere, vel voces aliquas mutare, vel versus quosdam è Textu ejicere voluissent, statim Masora illam corruptionem monstrâsset. Et scimus studium illud Masorethicum non esse recens, sed perantiquum. Ipse Esdras & Viri Synagogæ magnæ sunt primi Auctores Masoræ. Præterea fuerunt alii Masorethæ, qui studium hoc præstantissimum, ab Esdrâ inchoatum, continuârunt. Rabbi Aben Esra, qui circa undecimum sæculum post Christum vixit, refert, quod viderit nonnullos libros à Masorethis examinatos, ubi quindecim Seniores jurejurando confirmant, quod tribus vicibus attentè considerârint singulas dictiones, singulas literas, singula puncta &c. Hinc Masorethæ Masoram vocare solent סְיָג לְתוֹרָה *Sepem Legis*; quia ea S. Scripturam à corruptione defendit.

2. Posito, quod quidam scelesti Judæi fuissent, qui S. Scripturam corrumpere voluissent, judico hoc ipsis fuisse impossibile: quia Codices Hebræi fuerunt permulti, & per totum orbem ferè dispersi; quorum quidam fuerunt in manibus Christianorum, alii in manibus piorum Judæorum, vel nonnulli etiam in publicis Bibliothecis fuerunt asservati, qui in potestate malevolorum illorum Judæorum non fuerunt: quique propterea eosdem corrumpere non potuerunt, etiamsi voluissent.

3. Obstat Divina Providentia, & sedula Dei cura circa S. Scripturam. Omnia alia scripta, circa tempora Mosis & Prophetarum composita, jam diu perierunt; sed Vetus Test. utpote scriptum Divinum, semper contra insultus Diaboli fuit defensum. Ratio ejus conservationis est Dei Providentia, quam Christus ostendit Matth. 5. 18. *Amen dico vobis, donec prætereat cœlum & terra, unum jota & unus apex non præteribit ex Lege, donec omnia fiant.* Et Luc. 16. 17. *Facilius est cœlum & terram transire, quam Legis unum apicem cadere.* Si ne Jota vel apex perire potuerit, ergo multo minus aliqua pars Legis Divinæ. Si enim Providentia Divina circa S. Scripturam eo usque progrediatur, ut ne unicum jota vel unicus apex è Lege tolli possit, sequitur quod Judæi Vetus T. universim corrumpere non potuerint: nam sic apex etiam de Lege cecidisset. Vide plura apud Glassium Philol. Sacræ pag. 25.

VI. *Tertiò quæritur.* An Vetus Test. etiamsi Judæi idem nunquam volue-

voluerint vel potuerint corrumpere, revera jam sit corruptum?

Respondeo negando. Nonnullæ rationes, ad priores quæstiones jam suprà allatæ, etiam hanc quæstionem probare possent. Sed eas rationes jam præteribimus, & solummodo hanc sequentem hic urgebimus: scil. Si Vetus T. esset corruptum, illa corruptio accidisset vel ante Christum, vel post Christum. Illa corruptio non videtur instituta ante Christum.

1. Quia Christus procul dubio auditores suos monuisset de illâ corruptione. Verum Christus non admonuit auditores suos, sed è contra ad Scripturas Veteris T. eos adhortatus est; dicendo Joh. 5. 39. *Scrutamini Scripturas*, scil. Veteris T.

2. Christus multa dogmata ex Veteri Test. probavit; quod sine præmissa cautione procul dubio non fecisset, si idem corruptum fuisset.

3. Christus vel Apostoli unquam Judæos reprehendissent, & falsitatis eosdem accusassent, si S. Scripturam corrupissent: sed è contra Apostoli eos, tanquam veros ejusdem conservatores, laudant; cum ajunt ad Rom. 3. 2. *Eis concredita esse verba Dei.* Augustinus Judæos propterea vocat *Capsarios*; quia S. Scripturam ita conservârunt.

Vetus Test. etiam non videtur corruptum post tempora Christi & Apostolorum, propter has rationes.

1. Quia Masora extabat, quæ Vetus Test. non tantum ante, sed etiam post Christum diu incorruptum potuit servare.

2. Fuerunt post tempora Apostolorum multi viri Apostolici, viri pii & eruditi, Patres Græci & Latini, ut Augustinus, Origenes, Hieronymus, aliique quamplurimi, quorum quidam circa quartum seculum post Christum vixerunt. Hi Judæos falsitatis accusassent, si circa illa tempora S. Scripturam corrumpere voluissent. Sed è contra multi ex illis Patribus testantur S. Scripturam esse incorruptam: ex. gr. Hieronymus in cap. 6. Jesaiæ inquit: " Quod si aliquis dixerit Hebræos libros à Judæis esse falsatos: audiat Origenem, quid in octavo volumine explanationum Jesaiæ huic respondeat quæstiunculæ: quod nunquam Dominus, & Apostoli, qui cætera crimina arguunt in Scribis & Pharisæis, de hoc crimine, quod erat maximum, reticuissent &c. Vide plura testimonia pro integritate Textus Hebraici ex Veteribus allegata apud Clariss. Hotting. lib. 1. cap. 2. quæst. 4. Thes. Philol. Inspiciatur etiam Edward Leigh in

Systém.

Systhem. Theol. Anglicè conscripto, pag. 82.

VII. Contra hæc præcedentia nonnulli conjecturas quasdam proferunt, ex quibus putant se probabiliter probare posse S. Scripturam à Judæis esse corruptam.

Primò objiciunt. Judæi sunt jurati hostes Christianorum; ergo procul dubio Vetus T. in odium ipsorum corruperunt.

Respondeo 1. Non tam respiciendum est ad ipsorum odium, quàm quidem ad Dei providentiam.

2. Si Judæi propter odium Christianorum quædam loca mutare voluissent, procul dubio ea loca mutâssent, quæ fidem Christianorum confirmant: sed hoc non fecerunt. Ergo non videntur S. Scripturam unquam voluisse corrumpere.

VIII. *Secundò* objiciunt. Judæi, qui sunt vocalium Auctores, in odium Christianorum procul dubio falsa puncta consonantibus subscripserant.

Respondeo 1. Judæi sive Masorethæ Tyberienses non sunt Auctores vocalium. 2. Posito & non concesso, quod Judæi sint primi inventores vocalium; Unde, quæso, probabitur eos falsas vocales addidisse, nisi ex vanis conjecturis?

IX. *Tertiò* objiciunt. Sunt octodecim voces in Veteri Test. annotatæ à Masorethis, quæ vocantur תִּקּוּן הַסּוֹפְרִים *Correctio Scribarum*: ergo quædam loca olim videntur fuisse corrupta à Judæis.

Respondeo 1. Hic per Scribas intelliguntur ipsi Auctores librorum.

2. Vox תִּקּוּן non tam denotat *Correctionem*, quam quidem *Ordinationem*. Vide plura de hac objectione retrò in Dissertatione 22. §. 15.

X. Solent nonnulli adhuc multa alia loca ex V. T. adferre, quorum corruptionem probant ex versionibus antiquis; quia antiqui Interpretes olim aliter legerunt, quàm hodie in Textu Hebræo invenitur. Sed multa talia loca, & responsiones ad eadem vide in Hottingeri Thesauro Philol. pag. 147. *& seqq.*

II *De Voce* כארי *Psal.* 22. 17.

XI. Præcipuus locus, ex quo Pontificii aliique conantur probare Textum Hebræum Veteris Test. esse corruptum; & per consequens non posse esse regulam fidei & morum, occurrit Psalmo 22. vers. 17. qui sic sonat: כִּי סְבָבוּנִי כְּלָבִים עֲדַת מְרֵעִים הִקִּיפוּנִי כָּאֲרִי יָדַי וְרַגְלָי: Ut osten-

ostenderem argumenta, ex hoc versu desumpta, esse tantum straminea & ficulnea, nullo modo probantia Textum Hebræum vel injuriâ temporis, vel ex malitia Judæorum, aut ex oscitantia Scribarum esse corruptum; ideo statui has duas quæstiones enodare:

1. An hodierna lectio vocis כָּאֲרִי jam usitata in omnibus Bibliis, sit genuina, & exarata ab ipso Davide?

2. Utrum vox כארי debeat exponi per *sicut leo*; an vero per *transfoderunt*.

XII. Ad priorem quæstionem respondent non tantum Pontificii, sed etiam multi Reformati, dicentes vocem illam à priscis Judæis primò ex mera librariorum inscitia, deinde ex mera malitia esse corruptam; & scribi debere כָּארוּ *foderunt*, sicuti etiam transfert vulgata versio. Sed quare hanc vocem præ cæteris corrupissent Judæi? *Resp.* Quia in voce *fodiendi* manifestam de crucifixione Christi prophetiam videbant proponi, quæ in passione Christi etiam impleta fuit. Quando hæc corruptio circa hanc vocem esset instituta? Ante factam Masoram paulo post tempora Christi.

XIII. Rationes, quibus hujus vocis corruptio statuminatur, sunt multæ & variæ. *Prima* desumitur ab auctoritate Rabbi Chajim, collectoris Masoræ, conducti à Bombergo, typographo Veneto, ut Masoram (quæ hactenus usque ad annum circiter 1500. vel in separatis libris fuerat descripta, vel ad marginem variis figuris in libris MSS. depicta,) hinc inde colligeret, & supra vel infra Textum Hebræum, aut etiam nonnunquam ad latus ejusdem Textus collocaret; quod etiam supradictus Rabbi in initio superioris sæculi præstitit. Hic in Masora magna finali ad ordinem literarum Alphabeti אר, h. e. incipientium ab Aleph Resch, ad vocem אֲרִי sic fatur pag. 10. versâ, col. 4. circa f. במקצרת ספרים. מדויקים מצאתי כתוב כארו וקרי כארי אמנ׳ בקשתי באינון מלין דכתיב ו׳ בסוף תיבו׳ וקרי׳ י׳ ולא מצאתיו נמנה בחשבונם וגם בחלוף המקרא דיש בין מדינחאי ומערבאי ולא נמנה שם: *In quibusdam libris correctis inveni scriptum* כארו & in margine *lectum* כארי. *Sed quæsivi inter illas voces, quæ cum Vau scribuntur in fine vocis, & leguntur cum Jod, sed non inveni illam* vocem (כארו) *numeratam in enumeratione earum; neque etiam recensetur inter varietatem, quæ sunt inter Orientales & Occidentales.*

Resp. 1. Non sequitur. In quibusdam codicibus fuit כארו, ergo ea

ea est genuina lectio. Nam oppono illis paucis exemplaribus omnia reliqua exemplaria, etiam accuratissima, tam MSS. quam impressa, in quibus omnibus, nisi totus fallor, habetur כארי. Si secundùm multitudinem exemplarium sit judicandum, sane numerus exemplarium habentium כארי erit decuplo, si non centuplo, major.

2. Hæc nota Rabbi Chajim non est nota Masorethica à Masorethis Masoræ addita, sed est particularis glossa, quam ille Rabbi addidit; quæque propterea etiam diverso charactere est exarata, neque ipsi Masoræ præjudicare potest.

3. Ipsa hæc glossa confirmat lectionem כארי. Sic enim inquit Rabbi: quæsivi vocem כארו inter voces scriptas cum Vau & lectas cum Jod, sed non inveni. Ergo secundùm Masoram non fuit כארו scriptum in Textu; & lectum per Jod in margine.

4. Ipsa Masora finalis, cui hæc glossa immediate est subscripta, satis refutat lectionem כארו: nam sic eadem ibidem infit: כארי ד' ב' קמצין וב' פתחין וסי' כרע שכב כַּאֲרִי, שויתי עד בקר כַּאֲרִי· קשר נביאיה בתוכה כַּאֲרִי, כָּאֲרִי ידי ורגלי, h. e. Vox כארי *quater* occurrit, *bis cum Kametz, & bis cum Patach*; *quorum loca sunt*: *Incurvavit se, accubuit sicut leo*, Numer. 24. 9. *Posui usque ad mane sicut leo*, Jes. 38. 13. *Conjuratio Prophetarum ejus in medio ejus: sicut leo*, Ezech. 22. 25. *Sicut leo manus meas & pedes meos*, Psal. 22. 17. Ergo Masora finalis, quæ longè præferenda est glossæ Rabbini Chajim, statuit etiam hoc in loco esse scriptum כארי per Jod, & quidem per Kametz ab initio. Etiam Masora parva, nostro Textui adscripta, receptam lectionem confirmat. Præterea Aben Ezra & Salomo Jarchi, qui circa undecimum seculum vixerunt, calculum suum lectioni כארי adjiciunt.

5. Codices illi, in quibus R. Chajim superiori seculo vidit כארו, sunt multo recentiores ipsâ Masorâ, quæ legit כָּארי; quinque propterea non sunt tantæ auctoritatis, quantæ est ipsa Masora. Similiter est mihi Psalterium, Wittebergæ typis Johannis Catonis Anno 1566. impressum, in quo est scriptum כָּאֲרִי, & in margine כָּאֲרִי & כָּרוּ: sed illud nullo modo potest præjudicare Masoræ, quæ ad minimum abhinc mille, vel forte abhinc bis mille annis est conscripta.

XIV. *Secunda* ratio contra hodiernam lectionem desumitur ex Masora Textuali ad *Numer.* 24. 9. ubi sic habetur כארי ב' וסי' כרע שכב

שכב כארי , כארי ידי ורגלי כארו כתוב Hoc eſt, Vox כארי *bis* occurrit, *quorum loca ſunt*, *incurvavit ſe*, *accubuit ſicut leo*, Num. 24. 9. *Sicut leo manus meas & pedes meos*, Pſal. 22. 17. ubi כארו *ſcriptum eſt*.

Reſp. 1. Procul dubio hæc nota Maſorethica hoc in loco eſt vitioſa, & pro כארו ſcribendum eſt כארי. Nam Maſora parva, quæ ibidem annotatur juxta Textum ad vocem כארי, contrarium docet, cum ait ד׳ ב׳ קמצין וב׳ פתחין, h.e. vox כארי *quater* invenitur, *bis cum Kametz*, *& bis cum Patach*. Ergo Pſal. 22. 17. invenitur, dicente Maſorâ, כארי cum Jod in fine.

2. Alterum mendum, quod in Maſora Textuali ad *Numer.* 24. 9. occurrit, conſiſtit in eo, quod dicat כארי bis occurrere, nempe eodem modo cum Kametz ſub Caph; hic ſcil. & *Pſal.* 22. 17. cum *Numer.* 24. 9. inveniatur כַּאֲרִי cum Patach ab initio.

3. Si quis velit contendere Maſoram Textualem *Num.* 24. 9. non eſſe vitioſam, dico eam tum eſſe intelligendam de quibuſdam codicibus, in quibus vitiosè ſcriptum fuit כארו.

XV. *Tertia* ratio eſt deſumpta ab Interpretibus quibuſdam, qui hanc vocem כארו tranſtulerunt quaſi verbum כארו. Ex. gr. Lxx. Interpretes, qui fere 300. annis ante Chriſtum vixerunt, verterunt vocam כארי per *ὤρυξαν τὰς χεῖράς μου transfoderunt manus meas*, & Aquilas per *ᾔσχυναν fœdarunt*, h. e. indignis modis tractârunt, ab *αἰσχύνω*; Paraphraſtes Chaldæus per נָכְתִין הֵיךְ כְּאַרְיָא *mordentes ut leo*. Ergo antiquis temporibus videtur fuiſſe ſcriptum כארו *transfoderunt*, & non כארי *ſicut leo*.

Reſp. 1. Hodierna verſio Græca non eſt eadem illa, quam olim trecentis annis ante Chriſtum famoſi illi Interpretes Græci, qui abuſivè Lxx. vocantur, conſcripſerunt. Nam illa antiqua verſio Græca vel periit, vel ſi adhuc quædam ejus rudera ſuperſint, ea cum aliis verſionibus Græcis ſunt mixta: adeo ut pro antiqua & famoſa verſione Græca (quæ dicebatur eſſe correctiſſima, & cum fonte Hebræo optime convenire) jam oſtendatur corruptiſſima verſio. Ex. gr. Jonæ 3. 4. habetur: *Adhuc* ארבעים יום QUADRAGINTA DIES *& Ninive ſubvertetur*; cum in verſione Græca Lxx. Interpretum habeatur *ἔτι τρεῖς ἡμέραι adhuc tres dies* &c. Si aliquis inde vellet concludere: ergo antiquis temporibus in Textu Hebræo fuit ſcriptum שלשה ימים *tres dies*. An non talis ſe deridendum præberet? Fortaſſe à quibuſdam Zelotis hic verſus 17. Pſalmi 22. eſt interpolatus, & transformatus ad Textum

Textum Græcum Novi Test. ubi docetur quod Judæi transfoderint manus & pedes Christi.

2. Versio Aquilæ, licèt dicatur centum circiter annis post Christum conscripta, nihil hic probat. Nam si Aquilas legerit כארו, procul dubio illud sumpsit pro כָּעֲרוּ. Nam כָּעַר idem significat quod αἰσχύνω. Et pro כָּעַר aliquando dicitur כָּאַר: nam hæ duæ literæ frequenter inter se permutantur. Et quomodo hæc interpretatio veræ lectioni potest præjudicare, cum Aquilas in interpretanda hac voce vehementer hallucinatus fuerit. Nam si כארו debeat exponi per verbum, tum descendet à Rad. כָּרָה *fodere*; non vero à כור vel כאר, uti Aquilas putavit. Et cum idem Aquilas in Lingua Hebraica talem Radicem non inveniret, cogitabat esse Syriacæ originis, ubi invenit כאר habere significationem αἰσχύνης. Hinc illud כארו vel כארי per *fædârunt*, etsi absurde & male, transtulit.

3. Paraphrastes Chaldæus fortè verbum, quod judicavit subintelligi, addidit, uti sæpe aliàs factum est. Nam Interpretes Chaldæi non tam sunt Translatores, quam quidem Paraphrastæ. Nonnunquam, præcipue posteriores, pro tribus vel quatuor vocibus Hebraicis substituerunt decem vel plures. Hic Paraphrastes, judicans sensum esse ellipticum, si verbum הקיפוני *circumdederunt* explicetur, videtur illud verbum, ad Textum supplendum, addidisse. Et sic כארי, vertens per כאריה *sicut leo*, legisset, sicuti jam in omnibus fere Bibliis legitur.

XVI. *Quarta* ratio est. Judæi videntur hanc præcipue vocem corrupisse; quia crucifixio Christi & perforatio manuum & pedum ejus hìc clarissime prædicuntur, quando כארו in Textu retinetur.

Resp. 1. Verum est. Crucifixio clarius tum exprimitur: sed propterea ad eam denotandam, non licet vocem alienam in Textum intrudere. Imo si adderetur תָּלוּי *suspensus*, tum adhuc clarius crucifixio exprimeretur: sed inde non sequitur, ergo Judæi forte illam vocem è Textu eliminârunt.

2. Si כארו mutâssent ad obscurandam crucifixionem; quare non æque mutârunt versum 19. ubi clarè divisio vestium & projectio sortis describuntur?

3. Nullo modo videtur verosimile eos Textum hunc vel ullum alium data opera interpolâsse: nam potius centies mortem obirent, quàm ut paterentur vel hilum in Textu mutari. Quis unquam tam

curiosus fuit circa conservationem Textus quam Judæus? Quis omnes literas, voces, & versus numeravit sicuti Judæus? Quare non mutavit alia loca fidei suæ directè opposita, ut *Genes.* 49. 10. *Mich.* 5. 1. *Mal.* 2. *Dan.* 9. &c.

XVII. *Quinta* ratio est. Quod vox כארו non sit restituta in Bibliis, factum est propter metum damni. Nam Judæus quidam, corrector Bibliorum (dicente Drusio apud Amamam in Antib. Bibl. p. 461.) ausus fuit denuntiare Bombergo, cum is vocem כארו vellet restituere ad fidem correctissimorum codicum, se procuraturum apud suos ne ullum exemplar istius editionis emeretur.

Resp. Non mirum: nam ille corrector credebat lectionem כארו non esse genuinam. Deinde sciebat eam novam lectionem esse contra Masoram, quæ expresse ait in Textu debere esse כארי; & contra receptissimam lectionem. An non simile quid Christiani responderent typographo alicui, si locum aliquem sive Veteris sive Novi Testamenti contra receptam lectionem, quam credunt esse genuinam, corrumpere vellet?

Vide pluribus Cl. D. Matthiam Wasmuthum hanc receptam lectionem כארי doctè probantem & confirmantem in parte 3. Vindiciarum pag. 351. & seqq.

XVIII. Altera jam sequitur quæstio, concernens vocis כארי significationem; de qua quæritur: Utrum vox כארי debeat exponi per *sicut leo*; an vero per *transfoderunt*? De significatione hujus vocis variæ sunt sententiæ.

1. Augustinus Nebiensis in suo Psalterio quinquelingui, & Polanus in Syntagmate vocem כארי explicant per *sicut leo*, & subintelligunt verbum, ex. gr. *transfoderunt.* Nam tales ellipses sunt usitatæ in Psalmis: ut Psal. 120. 7. *Ego pacem* (subintellige *diligo*,) *at cum loquor, ipsi ad bellum* (supple *conclamant.*)

2. Avenarius putat vocem כארי esse compositam ex כאר *fodit*, & אֲרִי *leo*; sensu eo: *sicut leo foderunt.* Ergo כ esset simul præfixa servilis & litera radicalis verbi כאר, quod in Lingua Hebræa est insolens.

3. Gesnerus putat legendum esse כָּאֲרֵי in regimine pro כָּאֲרִים *perforantes.* Sed talis expositio est contra punctationem receptam. Deinde à כרה in Participio Benoni esset כּוֹרִים, כּוֹרֵי, & à כאר esset כָּאֲרִים, כָּאֲרֵי.

4. Receptissima sententia explicat כָּאֲרִי per *transfoderunt.* Sed duo huic

huic expositioni obsunt. 1. Tum dicendum est Aleph per Epenthesin interponi. 2. Tum in fine litera Jod esset loco literæ Vau: nam secundùm regulam communem deberet scribi כָּרוּ. Non sine ratione aliquis judicabit esse absurdum tales duas anomalias fingere in tam parva voce, constante tantum quatuor literis.

5. Sunt qui exponunt vocem כָּאֲרִי per *sicut leo*; & verbo הקיפוני aliam assignant significationem, hoc vel simili modo; ut talis sit sensus: *Nam circumdederunt me canes, cætus malignantium perforârunt* (perfoderunt vel inciderunt) *instar leonis manus meas & pedes meos*: adeo ut הקיפוני descenderet à נקף habente eandem fere significationem cum נקב; nam literæ ב & פ facilè inter se permutantur. In hanc sententiam inclinat Venerandus D. Voetius parte 1. disputat. pag. 52. Si tali modo hic versus exponeretur, non opus esset vel Textum accusare corruptionis, vel ullam anomaliam in voce כארי admittere.

XIX. Contra hanc expositionem variæ objectiones possunt formari.

1. *Objectio.* Verbum הקיפוני significat *circumcinxerunt* à Radice יקף, inde in Hiphil est הִקִּיף *ambivit, circumivit*, &c.

Respondeo. Quidam judicant הקיפוני æquè posse derivari à נָקַף *excidit, incidit, perfodit*, quam à יקף: nam uti à נגש in Hiphil fit הִגִּישׁוּ, sic regulariter à נקף fit הִקִּיפוּ, & cum affixo הִקִּיפוּנִי. Nam verbum נקף *perforandi, frangendi* &c. significationem habere, probant tum ex Jobi *cap.* 19. *v.* 26. tum etiam ex Kimchio in Lexico ad Radicem נקף: ubi idem ad illa verba Jobi sic commentatur: וְאַחַר עוֹרִי נִקְּפוּ זאת פירוש שברו ונקרו התולעים זאת ואמר זאת על העצם וכולם ענין שבירה וכריתה *Et postquam pellem meam perfoderint banc; expositio est confregerunt & perfoderunt vermes banc & dicit* Textus זאת *de osse, & omnia illa significant fractionem & excisionem.* Lxx. Interpretes, quia verbum הקיפוני à duabus Radicibus formari potest, duplicem significationem expresserunt: nam περιέσχον est ex significatione יקף *circumcingere*, & ὤρυξαν à נקף *transfodere*.

2. *Objectio.* כָּאֲרִי non significat *sicut leo*: nam litera כ, utpote una ex literis וכלב, est punctanda per Scheva, vel sequente gutturali cum Chateph-patach per Patach, uti hoc in loco.

Resp. Hic extruditur litera ה; nam tres literæ כלב sæpe post se extrudunt ה, & tum illæ literæ כלב recipiunt illud punctum, quod ה hic reciperet. Est ergo כָּאֲרִי pro כְּהָאֲרִי.

3. *Obj.* Verbum הקיפוני non potest conjungi cum sequentibus *sicut leo &c.* nam notatur cum Athnach, denotante Colon: ergo post הקיפוני est Colon.

Resp. Accentus Athnach communiter quidem denotat Colon, sed sæpe nullam facit distinctionem, ut Genes. 1. 1. *In principio creavit Deus cœlum & terram.* Sub voce אלהים *Deus* est Athnach; sed post illam vocem non est Colon. Vide etiam *Psal.* 83. 13. & 119. 13. & 130. 2. Jer. 7. 20. &c.

4. *Obj.* Masora magna finalis pag. 1. versâ, col. 4. sic fatur: אב״ מן בב״ ותרויהון בתרי לישני, h. e. Est *Alphabetum* constans *ex binis vocibus, quæ diversam habent significationem.* Voces nonaginta octo, eodem modo scriptæ, sed significatione differentes, post invicem ibi enumerantur. Ex. gr. בבגדו bis occurrit in Bibliis, scil. Gen. 39. 12. ubi significat *in veste ejus*, sed Exod. 21. 8. denotat *in prævaricando ipsum.* Similiter numeratur vox כארי inter tales voces: & dicit Masora eam vocem bis occurre in duplici significatione.

כארי שויתי עד בקר׳
כארי כי סבבוני כלבים׳

scil. Jes. 38. 13. ubi necessario per *sicut leo* debet exponi, & hic *Psal.* 22. 17. ubi secundùm Masoram necessario debet aliquid aliud significare.

Resp. Hæc Masora est bimembris, cujus priorem partem, rejecta posteriore, approbamus. Nam כָּאֲרִי occurrit bis: ergo olim *Psal.* 22. 17. non fuit כארו. Sed quod Masora judicaverit vocem כארי habere duplicem significationem, in eo errat Masora. Nam nemo facile dixerit Masoram falli non posse; præcipue in assignandis significationibus vocum. Masoræ officium primarium fuit numerare literas, voces, versus, &c. sed non indere significationes vocibus. Et scimus Commentatores vel Interpretes sæpe hallucinari & cæspitare in excogitandis aut effingendis etymologiis & vocum significationibus; quare non potuisset eadem hallucinatio locum habuisse in Masorethis?

Ex his concludimus vocem כָּאֲרִי esse genuinam, eamque commodissime posse explicari per *sicut leo.* Vide plura de hoc versu apud Reverendum olim Præceptorem & postea Collegam conjunctissimum D. Voetium in prima parte disput. p. 52. ubi etiam pag. 54. & seqq. describitur sententia Buxtorfii de hoc eodem versu. Inspiciatur etiam Glassii Philologia Sacra lib. 1. Tract. 1. pag. 124. & seqq.

DISSER-

DISSERTATIO TRIGESIMA-QUARTA, DE PENTATEUCHIS MANUSCRIPTIS.

§. 1. *Ex curiosa librorum MSS. descriptione probatur Judæos Vetus T. non voluisse unquam corrumpere.*

2. *Duodecim sunt consideranda in libris MSS. primò* materia, *quæ est membrana, circa quam, ut sit licita, multa requiruntur.*

3. *Secundò* dimensio: *nam longitudo debet esse proportionata ejus altitudini.*

4. *Tertiò* conjunctio *diversarum cortinarum.*

5. *Quartò* atramentum *speciali modo præparatum.*

6. *Quintò* exemplar, *juxta quod alii Codices scribuntur.*

7. *Sextò* literæ, *quæ sunt hodiernæ Hebraicæ.*

8. *Septimò* spatium *inter literas, dictiones, lineas, sectiones & inter libros Pentateuchi.*

9. *Octavò* carmina *Pentateuch.* Exod. 15. & Deut. 32. *alio modo sunt scribenda quam prosa.*

10. *Nonò* nomina Dei *curiosius & cum majori devotione sunt describenda quam cætera.*

11. *Decimò* correctio *librorum MSS.*

12. *Undecimò Libri MSS. tornatis lignis alligantur, fascia & palliolo involvuntur, lamina argentea & stylus argenteus anneċtuntur, & tandem in arcam, intrinsece & extrinsece ornatam, reconduntur.* יהוה *scribuntur pro* אלרים & ירור & אלהים.

13. *Duodecimò* Viginti sunt vitia, *quorum singula faciunt libros MSS. profanos & inutiles ad legendum ex iis.*

14. *Usus librorum MSS. profanorum & inveteratorum ostenditur.*

SECTIO I.

JAm jam multis argumentis probavimus Judæos Textum Hebræum nunquam voluisse corrumpere: hoc idem etiam evinci potest ex curiosâ librorum MSS descriptione. Ut hoc argumentum de libris Judæorum MSS. melius intelligatur, in principio sciendum est Judæos in publicis Synagogis nunquam Textum Pentateuchi prælegere ex libris impressis, sed semper ex manuscriptis; in quibus exscribendis miram adhibent curiositatem. Hanc curiositatem, ut inde etiam appareat quod Judæi nunquam S. Scripturam corrumpere voluerint, hac Dissertatione de-

clarabimus. Maimonides in libro *Jad Chasaka tomo primo, Hal. Thephillin capp.* 7. 8. 9. & 10. & Schickardus ex ipso in libro qui vocatur משפט המלך (*Mischpat hammelech*) modum libros sacros exscribendi dilucidè describunt.

II. Nos hæc omnia, quæ in describendis & descriptis libris sacris observanda sunt, ad hæc duodecim capita referemus.

Primò. Codicum MSS. *Materia* consideranda est, quæ nunquam est charta vel papyrus; sed semper membrana. Quare? Ut codices illi, qui magnâ difficultate exscribuntur, tam facilè corruptioni obnoxii non essent. Sed non perinde est, quali membranæ Textus sacer inscribatur. Multæ conditiones requiruntur, quæ membranam illam licitam reddunt.

1. Membrana illa desumenda est ex animali mundo, & non ex immundo. Si enim membrana ex animali immundo desumpta sit, totus liber est profanus, & ad legendum ex illo illicitus.

Omnes schedæ, ex quibus fiunt Mezuzoth & Phylacteria, etiam ex pelle animalis puri præparantur.

Nonnunquam etiam solent in membranis avium scribere, sed aves illæ debent esse magnæ, ut magna pars Textus Hebræi commodè in illis exscribi possit.

Solent etiam in pellibus spontè mortuorum vel discerptorum scribere, si modò pelles illæ sint desumptæ ex animalibus puris.

2. Membrana illa debet esse parata à Judæo, & non à Christiano vel Gentili; & quidem eum in finem, ut Textus sacer ei postea inscriberetur. Aliter si sit parata à Judæo in alium usum, vel à Christiano aut Gentili in hunc usum, ut inde liber fieret, tamen liber ille, qui inde pararetur, esset profanus.

3. Ipsi Judæi in membranis illis scribunt, non Christiani, non etiam Gentiles: nam librum à Samaritano scriptum comburunt; sed à Gentili, vel ab Israelitico apostata, vel à servo, à muliere, aut à minorenni scriptum, in terrâ sepeliunt.

4. Non scribunt supra pergamenum contiguum carni, sed supra alteram partem, quæ antea pilis ornata fuit. Si tamen corium in duas partes dissectum fuerit, scribunt in parte illâ corii, quæ fuit vicina carni.

5. Omnes regulæ, in membranâ describendæ, prius sunt delineandæ, ut scriptura appareat elegantior & rectior. Si liber absque lineato scriptus sit, habetur tanquam profanus: quia putant se hanc legem

gem de ſulcis faciendis à Moſe accepiſſe. Sulci linearum nonnunquam ducuntur à tergo, ita ut eminentiæ antrorſum conſpiciantur: in aliis tamen exemplaribus iidem ſulci in illâ ipsâ parte ducuntur, in quâ Textus deſcribendus eſt. In duobus exemplaribus MSS. Eſtheræ, quæ poſſideo (quorum alterum eſt in folio, alterum in octavo) ſulci linearum à parte ſcripturæ ducti ſunt. In exemplari MS. Eſtheræ in folio ſulci linearum non ſunt ita conſpicui, quàm quidem in altero exemplari; ita ut primâ fronte illi ſulci vix appareant. Judæi ex hoc ipſo meo exemplari diu in feſtis *Purim* publicè in Synagogis hiſtoriam Eſtheræ & Hamanis prælegerunt. Omnes ergo Scribæ tenentur ſulcos in membranis ducere; nec puto etiam expertiſſimos Scribas ſine lineato audere ſcribere.

Tandem mihi comparavi Pentateuchum MS. (non tamen totum) nitidiſſime in membrana conſcriptum Francofurti ad Mœnum, qui pro me inde allatus eſt per Rabbinum aliquem. In eo exemplari lineæ tam ſubtiliter ſunt ductæ in parte ſcripturæ, ut centeſimus, licèt admodum attendat, vix lineas conſpicere poſſit, niſi de iis moneatur.

III. *Secundò.* Conſideranda eſt *dimenſio* librorum MSS. Judæi non ſolent libros ſacros in complicatis libris more Chriſtianorum ſcribere, ſed in longâ continuâ membranâ, quæ aliquando viginti, triginta, vel etiam plures ulnas longa eſt. Hæc dimenſio ſive diſtributio ſecundùm certas leges fit.

1. Membranæ longitudo ejus altitudini proportionata eſſe debet, ne craſſities reſpectu altitudinis ſit nimis enormis. Itaque altitudo Pentateuchi Manuſcripti non eſt facienda longior ejus ambitu. Hoc optimè obſervatum eſt in libris meis MSS. Eſtheræ.

2. Communiter altitudo Membranæ eſt ſex palmorum, & longitudo ejus eſt proportionata alitudini. Si omnes membranæ ſemper ejuſdem eſſent craſſitiei, facile poſſet aliqua certa menſura præſcribi, quam omnes Scribæ commodè ſequi poſſent: ſed quum hoc fieri nequeat; & ne altitudo ambitum excedat, ſolent nudas aliquot membranas à ſcripturâ vacuas aliquoties convolvere, donec juſtam craſſitiem nanciſcantur. Deinde in rejectitia aliqua membrana priùs experimentum faciunt, ut ſupputent in quantum literas augere vel minuere debeant. Altitudo mei Pentateuchi MS. eſt circiter trium pedum.

3. Multas columnas in qualibet membrana faciunt: aliter enim

libri

clarabimus. Maimonides in libro *Jad Chasaka tomo primo*, *Hal. Thephillin capp.* 7. 8. 9. & 10. & Schickardus ex ipso in libro qui vocatur משפט המלך (*Mischpat hammelech*) modum libros sacros exscribendi dilucidè describunt.

II. Nos hæc omnia, quæ in describendis & descriptis libris sacris observanda sunt, ad hæc duodecim capita referemus.

Primò. Codicum MSS. *Materia* consideranda est, quæ nunquam est charta vel papyrus; sed semper membrana. Quare? Ut codices illi, qui magnâ difficultate exscribuntur, tam facilè corruptioni obnoxii non essent. Sed non perinde est, quali membranæ Textus sacer inscribatur. Multæ conditiones requiruntur, quæ membranam illam licitam reddunt.

1. Membrana illa desumenda est ex animali mundo, & non ex immundo. Si enim membrana ex animali immundo desumpta sit, totus liber est profanus, & ad legendum ex illo illicitus.

Omnes schedæ, ex quibus fiunt Mezuzoth & Phylacteria, etiam ex pelle animalis puri præparantur.

Nonnunquam etiam solent in membranis avium scribere, sed aves illæ debent esse magnæ, ut magna pars Textus Hebræi commodè in illis exscribi possit.

Solent etiam in pellibus spontè mortuorum vel discerptorum scribere, si modò pelles illæ sint desumptæ ex animalibus puris.

2. Membrana illa debet esse parata à Judæo, & non à Christiano vel Gentili; & quidem eum in finem, ut Textus sacer ei postea inscriberetur. Aliter si sit parata à Judæo in alium usum, vel à Christiano aut Gentili in hunc usum, ut inde liber fieret, tamen liber ille, qui inde pararetur, esset profanus.

3. Ipsi Judæi in membranis illis scribunt, non Christiani, non etiam Gentiles: nam librum à Samaritano scriptum comburunt; sed à Gentili, vel ab Israelitico apostata, vel à servo, à muliere, aut à minorenni scriptum, in terrâ sepeliunt.

4. Non scribunt supra pergamenum contiguum carni, sed supra alteram partem, quæ antea pilis ornata fuit. Si tamen corium in duas partes dissectum fuerit, scribunt in parte illâ corii, quæ fuit vicina carni.

5. Omnes regulæ, in membranâ describendæ, prius sunt delineandæ, ut scriptura appareat elegantior & rectior. Si liber absque lineato scriptus sit, habetur tanquam profanus: quia putant se hanc legem

gem de sulcis faciendis à Mose accepisse. Sulci linearum nonnunquam ducuntur à tergo, ita ut eminentiæ antrorsum conspiciantur: in aliis tamen exemplaribus iidem sulci in illâ ipsâ parte ducuntur, in quâ Textus describendus est. In duobus exemplaribus MSS. Estheræ, quæ possideo (quorum alterum est in folio, alterum in octavo) sulci linearum à parte scripturæ ducti sunt. In exemplari MS. Estheræ in folio sulci linearum non sunt ita conspicui, quàm quidem in altero exemplari; ita ut primâ fronte illi sulci vix appareant. Judæi ex hoc ipso meo exemplari diu in festis *Purim* publicè in Synagogis historiam Estheræ & Hamanis prælegerunt. Omnes ergo Scribæ tenentur sulcos in membranis ducere; nec puto etiam expertissimos Scribas sine lineato audere scribere.

Tandem mihi comparavi Pentateuchum MS. (non tamen totum) nitidissime in membrana conscriptum Francofurti ad Mœnum, qui pro me inde allatus est per Rabbinum aliquem. In eo exemplari lineæ tam subtiliter sunt ductæ in parte scripturæ, ut centesimus, licèt admodum attendat, vix lineas conspicere possit, nisi de iis moneatur.

III. *Secundò.* Considerada est *dimensio* librorum MSS. Judæi non solent libros sacros in complicatis libris more Christianorum scribere, sed in longâ continuâ membranâ, quæ aliquando viginti, triginta, vel etiam plures ulnas longa est. Hæc dimensio sive distributio secundùm certas leges fit.

1. Membranæ longitudo ejus altitudini proportionata esse debet, ne crassities respectu altitudinis sit nimis enormis. Itaque altitudo Pentateuchi Manuscripti non est facienda longior ejus ambitu. Hoc optimè observatum est in libris meis MSS. Estheræ.

2. Communiter altitudo Membranæ est sex palmorum, & longitudo ejus est proportionata alitudini. Si omnes membranæ semper ejusdem essent crassitiei, facile posset aliqua certa mensura præscribi, quam omnes Scribæ commodè sequi possent: sed quum hoc fieri nequeat; & ne altitudo ambitum excedat, solent nudas aliquot membranas à scripturâ vacuas aliquoties convolvere, donec justam crassitiem nanciscantur. Deinde in rejectitia aliqua membrana priùs experimentum faciunt, ut supputent in quantum literas augere vel minuere debeant. Altitudo mei Pentateuchi MS. est circiter trium pedum.

3. Multas columnas in qualibet membrana faciunt: aliter enim libri

libri MSS. in legendo nimium essent dissolvendi. Paginæ columnares non debent esse ampliores & latiores semisse altitudinis, ne visus inter legendum ob regularum longitudinem titubet & hallucinetur. Maimonides putat circiter 30. literas in qualibet regula esse scribendas, ut ter vox polysyllabica למשפחותיכם *familiæ vestræ* in ea commodè describi possit. Singulæ mei Pentateuchi regulæ fere etiam constant triginta literis.

4. Inter singulas columnas spatium aliquod est relinquendum vacuum. Quantum? Duorum digitorum, ne lineæ videantur esse continuæ: sed paulo majus spatium est relinquendum inter singulas cortinas, ut illæ commodè consui possint.

5. Lineæ etiam secundùm antiquam consuetudinem non sunt nimis multiplicandæ, nec nimis minuendæ. Non solent certum linearum numerum cuilibet columnæ assignare; communiter tamen non pauciores quàm quadraginta octo, nec plures quam sexaginta regulas in quâlibet columnâ exprimunt. In qualibet columna Pentateuchi jam laudati habentur regulæ quinquaginta tres.

6. Lineas in membranâ non incipiunt à summitate describere, & in extremitate paginarum finire: sed suprà communiter relinquitur spatium trium digitorum vacuum, & infrà spatium quatuor digitorum. Nam in exscribendis sacris codicibus etiam ornatus ratio habetur.

IV. *Tertiò.* Quia totus Pentateuchus non potest in unicâ continuâ membranâ describi, ideo variæ membranæ, quasi diversæ cortinæ, consuuntur & conjunguntur. Sed quomodo illa conjunctio diversarum cortinarum fieri solet, ut in illis commodè totus Pentateuchus describi possit? Respondeo: his sequentibus modis.

1. Non solent has cortinas nectere filis quibusdam sericis, vel cannabinis, sed nervis animalium mundorum.

2. Nervi illi, quibus membranæ consuuntur, nectuntur extrinsecus, & non intrinsecus, ubi scriptura est, ne nodi illi varii Scripturam deforment.

3. Si nervi illi vetustate vel casu quodam rumpantur, prima & secunda vice resarciuntur; sed non tertia vice, ne scriptura lædatur.

V. *Quartò.* Non perinde est quali *atramento* Pentateuchi à Judæis describantur; sed requiritur atramentum speciali modo confectum. Maimon H. Tephill. 1.4. transferente Schickhardo, sic ait. « Colligunt

" gunt fumum olei, vel picis, vel sevi, vel talium, & pinsunt in exu-
" sto ligno cum exiguo mellis, & depsunt valde, donec attenuetur:
" postea exsiccant & reponunt. Tempore scriptionis macerant vel dis-
" solvunt in aquis gallarum aut similium, & scribunt eo. Non solent vel unicam litterulam rubeo, viridi, alioque colore depingere. Pontificii veteres, exscribentes S. Scripturam, initia librorum & capitum à literis aureis, rubeis, & aliorum colorum inchoabant; sed tales colores solent Pentateuchos Hebræorum profanare. Referunt de Pentateucho Alexandri M. quod in eo nomen Dei ubique aureis literis descriptum fuerit: sed Sapientes Judæorum, de hoc Pentateucho interrogati, judicârunt è medio esse tollendum.

VI. *Quintò*. Ne errori esset locus, solent suos particulares Pentateuchos ex auctentico quodam *exemplari* describere. Antiquitùs originale exemplar servabatur à Levitis in Sanctuario. Ex eo Rex Pentateuchum suum describebat & corrigebat: nam singuli Reges propriis manibus totum Pentateuchum exscribere tenebantur. Sunt quidem Judæi, qui integrum Pentateuchum memoriâ callent, & à quolibet dato loco recitare possunt: sed talibus tamen non licitum est vel unicam literam absque auctentico quodam exemplari scribere; ne, nimium memoriæ confidentes, vitia quædam in Textum sacrum intruderent.

VII. *Sextò*. Non perinde est qualibus *literis* Pentateuchi describantur. Nonnullæ conditiones requiruntur, quæ literas licitas efficiunt.

1. Literæ hodiernæ Hebraicæ usurpari debent: nam si quis aliis literis in describendo uteretur, is totum librum profanaret.

2. Occurrunt quædam voces Chaldaicæ in Pentateucho, ut *Gen.* 31. 47. sed illæ etiam iisdem characteribus sunt exprimendæ. Fuerunt nonnulli inter Christianos, qui Textum Hebraicum literis Græcis vel Latinis in commodum lectorum expresserunt, sed talis transformatio plane in libris MSS. Judæorum illicita est.

3. Non licitum est voces aliquas dividere; ita ut quædam literæ in prima, & aliæ in sequenti regulâ scribantur. Nonnulli solent etiam quasdam literas extra communem regulam in margine aliquando collocare; sed hoc alii Rabbini prohibent.

4. Diligentissima ratio habetur literarum Majuscularum, Minuscularum, Inversarum, Suspensarum, & Punctatarum. De

his vide suprà in Dissertatione decima.

5. In MSS. Pentateuchis, & in similibus libris Estheræ, in Phylacteriis & in Mezuzoth diligenter attenditur ad septem literas שעטנזגץ, quæ quibusdam corniculis sive apicibus supernè coronantur. Etiam Scribæ solent literam ח cum gibbo, & literam פ sæpe reduplicatam pingere. Rationes ejus scriptionis vide retrò in Dissertatione 26.

VIII. *Septimò.* Omnes literæ decenti modo dispositæ esse debent; & *spatium* quod inter literas & dictiones est relinquendum, non debet esse nimis magnum vel nimis parvum. Hinc variis modis distantias illas determinârunt.

1. Omnes & singulæ literæ à se invicem ita debent esse distinctæ, ut una alteram non attingat. In multis linguis Orientalibus & Occidentalibus literæ inter scribendum conjunguntur; & propterea facilius scribuntur: sed in Scriptura Hebraica literæ ita divisæ esse debent, ut spatium unius pili inter singulas literas vacuum relinquatur.

2. Inter singulas dictiones relinquendum est spatium unius literulæ.

3. Inter singulas lineas omittitur spatium unius lineæ.

4. Inter sectiones *clausas*, quæ in Pentateucho literâ *Samech* denotantur, relinquitur spatium trium literarum; inter sectiones *apertas*, quæ literâ *Pe* indigitantur, relinquitur spatium novem literarum; & inter sectiones *maximas*, quæ tribus literis *Samech* vel *Pe* denotantur, omittitur spatium trium regularum vacuum. Maimonides toto capite 8. in Hal. Tephil. omnes sectiones *clausas* & *apertas* enumerat, & ibidem allegat loca in quibus sectiones *apertæ* & *clausæ* observari debeant. Sectiones illæ sunt variæ. Maimonides ait sectiones סתומים *clausas* in Pentateucho inveniri trecentas septuaginta novem; פתוחים *apertas* verò ducentas & nonaginta. Ergo in Pentateucho simul occurrunt sectiones tam clausæ quàm apertæ sexcentæ & sexaginta novem. Sed hæ omnes & singulæ in multis Bibliis Hebraicis accuratè non exprimuntur. Vide de his sectionibus suprà in Dissertat. IV.

5. Inter singulos Pentateuchi libros omittitur spatium quatuor linearum. Hæc omnia accurati Scribæ in Pentateuchis MSS. tenentur diligenter observare.

IX. *Octavò.* Exodi capite 15. & Deuteronomii capite 32. occur-

runt

runt *carmina*, quæ ita sunt scribenda, ut quisque primo intuitu videat esse carmina: aliter enim liber esset profanus. Maimonides capite 7. describit modum, secundùm quem hæc duo carmina describenda sunt. Docet unde initia regularum sint desumenda, & quot voces in singulis regulis sint scribendæ, &c. Non mirum est Judæos differentiam aliquam observare in carminibus Hebraicis exscribendis, quum ille mos apud Christianos etiam sit usitatissimus: nam carmina Virgilii, Ovidii, aliorumque Poëtarum aliter disponuntur, quàm prosa Ciceronis & aliorum Oratorum.

X. *Nonò.* *Nomina Dei* cum magnâ devotione sunt describenda; & qui secundùm leges Judæorum eadem benè exscribere vult, has conditiones observare tenetur.

1. Scriba intingens calamum non audet tali jam intincto calamo nomen Dei describere; sed tali pleno calamo ab antecedente literâ incipere debet, ne nomen Dei præ nimiâ atramenti copiâ maculetur.

2. Scriba, describens nomina Dei, semper attendere debet ad Majestatem Dei. Si enim quis eo tempore, quo Pentateuchum exscribit, non esset devotus, totus liber redderetur profanus.

3. Scriba eo tempore ita astrictus esse debet scripturæ, ut Regem salutantem non resalutet, antequam duo vel tria verba post nomen Dei addiderit.

XI. *Decimò.* Quandoquidem ex oscitantiâ Scribarum nonnunquam quædam vitia in Textum irrepunt, ideo Pentateuchi MSS. diligenter ad exemplar auctenticum sunt examinandi & *corrigendi*: & ut Pentateuchi MSS. benè corrigantur, hæ conditiones requiruntur.

1. Correctio illa intra breve tempus, scil. intra 30. dies post scriptionem, ne planè oblivioni tradatur, est instituenda: si enim liber intra hoc tempus non corrigatur, profanus est.

2. Si liber MS. ita negligenter sit exaratus, ut vix corrigi possit, planè abjicitur. Attamen ut certi essent, an corrigibilis esset nec ne, ita rem hanc determinârunt. Si pagina sive columna contineat tantum tria errata, corrigibilis est; si vero contineat quatuor, pagina illa removenda est.

3. In nominibus Divinis nihil licet mutare. Si quis vel unicam literam corrigeret vel deleret, graviter eum peccare existimant. Attamen concesserunt pronomina præfixa & affixa corrigi posse. Ex his decem antecedentibus observationibus videmus, quàm

curiosi sint Judæi in libris MSS. exscribendis.

XII. *Undecimò.* Judæi circa libros jam descriptos adhuc hæc sequentia observant:

1. Judæi solent Pentateuchis, in Synagogis asservari solitis, ut iidem commode ex arcâ depromi, & per Synagogas gestari possint, bina *tornata ligna* unà cum manubriis ab utraque extremitate annectere, quæ ab ipsis עץ חיים *ligna vitæ* vocantur ex Prov. 3. 18. *Sapientia lignum vitæ est apprehendentibus eam.* Infantes semestres solent hos cylindros, quando Sabbatho in Synagogam deferuntur, attingere. In Synagogis Hispanorum, utpote Judæorum divitum, ligna illa variis ornamentis, ut turriculis, factis ex auro, argento aliisque pretiosis rebus, ornantur. In solâ Hispanorum Synagogâ sunt sexaginta circitèr MSS. Pentateuchi, ornati variis splendidis ornamentis, quos omnes vidi unicâ vice à totidem Judæis ter circumgestari per Synagogam in festo, quod vocatur שמחת תורה *Lætitia Legis.*

2. Omnes & singulos MSS. Pentateuchos *fascia* cuidam, quatuor aut quinque ulnas longæ, & palmum latæ, semper involvunt. Tales fascias solent pueruli semestres donare, quando in Synagogam primùm deferri solent. Et quia plures pueruli in Synagogam deferuntur, quam ibidem sunt Pentateuchi, ideo solent eas, ut ipsemet sæpe vidi, in angulum Synagogæ projicere. In omnibus & singulis illis fasciis nomen infantis, nomen patris, ætas, & dies nativitatis ipsius artificiosè sunt depicta.

3. Judæi judicant hanc fasciam ad Pentateuchum servandum non sufficere; ideoque adhuc alii cuidam *palliolo* Bombycino, vel ex aliâ quâdam materiâ facto, eum involvunt. Omnes adstantes solent illud palliolum, unà cum Pentateucho circumlatum, quando illud attingere possunt, osculari; vel si ore eò usque pertingere non possint, solent idem digitis attingere, quos repentè ori & oculis suis admovent. Nam putant talem attactum adversus oris fœtorem & oculorum lippitudinem optimum esse remedium.

4. Ab hoc palliolo, cui Pentateuchus involvitur, de catenulâ argenteâ dependet *lamina argentea*, cui nomina festorum, dierum, aliaque inscripta sunt. Memini me in Synagogâ Judæorum Germanorum talem laminam vidisse, in quâ hæc sequentia verba inscripta erant ab unâ parte:

ראש חודש חול המועד ראש השנה ויום כפור

יום טוב.

ש

הענדלה בת יעקב שליט

Ab alterâ vero parte hæc eidem laminæ erant inſcripta:

לפרט כי שם צוה ה את הברכה חיים עד העולם

שבת

מנחם בר אברהם זצל

5. Etiam dependet de Pentateucho, ex quo lectiones Sabbathinas in Synagogis prælegunt, *ſtylus argenteus*, in cujus ſummitate eſt parva manus argentea. Hunc ſtylum Prælector in manus ſumit, ut Textum eo demonſtrare poſſit, ne inter legendum hallucinetur.

6. Poſtquam ſectionem aliquam ex Pentateucho prælegerunt, ſolent eundem rurſus recondere in *arcam*, quæ parieti verſus plagam orientalem affixa eſt. Arca Amſtelodamenſis, quæ in Judæorum Germanorum, utpote paucorum, Synagoga erecta eſt, non eſt magna; quia pauci Pentateuchi in eâ reconduntur: ſed quæ in Judæorum Hiſpanorum, utpote multorum divitum, Synagoga ſplendidè fabrefacta extat, eſt multo major; quia ut ante dixi, ſexaginta, vel fortaſſe plures Pentateuchi ibidem pro tempore aſſervantur.

Arcæ illæ *intrinſecus* ſolent ornari eleganti velo acupicto; atque quo feſtum eſt majus, eo pretioſius ſolet eſſe velum. Communiter avium picturæ in velis illis exprimuntur. Vide plura in Synag. Buxtorf. cap. 14.

Nonnunquam *extrinſecus* in januis arcarum ſolent Textus quidam Biblici depingi Amſtelodami in antiqua Synagoga Hiſpanorum hæc verba magnis aureis literis depicta olim in arcâ conſpiciuntur:

יי מלך

יי מלך

שמע ישראל ידוד
אלדינו ידוד אחד :
וזאת התורה אשר שם
משה לפני בני ישראל
ידוד מלך ידוד מלך
יי ימלוך לעולם ועדו
דרכיה דרכי נעם
וכל נתיבותיה שלום·

יי ימלוך לו

ברוך שם כבוד ·
מלכותו לעולם ועד :
תורה צוה לנו משה
מורשה קהלת
יעקב יי הוא
האלדים ידוד הוא
האלדים ידוד עז
לעמו יתן יי יברך את
עמו בשלום·

ארון אשר שם ברית יי אשר
כרת עם אבותינו בהציאו אתם
מארץ מצרים ·

Hæc ita Latinè transferuntur:

Jehova Regnavit.

Jehova regnabit in seculum & æternitatem.

Benedictum sit nomen gloriæ.
Regni ejus in seculum & æternitatem.
Legem præcepit nobis Moses,
Hæreditarium congregationi
Jacobi. *Deut.* 33. 4. Jehova est
Deus, Jehova est
Deus. Jehova robur
Populo suo dat, Jehova benedicit
Populo suo cum pace. *Psal.* 29. 11.

Jehova regnat

Audi Jisraël, Jehova
Deus noster Jehova unus est. *Deut.* 6. 4.
Hæc autem illa *est* lex, quam proposuit
Moses filiis Jisraëlis. *Deut.* 4. 44.
Jehova regnavit, Jehova regnat,
Jehova regnabit in omnia secula. *Exod.* 15. 18.
Viæ ejus *sunt* viæ amœnitatis,
Et omnes semitæ ejus, pacis. *Prov.* 3. 17.

Arca, in qua *est* fœdus Jehovæ, quod
pepigit cum Patribus nostris, quum
educeret eos è terra Ægypti. 1. *Reg.* 8. 21.

Hoc

Hoc unicum hic observandum est, quod pro יהוה & אלהים in asseribus, in libris profanis, & in aliis rebus utplurimum scribant ידוד & אלדים, vel nonnunquam etiam אלקים. Quare? Quia verentur, ne, si instrumenta illa profanarentur, etiam nominum Divinorum profanatio fieret. Propter hanc causam ante arcam Amstelodamensem inveniuntur ידוד & אלדים pro יהוה & אלהים.

XIII. *Duodecimò.* Ut Judæi certi essent, quinam libri sint sacri & liciti, & quinam propter scripturam illiciti; ideo Maimonides *Hal. Thephillin cap.* 20. viginti vitia enumerat, quæ libros MSS. reddunt profanos, & ad legendum ex eis illicitos. Omnia illa vitia ordine & breviter hic enumerabo. Si quis plura de his desideret, adeat ipsum Maimonidem loco citato.

Viginti vitia, quæ libros MSS. reddunt profanos.

א. אם נכתב על עור בהמה טמאה׃	1. Si liber sit scriptus supra pellem immundæ bestiæ, liber ille est profanus.
ב׳ שנכתב על עור בהמה טהורה שאינו מעובד׃	2. Etiamsi sit scriptus in pelle animalis puri, si pellis illa non sit debito modo parata, liber est profanus.
ג׳ שהיה מעובד שלא לשם ספר תורה׃	3. Si pellis debito quidem modo sit parata, sed non cum hac intentione, ut inde liber legis fieret.
ד׳ שנכתב שלא במקום כתיבה על הגויל במקום בשר ועל הקלף במקום שער׃	4. Liber est profanus, quando scriptura non est scripta in debito loco scripturæ, hoc est, si in parte pergameni, quæ contigua fuit carni, aut in parte illa membranæ, in qua fuerunt pili, scripta sit. *Ut hoc intelligatur, sciendum est Judæos pelles nonnunquam dividere in duas partes; quod si hoc factum sit, tum non licet scribere ubi fuerunt pili. Illa pars membranæ, quæ pilis olim ornata fuit, vocatur* קלף, *& nos distinctionis ergo vocamus* membranam; *sed quando pellis non est divisa, tum eam nominamus* pergamenum.
ה׳ שכתב מקצתו על הגויל ומקצתו על הקלף׃	5. Liber est profanus, quando pars ejus est scripta in pergameno, & pars in membrana.

ו׳ 6. Si

ו. שנכתב על דוכסוסטוס.	6. Si ſit ſcriptus in corio, *hoc eſt, in altera parte pellis diviſa, qua reſpicit carnem.*
ז. שנכתב בלא שירטוט.	7. Qui eſt ſcriptus ſine lineato.
ח. שנכתב בלא שחור העומד.	8. Qui eſt ſcriptus atramento evanido.
ט. שנכתב בשאר לשונות.	9. Qui eſt ſcriptus aliis linguis.
י. שכתבו אפיקורוס או כיוצא בו משאר פסולין.	10. Ille liber etiam eſt profanus, quem ſcripſit Epicuræus, ſive aliquis ex profanis, aut gentiſibus.
יא. שכתב האזכרות בלא כוונה.	11. Si quis ſcripſerit Nomina Divina ſine attentione.
יב. שחסר אפילו אות אחת.	12. Si una litera deſit, liber profanus eſt.
יג. שהוסיף אפילו אות אחת.	13. Si una litera redundet, etiam profanus eſt.
יד. שנגעה אות באות.	14. Si una litera tangat aliam.
טו. שנפסדה צורת אות אחת עד שלא תקרא כל עיקר או תדמה לאות אחרת בין בעקר הכתיבה בין בנקב׃ בין בקרע בין בטשטוש.	15. Si figura literarum ſit corrupta, aut ſi literæ ſint ambiguæ, perverſæ, perforatæ, aut maculatæ.
יו. שהרחיק או שהקריב בין אות לאות עד שתראה התיבה כשתי תיבות או שתי תיבות כתיבה אחת.	16. Si literæ ita anguſtè, vel ita latè ſint ſcriptæ, ut una vox videatur ut duæ, aut duæ voces ut una.
יז. ששינה צורת הפרשיות.	17. Quando Paraſchæ ſive ſectiones legales ſunt mutatæ, & non debito modo diſtinctæ.
יח. ששינה צורת השירות.	18. Quando carmina *Exod.* 15. & *Deut.* 32. ſunt ſcripta ut reliqua proſa.
יט. שכתב כשאר הכתב בשירה.	19. Si proſa Pentateuchi ſit ſcripta uti Carmina ſcribi debent.
כ. שתפר היריעות בלא גידי טהורה.	20. Si cortinæ libri MS. ſint conſutæ nervis animalium immundorum.

XIV. Quem

XIV. Quem usum, quæso, habent tales profani libri MSS. sive etiam inveterati?

Resp. 1. Nonnunquam solent ex illis docere pueros.

2. Vel sepeliunt tales libros unà cum hominibus probis, includendo eos vasi testaceo, quod collocatur juxta cadaver viri probi.

Ex his omnibus apparet, quàm curiosi, si non superstitiosi, sint Judæi circa S. Scripturam: unde etiam verosimiliter & valde probabiliter concludi potest Judæos nunquam datâ operâ sacram Scripturam corrumpere voluisse.

DISSERTATIO TRIGESIMA-QUINTA,

QUÆ EST

DE

VERSIONE SANCTIS PAGNINI

PARS PRIMA.

§. 1. *Intentio edendi quadruplicia Biblia proponitur. Interim animus est edere versionem Latinam Pagnini emendatiorem.*

2. *Rationes dantur quare potius versionem Pagnini statuamus edere quàm ullam aliam versionem Latinam.*

3. *Rationes allegantur quare non elegerimus versionem Junii & Tremellii, aut versionem Pagnini ab Aria Montano interpolatam.*

4. *Multi Pontificii egregiis elogiis condecorârunt versionem Pagnini.*

5. *Etiam Reformati.*

6. *Etiam Augustanæ confessionis Theologi.*

7. *Etiam Remonstrantes.*

8. *Utilitas versionis Pagnini in minori forma ostenditur.*

9. *Pontificii varias editiones versionis Pagnini procurârunt, & in publicum emiserunt.*

10. *Etiam Reformati.*

11. *Sed eam emendatiorem cogitamus edere: nam eam emendavit ipse Pagninus aliquoties. Versio Pagnini, quæ est in Bibliis interlinearibus, non convenit nec cum prima nec cum aliis editionibus. Ratio ejus diversitatis datur. Hodiernæ editiones conveniunt cum editione Roberti Stephani.*

12. *Editio prima versionis Pagnini in multis præferenda est editionibus posterioribus; quod aliquot exemplis confirmatur.*

13. *Propterea quæ in posterioribus editionibus quodammodo sunt depravata,*

pravata, ea restituentur secundùm primam editionem, & in Textum ipsum intrudentur.

14. *Deinde infra Textum Pagnini literulis Alphabeti quædam emendationes annotabuntur.*

SECTIO I.

COgitaveramus in gratiam Latinorum, Belgarum, Anglorum & Gallorum minutioribus literis in lucem emittere quadruplicia Biblia, scilicet Hebræo-Latina, Hebræo-Belgica, Hebræo-Anglica & Hebræo-Gallica; quorum singulorum etiam specimina typis impressa dedimus: adeo ut singulæ versiones Textui Hebræo per columnas apponerentur. Sed Typographum, cui animus esset tantos sumptus Bibliis illis imprimendis impendere, hactenus non offendimus. Hinc exactam versionem Latinam, quæ Textui Hebræo fuisset adjicienda, studemus hoc tempore præmittere; si fortè Deo placeat tractu temporis aliquem vel aliquos incitare ad opus illud magnum inchoandum & absolvendum.

II. Elegimus præ cæteris versionem Pagnini: tum quia ea optima & præstantissima est, accuratè ac simpliciter Textum Hebræum exprimens; tum etiam quia eadem recepta fere est ab omnibus Christianis, & multis vicibus ab iisdem in variis locis impressa.

III. Conqueruntur sæpe Studiosi, quod secundùm Junii & Tremellii versionem Textum Hebræum enodare & explicare difficile sit: illa enim (præterquam quod diversitas Capitum confusionem magnam pariat) puritatem Latini sermonis sectans, plusculum à serie & phrasi Hebraica abscedit. Versio autem Pagnini ab Aria Montano interpolata adeo κατὰ πόδα Hebraicis insistit, ut, plerisque in locis, seorsim si legas, sensum reddat obscuriorem. Sed versio Pagnini, sive sola legatur, sive cum nostris emendationibus, quas basi ipsius Textus cogitaveramus adjicere, bonum reddit sensum, & seriem ac phrasin Hebraicam accuratè sequitur, & dilucidè exprimit.

IV. Hinc propter elegantiam eadem versio à plerisque Christianis, cujuscunque fuerint professionis, est olim recepta, & adhuc hodie recipitur.

Pontificii multis elogiis hanc versionem condecorârunt. Leo X. Romæ ad se vocavit Pagninum, & petiit videre utriusque Testamenti translationem; cujus cum vidisset aliquot quinterniones: volo, inquit,

inquit, ut meis impensis totus transcribatur liber, & typis, exacte revisus, excudatur. Propterea etiam idem Leo non modo pro scribis, sed etiam pro parandis iis, quæ ad opus edendum necessaria erant, impensas suppeditavit. Sed propter mortem Leonis omnia pro tempore sunt intermissa.

Clemens VII. anno 1626. die 6. Junii dedit Pagnino per quinquennium privilegium imprimendi Translationem S. Scripturæ; quod privilegium Pagninus primæ suæ editioni, editæ Anno 1528. ubi etiam legi potest, præfixit. Vide hæc fusius allegata & probata in Philologo Græco, Dissertatione octava.

Hinc Arias Montanus in Præfatione Bibliorum Regiorum, volens Pagnini versionem laudare, sic ait: *Ex versionibus vero iis quæ ad verbum hactenus extitere, illa præcipue doctis probatur quæ à Sancte Pagnino Vaticanæ Bibliothecæ quondam præfecto, edita fuit, tum quod summorum Pontificum privilegiis comprobata, tum etiam quod ea ad eum, propter quem edita est, usum, commoditatis plurimum, suspicionis & offensionis minimum habere censeatur.*

Laurentius Beyerlinck, S. Theologiæ Licentiatus, Archipresbyter, & Canonicus Ecclesiæ Cathedralis, ac librorum Censor in civitate Antverpiensi, in Præfatione, quam Bibliis variarum Translationum Anno 1616. Antverpiæ præposuit, ita de versione Pagnini præfatur: "Priores omnes versiones Latinas tum sermonis puritate, tum proprietate verborum ab ipsis fontibus cum delectu petita, præcellit ea quam SANCTES PAGNINUS Lucensis indefesso studio, & stupenda judicii maturitate, pererudito sagacissimi sui pectoris arcano, magno Ecclesiæ commodo depromsit, & lucem ab omnibus desideratam adspicere voluit sub annum Dominicæ Incarnationis millesimum, quingentesimum, vigesimum octavum. Quam Translationem in doctissima sua, quam in Origenem evulgavit Præfatione, nunquam interituris elogiis celebravit sui sæculi & soli non infimum decus GILBERTUS GENEBRARDUS in Academia Parisiensi Professor, &c.

De Versione Hispanica Bibliorum, quam Cassidorus de Reyno in linguam Hispanicam transtulit, & Anno 1569. in publicum emisit, fatetur Auctor in Præfatione, se passim sequi translationem Sanctis Pagnini.

Idem fatetur etiam Auctor versionis Italicæ, editæ Anno 1562. quod in emendatione & expositione veteris Brucciolinæ translationis, publi-

publicatæ Venetiis Anno 1538. sequutus fuerit Pagninum. Vide totum locum Italicè allegatum ab Arnoldo Bootio in Indice Auctorum, quem Animadversionibus sacris præfixit.

V. Reformati multis encomiis eam versionem utpote maxime fidam commendârunt. Ut hic breves simus, inspiciatur Præfatio, quæ fere omnibus Bibliis Pagnini, quorum editiones Reformati procurârunt, præmittitur. Sic ibidem præfantur: *Ergo cum hujusmodi Biblia summo studio & labore, annis quoque multis, paraverit vir in lingua sacra & diligentissimus & doctissimus* D. SANCTES PAGNINUS LUCENSIS, *cujus versionem Testamenti Veteris ut maxime literalem & propriam fidamque docti linguarumque periti plerique commendent atque legendam suadeant, studiosis sane sacrarum literarum hac in re inservire volentes, istius versionem Testamenti Veteris summa diligentia excusam hic tradimus. Non est autem quod in ejus laudibus decantandis multum insumam laboris. Exstant ejus libri editi de lingua sacra; exstat jam editio Veteris Testamenti, adeoque integer Codex Bibliorum, qui satis idonei sunt laudum ejus pracones.*

VI. Lutherani passim in scriptis suis eam versionem tanquam de meliori nota lectoribus commendant: imo Theologi Lipsienses Anno hujus seculi 1657. Biblia interlinearia, ex mandato potentissimi & serenissimi DD. Johannis Georgii I. Ducis Electoris Saxoniæ, unà cum versione Sanctis Pagnini, egregiis & præstantissimis literis, Lipsiæ in folio ediderunt; cui editioni Collegium Facultatis Theologicæ in Universitate Lipsiensi prolixam præposuit præfationem, quâ eam ut correctam Lectoribus commendat.

VII. Remonstrantes Pagnini versionem ut fidam & Textui Hebræo exactè respondentem etiam laudant. Vide Institutiones Theologicas Episcopii Lib. 4. cap. 21. pag. 278. ubi sic ait: *Hinc laudandæ mihi videntur* SUPRA MODUM *versiones S. Pagnini, B. Ariæ Montani quæ sine notis ullis editæ sunt, ac proinde ab omnibus promiscue leguntur.* Et pag. " 279. Versiones istæ cæteris omnibus præferuntur, quæ proxime accedunt ad sacrorum Auctorum verba, sive quæ de verbo ad verbum reddunt Textum sacrum, absque ulla elegantiæ adfectatione, & privati propriique sensus seu interpositione seu immistione; cujusmodi versio est B. Ariæ Montani, quam ego longe cæteris omnibus, eam unam ob caussam, præferendam esse existimo, quia per eam nec dictioni Spiritus S. nec mortalium cuiquam fit injuria; sed contra, Spiritus S. dictio reverenter habetur, & de sensu ejus suum

" cuique

" cuique judicium liberum relinquitur. Ad has proxime accedunt eæ,
" quæ textus sacros non quidem reddunt de verbo ad verbum, sed
" verbis tamen adeo religiose insistunt, ut adscititiæ omnis aut ad-
" fectatæ elegantiæ cura nulla magna duci comperiantur; cujusmodi
" versio est S. Pagnini.

VIII. Ergo hæc versio Pagnini, cujus editionem in octavo aut in magno duodecimo olim moliti fuimus, esset commoda tum studiosis, qui eam ubique, propter parvitatem, secum portare, eamque facillimè cum Textu Originali conferre poterunt; tum etiam omnibus Christianis cujuscunque fuerint professionis communi poterit esse usui.

IX. Quod Pagnini translatio revera ab illis diversæ professionis Christianis sit recepta, apparet ipso jubare meridiano clarius ex creberrimis editionibus, quas illi ipsi procurârunt.

Ipse Pagninus eam prima vice Anno 1528. approbante Clemente VII. Lugduni edidit.

Robertus Stephanus eam, duobus voluminibus in folio, unà cum versione Vulgata & Commentariis Vatabli publicavit Parisiis Anno 1557.

Arias Montanus eandem unà cum Textu Hebræo ut interlinearem in publicum emisit Anno 1572. apud Plantinum, quæ editio postea Anno 1584. iterum eodem modo excusa est, & Anno 1613. in octavo ex officina Plantiniana Raphelengii.

Prima editio Pagnini pura, prout eam ipse evulgavit prima vice, est in publicum emissa Antverpiæ Anno 1616. per columnas apud Johannem Keerbergium: adeo, ut in Veteri Testamento hæ quatuor versiones Latinæ juxta invicem conspiciantur, videlicet Versio Vulgata, Versio Pagnini, Versio Latina LXX. Interpretum, & versio Latina Paraphraseos Chaldaicæ: sed in Novo Testamento expressæ sunt totidem versiones Latinæ, scil. Versio Vulgata, versio Latina Textus Syriaci, Versio Ariæ Montani, & Versio Erasmi. Hæc Biblia sub hoc titulo sunt edita & approbata: BIBLIA SACRA *variarum translationum, tribus tomis distincta.*

X. Reformati versionem Pagnini multis vicibus in diversis formis ediderunt. Vide nonnullas editiones in quarto & in octavo, quæ diversis temporibus & in diversis locis à Reformatis sunt editæ; quas omnes & singulas enumerare supervacaneum est, præcipuè cum passim manibus Christianorum terantur. Sed prætereundum non est

quod Angli eam versionem, ut interlinearem, in famosissimis Bibliis Polyglottis supra Textum Hebræum collocárint, prout antea Arias & postea Lutherani Lipsienses etiam fecerunt.

XI. Sed quia nonnulla sunt in illa laudata versione, quæ ulteriorem emendationem postulant, ideo versionem eam quibusdam in locis, collatione facta cum Textu originali è recentioribus translationibus Munsteri, Tigurina, Junii, Deodati, Anglica, præcipue etiam Belgica (communicatis operis cum Reverendo D. Johanne Levingstono, veterano Verbi Divini Ministro, Scoto-Britanno) emendavimus; quas emendationes infra Textum Pagnini collocabimus.

Non mirum est Spicilegium aliquod post messem adhuc fuisse relictum, cum ipse Pagninus in prima editione multa loca, ante eam absolutam & editam, moneat esse corrigenda; prout videre est in prima editione: ex. gr. Genes. 3. 24. pro, *& ejecit Adam* monet corrigendum esse: *& ejecit hominem.* Sic Genes. 49. 10. pro, *de inter pedes ejus*, ait scribendum esse: *è pedibus ejus.* Similiter versu 18. pro, *Ghad, exercitum succidet, & ipse succidet calcaneum*, monet scribendum esse: *Ghad exercitus superabit eum, & ipse superabit demum.*

Imo aliquot annis post editam primam editionem videtur ipse Pagninus propria manu multa loca correxisse: sic enim testatur Robertus Stephanus in editione versionis Pagninianæ Anni 1557. cum ait: *In exteriori autem parte interpretationem Sancti Pagnini (quam potissimum, ut maxime fidam omnes uno ore laudant) crassioribus literis excusam damus: sed hanc quidem certe multis partibus ea quam in aliis editionibus habes, meliorem. Nacti enim sumus duo ex prima illius editione exemplaria, in quibus non solum typographica errata non pauca, nec levia, manu propria ipse auctor correxerat, sed multos etiam locos diligentius & accuratius quam antea examinatos recognoverat. — Ejus præterea Linguæ Hebraicæ Thesaurum non sine magno fructu in consilium fere semper adhibuimus.*

Arnoldus Bootius in Animadversionibus sacris, in Indice Auctorum, ad vocem *Hieronymi* idem confirmat, cum sic fatur: *Unum præ omnibus nominâsse sufficiat Pagninum, qui non modo primam suam Versionem interpolavit plus semel, sed sexcentos locos in Dictionario suo interpretatur longè aliter & nonnunquam plane contrario modo, quàm in ipsius corporis Biblici versione fecerat.*

Hinc procul dubio editiones versionis Pagnini, quæ Francofurti & alibi sæpissimè editæ sunt, tam multum differunt tum à prima edi-

tione

tione quam ipse auctor prima vice procuravit, quamque Johannes Keerbergius Antverpiæ Anno 1616. secundùm primam editionem impressit; tum etiam ab aliis editionibus, quæ nomine Pagnini evulgatæ sunt.

Imo illa Pagnini versio, quam Arias Montanus in Bibliis interlinearibus in publicum emisit, non convenit nec cum prima Pagnini editione, nec cum aliis editionibus Francofurti & alibi editis. Ejus rei hanc assignat causam Arias Montanus in illa Præfatione, quæ de versione Latina Pagnini disserit: *Censores Theologi, collatis inter se tribus ipsius Pagnini exemplaribus, diversis temporibus in lucem emissis, adhibito etiam ejus Dictionario Hebraico, aliisque lucubrationibus & vigiliis, pleraque loca adnotârunt, quæ ipse Pagninus veritatis & sapientiæ amore ductus, aliter quàm in prima editione habebantur, legenda, & tenenda esse, & ingenue agnovit, & constanter asseveravit.*

Video editiones Latinas versionum Pagnini, quæ ejus nomine in octavo, in quarto, & in alia forma eduntur, esse impressas secundum editionem, quam Robertus Stephanus Anno 1557. unà cum Vulgata Versione Parisiis evulgavit.

XII. Ut verum fatear, prima editio, quam ipse procuravit, infinitis fere in locis magis congrua est cum Textu Hebræo quam cæteræ editiones: Ex. gr. Genes. 1. 15. Voces Hebraicæ והיו למאורות vertuntur in prima editione: *Et sunt in luminaria*, cum in posterioribus editionibus habeatur: *Sint inquam luminaria*, quæ sane non tam bene conveniunt cum Textu Hebræo quam priora.

Versu 20. verbum ישרצו *repere faciant* vertitur jam per *producant*, cum prima editio multo melius vim verbi exprimat: vel dicendum fuisset *abundè producant*.

Genes. 2. 10. וזהב הארץ ההוא טוב vertuntur in prima editione: *Et aurum terræ illius bonum*, cum in posterioribus editionibus habeatur: *& aurum terræ illius optimum*.

Gen. 3. 24. ויגרש את האדם *Et ejecit hominem*: in postremis edit. habetur: *Ejecit inquam hominem*.

Gen. 4. 9. ויאמר לא ידעתי *Et dixit: non novi*: in aliis edit. habetur: *qui respondit, nescio*.

Gen. 5. 12. In multis editionibus posterioribus adduntur post: *Vixit autem Cenan septuaginta annos, & genuit Mahaleël*, hæc sequentia verba, *quadraginta & octingentos annos, genuitque filios & filias*, cum illa

omnia

omnia nec in prima Pagnini editione, nec in Textu Hebræo inveniantur.

Genes. 6. 13. והנני משחיתם *Et ecce ego disperdo eos*: sed in aliis editionibus habetur: *itaque ego paratus sum disperdere*, quæ cum Textu originali non conveniunt.

Gen. 9. 8. לאמר *dicendo*, alibi vertitur per *hunc in modum*. Et vers. 9. ואני הנני מקים *Et ego, ecce ego statuo*, transfertur in poster. edit. per: *Equidem ego statuo*. Ex his allatis exemplis clarè probatur editionem priorem in multis præferendam esse editionibus posterioribus.

XII. Ut ut sit, nos infinita talia loca (quæ judicamus magis esse corrupta quam emendata, quæque in prima editione bene fuerunt expressa) secundùm primam editionem restituimus & emendavimus in ipso Textu Pagnini: nam in illis locis Textus Hebræus magis convenit cum prima editione, quam cum cæteris editionibus; prout apparet ex locis sectione præcedente allatis. Et propterea muniti & confirmati auctoritate primæ editionis, quam semper sequimur, verba primæ editionis, quæ cum Textu Originali melius conveniunt, in ipsum Textum intrusimus: ex. gr. Genes. 1. 15. In Textu Latino habebitur, prout in prima editione fuit expressum: *Et sint in luminaria*. Et versu 20. *repere faciunt*. Et sic deinceps.

XIV. Sed quia adhuc in prima & in reliquis editionibus nonnulla occurrunt, quæ ulteriorem emendationem postulant: nam nihil simul & inventum & perfectum est, nec una, eademque ætas omnia in lucem profert, nec etiam unius mente omnia perspici & peragi possunt: ideo, adjuti aliorum versionibus & interpretationibus, nonnulla observavimus, quæ emendanda Lectores, inspicientes & conferentes Textum Originalem, judicabunt. Eas emendationes, ut versionem Pagnini puram servemus, infra Textum literulis Alphabeti annotabimus: quarum emendationum diversa exempla duabus Dissertationibus sequentibus proferemus; ad quas Lectorem curiosum ablegamus.

DIS-

DISSERTATIO TRIGESIMA-SEXTA,

QUÆ EST

DE

VERSIONE SANCTIS PAGNINI.

PARS SECUNDA,

Continens castigationes in triginta priora Capita Geneseos.

§. 1. *In versione Pagnini (licèt sit præstantissima, præcipue ejus prima editio in quamplurimis locis) adhuc nonnulla sunt, quæ ulteriorem emendationem postulant.*

2. *Quod multis exemplis demonstratur in triginta prioribus capitibus Geneseos.*

3. *Ex illis antecedentibus tria consectaria eliciuntur.*

Primò. *Quod editio Pagnini prima sit præstantior posterioribus editionibus.*

Secundò. *Quod nova versio Belgica aliis versionibus vel sit præferenda, vel ad minimum cum iis æquiparanda.*

Tertiò. *Quod versio Vulgata Latina multum differat à Textu Originali.*

SECTIO I.

IN præcedente disputatione monstravimus versionem Pagnini esse versionem optimam, quæ seriem & phrasin Hebraicam accuratè sequitur, & dilucidè exprimit; etiam diversa loca protulimus, in quibus versio primæ editionis magis congrua est cum Textu Originali Hebræo quam editiones sequentes. Nihilominus nonnulla sunt in illis editionibus, (sive sola versio prima sumatur, sive omnes illius versionis sequentes editiones) quæ ulteriorem emendationem postulant. Promisi superiori disputatione me has emendationes, incipiendo ab initio Geneseos, jam secundùm ordinem capitum esse enumeraturum.

II. Exempli gratia: Gen. 1. 22. habetur פרו *crescite*, quod melius potest transferri per *fœcundi estote*. Sed Pagninus hoc retinuit ex versione Vulgata, & ex LXX. quæ habet αὐξάνεσθε: sed Interpres versionis Syriacæ vertit hoc verbum rectius per *fœcundamini*, & versio Bel-

gica per: *zijt vruchtbaer.* Vide etiam Cap. 8. v. 17. & Cap. 9. v. 2. 7.

Verſ. 30. את כל ירק עשב *Omne olus herba* erit, pro, dedi *omnem viridem herbam:* nam præterquam quod ſubintelligatur verbum נתתי ex verſu 29. quod apparet ex את denotante Accuſativum, etiam ירק עשב ſignificat *viridem herbam.* Auctor verſionis Latinæ in Targum vertit per *virentem herbam*, & verſio Belgica per [hebb' ick] *al 't groen kruyt* [gegeven.]

Gen. 2. 15. ויקח *Et tulit*, pro, *Et accepit*: Sed ſequutus eſt verſionem Vulgatam, quæ habet *Tulit ergo.* Vide etiam Cap. 3. v. 6. Et Cap. 21. v. 14.

Verſ. 24. *Idcirco derelinquet* איש UNUSQUISQUE *patrem ſuum & matrem ſuam & adhærebit uxori ſuæ.* Præſtat vertere per *Idcirco derelinquet* VIR; quod etiam correxit Montanus, & verſio Belg. vertit: *de man.*

Gen. 3. 2. נאכל *veſcimur* pro *veſcemur*: nam eſt futurum: hinc verſio Belgica habet *ſullen wy eten.*

Verſ. 11. הֲמִן־הָעֵץ NONNE EX ARBORE *quam præcepi tibi*, pro *An ex arbore*: nam non habetur הלא denotans *nonne*, ſed tantum הֲ *an.*

Verſ. 13. מה זאת עשית *Cur hoc feciſti?* Præſtat vertere per *Quid hoc* eſt quod *feciſti?* Nam מה non ſignificat *cur.* Ita vertit Junius; & Verſio Belg. habet: *Was is dit* [dat] *gy gedaen hebt?* Vide etiam Cap. 12. v. 18.

Verſ. 24. ואת להט החרב המתהפכת *& aciem gladii verſatilem*, pro *Et Laminam-flammantem gladii ſeſe-vibrantis.* Accuratè ita vertit Verſio Bel. *Ende een vlammigh lemmer eenes zweerts, dat ſich omkeerdé.* Pagninus ex parte ſequutus eſt verſionem Vulg. dicentem: *& flammeum gladium atque verſatilem.*

Geneſ. 4. 12. *Non addet dare* כחה FRUCTUM SUUM, pro *facultatem ſuam*, ſive *vim ſuam*, Belg. *ſijn vermogen.*

Verſ. 22. כל חרש נחשת *Omne opificium æris*, pro *omnem artificem æris*: nam eſt Partic. Benoni, & non Pahul. Miror hoc non animadvertiſſe Montanum, cum in aliis aliquando ſit nimis curioſus. Verſio Belg. habet *allen werker in kooper.*

Geneſ. 5. 12. Hæc ſunt addita in poſterioribus editionibus, quæ in Textu Hebræo non habentur, ſcil. *quadraginta & octingentos annos, genuitque filios & filias.*

Geneſ. cap. 6. v. 11. 13. *Et repleta eſt terra* חמס INIQUITATE, pro *violentiâ.* Sed iterum Pagninus hic ſequutus eſt Verſionem Vulgatam.

Verſ.

Vers. 14. *Fac tibi arcam è lignis gopher*, קִנִּים NIDOS *facies*. Præstat vertere *mansiones*.

Vers. 16. תחתיים שניים ושלשים תַּעֲשֶׂהָ *inferiora*, *secunda* , *& tertia facies in ea*, pro *infimarum*, *secundarum & tertiarum* mansionum *facies eam*.

Vers. 19. 20. *Introduces in arcam* להחיות אתך AD VIVENDUM TECUM, pro, *ad conservandum in vita*, Belgicè *om met u in't leven te behouden*: nam verbum non est in Kal, sed in Hiphil.

Gen. 7. 11. וארבות ET FENESTRÆ *cœli apertæ sunt*, pro, *& cataractæ*. Belg. *de sluysen*. Vide etiam Cap. 8. v. 2.

Vers. 19. *Et aquæ* גברו מאד מאד ROBORAVERUNT SE VALDE. Melius est si sic vertantur, *invaluerunt vehementissime*. Belgicè : *namen gansich seer d'overhand*. Nam גבר non significat *roborare se*, & Adverbium מאד bis repetitum plus denotat quam semel *valde*. Vide etiam vers. 18. & 20.

Vers. 21. ויגוע ET MORTUA EST *omnis caro*, pro *expiravit*. Belgicè, *en alle vleesch gaf den geest*. Vulgatus Interpres malè vertit *Consumptaque est omnis caro*. Versio Græca habet καὶ ἀπέθανε, quod sequutus est Pagninus,

Vers. 23. וַיִּמַּח את כל היקום *Et delevit* Deus *omnem substantiam*, pro, *Et deleta est omnis substantia*: nam וימח est Futurum Passivum: in Activo enim est יִמְחֶה. Particula את post Verba Activa regit quidem Accusativum, sed post Passiva Nominativum. Hinc Versio Belgica, quæ omnium versionum accurratissima fere est, etiam passivè transfert: *Also wert verdelgt al wat bestond*.

Gen. 8. 2. ויכלא ET PROHIBITA EST *pluvia*, pro, *& cohibita est*. Belgicè, *wert op-gehouden*: nam aliud est prohibere ; aliud cohibere.

Vers. 7. *Donec siccarentur aquæ* מעל הארץ SUPER TERRAM, pro *desuper terram*: Belgicè *van boven de aerde*. Vide etiam vers. 11. & 13.

Gen. 9. 6. *Effundens sanguinem hominis* באדם IN HOMINE *sanguis ejus effundetur*. Pro , *per hominem* , Belgicè *door den mensche*: quod versio Vulgata plane omisit.

Vers. 8. לאמר *hunc in modum* habetur in edit. poster. pro, *dicendo*. Vide etiam Cap. 22. 20.

Vers. 20. ויחל נח איש האדמה ויטע כרם *Et cœpit Noach agricola plantare vineam*, pro, *Et cœpit Noach agricola esse*, *& plantavit vineam*. Eodem modo habet versio Belgica. In prima editione fuerat sic

impressum: *& incœpit Noach colere terram*, *& plantavit vineam*, quod quoad partem posteriorem melius cum Textu Originali convenit.

Vers. 22. 23. את ערות אביו *turpitudinem patris sui*. Præstat explicare per *nuditatem* sive *pudenda patris sui*: nam descendit à ערה *nudari*. Hinc versio Belg. habet *sijns Vaders naektheyt*. בחוץ *in platea*, pro *foris*.

Gen. 10. 5. מאלה נפרדו איי הגוים *Ab illis separatæ sunt insulæ gentium*, pro *divisæ sunt*, sicuti etiam transfert versio Vulgata.

Vers. 21. אחי יפת הגדול *frater Jepheth major*, pro, majoris: nam יפת הגדול sunt gentivi: hinc versio Belgica habet *van Japheth de grootste*.

Gen. 11. 6. לא יבצר *non prohibebitur*, pro *nonne prohibebitur?* לא hoc in loco est particula interrogativa: aliter enim sententia esset falsa, si haberetur *non prohibebitur*. Interrogativè etiam vertit versio Belg. *en soude hem niet af-gesneden worden?*

Gen. 12. 10. 11. 14. & alibi. מצרימה *Misraïm*. Præstat vertere *in Ægyptum* quàm retinere vocem Hebraicam. Sic etiam habet editio prima & Ariæ Montani: hinc miror quomodo in alias editiones irrepserit ipsa vox Hebraica.

Vers. 19. *Ut quid dixisti soror mea est?* ואקח אתה ET TULI (vel ACCEPI, prout habetur in posterioribus editionibus) EAM *mihi in uxorem*: quod debet transferri per *& accepissem eam*: nam Pharoh nondum acceperat Saram in uxorem. Hinc versio Belgica habet *soude genomen hebben*.

Genes. 13. 11. *Et profectus est Lot* מקדם AB ORIENTE, pro *versus Orientem*: nam Lot non deseruit Orientem, sed profectus est versus fluvium Jarden, qui erat situs versus Orientem: hinc versio Belg. habet *tegen 't Oosten*. Pagninus sequutus est Vulgatum interpretem, qui habet *& recessit ab Oriente*, & LXX. καὶ ἀπῆρε Λὼτ ἀπὸ ἀνατολῶν *& abiit Lot ab Oriente*.

Gen. 14. 14. וירק את חניכיו ילידי ביתו *& armavit pueros suos, pueros domus suæ*, pro *& armavit*, (vel expedivit) *initiatos suos, vernas domus suæ*: sic transfert etiam versio Belg. *so wapende hy sijne onderwesene, d'ingeborene van sijn huys*. Absurdè vertit Vulgatus וירק per NUMERAVIT *expeditos vernaculos suos*, & LXX. per ἠρίθμησε.

Vers. 18. והוא כהן לאל עליון *Et ipse quum esset Sacerdos Deo altissimo*, pro *& ipse* erat *Sacerdos Dei Altissimi*. Ita Vulgatus etiam transtulit: (*erat enim Sacerdos Dei altissimi.*) LXX. ἦν δὲ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ ὑψίστου. Belg. *Ende*

Ende hy was een Priester des Alderhooghsten Godts: nam litera ל sæpe etiam denotat Genitivum: ut מזמור לדוד *Psalmus Davidis.*

Genes. 15. 5. ויאמר *additque*, melius habetur in prima & Montani editione: *& dixit.* Vide etiam Cap. 16. v. 10 11.

Vers. 6. ויחשבה *& imputatum* (vel reputatum) *est*, pro *& imputavit illud:* nam est verbum activæ conjugationis. Hinc Belgæ vertunt Active *ende rekende het hem.* Pagninus sequutus est tum Vulgatum *& reputatum est illi*, tum etiam Lxx. καὶ ἐλογίσθη.

Vers. 18. *Semini tuo* נתתי DABO *terram hanc*, pro *dedi*: nam est Præteritum. Iterum Pagninus sequitur Vulgatum & Lxx. Melius habet Versio Belg. *heb gegeven.* Scriptura de re certò futura sæpe loquitur tanquam de re præterita.

Genes. 17. 6. והפרתי *Et multiplicabo*, pro, *Et fœcundum faciam:* ita etiam habet Versio Belgica: *En ick sal vruchtbaer maken.* Vide etiam Cap. 17. 20.

Vers. 14. אשר לא ימול את בשר ערלתו *Qui non circumciderit carnem præputii sui*, pro, *cujus non circumcisa fuerit caro præputii:* nam ימול est Futurum Passivum à Radice מול *circumcidit.* Vide etiam vers. 24.

Gen. 18. 2. *Et incurvavit se* ארצה SUPER TERRAM, pro *in terram*, Belg. *ter aerde.* Nam ה locale, fini additum, denotat motum ad locum. Versio Vulgata habet: *& adoravit in terram.* Vide etiam cap. 19. vers. 1. & cap. 24. v. 52.

Vers. 14. היפלא מיהוה דבר *Nunquid abscondetur à domino quicquam*, pro, *Num nimiū mirabile esset Jehovæ quicquam?* Belg. *Soude iet voor den HEERE te wonderlijk sijn?*

Vers. 16. *Et respexerunt* על פני סדם CONTRA FACIEM SEDOM, pro *versus Sedom.* Belg. *Ende sagen na Sodom toe.*

Genes. 21. 2. למועד TEMPORE *quod dixerat ei Deus*, pro *tempore præfixo.* Belg. *ter gesetter tijd.* Pagninus hic sequusus est Vulgatum Interpretem.

Vers. 9. *Et vidit Sara filium Hagar* מצחק LUDENTEM, pro *irridentem*, vel ut Montanus correxit *subsannantem*, Belg. *spottende.*

Vers. 16. אל אראה *non videbo*, pro *ne videam.* Belg. *dat ick niet en sie.*

Vers. 22. לאמר *his verbis*, pro *dicendo.*

Vers. 34. ויגר ET HABITAVIT *Abraham*, pro *& peregrinatus est.* Sic emendavit etiam Montanus.

Gen. 22. 6. 10. *Et accepit in manu sua* המאכלת *gladium*, pro *cultrum* Belg. *het mes*.

Verſ. 12. 16. ולא חשכת את בנך *quod non peperceris filio tuo*, pro, *& non prohibuisti* (vel subtraxisti) *filium tuum*. Ita etiam ſcriptum eſt in prima editione. Belg. *dat gy uwen ſone niet en hebt onthouden.*

Verſ. 14. יהוה יראה *Jehova videbit*, meliùs *Jehova providebit*, Belg. *De Heere ſal 't verſien.* Et ibidem בהר יהוה יֵרָאֶה *In monte Jehova videbitur:* potius *providebitur*.

Gen. 23. 10. *Et Ephron* יושב HABITABAT, pro *ſedebat.* Belg. *Ephron nu ſatt.*

Verſ. 16. וישמע אברהם *& obedivit Abraham*, pro *& auſcultavit Abraham.* Belg. *Ende Abraham luyſterde na Ephron.*

Gen. 24. 6. ויאמר אליו אברהם *Qui reſpondit*, pro *Et dixit ad eum Abraham*, prout etiam in prima editione fuit impreſſum.

Verſ. 18. 20. ותמהר ותורד *& feſtinavit & deſcendere fecit.* Sic etiam habetur in prima editione.

Verſ. 35. ויהוה ברך את ארני מאד ויגדל *Cui Jehova benedixit mirum in modum, & crevit*, pro, *Et Jehova benedixit domino meo valde, & magnus factus eſt.* Iterum editio prima multo melius Textum Originalem expreſſit, quàm poſteriores editiones, quæ tamen dicuntur emendatæ ab ipſo Pagnino: ſic enim prima vice hæ voces fuerunt translatæ: *Dominus benedixit domino meo valde, & magnificatus eſt.* Eodem plane modo habent Biblia interlinearia.

Verſ. 57. *Et poſui inaurem* עַל־אַפָּהּ SUPER NARES EJUS, pro *ſuper faciem ejus.* Belg. *ob haer aen-geſichte.* Vulgatus Interpres etiam transfert per *faciem*, ſed plura addit: *Suſpendi itaque inaures ad ornandam faciem ejus.*

Gen. 25. 1. ויסף אברהם ויקח אשה *Abraham vero aliam duxit uxorem*, pro, *Perrexit autem Abraham, & duxit uxorem.* In editione prima & in Bibliis interlinearibus melius habetur: *Et addidit Abraham, & accepit uxorem.*

Verſ. 18. *In conſpectu omnium fratrum ſuorum* נפל MORTUUS EST, pro *cecidit.* Vulgatus habet *obiit.*

Verſ. 21. *Et oravit Iſchac Jehovam* לנכח אשתו PRO UXORE SUA, pro, *in præſentia uxoris ſuæ.* Belg. *Inde tegenwoordigheyt van ſijne Huyſvrouwe.* Arias Montanus: *è regione uxoris ſuæ.*

ויעתר *Et complacuit*, pro, *& exoratus eſt*, Belg. *De Heere liet ſich verbid-*

bidden. Arias extrudens *& complacuit*, vertit per, *& exorabilis fuit.*

Gen. 26. 3. גור בארץ הזארת *Inhabita ergo terram hanc*, pro, *peregrinare in terra hac*, Belg. *Woont als vreemdelinck in dit Land.* Vulgatus habet: *Et peregrinare in ea.*

Verſ. 8. וירא והנה יצחק מצחק *videretque Ishaac ludentem*, pro, *& vidit, & ecce Ishac ludebat.* Eodem modo habetur in prima editione.

Verſ. 27. *Et emiſeritis me* מאתכם NE eſſem VOBISCUM, pro *à vobis.* Belg: *ende hebt my van u wegh geſonden.*

Verſ. 35. ותהין מורת רוח ליצחק *Et irritabant ſpiritum Ishaac*, pro, *& fuerunt amaritudo ſpiritus Ishaaco.* Belg. *Ende deſe waren Iſaak — eene bitterheyt des geeſtes.*

Gen. 27: 4. 7. 9. 14. 17. *Fac mihi* מטעמים CIBOS, pro *cupedias*, vel *cibos ſapidos aut delectabiles*, Belg. *ſmakelijke ſpijſen.*

Verſ. 34. *Eſau clamavit clamore magno* זמרה עד מאד ET AMARITUDINE AFFECTUS EST VEHEMENTISSIME, pro, *amore adinodum.* Belg. *Ende Eſau ſchreeuwde met grooten ende bitteren ſchreeuw gansch ſeer.* Vulgatus habet *& conſternatus*, quod nullo modo convenit cum Textu Originali.

Verſ. 37. *Et frumento, & muſto* סמכתיו *ſtabilivi eum*, pro *fulcivi eum*, Belg. *onderſteunt.*

Verſ. 40. והיה כאשר תריד ופרקת עלו *quum autem incipies dominari, franget jugum*, pro, *Erit autem quando dominaberis, ut* (vel *&*) *frangas jugum.* Pagninus in prima editione multo melius verterat quam in poſterioribus editionibus. Sic enim hæc tranſtulit: *Et erit, quando dominaberis, franges jugum.*

Verſ. 44. עד אשר תשוב DONEC QUIESCAT *furor fratris tui*, pro, *donec avertatur*, uti etiam Pagninus ipſum verbum שוב verſûs ſequentis in prima editione tranſtulit. Belg. *tot dat de bittige gramſchap uwes broeders keere.*

Gen. 28. 11. וישם מראשתיו וישכב *Et poſuit ſub capite ſuo, & dormivit*, pro, *& poſuit cervical ſuum & cubuit*: Belg. *ende maekte ſijn Hooft-peuluwe, ende leyde ſich te ſlapen.* Vide etiam verſ. 13. & 18.

Gen. 29. 1. *Et ivit ad terram* בני קדם ORIENTIS, pro *filiorum Orientis.* Belg. *En ginck na het Land der kinderen van 't Ooſten.* Pagninus in prima editione ſcripſerat *ad terram filiorum Orientalium.*

Verſ. 25. ויהי בבקר והנה היא לאה *Mane autem facto cognovit eſſe Leah*, pro, *Fuit autem in mane, & ecce erat Lea.* Pagninus in prima edi-

editione habuit: *Et fuit mane, & ecce erat Leah*; quod melius cum Textu Originali convenit, quam quod habetur in aliis editionibus.

Verſ. 35. *Et dixit, hac vice,* אודה את יהוה *confitebor Jehova*, pro *celebrabo Jehovam*. Belg. *dit mael ſal ik den Heere loven*. Nam Lea pro acceptis poſt invicem beneficiis non vult confiteri Jehovæ, ſed vult ipſum laudare & celebrare.

Gen. 30. 2. ויחר אף יעקב *Et iratus eſt furor Jaacob*, pro *& accenſa eſt ira Jacob*. Belg. *Doe ontſtak Jacobs toorn*.

Verſ. 8. *Et dixit Rachel:* נפתולי אלהים LUCTATIONIBUS VEHEMENTIBUS *luctata ſum*, pro *luctationibus Dei*. Belg. *worſtelingen Godes*. Per luctationes Dei intelliguntur quidem luctationes vehementes, ſed in Textu Originali occurrit vox Dei. Sic Nineve dicitur Urbs magna Deo, h. e. maxima. Cedri Dei, h. e. maximæ.

Verſ. 11. בגד *venit proſperitas*, pro *venit turma*. Belg. *Daer komt een hoop*: nam eſt vox compoſita ex בא & גד.

Verſ. 13. בְּאָשְׁרִי *ut beata dicar*, pro, *ad felicitatem meam*: Belg. *tot mijn geluck*: nam non eſt verbum ſed nomen cum affixo: abſolutè eſt אשר *beatitudo*, &c.

Verſ. 30. ויפרץ לרב *& crevit vehementer*, pro, *& erupit in multitudinem*. Belg. *dat is tot een menigte uyt gebroken*.

Verſ. 32. 33. 35. חום בכבשים *rufum inter oves*, pro, *fuſcum inter agnos*. Belg. *Het bruyne onder de lammeren*.

III. Ex his allatis exemplis hæc tria ſequentia elicimus. 1. Quod editio prima Pagnini Anni 1528. in multis ſit præferenda poſterioribus editionibus, quæ reſpectu multorum locorum potius ſunt depravatæ quàm emendatæ. An non poſteriores editiones ſunt mutatæ ab ipſo Pagnino? *Reſp.* Sic vulgo aſſerunt.

2. Quod ex ſuperioribus exemplis Belgicis appareat præſtantia Verſionis novæ Belgicæ: nam in omnibus locis allatis, etiam difficilioribus, Verſio noſtra Belgica optimè cum Textu Originali convenit. Hinc non mirum eſt quod Verſio nova Belgica à pleriſque ita deſideretur, & ab aliis Chriſtianis, etiam diverſæ profeſſionis & linguæ, toties in Scriptis laudetur, atque in locis difficilioribus & dubiis allegetur. Audeo Verſionem novam Belgicam Veteris Teſt. vel præferre omnibus aliarum linguarum verſionibus, vel ad minimum cum præſtantiſſimis æquiparare.

3. Quod ex præcedentibus exemplis manifeſta fiat diſconvenientia

tia Versionis Vulgatæ Pontificiorum à Textu Originali Hæbræo. Hinc Reformati aliique justas ob causas concludunt Decretum Concilii Tridentini, quo hanc Versionem canonizârunt, esse irritum & absonum.

DISSERTATIO TRIGESIMA-SEPTIMA. *ET ULTIMA,* QUÆ EST *DE* VERSIONE SANCTIS PAGNINI

PARS TERTIA & ULT.

§. 1. *Adhuc multa alia exempla ex reliquis capitibus Geneseos, à Capite 31. usque ad finem, proferuntur, ex quibus clarè probamus in versione Pagnini quamplurima adhuc esse emendanda.*

2. *Facillimè possemus tali modo totum Vetus T. percurrere, & in singulis libris ac capitibus annotare, quæ emendanda sunt: nam eadem modo sunt parata, & in chartam conjecta.*

3. *Conclusio totius operis. Fit mentio Philologi Græci, in quo similes quæstiones Philologicæ circa Novum Test. tractantur.*

SECTIO I.

HActenus percurrimus triginta priora capita Geneseos, & ostendimus nonnulla in Versione Pagnini (licèt sit præstantissima, & à multis jure merito laudata) adhuc superesse, quibus medica manus adhibenda est. Jam igitur ordine sequuntur reliqua capita Geneseos examinanda.

Gen. 31. 7. *Et pater vester* התל בי MENTITUS EST MIHI, pro *illusit mihi.* Nam התל significat *ludificavit, delusit, illusit.*

Vers. 36. כי דלקת *quod persecutus es*, pro, *quod fervidè insectatus es.* Belg. *dat gy bittiglijk hebt na-gejaegt.*

Vers. 37. ויוכיחו ET DECLARENT *inter nos duos*, pro, *& arguant.* Ita etiam illud verbum emendavit Montanus in Textu.

Gen. 32. 25. *Et tetigit* בכף ירכו NERVUM (sive palam) FOEMO-

RIS EJUS, pro, *acetabulum* (five curvaturam, uti vertit Montanus) *femoris ejus.* ותקע ET MOVIT SE *nervus*, pro, *& pendebat — luxatum acetabulum*: nam יקע significat *pendêre luxatum*, *luxari.* Vide vers. 32.

Vers. 28. ותוכל *& prævalebis*, pro, *& prævaluisti.* Belg. *en hebt vermocht*, nam Vau est conversivum.

Gen. 33. 5. 11. *Liberi sunt* אשר חנן *quos, donavit*, pro, *quos benigne donavit*, Belg. *die genadelijk verleent heeft.* In versione interlineari est, *quos benigne dedit*: sed in versione prima & in aliis editionibus est simpliciter *donavit.*

Vers. 10. *Vidi faciem tuam ac si viderem* (sive vidissem) פני אלהים *faciem Angeli*, pro *Dei.* Sic vertunt Lxx. Vulgatus & Versio Belgica; sed Targum habet *faciem principum.*

Vers. 11. ויפצר בו *& coëgit eum*, vel *vim fecit ei*: pro, *& institit apud eum.* Belg. *en hy hielt by hem aen.*

Vers. 13. ודפקום *Et si pulsavero eas*, prout habetur in prima & interlineari editione: pro, *& pulsaverint eas.* Vulgatus habet: *quas si plus in ambulando fecero laborare.*

Vers. 18. ויחן את פני העיר *& mansit ante urbem*, pro, *& castrametatus est ante urbem* Vulgatus habet: *& habitavit ante urbem.* Belg. *en hy legerde sich in 't gesichte der Stad.*

Genes. 34. 8. בני חשקה נפשו בבתכם *filii mei adhæsit anima cum filia vestra*, pro, *filius meus, amore propendet anima ejus erga filiam vestram.* Pagninus sequutus est Vulgatum Interpretem. Lxx. *Filius meus elegit animo filiam vestram.* Targum: *anima filii mei complacuit filia vestra.* Arias, extrudens verbum *adhæsit*, intrusit *complacuit*: Sed omnes his versionibus præferenda est versio Belgica, quæ ait: *Mijns soons ziele is verlief op u- lieder dochter.*

Vers. 14. כי חרפה הוא לנו *quia abominatio est nobis*, pro, *quia probrum esset nobis.* Absurdè Vulgatus: *quod illicitum & nefarium est apud nos.* Melius Lxx. & Targum: *quoniam opprobrium est nobis.* Belg. *dat ware ons een schande.*

Vers. 18. וייטבו דבריהם בעיני חמור *& placuerunt verba eorum ipsi Hamor*, pro, *& bona fuerunt verba eorum in oculis Hamor.* Belg. *Ende hare woorden waren goet in de oogen Hemors.* Vulgata Versio longe recedit à Textu Orig. *Placuit oblatio eorum Hemor.*

Vers. 24. וימולו *circumciderunt se*, pro, *& circumcisi sunt.* Belg. *en sy werden besneden.* Iterum errat hîc Versio Vulgata, quæ pro vocibus hujus

hujus versus (*Et obedierunt Chamor, & Sechem filio ejus omnes egredientes per portam civitatis ejus: & circumcisi sunt, omnis masculus, omnes egredientes per portam civitatis ejus,* hæc tantum substituunt: *Assensique sunt omnes: circumcisis cunctis maribus.* Hoc sane non est vertere. Nulla ex aliis famosis versionibus tantum differt à Textu Originali, quam hæc Vulgata Versio. Propterea non possum mihi persuadere qua fronte Pontificii Versionem suam, ita corruptam, tam longis passibus à Fonte Originali discedentem, ausi fuerint canonizare. Sed cordatiores inter Pontificios in locis dubiis, relicta Versione Vulgata, se ad Textus Originales contulerunt.

Gen. 35. 13. ויעל מעליו אלהים ET DISCESSIT AB EO DEUS, *è loco in quo locutus est secum,* pro, *& ascendit ab eo Deus.* Belg. *Doe voer God van hen op.* Vulgatus omittit omnes posteriores voces, & simpliciter sic ait: *Et recessit ab eo.*

Vers. 14. *Et erexit Jacob* מצבה TITULUM (pro *statuam*) — מצברת אבן TITULUM LAPIDEUM (pro *statuam lapideam.*) Pagninus sequutus est Versionem Vulgatam, Lxx. & Targum.

Gen. 37. 19. *Ecce* בעל החלומות SOMNIATOR, pro, *dominus somniorum*: sic vertit Targum. Belgicè transfertur: *Siet de meester droomer.* Montanus habet, *magister somniorum.* Pagninus sequitur Vulgatum & Lxx.

Vers. 36. סרים פרעה שר הטבחים *principi Paroh, principi lanionum,* pro, *aulico* (sive *eunucho*) *Pharaonis, præfecto satellitum.* Belg. *Pharaos Hovelinck Overste der Trauwanten.* Vide etiam cap. 39. v. 1.

Genes. 38. 8. ויבם אותה *& affinitatem contrahe cum ea,* pro, *& fratris jure* (sive *nomine*) *duc eam.* Belg. *ende trouwtse in uwes broeders name.* Nam יבם non est simpliciter *affinitatem contrahere,* sed denotat *fratris defuncti absque liberis uxorem ducere.*

Vers. 14. 21. ותשב בפתח עינים *& mansit in ostio Enaim,* pro, *& sedit in aditu duorum fontium.* Belg. *ende settede haer aen den in-ganck der twe fonteynen.* Præstat עינים explicare per nomen appellativum quam per nomen proprium.

Vers. 18. 25. ופתילך *& pallium tuum,* pro, *& vittam tuam.* Belg. *ende uwen snoer.* Vulg. *& armillam.* Lxx. *& parvum monile.* Targ *& sudarium tuum.*

Genes. 39. 10. ולא שמע אליה לשכב *& non pareret ei ut dormiret,* pro, *& non auscultaret ei ut cubaret.*

Vers. 19. כדברים האלה עשה לי *Talia* (vel *secundum hæc*) *fecit mibi*, pro, *secundum verba ista fecit mibi.* Belg. *Na dese selve woorden heeft by my gedaan.* ויחר אפו *& iratus est furor ejus*, pro, *& accensa est ira ejus.* Vide etiam Cap. 44. v. 8.

Gen. 40. 9. 16. בחלומי והנה גפן *me somniante videre videbar vitem*, pro, *in somnio meo*, *& ecce vitis.* Belg. *In mynen droom*, *siet*, *soo was een wijn-stock.* Lxx. *In somnio meo erat vitis.* Targ. *In somnio meo ecce vitis erat.* Vulg. *somnium suum* : *videbam vitem.*

Vers. 13. 19. בעוד שלשת ימים *In fine trium dierum*, pro, *Intra adhuc tres dies.* Belg. *Binnen noch drie dagen.* Vulg. *post quos.*

Vers. 17. מכל מאכל פרעה עשה אופה *ex omnibus cibis Paroh opere pistorio*, pro, *ex omni cibo Paroh opere pistoris.* Belg. *Van alle spijse van Pharao*, *die backers werk is.* Vulg. *portare me omnes cibos*, *qui fiunt arte pistoria.*

Vers. 22. *Quemadmodum interpretatus fuerat* להם יוסף ET JOSEPH, pro, *eis Joseph.* Nam להם est plurale.

Genes. 41. 1. והנה עומד *putabat se stare*, pro, *& ecce stabat.* Belg. *Ende siet*, *hy stont.*

Vers. 17. בחלמי הנני עומד *me somniante putabam me stare*, pro, *in somnio meo*, *ecce ego stabam.* In prima editione sic habetur: *me somniante ecce stabam.*

Vers. 37. *Et in oculis* כל-עבדיו SERVORUM EJUS, pro, *omnium servorum ejus.*

Vers. 40. *Et ad sermonem tuum* ישק כל עמי ARMABITUR UNIVERSUS POPULUS MEUS, pro, *osculabitur* manum *universus populus meus.* Belg. *Ende op u bevel sal al mijn volk* [de hand] *kussen.* Lxx. & Vulgatus vertunt per *obediet.* Autor Miclal Jophi explicat etiam genuino modo, quando ait ישק ענין נשיקה *significare osculationem*, cujus sensum clarius sequentibus verbis exponit כלומר להורותו לארון.

Vers. 43. אברך *Abrech*, pro *flecte genua*, Belg. *Knielt.* Targ. *hic est pater regis.* Alii *pater tener.* Non est nomen, sed Infinitivus in Hiphil, à Rad. ברך. Ita etiam explicatur in Miclal Jophi: אברך האלף מקום הא הברך והוא מקור כלומר לזה נאה להבריך לפניו *In verbo* אברך *Aleph est loco He* הברך, *estque infinitivus*, *quasi diceret*, *conveniens est ei*, *ut genua flectant coram eo.* Allegorici scribunt, quod אברך sit quasi אב בחכמה *pater sapientiâ*, ורך בשנים *& tener annis.*

Vers. 47. ותעש הארץ בשבע שני השבע לקמצים *Et congregaverunt habitatores terræ in septem annis saturitatis frumenta in horrea*, pro,

Et

Et produxit terra ipsa in septem annis saturitatis ad manipulos. Belg. *Ende het Land brachte voort inde seve jaren des over-vloeds, by hand vollen.* Vulg. periphrasticè, uti sæpe solet, exponit: *Venitque fertilitas septem annorum: & in manipulos redactæ segetes, &c.*

Genes. 42: 4. 38. *Ne forte accidat illi* אסון MORS, pro *exitium.* Belg. *het verderf.* Aben Esra exponit per מות *mortem*, & Miclal Jophi addit מות בידי אדם או בידי שמים *mortem infligendam per homines aut per cœlum* (h. e. Deum.)

Vers. 19. *Asportate frumentum* רעבון בתיכם AD EXPELLENDAM PANEM è DOMIBUS VESTRIS: præstat vertere: *pro fame domorum vestrarum.* Accuratè vertit versio Belgica: *Brenget het koorn voor den honger uwer huysen.* Absurdè vertit Vulgatus Interpres: *& ferte frumenta quæ emistis in domos vestras.*

Gen. 43. 11. קחו מזמרת הארץ *tollite de optimis fructibus terræ*, pro, *accipite de laudatissimis rebus hujus terræ.* Belg. *Nemet van het loflicxste deses Lands.* Proprie habetur *de cantione terræ*, h. e. de rebus laudatissimis terræ, quæ decantari solent.

מעט צרי *pusillum resinæ*, pro *pusillum balsami.* Belg. *weynig balsem.*

Vers. 26. השלום אביכם הזקן *Num sanus est pater vester senex?* pro, *Num pax est patri vestro seni?* Belg. *Is 'twel met uwen Vader den ouden?*

Vers. 28. ויאמרו שלום לעבדך *Qui responderunt, Sanitas*, pro, *& dixerunt pax servo tuo.* Belg. *Ende zy seyden, het is wel met uwen knecht.*

ויקדו וישתחוו *& incurvaverunt se, & adoraverunt*, pro, *& inclinârunt caput, & incurvaverunt se.* Belg. *ende zy neygden het hooft, ende bogen sich neder.* Vulgatus, Lxx. & Targum absurde exponunt ישתחוו per *adoraverunt.*

Vers. 30. *Quia incalescebant* רחמיו *miserationes ejus*, pro *viscera ejus.* Belg. *Want sijn in-gewand ontstak.*

Vers. 34. וישא משאות *& accepit partes*, pro, *& sustulit fercula.* Belg. *Ende hy langde van de gerichten.*

Gen. 44. 5. והוא ינחש בו *iste inquam in quo augurando augurari solet, tentando tentat*, pro *& ipse experiendo experietur per eum.* Belg. *ende daer by hy* [yet] *sekerlijk waer-nemen sal.* Pagninus in prima editione multo melius transtulerat: *& ipse tentando tentat in eo.*

Vers. 9. *Nos erimus* לאדני DOMINO TUO *servi*, pro *domino meo.* Belg. *mijnen Heere.*

Gen. 46. 29. ויפל על צואריו *& jactavit se super collum ejus*, pro, *& irruit*

irruit in collum ejus. Belg. *so viel hy hem aen sijnen hals.* Targum habet: *ruit super collum ejus.* Lxx. *procidit super collum ejus.* Arias: *& cecidit super collum ejus.*

Gen. 47. 2. ומקצה אחיו לקח *Et de extremis fratribus suis cepit*, pro, *partem fratrum suorum cepit*; [videlicet] Belg. *Ende hy nam een deel sijner broederen*, [te weten] *vijf mannen*, &c.

Verf. 7. 10. ויברך יעקב את פרעה *Et salutavit Jaacob ipsum Pareh*, pro, *& benedixit Jaacob ipsi Paroh.* Belg. *Ende Jacob segende Pharao.* Ita transferunt Lxx, Targum & Vulgatus Interpres.

Verf. 9. מעט ורעים PARVI ET MALI *fuerunt dies annorum vitæ meæ*, pro, *pauci & mali.* Belg. *weynig ende quaed.* Pagninus sequutus est Versionem Vulgatam: *parvi & mali.* Sed Lxx & Targum vertunt per *pusilli* vel *pauci*.

Verf. 13. ותלה ET LABORAVIT, vel DEFECIT *terra Ægypti*: pro *& furebat terra Ægypti.* Belg. *Ende het lant raesde van wegen dien honger.* Lxx & Targum explicant per *defecit.* In Miclal Jophi eodem modo exponitur, scil. per ותשתגע à Rad. שגע.

Verf. 24. בתבואת *ex frugibus*, pro, *ex* (vel *cum*) *proventibus.* Belg. *met de in-komsten.*

Verf. 27. וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גשן *Habitavit igitur Israël in terra Gosen*, pro, *Et habitavit Israël in terra Ægypti*, *in terra Gosen.* Ita etiam fuit translatum in prima editione, sed in aliis editionibus quædam omissa sunt.

Gen. 48. 2. ויגד ליעקב ויאמר *Renuntiatum est autem ipsi Jaacob tale nuntium*, pro, *& nunciavit Jacobo*, *& dixit* quis. Ita fere habetur in prima edit. *Et nunciavit ipsi Jaacob* nuncius, *& dixit.* Nam יגד est activæ conjugationis Hiphil. Absurdè Vulgatus ait: *Dictumque est seni.*

ויתחזק *& conforatus est*, vel *vim fecit sibi*, pro, *& confirmavit se.* Belg. *hy versterkte sich.*

Verf. 4. הנני מפרך *Ecce ego crescere facio te*, pro, *Ecce ego fœcundum faciam te.* Belg. *Siet ik sal u vruchtbaer maken.*

Verf. 6. ומולדתך *Liberi autem tui*, pro, *Progenies autem tua* Belg. *Maer u geslachte.*

Verf. 7. מתה עלי רחל *Mortua est mihi Rachel*, pro, *apud me.* Arias vertit *super me.* Belg. *by my.*

Verf. 9. ויקח *& tulit*, pro, *& accepit*, בימינו *à dextera sua*, pro, *dexterâ suâ*, Belg. *met sijne rechterhand.*

Verf.

Vers. 14. כי מנשה הבכור *quamvis Menasse esset primogenitus*, pro, *quia Menasse* erat *primogenitus*. Belg. *want Menasse was de Eerst-geborene*. Pagninus in prima editione vertit: *quod Menasseh foret primogenitus*,

Vers. 16. וידגו לרב *& multiplicentur plurimum*, pro, *& instar piscium sint in multitudinem*. Ita habent versio prima, & Biblia Interlinearia. Belg. *ende dat zy vermenigvuldigen als Visschen*.

Gen. 49. 4. אז חללת יצועי עלה *ex quo polluisti stratum meum evanuit*, vel *tunc polluisti, stratum meum excisum fuit*: pro, *tunc polluisti, stratum meum ascendit*. Belg. *doe hebt gy* (het) *geschend: hy heeft mijn bedde beklommen*. Vulgatus non vertit verbum עלה.

Vers. 5. כלי חמס מכרותיהם *Arma iniquitatis in habitationibus suis*, pro *Instrumenta violentiæ* sunt *negotiationes* (sive *pactiones*) *eorum*. Belg. *Hare handelingen sijn werk-tuygen van gewelt*. Absurdè vertit Vulgatus Interpres per: *Vasa iniquitatis bellantia*.

Vers. 6. עקרו שור *eradicaverunt murum*, pro, *avulserunt boves*. Belg. *Sy hebben de Ossen weg geruckt*. Lxx. *subnervaverunt taurum*. In Miclal Jophi שור, denotans *bovem*, exponitur per בהמות *bestias* (scil. in notis Abendanæ) ad indicandum שור non denotare שור *murum*.

Vers. 7. *Maledictus furor eorum* כי עז QUIA PERTINAX pro, *quia vehemens*. Belg. *want hy is heftig*. Arias habet: *quia fortis*.

Vers. 9. וכלביא *& sicut leæna*, pro, *& sicut leo major* (vel *immanis*.) Belg. *en als een oude Leeuw*. In prima editione כארי & כלביא explicantur bis per *sicut leo*: sed לביא est leo annosior & major eo leone, qui ארי vocatur. Vulg. etiam vertit *leænam*.

Vers. 10. ולו יקהת עמים *& ei* erit *aggregatio populorum*, pro *& ei* erit *obedientia populorum*. Targum habet: *& ei obedient populi*. Ita etiam explicatur in Miclal Jophi שאליו ישמעו העמים לקבל עליהם מה שיצום *quod auscultabunt ei populi, ad suscipiendum in se id quod præcepit ipsis*.

Vers. 14. חמר גרם *asinus fortis*, pro, *asinus ossibus-valens*: nam גרם est *os ossis*. Arias habet *osseus*. Belg. *een sterck gebeent Ezel*.

Vers. 24. ותשב באיתן קשתו *Et habitavit in forti arcus ejus*, pro, *Sed permansit in robore arcus ejus*. Belg. *Maer sijn boge is in stijvigheyt gebleven*.

Gen. 50. 10. 11. *Et venerunt usque ad* גרן האטד *Goren Atad*, pro, *aream Kynosbati* (h. e. Rubi canini.) Belg. *pleyne vanden Doorn-bosch*.

Vers. 14. *Et reversus est Joseph in Ægyptum, ipse* ואחיו ET FRATER EJUS, pro, *& fratres ejus*. In prima editione etiam habetur *fratres ejus*.

Vers. 17. שא נא פשע אחיך *Parce prævaricationi fratrum tuorum*, pro, *con-*

condona prævaricationem fratrum tuorum. Belg. *Vergeest*, &c.

II. Sicuti jam incepimus in Genesi, ita possemus facili negotio totum Vetus T. percurrere, & ubique ad singulos libros annotare, quæ judicamus esse corrigenda: nam omnes illæ emendationes jam modo in chartam sunt conjectæ. Sed placuit hoc tempore tantum hunc primum Mosis librum perambulare: quia unusquisque ex his paucis satis poterit cognoscere quæ & qualia nos in Versione Pagnini, quam de novo cogitaveramus in publicum emittere, fuissemus emendaturi.

III. Hæc dicta sufficiant de Veteri Test. Si quis similes quæstiones desideret circa Novum T. legat Philologum meum Græcum, quem Anno 1670. prima vice, & anno 1685. altera vice, una cum Translatione Hebraica omnium Textuum Chaldaicorum Veteris Test. in publicum emisi. Interim Deo sit laus & gloria, qui mihi concessit vires & vitam edendi tertiâ vice hunc Philologum.

לישועתך קויתי יהוה.

SALUTEM TUAM EXSPECTO JEHOVA.

INDEX

Rerum in hoc libro contentarum.

Biblia

Fontes

FINIS.